The Skandapurāṇa

SUPPLEMENT

TO

GRONINGEN ORIENTAL STUDIES

Published under the auspices of the J. Gonda Foundation
Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences

Editor

H. T. Bakker, *Groningen*

Editorial Board

P. C. Bisschop · D. D. S. Goodall

H. Isaacson · G. J. Meulenbeld †

The titles in this series are listed at *brill.com/goss*

to

Hans Bakker

Viṣṇu's manifestation as the Man-Lion, Narasiṃha
(Pattadakal, Mallikārjuna Temple)

The Skandapurāṇa

VOLUME IV *Adhyāyas 70–95*

Start of the Skanda and Andhaka Cycles

Critical Edition
with an Introduction
&
Annotated English Synopsis

by

Peter C. Bisschop and Yuko Yokochi

in cooperation with Diwakar Acharya and Judit Törzsök

BRILL
LEIDEN | BOSTON

BRILL OPEN

This is an open access title distributed under the terms of the prevailing CC-BY-NC License at the time of publication, which permits any non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) are credited.

This book has been realised thanks to the financial support of the European Research Council (ERC), the Japan Society for the Promotion of Sciences (JSPS), the Netherlands Organisation of Scientific Research (NWO).

Thanks to generous support of the J. Gonda Fund Foundation the e-book version of this volume is available in Open Access.

Photograph *frontispiece*: Peter Bisschop.

The Library of Congress Cataloging-in-Publication Data is available online at https://lccn.loc.gov/2001415230

ISSN 1566-7642
ISBN 978-90-04-38348-7 (hardback)
ISBN 978-90-04-38351-7 (e-book)

Copyright 2018 by the Authors. Published by Koninklijke Brill NV, Leiden, The Netherlands.

Koninklijke Brill NV incorporates the imprints Brill, Brill Hes & De Graaf, Brill Nijhoff, Brill Rodopi, Brill Sense, Hotei Publishing, mentis Verlag, Verlag Ferdinand Schöningh and Wilhelm Fink Verlag.
Koninklijke Brill NV reserves the right to protect the publication against unauthorized use and to authorize dissemination by means of offprints, legitimate photocopies, microform editions, reprints, translations, and secondary information sources, such as abstracting and indexing services including databases. Requests for commercial re-use, use of parts of the publication, and/or translations must be addressed to Koninklijke Brill NV.

This book is printed on acid-free paper and produced in a sustainable manner.

Preface

It gives us great pleasure to present to the scholarly world volume IV of the critical edition of the *Skandapurāṇa*. The publication of this volume takes the reader up to about half of the entire text.

The present volume follows the well-established format and style of the previous volumes. The main text of the critical edition is preceded by an introduction and a detailed synopsis of the edited chapters, which includes annotation on cultural-historical and philological matters. A significant feature of the part of the text that commences here is the *Skandapurāṇa*'s remarkable engagement with Vaiṣṇava mythology. We discuss some of the most noteworthy aspects of the text's treatment of Vaiṣṇavism in the introduction; we will return to the subject in the next volume. There is much in the text that should be of great interest to scholars of brahmanical Hinduism at large.

Since the preparation of this edition has been a joint undertaking, we would like to give the reader an indication of how the volume came about and who did what. The first meeting where chapters of this volume were discussed took place in 2014 at a panel in the workshop 'History of Śaivism: Readings in Inscriptions and Early Manuscripts', held at the Centre d'Études de l'Inde et de l'Asie du Sud (CEIAS) in Paris. After this, we had bi-annual meetings at Leiden University and Kyoto University. At these meetings the Sanskrit text along with the English synopsis of each chapter were read and discussed in detail. Yuko Yokochi was responsible for the Sanskrit edition and Peter Bisschop for the English synopsis. Drafts of several chapters of the Sanskrit edition were also prepared by Diwakar Acharya (chapters 76–79) and Judit Törzsök (chapters 70, 71 and 75). The overall finalization of the edition was done by Yuko Yokochi, and the introduction was prepared by Peter Bisschop, with input from Judit Törzsök and Yuko Yokochi. The meetings were attended by a number of participants, several of whom also gave valuable feedback, including Hans Bakker, Amandine Bricout, Elizabeth Cecil, Nirajan Kafle, Martine Kropman, Sanne Mersch, Ben Staiger, Kenji Takahashi and Somdev Vasudeva. We would also like to thank Kristen De Joseph for correcting our

English and Peter Pasedach for the final typesetting of this volume, and his involvement in other technical and Digital Humanities related aspects of the project such as the generation of the e-texts.

To make the various meetings possible we have been fortunate to receive the support from several funding agencies. In 2015 Yuko Yokochi was awarded a JSPS grant *From Vaiṣṇavism to Śaivism: A shift of religious culture in the beginning of Mediaeval India*, while Peter Bisschop received an NWO Free Competition grant *From Universe of Viṣṇu to Universe of Śiva* in 2016. The NWO grant also allowed for the appointment at Leiden University of Sanne Mersch for a PhD project 'Counter-Narratives: Parallel Themes in Śaiva and Vaiṣṇava Mythology' and of Nirajan Kafle for a Postdoc project 'The Śivadharma and Viṣṇudharma: Communities, Rituals and Contexts'. This created the ideal environment for addressing some of the broader backgrounds of the incorporation of Vaiṣṇava mythology encountered in this part of the text. Finally, in 2014, Peter Bisschop joined the ERC Synergy project *Asia Beyond Boundaries: Religion, Region, Language and the State*, which provided him with teaching relief that allowed him to spend time on this volume.

A final word of thanks is due to Hans Bakker, to whom this book is dedicated. While this volume of the critical edition of the *Skandapurāṇa* does not bear his name on the cover, his active participation at nearly all of the above-mentioned meetings is testimony to his continued engagement with the text. The two co-authors both received their PhD under his guidance, and we are more than aware that this work would never have seen the light if the *Skandapurāṇa* project had not been conceived under his inspiring vision in the first place. We owe a great debt to him, both as a person and as an academic, and we hope that this volume lives up to the standards that he has set.

Spring 2018,

Peter Bisschop, Leiden
Yuko Yokochi, Kyoto

Table of Contents

Introduction

A Web of Myth Cycles 3

The Narasiṃha Cycle 5
Start of the Skanda Cycle 7
Start of the Andhaka Cycle 9
The War between the Asuras and the Devas 11

Dharmanibandha Citations of the Kaumudīmahotsava . 13

Language and Style 18

The Use of Similes 18
Formulaic Phrases in the Battle Descriptions 20
The Influence of the Battle Books of the *Mahābhārata* . . . 21
A Different Authorship? 23

Editorial Policy 24

Manuscript Condition 24
Grammatical and Syntactical Anomalies 25

Synopsis

Structure of the Contents of Chapters 70 to 95 . . . 33

Synopses of Chapters 70 to 95 37

Skandapurāṇa

Symbols and Abbreviations in the Apparatus 105
Sigla of the Manuscripts and Editions Used 106

SKANDAPURĀṆA: ADHYĀYAS 70 TO 95
Adhyāya 70 107
Adhyāya 71 117
Adhyāya 72 129
Adhyāya 73 154
Adhyāya 74 172
Adhyāya 75 178
Adhyāya 76 188
Adhyāya 77 197
Adhyāya 78 209
Adhyāya 79 222
Adhyāya 80 229
Adhyāya 81 238
Adhyāya 82 246
Adhyāya 83 254
Adhyāya 84 260
Adhyāya 85 267
Adhyāya 86 273
Adhyāya 87 283
Adhyāya 88 292
Adhyāya 89 299
Adhyāya 90 311
Adhyāya 91 317
Adhyāya 92 323
Adhyāya 93 327
Adhyāya 94 333
Adhyāya 95 339

Bibliography & Indexes

ABBREVIATIONS 347
REFERENCES 348
INDEXES
Index to the Introduction 357
Index to the Synopsis 359
Index of Text Passages 367

Introduction

A Web of Myth Cycles

The present volume of the *Skandapurāṇa*, covering chapters 70 to 95, introduces several important narrative lines that take the reader far beyond the 26 chapters edited here. Three new myth cycles are started, but only the first one is completed here. The following scheme shows their distribution across the text of the *Skandapurāṇa* as a whole:[1]

SP 70–71: The Narasiṃha Cycle

SP 72: Start of the Skanda Cycle

SP 73–SP_{Bh} 112 & SP_{Bh} 130–157: The Andhaka Cycle

SP_{Bh} 163–165: Continuation of the Skanda Cycle

The myth of Viṣṇu's manifestation of the Man-Lion (Narasiṃha) forms the subject of the first two chapters (SP 70–71). After this, the cycle of Skanda's birth (SP 72) is started, only to be taken up again much later in the text (SP_{Bh} 163–165). Finally, SP 73 commences the lengthy and central Andhaka cycle, which takes up a large part of the *Skandapurāṇa*, running all the way up to SP_{Bh} 157, with the exception of chapters 113 to 129, which comprise a different narrative layer.[2]

This volume thus includes two elements that are central to the composition and redaction of the text as a whole: the birth of Skanda and the birth of Andhaka. In addition, it introduces a religious theme that will continue to be important in the following volumes, namely the integration of the Vaiṣṇava *avatāra* mythology within a Śaiva framework. Finally,

1 We use the term 'cycle' in a loose sense to indicate a more or less complete narrative unit that centers around a main character or group of characters with a storyline that has a beginning and an end. Individual cycles may be included in other cycles. The above scheme does not take into account the various subnarratives included in the Andhaka cycle or other intricacies of the *Skandapurāṇa*'s overall structure. A detailed analysis of the structure of the various narrative layers in the text will be provided in Yokochi forthc.

2 This layer includes stories of past and future wars between the Devas and Asuras.

running through all of this, there is the narrative thread of the war between the Asuras and the Devas. Hiraṇyākṣa's victory and rule over the earth, which forms the subject of the final chapter (SP 95), prepares the ground for more battles to come.

The centrality of much of the material to the composition of the *Skandapurāṇa* is borne out by the fact that several key episodes are referred to in the Anukramaṇikā ('table of topics') in SP 2. They are mentioned in three verses immediately following the listing of topics relating to the Vindhyavāsinī cycle of SP III.[3] The topics listed in the Anukramaṇikā and covered in the text of the present volume include the following:

- the birth of Andhaka (SP 2.15a → SP 73.69–80)
- the capture of the Earth (SP 2.15b → SP 95.8-15)
- the death of Hiraṇyakaśipu (SP 2.15d → SP 71.44–45)
- the coming of the gods and the mission of Agni (SP 2.16cd → SP 72.51–87)
- the granting of a boon to the gods (SP 2.17a → SP 72.88–102)
- the emission of the semen (SP 2.17b → SP 72.96–97)

The order listed in the Anukramaṇikā diverges from the one followed in the main text. This is probably due to the fact that the Anukramaṇikā combines several exploits of Viṣṇu against the Asuras, even though these are treated separately in the main text. The first three topics concern episodes connected with the Asuras, while the last three items relate to the birth of Skanda. Interspersed between these two themes, the Anukramaṇikā refers to two other episodes connected to Viṣṇu's exploits against the Asuras, namely the slaying of Hiraṇyākṣa and the checking of Bali.[4]

The text presented here follows naturally from the storyline with which the previous volume left off. In the final verse of SP III (SP 69.77) we were told that Śiva and Pārvatī returned to Mt. Mandara. In the opening verse of this volume (SP 70.1), Vyāsa asks Sanatkumāra what the couple did after returning to Mandara. Sanatkumāra tells him that they delighted in their divine residence there.

3 On the relation between the *Anukramaṇikā* and the Vindhyāvāsinī cycle, see SP III, 11–24.

4 SP 2.15cd–16ab: *hiraṇyākṣavadhaś caiva hiraṇyakaśipos tathā* || *balisaṃyamanaṃ caiva devyāḥ samaya eva ca* |. The slaying of Hiraṇyākṣa is narrated in SP_{Bh} 107 and the checking of Bali in SP_{Bh} 116–117. The reference to Devī's observance (2.16b) is obscure.

The Narasiṃha Cycle

The Narasiṃha cycle commences with the arrival of Indra, Soma and Vāyu at the couple's residence on Mt. Mandara (SP 70.5). They request that Śiva do something about Viṣṇu's form as Narasiṃha, which he had taken on to kill Hiraṇyakaśipu. It turns out that, after killing the demon, Viṣṇu has not abandoned the Narasiṃha form and the gods are frightened of it. Śiva promises to help them. We are thus led into the narrative of Narasiṃha's manifestation in retrospect, as we hear about the outcome of events first. This provides the opportunity for Vyāsa to ask about Hiraṇyakaśipu and Narasiṃha. Sanatkumāra's answer starts from the beginning, with the birth of Hiraṇyakaśipu as the Daitya son of Kaśyapa.

After Hiraṇyakaśipu has been crowned king of the Daityas, he becomes desirous of taking over Indra's kingship of the Devas. He proceeds to Śrīparvata to practise *tapas*. There he is offered a boon by Brahmā and asks for invincibility, listing a series of conceivable circumstances under which he cannot be killed: neither by a weapon nor by a spell, neither during the day nor by night, etc. Brahmā is willing to offer this to him, but only if he states a loophole (*antara*), to which Hiraṇyakaśipu responds that he accepts any other kind of death there may be. While the series of conditions of Hiraṇyakaśipu's death is a well-known topos from other epic and Purāṇic sources, the emphasis on Brahmā's particular request to state a loophole is specific to the *Skandapurāṇa*.[5]

The remainder of chapter 70 contains a Māhātmya of Śrīparvata (SP 70.37–53). The place is described as a Pāśupata centre, where in the past Devī practised Pāśupata yoga. The hill, which has been identified with Śrīśaila in the Kurnool district of present-day Andhra Pradesh, is one of the southernmost places furnished with a Māhātmya in the text. It attests to its growing importance and recognition at the time of its composition.

When Hiraṇyakaśipu starts tormenting the gods, they go and complain to Brahmā (SP 71.4–7). He advises them to ask Viṣṇu to take on the body of Narasiṃha, for, Brahmā reminds them, he has made Hiraṇyakaśipu state a loophole earlier. Viṣṇu agrees to the plan, but he asks the gods to enter his body, because the demon is very strong. A lengthy description of Narasiṃha's entry into the park outside of Hiraṇyakaśipu's city and his fight with the Asura forces follows, culminating in Hiraṇyakaśipu's own arrival at the scene and his death at the hands of the Man-Lion. Narasiṃha kills him with a single slap of his fist and then tears open his chest. The gods regain their positions.

At this juncture in the story the starting point of the Narasiṃha cycle and the present narration converge, with Śiva's arrival in the form of a

5 It is worth noting that there is a similar request for stating a loophole in the stories of the Asuras Andhaka and Maya; see n. 72 on p. 39.

Śarabha, a magnificent creature with four legs on his back (SP 71.48–50). Narasiṃha realises that it is Śiva and that he cannot conquer him, so he starts a hymn of praise. Śiva allows him to return to his own form (*svayoni*), then tramples him with his feet. Śiva grants Viṣṇu the boon of being a slayer of Asuras.

There are several details worth noting about this version of what is usually known as the Narasiṃha *avatāra* of Viṣṇu. First of all, it is striking that the text does not once use the term *avatāra* to describe Viṣṇu's Man-Lion form. Instead we find the words *vapus* ('body'), *rūpa* ('form') and *yoni* ('form' or 'origin').[6] This is quite likely intentional, for the same holds true also for the accounts of Viṣṇu's other manifestations in the *Skandapurāṇa*, such as Vāmana and Varāha. The *avatāra* terminology was well established at the time, but the text does not make use of it.[7] Instead it continues the older brahmanical model of manifestation. Most significant, however, is its introduction of a new element to Viṣṇu's demon-slaying manifestations, namely the god's attachment to the form he has taken on to kill the demon. The *Skandapurāṇa* raises the critical question of what happens to Viṣṇu's demon-slaying manifestation after he has done the job.[8] The Narasiṃha episode shows him to be attached to the new form and Śiva, as the supreme God, has to intervene to make him return to his original form. Viṣṇu is assigned the task of slaying demons, while Śiva creates the circumstances that allow him to resume his true form afterwards.[9]

All of this is reflective of a deep engagement with Vaiṣṇavism, the dominant brahmanical religious tradition at the time. First of all, the central concept of Viṣṇu as an *avatāra* is neglected. The text only deals with the

---

6 The precise meaning of *yoni* in this context is not made clear. It comes up towards the end of the story, where the text distinguishes between Viṣṇu's *ayoni* and his *svayoni.* The passage emphasises the distinction between his original form and his temporary manifestation.

7 For the development of the concept of *avatāra*, see Hacker 1960 and Brinkhaus 1993. Significantly, the only time the text refers to the concept of *avatāra* is in the Māhātmya about Śiva's descent as Lakulīśa at Kārohaṇa in SPs 167.110–138. This part may belong to a different layer of the text.

8 A passage found in a large group of manuscripts of the *Harivaṃśa*, yet deferred to the appendix in the text of the Poona critical edition, is one of the few early Vaiṣṇava sources that also shows an awareness of this problem. It tells that the lord abandoned and installed his Narasiṃha body on the northern shore of the Kṣīroda ocean, before taking up his primeval form again: *tato nadatsu tūryeṣu nṛtyantīṣv apsaraḥsu ca | kṣīrodasyottaraṃ kūlaṃ jagāma prabhur īśvaraḥ || nārasiṃhaṃ tanuṃ tyaktvā sthāpayitvā ca tad vapuḥ | paurāṇaṃ rūpam āsthāya yayau sa garuḍadhvajaḥ ||* (HV App. 1 No. 42A ll. 578–581). See also n. 91 on p. 45.

9 See also Granoff 2004, who first drew attention to the *Skandapurāṇa*'s unease with the doctrine of Viṣṇu's *avatāras*, referring not only to the account of Narasiṃha but also to that of Varāha in the text.

main brahmanical model of manifestation, not with that of Kṛṣṇa, which was specific to the Kṛṣṇa-Vāsudeva cult and in which the *avatāra* concept was developed.[10] In the *Skandapurāṇa* Viṣṇu is granted the boon of being a demon-killer, but only within the parameters set by Śiva's overlordship. Moreover, Viṣṇu cannot do the job himself; he needs all the gods to enter his body in order to be able to stand up against Hiraṇyakaśipu. While the notion that Viṣṇu is 'made up of all the gods' (*sarvadevamaya*) is well-established,[11] the *Skandapurāṇa* manipulates and frames it in such a way that it becomes a weakness rather than a strength of his personality. Finally, and most importantly, the dreadful form assumed by Viṣṇu is presented as deeply problematic, because in his attachment to it he is not able to leave it. The manifestation becomes a menace to the gods and it is Śiva alone who can provide relief for them. Śiva thus becomes the true saviour.

Start of the Skanda Cycle

The birth of Skanda has been on the reader's mind since the very first chapter, when Vyāsa asked Sanatkumāra how Kumāra could be the son of Rudra, of Vahni, of Gaṅgā, of Umā, of Svāhā, of Suparṇī, of the Mothers (Mātṛs) and of the Kṛttikās (SP 1.26). It is only in SP 72 that Sanatkumāra comes to relate the events leading to Skanda's birth.

The scene returns to Mt. Mandara, where the flowers of all seasons start blooming simultaneously. This provides the perfect setting for Pārvatī to ask Śiva for a son. She adds, significantly, that it should be a son 'born from my own body' (SP 72.12a). This qualification will remain a guiding theme throughout the rest of the narrative. The *Skandapurāṇa* differs from other accounts, such as Kālidāsa's *Kumārasaṃbhava* in particular, in that the story of the birth of Skanda does not start from the gods' request to Śiva for a son to conquer Tāraka, but from Pārvatī's expression of desire for a son of her own. As Yokochi has shown (SP III, 22–24), obtaining a son was one of the two goals of her *tapas*, along with gaining a fair complexion, as recounted in the Vindhyavāsinī cycle; it connects the Skanda cycle with the Vindhyavāsinī cycle.[12] It should also be observed that in the previous chapter the boon of being able to slay demons was granted to Viṣṇu, which would be incompatible with a birth story in which Skanda's existence is needed to slay the demon Tāraka. It is Pārvatī's own desire for a son that is the guiding principle of the narrative.

---

10 Cf. Matchett 2001.

11 Cf. e.g. HV 30.17c, ViP 5.20.85b and VDh 1.21d.

12 Cf. SP 72.16.

For their union (*yoga*) the couple retire to the golden peak of the Vindhya. Nandin is stationed at the entrance as a door guardian while Deva and Devī engage in union for a thousand divine years. Terrifying omens start to appear and the gods convene to discuss what is going on. They agree that it is due to the couple's union; they must prevent Devī from having a son born from her body. Agni is charged with introducing them to Deva. After a hymn of praise, Agni is allowed in by Nandin and hides in a jewelled pillar, from which he tells Deva that the gods are waiting outside. The gods praise Deva and they receive a boon. They request that no son be born from Devī's body. Agni offers to receive the seed from Deva and is granted a boon for this. When Deva returns, Devī gets angry with Nandin for letting Agni in, and hurls a water lily at him. The water lily, about to kill Nandin, is caught by Deva and rendered auspicious (*bhadra*). It becomes a pond called Bhadrotpala on top of the Vindhya. A brief Māhātmya of this sacred place follows (SP 72.114–116).

When Deva tells Devī that he has offered his seed in Agni, she curses the gods. They shall not beget sons with their wives, and Earth shall have many husbands but never a son. Devī becomes known as Kaiṭabhā on the golden peak of the Vindhya. A man who visits the sanctuary and the rock there becomes a Gaṇapa when he dies.

Then the gods arrive, pregnant and ashamed (SP 72.127). They tell Deva that they cannot bear the seed and that He should save them. Moreover they are afraid of Andhaka, who is practising *tapas*. Deva promises to kill Andhaka and tells them to go to the Śaravara grove in the centre of Meru. They go there and, splitting their bellies, the seed comes forth, turning everything into gold. When Devī hears that a son has been born she is satisfied.

This birth story is unique in several respects.[13] First of all there is the opening scene on Mt. Mandara. It is Devī's request for a son born from her own body, rather than the gods' desire for a son to slay Tāraka, that forms the starting point of the narrative. The hiding of Agni in a pillar is also a unique motif, and the *Skandapurāṇa* appears to be the first text to introduce the motif of Agni as messenger of the gods. Also noteworthy are the small Māhātmyas relating to places and events on the golden peak of the Vindhya. This location for the couple's union is unique too; it is probably connected with the earlier Vindhyavāsinī cycle of the text. Finally, the remarkable motif of the pregnancy of the gods is a rare feature, not found in any of the early epic accounts. The *Skandapurāṇa* thus makes a major intervention in the narrative tradition of the birth of

---

13 Mann 2012, 192–195, draws attention to certain similarities with accounts found in the *Āraṇyakaparvan* and the *Śalyaparvan* of the *Mahābhārata*; this concerns not so much SP 72 but $\mathrm{SP_{Bh}}$ 163, on which see below.

Skanda.

A problem arises when we try to connect the end of SP 72 with the start of SP_{Bh} 163, which is where the Skanda cycle continues. For here Vyāsa asks Sanatkumāra a number of questions, relating to Skanda's birth, that do not fit the present ending:

> What did Vahni do when he received the seed of Śarva? How was Skanda born? At which location [was] the very splendorous one [born]? And how was he consecrated as general by the best of the gods? And for what reason was he consecrated and at which spot, O master? And how was Tāraka slain by him at the front of the battle?[14]

In what follows, Agni continues to carry the seed, while, according to SP 72.135, the gods should have already given birth at Śaravara. Instead, SP_{Bh} 163.5–7 narrates that Agni is not able to bear the seed, and that he beseeches Gaṅgā to carry it for him. She receives the seed from Agni, becomes pregnant with it, and gives birth to the six-faced Skanda (SP_{Bh} 163.8–15). The two accounts of Skanda's birth are logically inconsistent. How can we account for this? The answer may well lie in the process of redaction, for there are strong indications that a large part of text was inserted here, in between the end of SP 72 and the start of SP_{Bh} 163. If one were to leave out the final part, where the gods return to Deva in a pregnant state (SP 72.127–140), the storyline continued in SP_{Bh} 163 would follow much more naturally.[15]

There is strong additional support for the hypothesis that there is a major insertion of text here, for it is precisely at this point that the Andhaka cycle artificially interferes with the Skanda cycle. In SP 72.130 the gods, out of the blue, tell Deva that the Asura Andhaka is performing excessive *tapas* and that it makes them afraid. Deva promises them that he will slay the son of Hiraṇyākṣa. There is no connection whatsoever between the gods' pregnancy at this moment and the slaying of Andhaka; the introduction of Andhaka makes a forced impression.

Start of the Andhaka Cycle

The Andhaka cycle proper starts with Vyāsa's questions about Andhaka at the beginning of SP 73. Sanatkumāra tells him that after Hiraṇyaka-

---

14 SP_{Bh} 163.1–3ab: *śārvaṃ tejaḥ samādāya vahniḥ kiṃ kṛtavāṃs tadā | kathaṃ skandaḥ samutpannas kasmin sthāne mahādyutiḥ || senāpatye kathaṃ cāsāv abhiṣiktaḥ surottamaiḥ | kimartham abhiṣiktaś ca kasmin deśe 'pi vā prabho || tārakaś ca kathaṃ tena nihato raṇamūrdhani |*.

15 This view has been developed in an unpublished paper by Martine Kropman, 'The consecration of Kumāra. The role of Thanesar and king Harṣa in the composition of the Skandapurāṇa'.

śipu is killed by Narasiṃha, his younger brother Hiraṇyākṣa takes over as king of the Daityas. Since he does not have a son he starts practising *tapas*. He does so at a place called Śaṅkukarṇa, at the confluence of the Sindhu and the ocean (Sindhusāgara). We learn that Śaṅkukarṇa is the spot where in former times Deva practised *tapas* for the welfare of the world. When the gods tried to enter to see him, they were prevented by Deva's Gaṇapa Śaṅkukarṇa. The episode serves to introduce the place of Hiraṇyākṣa's *tapas* as a powerful Śaiva site; it concludes with a Māhātmya of Śaṅkukarṇa (SP 73.57–67).

The name Śaṅkukarṇeśvara features in several early lists of Śaiva sites, including, in the *Skandapurāṇa*, SP 29.83b and SP_{Bh} 183.48d. Śaṅkukarṇa must have been a major centre of Śaivism at the time of the text's composition. Bakker (2014) has identified Śaṅkukarṇeśvara with the temple at Banbhore, referred to as Debāl in Arabic sources, in Sindh at the mouth of the Indus river. He concludes: 'Śaṅkukarṇeśvara, identified with the great temple in Debāl as described in the *Čāč-nāma*, may thus be one of the very few temples mentioned in the *Skandapurāṇa* of which we have a contemporaneous description.'[16] The two places where the demon brothers practise *tapas*—Hiraṇyakaśipu at Śrīparvata and Hiraṇyākṣa at Śaṅkukarṇa—both lie outside the sphere of Madhyadeśa, which forms the focus of much of the rest of the narration of the text. The remote location of both these places is compatible with the topos of *tapas*, and also provides important clues to the geographical horizons of the authors of the text. These represent the boundaries of the *Skandapurāṇa*'s vision of civilisation.[17] Moreover, the fact that these are the very two places where Śiva and Pārvatī performed *tapas* in the remote past lends an air of prestige to them and creates a connection across time and space.

After the Māhātmya of Śaṅkukarṇa, we are transported to Mt. Maināka for a scene that serves to explain the birth of Andhaka. Devī approaches Deva from behind and covers his eyes. Everything becomes dark and Deva materialises a third eye on his forehead. Out of the darkness Andhaka is born. Deva gives the blind boy as a son to Hiraṇyākṣa, who is practising *tapas* at Śaṅkukarṇa. Andhaka grows up in Hiraṇyākṣa's household but is depressed by his blindness and goes off to practise *tapas* himself, in order to gain eyesight. He does so at the ascetic grove of Kanakhala, in

16 Bakker 2014, 118. See also n. 133 on p. 55.

17 See also Bakker 2014, 2–3, who notes that what the Māhātmyas of these and other places lying at the periphery of the geographical heart of the text have in common is that 'they hardly, if at all, betray first-hand information about the topography. This differentiates them from, for instance, the Māhātmyas of Kurukṣetra, Bhadreśvara, or Vārāṇasī. The importance of these places is acknowledged and guaranteed by connecting them with Śaiva mythology, but the text does not bear witness to a direct acquaintance of the composers with the local situation.'

the Himalayan mountains (SP 74). After years of ascetic mortification, Brahmā appears. He grants him eyesight and another boon. Andhaka asks for immortality, but Brahmā is only willing to give him this if he states a loophole. Andhaka responds by asking that he may only be killed if he does not bow to Devī, the Mother of the World. The scene recalls the earlier episode of Hiraṇyakaśipu's *tapas*. The loophole is a connecting element linking the stories, and eventual deaths, of both demons.

The *Skandapurāṇa* is the first Purāṇa to give a full account of the life story of Andhaka. We learn very little about Andhaka from the *Mahābhārata*, although the epithet 'Slayer of Darkness/Andhaka' (Andhakaghātin) occurs in some praise hymns to Śiva, and several similes hint at the killing of an Asura named Andhaka by Śiva.[18] While the epic contains no account of the birth of Andhaka, the *Anuśāsanaparvan* does include a passage on the origin of Śiva's third eye (MBh 13.127.26–45) that is remarkably close to the episode of Devī's covering of Deva's eyes told in the *Skandapurāṇa*. It confirms our general impression of the closeness of some of the material included in our text with the *Anuśāsanaparvan*. The *Skandapurāṇa* is unique compared to most other sources recounting Andhaka's *tapas* in specifying its location at Kanakhala. This concern for topographical exactitude is characteristic of the text as a whole.

The War between the Asuras and the Devas

After Andhaka's successful practice of *tapas* and his return home, Hiraṇyākṣa organises a Kaumudī festival to celebrate his son's success (SP 75–76.13). Detailed descriptions of the celebrations are given, some of which are quoted in medieval Dharmanibandhas.[19] When the celebrations are over, all the Asuras assemble to discuss the course of action (SP 76.14–77.75). Hiraṇyākṣa states his intention to avenge the killing of his brother Hiraṇyakaśipu all by himself. Following a heated discussion, in which the other Asuras insist that they also want to take part in the war with the gods, they prepare for battle.

When the Asura army sets out for Amarāvatī, dreadful omens start to appear. Bṛhaspati advises the gods on the course of action, and the gods start preparing for battle. They take up the 'falcon' array (*vyūha*),

18 See, e.g., MBh 7.57.50d, MBh 7.13.53, MBh 8.15.18. There are further references in passages excluded from the main text of the critical edition. See also Rām. 3.29.27, which contains a simile referring to the burning of Andhaka by Rudra. A lengthy account of Andhaka's killing is given in HV App. 1 No. 29C, a passage that features in all manuscripts of the *Harivaṃśa* except for the three groups of manuscripts used by the editor as the standard of each version (Śāradā, Ñ1, and M1-3). This means that the text is not included in any of the early manuscripts of the three versions (northwestern, northeastern and southern).

19 See the section 'Dharmanibandha Citations of the Kaumudīmahotsava' below.

which is described in considerable detail. On their own side, the Asuras form a counter-array called the 'crescent moon', and the battle takes off. Extensive descriptions of the battle take up much of the second half of the volume, culminating in the flight of the gods (SP 79.14–93.25).

One can identify a general development in the unfolding of the Devāsura war. While initially it is a matter of all against all, as the battle continues, it turns into one-to-one fights. While the gods seem poised for victory initially, from SP 84 onwards the scales tip in favor of the Asuras. This chapter introduces the theme of the battle as a sacrifice (*yuddhayajña*) involving two opposing sacrificial parties. It also includes an enumeration of the individual Devāsura duels, which functions as a kind of Anukramaṇikā of the chapters that follow (SP 84.8–12 → SP 84–88).

The theme of a sacrificial battle derives from the *Mahābhārata*.[20] There are many other elements in the battle scenes that attest to the influence of the great epic, in particular its battle books. The epic war between heroes is transported onto a higher plain, with the Asuras and the Devas as protagonists, but the techniques of description remain essentially the same.[21] The fact that the battle descriptions are largely informed by the *Mahābhārata*'s battle books also means that the reader should be cautious in taking them as evidence for how war was actually conducted in ancient India. They rather present a paradigm of warfare that follows the textual models of the *Arthaśāstra* and the *Mahābhārata*, although the extensive concern with the theme of war may well reflect the general circumstance of a continuing state of war between different rivaling kingdoms at the time. While the introduction of an Anukramaṇikā of individual duels finds no parallel in the *Mahābhārata*, there is a similar presentation of duels in a passage in the *Harivaṃśa* (HV App. 1 No. 42B ll. 733–776). This features in a part of the *Harivaṃśa* excised from the main text of the critical edition, which—also in other respects—shows remarkable correspondences to the structure of the presentation of the Devāsura war. It attests to a shared narrative technique between the two texts.[22]

The individual duels take up chapters 84 to 88, starting with Indra and Hiraṇyākṣa and ending with Dhruva and Hrada. After Hiraṇyākṣa captures Indra, Tvaṣṭṛ and Pūṣan and immobilises the weapons of the gods, Vāyu, Soma, Agni and Yama once again go on the counter-attack

20 For the *Mahābhārata*'s depiction of the central war as a sacrifice, see Feller Jatavallabhula 1999.

21 See pp. 21 ff.

22 These correspondences, relating roughly to SP 77–95 and HV App. 1 No. 42B, are being studied by Sanne Mersch in the context of her PhD project, 'Counter-Narratives: Parallel Themes in Śaiva and Vaiṣṇava Mythology'.

(SP 89–93). It is Andhaka who gives the gods the final blow, after which Hiraṇyākṣa orders the Asuras to take over the kingdom of the gods. Hiraṇyākṣa installs regents throughout the kingdom to occupy the former offices of the gods, consecrates Andhaka in Amarāvatī and successfully rules the entire world himself (SP 94–95). In the process he takes the Earth to Rasātala and holds her captive under the Śaṅkha mountain. This will eventually form the reason for Viṣṇu's manifestation as Varāha (SP_{Bh} 97–110).

The description of Hiraṇyākṣa's takeover of the kingdom of the gods conforms to an ideal model of Arthaśāstric conquest. At each city the Asura army displays Hiraṇyākṣa's might and declares victory, while the citizens come out and receive them as the new rulers, offering Hiraṇyākṣa gifts of welcome. Hiraṇyākṣa installs an Asura in office, and the citizens are told to respect him as the new ruler in charge. Hiraṇyākṣa rules his newly acquired kingdom in accordance with the *dharma*, and his kingdom prospers as a result. The Asuras are not represented as wicked demons but as an opposing party that is just as well able to follow the *dharma*. In contrast to the attitude displayed in some other early Purāṇas, which tend to portray the Asuras as the embodiment of all evil,[23] the *Skandapurāṇa* here presents the Asuras in a much more favourable light. The Asuras are Śiva-worshippers and they follow and promote the *dharma*. It is ultimately their adherence to Śaivism that makes their rule successful.

Dharmanibandha Citations of the Kaumudīmahotsava

The text edited in the present volume includes a fairly long passage on the Kaumudī or Moonlight festivities (SP 75.12, SP 75.22–39, SP 76.1–2, SP 76.6), which is cited by at least three Dharmanibandha authors.[24] This provides a first and thus far unique occasion to examine how these authors used the text, and possibly to better evaluate the relationship of the citations and to see what they can tell us about the history of the *Skandapurāṇa*.[25] The first two authors, Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara, were pointed out already in SP I (pp. 7–8, 11–13), and one could consider adding Mitramiśra, author of the *Vīramitrodaya*. It is highly unlikely, however, that he had direct access to the *Skandapurāṇa*.[26] Mitramiśra

23 See, however, Doniger O'Flaherty (1976, 94–138) on the paradox of the good demon.

24 Not all authors cite the same verses, as is discussed below.

25 In the next volume we will have occasion to return to this subject, because parts of SP_{Bh} 111–112 are also quoted by Dharmanibandha authors.

26 Cf. also SP II A, 214–215, on the secondary nature of a portion of the *Skandapurāṇa*'s *Vārāṇasīmāhātmya*, quoted in Mitramiśra's *Tīrthaprakāśa*.

appears to have been active between 1610 and 1640, in or near Orccha.[27]

For a start, the *Rājanītiprakāśa* of the *Vīramitrodaya* does not cite any passages that are not quoted also by Lakṣmīdhara or Caṇḍeśvara. Some minor differences aside, the citation in the *Vīramitrodaya* follows Lakṣmīdhara's citation and variants quite closely,[28] including the verses not cited by Caṇḍeśvara (SP 75.36–39) and some of the omissions (SP 75.12cd and SP 75.33). There are only three hemistichs (SP 75.26 and SP 75.30ab) that figure in Mitramiśra's text but are omitted by Lakṣmīdhara; they are however found in Caṇḍeśvara's citation. It is also possible that these six *pāda*s were omitted only in the transmission of Lakṣmīdhara's text, but were still part of the *Kṛtyakalpataru* when Mitramiśra consulted it. Considering the rather overwhelming agreement between Lakṣmīdhara's and Mitramiśra's citations, and being aware of Lakṣmīdhara's importance and influence as an authority, it is most likely that Mitramiśra used Lakṣmīdhara's work to cite the *Skandapurāṇa*.

This leaves us with two first-hand citations by Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara, which do not include the same verses, although the core part of the description is shared by them. Caṇḍeśvara omits the last section of the text, which lists substances to be used for bathing Śiva's image and offerings to be given to it afterwards. By saying *ityādy abhidhāya*, however, he does refer to the list, which he apparently did not intend to cite in full, perhaps to remain concise.[29]

Lakṣmīdhara's omissions are less obvious to explain. First, he omits SP 75.12 and SP 75.33, two verses that give the narrative context of the ritual description. It seems therefore likely that by adapting the Purāṇic passage to his prescriptive work, he discarded these narrative details, which did not serve his purpose. Secondly, he also omits SP 75.26, which explains what brahmins must do at the festivities. This verse is somewhat out of context in a series of prescriptions about decorations. In this case, however, Lakṣmīdhara's omission of the verse is less obviously explicable.

---

27 Dating according to Kane I, 440–6. He was the son of Paraśurāma-paṇḍita and grand-son of Haṃsa-paṇḍita, the latter of whom was a resident of Gopācala (Gwalior?), according to Mitramiśra's introductory verses. Mitramiśra lived during the reign of Vīrasiṃha, who ruled at Orccha from 1605 to 1627 and who traced his origins to Medinīmalla, king of Kāśī. See also Banerji 1999, 71. Kane I, 443, points out that the *Vīramitrodaya* was a work of high authority in the Benares School of Hindu Law.

28 This is true for the majority of the variants; it is also to be noted that some significant variants that cannot be explained by the mere corruption of *akṣara*s, such as the hemistich of SP 75.34cd and the variant *śārīram/dehe tu* in SP 75.32c, also agree in Lakṣmīdhara's and Mitramiśra's quotes. This confirms that Mitramiśra is likely to have used Lakṣmīdhara's text.

29 For various techniques and principles applied by the Nibandhakāras when quoting passages, see De Simini 2015.

Finally, his omission of SP 75.30ab may be due to the irregular syntax of the *Skandapurāṇa* (nominatives for accusatives), which Lakṣmīdhara may have wanted to eliminate. It also cannot be excluded that all of these verses were dropped in the transmission of Lakṣmīdhara's work.[30]

In addition to omissions, there are other differences between the two citations. In general, Caṇḍeśvara's text seems to have been much better preserved than Lakṣmīdhara's, which has numerous corruptions of its own.[31] Indeed, Caṇḍeśvara's citation has even helped us to reconstruct the text. In SP 75.23f, none of our manuscripts read *dattapaṅkā*,[32] and Caṇḍeśvara's citation provides the appropriate reading from which the corruptions can easily be explained.[33]

One tendency that the two Dharmanibandha authors share is that they try to eliminate the Asuric context of the original passage, namely by changing the Daitya women (SP 75.28f) into divine (*divya*) women (Lakṣmīdhara) or just into 'women' (*yoṣitaḥ*, Caṇḍeśvara). Similarly, the night-time celebrations, which are originally said to 'destroy the gods' in SP 75.22f (*suranāśinī*) since it is the demons who talk, come to be called 'destroyers of the demons' in both Lakṣmīdhara's and Caṇḍeśvara's versions. The same tendency can also be observed elsewhere, for instance in one of Lakṣmīdhara's citations given in SP II A.[34] One can

30 In that case, a scribe may have wished to eliminate the irregularity. To confirm this, one should make a critical edition of Lakṣmīdhara's work and evaluate the manuscript evidence in the light of this problem. Nevertheless, even then, no firm conclusion may be drawn concerning this particular quotation.

31 The lists of corruptions below exclude differences that appear to be explicable by the use of slightly different recensions of the *Skandapurāṇa* (i.e. SP 75.32c and SP 75.34cd). For corruptions in Lakṣmīdhara's text in the shared passages, see *vasobhiḥ saṃhataiḥ* for *vasobhir ahataiḥ* in SP 75.23c; *ca śitaḥsnātā* for *saśiraḥsnātā* in SP 75.23e; *sadāmpatya* for *dattapaṅkā* in SP 75.23f; *śayanāni* for *snapanāni* in SP 75.29d; *gṛhe* for *gṛha-* in SP 75.24d; *bhūpair* for *dhūpair* in SP 75.25d; *nṛtya-* for *nṛtta-* in SP 75.28d; *kṛśarāṃs tathā* for *ca rasāṃs tathā* in SP 75.30d; *māṃsapakvaṃ* for *māṃsaṃ pakvam* in SP 75.31b; *ca dvijottamāḥ* for *dvijasattamāḥ* in SP 75.31f; *daṇḍaṃ rājā* for *rājā daṇḍam* in SP 75.32d; and *śāntaḥ* for *snātaḥ* in SP 75.34a. Note that Mitramiśra appears to follow these secondary readings in most cases, so they probably had been produced by his time. In each of these 12 instances, Caṇḍeśvara's reading appears correct. Caṇḍeśvara has only four variations, which are found elsewhere than those of Lakṣmīdhara: *susaṃsṛṣṭopalabdhābhī* for *susaṃmṛṣṭopaliptābhī* in SP 75.23a; *uḍḍīyantām* for *ucchriyantām* in SP 75.24c; *navamālāyutāni* for *vanamālākulāni* in SP 75.25f; and *pūjānte* for *pūjāṃ ca* in SP 75.29a, each in the same shared part.

32 Bhaṭṭarāī conjectured *dattabhuktā* to remedy the corrupt readings.

33 Note that in SP 75.31b, it is the testimony of all the Dharmanibandha authors that provides the solution to read *athāmakam* for the corrupt variants of our manuscripts, while Bhaṭṭarāī conjectured *anūpakam*.

34 SP 29.50a reads *grahaiḥ śukrapurogaiś ca*, which becomes *devaiḥ śakrapurogaiś ca* in Lakṣmīdhara's citation. Here, deities are preferred to planets.

easily understand that the authors felt it more appropriate to give their dharmic prescriptions a divine rather than a demonic context.[35]

It has been observed several times that these two authors cite a recension of the *Skandapurāṇa* that is closer, at least in some important respects, to an ancestor of the R and A recensions than to the S recension, most importantly because they cite several passages present only in R**A**.[36] Furthermore, the readings of Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara, where both are available, are generally closer to each other than to R**A**.[37] From this, one can conclude that the two authors used essentially the same text. The citations of the Kaumudīmahotsava, however, suggest that concerning some minor points, the text cited by Lakṣmīdhara is sometimes slightly closer to the S recension than the one cited by Caṇḍeśvara. Two important variants must be taken into account here, in which the differences cannot be attributed to the mere corruption of the Dharmanibandha texts.

First, in SP 75.32cd, the S recension reads *śārīraṃ*, followed by Lakṣmīdhara, while R**A** read *dehe tu*, adopted by Caṇḍeśvara. Although the meaning is the same, the change cannot be attributed to the corruption of *akṣara*s or to an attempt to remedy a corruption.

The second case is less unambiguous. In SP 75.34cd Lakṣmīdhara again follows S, changing only the vocative of Vyāsa into *rudraṃ*, and the perfect (*snāpayām āsa*) into the optative (*snāpayīta* for *snāpayeta*), probably again to eliminate the contextual or narrative elements.[38] Thus, Lakṣmīdhara reads *divase divase rudraṃ snāpayīta* (for *snāpayeta*) *prayatnavān* (‘every day he should bathe [the image of] Rudra, with care’), while S has *divase divase vyāsa snāpayām āsa yatnavān* (‘every day he bathed [Śiva’s image], O Vyāsa, with care’).

Instead of this line, Caṇḍeśvara has a line that can be found, in a practically identical form, only in R**A**: *sarvasyāyatanaṃ gatvā svayam eva subhaktitaḥ*. The first word transmitted in R is *śarvasya*, which is certainly the intended reading given by Caṇḍeśvara too;[39] the sentence hence means ‘Going to a temple of Śiva, he himself, with great devotion. . . ’ This reading is not problematic in R, for the text, after enumerating some sub-

35 One could also argue that these changes took place in the transmission of the Dharmanibandhas, but their great consistency across authors suggests they were intended by the authors themselves.

36 See SP I, 7 ff., 16.

37 See Törzsök 2004, 36–8, and Harimoto 2006, 36.

38 Lakṣmīdhara does not need the Purāṇa’s vocative, which reminds the reader that the whole teaching is a conversation between Vyāsa and Sanatkumāra; he moreover prefers the use of the optative rather than narrative perfect for his prescriptive context.

39 The change between the dental and palatal sibilants being almost orthographic, especially in eastern India.

stances, gives the missing verb in SP 75.37d: *tryambakaṃ so 'bhyaṣecayat* ('he bathed Tryambaka'). It is however problematic in Caṇḍeśvara's reading, for he does not continue his citation until SP 75.37 and so there is no verb.

Looking at the A recension, it gives both the hemistich transmitted in S and probably read by Lakṣmīdhara before transforming it (*divase divase vyāsa snāpayām āsa yatnavān*), as well as a corrupt version of what R and Caṇḍeśvara read (*parvaṇy āyatanaṃ gatvā svayam eva subhaktitaḥ*). There are several possible ways to explain this variation and distribution of variants, but a few elements are certain.

At this place, both Dharmanibandha citations are contiguous. If they had had both lines from an ancestor of the A recension, it is not particularly likely (though not inconveivable) that either of them would have omitted a line on purpose, without good reason, especially Caṇḍeśvara, who does not seem to have such a habit. On the one hand, there is nothing in the line starting *śarvasyāyatanaṃ* that could prompt Lakṣmīdhara's rejection if he had an ancestor of A in front of him (unlike in the other passages examined), on the other hand, Caṇḍeśvara would probably not have eliminated a line that provided the much needed verb in the sentence if he had had some form of A.[40] If we accept that nothing was dropped by the Nibandhakāras or the transmitters in this case—which is not the only possible scenario—then Lakṣmīdhara agrees with S, while Caṇḍeśvara agrees with R.[41]

The evidence of SP 75.32cd and the variants in SP 75.34cd suggest that Lakṣmīdhara's text may at times be slightly closer to the S recension in some respects than to Caṇḍeśvara's, even if they used what was basically the same recension, an early ancestor of R**A**.[42] Such a difference can be explained in many ways,[43] but it certainly does not imply a linear change

40 Moreover, as Caṇḍeśvara does not omit any verse up to this point, it seems rather unlikely that he should start right here. Let us also remark here that the A manuscripts in fact do not read *śarvasya*; therefore, if one assumes that Caṇḍeśvara read an ancestor of A, one must also assume, in addition to the purposeful dropping of a line by Caṇḍeśvara, that A read *śarvasya* at that point in the transmission. One can of course argue that something was dropped during the transmission of the Dharmanibandha texts themselves, but again, this is less likely, specifically in the case of Caṇḍeśvara, whose text appears to be better preserved.

41 It is very difficult to argue whether R's or A's version is primary, for R could have eliminated a line, or A could have been contaminated with an extra one. It does not, however, influence the fact that we have a similar distribution of readings as in SP 75.32cd. The agreement between R and Caṇḍeśvara's text may also confirm what Harimoto 2006, 30, has already observed, namely that in some cases Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara are closer to R in particular.

42 SP 75.12 also shows that Caṇḍeśvara agrees with R**A**; here, unfortunately, we do not have Lakṣmīdhara's citation for comparison.

43 Lakṣmīdhara's text of the *Skandapurāṇa* may have been one of the branches into

from S to Lakṣmīdhara, then to the R and A recensions, and finally to Caṇḍeśvara.

Therefore, we can conclude that the Kaumudīmahotsava passage as transmitted in Caṇḍeśvara's citation strongly confirms that Caṇḍeśvara had access to an ancestor of the R and A recensions (being possibly closer to R), and that Lakṣmīdhara's text, although he reads essentially the same recension as Caṇḍeśvara, occasionally may transmit variants that are closer to the S recension. The passage also shows that Caṇḍeśvara's text is probably better preserved, at least as far as one can judge from the printed editions of this passage, and that both authors seem to interfere with the text occasionally to adapt it to their own purposes.

Language and Style

Certain features of language and style that are characteristic of the chapters edited here may reveal something about the process of composition and redaction of the text. One particularly outstanding feature in this respect is the use of the epithet 'Son of Śakti' (Śaktinandana) to address Vyāsa. This epithet is attested 11 times, from SP 71.46b to SP_{Bh} 126.4b, after which it disappears, not to be used again. This distribution more or less covers the part that deals with Viṣṇu's manifestations and the various Devāsura wars,[44] but significantly the epithet does not feature in the Skanda cycle, started in SP 72. Its limited use may therefore be indicative of a different authorship of the part of the text dealing with Viṣṇu's manifestations. While there is no intrinsic connection between the meaning of the epithet and the specific content of the text, other features discussed below are more directly related to the subject matter.

The Use of Similes

The descriptions of the battles between the Devas and the Asuras are remarkably rich in detail and display the author's proficiency, as well as a real sense of joy, at the staging of the events. The speeches and debates are lively and full of effective rhetoric. Particularly noteworthy is the employment of unconventional and innovative similes in the depiction of battle scenes, many of which are pregnant with meaning.

---

which the ancestor of the R and A recensions developed, retaining some S-related readings, while Caṇḍeśvara perhaps had access to another branch of the transmission, which was closer to the R and A recensions as we have them; otherwise, there may have been regional variations or cross-contaminations in the transmission.

44 SP 71.46b, SP 75.18d, SP 78.8b, SP 80.46d, SP_{Bh} 107.37d, SP_{Bh} 109.1b, SP_{Bh} 116.99d, SP_{Bh} 119.98b, SP_{Bh} 123.1b, SP_{Bh} 123.4b. See also n. 86 on p. 44.

One group of similes involves the reversal of identity of the Asuras and the Devas. A good example is SP 77.5, which relates how the enemies of the gods rise before Hiraṇyākṣa, shouting victory, 'like the Vedas before Pitāmaha' (*vedā iva pitāmaham*). Also noteworthy is SP 76.46, in which Hiraṇyākṣa rises 'like Śakra's banner at the [Indra] festival' (*śakraketur ivotsave*). In SP 81.15, on the other hand, Indra cuts Hiraṇyākṣa's mace to pieces, 'like a Nāstika [shatters] matters of *dharma*' (*dharmārthān iva nāstikaḥ*). These similes deliberately play with the conventional identities of the opposing sides of the army.

Another group of similes likens the Asuras to various planets, sometimes with reference to very specific constellations. Chapter 77 in particular has a number of such astrological references: for example, SP 77.2, which refers to a constellation that occurs when Venus reaches the five asterisms of Maghā. This particular constellation is associated in astrological literature with destruction of the crops. Also remarkable is SP 77.69–72, which describes the Asura army setting out: Śukra goes in front of Hiraṇyākṣa 'like Mercury [rising] before Venus' (*tasyaivābhūd yathā budhaḥ*); Andhaka goes on his right 'like the Sun [which is right/south] of the world when it takes the southern course' (*dakṣiṇāyanam āsādya yathā lokasya bhāskaraḥ*); Vipracitti goes on his left 'like Himavat, the supreme mountain, [standing left/north] of Bhāratavarṣa' (*bhāratasyeva varṣasya himavān parvatottamaḥ*); and all the other Dānavas go before and after him 'like the planets [surrounding] the moon' (*śaśāṅkasya yathā grahāḥ*).[45]

Other similes are simply unique. In SP 85.26, Vala catches a mace called 'the root of death' (*kālamūla*) mid-flight, 'like Nandin [who conquered] his own death' (*nandī mṛtyuṃ yathātmanaḥ*). The simile refers to an important episode narrated earlier in the text (SP 30.39ff.). In SP 90.7, Hiraṇyākṣa's charioteer carries his master away from the battlefield, 'like the Nidhis [carrying away] Dhaneśa' (*dhaneśaṃ nidhayo yathā*). The simile portrays the Nidhis, who are the personification of Kubera's treasures, as carrying their master to safety. In a fanciful image in SP 92.7, describing how Agni burns the tongues of all the wailing Dānavas, the fire inside each mouth is compared to a 'burning light in a cave' (*guhāyāṃ dīpavat sthitaḥ*). Other battle-scene similes involve images of the liberation and conquest of the senses. For example, in SP 80.42, Andhaka does not budge when he is struck on the head by Yama, 'like a sage who has conquered his senses when he is touched by the objects of the senses' (*jitendriyo munir yadvat spṛṣṭo viṣayagocaraiḥ*), while in SP 82.15, the heads of members of the army of the gods no longer move, 'like those who are on the path of *mokṣa*' (*yathā mokṣapathi sthitāḥ*).

---

45 See also SP 75.3–4 and SP 75.9. As observed by Sharma 1988, 40, with reference to the *Mahābhārata*, '[t]he planets, in general, symbolise terror and war'.

Finally, there are passages that consist of strings of similes (e.g. SP 78.37–39, SP 88.31–33, SP 90.24–26, SP 95.10–11 and SP 95.16–18). All of this speaks of the great care taken by the author to stage the battle scenes with the help of lively and imaginative similes. While there are also similes that show the deep influence of the battle books of the *Mahābhārata*, many of them are in a category of their own and bear an original stamp.

Formulaic Phrases in the Battle Descriptions

In addition to the remarkable use of similes, the descriptions of the battles between Hiraṇyākṣa's army and the army of the gods have many stock phrases that are peculiar to this part of the text (SP 76–SP_{Bh} 108). While some of them are also found in later chapters that deal with Devāsura wars (SP_{Bh} 115–129), they do not occur in other major battle scenes, such as those between the goddesses and the Asuras in the Vindhyavāsinī cycle (SP III), between the Gaṇas and the Asuras in the Andhaka cycle (SP_{Bh} 130–156) and between Skanda and Tāraka (SP_{Bh} 165). They are also very rare or lacking in the epics. In short, these stock phrases evince the stylistic coherence and particularity of this part of the text.[46]

A first example is *rathenāmbudanādinā* ('on a chariot resounding like a cloud'), which is found altogether six times in the present volume (SP 77.69b, SP 81.21b, SP 85.17b, SP 87.7d, SP 87.19b and SP 91.23d), as well as in SP_{Bh} 115.6c.[47] A phrase of two pādas in length, *teṣāṃ teṣāṃ ca saṃgrāmaḥ sughoraḥ samapadyata* ('a very terrible battle took place between them'), occurs three times in the relevant chapters (SP 81.20ab, SP 89.4ab and SP 89.48ab), and elsewhere with slight variations, but each time within the chapters that describe the Devāsura wars.[48] The battle cry *gṛhṇa gṛhṇeti* ('seize, seize!') is also used four times in the chapters at issue (SP 80.46b, SP 87.22b, SP 89.3e and SP 89.43d) and once elsewhere (SP_{Bh} 115.29c). The unique simile *citrapaṭṭārpita* ('painted on a picture'), possibly influenced by Kālidāsa, occurs four times in the battle scenes in this volume (SP 80.33d, SP 82.14f, SP 90.30d and SP 90.35d; see n. 222 on p. 78). Another pāda-length stock phrase, *yugāntāmbudavan nadan* ('re-

46 The following observations are restricted to the battle descriptions. In the Prolegomena the editors of SP I have provided a provisional overview of stock phrases in the *Skandapurāṇa* in general, in comparison to those used in the epics (SP I, 29–31). Shared phraseology between the epics and some early Purāṇas has also been referred to here and there in the footnotes of individual volumes of the critical edition.

47 SP_{Bh} 115.6c has °*nādena* instead of °*nādinā*. The phrase *gajenāmbudavarcasā* ('on an elephant resplendent like a cloud') in 89.56b may be regarded as a variant.

48 E.g., the variants *samavartata* for *samapadyata* at SP_{Bh} 129.4ab and *tumulaḥ* for *sughoraḥ* at SP_{Bh} 115.29c.

sounding like a cloud at the end of a Yuga'), occurs three times (SP 86.58d, SP 93.11b and SP_{Bh} 103.7d), as do the variations *yugāntāmbudavat ... nādaṃ* (SP 91.25cd) and *yugāntāmbudanisvanaḥ* (SP 79.3d). The image of fallen warriors groaning with pain, comparable to the crying of sinners in hells—which occurs three times with slightly different wordings (SP 80.5cd, SP 81.34cd and SP 85.6cd)—is also characteristic of the present chapters. The phrase *tasyāpatata eva* (*evāśu* or *evātha*, once *evāṃśaḥ*) occurs six times in this part (SP 80.24a, SP 81.15a, SP 82.3a, SP 89.59a, SP 91.24a and SP_{Bh} 105.21a) and twice elsewhere (SP_{Bh} 115.228a and SP_{Bh} 122.5a). It is also used in the *Mahābhārata*, but only twice (MBh 7.163.2a and MBh 14.83.20a).

A pattern found in even pādas, in which two verbs in the perfect are combined with *ca* (X *ca* Y *ca*), also deserves attention. The first verb (X) may vary, but most frequent is the use of *rarāsa* as the second verb (Y) in the *Skandapurāṇa* (eight times in the relevant battle chapters and once elsewhere), or *nanāda* (five times in total). The pattern also occurs in the epics, but here *nanāda* is most common for the second verb,[49] while *rarāsa* is never used.

The Influence of the Battle Books of the Mahābhārata

In the battle descriptions of the chapters mentioned above (SP 76–SP_{Bh} 108, SP_{Bh} 115–129), some of the specific formulae are shared in particular with the battle books (6–9) of the *Mahābhārata*.[50]

The phrase *śaraiḥ saṃnataparvabhiḥ* ('with arrows with bent knots'), occurs three times in the chapters at issue, with variations (e.g. *bhallaiḥ, śītaiḥ* and *bāṇaiḥ* for *śaraiḥ*, as well as the accusative plural for instrumental plural). It is very popular in the *Mahābhārata* and the *Rāmāyaṇa*, but their concentration in the battle books of the *Mahābhārata* is conspicuous: 41 times in book 6, 32 times in book 7 and 16 times in book 8.[51] It may be noteworthy that it also occurs five times in HV App. 1 No. 42B, which narrates a version of the Vāmana myth with lengthy battle scenes

49 This occurs seven times in the MBh, four times in the Rām., and twice in HV App. 1 No. 42B.

50 Here we only single out formulae that are uniquely shared between the above-mentioned chapters and MBh 6–9. There are also formulae shared between the battle books of the *Mahābhārata* and battle descriptions in other chapters of the *Skandapurāṇa*. These require further study. For the moment we also have to neglect the star passages in the Poona edition of the *Mahābhārata*.

51 Brockington points out that the battle descriptions tend to be formulaic, and as such the battle books of the *Mahābhārata* contain many formulae; he refers to this phrase as one example (Brockington 1998, 107f.) A similar phrase, the singular *śareṇānataparvaṇā*, which occurs twice in the relevant chapters in the *Skandapurāṇa*, is also frequently used in the *Mahābhārata* and the *Rāmāyaṇa*, but not in the battle books of the *Mahābhārata*.

between the gods and the Asuras. Another stock phrase is *tad adbhutam ivābhavat*, which is found four times in this volume (SP 80.20d, SP 81.13d, SP 86.10d and SP 87.35d); it occurs throughout the *Mahābhārata*, but is especially common in books 6 (17 times) and 7 (27 times). The epithet *praharatāṃ varaḥ* ('best of the attackers') at the end of an even pāda occurs seven times in the relevant chapters (SP 80.25b, SP 81.32b, SP 82.3b, SP 82.8b, SP 87.32b, SP 87.40b and SP 90.2b) and twice elsewhere (SP 73.41b and SP_{Bh} 121.45b). The phrase is popular in the *Mahābhārata*, but it is not limited to the battle books.[52]

The phrase *abhidudrāva vegena* ('he attacked with speed') in odd pādas occurs three times in this volume (SP 73.41c, SP 81.14c and SP 91.23c) and twice in another Devāsura war (SP_{Bh} 121.46c and SP_{Bh} 122.4c). This pāda only occurs in the battle books in the *Mahābhārata*,[53] but it is also found in the *Rāmāyaṇa* and twice in HV App. 1 No. 42B.[54] A bow drawn in a full circle is another popular image in both the *Skandapurāṇa* and the *Mahābhārata*, expressed by a compound *maṇḍalīkṛtakārmuka* or *maṇḍalīkṛta* qualifying a noun for a bow or a weapon, e.g. *dhanus, āyudha*. The image is encountered four times in the Devāsura battle scenes in the *Skandapurāṇa* (SP 81.41a, SP 85.2b, SP 85.4b and SP_{Bh} 121.50a), eight times in the *Mahābhārata*, of which seven in books 6 to 8 and once in the *Harivaṃśa* (HV App. 1 No. 42B). The number of attestations in the *Mahābhārata* is not very high, but the exact wording of SP 81.41a (= SP_{Bh} 121.50a) occurs twice in book 6 and once in book 7. Another shared expression is *tiṣṭha tiṣṭheti cābravīt* ('and he said: "stand still!"'), occurring five times in the chapters at issue (SP 80.34d, SP 87.19d, SP 89.58d, SP 92.3d and SP 93.11d) and once elsewhere (SP 33.87d). It is also found with various other words for *cābravīt*, but the phrase with *cābravīt* is the most common. In the battle books of the *Mahābhārata*, we find the same formula ten times in book 6, nine times in book 7 and five times in book 8. In this case, too, it is the most common formula, although there are variations for *cābravīt*.

The verb $\sqrt{nī}$ with the accusative *yamasādanam* at the end of an even pāda, meaning 'to bring somebody to Yama's abode', i.e. 'to kill somebody', is another popular formula. It occurs altogether eight times in the chapters at issue and three times in other chapters (SP_{Bh} 115.22d, SP_{Bh} 119.21d and SP_{Bh} 154.10b). The same formula is found eight times in book 6, four times in book 7 and once or twice in some of the other

52 Its frequency in books 1 (five times) and 3 (six times) is striking. The total number of occurrences in the battle books is nine (twice in book 6, four in book 7 and three in book 8). Brockington refers to this phrase, including a variant *śreṣṭhaḥ* for *varaḥ*, as an example of intermediate frequency (Brockington 1998, 114).

53 The distribution is: 12 times in book 6, three times in 7, twice in 8 and four times in 9.

54 See Brockington 1998, 110.

books of the *Mahābhārata*.[55] The influence of the battle books of the *Mahābhārata* may also be noticed in the use of names of weapons. A sort of small arrow called *kṣudraka*, which is mentioned in SP 86.8b, is not a well-known weapon, but it features four times in book 6, five times in book 7 and once in book 8 of the *Mahābhārata*.

Besides the relative frequency of occurrences of formulae, some more peculiar, idiomatic phrases also attest to the influence of the battle books of the *Mahābhārata* on the battle chapters of the *Skandapurāṇa*. An example is SP 86.23d: *sudṛṣṭaṃ kriyatāṃ jagat* ('Give a good look to the world (before you die)!'). This phrase occurs, with *lokaḥ* for *jagat* (*sudṛṣṭaḥ kriyatāṃ lokaḥ*), in MBh 6.104.47cd, MBh 7.28.13c and MBh 7.45.15a.[56] Another striking example is SP 87.13f: *mṛtyur ivāntakaḥ* ('like Death, the ender'). The apposition of Mṛtyu and Antaka may seem strange because both are names of Death, but the same expression is attested, in either the nominative or accusative, four times in book 7 of the *Mahābhārata* (MBh 7.15.38d, MBh 7.61.31d, MBh 7.66.40b and MBh 7.114.86d), once in book 9 (MBh 9.16.6b) and once in the *Rāmāyaṇa* (Rām. 6.73.15d).

A Different Authorship?

To conclude, the battle descriptions of the *Skandapurāṇa* contain several formulaic expressions whose attestations are more or less restricted to the part concerned with Hiraṇyākṣa's battles with the gods (SP 76–$\mathrm{SP_{Bh}}$ 108), as well as some of the Devāsura battles ($\mathrm{SP_{Bh}}$ 115–129). This fact suggests that the battle descriptions of those chapters were composed by the same author, and that this author was different from the one(s) responsible for the battle descriptions in the other chapters, such as the Vindhyavāsinī cycle and the Skanda cycle. The former was well acquainted with formulae in the battle descriptions of the *Mahābhārata*, and made frequent use of them, but also invented unique formulaic phrases and similes of his own, as discussed above. The frequent use of the unique epithet Śaktinandana in reference to Vyāsa, which is restricted to the very same part of text, supports the view of a different authorship. We hope to return to this question in greater detail in the next volume, also in relation to the position of these chapters within the larger composition of the text.

---

55 The occurrence of the phrase with *anayat* or *anayan* is restricted to the battle books except for one attestation in book 10 (cf. Brockington 1998, 110). The use of the accusative *yamakṣayam* for *yamasādanam* is also very common in the *Mahābhārata*, in particular in books 6 to 8. In the *Skandapurāṇa*, however, it is used only once, at SP 85.13b.

56 Other instances are *sudṛṣṭā kriyatāṃ laṅkā* in Rām. 6.31.61c and *sudṛṣṭaḥ kriyatām eṣa ... janaḥ* at *Mṛcchakaṭikā* 4.24ab.

Editorial Policy

In editing the text published here we have followed the aims and methods of the critical edition of the *Skandapurāṇa* as set out in the previous volumes. Readers new to the text are referred to the relevant sections of the prolegomena and introductions.[57] The presentation of the critical apparatus likewise follows the model set by SP I.[58] The lists of symbols and abbrevations and of sigla used in the apparatus are printed before the Sanskrit text for easy reference.

Manuscript Condition

Two features of the manuscript condition of the text contained in this volume should be pointed out. First, 30 folios are lost in S_2 after f. 117. This loss covers the text from the beginning of chapter 77 (SP 77.1c) to the middle of chapter 105 of the next volume. As a consequence, Bhaṭṭarāī, the editor of the first edition, could only consult manuscripts S_1 and A_3. This has resulted in the indication of loss of many *akṣara*s in his edition in cases where folios of S_1 are also lost or damaged. In our new edition, however, we have been able to retrieve the lost passages from S_3, a manuscript that probably shared an exemplar with S_2 and is nearly complete for this part of the text.[59] The recovery of SP 94.7–18d is especially noteworthy. Because the text missing in S_1 due to the loss of one folio happens to overlap with text missing in the A recension (probably due to the loss of a folio in its hyparchetype), SP 94.7–18d is preserved only in S_3, except for 7ab, which is also preserved in R (the text of about one folio is lost after 7c in R). The retrieved text contains an intriguing conversation between the sages and Hiraṇyākṣa, which reveals the dharmic/ethical character of Hiraṇyākṣa's rule in the SP.

The second point worth noting is a change of scribe in S_1 from f. 145 onwards (from SP 91.4a^2). In contrast to the scribe of the previous part, the new scribe, who continues until the end of the text, distinguishes between the characters *va* and *ba*. These two characters are clearly distinguished

57 See in particular SP I, 38–54, and SP II A, 9–14, for a description of the aims and methods of the edition, and SP II B, 16–21, and SP III, 33–66, for more detailed discussions of the relationships between the different manuscripts and recensions, in addition to our editorial policies in this respect.

58 See SP I, Prolegomena, 54–54, for a description of the principal conventions. In addition, readers are referred to SP III, 73–76, for an updated and extended list of orthographical variants not reported in the apparatus of SP II B, SP III and the present volume.

59 The importance of S_3 in this respect has already been demonstrated in SP I, in which S_3 is the only manuscript of the S recension that retains a large part of chapters 17 to 21 (SP I, p. 34).

in old epigraphical records in North India and Nepal, such as the Gupta and Licchavi inscriptions, but their distinction becomes blurred later.[60] In Nepalese manuscripts from the eighth century and later, those distinguishing between *va* and *ba* are very rare. It is not sufficient, however, to argue on this basis that S_1 is older than S_2, which is likewise ascribed to the ninth century. Rather, this may have depended on the writing conventions of the scribe, or of a workshop of manufacturing manuscripts in Nepal between the eighth and the twelfth centuries.

Grammatical and Syntactical Anomalies

As in previous volumes, the text edited here displays a number of grammatical and syntactical anomalies, deviating from standard Sanskrit. In comparison to the text of the *editio princeps*, this is much more common in our edition. This is because Bhaṭṭarāī often selected the more grammatically 'correct' reading or emended the text accordingly, while we consider this Purāṇic Sanskrit to be an original feature of the composition of the text. The list below draws attention to some noteworthy examples. The instances listed here may be collated with others already mentioned in SP I: 27–29, SP II B: 21–23 and SP III: 67–73, as well as the individual cases discussed in the philological commentaries of SP II A and Bisschop 2006.

1. Sandhi

   Double sandhi is very common and so its many occurrences are not listed here. It also appears within a compound, e.g. *karapādaśiropalā* (a *bahuvrīhi* qualifying *nadī*; °*śiras+upalā* → °*śiropalā*) 88.15b.

   – *-a+e-* becomes *-e-*: *caraṇenetya* 76.3a; *rathenetya* 80.35a; *neti* 87.47b.

   – *-as* becomes *-o* before a voiceless consonant at the end of an odd pāda: °*viṣṭo tale*° 71.51cd; *vo tato* 73.15cd; *bhūyo pucche* 93.17ab.

   – pronoun *saḥ* for *sa* before a voiceless consonant (m.c.): *saḥ patito* 71.43a.

   – *ṛ-* at the beginning of a word treated as *ri-*: *pitaro ṛṣayas* 94.11d; *ahaṃ ṛṣi*° 94.27b.

2. Nouns, pronouns and adjectives

   – °*rājan-* at the end of a compound: *daityarājño* 71.19b; *devarājānam* 86.4c; *daityarājānam* 89.23b.

60 The distinction is reintroduced again much later, around the 19th century. For example, in some of the manuscripts of the A recension of the SP ascribed to the 19th or 20th century, the two letters are distinguished, but not consistently.

– °*path*(*in*)- at the end of a compound: *mokṣapathi* (sg.loc.) 82.15f.

– plural nominative for plural accusative: °*bhrātaraś* 79.10c; *prakṛtayaś* 93.34d.

– plural accusative for plural nominative: *śuno* for *śvāno* 88.18b.

– singular accusative for singular nominative: *divam* for *dyaus* 92.17b.

– adjective used in the meaning of an abstract noun: *cūrṇam* for *cūrṇatvam* 71.41d and 43d; *daityaghnam* for *daityaghnatvam* 71.72b.

– change of usual gender: *jyotis* (masc., or lack of concord in gender) 72.72c (*jyotiḥ sūkṣmataro*); *yogam* (nom.sg.) for *yogaḥ* 73.37a (cf. SP 53.43c); *vasanān* (*vasanāṃścā*° masc.acc.pl.; em. from S_2) for *vasanāni* (*vasanānyā*° R**A**) 76.5a; *gṛhān* (masc.acc.pl.) for *gṛhāni* 95.23d.

– *tam* for *tad* (neut.acc.sg.) 81.12a; 85.32b (*tam* is used for *tad* as neut.nom.sg. in all manuscripts in 85.31a, which we have emended to *tad*).

– *devata* as a masculine noun, which is used throughout the whole text (see SP III, p. 68).

– *svasām* for *svasāram* 81.13b and 87.13d.

– *sadam* (acc.sg.) for *sadaḥ* 88.21d.

– *mūrdhnan*- for *mūrdhan*-: *mūrdhnabhir* 72.82c; °*mūrdhnā* (nom.sg.) 76.34a, 90.18a; *mūrdhnany* (loc.sg.) 83.1b (S_1), 89.39d.

– shift of ending -*i*- to -*in*-: *padātinaḥ* for *padātīn* (acc.pl.) 89.54b.

– *vṛḍita*- for *vrīḍita*- 73.54a.

– *pratyahas* for *pratyaham* as an adverb 74.10d (cf. SP_{Bh} 159.17d, *pratyahaḥ* in S_1S_3).

– *vadanya*- for *vadānya*- 77.11a (*vadanya*- is constantly used in the S recension).

– *ayasmaya*- for *ayomaya*- 80.11b (cf. *Aṣṭādhyāyī* 1.4.20: *ayasmayādīni chandasi*; *ayasmaya*- is also common in the MBh and HV).

– *uracchada*- for *uraśchada*- 83.18a.

– *sragmin*- for *sragvin*- 75.23e (*sragmin*- is constantly used in the S recension; see SP III, 71).

– *yoga*- in the meaning of *yogin*- 90.25a (*yoga*- used for *yauga*-?).

– rare vocabulary: *talabha*- 79.23b (n. 195 on p. 73); *kikhara*- 80.53a; *kaṅkaṭī*- (probably same meaning as *kaṅkaṭa*-) 83.18a; *pārakya*- for

parakīya- 83.27d; *hastin-* in the meaning of ‘an arm’ 79.18b; various names of musical instruments in 77.54–56, 78.73–74ab, 88.12abcd and 93.3abcd (n. 171 on p. 67, n. 190 on p. 71 and n. 312 on p. 98); *kiṃkara-* as the name of a weapon 86.37a, 89.14b, 93.10c (n. 270 on p. 87); *jarjara-* as the name of an animal or bird 88.18b.

– addition of extra *sa-* in compound: *devāḥ sendrapurogamāḥ* 73.24b (*sa-* in *sendra-* may have been added to avoid hiatus).

3. Irregular *taddhita* formation

   – *gāṇāpatya-* for *gāṇapatya-* 70.51d (n. 79 on p. 41).

   – *taddhita* without *vṛddhi* of the first syllable: *vahneya-* for *vāhneya-* 72.73a; *parameśvarī-* for *pārameśvarī-* 73.18f.

   – *taddhita -in* with *vṛddhi* of the first syllable: *pāriveṣin-* 80.15b, 81.39b.

4. Verbal forms, flexions and derivatives

   – thematic instead of athematic present class: *agṛhṇat* (3rd sg., IX → I) 72.111d; *pratyagṛhṇanta* 83.14c; *gṛhṇa* 80.46b, 87.22b, 88.20b, 89.3e, 43d, 90.8c, 8d; *akurvanta* (3rd pl., XIII → I) 75.33f, 78.1c, 3d, 4d (*praty-*), 75c, 79.2c, 92.20a (*pra-*, augmentless); *akurvata* (3rd sg.) 79.8b; *kurvanti* 83.30d; *ādadhat* (3rd sg., III → I) 78.61d, 87.3d (with *sam-*); *adadat* (3rd sg., III → I) 84.16c; *avabandhata* (3rd sg. augmentless imperfect, IX → I) 80.48d; *mardamāno* (present participle, IX → I) 84.34e; *samāhanat* (II → I) 80.42d, 84.14b; *abhyahanat* (II → I) 86.43f; *vyahanat* 71.32d; *vyahanan* (3rd pl.) 92.20d; *ahanat* 93.14b; *anvaśāsata* (3rd sg., II → I) 95.7f.

   – fourth class for sixth class: *mucyato* 82.17c (gen.sg. of present participle; since the word is used in an active meaning here, this cannot be a passive present participle with *parasmaipada* ending).

   – secondary ending for primary ending in indicative present: *mṛgayata* (2nd pl.) 70.10d; *naśyāma* 73.14f; *anucarāma* (m.c.) 73.35b; *bibhema* 77.35c; *palāyata* 82.28c; *vipalāyata* 82.34f; *yāta* 89.32d.

   – future imperative (or secondary ending for primary ending): *kṣaṃsyāma* (m.c.) 72.36d; *nāśayiṣyāma* 73.31d; *haṃsyāma* (m.c.) 77.23d; *jeṣyāma* (m.c.) 79.6d.

   – primary ending for secondary ending: *prapaśyatha* (imperative, 2nd pl.) 72.94c (n. 116 on p. 51; cf. GES 6.2.1).

   – irregular future: *nayiṣyāmi* for *neṣyāmi* 83.23c, 86.22b (cf. GES 8.4 (a)).

– *jajñe* (3rd sg. of √ *jan*) in causative sense with acc. 70.22d.

– *parasmaipada* for *ātmanepada*: *saṃjajñur* (*saṃ*-√*jan*) 78.5c: *modanti* 79.36c; *ramanti* 88.17b; *mā tvarīḥ* (*iṣ*-aorist injunctive of √*tvar*) 83.28d (n. 236 on p. 81).

– *parasmaipada* ending for passive present participle: *mathyataḥ* (gen.sg.) 79.3b; *vikṛṣyatām* (gen.pl.) 79.19a; *vimucyatām* 79.19b; *bhidyatām* 79.19d; *dahyatām* 92.12b.

– irregular form of *ātmanepada* present participle: *codayāna-* 81.2b; *acintayāna-* 84.17c; *bhrāmayāṇa-* 84.34f, 87.34b; *chādayāna-* 85.5a; *pātayāna-* 85.16b; *vārayāṇa-* 87.9c.

– optative for imperfect: *nivedayet* 72.29d; *bhojayet* 75.38d (n. 156 on p. 63).

– augmentless imperfect: *bhavat* 73.72f; *avaghoṣayat* (m.c.) 75.20d (with *sam-*), 80.38d; *avaghoṣayan* (m.c.) 93.33d; *avekṣanta* 77.15c; *pravādyanta* 79.15b; *ardayat* 80.9d, 87.1b, 90.36d, 93.9d; *avabandhata* (m.c.) 80.48d; *avapūrayat* (m.c.) 81.28d, 83.13f; *preṣayat* 83.25f; *samutsṛjat* 86.17d; *prajñāyata* 92.17d; *prakurvanta* 92.20a; *prapadyanta* 93.23d; *prayacchanta* 94.12b.

– augmentless aorist: *bhūt* 92.21a (conj.).

– irregular placement of augment: *aprārthayat* 72.98d and 73.83c; *apreṣayan* 75.18a; *apreṣayat* 94.2f (or augumentless *preṣayat*); *abhyavīkṣata* 86.12b.

– strong stem for weak stem: *bibhema* for *bibhīmas* 77.35c (secondary ending used for primary ending); *sasarjur* for *sasṛjur* (m.c.) 89.13c; *utsasarjus* for *utsasṛjus* (m.c.) 89.30b; *mamardur* for *mamṛdur* 79.16c.

– *-anta-* for *-at-* in present participle: *jvalantam* (neut.nom.sg.) 72.110b; *vrajantam* (neut.nom.sg.) 77.73b; *āpatantam*, *nadantam*, *samabhāsayantam* (*sama-* for *sam-*), *samudgirantam* and *unmathantam* (all in neut.nom.sg.) 85.31; *niṣṭananta*° (in compound) 88.14c.

– *-atī-* for *-antī-*: *gacchatyā* (fem.inst.sg.) for *gacchantyā* 72.16a; *patatyaḥ* (fem.nom.pl.) for *patantyaḥ* 86.15c.

– *sphuṭann iva* (*sphuṭan* in neut.nom.sg.) 72.110d (present participle with *iva* seems to be used as an idiomatic phrase; cf. *smayann iva* in fem.nom.sg. in SP 63.35b and 67.19b, for which see SP III, p. 71).

– *prapalīna-* (past participle of *pra*-√*palāy*) 71.33b and 82.25e (n. 83 on p. 43; cf. s.v. BHSD).

– *jñāpta-* for *jñapta-*: *samājñāpta-* 70.8a; *vijñāpta-* 70.19a.

– *sādhayanti*: this verb is used in the sense of ‘shouting Sādhu Sādhu’, as if it is a denominative verb derived from *sādhu*, in 79.35c and 83.26c.

– Absolutive I for II: *prasādayitvā* for *prasādya* 77.18c; *saṃbhittvā* for *saṃbhidya* 72.133a; *saṃmohayitvā* for *saṃmohya* 91.27c.

– Absolutive II for I: *a-dṛśya* for *a-dṛṣṭvā* 85.16a (see GES 9.7.2 (b): *-ya* added to verbs with the negative prefix *a*(*n*)-); *varjya* for *varjitvā* (or *varjam*) 94.21d.

– *saṃstambhya* for *saṃstabhya* 87.37c.

5. Lack of concord between subject and verb

   – singular subject with dual verb: *savahniś candramās tathā ... cicchedatur* 91.24 (the subject in the nominative singular corresponds to the verb in the dual, but the actual subject is dual, Fire and Moon).

   – plural subject with singular verb: *ete sarve ... abhidudruve* 81.18cd; *abhūt koṭyo viṃśaty eva* 78.51ab.

Synopsis

Structure of the Contents of Chapters 70 to 95

1 SP 70–71: The Narasiṃha Cycle

1.1 SP 70.1–19: Indra asks Śiva to make Viṣṇu abandon his Narasiṃha form. Soma and Vāyu ask for boons for themselves.

1.2 SP 70.20–71.13: The background: the rise and rule of Hiraṇyakaśipu.

- ∗ SP 70.20–22: Hiraṇyakaśipu's birth and consecration as king of the Daityas.
- ∗ SP 70.23–36: Hiraṇyakaśipu's *tapas* at Śrīparvata and receipt of a boon. He conquers the three worlds.
  - · SP 70.37–53: Māhātmya of Śrīparvata, the place where in former times Devī practised *tapas* to acquire Pāśupata yoga.
- ∗ SP 71.1–3: Hiraṇyakaśipu torments the gods.
- ∗ SP 71.4-13: The gods complain to Brahmā. He tells them to go to Viṣṇu to make him take on the body of Narasiṃha.

1.3 SP 71.14–47: Viṣṇu's manifestation as Narasiṃha.

- ∗ SP 71.14–26: The gods go to Viṣṇu and ask him to slay Hiraṇyakaśipu. Viṣṇu becomes Narasiṃha.
- ∗ SP 71.27–47: Narasiṃha harasses the Asuras in the park outside Hiraṇyakaśipu's city. Hiraṇyakaśipu goes there himself and is killed by Narasiṃha. The gods regain their kingdom.

1.4 SP 71.48–73: Śiva takes on the form of a Śarabha and confronts Narasiṃha, who ends up praising him. The Śarabha tramples Narasiṃha and Viṣṇu returns to his original state.

2 SP 72: Start of the Skanda Cycle

- – SP 72.1–25: Śiva and Devī enjoy Mt. Mandara. Devī expresses her desire for a son. They move to the golden peak of the Vindhya and engage in union (*yoga*).

- SP 72.26–57: Omens appear. The gods hold council and agree that no son should be born to Devī. They decide that Agni should be their messenger.
- SP 72.58–102: Agni is granted entry by Nandīśa and receives a boon from Śiva. He introduces the gods, who request Śiva to put a stop their union. Śiva consents. Agni offers to bear the seed.
- SP 72.103–116: Devī is angry and hurls a water lily at Nandīśa, which turns into the secret pool Bhadrotpala. Māhātmya of Bhadrotpala.
- SP 72.117–126: Devī curses the gods and the Earth. Māhātmya of the Golden Peak.
- SP 72.127–139: The gods become pregnant. They release the seed at Śaravara in the middle of Mt. Meru. The seed turns everything into gold. Devī is pleased with the birth of a son.

3 SP 73–95: Start of the ANDHAKA CYCLE

3.1 SP 73–74: Hiraṇyākṣa's *tapas* at Śaṅkukarṇa to father a son. Māhātmya of Śaṅkukarṇa. Birth of Andhaka and his gaining of eyesight.

- ∗ SP 73.1–5: After Hiraṇyakaśipu has been slain, Hiraṇyākṣa becomes king of the Daityas. Hiraṇyākṣa does not have a son and so goes to Śaṅkukarṇa, at the confluence of the Sindhu and the ocean, to practise *tapas* there.
  - · SP 73.6–68: In former times Śiva practised *tapas* at Śaṅkukarṇa. The gods tried to enter but they were captured by the Gaṇapa Śaṅkukarṇa. Māhātmya of Śaṅkukarṇa.
- ∗ SP 73.69–96: Devī closes Śiva's eyes in jest on Mt. Maināka. The world turns dark. Śiva proposes to give the Darkness as a son to Hiraṇyākṣa. Andhaka grows up as Hiraṇyākṣa's son. Unhappy with his blindness, Andhaka decides to practise *tapas*.
- ∗ SP 74: Andhaka practices *tapas* at Kanakhala and gains eyesight from Brahmā. Being offered another boon, he asks that he may not be killed unless he does not bow to the Mother of the World.

3.2 SP 75–77: Hiraṇyākṣa's festivals and his counsel for war.

- ∗ SP 75.1–76.13: Hiraṇyākṣa organises a Kaumudī and Devarātri to celebrate the successful return of his son. Description of the Kaumudī festivities.

  * SP 76.14–77.75: All the Asuras come together in the assembly hall. Hiraṇyākṣa expresses his desire to avenge the gods. Vipracitti and Andhaka join in with their views. The Asuras prepare for battle, Hiraṇyākṣa mounts his chariot and the Asura army sets out.

3.3 SP 78–95: War between the Asuras and Devas. Hiraṇyākṣa's victory and his capture of the Earth.

  * SP 78: Dreadful portents appear in Amarāvatī. The Devas prepare for battle, forming the 'falcon' array, and start their march.
  * SP 79: The Asuras form the 'crescent moon' counter-array. The Devas and Asuras start fighting.
  * SP 80: Scenes of the Devas and Asuras fighting.
  * SP 81: Hiraṇyākṣa fights Indra, but Indra destroys his weapons. Aṃśa slays the Asura army with his bow.
  * SP 82: Vala fights Aṃśa. Vāyu deflects a mountain peak thrown by Vala back onto the Asura army, killing many Dānavas. They flee but are castigated by Hiraṇyākṣa.
  * SP 83: The Dānavas return to battle. The Asuras and Devas resume their fight.
  * SP 84: Fight between Indra and Hiraṇyākṣa. Indra loses.
  * SP 85: Fights between Vāyu and Vipracitti; Aṃśa and Śambara; Bhaga and Vala; and Pūṣan and Virocana. The gods are losing.
  * SP 86: Fight between Pūṣan and Virocana continued. Fights between Mitra and Bali; Varuṇa and Bāṇa; Yama and Andhaka; and Jayanta and Ilvala. The gods are losing.
  * SP 87: Fights between Candramas and Maya; Ahirbudhna and Rāhu; Kāpālin and Śataketu; Ajaikapād and Kālanemi; and Jvara and Kārtasvana. The gods are losing.
  * SP 88: Fights between Aryaman and Prahlāda; Dhara and Anuhlāda; and Dhruva and Hrada. The gods are losing, but they attack once again.
  * SP 89: Hiraṇyākṣa captures several gods. Vāyu defeats the Dānavas. Hiraṇyākṣa again overcomes Vāyu. The battle continues.
  * SP 90: Soma pierces Hiraṇyākṣa. His charioteer carries him away from the battlefield. The Daityas and Dānavas attack Soma, but he subdues them all.

* SP 91: Discussion between Hiraṇyākṣa and his charioteer, the son of Garutman, who defends his choice to carry him away from the battlefield. Hiraṇyākṣa turns into Rāhu and destroys Soma.
* SP 92: Agni burns the demons. Hiraṇyākṣa turns into a rain cloud to quench the fire. The smoke that arises makes everything invisible, leading to the Āṭi-Baka battle.
* SP 93: Vāyu blows away the smoke, ending the Āṭi-Baka battle. Yama and Andhaka fight. The gods are forced to flee. The Asuras take over Amarāvatī.
* SP 94: The Asuras take over the abodes of Varuṇa and Yama. New rulers are installed there.
* SP 95: The Asuras take over Laṅkā, the dwelling of Kubera. Prahlāda is installed as ruler of Laṅkā and Andhaka as ruler of Amarāvatī. Hiraṇyākṣa rules the world and holds the Earth captive in Rasātala. His kingdom prospers.

Skandapurāṇa 70

Deva enjoys himself with Devī in a divine residence on Mt. Mandara. Indra, Soma and Vāyu appear at the door and are led in by Nandin. Indra requests that Śaṃkara makes Viṣṇu give up the Man-Lion form that he assumed to kill Hiraṇyakaśipu. Vāyu asks to be provided with a body, and Soma asks to be freed from the consumption with which Dakṣa had cursed him.

This section marks the beginning of the story of Hiraṇyakaśipu, the son of Prajāpati Kaśyapa and Diti. Hiraṇyakaśipu is consecrated king of the Daityas and desires to rule the three worlds. He practices severe *tapas* at Śrīparvata. Brahmā appears and he receives immortality from him under a series of conditions. Hiraṇyakaśipu conquers the three worlds.

Māhātmya of Śrīparvata. Devī sees Pāśupata yogins reach perfection there. She practises great *tapas* to acquire the same result. (☞ p. 107)

1 Vyāsa asks Sanatkumāra what Mahādeva did after returning to Mandara together with the Daughter of the Mountain. Sanatkumāra tells him. Back on Mt. Mandara, Hara delights with Pārvatī in a divine, golden residence, with beautiful staircases and painted decorations,[61] fashioned by the mind. Jagatpati is served and entertained there by the Gaṇeśvaras, headed by Nandīśvara, and the Siddhas.

5 As Devadeva is sporting thus (*dīvyatas*),[62] Indra (Sahasrākṣa), the Moon (Śaśāṅka) and Vāyu come to him. Arriving at the door, they behold Nandin and, folding their hands, they request that Nandin allow them to see Deveśa. Thereupon, Nandin approaches and, halting at the threshold, he informs Śambhu that the three gods have arrived. Devadeva tells him to let them in. The three gods enter in the presence of Śaṃkara. Bowing down, they stand together and behold Vibhu, the giver of boons. Then Lokeśa speaks to them: 'What can I do for you gods? For what purpose have you come? Speak, I will give everything that you seek, immortals!'

11 The Thousand-Eyed (Sahasrākṣa) says to Śaṃkara: 'Viṣṇu, the destroyer of the armies of the enemies, will not give up the frightening from of the Man-Lion (Narasiṃha), which he assumed to kill Hiraṇyakaśipu, the powerful lord of the demons, and take on his own form,[63] even though he

---

61 SP 70.3b = BḍP 1.2.25b = SP_{Bh} 114.42d.

62 The usage of √*dīv* here with reference to Devadeva calls to mind the *nirukti* of Mahādeva in Kauṇḍinya's *Pañcārthabhāṣya* 1.9: *atra deva iti divu krīḍāyām* | *krīḍādharmitvāt* |.

63 The negation *na* governs the main verb *akarot* as well as the absolutive *saṃtyajya*. Alternatively, one could take it only with *saṃtyajya*, in which case the meaning of *svaṃ veṣam akarot* would rather be 'he has made [it] his own form'. Granoff 2004, 119, follows the first interpretation as well: 'O great one, he has not given up that form and taken on his own form.' Granoff discusses several versions of the conclusion of the Narasiṃha story; according to her analysis, the version closest to the *Skandapurāṇa* is VmP *Saromāhātmya* 15 (Granoff 2004, 117).

has killed him. We stand uneasy in fear, O Śaṃkara, because of that form, eager for meat. Please show us your favour, O best of the gods, so that Mādhava abandons that lion form.' Thereupon, the Bearer of the Pināka says to Śakra: 'I will make sure that Viṣṇu abandons the frightening lion form. Your anxiety can go!'

16 Then Vāyu requests of Śaṃkara: 'Please make me bodiless no longer.' Trilocana provides him with a magnificent body, whereby he gains a corporeal form (*mūrtimān*).[64] Next Śaśāṅka requests of Him: 'Formerly Dakṣa cursed my body to be subject to consumption (*yakṣma*). Please show me your favour and make me free from it.' Deva tells Śaśin, who is bowed down: 'You shall be free from consumption after practising *tapas* at Prabhāsa.'[65] When Vāyu, Soma and Sahasrākṣa have all attained their boon they go to their homes.

21 Vyāsa asks Sanatkumāra how the Daitya Hiraṇyakaśipu was destroyed by the Man-Lion (Narasiṃha), how powerful he was, how mighty, and what his *tapas* was. Sanatkumāra tells him.[66] Prajāpati Kaśyapa had a wife called Diti. She was the daughter of Dakṣa and bore two sons:[67] the elder was Hiraṇyakaśipu and the younger Hiraṇyākṣa. In former times Brahmā

64 We have found no other parallels for this little episode, although SP 5.4, after first referring to Vāyu as *sarvaprāṇicara*, already makes reference to the visible form of Vāyu shown to the seers in the Naimiṣa forest. The underlying idea seems to be that wind is subtle (*sūkṣma*) (SP 72.21) and hence without body. Cf. Rām. 7.35.60ab: *aśarīraḥ śarīreṣu vāyuś carati pālayan*. The requests of Indra, Vāyu and Soma all relate, in one way or another, to issues connected to the bodily form of a deity.

65 For Prabhāsa (= Somanātha), see Bisschop 2006, 219. For the story of Dakṣa's curse and Soma's release from it at Prabhāsa, see MBh 9.34.36–77 and MBh 12.329.45–46. The story, which centres around Soma's exclusive delight in Rohiṇī at the expense of Dakṣa's other 26 daughters, provides an aetiological explanation for the waxing and waning of the moon. In the *Mahābhārata* Soma rids himself of consumption by bathing at Prabhāsa. It should be observed that there is no connection with Śiva or *tapas* in the *Mahābhārata*, except for an inserted verse in some of the Devanāgarī manuscripts at MBh 9.34.68 *218, which refers to Soma's worship of Deveśa, presumably Śiva: *samudraṃ paścimaṃ gatvā sarasvatyabdhisaṃgamam* | *ārādhayatu deveśaṃ tataḥ kāntim avāpsyati* ||. Śiva's involvement in the story appears to be an innovation on the part of the *Skandapurāṇa* and may point to the Śaivisation of a site originally connected with the moon. The *Somnāthpattan Praśasti of Bhāva Bṛhaspati*, dated Vallabha 850 = c. AD 1169, continues and expands upon the tradition: 'In this inscription the holy site is said, in a mysterious Śārdūlavikrīḍita verse, to have been given by Soma, who was purified by Śiva, to the Pāśupatas who in the Kṛtayuga had gone to Vṛndāvana due to a curse of Gaurī, after he had established his own (i.e. Soma's) path (*paddhati*) by order of Śiva' (Bakker 2014, 140, n. 431; see also Davis 1994).

66 For other early accounts of the story of Hiraṇyakaśipu, see PPL 193–196, HV 31.32–67, ViP 1.17 ff. See also Hacker 1959, 24–33, and Soifer 1991, 73–111.

67 The perfect *jajñe* is used with causative meaning.

consecrated him (Hiraṇyakaśipu) king of the Daityas, Vipracitti king of the Dānavas[68] and Sahasrākṣa king of the gods. This triad of lords was distinguished.

24 Then, as they are ruling the three worlds, Hiraṇyakaśipu, desiring to seize Śakra's kingship, fixes his mind on *tapas* to make the three worlds his own. He goes to the southern region and stops at Śrīparvata to practise severe *tapas* there. The lord of the Daityas offers fuel sticks mixed with his own blood into the fire.[69] He stands full of resolve, with upward arms, without support, gazing at the sun all day, on one foot, without blinking his eyes. As he remains in this position for two thousand divine years, the three worlds start to shake because of his great *tapas*. Then Brahmā, whose vehicle is a lotus (Kamalavāhana), approaches and respectfully offers him a boon. When the king of the Daityas sees Brahmā, the dispenser of boons, he requests that he make him immortal, free from old age, very powerful, and able to be killed neither by a weapon nor a spell,[70] neither during the day nor by night, neither by something wet nor something dry,[71] neither by a man nor by a woman. Brahmā tells him [to state] a loophole. Hiraṇyakaśipu replies that he accepts any other kind of death there may be.[72] After having consented to his request, Brahmā quickly

---

68 According to PPL 227.6, Vipracitti was made king of the Dānavas. He is a son of Kaśyapa and Danu (PPL 167.82, PPL 215.16).

69 On the use of fuel sticks (*samidh*) as an offering material in post-Vedic texts, see Einoo 2005, 41–49. Cf. also AVPariś 36.7, which prescribes different kinds of fuel sticks to be offered into the fire in the context of *abhicāra*, and AVPariś 36.2.5, which prescribes the offering of fuel sticks joined with mustard, blood and poison specifically for rites of destruction (*vināśana*). See Bisschop & Griffiths 2007.

70 Bhaṭṭarāī's conjecture follows the condition *na śastreṇa na cāstreṇa*, found e.g. in HV 31.43a and MBh 2 App. 1 No. 21 l. 194, but variants for the second item are attested. We have not found the condition *na mantreṇa* in any other version, but it fits the Śaiva context of the *Skandapurāṇa*.

71 For this condition, cf. e.g. HV 31.43c, MBh 2 App. 1 No. 21 l. 195 and PPL 194.18_1. The same condition features in MBh 5.10.29a, in a version of the Indra and Vṛtra myth with which the redactors were probably familiar (cf. SP III, 14, n. 25). The condition ultimately goes back to the Vedic myth of Namuci. According to ŚBr 12.7.3.1–4 the Asura Namuci was killed by Indra with foam, because of this condition set by Namuci. Cf. Soifer 1991, 38–40.

72 If correct, SP 70.32ab is elliptical and unidiomatic. We have to supply some words from context, e.g. *antaram avaśyam astu*. Or should we take *abravīt* in a causative sense? We have considered the conjecture *brūhi* for *brahmā*, a reading that is only attested in S_3, but in view of the limited available manuscript evidence we have refrained from interfering with the text. It would be easiest to drop the line, as is done in the R and A recensions, but we consider the passage original. It is not inconceivable, however, that something has gone lost or that the line has been misplaced. From the perspective of logical sequence, it may make more sense to read SP 70.32ab before SP 70.31ab. That the exchange between Brahmā and Hiraṇyakaśipu is original to the text is suggested by SP 71.10–11, where Brahmā tells the gods that he had indeed made Hiraṇyakaśipu name a loophole. The redactors of the

goes to his own town, calm and pleased.

34 Hiraṇyakaśipu conquers Śakra and takes over his kingship. When he has taken over the three worlds and conquered all the gods, he himself becomes Śakra, Vāyu, Yama, Dhaneśa, Varuṇa, Vahni; verily he becomes all.[73] The Asura tells all the sages, the Siddhas and the brahmins: 'Bow down, worship me; I am Brahmā as well as Purandara.'

37 Vyāsa asks Sanatkumāra about Śrīparvata: why is it called Śrīparvata, what is its merit, what its fruit?[74] Sanatkumāra tells him. On the mountain where the Daitya Hiraṇyakaśipu practised *tapas*, Devadeva regularly dallied with Umā.[75] While Deva is staying there, Devī sees great yogins, accomplished in penance, shining like blazing suns. She watches them circumambulate Śambhu, bow down and leave, and asks Bhuvaneśvara who these masters of yoga (*yogīśa*) are.[76]

42 Deva responds with a smile and tells her that they are great souls, accomplished in yoga, adhering to Pāśupata yoga. The best of men who worship him here and abandon their life, having accomplished the aim of embodiment, move about at will and reach perfection in *mokṣa*, the final conclusion, the final state.

SP seem to have added the present exchange to the regular pattern of conditions set by Hiraṇyakaśipu, in order to make it explicit that a loophole was indicated in the conversation. There are parallels for a similar request by Brahmā that a demon state a loophole in SP 74.22 (Andhaka) and SP_{Bh} 168.14 (Maya). In PPL $194.19ab_1$ the boon granted by Brahmā is called one that has a loophole: *evam uktas tadā brahmānujajñe sāntaraṃ varam.* Cf. also HV 31.43 *2466 = BrP 213.55cd–56ab, where Hiraṇyakaśipu states a loophole, although this is not preceded by a request for a loophole by Brahmā: *pāṇiprahāreṇaikena sabhṛtyabalavāhanam | yo māṃ nāśayituṃ śaktaḥ sa me mṛtyur bhaviṣyati* ||. Note that the R and A recensions not only omit SP 70.32ab, but that they also share a significant variant reading for SP 70.32cd, in which Hiraṇyakaśipu adds more conditions. The subsequent omission of SP 70.33cd in R and A is also related, for Brahmā's being pleased follows from Hiraṇyakaśipu's statement of a loophole. In the R and A recensions he simply disappears (*antardadhe*).

73 For the idea expressed here, which is a common element of the Hiraṇyakaśipu story, cf. e.g. ViP 1.17.3–4ab and HV 31.44–45. It is linked to the doctrine of MaS 7.4–7 that the king is comprised of the portions of eight gods. In addition to the six gods mentioned above, the *Manusmṛti* also includes Sūrya and Candra. The same eight gods are mentioned in the *Viṣṇupurāṇa* passage.

74 For Śrīparvata, probably identifiable with Śrīśaila in Andhra Pradesh, see Bisschop 2006, 201, with references. According to SP_S 167.96–100 it is a *siddhikṣetra*, and Śilāda installed a thousand liṅgas on the mountain. It is a famous pilgrimage centre, associated in many texts with magical practices and the gaining of *siddhi*s. For an extensive (12th century) description, see *Vikramāṅkābhyudaya* 34 ff..

75 Cf. MBh 3.83.17: *śrīparvate mahādevo devyā saha mahādyutiḥ | nyavasat paramaprīto brahmā ca tridaśair vṛtaḥ* ||.

76 Cf. SP 29.71, where Pārvatī similarly asks about the identity of the Pāśupata yogins who make an appearance.

45 After she has reflected for a long time, her eyes wide in wonder, Śarvāṇī addresses Deva and tells him that she will make an effort so that she too may reach this kind of perfection (*siddhi*). Assuming the form of Śrī, Devī practises great *tapas* there for a thousand years. Deva gives her a boon equal to theirs, promising her that she shall become a great mistress of yoga (*yogeśvarī*), versed in the supreme meaning of the entire system relating to the self (*adhyātmatantra*), taught by him.[77] The mountain, full of lustre (*śrīmān*), shall bear Her name: it shall be called Śrīparvata, adorned with manifold trees, very holy, a hundred *yojana*s all around.[78] A mortal who comes here, bathes and worships the two of them shall go to His world. The one who leaves his life at Śrīgiri becomes three-eyed, moving at will, and reaches the state of a Gaṇapati.[79] Those who come here and make a circumambulation around the mountain, which has a temple of Śarva, shall become Gaṇas. The men who behold him at Śrīgiri, which is exceedingly delightful, full of Siddhas and dotted with fragrant flowers, will become purified and go up into the sky in a celestial vehicle (*vimāna*) drawn by birds.[80]

---

77 The context suggests that this system taught by Deva is the Pāśupata system, also known as Pañcārtha or Svasiddhānta in the SP (Bakker 2014, 133; 145–146). Contrast this with *Niśvāsamukha* 4.70ab, where the Adhyātma system is distinguished from the Atimārga and rather refers to the Sāṃkhya-Yoga systems. Exceptionally, as a woman, Devī receives this system otherwise restricted to initiated male brahmins in the normative literature. See, however, Sanderson 2012–13, 12, for ‘epigraphic evidence in an inscription of AD 1208/9 from Mt. Ābu that this exclusion was not always enforced’.

78 AgnP 1.113.3cd–7 contains a small parallel to SP 70.47–50. The reference to Gaurī’s and Hiraṇyakaśipu’s *tapas* at Śrīparvata suggests familiarity with our text: *kāverīsaṃgamaṃ puṇyaṃ śrīparvatam ataḥ śṛṇu* || *gaurī śrīrūpiṇī tepe tapas tām abravīd dhariḥ* | *avāpsyasi tvam adhyātmyaṃ nāmnā śrīparvatas tava* || *samantād yojanaśataṃ mahāpuṇyaṃ bhaviṣyati* | *atra dānaṃ tapo japyaṃ śrāddhaṃ sarvam athākṣayam* || *maraṇaṃ śivalokāya sarvadaṃ tīrtham uttamam* | *haro ’tra krīḍate devyā hiraṇyakaśipus tathā* || *tapas taptvā balī cābhūn munayaḥ siddhim avāpnuvan* ||.

79 We have accepted the irregular elongation *gāṇāpatya*. Similar ‘Aiśa Sanskrit’ formations are also attested in other early Śaiva sources, such as the *Niśvāsamukha*. Cf. Kafle 2015, 82–83.

80 The metre of SP 70.53 is Mālinī.

Skandapurāṇa 71

Hiraṇyakaśipu rules and torments the gods. They go to Brahmā, who advises them to go to Viṣṇu for help. Viṣṇu instructs them to enter his body. He then takes on the Man-Lion form.

The Man-Lion sets out for the city of Hiraṇyakaśipu and destroys its park. The lord of the demons sends the demons to catch him but they are driven back. Hiraṇyakaśipu then goes himself and is struck with one blow. The Man-Lion tears open his chest. The gods regain their kingdom.

Deva becomes the Śarabha. Viṣṇu strikes him, to no avail, and realises that it is Śiva. He praises the lord. The Śarabha tramples the lion with his feet and thus allows Viṣṇu to return to his own form. (☞ p. 117)

1 Hiraṇyakaśipu rules the triple world for a long time.[81] Puffed up with pride, he despises the gods and does not observe the law. He torments and expels the gods, including Śakra.

4 The gods take refuge with Brahmā and tell him that the Daitya Hiraṇyakaśipu, who had obtained a boon from him, has taken over the triple world and seized their kingdom in heaven. He continually despises them and is hostile. Driven away by him, they have come to Brahmā for refuge. He should do them the favour of making Hiraṇyakaśipu, who has abandoned the law, no longer an enemy to them.

8 The god whose vehicle is a lotus (Kamalavāhana) tells the gods that the *tapas* of the wicked king of the Daityas has diminished. Their enemy who has brought pain to them and seized their kingdom, had previously beseeched him for total invincibility. He, however, made him state a loophole. When the bewildered king of the Daityas had named the loophole, he (Brahmā) became pleased. The gods should go to the dwelling of Viṣṇu and ask Acyuta to destroy him. He will take on the body of the Man-Lion (Narasiṃha) and kill him with one blow. Then they will find peace.

14 The gods agree to this, bow down to Pitāmaha and jointly proceed to the dwelling of Viṣṇu. When Viṣṇu sees the gods arrive he addresses them in a gentle voice and asks why they have come. They are his dearest friends; whatever is on their mind, he will do it. They should tell it quickly and to the point.

18 Then the gods, headed by Śakra, speak, praising Janārdana. The Daitya Hiraṇyakaśipu terrifies them and has snatched away their kingdom in heaven. The son of Kaśyapa despises them and rules the entire world. Hṛṣīkeśa, destroyer of all foes, should slay the Daitya. This is the boon he should give.

---

81 For a study of this chapter, including a translation on the basis of Bhaṭṭarāī's edition, see Granoff 2004, 116–126.

22 After he has pondered for a long time and devised a plan to slay him, Viṣṇu promises that he will do what they have asked for. Because the lord of the Daityas is very powerful they must all enter his body.[82] When he is made up of all the gods he will kill their enemies. Thereupon, all the gods enter Viṣṇu's body. Once he has been empowered thus, Viṣṇu creates a frightening Man-Lion (Narasiṃha) form, furnished with nails and fangs, and sets out for the city of Hiraṇyakaśipu.

27 When the Man-Lion sees the park outside, bedecked with flowers from all seasons, he stops in amazement. Adorned all around with *campaka*, *aśoka* and jasmine, with *kadamba* and *bakula* trees bearing fragrant flowers, with lotus-covered ponds bedecked with geese and *cakravāka*s, and with wish-granting trees, it resembles Vaibhrāja. Moving about at ease the Man-Lion shatters it. He stirs up the ponds like a mad elephant. As he moves about through the grove he looks like the high peak of Mt. Meru.

32 Then the guards of the grove advance toward the Man-Lion. Full of anger they try to stop him, but he slays them. The Asuras that survive run away[83] and inform Hiraṇyakaśipu. The king of the Daityas then calls Prahlāda, Anuhlāda, Namuci, Bāṣkali, Bali and all the Dānavas, headed by Vipracitti, telling them to go quickly, bind and fetch the lion and bring him to him. They should not kill him: the little lion can be a pet for his queen.

37 The Asuras, headed by Vipracitti, go to the park and behold the Man-Lion (Nṛsiṃha). Remaining at a distance, they throw lassos at him, but Mādhava cuts them. Then the lion violently drives away the Dānavas. The dejected Daityas go to the king of the Dānavas and report everything to him.

40 In anger, king Hiraṇyakaśipu himself steps onto a chariot, in full armour, and races onto the Man-Lion. The mountain-like chariot is whirled around by the king of lions, quickly tossed to the ground and pulverised. His chariot shattered, the Daitya angrily uproots a tree and hurls it at the Man-Lion. The tree, landing on his body, is pulverised. Thereupon, the lion grabs Hiraṇyakaśipu, strikes him with a slap[84] and instantly deprives

82 The notion that Narasiṃha's body is made up of the gods (*devamaya*) is shared with PPL 195.21; see n. 91 on p. 45. In the SP it forms part of a tendency to weaken Viṣṇu's position. The argument is that without the other gods he cannot kill Hiraṇyakaśipu. A similar idea is expressed with respect to Viṣṇu's Varāha form in SP_{Bh} 97.38–39.

83 The irregular participle *prapalīna* is a Prakritism. See Edgerton 1953, 169.

84 This element is also present in the Narasiṃha myth in HV 31.67d and BrP 213.79d, where it fulfills a condition set by Hiraṇyakaśipu that he may only be killed by a single blow (HV 31.43 *466, BrP 213.55c). See above n. 72 on p. 39 and Soifer 1991, 80. The present version combines this element of the killing of Hiraṇyakaśipu with the more familiar one of the tearing open of his chest by the Man-Lion.

him of his life. Making a loud lion-roar, Hari tears open the chest of the Daitya with his nails, which are hard as diamonds.[85] After Viṣṇu has killed the great Daitya, the remaining Dānavas enter the Rasātala.[86] Śakra regains his kingdom in heaven and all the gods enjoy their domains.

48 When he has arrived and is informed by the gods—as Vyāsa had related earlier[87]—Deva becomes a powerful Śarabha, with four legs on his back and sharp fangs, in order to make Viṣṇu abandon his lion form.[88] He goes to Narasiṃha and roars, in a composed manner (*samāhita*).[89] When the lion sees the Śarabha before him, he is seized with anger and strikes him with a blow, but the Śarabha does not budge.[90] When he hits the diamond-bodied Śarabha he rather hurts himself by touching him. Then Viṣṇu thinks for a long time and realises that it is Śaṃkara. He bows his head and starts a hymn of praise.

54 Obeisance to Śarva, to Rudra, to the highest god, to the highest *brahman*, to time, to the destroyer of time and non-time, to you bearing the Pināka and terrible arrows, to Caṇḍa, to Vāmadeva, to the lord of knowledge, to the destoyer of the Asuras, to the wheel of the doomsday fire, to the lord of Nara and Nārāyaṇa, to the giver of a boon to me, to Śarabha, to you clad in the skin of a tiger, to the Gaṇeśa Nandīśvara, to the lord of the senses, to the lord of the minds, to the lord of the *pradhāna*, to the lord

---

85 Hiraṇyakaśipu's death is listed as a topic in the Anukramaṇikā: *hiraṇyākṣavadhaś caiva hiraṇyakaśipos tathā* (SP 2.15cd).

86 Sanatkumāra addresses Vyāsa as Śaktinandana 'son of Śakti' in SP 71.46b. This epithet, which features here for the first time in the text, reappears ten times in the following part of the text (the last occurrence is in SP_{Bh} 126.4b). Could this indicate the hand of a particular author in the SP? See p. 18 and p. 23. We have only found this epithet outside the *Skandapurāṇa* in LiP 64.74b. Śakti, the son of Vasiṣṭha by Adṛśyantī, is Parāśara's father. However, when Śakti is devoured by a man-eater, he lives on as the child in Adṛśyantī's womb at the time of his death, and so, by transference, Vyāsa may be called 'son of Śakti'. Cf. SP 16–18 and SP I, 90, n. 94.

87 The transition is not so smooth. The text resumes where the frame story left off in SP 70.20. Presumably Śiva arrives at the place where Narasiṃha remains.

88 Here starts the brief Śarabha episode. On the iconography of the Śarabha *mūrti*, see Rao 1914–16, Vol. 2, 171–174. Drawing on a description in the *Kāmikāgama*, Rao notes that the Śarabha should have 'four legs resembling those of the lion resting upon the ground and four others with sharp claws kept lifted upwards' (p. 172). Cf. also MBh 3.134.14b: *tathāṣṭapādaḥ śarabhaḥ siṃhaghātī.* For other versions of the Śarabha episode, see Hacker 1959, 180–185, Soifer 1991, 89-92, and Granoff 2004, 116–119. See further Slaje 2017, on the transformation of the Śarabha from an ordinary animal (markhor) to a mythical creature.

89 To stress that Śiva is not attached to the wild Śarabha form, as Viṣṇu is to the Narasiṃha form, or that he is directing his attention to Narasiṃha?

90 This contrasts with the earlier blow delivered to Hiraṇyakaśipu. While Narasiṃha was able to kill Hiraṇyakaśipu with a single blow (*talena*), this blow has no effect on the Śarabha.

of the *bhāva*s, to the lord of the *tattva*s, to the lord of what moves and does not move, to the lord of the triple world, to the granter of yoga to me, to the granter of *aiśvarya*, to the granter of invincibility! O lord, I am supported by you, dependent on you, devoted to you! I take refuge in you; favour me always!

65 *Śrutiphala* of the hymn.

67 Praised by Viṣṇu in this way, the Lord of the Worlds (Bhuvaneśvara) tells Hṛṣīkeśa that he will make him, who hangs on to what is not his proper form (*ayonau*), return to his own form (*svayonau*). Viṣṇu, who has received this boon from him eternally, brought an animal form (*tiryag-yonim*) into being on the seashore.[91] Now he has fulfilled his task. Hiraṇyakaśipu has been slain. He should return to his own blessed form.

71 Thereupon, the Śarabha tramples the lion with his feet and rejoins Keśava with his divine body. After Vṛṣadhvaja has given the boon of being a slayer of demons to Viṣṇu and said 'take on your natural state', he disappears. Śūlapāṇi, the creator of the world, goes to his own abode, intently watched by the eyes of the heavenly women and saluted by the supreme sages.[92]

Skandapurāṇa 72

Start of the Skanda cycle. Deva and Devī enjoy the sights of Mt. Mandara. Autumn and spring appear simultaneously. Deva decorates Devī, Nandīśvara and himself with

91 We read *samudrasya* with R. See PPL 195.21: *sāgarasya ca velāyām ucchritas tapaso vibhuḥ | śarīraṃ tasya devasya hy āsīd devamayaṃ prabho* ||. Cf. also n. 8 on p. 6. In several other versions of the Narasiṃha myth the *avatāra* emerges from a pillar; see Soifer 1991, 92–94. Presumably what is meant by the receiving of the boon is that Śiva makes it possible for Viṣṇu to return to his true form at all times so that he can take on an *avatāra* when needed. See also Granoff, 2004, 123 ff., who argues that this version of the Narasiṃha myth reflects a transitional stage in the formation of the Purāṇic stories of slaying demons, which initially belonged primarily to Viṣṇu, with Śiva only gradually taking on a subsidiary role: 'Here that role is that it is Śiva who gives Viṣṇu the task of slaying demons; it is also Śiva who releases Viṣṇu from his animal form so that he will be ready to assume another form when required' (p. 124).

92 Metre: Mandākrāntā. The compound ending °*vadhūlocanaiḥ pīyamānaḥ* in SP 71.73b echoes *Meghadūta* 1.16b, which is likewise written in the Mandākrāntā metre. The reference to Śiva's dark chest in pāda c is curious.

the flowers of all seasons. Devī expresses her desire for a son born from her body. Deva promises her that she shall have a son. The couple go to the golden peak of the Vindhya and create a divine residence there. Nandīśa is stationed as the door guardian. The couple engage in union (*yoga*) for a thousand divine years.

Terrifying omens appear and the Earth goes to Viṣṇu for protection. Viṣṇu informs the gods and they discuss what is to be done. They agree to Viṣṇu's proposal to go and propitiate Deva so that Devī shall not have a son born from her body. Agni is charged with conveying the message to Deva. After praising Nandīśa at the door of Deva's abode, Agni is allowed entry, enters a jewelled pillar and praises the couple in his mind. Deva proposes to give the devoted jewel a boon, to which Devī agrees. Agni asks Deva to go outside to see the gods. They praise him and request that the couple stop their union. No son should be born from Devī's body. Agni offers to bear the seed and receives boons for this from Deva.

Deva returns home, where he finds an angry Devī. She hurls a water lily from her ear at Nandin. Deva orders the water lily to become auspicious (*bhadra*); it becomes a sacred pool called Bhadrotpala. A Māhātmya of Bhadrotpala follows.

Devī asks Deva what the gods wanted from him. Deva tells her. Devī curses the gods that they shall not be able to beget sons with their wives. She also curses the Earth that she shall have many husbands but never bear a son. Devī is known as Kaiṭabhā on the Golden Peak. A Māhātmya follows.

The gods get pregnant and ask Deva to do something about it. They also tell him that they are afraid of Andhaka, who is performing asceticism. Deva advises them to go to Śaravara in the middle of Mt. Meru and release the seed there. The gods do so, and on releasing the seed their bellies become golden. Auspicious sounds and sights accompany the birth. (☞ p. 129)

1 Vyāsa asks Sanatkumāra what Vṛṣadhvaja did after removing Viṣṇu's lion form. Sanatkumāra tells.[93] After returning Viṣṇu to his own form (*svayonim*), Devadeva roams about with Devī on Mt. Mandara. Wandering around, he decorates its lovely forests and springs. Seeing Deva delight in the sight of the forests, autumn (*śarat*) and spring (*vasanta*) both appear.[94] Thereupon, all the plants and ponds simultaneously produce various kinds of flowers. The ponds are covered with lotuses; they are frequented by swarms of bees and populated by geese and cranes. Jasmine (*jāti*), *campaka*, *aśoka* and *atimuktaka* instantly blossom.[95] They all serve Deva alike with their fragrances.

9 When he sees the forest scattered with flowers from all seasons, Deveśa takes the flowers and decorates Devī, Nandīśvara and himself with them. Thereupon, Pārvatī, the Mother of the World, bows down to Deveśa,

---

93 A brief summary of the present chapter, on the basis of Bhaṭṭarāī's edition, is given in Mann 2012, 187–190.

94 Mann 2012, 188, only mentions spring.

95 The *campaka* (*Michelia champaca* or yellow jade orchid tree) blooms in summer, the *aśoka* in spring, the *atimuktaka* (*Hiptage benghalensis* or hiptage) in the dry season (for the latter cf. *Dhūrtaviṭasaṃvāda* v.64+ = Dezső & Vasudeva 2009, p. 402). The flowering season of jasmine (*jāti*) may differ depending upon the variety.

and affectionately asks him for a son, who will be born from her body,[96] powerful like him and worshipped by all the gods. Desiring to do her a kindness, Devadeva promises her that she shall have a son.[97] He shall be the best of all the lords of the gods, possessed of great power of yoga. The entire world shall be under his command. Earlier, when she had gone to do *tapas*, this boon was solicited by her, so he must give it to her.[98]

17 After he has spoken thus, the two Parents of the World travel around, together with Nandīśa, beholding all the parks, until they arrive at the Vindhya. After they have arrived at the supreme golden peak of the Vindhya, full of caves and waterfalls, with all kinds of stones, trees and flowers, they mentally create a divine residence in the middle, made of jewels and gold, confusing the Devas and Asuras; together, they enter the residence.[99] Devī instructs Nandin to guard the door so that no one, not even a subtle breeze (*vāyu*), can enter. Nandīśa welcomes her command and stations himself at the threshold, creating an unbearable glow.

23 Thereupon, the two sources (*yonī*) of the world remain absorbed in union (*yogayuktau*) for a very long time, taking on their highest form (*parāṃ mūrtim*), for the sake of a son.[100] Sanatkumāra tells Vyāsa that it is

96 Like the SP, the accounts of Skanda's birth in MBh 13.83–84 and Rām. 1.35 center on Pārvatī's not being allowed to have a son and end with her curse that the gods shall not produce children with their wives. Doniger O'Flaherty (1973: 103–107) discusses various versions of the story in which Śiva promises the gods that he will not beget a son with her. The SP stands out by stressing that Pārvatī desires a son born from her body (*dehaja*), which she is not allowed to have. Pārvatī's desire for a son born from her own body is the driving force of the SP's account, in contrast to that of the *Kumārasaṃbhava*, which starts from the need to destroy Tāraka. Note that in SP 55.33c Brahmā had promised her a son not born from a womb (*ayonija*).

97 Given that Devī does not get a son born from her own body, it seems significant that, although Śiva assents to her request, he does not explicitly promise her a *dehaja* son.

98 This refers to SP 34.12, where Devī mentions two reasons for her *tapas*: to gain a fair complexion and to obtain a son. On the function of these two reasons in the composition of the *Skandapurāṇa* as a whole, see SP III, 22–24. Mann 2012, 188, interprets the present passage wrongly: 'Devadeva consents to her request, but stipulates that to receive this boon (*vara*) she must undertake austerities (*tapas*); only after this will he grant her wish to have a son'.

99 The SP is unique in locating the union of Śiva and Pārvatī on the Vindhya mountain. The precise location of the golden peak remains mysterious, but a place nearby (*haimaśṛṅgasamīpataḥ*) called Bhadrotpala receives a brief Māhātmya at the end of the chapter (SP 72.114–115). Mention is also made of a sacred abode on the Golden Peak dedicated to the goddess as Kaiṭabhā (SP 72.124–125).

100 For the *parā mūrti* of Deva and Devī in the context of yoga, see also SP 29.65–68. There the highest form of Deva is the supreme Puruṣa, while the highest form of Devī is Prakṛti. It seems that the text is deliberately ambiguous on the perceived sexuality of this 'union'. In other versions of the story, their sexual union is more

impossible for him or Brahmā to relate the union (*saṃyoga*) of Devadeva and Devī: Parameśvara is the creator of both of them. However, since it has to be related in the *āgama* and because he is his dear pupil, he will tell him what happened just as he has heard it.[101]

26 While the two engage in the union of yoga (*yogasaṃdhānam*), a thousand divine years pass by. Thereupon, terrifying omens start to appear: the entire earth moves; the rivers dry up; the ocean shakes; a hot wind blows; terryifying meteors fall; there is a dreadful fire on the horizon. The Earth goes to Viṣṇu for protection and tells him that she is terrified by these dreadful portents. Viṣṇu then informs all the gods. The gods, headed by Bṛhaspati, assemble and engage in manifold discussions.

32 The very intelligent (*mahābuddhi*) son of Aṅgiras (Bṛhaspati) speaks first.[102] 'Śrīkaṇṭha, the three-eyed (Trilocana), has united (*yukta*) with Himavatputrī for the sake of offspring. After their thousand-year union (*yoga*), terrifying portents took place. We must all go and praise Vṛṣadhvaja with devotion. We must quickly beseech Deveśa that Devī shall not have a son born from her body.'

35 Yama (Vaivasvata) then utters a speech in anger.[103] 'Why are you all so terrified? If this son of Devadeva is born with devotion to us and not hostile, then we can tolerate him. If, however, he shall be rigid or hostile to us, then I will bind the boy with the noose of time and bring him under control together with Death (Mṛtyu). Alternatively, Purandara may hurl the thunderbolt at his head, so that the fool shall be cut in two and abandon his life.'[104]

39 As he is speaking thus, Viṣṇu, knowing the highest truth, delivers a speech, his eyes red with anger. 'You have spoken with too much confidence, Son of Bhāskara, under the influence of anger, without realizing the highest truth! The son born to Śambhu and Girijā would only be obedient to you if he were a fool. Should he be born as a man or another being

---

commonly described as *samāgama* (MBh 13.83.41c) or *maithuna* (Rām. 1.35.6d).

101 Here *āgama* indicates 'the traditional lore', including the Śaiva teachings of the SP imparted by Sanatkumāra to his pupil Vyāsa, and most probably does not refer to some form of early Śaiva tantra. The term *āgama* is used in a generic sense in several instances in the text (e.g. SP 1.10a *sarvāgamaparārthajñaḥ* and SP_{Bh} 183.64a *sarvāgamasamāyuktaṃ*), while the SP itself is referred to as 'this *āgama*' in SP_{Bh} 183.66a. R and A, followed by Bhaṭṭarāī, introduce the later stock phrase *yathāvṛttaṃ yathāśrutam* (e.g. MBh 1.46.43b, BḍP 1.1.3.3b, LiP 55.79b, but cf. *yathāvṛttaṃ śrutaṃ mayā* in MBh 1.66.17d).

102 Mann 2012, 189, wrongly puts this speech into the mouth of Agni.

103 For Yama as Vivasvat's son, see also SP_{Bh} 163.68a, SP_{Bh} 164.65c and SP_{Bh} 166.46c.

104 The initial enmity between Indra and Skanda is a common topos in the *Mahābhārata*. Cf. Mann 2012, 25.

subject to birth and death, so that he could be under your control, Son of Ravi? You cannot even subdue a man before his time is up, much less the son of Śūlin, O Son of Bhānu! How could the supreme vital seed (*tejas*) of Śambhu be destroyed by you or by Śakra? We must all go and propitiate Hara. We must ask Pinākin for the boon that he gave us at the *svayaṃvara*[105] so that Devī shall not have a son born from her body. Śambhu will not father a son who shall be hostile to us: after all, we are all Śaṃkara's firstborn sons. Vṛṣadhvaja cannot be seen by austerity (*tapas*) or knowledge, but he can be seen by highest devotion (*bhakti*). Let us go to the place where Śaṃkara resides, resorting to highest devotion so that we may behold Śaṃkara. Hutabhuj (Agni) shall enter his presence at the request of all the gods.'[106]

51 The gods are delighted with Viṣṇu's speech and express their approval. Joined by Viṣṇu, they go to the supreme peak[107] and address Agni, praising him as the benefactor of all the gods. He should enter and introduce them to Śaṃkara.[108] He should make sure that Śaṃkara will come out and see them there bowed down, full of devotion. Hutāśana replies that there is nothing that he would not do for them, but it is impossible for him to see the supreme Devadeveśvara united with Pārvatī. Yet they are greatly distressed and he cannot disregard their request. He is in a very painful situation! He shall enter the very hot place (*sutapam*)[109] and perform the reckless act. After he has spoken thus, Agni quickly goes to the home of Kapardin.

58 There he sees Nandin standing at the door with a blazing halberd. When

105 This refers to SP 14.25–28, where Śiva promises the gods that he will be agreeable and benevolent to behold whenever they need it.

106 The motif of Agni as messenger of the gods, which is widespread in Purāṇic literature, does not appear in the epics. In MBh 13.83.40–53 the gods themselves approach Śiva and ask him to withdraw his semen, while Agni is said to be the only one who was not present when Pārvatī cursed the gods because of this. See Doniger O'Flaherty 1973, 104–105. The SP may be the first Purāṇa to have introduced the motif of Agni as messenger of the gods. Note that *agner dūtatvam* is mentioned as a topic in the Anukramaṇikā: SP 2.16d.

107 Probably the golden peak of the Vindhya, where Śiva and Pārvatī reside (cf. above: 72.18), is meant. It is not clear what Agni is doing there. The repetition of *te* in pādas a and b does not look good, but it receives strong support from the manuscripts.

108 The going of the gods and Agni's acting as their messenger are mentioned in the Anukramaṇikā: *devānāṃ gamanam caiva agner dūtatvam eva ca* (SP 2.16cd).

109 We conjecture *sutapa* for *sutava* and supply *bhavanam* or *sthānam*. The apparent reason why the gods ask Agni to become the messenger in this version is that the place is too hot with *tapas* for the other gods to enter. Naturally, the real reason is to confirm Agni's fatherhood of Skanda, as found in other early versions of the myth. Alternatively, one could consider emending it to an adverb meaning 'quickly' or 'with difficulty', such as *sutvaram*, *satvaram* or *'sutaram*.

he realises that not even a subtle being can enter, he seeks refuge with him. Joining the palms of his hands, Agni praises Nandin.

61 Obeisance to the commander of the troops, to the fierce bearer of the spear, to the general of the army, to the essence of all,[110] to Rudra of the Hālāhala poison, to the blue Rudra, to Rudra of the Ḍākinīs, to the one with the wet [elephant's] garment, to Rudra of sleep, to Rudra of ashes, to Rudra of the cremation ground, to Koṭīrudra, to the tawny Rudra, to the commander of Rudras, to Rudra of the Pramathas, to Rudra of the Bhūtas, to the one with the queer eye (Virūpākṣa), to the white Rudra! Obeisance to you always, O god, auspicious one, gentle one, you who are pleased with devotion! I am devoted to you and desire the welfare of the gods; please grant me a boon! Do not be angry with me, O lord!

67 Nandīśvara tells Vahni that he is pleased with his devotion. What can he do for him? Vahni replies that, if he is satisfied with him, let him grant the boon that he may enter the home of Devadeva on business for the gods. Nandin replies that this boon is difficult to give. He cannot get to see Deveśa [because] Maheśāna, the imperishable creator of the world, is undertaking union (*yoga*) with Devī. Yet he has to give the boon. Hutāśana should make himself exceedingly subtle, enter and then quickly go out again without being noticed.

72 Granted permission by Nandin, Jātavedas becomes a most subtle light and, going into the residence of Śambhu by means of a sunbeam, he enters a jewelled pillar. Residing there in a sun-stone[111] and illuminating the pillar, he sees Deveśa and Devī there. Havyavāhana then praises the two gods in his mind. Hara, praised in this manner and showing his affection towards Devī,[112] says, looking at the pillar: 'This slightly glittering jewel in the pillar praises us. I should give him a boon.' Devī agrees that he should give the devotee an excellent boon. Deva says: 'I am pleased with your devotion and discipline, you who reside in the middle of a jewel; tell me whatever you desire and all of that shall come to pass for you.' Agni says that the gods, standing outside, long to see Him. He should show Himself to them. Deva assents to this. He will go out and grant the gods a vision [of himself].

---

110 Nandin is equated with Śiva as the essence of all. Alternatively, one could read *śarvātman* 'of the nature of Śarva', since Nandin is frequently referred to as another Śaṃkara (e.g. SP 22.9d).

111 *vahneyamaṇi* = *agnimaṇi*, which, according to PW (with reference to the *Śabdakalpadruma*), is synonymous with 'sun-stone' (*sūryakānta*). As noted above (n. 106 on p. 49), the SP seems to be the first Purāṇa to introduce the theme of Agni as messenger of the gods in the story. In most later sources Agni takes on the form of a parrot (*śuka*) or some other bird. Cf. Doniger O'Flaherty 1973, 106.

112 Alternatively, 72.74b may be taken to mean 'showing his delight [with Agni] to Devī'.

80 Vahni leaves, informs the gods and then engages in yoga. Devadeva goes out and quickly proceeds to where the gods are gathered. When they behold Mahādeva, all the gods, filled with delight, bow their heads and praise him.

83 Obeisance to the thousand-eyed, the thousand-footed, the lord of the great, lord of the gods, who delights in the cremation ground, who wears a tiger's hide, who severed the head of Brahmā, who granted boons to Viṣṇu,[113] destroyer of Dakṣa's sacrifice, to you, Tryambaka, Bhūtādhipati, stirrer of the *pradhāna*, who always hold the Pināka in his hand, Yogin whose self is united with all, wearing dark tufts of hair, obeisance to you together with your wife, who are not affected by Kāma's arrows but fond of love (*kāma*), to Śarva, Sarva, bald and with matted hair, the self of all: grant us what is in our minds!

88 Mahādeva says that he is pleased; they should say what he may give them.[114] The gods again bow down and ask Deva to grant them what He had given them at the *svayaṃvara.*[115] He should nullify the union with Devī performed for the sake of a son for many years. Inauspicious omens are seen, the earth is unsteady and they are greatly agitated. He should therefore arrange it so that this son is not born from Devī's body and yet be born all the same. Devadeva says that this is a big boon that the gods ask for, but he will give it nevertheless, because he longs to do them a favour. However, they should find[116] a repository for the seed (*tejas*) that he has held back for a long time; it should not be fruitless. The gods, headed by Brahmā, thereupon all fall silent. Agni then tells Bhuvaneśvara that he may offer the supreme seed in him. Bhava offers all his seed in Agni and becomes pleased.

98 Śaṃkara offers a boon to Hutāśa. Vahni bows down and requests these boons: that His son may be named after him;[117] that he cannot be subjected to a curse; that he may see Him always; that he may bear and release the seed with ease; that he may eat everything without being tainted and shall incur no evil;[118] that the gods and sacrifices shall find support in him; that he may be the lord of beings (Bhūteśvara) and lord

113 Cf. SP 21.37ab, SP 71.68, SP 71.72. According to SP 68.10 Viṣṇu received various boons, including the Sudarśana discuss, from Śiva after propitiating him in Svarṇākṣa.

114 The present episode is mentioned in the Anukramaṇikā: *devānāṃ varadānaṃ ca* (SP 2.17a).

115 See above *ad* SP 72.46.

116 *prapaśyatha*: indicative present in the meaning of an imperative (cf. GES 6.2.1).

117 Agni's fatherhood of Skanda was common knowledge from the time of the *Mahābhārata* onwards (Mann 2012, 62–65). MBh 3 App. 1 No. 22 l. 5 lists Āgneya as a name of Skanda.

118 Cf. MBh 1.6.13, where Bhṛgu curses Agni to become *sarvabhakṣa*.

of cattle (Paśupati); and that he may have His body and form.[119] Vibhu grants all of this to Vahni.

103 Taking leave of the gods, Vṛṣadhvaja returns home. Devī asks him where he has been, what was the important business for which he has been away. Deveśa tells the angry-faced Pārvatī that he has quickly gone at the request of the gods, who were standing outside filled with devotion and in a state of great distress. Devī asks Deva how he came to know that the gods were standing outside trembling and who told him. Deva tells that it was Agni (*hutabhuk*) who had entered and, resorting to a jewelled pillar, informed him that all the gods were standing outside. With Devī's approval he gave him a boon.

108 Thereupon, Pārvatī gets angry with Nandin. How could Vahni enter while the fool was supposed to guard the door? In her anger she grasps a water lily (*utpala*) placed on her ear and hurls it at Nandīśa like a thunderbolt. Ablaze, resembling 12 suns, the water lily advances in order to kill Nandin. Saying, 'Nandīśvara is attacked!', Śaṃkara stands up, orders the water lily to become auspicious (*bhadram*) immediately and catches it. Devī regains her senses: 'In anger I have done a great wrong. Luckily the great leader of Gaṇapas has not been killed.' Taking the water lily from Deva's hand, Devī quickly throws it away, saying, 'may you have an auspicious pond.' The water lily thereupon appears as a pond, with many lotuses and water lilies, there on the top of the Vindhya. It is called Bhadrotpala, in the vicinity of the Golden Peak. A man who bathes there is quickly released from all sins. A gift is everlasting and so is the rite to the ancestors [performed there]. A man who dies there reaches the world of Nandīśvara.[120]

117 Devī asks Deva what the gods said to him and what kind of boon they requested. Deveśa repeats what the gods requested of him.[121] He then offered the seed for the sake of a son into Agni. She shall have a son

---

119 For Agni as Paśupati, cf. MBh 13.85.54a. The final request points to the *aṣṭamūrti* doctrine, which we find also in SP_{Bh} 173.25.

120 The inclusion of this short Māhātmya suggests that the author had an actual place in mind in describing these events. A village called Bhadrapuṣkarakagrāma is mentioned in the spurious *Nālandā Copper-Plate Inscription of Samudragupta, Year 5* (CII III (1981), 224–228). The village remains unidentified, but it may have been in the vicinity of Nalanda, where the copper plate was unearthed. This would make it difficult to connect it with Bhadrotpala, which should be in the Vindhya mountains.

121 Śiva's report of the request of the gods (SP 72.119–120) corresponds almost word for word with SP 72.90–92, but a parallel for SP 72.90cd is missing. These two pādas are needed to complete the sentence in SP 72.119ab. We conjecture that two pādas have been lost in transmission.

with six heads and 12 eyes.[122] Upon hearing this Girijā curses the gods. Since they did not wish for a son born from her body, therefore they shall not beget a son with their wives. Moreover, the foolish Earth, her senses afflicted by her curse, shall have many husbands and yet never have a son.[123] Having cursed the gods she stops speaking.

125 Sanatkumāra continues. There, on the golden peak of the Vindhya, Girijā became known as Kaiṭabhā, bestower of many boons. A man who visits that auspicious sanctuary and the rock called Charming (Ramaṇaśilā?) becomes a Gaṇapa when he dies.[124]

127 Then all the gods, together with Havirbhuj (Agni), arrive there, pale-coloured, dejected, pregnant and filled with shame.[125] Nandin informs Śaṃkara that they are standing at the door. When they have been granted entry, the gods tell Deva that they are not able to bear the seed. He should save them so that their pain shall go away. Also, the Asura Andhaka is performing harsh austerities (*tapas*). Hence they are very afraid.[126]

131 Deva speaks. The gods should not be afraid; he will kill Andhaka, the son of Hiraṇyākṣa. They should all go to the grove called Śaravara, 12 *yojana*s long, in the middle of Meru.[127] After splitting their bellies

---

122 For the iconographical detail of Skanda being six-headed and 12-eyed, see also SP$_{Bh}$ 114.30cd (= VāP 54.23cd), SP$_{Bh}$ 163.15c and an interpolated passage after SP 55.32d (cf. SP III, 40–41).

123 Pārvatī's curse of the gods likewise features in MBh 13.83.49–50 and Rām. 1.35.21–23, but only in the latter does she also curse the Earth.

124 We have not been able to identify this place. The reference to a rock and becoming a Gaṇapa at death suggests a cliff for religious suicide.

125 One may wonder how the gods suddenly all became pregnant. After all, Agni had proposed that Deva offer his seed in him. Two later versions of the story of the birth of Skanda likewise refer to the pregnancy of the gods, and explain that Agni served as mediator in transferring the seed to the gods. See SkP *Māheśvarakhaṇḍa* 1.27.44–102 and ŚiP *Rudrasaṃhitā* 4.2.48–59, summarised by Doniger O'Flaherty 1973, 99. See further *Saurapurāṇa* 62. There may also be an ambiguous connection to Devī's curse that the gods cannot have offspring from their wives. Note that the account of Skanda's birth given in this chapter conflicts with that told in SP$_{Bh}$ 163, where—in accordance with the more common version—Agni emits the seed in the Gaṅgā. An important idea underlying the present birth narrative is that Skanda, who is to become the general of the gods, is in fact the son of all the gods. Given that there are six main gods involved in the narrative (Śiva, Agni, Bṛhaspati, Yama, Indra and Viṣṇu) it is perhaps conceivable that the author actually meant to account for Skanda's becoming six-headed (72.122) in this respect.

126 The reference to Andhaka is very abrupt. It is obviously there to introduce the Andhaka cycle, which starts in the next chapter, but it makes a forced impression. It could be an indication that the long Andhaka cycle that follows (SP$_{Bh}$ 73–157) was only secondarily included in the composition of the text.

127 The name of this grove is uncertain. It is called Śaradhāna in SP 72.134d (S$_2$ and S$_3$; variant Śaravana in R), Śarastamba in SP$_{Bh}$ 164.14b and Śarastambavana in SP$_{Bh}$ 171.5a. Śarastamba seems to be the most common name in the ver-

there, his shining seed will come out and their bellies shall become golden (*suvarṇatva*).[128]

134 Hearing this speech, the gods bow their head to Bhava and proceed to Meru and the splendid Śaradhāna. Splitting their and Agni's [bellies],[129] the seed comes forth, resembling the fire at the end of a *yuga*, impossible to look at even by the gods. Instantly Meru becomes exceptionally beautiful: Maheśvara's seed turns everything into gold. A wonderful breeze blows, carrying the scent of flowers from all seasons, and the bellies of the gods become golden. Magical drums resound, showers of flowers fall down and there is the sound of homage by unseen beings. Delighted, the gods go and inform Pinākin, who dismisses them to their own worlds. On learning that a son has been born, Devī, mother through yoga,[130] finds satisfaction, her lotus-feet touched by the heads of the sages and the gods.[131]

Skandapurāṇa 73

Start of the Andhaka cycle. After Hiraṇyakaśipu has been slain, Hiraṇyākṣa takes over the kingship of the Daityas. In order to get a son, he proceeds to Śaṅkukarṇa at the confluence of the Sindhu and the ocean, and practises asceticism there.

In the past Deva performed great asceticism at Śaṅkukarṇa. Thousands of Gaṇapas are installed to guard the ten directions. Śaṅkukarṇa is ordered to prevent the entry of the gods. When the gods arrive Śaṅkukarṇa refuses to budge. The gods complain to Brahmā, who returns with them but also cannot secure them entry. A heated argument breaks out and turns into a fight. With yoga Śaṅkukarṇa seizes the power of the gods, restrains Viṣṇu and pursues Brahmā. When Deva has finished his asceticism he instructs Śaṅkukarṇa to release the gods. Deva offers them boons. Brahmā asks that a boon be given to Śaṅkukarṇa and that he may see Deva always. A Māhātmya of Śaṅkukarṇa follows.

---

sions of Skanda's birth in the epic, but Śaravaṇa also occurs several times (e.g. MBh 1.60.22d, MBh 11.23.18d, MBh 13.84.75c, Rām. 1.35.18c, Rām. 7.16.1d; also *Meghadūta* 45). We have not found the name Śaravara in other sources in this context.

128 According to the version of Skanda's birth in MBh 13.84, gold originated at the time of Skanda's birth. On the significance of gold in this context, see Mann 2012, 90–93, and Doniger O'Flaherty 1973, 107–108.

129 The text is uncertain: an object of *bhittvā* is missing. One would expect a word similar to *kukṣi* in meaning in place of *agneś ca*.

130 The qualification *yogamātṛ* refers to the fact that Devī is a mother through her union (*yoga*) with Śiva, but not through giving birth from her womb.

131 The metre of SP 72.139 is Mandākrāntā.

As Hiraṇyākṣa practises asceticism at Śaṅkukarṇa, Deva goes to Maināka. Devī covers his eyes in jest. The world turns dark and Deva emits a third eye, which destroys the mountain. Seeing Devī dejected, Deva returns the mountain to its former state. At Devī's request, he tells her what had happened when she covered his eyes. He proposes to give the darkness (Andha) that arose at the time as a son to Hiraṇyākṣa. Andhaka grows up as Hiraṇyākṣa's son but is miserable because of his blind existence. He decides to leave home to practise asceticism. (☞ p. 154)

1 Vyāsa asks about Andhaka. Whose son is he? How powerful was he? How was he slain? Sanatkumāra tells him. Kaśyapa had two Daitya sons from Diti: Hiraṇyakaśipu and Hiraṇyākṣa. The elder, Hiraṇyakaśipu, became king. After he is killed by Narasiṃha, Hiraṇyākṣa becomes king. He does not have a son and so he performs asceticism.[132] Reaching Śaṅkukarṇa at the confluence of the Sindhu and the ocean (Sindhusāgara) he performs asceticism to see Pinākin.

6 Vyāsa asks about Śaṅkukarṇa, the sacred field of Maheśa.[133] Sanatkumāra tells him. Earlier, Deva, Nīlalohita, had gone to Sindhusāgara, where he started practising incredible ascetism for the welfare of the world.[134] He installs thousands of Gaṇapas to guard the ten directions. He calls the terrifying Gaṇeśa Śaṅkukarṇa and tells him that, for the duration of his observance, he must guard the grove with his Gaṇeśvaras against the entry of the gods. Mahādeva then starts performing terrible asceticism.

13 All the gods arrive, headed by Śakra, and are blocked by Śaṅkukarṇa. The gods tell the Gaṇeśas that they have come to see Deva, Kapardin. If they don't get to see him they will be lost. Śaṅkukarṇa tells them that there is no way they can see Deva. Let them perform asceticism, then they can see Śaṃkara. The gods ask him to grant them entry so that the

132 The precise referent of *iti śrutiḥ* is unclear. According to PPL 196.24–25, Hiraṇyākṣa had five sons: Utkura, Śakuni, Kālanābha, Mahānābha and Bhūtasaṃtāpana. The remainder of the chapter represents an innovation on the part of the SP.

133 Here starts the *Śaṅkukarṇamāhātmya* (SP 73.6–67). Śaṅkukarṇeśvara features in the list of Śiva's *āyatanas*: SP_{S} 167.177ef. See Bisschop 2006, 220. Śaṅkukarṇeśvara is mentioned in the *Mahābhārata* (MBh 3.80.85–87) and features in early lists of Śaiva sites. Its importance at the time of the composition of the SP can be deduced from the inclusion of the present Māhātmya and its mention in two lists of main Śiva *liṅga*s in SP 29.83a and SP_{Bh} 183.48d. Bakker (2014, 116–119) has identified Śaṅkukarṇeśvara with the Śiva temple found in Banbhore, 52 km southeast of Karachi. If we assume that Banbhore is identical to Debāl (*devālaya*?), referred to in Arabic chronicles, the Śaṅkukarṇeśvara temple would be identical to the magnificent temple described in the *Čāč-nāma* (Bakker 2014, 117–118). According to LiP 2.55.28, Śiva performed yoga at Śaṅkukarṇa after teaching the Pāśupata yoga to Devī.

134 As far as we can tell this is the only case in the entire text where Śiva himself is doing *tapas*. As a general rule other beings practise *tapas* to request a boon from the lord.

worlds shall not be destroyed. Śaṅkukarṇa replies that the worlds may be destroyed but they won't be given entry. Bhuvaneśvara can recreate them when they are destroyed. He is the creator and destroyer of beings. Except for him, who can destroy the worlds? Parameśvara has instructed him not to let them enter.

19 The gods go to the abode of Brahmā and inform him. Brahmā says that he will go with them and make the Gaṇapas come to their senses. Thereupon, the gods together with Brahmā and Viṣṇu go to the place where Śaṃkara is staying. Śaṅkukarṇa again blocks them. Brahmā delivers a conciliatory speech. The gods do not intend anything wicked; by his favour they must see Devadeva. With their heads bowed down, all of them, even Brahmā and Viṣṇu, beseech him.

25 When he has heard the words of Brahmā the Gaṇeśvara gets angry. Lifting up his halberd he delivers a harsh speech. Śambhu's command is superior to the gods' obeisance. How can he transgress the command of Īśa and grant them entry? On hearing the word of the Gaṇeśa, Brahmā retreats in shame.

29 Seeing Pitāmaha filled with shame, the gods get angry and speak to the Gaṇeśvara. Does he have no shame? How can he revile the guru? Vṛṣabhadhvaja will not forgive him for speaking thus. He should not rebuke them again or they will kill him. On hearing their words, Śaṅkukarṇa is filled with rage and addresses them in anger. Why should he care about them? The gods have only become gods by propitiating Śaṃkara. In a way they have also become Gaṇas of Sureśa. They themselves are also Gaṇapas of Śūlin, superior masters of yoga (*atiyogīśa*). Either the gods are equal to them or they are inferior. Since they (the Gaṇapas) always see and serve Īśāna, they should be worshipped by the gods. Let the gods enter and they will behold the harsh power of the Gaṇeśas. Let them show whatever power they possess and they will learn the power that is his.

38 On hearing his speech, the gods in their arrogance all attack Śaṅkukarṇa. As they attack, Śaṅkukarṇa seizes their power by yoga, and the gods can no longer move a foot.[135] After they are seized, Viṣṇu attacks Śaṅkukarṇa with speed. The powerful one then paralyzes the body of Viṣṇu by yoga. However, Viṣṇu also fights by means of yoga. Śaṅkukarṇa again fights back. There is a great yogic fight between the two masters of yoga. After the Gaṇeśa has restrained Viṣṇu, he fights Brahmā (*pitaraṃ mama*) by yoga.

---

135 This recalls the magical power known as *stambhana* (immobilisation), one of the *ṣaṭkarmāṇi*. See Goudriaan 1978, 333–351.

45 Brahmā engages in the most subtle yoga and enters the elements (*bhūtāni*). Whatever element he enters, there he sees Śaṅkukarṇa standing before him. Abandoning the elements, Pitāmaha enters the *tanmātra*s, then the *indriya*s, the *tattva*s and the *bhāva*s. Everywhere the accomplished yogin sees the big-headed (*sthūlaśiras*) Śaṅkukarṇa, undertaking the highest yoga.

48 In the meantime, twelve thousand divine years have passed, and Devadeva has completed his observance. Bright like the fire at the end of a Yuga, Śaṃkara looks in all directions, restoring them to life, as it were. He beholds all the captured gods, and with kind words restrains Śaṅkukarṇa. He has followed his order and should release all the gods. Śaṅkukarṇa thereupon releases the gods. The gods all bow down to Devadeveśa with highest devotion. Laughing knowingly at the ashamed gods and kindly addressing Brahmā and Viṣṇu, he says that the Gaṇeśvara is always devoted to his command; they should forget about everything he has done. What can he do for them? Brahmā requests that a boon be given to Śaṅkukarṇa first, that He may grant them His sight at all times.

57 Deva speaks. This place shall be sacred and famous in the world under his name, Śaṅkukarṇa, and [there will be a *liṅga* called] Sthūleśvara.[136] It is one *yojana* in extent, furnished with all *tīrtha*s, and yields the fruits of all sacrifices and gifts. One who goes there, prepares porridge and worships Him with effort, fasting for a day and night, will reach His world. One who resides here for a year, performing any kind of observance, will attain supreme yoga and becomes like Śaṅkukarṇa. And one who dies in this field will become a great Gaṇapati at death. Offerings to the ancestors are undecaying here. The gods shall be furnished with magical power and constantly see Him.

63 After he has given the boon to the gods, he disappears on the spot. Brahmā, surrounded by the gods, then establishes a *liṅga* there and creates many *tīrtha*s. After he has created the Daśāśvamedhika *tīrtha*, Pañcāśvamedhika *tīrtha* and *tīrtha*s to the gods, he goes back to his own abode. The sacred abode of Bhagavat, at the confluence of the Sindhu and the ocean, famous in all the worlds, has been described.

---

136 The name Sthūleśvara recalls the massiveness of Śaṅkukarṇa's bodily features, who is described as *sthūlākṣa*, *sthūlanāsika* (SP 73.9b) and *sthūlaśiras* (SP 73.47c). Śaṅkukarṇa and Sthūleśvara both feature as separate names in the list of five ogdoads (*pañcāṣṭaka*); see Bisschop 2006: 32, 195, n. 235. Mirchandani 1969 has proposed to identify Su-tu-li-ssu-fa-lo, referred to as the capital of the country Long-kie-lo (Laṅgala) by Xuanzang, with Sanskrit Sthūleśvara. The Chinese pilgrim writes the following about Long-kie-lo: 'There are several hundred Dêva temples. The heretics called Pâśupatas are exceedingly numerous. In the city is a temple to Mahêśvara-Dêva: it is richly adorned and sculptured. The Pâśupata heretics here offer their religious worship' (Beal 1884, II, 277).

68 Having gone to this grove, Hiraṇyākṣa performs asceticism for the sake of a son, concentrating on Trilocana. Deva then goes to Maināka, the lovely peak of Himagiri. The supreme master of yoga is staying there, he the highest eternal Brahman. Approaching him quietly, Devī stands behind him and covers Śambhu's eyes with her hands in jest, thinking 'he won't know.'[137] In an instant the world becomes invisible due to darkness, like before [creation]. Deva then sprouts a third eye on his forehead, like the fire at the end of a Yuga. The mountain is reduced to ashes by the fire of that eye. When Pārvatī sees that her father has been burned by Pinākin, she withdraws her hands and stands dejectedly to her husband's side. Seeing Umā's dejected face, Deva again looks at the mountain with his gentle eye and it returns as it was before.

75 When Devī sees that her father has been restored, she bows down to her husband and asks him why the mountain was turned to ashes and why it was restored again.[138] Parameśvara tells her that the worlds were blinded when she covered his eyes. To provide light, he produced a very big eye on his forehead, which burned the mountain. Seeing that she was downcast because of the destruction of her father, he restored him out of love for her.[139] When the world was eclipsed by gloom, darkness (Andha) arose from his might.[140] He will give him as a son to Hiraṇyākṣa, who is

---

137 Pārvatī expects that Śiva will not notice in his state of deep meditation. Alternatively, this may be taken to mean 'will he notice [that it is me] or not?' Cf. MBh 13.127.26: *tataḥ smayantī pāṇibhyāṃ narmārthaṃ cārudarśanā | haranetre śubhe devī sahasā sā samāvṛṇot ||*. The episode of the creation of Śiva's third eye narrated here (SP 73.71–79) is close to the version told in MBh 13.127.26–45, although it is not identical in wording. Cf. also VmP 37.6–11 and ŚiP *Rudrasaṃhitā* 5.42.16. A strikingly close parallel to the wording of the SP appears in *Haravijaya* 6.188: *sukham ekadā sthitavato himācale smitabhinnavaktraparihāsapeśalam | girikanyayā nibhṛtam etya pṛṣṭhataḥ karapaṅkajasthagitamuktacakṣuṣaḥ ||*.

138 Devī asks the same questions in MBh 13.127.40–42, in addition to a question about the origin of the third eye (MBh 13.127.41ab). The latter question, however, is answered in SP 73.77c–78c.

139 Here ends the parallel with MBh 13.127.26–45. The *Anuśāsanaparvan* continues with a series of questions by Pārvatī about the lord's appearance: why are his eastern, northern and western faces lovely to behold, while his southern face is fierce; why does he have matted hair; why is his throat dark-blue; why does he always hold the Pināka in his hand; why is he always dreadlocked and does he resemble a celibate student (MBh 13.127.46–48)? There is no mention of the birth of Andhaka in the *Mahābhārata*. The birth of Andhaka is mentioned in the *Skandapurāṇa*'s Anukramaṇikā: *andhakasya cotpattiḥ* (SP 2.15a).

140 For Andhaka as a son of Śiva given to Hiraṇyākṣa, compare KūP 1.15.73, KūP 1.15.90–91 (parallels to KūP 1.15 in *Saurapurāṇa* 29), ŚiP *Rudrasaṃhitā* 5.42.16–42. In the *Śivapurāṇa*, Andhaka is born from Śiva's sweat (ŚiP *Rudrasaṃhitā* 5.42.18d: *vinirgato bhūrijalasya binduḥ*) when Pārvatī covers his eyes (plural). In VmP 37.6–11, he is said to have been born when Pārvatī covered his three eyes (Śiva speaking): *netratrayaṃ hiraṇyākṣa narmārtham umayā mama | pihitaṃ*

performing asceticism.

81 After he has spoken thus, Bhagavat takes up Andha, goes to Sindhusāgara together with the Gaṇas and addresses Hiraṇyākṣa. He gives him divine sight and offers him a boon. Hiraṇyākṣa gets up, bows his head to Bhava and requests a son. The best of the gods gives him Andha, saying that he should not despise him because of his blindness.[141] He will become powerful and cannot be slain by anyone except for himself (Śiva). After he has given him the son, Deva returns to Maināka. Hiraṇyākṣa takes up his son, Andha, and goes to Aśmakapura.[142] He tells his wife that Bhagavat has given her a son. She should nurture him with care (*yogena*) and never neglect him. When she sees him, milk flows from her breasts.

89 In time Andhaka grows up. When he attains youth, he reflects upon his blindness, deeming it worse than death. He curses his wretched state, that he cannot see his relatives. Fortunate are the men who can constantly see and converse with their relatives at ease. There is no purpose in his existence. His father protects him out of affection for his son, but in his affection he does not realise his pain. He decides to perform asceticism so that he will gain eyesight. Bidding farewell and bowing down to his father and mother, he leaves to practise asceticism, full of resolve. His parents watch him for a long time, their eyes filled with tears. Sighing inwardly, Andhaka keeps Deva in his mind and leaves home to practise asceticism.[143]

Skandapurāṇa 74

Andhaka proceeds to Kanakhala and engages in terrible asceticism. Brahmā arrives, grants him eyesight and offers him boons. When Andhaka asks for immortality, Brahmā

---

yogasaṃsthasya tato 'ndham abhavat tamaḥ ‖(VmP 37.8). *Haravijaya* 6.188–190, like the SP, contains the three elements of Pārvatī blindfolding Śiva's eyes, the consequent birth of Andhaka and the handing over of Andhaka to Hiraṇyākṣa (*ditisuta*), who is performing asceticism.

141 The name Andha(ka) relates to the two meanings of *andha*. He was born 'blind' (*andha*) from 'darkness' (*andha*).

142 Aśmaka(pura) is the name of Hiraṇyākṣa's capital. See SP_{Bh} 102.1d, SP_{Bh} 102.32b, SP_{Bh} 104.44a and SP_{Bh} 105.12b. Because this is the first time the name occurs in the text, there may have been some confusion leading to the variant readings in the manuscripts.

143 The metre of SP 73.96 is Śārdūlavikrīḍitā.

tells him that he has to state a loophole. Andhaka asks that he may only be killed if he does not bow down to the Mother of the World, to which Brahmā agrees. Happily, Andhaka returns home to his father. (☞ p. 172)

1 The son of Hiraṇyākṣa goes to Gaṅgādvāra, to the ascetic grove Kanakhala, where the Gold River (Hairaṇvatī) flows, where the golden trees are, where Dakṣa once performed a sacrifice, where Mahādeva struck down the sacrifice.[144] After he has praised Deva there, performed a ritual bath and done homage to all the gods, he says: 'I take refuge with all the gods and beings in this grove! Let them grant the success of my asceticism! As of today I shall perform terrible asceticism so that I may attain the boons I long for or otherwise find death!'[145]

7 Andhaka starts living on air for a year. He bathes three times a day, offers to the fire, honours the gods, mutters mantras and performs *homa* oblations. At the end of each year the great Asura cuts off a piece of flesh from his body and offers it into the fire. He does so daily for a thousand divine years.[146] He becomes pale and is reduced to bones and sinews. Engaged in asceticism, he outshines the light of the sun, the moon and the stars. He dries up the pools and rivers and blocks the wind. The Siddhas can no longer fly and celestial vehicles fall down. Seeing this, Śakra instantly creates hundreds of obstacles, but he (Andhaka) is not impeded.

16 Brahmā goes to Andhaka and offers him eyesight. His body shall be restored and he may choose another boon. Bowing down to Brahmā, Andhaka asks for invincibility from the gods in battle, great strength, magical powers and immortality. Laughing, the blessed one tells him that he cannot grant a Daitya immortality. He has to state a loophole (*antara*). Andhaka then requests that he may only die if he does not bow

144 The present-day village of Kankhal is 5.3 kms southwest of Hardwar (Gaṅgādvāra), near the junction of the Gaṅgā and Nīladhārā. See Bakker 2014, 185–186. The various elements of the site referred to here recur in other passages in the SP. See Bisschop 2006, 188–190, for an overview.

145 For Andhaka's *tapas*, vide also LiP 1.93.3cd–4 and VmP 9.1–5. According to the *Liṅgapurāṇa*, Andhaka acquired invincibility from Brahmā. The *Vāmanapurāṇa* does not make it clear how Andhaka regained his eyesight, and rather has him do *tapas* after he has been consecrated king. He then receives invincibility from Śiva. Closest to our text is *Haravijaya* 6.191cd–192ab, which states that Andhaka went to do asceticism to get rid of his blindness and gained eyesight from Brahmā (Svayambhū): *upacakrame 'ndhatamasacchidonmukhaś caritum suduścaram anargalaṃ tapaḥ* || *cirakālasaṃbhṛtimatā prasedusas tapasā sa labdhanayanaḥ svayaṃbhuvaḥ* |. None of these sources specify that Andhaka performed his asceticism at Kanakhala.

146 A year in human terms equals one divine day. Thus SP 74.9–10 means that Andhaka continued his offering of flesh at the end of each human year for a thousand divine years.

down before the Mother of the World.[147] Brahmā agrees to this and tells him that he will gain fame in the world under the name of Andhaka. He then goes home and Andhaka gives up his asceticism. After he has bathed in the Gaṅgā, sacrificed to Deva, made oblation to the fire and taken leave of the ascetic grove, he returns to his father with a delighted heart.[148]

Skandapurāṇa 75

Andhaka returns home and Hiraṇyākṣa goes out to meet him. The king instructs his comrades that a Kaumudī and Devarātri shall be held in the city. A bell-ringer mounted on a white elephant gives the citizens instructions for the performance of the festival. The Kaumudī takes place. Hiraṇyākṣa instructs his son to cultivate devotion to Rudra. (☞ p. 178)

1 Andhaka reaches his father's city in the company of eight Dānavas and informs his father about his arrival.[149] Hiraṇyākṣa grants the bringer of the good news many gifts. Accompanied by his comrades and women, the king proceeds quickly and meets with his son in a grove, like the moon [joining] Mercury (Budha).[150] The lord of Dānavas is pleased at his success and embraces him affectionately. Asked about the boons he has acquired, Andhaka reports all that happened. The Asuras roar like oceans.

8 Hiraṇyākṣa helps Andhaka onto the chariot and enters his town together with their comrades. The Daitya shines, accompanied by his son, like the Sun (Āditya) traveling through a zodiac sign with Saturn (Śanaiścara).[151] Having entered, he addresses his comrades like an Adhvaryu does the other priests in the evening.

---

147 When Andhaka sees Devī one day, he lusts after her and is reminded by Prahlāda about his loophole, but to no avail (SP_{Bh} 130.23). After he has been slain by Śiva and is cooked on the tip of Śiva's spear for a thousand years (SP_{Bh} 155.17), he becomes his Gaṇa and asks Devī that he may be constantly devoted to her (SP_{Bh} 157.30).

148 The metre of SP 74.27 is Vaṃśastha.

149 The eight Dānavas that accompany Andhaka are not mentioned by name, but the theme of comrades and allies remains central to this episode. Cf. *sahāya* (SP 74.26e) and *suhṛd* (SP 75.3b, SP 75.8c, SP 75.10b, SP 75.15a, SP 75.19c).

150 Budha is the son of the moon (Soma). In the previous verse, Hiraṇyākṣa is likened to the moon accompanied by the stars.

151 Andhaka's body is dark like Saturn, while Hiraṇyākṣa's is radiant like the sun. Śanaiścara is the son of the Sun.

11 They should hear what they must do, something that has been in his heart for a long time. He had decided earlier that, upon Andhaka's successful return, he would hold a Kaumudī in the city and a Devarātri for the Destroyer of Sacrifice (Makhaghna).[152] It should be proclaimed in the city, at crossroads and assemblies. The Kaumudī is to last for 15 days and the Devarātris must be just as long.[153] All the Daitya lords and Dānavas in all directions must come and rejoice. All the brahmins, Nāgas, Rakṣases, Yakṣas, Gandharvas and men on their side must also come and rejoice with him.

17 The Daitya lords do as they are told. They quickly dispatch messengers to those on their side to inform them that the king summons them to go and see him. A bell-ringer mounted on a white war elephant makes the proclemation.

21 'Victory to king Hiraṇyākṣa! All the enemies of the Daityas and Dānavas have been slain. The king orders that a Kaumudī and Devarātri of Rudra shall be held for the victory of the Daityas.[154] The city and its streets must be made to shine. All the citizens must wear new clothes, be garlanded, wash themselves completely and apply ointments. Singers must

---

152 As reported in the apparatus to the edition, several passages of the present and following chapter are quoted by Lakṣmīdhara (RDhK 182–183) and Caṇḍeśvara (KR 380–381) in their treatment of the Kaumudī festival. The passage on the Kaumudīmahotsava is also quoted from the *Skandapurāṇa* in the *Rājanītiprakāśa* (RNPr 419–421) of the *Vīramitrodaya* by Mitramiśra, but this author no longer had independent access to the *Skandapurāṇa*. His quotation is very close to that of the *Kṛtyakalpataru*. Mitramiśra's literary activity was between 1610 and 1640 (Kane I, 440–446). The first line to be quoted in these testimonia is SP 75.12cd, but this occurs only in KR 380. The quotations become more extensive in all three Dharmanibandhas from SP 75.22 onwards, where the proper instructions for the celebration of the Kaumudī are given. For a discussion of their readings and what these may tell us about the transmission of the *Skandapurāṇa*, see Introduction, p. 13 ff.

153 The Kaumudī festival, as its name indicates, celebrates the light of the full moon. It is associated with royalty in literary sources such as the *Kaumudīmahotsava*, the *Mudrārākṣasa* and the *Ratnāvalī*, and in the Dharmanibandhas it is included in the Rājadharma. There are two traditions regarding its date on the ritual calendar. According to the first, it falls on the full moon day of Āśvayuja (Kane V, 290–291; Einoo 1994: 141), according to the second, it falls on the full moon day of Kārttika (Aiyangar 1943 [introduction to RDhK], 77; Singh 1967, 84–85). The 15 days could refer to the entire 15 day cycle of the moon's increase (*śuklapakṣa*). However, since the Sanskrit text refers explicitly to eight and seven (*aṣṭau sapta caiva*) days, the period may rather be divided into two parts: the first consisting of eight days, culminating in the full moon night, followed by the seven days after the full moon. The Kaumudī is celebrated together with the Devarātri(s) (singular in SP 75.13 and 75.22, plural in 75.14) dedicated to Rudra (SP 75.22).

154 The Dharmanibandha sources' more extensive quotations on the Kaumudī start here (SP 75.22cd).

sing, actors and dancers dance, and flags must be raised on the houses and shops. The houses must be smeared, fumigated and furnished with garlands. Brahmins must be fed and everywhere Vedic recitations and proclamations of an auspicious day must be made. Lamps must burn all through the night in front of the houses and on the royal road. Young men and women must celebrate together. Musical instruments should be played and the Daitya women should dance. Worship of Mahādeva, offerings (*upahāra*) and bathings, copious *bali* offerings, lamps, drinks, fruits, meat and jewellery must be presented to Īśvara.[155] Sacrificial animals should be slaughtered and brahmins should be fed. The king will punish any citizen who does not do all of this.'

33 The bell-ringer returns home and the Kaumudī takes place. The king takes a bath and bathes [Tryambaka] each day with the five products of a cow, sesame oil, milk, clarified butter, coagulated milk, fluids mixed with fruit, flowers, seeds and jewels, with sweet-scented water and fragrant ash. The king himself sprinkles Tryambaka each day with one thousand jars of each item. He performs worship with fragrances, flowers, muttering of prayers and *bali* offerings, and he feeds the brahmins and others.[156] After providing [them] with cattle, jewels and precious stones, *bali* offerings, beds and seats etc., he goes home, receiving praise. The other Daitya lords and Andhaka do the same as the king.

41 Hiraṇyākṣa makes his son fall to Rudra's feet and tells him that Rudra must be well disposed to him. He should cultivate devotion to Parameśvara. There is no higher guru; he should always worship Parameśvara with devotion. Then the lord of the Asuras and Dānavas bows down to Śaṃkara and returns to his dwelling.[157]

Skandapurāṇa 76

The Kaumudī festivities continue, with excited women joining the Daityas and Dānavas on the royal roads. When the festival is over, the Dānavas and all those on their side

155 A verb appears to be missing at the start of this list.

156 The optative *bhojayet* is used in the past tense. Or could this hide an original instruction for the Kaumudī that the SP author has incorporated here in a narrative setting?

157 The metre of SP 75.44 is Vaṃśastha.

enter the splendid assembly hall. The master of the hall informs the king that the enemies of the gods have all assembled. The king proceeds to the hall with his son and enters. (☞ p. 188)

1 The Daityas and Dānavas frolic with the women at the Kaumudī festival.[158] One woman puts a lotus over her face as if to protect her lotus-face out of fear of the moon. Another, intoxicated, kicks her lover with her foot. Other women, unacquainted with the royal roads, drop their slippers on seeing the crystal-covered ground. Yet others pull up their clothes, suspecting the bejewelled ground to be water. One, abandoned by her lover, leaves the house and goes elsewhere. Touched by the rays of the moon, she slips. The noble woman reproaches the moon for tormenting her with sharp rays. He should revive her, who has been burned by love. Other beautiful women are swinging on swings. Some Daityas are singing with the women. The royal road, covered with women, shines like the Milky Way. Here and there one hears the sound of anklets and cuckoos and that of passionate women with their lovers.

14 Thus the festival takes place to the delight of the Dānavas. When it is over and all returns back to normal, the Dānavas assemble. Making a great noise, they enter the beautiful assembly hall, with golden pillars and bejewelled platforms, with trees made of precious stones, with wonderful nets, with trees yielding all desires and provided with ponds, with many seats and couches, crowded with many men and women. Puffed up with pride, the Daityas enter.

21 Prahlāda, Anuhlāda, Śini, Bāṣkala, Virocana, Bali and his twelve thousand sons, thousand-armed Bāṇa and his ten thousand sons, Mura, Muṣumaṇḍa,[159] Vipracitti, Hala, Hayaśiras, Śambara, Kālaśambara, Indradamana, Kālanemin, Sunda and Nisunda, Vipāka and Pāka, Rāhu, Śataketu, Dhvaja, Tāra, Tāraka, Mahiṣa, Dundubhi, Kālaka, Andhaka, Āṭi, Baka, Śarabha, Svarbhānu, Vṛṣaparvan, Madhu, Kaiṭabha, Mahākāya, Śatānanda, Śatadundubhi, Kārtasvana, Hastin, Vala, Naraka, Dhvāṅkṣa, Mūka, Ilvala, Vātāpin, Asṛpuñjika, Kuṇḍala, Mīḍha, Puloman, Dhundhu, Śatamāya, Śatāvarta, Candra, Sūrya, Nara, Devāntaka, Narāntaka, Brahmahan, Yajñahan, Ilvala,[160] Pilvaka, Maya and his eight thousand sons,

---

158 SP 76.1–2 and SP 76.6 are quoted by Caṇḍeśvara in KR p. 381. See Introduction, p. 13 ff.

159 This demon name is not attested elsewhere and the lack of sufficient manuscript support makes its reading uncertain. SP 90.12d lists two demons named Suṇḍa and Muṣuṇḍa. Some doubts about the precise forms of the names of demons remain, and the manuscripts are also not always consistent. We have not attempted to standardise them all.

160 The names of Ilvala, and Dundubhi below, are repeated.

Vṛtra, Namuci, Bhajaha, Śatodara, Vyaṃsa, Aya, Hradodara, Keśin, Pralamba, Kabandha, Dhenuka, Hāla, Gārgyaśiras, Kuśa, Śambhu, Gaganamūrdhnan, Sāluka, Sālva, Meghanāda, Mahānāda, Khara, Khararoman, Sūcīloman, Parigha, Aparigha, Daṇḍa, Kāśyapa, Dundubhi, the Saiṃhikeyas, the Hālāhalas, the Andhakārakas, the 60 thousand Paulomas and the Kālakeyas, the eight thousand Kālakañjas, the 30 million Nivātakavacas; a total of 600 million enemies of the gods. Not taking into account the humans and serpents on their side, there also 200 million Rākṣasas, Piśācas, Yakṣas and birds.

40 The enemies of the gods, having all entered the assembly hall, look like thunderclouds. They stand there, filling the hall, to take revenge on the gods, like comets that have not yet struck, venomous snakes, elephants in rut, raging winds. Then the young master of the hall bows his head and falls to the ground on his knees before him who is seated on the lion throne. He addresses the lord of the Asuras with smooth words. All of them, starting with Prahlāda and led by Vipracitti, have entered. He should instruct them.

46 Thereupon, the king rises, like Śakra's banner at his festival. He wears a diadem; he has great fangs, a mouth up to his ears, arms up to his knees and round eyes; he is yellowy eyed, his hair is erect, he is solid like a diamond, a powerful master of yoga. He blazes with his diadem, like the Eastern Mountain in the sun, and together with his son he sets out. He enters the hall filled with Asuras and Daityas.[161]

Skandapurāṇa 77

Hiraṇyākṣa addresses the demons in the hall. He expresses his desire to take revenge on the gods on his own. Vipracitti delivers a speech, arguing that they should all join the fight. Andhaka pledges that he will kill their king's killer on this very day. Hiraṇyākṣa tells the demons to prepare for battle. The demons do so. Śukra announces that he has performed the proper rites and that he will support him through the battle.

A description of Hiraṇyākṣa's chariot is given. The king mounts the chariot. Śukra goes in front, and Andhaka and Vipracitti accompany him on the sides. The army starts its march. (☞ p. 197)

---

161 The metre of SP 76.51 is Vaṃśasthavila.

1 When the lord of the Asuras has entered the hall and beholds the Daityas and Dānavas, he tells them not to rise.[162] He takes up his seat on the golden lion throne.[163] Being seated, he looks like a massive cloud accompanied by cranes that has reached the peak of Meru. All the enemies of the gods rise and shout 'victory!'[164] Hiraṇyākṣa appears amongst them like a great elephant in rut amidst herds of young elephants. The Asuras then sit down and become quiet again.

8 Hiraṇyākṣa addresses them. They should all pay close attention. His dear brother, king Hiraṇyakaśipu, a virtuous and bountiful sacrificer and donor, versed in the four Vedas, was killed for his kingdom by the foolish gods through fraud. He suffers and withers with grief for him. He is capable of punishing the enemies of the Asuras, but he cannot undertake the children's protection in that case. He will punish them alone. They should not be afraid.

15 Hearing this, the Dānavas look at each other with shame. Vipracitti addresses his brother with a sweet and meaningful speech. Without a doubt the enemies of the Asuras can be killed by him alone, that is to say, if they don't resort to trickery (*māyā*). No doubt they are weaklings, but they are powerful by deceit. He should listen to him, for if something is demonstrated with reason, even when it is said by children, it should be accepted. Their eldest brother, Hiraṇyakaśipu, who also thought that he was capable on his own, was killed by the gods. Even a very powerful person may be killed with force by many amateurs if he is without aid.[165] They may be juniors to him but not to them. They can kill those violators of the family. Furnished with the power of asceticism, yoga and magic, and bearing in mind their enmity, they will kill the gods. Just like him, they have been deprived of sleep ever since the killing of Hiraṇyakaśipu. He should not treat them like children. Wherever he may employ them, they will go there. Prahlāda, Bali, Bāṇa, Kālanemi, the twin brothers Sunda and Nisunda, Maya, Tāraka, Tāra and the other Dānavas—each of them can slay all the gods. Andhaka, who has been given a boon by

162 In SP 77.2cd this situation is compared to that of Venus (*bhārgava*) who, upon reaching the five asterisms of Maghā, instructs the clouds not to rise. According to *Bṛhatsaṃhitā* 9.14, when Venus encircles the five asterisms beginning with Maghā (i.e. Maghā, Pūrva and Uttara Phalguṇī, Hasta and Citrā), he will destroy the crops (*sasyapraṇāśakṛc chukraḥ*). There are more astrological references in this chapter.

163 Without support from the manuscripts, Bhaṭṭarāī reverses the order of verses in SP 77.2–6.

164 A curious simile is added, comparing the enemies of the gods to the Vedas rising before Pitāmaha.

165 For *ākranda* in the meaning of 'aid' or 'ally', cf. *Arthaśāstra* 6.2.18, which identifies the *ākranda* as a part of the *maṇḍala*, centred on the one aiming for conquest (*vijigīṣu*) and the enemy (*ari*).

Brahmā,[166] will lead them all to Yama's abode. Taking refuge with him and protected by him, they will battle the gods. All of them are primeval gods (*pūrvadeva*); the gods only became gods later.[167] Why should they be afraid of them?[168]

36 Then Andhaka speaks, causing delight to the Dānava lords. They are all very powerful and the gods are weak. Today he (Hiraṇyākṣa) may behold the king's killer, the youngest of the Ādityas,[169] being killed by him alone. Today the mother of the gods, Aditi, her eyes full of tears, will provide all of them with (funeral) water when they dwell in the city of Yama. All the Dānavas should rest; he is strong enough to be death to the destroyers of their kingdom.

41 After hearing this speech, Hiraṇyākṣa addresses the Dānavas. Today the constellation *puṣya* gives them power. They should set out quickly under its protection.

43 Thereupon, the Dānavas quickly prepare their vehicles for battle.[170] There is a great tumultous noise coming from their vehicles: 'that's my horse!', 'this is your lion!', 'this is my chief elephant!', 'whose chariot is this?', etc.

50 Śukra approaches and addresses Hiraṇyākṣa, causing him delight. He has performed the propitiatory and protective rite. Throughout the battle he will support him, together with his servants and relatives, with his ascetic power. Thereupon, Hiraṇyākṣa circumambulates and bows his head to Śukra, leaving the building after him.

54 Kettledrums, conches, cymbals and many other instruments[171] are resounded by the thousands, and benedictions are sung by singers, Sūtas, Māgadhas and senior women.

58 At the gate, they behold the chariot that has been made ready:[172] mea-

166 The reference is to SP 74.16–24.

167 The argument is repeated in SP 81.4. For *pūrvadeva* in the sense of Asuras, see AK 1.1.7. The meaning is not yet attested in the epics, but we find it in several Purāṇas (e.g. BḍP 3.10.25, MtP 131.49, MtP 138.6, LiP 1.45.18, LiP 1.72.106–107). An early attestation is found in *Saundarananda* 11.47: *asurāḥ pūrvadevās tu surair apahṛtaśriyaḥ | śriyam anuśocantaḥ pātālaṃ śaraṇaṃ yayuḥ ||*. On the Vedic conception of the conflict between the Devas and the Asuras, see Kuiper 1979, 32 ff., and Doniger O'Flaherty 1976, 57–93.

168 The irregular first person present *bibhema* is used instead of the regular *bibhīma*.

169 The killer of Hiraṇyakaśipu was Viṣṇu in his Man-Lion form. Viṣṇu, as Upendra, is the youngest of the 12 Ādityas. Cf. MBh 1.59.14–16 and MBh 12.201.15–16.

170 It is possible that two pādas are lost in SP 77.44. The transition to the speech of the Dānava army is somewhat elliptical.

171 Most of the instruments are different kinds of drums, but we are not sure about the identity of some of them, e.g *pañcākṣa* (a flute?) or *jalamatta* (a water organ?).

172 The sight is compared in a simile to Hara seeing the Tripura chariot made up of all the gods (*yathā devamayaṃ haraḥ*).

suring a hundred *nalvas*,[173] made of gold, with three thousand white, free-roaming horses. Its charioteer is the celebrated Makara, the son of Garutman, a free-flying bird.[174] The king mounts the chariot[175] to the sound of cheers of victory, in full armour, adorned with a great banner, a parasol and many flags. The parasol appears over his diadem like the moon above a cloud of lightning on the night of the full moon, and his banner, the skull-staff, appears to shoot up to heaven.[176] Andhaka has a similar chariot.

66 The charioteer, being ordered by him (Hiraṇyākṣa) to come, urges the three thousand horses on. The swift horses carry the chariot like the seven horses of the sun. Śukra goes in front, Andhaka on the right, and Vipracitti on the left. The other Dānavas accompany the chariot in the front and at the rear.[177] The army marches, accompanied by the sound of neighing horses, the roar of elephants in rut, and cries of war. It inspires fear.[178]

173 On the measure of a *nalva*, see Fitzgerald 2004, 784 (with references): 'a measure of length of about 600 feet'.

174 No son of Garuḍa by the name of Makara is known to us from any other source. The son of Garuḍa reappears as charioteer in SP 91, where Hiraṇyākṣa accuses him, as the son of Garuḍa, of being on the side of the gods (SP 91.8). The latter denies the charges: even as a son of Garuḍa, he has in fact joined the side of the Asuras (SP 91.20).

175 In a simile this is compared to Ravi mounting Ekacakra. The earliest reference to the sun's one-wheeled chariot is ṚV 1.164.2a: *sapta yuñjanti ratham ekacakram.* Cf. also e.g. VāP 51.54–55 = BḍP 1.22.61–62 and VāP 51.60ab = BḍP 1.22.67cd.

176 In the simile in SP 77.64cd, this skull-staff is compared to a blazing comet rising at the onset of the destruction of the triple world. For another banner in the form of a skull-staff, see SP_{Bh} 105.6cd.

177 Some remarkable similes are used to illustrate the positioning of the different Dānavas in relation to Hiraṇyākṣa: Śukra goes in front of him just like Mercury (*budha*) appears before Venus (*śukra*) in the sky; Andhaka goes on his right just like the sun (*bhāskara*) is to the right/south of the world (*loka*) when it takes the southern course (*dakṣiṇāyana*); Vipracitti stands on his left just like the Himavat stands left/north of Bhāratavarṣa; all the other Dānavas are around him just like the planets (*graha*) surround the moon (*śaśāṅka*).

178 The metre of SP 77.74 is Rathoddhatā.

Skandapurāṇa 78

Dreadful portents are seen in Amarāvatī. Bṛhaspati tells Indra that they foretell that Hiraṇyākṣa and the Daityas are approaching. Indra instructs the gods to prepare for battle. He puts on his armour and he is shown auspicious objects by Bṛhaspati. He mounts Airāvata. The entire army of the gods sets out. Bṛhaspati makes the army form the 'falcon' array and consecrates it. He pronounces Indra's victory. War instruments are sounded and the gods set out. (☞ p. 209)

1 Vyāsa wishes to know what the gods did when the sons of Diti had set out for Amarāvatī. How did they learn about it, what counsel did they get, what did they do?

4 Sanatkumāra tells him. After the Daityas set out, dreadful portents are observed in Amarāvatī. Vultures circle everywhere; the garlands of the gods wither; horses stop neighing; a rain of blood falls down without a cloud in sight; weapons blaze with smoke; the sun is covered by a *kabandha*;[179] a battle between two persons is seen; the gods find no delight; left eyes tremble; a crackling, arid fire blazes; and so on.

11 Śakra asks Bṛhaspati what danger these terrible portents point to, for he believes they are not without a cause. Bṛhaspati, the teacher of the gods, answers that they are indeed not without a cause. The reason is that the first Daitya king,[180] Hiraṇyakaśipu, was killed by Narasiṃha and the gods regained their kingdom. Twelve thousand years have since passed. The Daitya lords, in distress, repose in Pātāla together with the Dānavas. Now, however, Hiraṇyākṣa seeks to avenge the killing of his brother. He is approaching, accompanied by all the Daitya lords and Dānavas. His son Andhaka has been made immortal by Brahmā.[181] Therefore they should arm for battle but wait until the bad omen is over.

23 Śakra instructs the gods to prepare for battle. The Daitya lords should not kill them unawares.

25 Vāyu goes to Śakra and, joining his hands, he speaks. The Daitya Hiraṇyākṣa is approaching, eager to take revenge for the murder of his brother. Together with them, he should rise to victory and slay the enemies of the gods!

---

179 SP 78.8ab is closely parallel to SP_{Bh} 100.3ab. According to *Bṛhatsaṃhitā* 11.27ab, a *kabandha* is a kind of comet (*ketu*) shaped like a headless trunk (*kabandha*).

180 Hiraṇyakaśipu is sometimes referred to as *ādidaitya*, e.g. in MBh 3.100.20a and BhāgP 3.14.2c.

181 The reference is to SP 74.16–24. In fact Brahmā has not granted him absolute immortality, but immortality under the condition that he always bow down to the Mother of the World.

28 Then Devarāj himself puts on a divine armour given to him by the son of Aṅgiras (Bṛhaspati) and furnished with a spell. Śakra shines in it like mount Meru surrounded by clouds with flashes of lightning. Bṛhaspati himself invests him with arm-, finger- and hand-protectors with spells, as well as inexhaustible quivers and the sword produced from *amṛta*.[182] He then gives him a bow and arrows, as well as the *vajra*, consecrated with spells, and shows him auspicious objects: a full jar, a fish and Airāvata, prepared, worshipped and incensed by many proficient teachers.

36 Then the god mounts the four-tusked elephant, oozing rut. He shines on Airāvata like the rising sun on the crest of the Eastern Mountain (Udayācala). With the white parasol he shines forth like the White Mountain (Śvetaparvata) under the moon. His luminous face, fanned by chowries, appears like a blossoming lotus in autumn fanned by the wings of geese.[183] His son Jayanta to his side appears like Kārttikeya, the beloved son of Rudra.

41 Then Yama sets out on Puṇḍra,[184] preceded by Kāladaṇḍa and surrounded by ten crores, and Kubera sets out with many Rākṣasas, Yakṣas and other gods; Varuṇa with a thousand sons surrounded by 21 crores of sea creatures, Anala surrounded by ten crores together with his son, Vāyu with ten full armies, the Ādityas with ten each, the Rudras with 16 each, the Vasus with ten each, the two Aśvins with eight each, the Aṅgirases surrounded by a full army, the Yāmas, the Dhāmas, the Sādhyas and the Lekhas,[185] all accompanied by a thousand crores; furthermore, 20 crores of Gandharvas, 64 crores of snakes, 20 crores of birds, 50 crores of Piśācas and a thousand crores of human kings.

53 Observing the entire army of the gods, the king requests that Jīva[186] form an array (*vyūha*) that is unfathomable, invincible and not known to Bhārgava.[187] Bṛhaspati tells Śakra that there is no array he knows that

182 Compare SP 22.25d, where Nandin receives two earrings produced from *amṛta* (*kuṇḍale cāmṛtodbhave*).

183 The word *haṃsāṃsa* ‘wings of geese’ is not recorded in the dictionaries, but it is found e.g. in MBh 8.14.25c and SP 61.19d.

184 Puṇḍra appears to be the name of Yama’s buffalo in the SP. See SP 86.43e for *puṇḍra* as an apposition of Yama’s *mahiṣa*. Yama’s *puṇḍra* is also mentioned in SP 93.6c and SP$_{\text{Bh}}$ 115.24ab.

185 For the Yāmas, see e.g. PPL 37.19, according to which they are the 12 divine sons of Yajña and Dakṣiṇā during the reign of Svāyambhuva Manu. PPL 257.31–32ab lists the Lekhas among the five classes of gods (*devagaṇa*) during the reign of Cākṣuṣa Manu in the sixth Manvantara (see also PPL 275.23cd–24 and PPL 279.18–19). The Dhāmas are less known, but they are listed among several classes of deities in, e.g., MBh 3.247c.

186 Jīva is used as an epithet for Bṛhaspati in this chapter. Cf. also AK 1.3.24c.

187 Bhārgava is Śukra/Uśanas, the teacher of the Asuras and thus the opponent of Bṛhaspati. *Arthaśāstra* 10.6.1–2 associates the two ways of forming an array with

Bhārgava does not know or cannot break. In fact the great yogin Uśanas knows what he does not know, for he is more knowledgeable. But because of his fierceness and pride he acts in a careless manner. He (Bṛhaspati) on the other hand is careful. He will prepare the 'falcon' (*śyena*) array whereby they shall overpower the Dānavas for a certain time.[188]

61 Jīva then forms the 'falcon' array. He arranges Vitteśa, Varuṇa, Anala, Vāyu and Jayanta to form its neck, Yama its head, Mṛtyu and Kāla the beak, Candra and Sūrya the eyes, the Rudras the first wing, the Ādityas the second wing, Purandara the middle, the Vasus and the two Aśvins the feet, the Gandharvas and snakes the nails, the birds and Piśācas the tail, all the other gods the belly, and the kings the feet. He positions the Bhūtas on the surface.[189]

68 After consecrating the bird array with a spell, Bṛhaspati informs Devarāja that he has prepared the array and performed the protection with Atharvavedic spells. There is nothing more to be done. He proclaims victory to Śakra. He should perform his duty in accordance with his power and all the gods should fight as well. May he kill the enemies and be fearless in the battle!

73 Conch shells, various types of drums, cow horns and so on are sounded in great numbers.[190] The warriors become eager for war because of the noise, and they roar like lions. The gods set out, longing for victory and desirous of slaying the enemies.[191]

---

the teachings of Uśanas and Bṛhaspati respectively: *pakṣāv urasyaṃ pratigraha ity auśanaso vyūhavibhāgaḥ | pakṣau kakṣāv urasyaṃ pratigraha iti bārhaspatyaḥ* 'Two wings, breast, and reserves—that is the arrangement of battle formations according to Uśanas; two wings, two flanks, breast, and reserves—according to Bṛhaspati' (Olivelle 2013, 385).

188 The *śyenavyūha* is defined in *Arthaśāstra* 10.6.12: *pakṣāv avasthāpyorasy atikrāntaḥ śyenaḥ* 'and when it keeps the two wings stationary and breaks through with the breast, it is the "falcon"' (Olivelle 2013, 386). The Pāṇḍavas adopt this array on the fifth day of the Bhārata battle: see MBh 6.65.7–12.

189 We conjecture loss of two pādas after 78.67cd. Presumably the listing of the formation of the array ends with a statement that all the gods of the assembly take up position in the array.

190 The list of musical instruments is remarkably similar to that of SP 24.60–61.

191 The metre of SP 78.76 is Upajāti.

Skandapurāṇa 79

Śukra forms the 'crescent moon' counter-array. He puts the demons in their positions and informs Hiraṇyākṣa that the array is ready. Instruments of war resound and the Devas and Dānavas start fighting. Depictions of battle scenes follow. The Siddhas, Ṛṣis and so on all delight in the battle. (☞ p. 222)

1 When the army of the gods stands ready for battle, they observe the terrible army of the Dānavas. The Devas, led by Vāsava (Indra), roar like lions. The sound fills the entire world. On seeing the gods formed in an array, the Dānavas look at each other. Hiraṇyanayana tells Bhārgava that the Devas think they can conquer the Dānavas with this array. He should quickly form a magical counter-array that will break the array of the gods.

8 He (Bhārgava) forms the 'crescent moon' (*ardhacandra*), desiring to cut the head from the body of the bird.[192] He makes Prahlāda and Andhaka form the two tips; the Nivātakavacas, the Paulomas and the Kālakāsutas, the edges; Virocana, Bali, Vipracitti and their sons, Prahlāda's brothers[193] and their friends and relatives, the rear; and the king (Hiraṇyākṣa), the centre.

11 Bhārgava informs Hiraṇyākṣa that he has prepared a great array that will break the array of the gods. Let them engage in battle, fully guarded by his spells and protecting each other.

14 Conch shells, various drums and so on are sounded, bringing the Devas and Dānavas into a spirit of frenzy. Then the Dānavas crush the army of the gods, but the gods strike them with all kinds of weapons. There is a terrible noise of swords, heads and arms made to fall.[194] There is a great noise of the bending of bows and shooting of arrows. The sky is filled with javelins, spears and lances. In an instant the battleground becomes littered with heads, feet and arms falling down. It is hard to see anything because of the elephants, horses, chariots and barrels lunging

192 According to *Arthaśāstra* 10.6.34–37, the *ardhacandra vyūha* is one of the *asaṃhata vyūha*s, which is defined in 10.6.34 as *pakṣakakṣorasyānām asaṃhatād asaṃhataḥ* 'When the wings, flanks, and breasts are not compact, it is called the non-compact formation' (Olivelle 2013, 386). The crescent moon is adopted by the Pāṇḍavas on the third day of the Bhārata battle to counteract the Garuḍa array of the Kauravas. See MBh 6.52.1–18.

193 Prahlāda has three brothers: Anuhlāda, Hlāda and Saṃhlāda (cf. PPL 165.68).

194 With some hesitation we take *hastin* here in the sense of 'arm' instead of its usual sense of 'elephant'. Elephants come in later in the description. For a comparable image see SP_{Bh} 134.5b, which again includes arms (*bāhu*) and heads (*śiras*) among the things falling on the battlefield.

about. The ground is glittering with necklaces, cuirasses, golden girdles, diadems, neck-protectors, painted cloths, chowries, bells and so on.[195]

26 A charioteer deprived of his chariot seizes another charioteer by the hair, jumps towards the chariot, and strikes him down. Somebody attacks swiftly on an elephant and hurls a chariot like a handful of *kuśa* grass after the sacrifice is over. The one who is thrown jumps onto the elephant and leads the elephant and the driver to Yama's abode with arrows formed like venomous snakes. A horse attends a rider who has dropped dead on the ground, like a pupil his sleeping master. When a warrior and his driver have been slain, the horses continue to carry the chariot, like emaciated persons possessed of knowledge [carrying forth] the traditions. A god bound tight by a Daitya covers him with his arms and [in this manner] proceeds to the gods. Another cuts off the trunk of an advancing elephant, but he is hurled to the ground by the same elephant. One [warrior] engaged with another is killed by yet another, who himself is then killed by another god, who is killed in turn by another [Daitya]. A number of foot soldiers form a compact. Confounding a charioteer they strike him fearlessly.

35 The Siddhas in the sky, the Ṛṣis and Cāraṇas delight. The Apsarases fetch the warriors that are slain in the battle, the Piśācas rejoice and the Nikumbhilas dance.[196] The battle music inspires fear. The Suras and Asuras strike, seeking victory.[197]

Skandapurāṇa 80

The gods attack and destroy the demons' army. Virocana fights Varuṇa, Dhaneśa and Vāyu. They destroy his bow, armour and elephant. Bali, Bāṇa and Prahlāda attack the Lokapālas. The Lokapālas fight Bāṇa, who is rescued by Bali. The demons, including Saṃvara, Hiraṇyākṣa and Andhaka, attack the gods, but are held back by Yama's rod. Andhaka strikes Yama, Kāla, Mṛtyu and Kṛtānta with arrows. Andhaka and Yama fight. Yama is struck down to the ground. Mṛtyu, Kāla and Kṛtānta bind Andhaka with nooses. He cuts through them, but Kṛtānta carries him off. Hiraṇyākṣa shoots

195 The word *talabha*, in SP 79.23b, is not attested anywhere else. It may be *metri causa* for *talatra* 'hand-protector'.

196 The Nikumbhilas are not known as a group from other sources, but Nikumbhilā appears as a goddess worshipped by Rākṣasīs in the *Rāmāyaṇa* (e.g. Rām. 5.22.41). See also Sutherland Goldman 2012.

197 The metre of SP 79.38 is Upajāti.

arrows at Kṛtānta, paralyzing him. The gods and demons blare their instruments of war. (☞ p. 229)

1 The gods surround the Dānavas. Mṛtyu, Kāla, Yama, Kṛtānta, strife, deception, diseases, hostility and anger, the Narakas and Yama's messengers, *pretas* and *pitṛs*, the four groups in heaven,[198] Vāmana,[199] and the Kiṃkaras all advance and destroy the Dānava army. Their bodies broken by Yama's messengers, the Daityas cry out like sinners in hells.[200] Crushed by Yama's rod and bound by Mṛtyu's noose, the sons of Diti are brought under the control of death. Unable to find refuge, they are slain as they stagger about. The cry '*hā hā*' is sounded in the Dānava army, while the gods praise Yama, saying 'well done!'

9 Then Virocana, the son of Prahlāda, advances on his elephant to the army of the gods. After circumambulating Yama,[201] he covers Varuṇa, Dhaneśa and Vāyu with many sharp iron arrows. Blotting out the light of the sun, he pours down arrows on the gods. The gods at once become unconscious. The Daitya strikes everyone he sees. With his bow constantly taut, like the haloed sun,[202] it is impossible to look at him.

16 Thereupon, Varuṇa breaks the demon's bow, Vāyu removes his armour with sharp arrows, and Dhaneśa slays his elephant with a lightning flash.[203] On seeing this, Bali, Bāṇa and Prahlāda and his brothers attack the Lokapālas.[204] The Lokapālas kill their wheel-protectors with arrows like venomous snakes. Vāyu breaks the bows of Bāṇa all at once.[205] His bows broken, he throws spears in anger. Vāyu casts them with speed in another

---

198 These four groups of deities could be the Ādityas (12), the Vasus (8), the Rudras (11) and the Maruts (7); or the Aśvins (2) instead of the Maruts, in which case their number amounts to 33.

199 We do not understand why Vāmana is included here in this list. It may be the result of an early corruption in the text. The original reading may have been *vasavaś caiva ye devāḥ*, but the Vasus are most probably already included among the four divine groups mentioned in the previous verse.

200 A similar expression and simile is used in SP 81.34cd and SP 85.6cd.

201 Perhaps this means that Virocana avoids Yama or that he pays his respects to the god of death. In the following verses Virocana fights with Varuṇa, Kubera and Vāyu, but not with Yama. He is rather taken on by Andhaka (SP 80.34–46). The comparison in 80.10d may be connected with both 80.10ab and 80.11.

202 For SP 80.15ab, see SP 81.39ab = SP_{Bh} 154.33ab.

203 Kubera is more commonly associated with the mace (*gadā*), but see SP 88.14c and SP 93.14c. We have not found the *aśani* mentioned as Kubera's attribute outside the SP.

204 Bali is the son of Virocana, Bāṇa the son of Bali, and Prahlāda is Virocana's father. The Lokapālas here are presumably Varuṇa, Kubera, Vāyu and maybe Yama. Vāyu's substitution for Indra is unusual.

205 SP 80.20d (= SP 81.13d, SP 86.10d, SP 87.35d), *tad adbhutam ivābhavat*, is a stock phrase in the MBh.

direction and he leads the horses and their driver to Yama's abode with arrows. In anger, the son of Bali jumps down from his chariot, grabs a club and attacks the Wind (Śvasana). The Wind (Anila) then cuts up the club with arrows. Bāṇa takes hold of another club and casts it with a laugh. Vāyu blows it away in another direction. Seeing his son downcast and wounded by arrows, Bali quickly comes up with his chariot. The two Dānava lords on the single chariot look like the sun and moon joined on the day of the full moon.[206]

30 On noticing that they are held back by the Lokapālas, all the Nivātakavacas, Kālakeyas, Paulomas and Saiṃhikeyas, Śambara, Kālaśambara, Andhaka and Hiraṇyākṣa, without giving up their formation, make speed. Yama holds them back with his rod and they stand still, as if painted in a picture.[207]

34 When Andhaka sees that the Daityas stop in fear of Yama, he goes up to Yama and tells him to stay put.[208] Arriving on his great chariot and drawing his bow repeatedly, he strikes Yama in the forehead with ten arrows, his buffalo with five, Kāla with six, Mṛtyu with 12, and Kṛtānta with seven. Brandishing his bow, he lets out a roar and strikes him (Yama), proclaiming 'I am the mighty Andhaka, son of Hiraṇyākṣa. I have been given a boon by Brahmā!'

39 As he is speaking in this way, the son of Sūrya cuts through his chariot with his rod in anger. Thereupon, Andhaka lifts up his mace and attacks the lord of the *pretas*. The latter crushes his mace with a blow of his rod and strikes him on the head in anger. He does not budge, and strikes down Yama's rod,[209] like a sage who has conquered his senses [is not affected even] when he is touched by the objects of the senses. On seeing that Andhaka has repelled the rod, the Dānava lords laugh. They cry out, again and again, 'well done, Andhaka!' Andhaka next advances and, with a slap, strikes Yama from his buffalo down to the ground. Then the gods cry '*hā hā*', and the Dānavas, 'seize, seize!', and the gods break their formation.

47 Thereupon, Mṛtyu, Kāla and Kṛtānta, in anger, bind Andhaka with nooses. The Daitya lord cuts through the nooses and ties Kṛtānta with

206 The two pādas after this appear slightly out of context. Bhaṭṭarāī conjectures a loss of two pādas, but it is quite conceivable that more than two pādas are lost. We would expect a reference to the gods' closing in on Bali, Bāṇa and Prahlāda and his brothers.

207 SP 80.33d = SP 90.30d, SP 90.35d. Cf. also n. 222 on p. 78.

208 SP 80.34d, *tiṣṭha tiṣṭheti cābravīt*, is a stock phrase in this part of the text; cf. SP 87.19d, SP 89.58d, SP 92.3d and SP 93.11d (but also SP 33.87d). It is common to the MBh and Rām. as well.

209 SP 80.42cd is only transmitted in R. It is conceivable that they do not appear in their original form, but something like this is certainly needed.

the noose of his arm. Swollen with anger, Kṛtānta lifts Andhaka up and carries him off by force.

50 Seeing his own son being led off, Hiraṇyākṣa hits Kṛtānta vehemently with sharp arrows. He pierces all his limbs and joints, and paralyzes him. The gods all come together with terrible weapons in their hands. A great noise of instruments of war resounds in the armies of the gods and the demons.[210]

Skandapurāṇa 81

The battle continues. Hiraṇyākṣa threatens Indra and fights him with various weapons. Indra destroys them all. Several Daityas attack Indra but they are cornered by the Rudras and Ādityas. The Āditya Aṃśa fights them all single-handedly and destroys the army of Daityas and Dānavas with his bowman skills. (☞ p. 238)

1 When Hiraṇyākṣa sees the lord of the gods drawing up before him, he instructs his charioteer to bring him to Indra. His charioteer directs the horses and leads him there.[211] When the chief of the Asuras stands with arrow-shot of the thousand-eyed god, he addresses the lord of the gods.

4 Śakra should display his power quickly! They (the Asuras) are the primordial gods (*pūrvadeva*) and therefore the entire triple world is theirs, having acquired it lawfully. The rogues only became gods afterwards, abandoning the law (*nyāya*) and killing Hiraṇyākṣa's brother deceitfully.[212] They (the Asuras) are the primordial gods and the [current] gods are new. He will kill all of them in battle. After slaying him (Indra) along with his fellows and making them into a *bali* offering, he will be freed from the debt towards his brother, who was killed treacherously.

---

210 The metre of SP 80.53 is Puṣpitāgrā. For the names of some of the musical instruments mentioned in this verse, see, e.g., MBh 7.38.30 and MBh 12.101.47. The reading *kikhara* (or *kṛkara*), presumably referring to a kind of drum, is uncertain. MBh 7.38.30 has *kṛkara*, but with a range of variants (*kṛkava*, *krakaca*, *kṛkaca*, *kṛkaṇa* and *kruddhaca*), while MBh 12.101.47 has *krakaca*. On the other hand, *kikhara* as a kind of drum occurs in *Haravijaya* 50.22.

211 The simile used, 'like the fire [brings] an oblation [to the gods]', is potentially charged with meaning, as though the charioteer were bringing Hiraṇyākṣa as an offering to the gods. The charioteer is Garuḍa's son Makara (see n. 174 on p. 68).

212 The reference is to the loophole that made Viṣṇu take on the Man-Lion form whereby he was able to kill Hiraṇyakaśipu.

8 Speaking thus, he draws his bow and pierces [Indra's] forehead with five sharp arrows. The king of the gods looks like Mt. Meru hit by the sun's rays. Thereupon, seizing a thunderbolt, Śakra cuts his bow and strikes him. Hit by that harsh blow, [Hiraṇyākṣa] sees the skies ablaze and bends another bow. The king (Indra) cuts that one too, and then another. Taking hold of a spear, [Hiraṇyākṣa] casts it in anger. The king splits it mid-flight with a thunderbolt. Lifting up a splendid mace, [Hiraṇyākṣa] attacks with speed. The king cuts the mace into many pieces, like a Nāstika [shatters] matters of *dharma*.[213]

16 Thereupon, Vipracitti, Śini, Bāṣkala, Maya, Śambara, Asiloman, Tāra, Tāraka, Indradamana, Kālanemin, Ṣaṇḍa, Vipāka, Pāka, Ilvala, Namuci, Vātāpin and Kālamuñjika attack Devendra.[214] The Rudras and Ādityas close in on them in an isolated spot. A horrifying battle ensues between the two groups.[215]

21 The Āditya Aṃśa stretches his bow and rushes on the Dānavas with his chariot.[216] He strikes them all with volleys of arrows.[217] With great dexterity the Āditya cuts the bows they are drawing simultaneously and roars. Thereupon, he destroys their vehicles, drivers and banners of victory. Armed with swords, they then attack Aṃśa with speed. He covers them, who are like veritable mountains, [with arrows] up to their knees. With their ankles covered with arrows, the Dānavas flee Aṃśa with speed and go to another spot.

30 The Devas make a great clamour.[218] Aṃśa again stretches his bow and slaughters the Dānavas and Daityas. He plucks the heads of the Dānava lords like ripe fruits. Headless, some of them quickly flee the battle and drop down on the ground, lifeless. Others, with arms and thighs cut off, howl as they fall to the ground. They wander about here and

213 A *dvandva* interpretation of the compound *dharmārthān* is also possible, but the image rather suggests the total destruction of Dharma by the Nāstika. Bhaṭṭarāī has corrected it to a dual, which is the more common form we find, for example, in the *Mahābhārata*. There is something subversive about the use of this simile with reference to Indra. The variants in the A recension show an attempt to repair this.

214 The singular *ātmanepada abhidudruve* is used for plural *parasmaipada abhidudruvuḥ*.

215 For SP 81.20ab, see SP 89.4ab = SP 89.48ab. Other variants of this formula also occur in the text.

216 SP 81.21b (= SP 77.69b, SP 85.17b, SP 87.7d, SP 91.23d) is a unique stock phrase in this part of the text.

217 All the demons listed in SP 81.16–18 are mentioned as targets, with one variant: Āmīsṛmuñjika instead of Kālamuñjika. This demon's name is reminiscent of Asṛpuñjika (SP 76.28d). We are in doubt as to the name of this demon, who does not seem to be attested elsewhere.

218 SP 81.30 represents a stock phrase in this part of the text. Variations of this phrase occur in SP 80.44ab, SP 88.27ab and SP 89.18ab. Cf. also MBh 7.102.104cd.

there like souls in *saṃsāra*. There is not a Daitya or Dānava who is not afraid of Aṃśa's sharp arrows. The Daitya army looks like a thick forest of blossoming *bandhujīva*s, *aśoka*s and *kiṃśuka*s.[219] The terrified Daityas see Aṃśa everywhere. Aṃśa pierces every Daitya that he comes across with arrows, but none of the Daityas and Dānavas see him in the act of seizing and loading [arrows] or bending the bow. His great bow seems to make a perfect circle like the sun at midday.[220] He burns the enemies in battle like a fire, stirred by wind, burns dry wood.[221]

Skandapurāṇa 82

Vala fights Aṃśa. He renders Aṃśa and the other gods inactive. Vāyu, Jayanta, Pūṣan and Bhaga interfere. Vala fights back. He throws a mountain peak but it is returned by Vāyu and kills many Dānavas. The Daityas and Dānavas flee in fear. Hiraṇyākṣa castigates them and tells them to return and fight. They do so. (☞ p. 246)

1 Seeing the Daitya lords impelled by Aṃśa, Vala instructs his driver to bring him there so that he may kill him. As he approaches, Aṃśa cuts down his banner and horses one by one. He topples the driver's head from his body and pierces Vala with five arrows. They shine on his forehead like the sun's rays from a cloud. The Daitya jumps up in anger and covers Aṃśa with many arrows. Like a cloud [scatters] rain, like the sun [scatters] rays, he buries Aṃśa with sharp arrows. The Dānava lord cuts down his banner, stops his horses, eliminates his driver and shatters his bow to pieces.

10 In the same way, with great magic he renders the other gods inactive. Appearing alternately like a cloud, the sun, moon and fire, stars and planets, a mountain, a bird, invisible, he shoots his arrows. The entire army of gods looks on spellbound, their bodies covered with arrows, deprived of the neighing of horses and the trumpeting of elephants; the violent noises of the warriors are stilled, as if painted on a picture.[222] Vala shatters with

219 These are all plants or trees with deep-red flowers. Cf. Sharma 1988, pp. 78–79 and 81, on *Mahābhārata* similes involving *aśoka* and *kiṃśuka* flowers in scenes of bloodshed.

220 For this image expressed in SP 81.40–41, cf. MBh 6.103.61–62 and $\mathrm{SP}_{\mathrm{Bh}}$ 121.49–50.

221 The metre of SP 81.42 is Vaṃśasthavila.

222 The compound *citrapaṭṭārpita* occurs several times in the text: SP 80.33d, SP 82.14f, SP 90.30d and SP 90.35d. Kālidāsa uses *citrārpita* in a similar image: *Kumārasambhava* 3.42d and *Raghuvaṃśa* 2.31d (*citrārpitārambha ivāvatasthe*).

arrows the head of anyone in the army who looks up. They are deprived of movement, like those on the path of *mokṣa*.

16 Vāyu, Jayanta, Pūṣan and Bhaga then ward off the roaring arrows of Vala. Vāyu dispels the arrows with great speed, Bhaga cuts Vala's bow, Pūṣan the cuirass and Jayanta the pair of quivers. Wounded with arrows, the Dānava fights with trees from the forest. The gods shatter with arrows the trees that are cast by him. He then seizes a great mountain peak and throws it, making a dreadful noise. Pavana (Vāyu) deflects it and it falls on the Asuras' heads. The mountain peak cast by Vala kills a crore of Dānavas in the battle. Seeing this, the sons of Diti are dispersed by the thousands. On chariots, horses and elephants, others abandoning their vehicles, the Daityas and Dānavas flee in fear.

26 Hiraṇyākṣa,[223] Vipracitti, Prahlāda, Andhaka[224] and Tāraka[225] go towards them and address the frightened Daityas and Dānavas. Why do they flee? They should stay fearless. Where can they go and find comfort? Earlier, ignorant of [the extent of] their power, the gods did not destroy them as they were dwelling in Pātāla,[226] but now that they know them to be powerless they will destroy them all in Pātāla. They must protect themselves with a good fight and not fear for their lives. What has become of their Danuja and Daitya nature? The time has come to live up to their hostility, their pride, noble birth and former bragging! They had said that they were not children and were each singlehandedly able to defeat the gods.[227] Now that the time has come, why do they flee? He (Hiraṇyākṣa)[228] now considers their bragging empty like an autumn cloud. They should turn back and fight, and behold the great deed of him and his son. He is Kaśyapa's son and his own son is Andhaka, who has received a boon from Brahmā. He (Hiraṇyākṣa) is twice as heroic as Hiraṇyakaśipu! Today the Dānavas will see all the gods slain by him. When the enemies

223 Hiraṇyākṣa is referred to as a Dānava here and also in SP 95.3d. Formally he should be a Daitya (cf. SP 73.3ad), but the identity of Daityas and Dānavas is sometimes blurred. Vipracitti is correctly called a 'son of Danu' (cf. SP 70.23ab).

224 The compound *yamamukta* qualifies Andhaka. We are not entirely sure about its meaning here. According to SP 80.43, Andhaka had repelled Yama's rod. He is the only one able to withstand Death because of the boon given to him by Brahmā, of which he and Hiraṇyākṣa are very proud (cf. SP 80.38 and SP 82.38cd below). Yama is Andhaka's chief opponent in the text.

225 For *śakratāpana* or *indratāpana*, referring to Tāraka, cf. SP 90.15b and SP_{Bh} 138.3d.

226 The Pātāla became the abode of the demons when the gods took over. Cf. n. 167 on p. 67.

227 The reference is to the Dānavas' emotional reaction to Hiraṇyākṣa when he announces that he alone will avenge his brother: SP 77.15–35.

228 The speech started in the plural (*ūcire*) but now appears to be spoken by Hiraṇyākṣa alone.

of the Asuras have been killed, they will enjoy the entire triple world ruled by him. They should watch him and his son in battle, free from fear.

42 Thus addressed they all turn back, overcome with shame. Pale faced, they don't dare stand before the king, like little fish facing a whale.[229]

Skandapurāṇa 83

The Dānavas return to the battle. The gods and demons resume their fight. Depictions and dialogues of the battle scene follow. (☞ p. 254)

1 The Dānavas return to the front line of the battle with great speed: Prahlāda, Anuhlāda, Śini, Bāṣkala, Virocana, Bali, Bāṇa, Vala, Vāta, Kampana, Vipracitti, Ṣaṇḍa, Hrada, Śatodara, Maya,[230] Vyaṃsa, Śatāvarta, Hradodara, Keśin, Namuci, Indradamana, Maya, Mura, Tārakākṣa, Vidyunmālin, Prabhākara, Tāra, Tāraka, Baka, Āṭi, Mūka, Kubha, Kārtasvara, Mahārava, Vātāpin, Ilvala, Ilvaka, Pilvaka, Ketu, Śataketu, Rāhu, Svarbhānu, Śambara, Naraka, Kālaśambara, Dundubhi, Mahiṣa, Śatadundubhi, Kālanemin, Vipāka, Pāka, Duryodhana, Hastin, Sunda, Nisunda, Śarabha, Kāla, Vṛṣaparvan, Śatānanda, Śatāvarta,[231] Dhenuka, Pralamba, Dhvaja, the Hālāhalas,[232] the Saiṃhikeyas, the Paulomas, the Kālakāsutas,[233] the Nivātakavacas, the sons of Bali, the sons of Bāṇa, the Kālakañjas, Vṛta and Vṛtta with their troops,[234] and other mighty ones.

12 The force of the army is like the current of the ocean against the shore. The tumultuous noise fills[235] the three worlds. The gods confront the Daityas with great zeal. The sky is brilliant with swords and missiles; heads are cut off by swords and arrows and drop to the ground. With crowns, bracelets, breastplates, fans, turbans, hands, clothes, goads, etc., the battle ground appears like the sky dotted with stars.

---

229 The metre of SP 82.43 is Upajāti. For the simile, cf. MBh 13.141.25.

230 The reading in 83.3c is uncertain. Maya is mentioned in the next verse as well.

231 Śatāvarta has been mentioned before in this list (83.3d).

232 The Hālāhala *gaṇa* constitutes a group of Daityas. Cf. SP 76.36c, SP 90.22a and SP_{Bh} 129.2.

233 The Kālakāsutas 'sons of Kālakā' are also commonly referred to as Kālakeyas.

234 Vṛta is mentioned as a demon in SP_{Bh} 112.108c and Vṛtta in SP_{Bh} 132.35a.

235 Augmentless imperfect *metri causa*.

21 'Stand still!', 'there is no escape for you now!', 'why do you roar in vain like a cloud in autumn?', 'where are you going, having killed my beloved son?', 'my arrows will destroy your immortality!', 'I am a god, I am not afraid of you!', etc.; thus they address each other as they are fighting. The Siddhas and Cāraṇas in the sky all cheer and delight.

27 'This Dānava slain in battle is bound to be my husband!', 'this god is your husband, don't put your heart on another's!', 'why are you so greedy?', 'there is no seizing for oneself here!', 'read what is written [on the forehead]!', 'don't be hasty!',[236] 'who is not satisfactory for you?', 'be satisfied, beauty!', etc.; thus the Apsarases speak, making a great commotion about the warriors slain in battle. Hearing this sweet talk mixed with the tinkling of girdles and bracelets, the warriors fight fearlessly and fill the directions with the slapping of arms. The battle inspires fear in the Devas and Dānavas.[237]

Skandapurāṇa 84

The battle is compared to a sacrifice. Individual gods clash with individual demons. Hiraṇyākṣa puts up a fight with Indra and his elephant. Hiraṇyākṣa retreats to the sky. The gods and demons cheer them on. Hiraṇyākṣa and Indra resume their fight. Indra's elephant is wounded. (☞ p. 260)

1 The sacrificial battle (*yuddhayajña*) for kingship takes place.[238] Indra (Sahasrākṣa), together with the gods, is the sacrificer; the arrows form the *kuśa* grass; the weapons are the offering spoons; the lives are the oblation; death is the fire; the missiles are the *mantra*s; the heads are the sacrificial cakes; victory is the *soma*; the Rudras are the Adhvaryus; the Ādityas are the Bahvṛc priests;[239] the Vasus are the Udgātṛs; Bṛhaspati

236 The expression *mā tvarīḥ* is an *iṣ*-aorist injunctive. We have not found another instance of this *parasmaipada* formation. Alternatively, one might consider a diagnostic conjecture *māndhadhīḥ* 'don't be blind!'.

237 The metre of SP 83.32 is Rathoddhatā.

238 For a somewhat similar description of the battle between the gods and the demons in sacrificial terms, see HV App. 1 No. 42B ll. 822ff. The competitive nature of the sacrifice of battle (*yuddhayajña*) described here, involving two opposing sacrificers, recalls Heesterman's theory of the agonistic origins of Vedic sacrifice (Heesterman 1993).

239 These are the priests of the Ṛgveda.

is the Brahman priest; the Aśvins have the office of the Śamitṛ;[240] Hiraṇyākṣa with his followers form the sacrificial animal. Hiraṇyākṣa is the sacrificer (on the side of the Daityas); Vipracitti is the Hotṛ; the Dānavas are the Prasthātṛs;[241] Prahlāda is the Udgātṛ,[242] Śukra is the Brahman; Indra is the sacrificial animal.

8 As the great sacrifice proceeds, Indra clashes with Hiraṇyākṣa,[243] Vāyu with Vipracitti, Aṃśa with Śambara, Bhaga with Vala, Pūṣan with Virocana, Mitra with Bali, Varuṇa with Bāṇa, Yama with Andhaka, Ilvala with Jayanta,[244] Candramas with Maya, Rāhu with Ahirbudhna, Kāpālin with Śataketu, Ajaikapād with Kālanemi, Jvara with Kārtasvana, Aryaman with Prahlāda, Dhara[245] with Anuhlāda, Dhruva with Hrada, and others with others.

13 Hiraṇyākṣa stretches his bow and pierces Indra's elephant in the frontal sinus; he strikes Devendra in the collarbone and pierces the elephant in the forehead with arrows. The elephant oozes with blood. Angrily, Śakra strikes him on the cheek with a thunderbolt. The lord of the Daityas disregards the bolt and strikes Indra and his elephant. Pierced with arrows, the elephant rears up and roars in anger. He quickly seizes Hiraṇyākṣa's chariot by the railing;[246] hurling it up, the elephant casts it away.[247] Trav-

240 We take *śāmitre* as a locative singular of *śāmitra* 'office of Śamitṛ'. The Śamitṛ was responsible for choking and strangling the animal offered in a Śrauta sacrifice. The present passage suggests there were two Śamitṛs involved. According to Voegeli 2005, 12, the singular is generally used in Śrautasūtra literature when laying down the acts of the Śamitṛ. However, a passage from both the *Maitrāyaṇīyasaṃhitā* (4.13.4) and the *Taittirīyabrāhmaṇa* (3.6.6.4) speaks about two Śamitṛs of the gods: the Adhrigu and the Apāpa/Vipāpa (Voegeli 2005, 22–23). Cf. also MBh 5.139.36, where the twins Nakula and Sahadeva take on this role.

241 On the Prasthātṛ, an assistant of the Adhvaryu priest, see SP II B, 43, n. 100.

242 SP 84.7a either is an irregular *ma-vipulā*, or *pr* in *prahlāda* is regarded as one consonant.

243 The list of single combats given here presents a kind of Anukramaṇikā of the following chapters: SP 84 (Indra with Hiraṇyākṣa); SP 85 (Vāyu with Vipracitti, Aṃśa with Śambara, Bhaga with Bala); SP 86 (Pūṣan with Virocana, Mitra with Bali, Varuṇa with Bāṇa, Yama with Andhaka, Jayanta with Ilvala); SP 87 (Candramas with Maya, Ahirbudhna with Rāhu, Kāpālin with Śataketu, Ajaikapād with Kālanemi, Jvara with Kārtasvana); SP 88 (Āryaman with Prahlāda, Dhara with Anuhlāda, Dhruva with Hrada).

244 The order is disturbed here: Ilvala is the demon and Jayanta the god. The same also applies to Rāhu and Ahirbudhna below.

245 Dhara and Dhruva are both Vasus.

246 The term *kūbara* refers, according to Sparreboom 1985, 50, to '[t]he railing of the chariot-box'.

247 The simile in SP 84.20cd is not clear to us; at least, we do not know of a story in which a character called Śvetakuṇḍalin throws Mt. Meru aloft. Or is this an adjective referring to the elephant? A Śvetakuṇḍali features in the list of demons in SP 90.13d.

eling with speed, for an instant he (Hiraṇyākṣa)[248] appears like the Sun (Bhāskara) on his chariot, struck by Svarbhānu.[249] When Hiraṇyākṣa's chariot has returned to the ground, the elephant dashes towards it and attacks it. Seeing him advance, the Asura goes in a circle in the sky.[250] The elephant follows after him in a circle, with his trunk stretched out and eyes, ears and tail stiffened.

26 There are cries and exclamations of excitement followed by silence on both sides. The gods cheer on Indra and the elephant, the others cheer on the Daitya Hiraṇyākṣa. Seated on the [white] elephant's shoulders, the lord of the gods looks like a hot fire on the winged Himālaya (*śailendra*).[251] Hiraṇyākṣa on his chariot looks like Kṛṣṇa on Garutman.

30 The Daitya lord stretches his bow and covers Devarāja with sharp arrows. Śakra shatters his bow with a thunderbolt, cuts off all the ropes from the horses,[252] and cuts the reins in the charioteer's hands as well as the golden whip to pieces. The horses thereupon run loose.

33 Hiraṇyākṣa hits the elephant with a club and the lord of the gods with a sword. The elephant abandons the chariot and oozes excrement and urine, his head whirling. Although he is hit by the sword, the powerful Devarāja does not feel pain. Forced by his elephant, who is discharging rut, he leaves, obstructed in battle by Hiraṇyanetra.[253]

---

248 Hiraṇyākṣa is denoted with the *bahuvrīhi* compound *patadrathavaro* 'whose excellent chariot is falling'. Alternatively the conjectures *patadrathacaro* or *patan rathavare* may be considered.

249 The image of the Sun falling after being struck by Svarbhānu suggests a different Svarbhānu myth from the one in which Svarbhānu or Rāhu swallows the Sun. It shows a closer connection to the original Vedic myth about Svarbhānu, in which he 'pierces' or 'wounds' ($\sqrt{}$ *vyadh*) the Sun with darkness. Cf. Jamison 1991, 133–145.

250 Both the elephant and Hiraṇyākṣa are compared to Garuḍa in similes.

251 The conjecture *ahimo* ('hot') in pāda d is uncertain. For the simile, cf. *Rājataraṅgiṇī* 8.3292cd (*sadhūmadaṇḍo dāvāgniḥ sapakṣe 'drāv iva sthitaḥ*).

252 The RA recension adds two more pādas on the destruction of Hiraṇyākṣa's armour (*kavaca*), which features as a variant for the shattering of the bow (*dhanu*) in pāda d in S_1. It may reflect an attempt to combine the two versions of the earlier recension by expanding the text from two to four pādas.

253 The metre of SP 84.36 is Vaṃśastha.

Skandapurāṇa 85

Vāyu fights with Vipracitti but is paralyzed by Hiraṇyākṣa. Aṃśa fights with Śambara and retreats in fear. Bhaga fights with Vala and loses his chariot. Pūṣan fights with Virocana and discharges a terrible missile. (☞ p. 267)

1 Vipracitti rains many arrows on Vāyu. Obscuring the sky, he casts them like the ocean [tossing up] midges.[254] The arrows issue from Vipracitti's bow like a shower from a raincloud, rays from the sun, etc. The wind god (Anila) makes them fall down on the Asuras with speed. Pierced by those arrows, the Dānavas wail on the ground like men in hells.[255] Seeing them struck down, Vipracitti leaps from his chariot to fight by hand. The power of Vāyu increases and the gods think that he has defeated the son of Danu.

9 Then Hiraṇyākṣa rises up and strikes Pavana on the cheek with his club. He is paralyzed by the blow and does not perceive anything. The Dānava abandons him and quickly moves elsewhere.

11 A terrifying battle also takes place between Aṃśa and Śambara. Aṃśa cuts down the golden banner of Śambara, who attacks quickly. He then sends his horses to Yama's abode, decapitates his driver and pierces him with 64 arrows. Quickly the Dānava undertakes demonic magic and strikes Aṃśa with rocks, thunderbolds, clubs, etc. Unable to see him casting [his weapons],[256] Aṃśa leaves the battle and goes elsewhere in fear.

17 Bhaga attacks Vala on his chariot. Telling him to stand still, he pierces the Daitya with an arrow. Vala seizes the arrow, quickly pierces Bhaga in the hand and roars. Then he attacks him with magic, strikes him in the chest with his foot and returns to his chariot. Seeing his heroism, the Devas and Asuras all praise him.[257] Filled with shame, Bhaga then destroys Vala's horses, chariot and driver, and roars like a cloud. But Vala abandons his

254 While flocks of locusts or midges (*śalabha*) are often compared with arrows in the *Mahābhārata* (e.g. MBh 4.43.4cd, MBh 4.48.18cd; see also Sharma 1988, 75–76), we have not come across any reference to the relationship between *śalabha*s and the ocean. Moreover, if we follow the analogy, it should be the ocean that casts the *śalabha*s. Could the author imagine them to be some kind of pointed water creatures? R and A have changed the simile.

255 The same simile is used in SP 81.34cd.

256 Aṃśa cannot see from where the objects are thrown because of the *māyā* of Śambara. We have conjectured an irregular gerundive *adṛśya* for *adṛṣtvā*. It is attested once in Rām. 5.6.16a. Cf. also GES, 284, for *dṛśya* in the epics. The form *pātayāna* is an irregular present participle for *pātayamāna*. It appears to be characteristic of this part of the text. Cf. p. 28.

257 It may seem strange that both the gods and the demons should praise Vala. The gods apparently do so because they are impressed with his heroism as a warrior.

chariot and cuts Bhaga's bow in two. Then he hits him on the forehead with an arrow and pierces each hand with seven arrows. He pierces his bow at the position of the fist while Bhaga grabs one bow after another. Saying, 'you are finished!', he hurls a mace to destroy Vala. Vala catches the mace mid-flight with arrows, like Nandin [who conquered] his own death.[258] Realizing that the mace cannot be repelled, the Asura strikes Bhaga on the head with the tip of his bow.[259] Seizing the chariot by the railing, he hurls it, together with its driver, to the southern region, like the wind [hurling] the mountain into the [southern] ocean.[260]

29 Pūṣan hits Virocana with many arrows, and the latter wounds him with seven sharp arrows. In anger, Pūṣan bends his great bow and releases a terrible life-destroying [missile], saying 'you are finished!' It lights up all the quarters simultaneously and heads towards the enemy with speed.[261] Realizing that it cannot be borne, the great Asura lord abandons his chariot and enters the sky. When it has reduced his driver and the great chariot with its horses and equipment to ashes, [the missile] proceeds to the sky, invisible in form.

Skandapurāṇa 86

Virocana strikes back and captures Pūṣan. Mitra fights with Bali and is stupefied. Varuṇa fights with Bāṇa and retreats. Yama fights with Andhaka and retreats together with his buffalo Puṇḍra. Jayanta fights with Ilvala and whirls him round. The Asuras attack him and he flees. (☞ p. 273)

---

258 When Nandin was seven years old, it was foretold to his father that his son would have only one more year to live. Nandin thereupon vowed to overcome death by winning Śiva's grace. See SP 20.39ff. The simile is particularly apt because the mace is called *kālamūla* 'the root of death' (85.25a).

259 There is a veiled reference here to the gouging out of Bhaga's eyes on the occasion of Dakṣa's sacrifice, which Haribhadra likewise did with the tip of his bow (SP 32.41).

260 The simile refers to the myth of Indra cutting off the wings of the mountains. According to Rām. 5.1.111–112, only Maināka managed to escape because the wind hurled him into the ocean. In SP_{Bh} 99.15a, Varāha passes Maināka on his journey through the ocean.

261 The metre of SP 84.31–33 is Upajāti.

1 Positioned in the sky, Virocana quickly draws a sword and cuts through Pūṣan's flying arrows and bow. He strikes him on the head. Pūṣan drops onto the chariot seat, like a flag when the [Indra] festival is over.[262] The Daitya lord quickly captures him and hurls him towards Devarāja.[263]

5 Mitra[264] pierces Bali in the collarbone with three arrows, and Bali cuts through his bow with a single broad-headed arrow.[265] Then he hits him in the heart with another one. [Mitra] is stupefied and sinks down onto the chariot seat. In fear of death the charioteer carries off Mitra. The Daityas start shouting.

8 Varuṇa hits Bāṇa with a hundred small arrows.[266] Bāṇa draws five hundred bows simultaneously and shoots as many arrows. Varuṇa destroys them one by one, and hits Bāṇa with five arrows. He then splits all his bows with sharp arrows. The Daitya throws a club at him. Seeing it cut through, he discharges five more clubs. As he is occupied with the one club, [Varuṇa] does not notice them and they all fall upon him. One topples his crown down to the ground, another causes his bow to slip from his hands, another casts his banner on the ground; another hits his horses and makes them bite dust; yet others fall on his chest, thighs, belly and hips.[267] Varuṇa leaves him and moves elsewhere on the battlefield.

17 Yama attacks Andhaka and hurls a staff at his chariot. It pulverises the chariot and returns to Yama's hand. Andhaka abandons his chariot and runs towards Yama in anger, club in hand. Yama reduces the club to ashes with his staff. He then tells him that he has destroyed his dominion (*dhāman*); now he will also lead him to his own (Yama's) abode. He is after all the master of death. How can he escape alive? He will kill him today. He should take a good [last] look at the world. Otherwise, reaching his city first, he will see all the enemies of the gods later there as well (i.e. they will all be killed).

25 Andhaka tells him that he is the son of Hiraṇyākṣa. He is no ordinary Dānava! He has offered pieces of flesh from his body to Anala for 13 hundred years.[268] Brahmā has given him immortality in return. He (Yama) cannot

---

262 The same simile is used in MBh 7.118.1b *959.

263 Cf. SP 89.45, where Vāyu undergoes the same fate at the hands of Vipracitti.

264 We follow the reading of the A manuscripts. S and R have Śakra as the subject—probably under the influence of *devarājānaṃ* in the previous verse—but the opponent of Bali is Mitra, according to SP 84.9d. The name Mitra appears as Bali's opponent in SP 86.7b below, though only in S_3.

265 For *bhalla*, see Brockington 1998, 180.

266 For *kṣudraka*, see e.g. MBh 6.43.21f and MBh 6.74.21d.

267 What happened to the fifth club? The text unexpectedly switches to the plural.

268 According to SP 74.10, Andhaka offered pieces of flesh in the fire for a thousand divine years.

kill him (Andhaka), but he will be his (Yama's) death! By slaying him he will bestow fortune on the triple world. Even the gods will be pleased once he has been killed. It is only because he (Yama) has never encountered a great being that he has no fear. Since the gods cannot slay him, they long for *amṛta* and worship him constantly. Today, once he has been killed, the gods and demons will be free from strife. They will show affection [to each other] as if with *amṛta.*[269] Today he will remove his pride and the power of yoga along with his life from his body!

36 Menaced in this manner, the son of Bhāskara hits the Asura's upper body with his staff. Kāla hits him in the heart with a *kiṃkara*;[270] Mṛtyu strikes his head with lightning; Niyati casts a noose around his neck; and Kṛtānta beats him on the cheek with an iron bludgeon. Andhaka does not feel any pain. The nooses do not cling to him, nor do the staff or the bludgeon. The Dānavas all yell and sound their instruments. Andhaka rejoices and runs up to Yama. Although he is hit by the servants, he strikes Yama in the chest with his fist and hits his buffalo Puṇḍra on the head with his foot.[271] In distress, the two quickly flee Andhaka.

45 Jayanta meets with Ilvala and pierces him with ten arrows. Ilvala quickly cuts through his banner, the yokes of the horses and the golden whip. The horses run wild and Jayanta is without a chariot. The son of Śakra then fells Ilvala's horses, charioteer and banner. Both deprived of their chariots, they pierce each other's bows with sharp arrows. Warding them off, they each ward off weapons with weapons, roaring like two oceans. Finding an opportunity, the son of Śakra cuts Ilvala's bow with a broad-headed arrow. The Daitya brandishes a sword and casts it, but he (Jayanta) cuts through his sword. Then he (Ilvala) picks up his fallen mace and casts it. It flies with speed. The moment he (Jayanta) cleaves the mace with arrows, the Daitya cuts through his bow. Then, the moment the son of Aditi does not take his sword, the Daitya strikes him in the chest with the left foot. But Jayanta takes his foot and whirls him round.

56 The army of Asuras cry out: 'go and protect Ilvala, quick!' The Devas sound their instruments and cheer. Jayanta whirls the Daitya around like Vidhātṛ brandishing the discus.[272] Then Hiraṇyākṣa, Andhaka, Bali,

---

269 S_3's reading, *amṛtena vinā* 'without *amṛta*', is smoother but most probably secondary.

270 The context suggests that *kiṃkara* is a type of weapon and not a servant, which would be its regular meaning. It may, however, have been conceived as an *āyudha-puruṣa*. For *kiṃkara* denoting some kind of weapon, cf. MBh 9.31.47d, SP 89.14b and SP 93.10c. Kāla, Mṛtyu, Niyati and Kṛtānta are the servants of Yama.

271 For Yama's buffalo Puṇḍra, see n. 184 on p. 70.

272 Either Vidhātṛ is used here as an epithet of Viṣṇu or perhaps *cakra* refers to the *kālacakra*, in which case Vidhātṛ may refer to Brahmā after all.

Bāṇa, Vipracitti, Śambara, Virocana, the Kālakeyas, the Paulomas, the Saiṃhikeyas (*siṃhikāsuta*) and the Nivātakavacas surround him. He is struck harshly by many weapons. Jayanta throws Ilvala onto Hiraṇyākṣa and runs away in the direction of the gods.[273]

Skandapurāṇa 87

Candramas fights with Maya, who turns into Rāhu by magic. Ahirbudhna fights with Rāhu and gives up. Kāpālin fights with Śataketu but is forced to retreat by the Daityas. Ajaikapād fights with Kālanemi and is thrown off. Jvara fights with Kārtasvana and flees. (☞ p. 283)

1 Maya strikes Candramas with arrows. Candramas splits them into seven pieces and pierces Maya with five arrows. Then the god strikes him in the forehead and laughs. Toiling, he (Maya) pierces his forehead with an arrow.[274] The god then cuts through his banner and sends his wheel-protectors to Yama's abode.

6 Maya resorts to supernatural magic and becomes Rāhu. He attacks Śaśalakṣaṇa like Rāhu the moon. When the god who is the source of *amṛta* discerns the magic, he covers him with arrows. Warding off the arrows with magic, the Daitya attacks him. The Daitya seizes his chariot, driven by a Nāga, by the railing and destroys it.

11 Ahirbudhna approaches Rāhu, the seizer of the moon,[275] pierces him with five arrows and fells his banner. Rāhu jumps from his chariot and demolishes his bow, banner and horses with a terrible club. Ahirbudhna then seizes a thunderbolt blazing with a hundred bells.[276] Whirling it round, he

---

273 In contrast to other chapters in this section, SP 86 ends with a verse in Śloka metre.

274 The simile added to this is curious: 'like an obstacle [striking] somebody who is observing a vow'.

275 This serves to distinguish the real Rāhu from the previous Rāhu, whom Maya had conjured up by magic.

276 Genitive for instrumental. The blazing thunderbolt is first compared to the sister of Mṛtyu (Death) and then to the noose of Mṛtyu. We have corrected the manuscripts' reading *snuṣām* to *svasām* (for the accusative *svasām* for *svasāram*, see GES p. 87f.). The same simile is used in MBh 6.112.3b and MBh 6 App. 1 No. 4 l. 211. There is also a very similar expression in SP 81.13ab. Mṛtyu has no daughter-in-law (*snuṣā*), but his sister is known. See MBh 12.249.14–20 on her birth from

hurls it at Rāhu. It falls on Rāhu's head like a thunderbolt on a mountain. It does not hurt him, however, and Rāhu dashes towards Ahirbudhna in anger. Seeing him come flying, the god avoids his path and goes elsewhere.

18 Śataketu rushes to him (Kāpālin) on his chariot, telling him to stay where he is.[277] Kāpālin pierces his heart with a feathered arrow. The Graha drops onto his chariot in a swoon. The Daityas cry out but the Devas rejoice. Andhaka, Hiraṇyākṣa, Vipracitti, Virocana, Śambara, Ilvala, Bāṇa, Bali, the Kālakeyas, the Paulomas, the Nivātakavacas and many other Daityas surround the Rudra. They threaten him with arrows, clubs, maces, missiles and javelins. Beaten, the god quickly retreats.

26 Ajaikapād challenges Kālanemi with a club. The two, each fighting with a club in hand, move about in circles like two planets. Whirling his club round repeatedly, Kālanemi launches it at the Rudra, like Skanda his spear at the mountain.[278] The Rudra evades it with speed, like Śveta when Death had arrived.[279] The Rudra whirls his club round and flings it at the Daitya. Struck on the head, the Daitya sees all the directions in yellow. Whirling another club, he strikes Ajaikapād on the shoulders. He falls on the ground, struck with pain. He gets up quickly, moving in a circle to his left towards the Daitya who is moving to the right, and whirling another club, he lets it fall onto the Daitya. Whirled round three times by the blow and having steadied himself, he hits the Rudra in the belly again with a club. He (Ajaikapād) falls to the ground by the force of the club, like the peak of Mt. Śveta in the past.[280] Kālanemi grasps his feet, whirls him around and throws him off.

39 Jvara strikes Kārtasvana with ten arrows in the breast. But Kārtasvana splinters his bow and pierces him with arrows. The Rudra whirls a staff round and throws it at Kārtasvana's chariot. He counters it with a mass of arrows. The staff flares up more and attacks again with speed. Realizing

---

the anger of Brahmā. She is identified with Kālakarṇī in SP 32.198 in an episode following the destruction of Dakṣa's sacrifice. The phrase *mṛtyur ivāntakaḥ* finds a parallel in MBh 7.15.38d and Rām. 6.73.15d, and there are similar expressions elsewhere in the battle books of the MBh.

277 The context suggests that *taṃ* refers to Ahirbudhna, but it is the battle between Śataketu and Kāpālin that starts here (cf. SP 84.11b). It might be, however, that Kāpālin enters the scene the moment that Śataketu attacks Ahirbudhna. Alternatively, *taṃ* refers to Kāpālin, and one or more verses introducing the fight between Kāpālin and Śataketu are lost. Given that the fight between Kāpālin and Śataketu is remarkably short, the second scenario may be the most likely. We conjecture the loss of at least four pādas.

278 The simile in SP 87.29d refers to Skanda's cleaving of the Krauñca mountain. See MBh 3.214.30–31 and SP_{Bh} 171.

279 For Śveta's conquest of Death, see SP_{Bh} 166.34ff.

280 The reference is to the falling of the pinnacle of Mt. Śveta, following Skanda's cleaving of Krauñca. See MBh 3.214.32–35 and n. 278 on p. 89 above.

that the staff is unobstructed, Kārtasvana abandons his chariot and takes up position in the sky. After it has reduced the chariot to ashes, the club proceeds on. In the meantime, Kārtasvana attacks the Rudra with arrows. When he has deprived Jvara of his chariot, he strikes him on the head with a sword. The Rudra gives up the fight and quickly leaves on foot. He runs to the army of the gods.[281]

Skandapurāṇa 88

Aryaman fights with Prahlāda, Anuhlāda fights with Dhara, and Dhruva fights with Hrada. A tumultuous battle between all the Devas and Dānavas takes place. Scenes of warriors dying follow. The gods attack again with speed. (☞ p. 292)

1 Aryaman hits Prahlāda with many arrows and destroys his banner. Prahlāda abandons his chariot and runs towards Aryaman. The latter strikes the advancing Prahlāda with many arrows.[282] The son of Hiraṇyakaśipu pays no heed to the arrows and attacks quickly. He seizes Aryaman's chariot by the railing and throws it along with the driver.

6 Anuhlāda meets with Dhara and is struck in the chest by him. He quickly draws his sword and attacks Dhara's chariot.[283] After piercing the banner, the chariot pole, the horses, the charioteer, the bow, and Dhara in the shoulder, he returns to his chariot. Dhara abandons Anuhlāda and flees to the chariot of Indu (Soma).

9 Dhruva attacks Hrada[284] and stirs up a terrifying fight. Conquered by magic, Dhruva flees in fear. In this way the Devas are conquered, then threatened by yet other Daityas, and return again for battle.

281 The metre of SP 87.49 is Rathoddhatā.

282 SP 88.3cd is nearly identical to SP 88.1ab in S_3 and possibly S_1. There is a possibility that this is due to eyeskip at an early stage of the text's transmission. The R and A recension seem to have tried to repair it.

283 Here starts the duel between Anuhlāda and Dhara, as announced in SP 84.12b. R and A have systematically changed Dhara to Dhruva. See also n. 284 on p. 90.

284 All the manuscripts read *ratham*, but we conjecture *hradam*. According to SP 84.12, the duel is between Dhruva and Hrada. Although it is also conceivable that two pādas mentioning Hrada were lost, we consider it more likely that *hradam* was changed to *ratham* under the influence of *ratha* in the preceding verse. It is due to this that the R/A recension changed Dhara to Dhruva. There is a similar kind of corruption in the case of Mitra in SP 86.5a.

11 Then a tumultuous battle unfolds between the Devas and Dānavas. Thousands of war instruments are sounded on both sides. A dreadful river of blood issues forth,[285] in which the elephants and horses are the large fish, the chariots the turtles, the hair the duckweeds, the cries the croaking frogs, the turbans the geese, the necklaces and bracelets the sand, the phlegm the mud, etc. Rakṣases and various frightening beings bathe and dance in it. Vultures, jackals, dogs, *jarjaras*(?) and crows are eating eyes, hands, feet and entrails. The flesh-eaters quarrel among each other: 'this elephant's foot is mine!', 'this piece of fat is mine!', etc.

21 Some great warriors leave their bodies and proceed to the abode of Brahmā on flying vehicles crowded with women. Others, of wicked deeds, fall into a terrible hell. Hundreds of thousands die in the battle, crying in pain. Others die, biting grass, crying out 'dear son!' Some of the great Deva and Asura warriors fall down onto the earth like trees. Jackals make inauspicious sounds, Rākṣasas cackle, and men, elephants and horses cry in pain. Heroes make war cries and there is a loud noise of bows being strung.

28 Then Indra, Dhaneśa, Yama, Kāla, Varuṇa, the Maruts and the Viśvedevas, Mitra, Jayanta, Bhaga, Pūṣan, Aryaman, Kāpālin, the Vasus, Nāsatya and Dasra (the two Aśvins), the Pṛśnis[286] and other eminent warriors among the gods attack the army of Dānavas forcefully.[287] They destroy the army of Dānavas with speed. Struck by the force of the Devas, the army of Dānavas is like grass in contact with the flame of a fire.[288]

Skandapurāṇa 89

The battle continues. Hiraṇyākṣa captures Indra, Tvaṣṭṛ and Pūṣan. He immobilises the weapons of Yama, Kāla, Dhaneśa, Varuṇa, Bhaga and the other gods. Vāyu attacks and defeats the Dānavas. Hiraṇyākṣa castigates them and overcomes Vāyu with the help of Andhaka, Rāhu and Vipracitti. Another long-lasting battle unfolds. Virocana pierces Indra's elephant, who then runs loose among the army of the gods. (☞ p. 299)

285 For a similar description of a river of blood on the battlefield, see SP_{Bh} 134.13–19.

286 The collective Pṛśnis probably refers to the Maruts, whose mother is Pṛśni, a dappled cow. Alternatively, it could denote a group of Vedic sages, but this seems less likely.

287 A set of similes follows in 88.31–33ab: 'like roaring oceans, like fires at the end of a *yuga*,' etc.

288 The metre of SP 88.34 is Upajāti.

1 Hiraṇyākṣa takes up position to protect the [Dānavas], who are about to be destroyed. Andhaka, Prahlāda, Vipracitti and their brothers,[289] along with the Saiṃhikeyas, rise towards the Devas. A horrifying battle ensues between them.

5 Indra, Tvaṣṭṛ[290] and Pūṣan meet with Hiraṇyākṣa and strike him with sharp arrows in all vulnerable spots. The lord of Daityas immobilises their bows with magic power. The bows no longer bend and the gods get confused. The Daitya roars and ties their bodies with the weapon spell. Seeing them bound, the charioteers quickly carry them away from the battlefield.

10 Thereupon Kāla, Yama, Dhaneśa, Mitra, Varuṇa, the Vasus and the two Aśvins seize their weapons and attack Hiraṇyākṣa. As they advance, the Daitya splits their armour with sharp arrows. They all release their principal weapons. Yama throws his stick, Kāla the *kiṃkara*,[291] Dhaneśa the lightning flash,[292] Varuṇa the noose, Bhaga the mace, and others different arrows. The Daitya laughs and immobilises them, like Bhava the hand of Śakra.[293]

16 The Dānava warriors are delighted and praise Hiraṇyākṣa. Some [say] that it is no wonder that their master, the son of Kaśyapa and Diti, [has achieved this]. Others rejoice and make war sounds. Many praises of the delighted Dānavas are heard.

20 Perceiving their joy and the humiliation of the gods, Vāyu attacks the Asuras. Prabhañjana is suddenly seen on a chariot a thousand *nalva*s wide, filling the directions with noise. After striking the Daitya king with five arrows, he quickly proceeds a distance of one *yojana* away. Then he pierces Andhaka with 60 arrows, Vipracitti with seven, Maya with 50, and with volleys of seven each all the Daityas, Dānavas, the sons of Puloman and the Nivātakavacas. Struck by the many arrows, the Asuras run away in the ten directions. Vāyu returns all the clubs, maces and spears discharged by the Dānavas. Struck by their own weapons, they wail and run in all directions. Then Vāyu shatters the chariots and covers their

289 Andhaka is Hiraṇyākṣa's only son in the text, given as a reward for his austerities (SP 73), so perhaps *bhrātṛ* should be taken more broadly as 'cousin' here. PPL 166.72–73ab, on the other hand, lists five sons (with variants) of Hiraṇyākṣa, without mentioning Andhaka: Utkara, Śakuni, Bhūtasaṃtāpana, Mahānābha and Kālanābha. In her paper 'How to Incorporate Vaiṣṇava Myths into the Śaiva Mythology', presented at the 14th World Sanskrit Conference in Kyoto, 2009, Yokochi has argued that the *Skandapurāṇa* replaced these five sons of Hiraṇyākṣa with Andhaka.

290 Tvaṣṭṛ did not feature in the battle before.

291 For Kāla's *kiṃkara*, see n. 270 on p. 87.

292 For *aśani* as the weapon of Kubera, see n. 203 on p. 74.

293 For the immobilisation of Indra's hand, see SP 13.33–34 and SP 32.42cd.

eyes with dust. Trembling in fear, they cease to discharge any arrows or weapons.

31 When Hiraṇyākṣa has beheld this deed, he reproaches all the Dānavas. Damn their power, their magic, their heroism! They abandon the battlefield like women. The fools are defeated by a single Vāyu. Damn their earlier counsel![294] He was right when he had called them children. They should watch him defeat Vāyu all by himself!

36 Thereupon the son of Diti (Hiraṇyākṣa) turns into a mountain and blocks the force of Vāyu. When Andhaka notices that Vāyu has been restrained, he jumps down and binds him with the noose of his arm. Jagadāyus takes hold of Andhaka and quickly jumps up. The moment he jumps up, Rāhu hits him on the head with a club. Vipracitti seizes him by the feet. As he is being whirled around, with his necklace, garland and clothing flying, Prāṇigocara appears like a blazing firebrand at night.

43 When the gods see him being whirled around, they move quickly, shouting 'seize, seize!' But Vipracitti notices them with their weapons raised and hurls Vāyu onto Śakra. Regaining consciousness, Vāyu slows down and pays his respect to Devendra. Thereupon Vāyu and all the gods attack the Daitya lords.

48 A terrifying battle unfolds between them. Some who are struck direct their breaths heavenwards, saying 'well, well!' Other Devas and Daityas, abandoning their position, protect a wounded hero as though he were their own son. Some, even though they have killed many, reproach themselves for not having been wounded by sharp swords. Some, desirous of an honest battle, give up their swords to fight an unarmed one. Many are the Daitya lords fighting, but they do not strike the Devas who do not strike them. Foot soldiers fight with foot soldiers, horsemen with horsemen, charioteers with charioteers and elephant-riders with elephant-riders. The battle between the Devas and Dānavas lasts for eight hundred years.

56 Then Virocana attacks the Devas from his elephant, carrying a spear blazing like the fire at the end of a *yuga*. He runs up to Devendra and orders him to stand still. But Pākaśāsana pierces the collarbone of the attacker with an arrow. The Daitya hits his hand with the spear. The bow drops from his hand as a consequence. Then the Daitya lord quickly pierces Indra's elephant in the temple. The elephant runs loose and crushes its own army. The Ādityas flee in all directions. The Daityas and Dānavas play instruments and utter cries of war. Thrown into confusion by the elephant and the Daityas, the great army appears like the ocean at the churning of Mt. Mandara.[295]

---

294 This refers to Vipracitti's speech to Hiraṇyākṣa in SP 77.17–35.

295 The metre of SP 89.66 is Upajāti.

Skandapurāṇa 90

Soma pierces Hiraṇyākṣa with arrows, and Hiraṇyākṣa's charioteer carries him away. All the Daityas and Dānavas attack him. Soma deals with them all and so does Agni. (☞ p. 311)

1 When they see that army being beaten by the Daityas and Dānavas, Soma and Agni (Pavanasārathi),[296] bearing protective armour and carrying bows, quivers, swords and bells, prepare to fight the Daityas. Soma pierces Hiraṇyākṣa in the heart with ten sharp arrows. The Daitya falls into a swoon.[297] Thereupon his charioteer carries the great Asura away, like Nidhis carrying away Dhaneśa.[298] The Daityas wail and the gods rejoice. The gods play kettledrums, conches, cymbals and cow horns.

10 Thereupon Andhaka, Tāra, Tāraka, Namuci, Vipracitti, Śambara, Mahāmāya, Dhundhu, Kārtasvana, Rāhu, Mahāsvana, Śataketu, Śatāvarta, Puloman, Pilvala, Vātāpin, Kālanemi, Śatāvarta, Śatodara, Mahāpārśva, Hrada, Muṣuṇḍa, Suṇḍa, Durloman, Kabandha, Virādha,[299] Rādha, Marīca, Subāhu, Śvetakuṇḍali, Vṛṣaparvan, Atikāya, Śarabha, Siṃha, Narāntaka, Devahana, Yajñahana, Sunda and Nisunda, Śakratāpana, Prahlāda, Anuhlāda, Śini, Bāṣkala, Virocana, Bali, Bāṇa, Vāta, Maya, Tārakākṣa, Vidyunmālin, Prabhākara, Dundubhi, Mahiṣa, Ariṣṭa, Riṣṭa, Keśin, Dhenuka, Ajaka, Vyaṃsa, Gaganamūrdhnan, Asiloman, Sūcīloman, Tuhuṇḍa, Huṇḍa, Hastin, Duryodhana, Vipāka, Pāka, Vala, Mura, Naraka, Mūka and Indradamana, Aśvagrīva, Śambara, Aya, Kālaśambara, Sālva, Śatabhuja, Druma, Vyāghra, Madhu, Kaiṭabha, Mahākavaca, Chāyāgrāha, the Saiṃhikeyas, the Hālāhalas, the Sons of Bali, the Sons of Maya, the Nivātakavacas, the Paulomas, the Kālakeyas, the Sons of Vipracitti and many other Daityas and Dānavas all rush unto Candramas. They attack

---

296 The epithet Pavanasārathi, 'whose charioteer is the wind', refers to Agni. For a similar epithet, cf. Vātasārathi in MBh 1.219.36b, MBh 3.133.24c and MBh 12.166.1b. Vahni appears in SP 90.36 below, where he is said to be fighting like Candramas. Agni and Soma thus join forces in this chapter, although it is Soma who is the main champion. See also SP 91.24–25.

297 The piercing in the heart of Hiraṇyākṣa is compared to the piercing of the Krauñca mountain. The episode of Skanda's piercing of the Krauñca mountain is told in SP$_{\mathrm{Bh}}$ 171.

298 Hiraṇyākṣa's charioteer is Makara. See n. 174 on p. 68. The Nidhis are the personifications of Kubera's treasures. Cf. SP 95.3a, mentioning 'the Nidhis Śaṅkha and Padma'. These are the two Nidhis singled out for representation in rock-cut caves from the sixth century (Owen 2012, 108–109). The idea underlying this simile must be that the Nidhis carry the treasures of Kubera to safety.

299 SP 90.13b is preserved only in S$_1$, which reads the demon's name as Virāma. A demon named Virāma is not known otherwise, but Virādha features in a list of demons in SP$_{\mathrm{Bh}}$ 102.27a. We conjecture Virādha.

Śaśin, like buffalos a tiger, like elephants a *śarabha*, like obstacles one observing a vow, like desires one resorting to liberation, like the objects of the senses a yogin (*yoga*), like miseries one who suffers, like snakes Garutman, like bees a tree.[300]

27 As they attack, the Enemy of Darkness (Timirāri) smiles and destroys their weapons. Then he pierces their hearts with arrows and roars. The Lord of the Stars (Tārādhipati) destroys all the Asuras with a cold frost. The Daitya lords stand still as though painted in a picture. Bending his bow, Candra pierces all the Daitya lords. All the Dānavas and Daityas receive the arrows of Śaśin. Whenever a Daitya moves a limb, he pierces it. Whenever a Daitya speaks, he transfixes his mouth with eight arrows. All the best of Asuras stand motionless and silent. Vahni torments them just like Candramas. The entire army, crowded with chariots, horses, elephants and warriors, sinks like a herd of elephants stuck in the mud.[301]

Skandapurāṇa 91

Hiraṇyākṣa scolds his charioteer for carrying him away from the battle. His charioteer, the son of Garutman, defends his deed. He has protected him so that he may be victorious in the battle. Hiraṇyākṣa attacks Agni and Candra. He turns into Rāhu and makes the Moon withdraw from the battlefield. (☞ p. 317)

1 While the army is being slain by Soma, Hiraṇyākṣa recovers and he addresses his charioteer, the son of Garutman, in anger.[302] Has he no shame, to carry him away from the battle? The Asuras and Daityas will say that the king has been conquered by the enemies. Striving for his own life, he has abandoned his children and left the battle. Having come into being as the son of Kaśyapa and brother of Hiraṇyākṣa, he became king. How then can he be conquered by his enemies? Or rather, he (Makara),[303] the son of Garutman, is on the gods' side and does not protect him. He

300 The general principle underlying these similes is that of a group of weaker beings attacking a stronger one, although not all fit neatly into this category.

301 The metre of SP 90.37 is Rathoddhatā.

302 The combination of two main verbs, *āha* and *abravīt*, is not smooth, but both are supported by all the manuscripts.

303 The charioteer's name is not mentioned in the present chapter, but we know his name from SP 77.60.

could decapitate the bird right now, but since he is his childhood friend he protects him. He is set free, having failed his service (*doṣavān*).

11 The lord of birds addresses Hiraṇyākṣa in a smooth voice. He should not be angry with him; he is not opposed to him. It was because Hiraṇyākṣa was stupefied by an arrow to the heart that he carried him away from the battle. Bards and learned people both declare that the couple of warrior and his charioteer are loyal to each other. Just as the warrior must protect the charioteer from sword blows, the warrior must be protected by him. Considering that he (Hiraṇyākṣa) would be powerless, having been pierced and liable to be caught by the enemy, he (Makara) carried him away quickly. He did so, thinking that he (Hiraṇyākṣa) would conquer the enemy in battle after regaining strength.[304] Victory in battle is attainable for those who withdraw at the right time and who arrive armed at the right time. He (Makara) is not ill-disposed, and works for his welfare. His speech does not derive from fear: he was made immortal in the past; he is a drinker of *amṛta*; there is no death for him. He, the son of Garutman, has abandoned the Devas and gone over to the Asuras out of affection for him. He should have no doubt about him. He must quickly rescue the army oppressed by Candramas and Vahni. Having mounted the chariot, either with a bow or sheer strength, he should slay the enemies!

23 Thereupon the great Asura embraces the king of birds and attacks swiftly on his chariot. As he attacks, Vahni and Candramas split his banner with arrows. The two gods also pierce him in the forehead. Noticing their skill, Hiraṇyākṣa exterminates the cold[305] with the weapon of fire. He then causes confusion with magic, turning into Rāhu, and attacks.[306] About to be swallowed by that Rāhu, the Moon (Khageśvara) withdraws from the battlefield. When the Moon (Himāśaya) has been destroyed, all the Dānavas are revived again and put up a fight with the gods. Longing for victory in battle they breathe again, like proud elephants resorting to the forest.[307]

---

304 There are different ways of accounting for *saṃgrāmeti*. It may be a case of double sandhi (*saṃgrāme iti*), but double sandhi between pādas is rare. Alternatively, *ti* might be a Prakritization from Sanskrit *iti*. It is also possible that the original reading was *saṃgrāme evaṃ*, which has subsequently been repaired in different ways.

305 We follow Bhaṭṭarāī's *śiśiraṃ* for the manuscripts' *timiraṃ/-n*. Cf. SP 90.29, where the Moon attacks the demons with cold frost.

306 Cf. SP 87.6 above, where Maya resorts to magic and becomes Rāhu as well.

307 The metre of SP 91.30 is Sāriṇī. It consists of 15 syllables with the sequence *ra-na-ra-na-ra*. In R it has been changed into a Rathoddhatā.

Skandapurāṇa 92

Agni subdues Hiraṇyākṣa. He burns the demons. Hiraṇyākṣa turns into a rain cloud to quench the fire. Smoke comes out of Agni's body and makes everything invisible. A thousand-year-long Āṭi-Baka war takes place. (☞ p. 323)

1 When he sees the Moon (Nakṣatrādhipati) flee, Fire (Havyavāhana) attacks on foot. He reduces the chariot of Hiraṇyākṣa together with its charioteer and horses to ashes. Then with an arrow he renders Hiraṇyākṣa's bow stringless and tells him to stand still.

4 Thereupon Andhaka, Rāhu, Prahlāda, Maya and other Dānavas surround Fire (Kṛśānu). He jumps and burns their bows, chariots and banners. Filling all directions with noise, the best of the Vasus burns armour and heads. Burning the tongues of the ones wailing, Havyavāhana looks like a lamp in a cave.[308] Consuming the faces of other Dānavas, he looks like the moon (Timirāri) closing up the full-blown lotuses.[309] He burns the snake-like arms of others, like a forest fire burning snakes. He burns arrows, bows and sheaths, elephants and horses. The Daityas wander about everywhere, deprived of weapons and armour.

12 As the enemies of the gods are being burned, Hiraṇyākṣa turns into a rain cloud. He quickly quenches the fire with rain. Noticing that Agni (Havyavāhana) is extinguished, Vipracitti covers Agni's forehead with sharp arrows. Then Maya plants a formidable arrow in his mouth. Dreadful smoke arises from Agni's body. The great smoke fills earth, heaven and sky, and nothing can be seen. They therefore (*tena*) lead each other to death by sound, by signals, by calling out names and by touch. Unable to recognise Deva, Daitya or Dānava, they communicate signals. The demons say '*āṭi*' and the gods say '*baka*'.[310] The demons strike those who say '*baka*' and

---

308 The simile likens the burning tongue in the mouth of each demon to a burning lamp in a cave.

309 That Timirāri here refers to the moon, rather than to the sun, is suggested by SP 90.2a and 90.27b, and by the image of day lotuses being closed by the moon, a stock image in Kāvya.

310 A battle named 'Āḍīvaka' is listed among the 12 battles between the gods and demons in PPL 489.74a. Another Āṭi-Baka battle, leading to the death of Virocana, occurs in SP_{Bh} 116.4–13ab. A battle of the same name but of a different kind is related in several Purāṇas and involves Viśvāmitra and Vasiṣṭha fighting each other in the form of two giant war birds (Sathaye 2015: 187). The present battle involves the demons and gods imitating the sounds of two birds to identify themselves to each other. The *āṭi* is, according to Dave (2005: 381–388), the black ibis, which fits the demons, and the *baka* is the white ibis, which fits the gods. Both birds are alike in form, size and strength (Dave 2005: 218), and so indistinguishable in the dark, just as the gods and demons in this episode.

the gods those who say '*āṭi*'. The battle by signal (*saṃjñayā*) lasts for a thousand years in total darkness. It is world-destroying.[311]

Skandapurāṇa 93

The battle continues after Vāyu has blown away the smoke. Yama engages in battle with Andhaka and Indra destroys his club. The gods hit him with various weapons but to no avail. Andhaka strikes back and all the gods are forced to flee. Hiraṇyākṣa orders the demons to take over their kingdom. They enter Amarāvatī and next proceed to Varuṇa's abode. (☞ p. 327)

1 The smoke arisen from Agni is struck by Vāyu and disappears. The gods and demons can see each other again. War instruments are sounded by both armies.[312] Śakra, Yama, Vaiśravaṇa, Pūṣan, Bhaga, Aryaman and Mitra and Jayanta, as well as the Maruts, Rudras and Ādityas, crush the Dānava army.

6 Yama, on Puṇḍra, seizes a bow and leads the Daitya lords to death.[313] He laughs and roars, piercing Hiraṇyākṣa and others with arrows. The Daityas and Dānavas shoot arrows, but he cuts each of them in three and torments them again. Then Yama leads Andhaka's charioteer and chariot to his own city with the *kiṃkara.*[314] Andhaka attacks him with a club and tells him to stand still. Devendra cuts the club into a hundred pieces with the thunderbolt and it falls to the ground. The gods strike Andhaka with a shower of weapons. Yama hits him on the head with the stick, Śakra with the thunderbolt, Kubera (Vittada) with the lightning flash,[315] and Varuṇa with the noose. Other gods attack him with other weapons, but he experiences no pain.

16 The Daitya (Andhaka) jumps onto the back of Puṇḍra and knocks Yama to the ground with a blow of his fist. He seizes Indra's elephant by the tail

311 The metre of SP 92.22 is Vaṃśastha.

312 We have conjectured the plural *pepvas* of an otherwise unattested onomatopoeic stem *pepū* in 93.3d, but a drum called *pepukā* is mentioned three times in the present volume: SP 77.55c, SP 78.74a and SP 88.12c. Adopting *bheryaś*, as Bhaṭṭarāī has done, would involve a repetition of *bheryaś* in the same verse.

313 For Yama's buffalo Puṇḍra, see n. 184 on p. 70.

314 I.e. he leads them to death. For the *kiṃkara* as a deadly weapon, see n. 270 on p. 87.

315 For *aśani* as the weapon of Kubera, see n. 203 on p. 74.

and hurls it far away. He casts down Dhaneśa's palanquin and scatters it to pieces in anger.[316] He dashes elephants into elephants, foot soldiers into foot soldiers, chariots into chariots and horses into horsemen. Jumping onto his elephant, he knocks Śakra down from its shoulders.

21 The gods flee in all directions: Indra with the Ādityas and Lokapas to the east, the Rudras, Vasus and Aśvins to the south, the Yakṣas, Rakṣases, Piśācas and Pannagas to the west and others to the north. As they are scattered, the Daitya lords attack them from behind, but they are restrained by Hiraṇyākṣa and then stop.

26 Hiraṇyākṣa addresses the Daityas and Dānavas. Why do they bother with these weaklings? The ones whose kingdom has been taken are done for. Their lives are over. Being angry and without hope, however, they become very strong and hard to conquer. It is impossible to face those who rise up all of a sudden and are in despair, as Uśanas says.[317] But the kingdom is their life; one who takes their kingdom robs them of their lives.[318] Today their kingdom has been taken; the Dānava lords should fill the positions of the gods!

33 Thereupon they enter Amarāvatī, seize jewels and declare victory. The Asuras set up their own security and, with the help of reliable men, they comfort the citizens and officials. The citizens honour Hiraṇyākṣa with reception, gifts and blessings. After ascending the throne and performing his duties, he proceeds to Varuṇa's abode. The Asuras all surround the king of Dānavas and march, making war sounds.[319]

---

316 For Kubera's palanquin, see SP 29.170, where Śiva grants him the palanquin that moves at will.

317 A similar statement is ascribed to Uśanas in the *Mahābhārata*: *api cośanasā gītaḥ śrūyate 'yaṃ purātanaḥ | ślokas tattvārthasahitas tan me nigadataḥ śṛṇu || punarāvartamānānāṃ bhagnānāṃ jīvitaiṣiṇām | bhetavyaṃ ariśeṣānāṃ ekāyanagatā hi te ||* (MBh 9.57.12–13) *sāhasotpatitānāṃ ca nirāśānāṃ ca jīvite | na śakyam agrataḥ sthātuṃ śakreṇāpi dhanaṃjaya ||* (MBh 9.57.13,*336).

318 This verse is reminiscent of a Purāṇic verse, with several variations, e.g. LiP 1.90.13: *yad etad draviṇaṃ nāma prāṇā hy ete bahiścarāḥ | sa tasya harate prāṇān yo yasya harate dhanam ||*.

319 The metre of SP 93.37 is Upajāti.

Skandapurāṇa 94

Hiraṇyākṣa takes over Varuṇa's abode and installs a regent there. Next he proceeds to Saṃyamana and orders the end of hells, diseases and death. The sages grant this for the duration of his reign. Hiraṇyākṣa hands over Yama's office to Vipracitti and proceeds to Dhanada's dwelling. (☞ p. 333)

1 When they see Hiraṇyākṣa come flying, Varuṇa and his sons run away. The Dānavas make a formation and march towards the city, while the king dispatches Vātāpin as messenger. He is well received by the citizens and announces that the king of all the world, Hiraṇyākṣa, the son of Kaśyapa, having conquered the gods in battle, orders them to obey his command. They should bring him jewels and abandon the gods. Whoever in the city is on the gods' side should have no fear—they may go to the gods.

7 The citizens provide a welcome offering and behold the lord of Dānavas.[320] The Daitya honours them and installs a new head of Varuṇa's realm.

9 Next he proceeds to the city of Saṃyamana.[321] There Dharma, Kāla, Kṛtānta, Kalaha, Narakas, Makers of Dharma (Dharmakāras), Makers of Mantras (Mantrakāras), Makers of Vedic schools (Śākhākṛts), Makers of Śāstras, kings, sages, etc. hand over jewels and declare themselves to be his subjects. He tells them not to be afraid, but they should follow his orders. Those suffering in hells must be released, the hells be broken, all diseases and Yama's ministers be killed, and Mṛtyu, Kṛtānta and the Kalahas must disappear. They are villains, and therefore he will kill them. He will make sure that the triple world is freed from death and disease. As king of all, he can have no one suffering in his kingdom.

18 The Makers of Dharma etc. respond smoothly. Who would not worship the one who is praised by designations such as 'king' and 'lord of the earth'? And he is exactly that. He has conquered the gods. Who is his equal except for the one and only Rudra? He is supporter, agent and creator of all the worlds. Who would disregard his command? But they desire a boon—may he be their benefactor!

24 The Daitya offers them a boon. The sages request that what he has said concerning hells, diseases and death shall not come to pass. He replies that he had earlier vowed to promote the happiness of the worlds upon becoming king. He would break his vow and be untruthful if he should not do it now, so they should ask for another boon. The sages respond

320 SP 94.7–18ad, which is missing in Bhaṭṭarāī's edition due to loss of folios, has been recovered from S_3.

321 Saṃyamana is the name of the residence of Yama.

that Brahmā made all of this (hells, diseases and death) in the past for the advance of *dharma* in the world. Observing this, they have also advanced *dharma*; this should not be false. He can remain true to his vow without destroying Brahmā's creation: as long as he is master of the world, so long will there be no death or disease, nor will men go to hell.

35 Hiraṇyākṣa agrees and orders the release from torments. After releasing the beings from hell, he bestows the office of Yama (*pitṛrāja*) on Vipracitti. Next he proceeds to Dhanada's dwelling. The Dānavas all go there in the company of Hiraṇyanetra.[322]

Skandapurāṇa 95

Hiraṇyākṣa takes over Laṅkā and installs Prahlāda as regent. He appoints other demons in other abodes of the gods, consecrates Andhaka in Amarāvatī and rules the entire world himself. He takes Earth as his wife and holds her captive in Rasātala. Pleased with himself, he instructs the demons to follow *dharma*. Hiraṇyākṣa's kingdom prospers. (☞ p. 339)

1 The demons reach Laṅkā, the city of Kubera (Dhaneśa),[323] and stand fully armed at a short distance. The inhabitants of Laṅkā, Nidhipālas, etc. offer the Dānava a welcome offering and jewels. They present themselves at his service.

5 Hiraṇyākṣa tells the Yakṣas not to be afraid of him. Prahlāda, the foremost son of Hiraṇyakaśipu, will be their ruler. He installs him as Dhaneśa and then fills the places of other gods. He appoints Dānava lords in all these places and consecrates Andhaka to the office of Indra in Amarāvatī. He himself rules the entire Bhūrloka.

8 The Daitya lord takes up his bow once again and orders the Earth (Medinī) to show herself to him.[324] Trembling with fear, she stands in front of him, saying 'victory!' The Son of Diti seizes her, like a tiger a female deer, like a vile crow a goose, etc., and tells her that he is her husband.

---

322 The metre of SP 94.38 is Upajāti.

323 Laṅkā was formerly the city of Kubera. Cf. Rām. 5.2.18–20 and Rām. 7.3.24–29. In the A manuscripts, the name of Kubera's city has been changed to the more common Alakā.

324 The Anukramaṇikā mentions the present episode: *pṛthivyāś ca bandhanam* (SP 2.15b).

She shall desire no other and he will guard her. Thereupon he goes to Rasātala and ties her up with snakes near his own city.[325] He confines her to the Śaṅkha mountain like a criminal and appoints 14,000 Kiṃkara Daityas to guard her.[326]

16 The Daitya lord looks pleased, like a farmer inspecting his ripening field. He delights in the thought of having accomplished his task, like a good man having arranged his son's marriage. No one can find his weak point, just like an honest brahmin who has a good assistant. He orders all the Dānavas to perform sacrifice and honour the brahmins. They should venerate Śūlin and follow *dharma*. He rules in such a way that no Daitya or Dānava is opposed to *dharma* in his kingdom.

21 He himself becomes Vāyu, Candramas and Sūrya. Grains, nourishing all the world, shoot forth by themselves, and grow in abundance without rain. He harvests them, brings them to the granary, threshes them and carries them to the houses. He becomes guard and stick; through yoga he protects from theft. No one is ill, no one dies, etc. No one is opposed to *dharma*. Rivers, pools and tanks are in good condition everywhere without rain. There are no harmful Rakṣases or Piśācas, plagues or conflicts. The brahmins do not offer oblations to the fire, nor study or sacrifice: there is only one caste. The Bhṛgu brahmins, however, study and sacrifice, to the delight of the Dānavas.[327] Free from disease, suffering and labour, the world is like heaven. Thus the world appears under the rule of Hiraṇyanetra.[328]

---

325 Hiraṇyākṣa's city in Rasātala is called Aśmaka. Cf. n. 142 on p. 59.

326 Śaṅkhagiri is the name of the mountain on Śaṅkhadvīpa (Kirfel 1967: 111). Later on (SP_{Bh} 108.9–12), Varāha will rescue Pṛthivī from underneath the Śaṅkha mountain and hurl it into the ocean. The reference to the Śaṅkha mountain has been removed in the R/A recension.

327 This seems to contradict what has been said immediately before. The Bhārgava brahmins may have been singled out because Śukra, a Bhārgava, is the preceptor of the demons. As such they have the monopoly on the work of brahmins. The logic is reminiscent of the famous line from George Orwell's *Animal Farm*: 'All animals are equal, but some animals are more equal than others.'

328 The metre of SP 95.31 is Upajāti.

Skandapurāṇa

Adhyāyas 70–95

Symbols and Abbreviations in the Apparatus

⟨ ⟩ In the layer of apparatus recording lacunae, these brackets enclose references (by *pāda* letter and raised syllable number) to illegible or lost syllables in the Nepalese manuscripts.
In the registers with variants, they enclose syllables of a manuscript reading that have been cancelled.

( ) In the layer of apparatus recording lacunae, these parentheses enclose references (by *pāda* letter and raised syllable number) to poorly legible syllables in the Nepalese manuscripts.
In the registers with variants, they are used in reporting a manuscript reading to enclose syllables that are uncertain. They are also used after a siglum to enclose comments in English.
In the main, lowest register, only when a lemma is long, they are used to enclose the siglum of a manuscript that supports the lemma except for minor differences. The minor differences in the manuscript reading are recorded separately in a layer of apparatus devoted to the readings of the recension to which it belongs.

← → Used within the layer of apparatus recording lacunae to indicate that a lacuna extends beyond the verse-boundary.

+ + These plus-signs enclose syllables of a manuscript reading that have been added (usually in the margin, occasionally between lines).

{ } Enclose variants of individual manuscripts reported within a larger variant of the group to save space (cf. SP I, 52).

• Used to separate different lemmas within the same *pāda*.

⊔ Represents a gap left open by a scribe.

. . . Used to represent illegible or lost syllables in a manuscript reading when the illegible or lost portion extends beyond the lemma.

± Used only in the layer of apparatus devoted to the readings of the *Ambikākhaṇḍa* recension, to indicate that trivial individual variants within a larger variant have been suppressed.

⏑ – ⏓ Used to represent illegible or lost syllables that should be assumed to be metrically light, heavy or indifferent.

∗ After a siglum denotes the second occurrence of a line that is repeated.

conj.	conjecture	em.	emendation
ac	before correction	pc	after correction
f.	folio	col.	colophon
r	recto	v	verso
om.	omit(s)	i.m.	in the margin
sec.	second	m.c.	metri causa

Sigla of the Manuscripts and Editions Used

S_1 National Archives, Kathmandu, MS 2–229. Rotographs preserved in the Bodleian Library, Oxford, as MS Max Müller, Rotogr. 34. Described in Shastri 1905, 141–146; Gambier Parry 1930, 22–25 (No. 22); *Bṛhatsūcīpatram* vol. 8, 278; Bhaṭṭarāī 1988, *prastāvanā* p. 37. Microfilmed by the NGMPP on reel No. B 11/4. Palm leaf, early Nepalese 'Licchavi' script. Bhaṭṭarāī's siglum *kha*. This manuscript is dated 234 (AD 810/811). For further description see SP I, 32.

S_2 National Archives, Kathmandu, MS 1–831. Described in *Bṛhatsūcīpatram* vol. 8, 292; Bhaṭṭarāī 1988, *prastāvanā* p. 36. Microfilmed by the NGMPP on reel B 12/3. Palm leaf, early Nepalese 'Licchavi' script. Bhaṭṭarāī's siglum *ka*. Undated. For further description see SP I, 33.

S_3 Bodleian Library, Oxford, MS Sansk. a. 14 (R). Palm leaf, early Nepalese 'Licchavi' script. This manuscript was acquired by the Bodleian Library in 1992; it is not listed in any printed catalogue, and was not used by Bhaṭṭarāī. Undated. For further description see SP I, 33f.

R Asiatic Society, Calcutta, MS G–3909. Paper, an early Bengali script. Described in Shastri 1928, 568–572. Dated Śaka 1604 (AD 1682). Not used by Bhaṭṭarāī. For further description see SP I, 34f.

A_2 India Office Library MS 662–663. Described in Eggeling 1899, 1321b–1323a. Paper, Devanāgarī script. Not used by Bhaṭṭarāī. See SP I, 35.

A_3 Asiatic Society, Calcutta, MS G–972. Described in Mitra 1882, 117–121; Shastri 1928, 579 (see also the Preface p. clxxviii); Bhaṭṭarāī 1988, *prastāvanā* p. 37. Paper, Devanāgarī script. This is the only A manuscript used (or mentioned) by Bhaṭṭarāī (his siglum *gha*). See SP I, 35.

A_4 Sanskrit College, Varanasi, MS 14311. Paper, Devanāgarī script. Described in *The Pandit* vol. 4, supplement (February 1, 1870), p. l; Catalogue of the Sanskrit College Library n.d., 237; 1957, 10. Not used by Bhaṭṭarāī. See SP I, 35.

A_5 Maharaja Mansingh Pustak Prakash Library, Jodhpur, MS 1053. Paper, Devanāgarī script. Described in Vyas & Kshirsagar 1986, 122f. Not used by Bhaṭṭarāī. See SP II A, 10.

A_7 Dhakka University Library, MS 3376. Paper, an early Bengali script. Mentioned in the *New Catalogus Catalogorum* I, 362. Not used by Bhaṭṭarāī. See SP II A, 10f.

A We use this siglum to denote the above-mentioned *Ambikākhaṇḍa* manuscripts as a group, or a reading unanimously shared by them all. See SP III, 62f.

Bh The *editio princeps* of the *Skandapurāṇa* by Kṛṣṇaprasāda Bhaṭṭarāī. See *Skandapurāṇa* in References.

KR *Kṛtyaratnākara* of Caṇḍeśvara. See Caṇḍeśvara in References.

RDhK *Rājadharmakāṇḍa* of the *Kṛtyakalpataru* of Lakṣmīdhara. See Lakṣmīdhara in References.

RNPr *Rājanītiprakāśa* of the *Vīramitrodaya* of Mitramiśra. See Mitramiśra in References.

सप्ततितमो ऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।
स गत्वा मन्दरं भूयो गिरिपुत्र्या सह प्रभुः ।
यच्चकार महादेवस्तन्मे ब्रूहि महामुने ॥ १ ॥
सनत्कुमार उवाच ।
मन्दरं गिरिमागत्य पार्वत्या सहितो हरः ।
रेमे हिरण्मये दिव्ये सर्वरत्नविभूषिते ॥ २ ॥
चारुसोपानसंकीर्णे चित्रपट्टशिलातले ।
तस्मिन्पुरवरे श्रेष्ठे मनसा निर्मिते तदा ॥ ३ ॥
गणेश्वरैर्महायोगैर्नन्दीश्वरपुरोगमैः ।
सिद्धैर्मुनिवरैश्चैव सेव्यमानो जगत्पतिः ।
उवास सहितो देव्या नन्द्यमानस्तथैव च ॥ ४ ॥
तस्यैवं दीव्यतो व्यास देवदेवस्य धीमतः ।
सहस्राक्षः शशाङ्कश्च वायुश्चैव तदागताः ॥ ५ ॥

1a भूयो] योयी R **3c** °न्पुरवरे] °न् पुरवर° R **4e** उवास सहितो देव्या] उमया सहितो देवो R **5a** दीव्यतो] दीप्यतो R **5b** धीमतः] धूर्जटेः R

1cd °देवस्त°] A_3, °देव त° A_4A_7 **2a** °मागत्य] °मासाद्य **A** **2c** रेमे] A_3A_7, रिंमे A_4 • हिरण्मये] A_3, हिरन्मये A_4A_7 **3ab** °कीर्णे चित्रपट्ट°] A_3A_7, °कीर्णं चित्रपट्टं A_4 **3b** °शिलातले] शिलातटे **A** **3c** °न्पुरवरे] °न्नन्तःपुरे **A** • श्रेष्ठे] A_3A_7, श्रेष्टे A_4 **4d** सेव्यमानो] दीव्यमानो A_3, दिव्यमानो A_4, दिव्यमाणो A_7 **4e** उवास सहितो देव्या] उमया सहितो देवो **A** **5a** दीव्यतो] A_3A_7, दिव्यतो A_4 **5c** सहस्राक्षः] A_3A_4, सहश्राक्षः A_7

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 2.7b (f. 113^{v}), 2.7a (f. 114^{r}), 2.6b (f. 114^{v}) and 2.6a (f. 115^{r}); S_2 exposures 96b–98a (f. 104^{v}–105^{v}); S_3 f. 112^{v}–114^{r}; R f. 131^{v}–133^{r}; A_3 f. 75^{v}–76^{v}; A_4 f. 108^{v}–110^{r}; A_7 f. 107^{r}–108^{v}.
1(a^6–b^1)⟨b^2–c^3⟩(c^4) S_1 **2**(c^1–c^4)⟨c^5–c^8⟩(d^2) S_1 **3**⟨c^7⟩ S_3 **4**⟨b^7–c^1⟩ S_1

1a मन्दरं] S_1S_2R**A**Bh, मन्दर S_3 (unmetrical) **1b** °पुत्र्या] S_1S_2R**A**Bh, °पुत्या S_3 **1c** यच्च°] S_2R**A**Bh, य च° S_3 **1cd** °देवस्त°] S_2S_3RA_3Bh, °देव त° S_1 **2a** °मागत्य] S_2S_3RBh, °मागम्य S_1 **2b** हरः] S_2S_3R**A**Bh, नरः S_1 **2c** रेमे हि°] S_1S_2RA_3A_7Bh, रेमेन्हि° S_3 **3a** °सोपान°] S_2S_3R**A**Bh, °सोपाण° S_1 **3b** °पट्ट°] S_1S_2RA_3A_7Bh, °पट° S_3 (unmetrical) **3c** तस्मिन्पुर°] $S_1S_2^{pc}S_3$RBh, ⟨तस्मिन्पु⟩तस्मिन्पुर° S_2 • श्रेष्ठे] S_1RA_3A_7Bh, श्रेष्ठ S_2, (श्रे)ष्ठ S_3 **3d** निर्मिते] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, निमिते S_1^{ac} **4a** गणेश्वरैर्] S_2S_3R**A**Bh, गणेश्वरे S_1 • °योगैर्] S_2R**A**Bh, °योगै S_1S_3 **4c** सिद्धैर्] S_2R**A**Bh, ⏓द्धैर् S_1, सिद्धै S_3 **4d** जगत्पतिः] S_2R**A**Bh, जगत्पति S_1S_3 **4e** उवास] $S_2^{pc}S_3$Bh, उसा S_2^{ac} (unmetrical), उवाच S_1 **4f** नन्द्यमान°] S_2S_3R**A**, वन्द्यमान° S_1Bh **5a** °वं दीव्यतो] A_3A_7Bh, °वं दीप्यतो S_1, °वन्दीप्यतो S_2S_3 **5c** सहस्राक्षः] S_2^{pc}RA_3A_4Bh, सहस्राक्ष $S_1S_2^{ac}$, सहसाक्ष S_3 • शशाङ्क°] S_1S_2R**A**Bh, शशङ्क° S_3 **5d** °गताः] S_2^{pc}R**A**Bh, °गता $S_1S_2^{ac}S_3$

समागत्य पुरद्वारं दृष्ट्वा ते नन्दिनं स्थितम्।
ऊचुः प्राञ्जलयो भूत्वा शंकरस्य दिदृक्षवः।
यथा पश्याम देवेशं नन्दिंस्तत्कर्तुमर्हसि॥ ६॥
अथ नन्दी समागम्य द्वारमूले समास्थितः।
शम्भोर्निवेदयामास त्रीन्देवान्स समागतान्॥ ७॥
विशन्त्विति समाज्ञाप्ते देवदेवेन नन्दिनि।
विविशुस्ते त्रयो देवाः शंकरस्यान्तिकं तदा॥ ८॥
प्रणम्य सहितास्तस्थुः पश्यन्तो वरदं विभुम्।
अथ तान्प्राह लोकेशः शिरोभिः प्रणतान्स्थितान्॥ ९॥
का वः कर्तव्यता देवाः किमर्थं यूयमागताः।
ब्रूत दास्यामि तत्सर्वं यद्यन्मृगयतामराः॥ १०॥
अथ देवः सहस्राक्षो वचः प्रोवाच शंकरम्।
हिरण्यकशिपुं हन्तुमसुरेन्द्रं महाबलम्।
यच्चकार वपुर्विष्णुर्नारसिंहं भयानकम्॥ ११॥

6e यथा पश्याम] येन पश्येम R **7b** ◦मूले समास्थितः] (◦मू)लसमाश्रिताः R **7d** ◦न्देवान्स स◦] ◦न्देवान् स◦ R (unmetrical) **8a** समाज्ञाप्ते] समाज्ञप्तो R **9b** वरदं विभुम्] वदनं विभौ R **10a** का वः कर्तव्यता] किं कर्त्तव्यमितो R **10d** यद्यन्मृगयता◦] ययुर्मृगयतो R **11a** सहस्राक्षो] सहा-स्राक्षो R

6cd] om. **A** **7a** नन्दी] तत्र **A** **7b** समास्थितः] समास्थितान् A_3A_7, समं स्थितान् A_4 **7d** त्रीन्देवान्स समागतान्] तान् देवान्{◦वा A_4} समुपस्थितान् **A** **8a–10b**] om. **A** **10cd** तत्सर्वं यद्यन्मृगयता◦] वत्सध्वं वरं यं मृगता◦ **A** **11a** देवः] A_3A_7, देवं A_4 **11c–f**] om. **A**

10(d[8]) S_1 **11**(a[2]) S_1

6a समागत्य] S_2S_3R**A**, समागम्य S_1Bh **6c** ऊचुः] S_2S_3RBh, ऊचु S_1 • प्राञ्जलयो] S_1S_3RBh, प्राञ्जलयोर् S_2 **6d** शंकरस्य] $S_1S_2S_3$R, शङ्करं सं◦ Bh (conj.) • दिदृक्षवः] $S_1S_2^{pc}$RBh, दिद्रक्षवः $S_2^{ac}S_3$ (unmetrical) **7a** समागम्य] S_2S_3R**A**, समागत्य S_1Bh **7b** समास्थितः] S_2S_3Bh, समास्थितं S_1 **7c** शम्भोर्] S_2R**A**Bh, शंभो S_1S_3 • ◦वेदयामास] S_1R**A**Bh, ◦वेदयामासु S_2S_3 **7d** ◦न्देवान्स स◦] S_2, ◦न्देवा स◦ S_3 (unmetrical), ◦न्देवां तु स◦ S_1, ◦न्देवांस्तु स◦ Bh • ◦मागतान्] S_2S_3RBh, ◦मागताम् S_1 **8a** विशन्त्विति] $S_1S_2^{pc}$RBh, विशन्त्व(त्य◦) S_2^{ac}, विशद्वि S_3 (unmetrical) • समाज्ञाप्ते] S_2S_3, सपज्ञाप्ते S_1, समाज्ञप्ते Bh (em.?) **8b** नन्दिनि] S_1RBh, नन्दिनः S_2S_3 **8c** देवाः] RBh (em.?), देवा $S_1S_2S_3$ **8d** ◦स्यान्तिकं] S_2S_3RBh, ◦स्यन्तिकन् S_1 **9a** ◦तास्तस्थुः] RBh (em.?), ◦ता तस्थुः S_1S_2, ◦ता तस्थु S_3 **9b** वरदं] S_2S_3Bh, वदनं S_1 **9c** तान्प्राह] S_1RBh, ताम्प्राह S_2, ता प्राह S_3 • लोकेशः] S_2^{pc}RBh, लोकेश $S_1S_2^{ac}S_3$ **9d** शिरोभिः] S_1RBh, शिरोभि S_2S_3 • ◦णतान्स्थितान्] S_1RBh, ◦णतास्थिताम् S_2^{pc}, ◦णतां स्थिताम् S_2^{ac}, ◦णतास्थितां S_3 **10a** वः] S_2S_3Bh, च S_1 • देवाः] S_2S_3RBh, देवा S_1 **10b** किमर्थं] S_1S_2RBh, किमर्थ S_3 (unmetrical) **10d** ◦न्मृगयता◦] $S_1S_2S_3$, ◦न्मृगयथा◦ Bh (conj.) • ◦मराः] S_2R**A**Bh, ◦म(रा) S_1, ◦मरा S_3 **11a** देवः] $S_2^{pc}S_3$RA_3A_7Bh, देव $S_1S_2^{ac}$ **11b** वचः] S_2S_3R**A**Bh, वच S_1 **11c** हिरण्य◦] S_1S_2RBh, हिरंण्य◦ S_3 **11cd** हन्तुम◦] $S_1^{pc}S_2S_3$RBh, हन्तुंम◦ S_1^{ac} **11d** ◦सुरेन्द्रं] S_1S_2RBh, ◦सुरेन्द्र S_3 **11e** यच्च◦] S_1S_2RBh, य च◦ S_3 • वपुर्] S_1S_2RBh, वपु S_3 (unmetrical) **11ef** ◦ष्णुर्नारसिंहं] RBh, ◦ष्णु न्नारसिंह S_1, ◦ष्णुर्न्नरसिङ्हं S_2, ◦ष्णु नरसिंहा S_3 **11f** भयानकम्] S_1S_2RBh, भयानक S_3

तं हत्वापि स दैत्येन्द्रं विष्णुः परबलार्दनः।
तद्रूपं नैव संत्यज्य स्वं वेषमकरोद्विभो॥ १२॥
तेन रूपेण देवेश क्रूरेण पिशितेप्सुना।
न वयं निर्वृता भूत्वा त्रासात्तिष्ठाम शंकर॥ १३॥
स यथा सिंहरूपं तं परित्यजति माधवः।
प्रसादं नस्तथा कर्तुमर्हसि त्वं सुरोत्तम॥ १४॥
अथ प्रोवाच तं शक्रं देवदेवः पिनाकधृक्।
सिंहरूपं यथा शक्र विष्णुस्त्यक्ष्यति भीषणम्।
करिष्यामि तथा शक्र व्येतु ते मानसो ज्वरः॥ १५॥
अथ वायुस्तदा देवं व्यज्ञापयत शंकरम्।
अशरीरो यथा न स्यां तथा मे कर्तुमर्हसि॥ १६॥
श्रुत्वा पवनविज्ञप्तिं देवस्तस्मै त्रिलोचनः।
शरीरं सुमहत्प्रादाद्येनासौ मूर्तिमानभूत्॥ १७॥

12d वेष°] वेश° R **13b** पिशितेप्सुना] पिशिताशिना R **13cd** भूत्वा त्रासात्तिष्ठाम] भूतास्त्रासा-त्तिष्ठामि R **14a** °रूपं तं] °रूपन्तु R **14c** °दं नस्तथा] °दन्तत्तथा R **14d** सुरोत्तम] सुरोत्तमः R **16b** व्यज्ञापयत] विज्ञापयत R **16cd** स्यां तथा मे कर्तुमर्हसि] स्यात्तथा कर्तुमिहार्हसि R **17a** पवन°] परम° R **17d** °नभूत्] R^{pc}, °न् भवेत् R^{ac}

12d स्वं वेष°] सुरत्व° A_3A_4, सुरन्व° A_7 **13b** °ण पिशितेप्सुना] °णापि मितास{°श° A_4^{pc}}ना A_3A_4, °ण पिमतासना A_7 **13cd**] न वयं निवृतात्र{°स्त्र° A_7}स्तास्तिष्ठामश्चैव शंकरं **A** **14a** स यथा] यथा स A_3A_4, यथा A_7 (unmetrical) **14d** सुरोत्तम] A_3A_4, सुरोत्तमः A_7 **15c** यथा शक्र] जहाद्वेषं{°ष A_4A_7} **A** **15de**] om. **A** **15f** व्येतु] A_3, वोत्त A_4, वोतु A_7 • ज्वरः] A_3A_4, द्वरः A_7 **16c** न स्यां] नभ्यां A_7, लभ्यं A_3, लंभ्यं A_4 **17a** पवन°] A_4, पन° A_3 (unmetrical), परम° A_7 **17b** देवस्तस्मै] A_3A_7, दैवस्तस्मै+ः+ A_4 **17c** सुमहत्प्रादाद्] समदात्तं तु A_3, समदाच्छन्तु A_4A_7

12(d^3) S_3 **13**(b^7, c^7) S_3 **15**(b^6) S_1 **17**(c^1–c^2) S_3

12c °पं नैव] S_2S_3R**A**Bh, °पमेत S_1 **12d** स्वं वेषम°] S_2Bh, स्ववेशम° S_1, स्वमे(त्य)म° S_3^{pc} ?, स्वमेषम° S_3^{ac} ? **13b** °ण पिशितेप्सुना] S_1, °णापि सतेप्सितः S_2^{pc}, °णापि सतेप्सता S_2^{ac}, °णापि सते(प्सि)तः S_3, °णापि हितेप्सुना Bh (conj.?) **13c** निर्वृता] $S_1^{ac}S_2S_3$RBh, निर्वृतो S_1^{pc} **13d** त्रासात्ति°] S_1Bh (cf. R), त्रासन्ति° S_2S_3 (or °त्ति°) • शंकर] S_2^{pc}RBh, शंकरः S_1, शंकरं S_2^{ac}, शङ्करं S_3 **14a** °रूपं तं] S_2**A**, °रूपेण S_1, °रूपान्तम् S_3, °रूपं तत् Bh (em.?) **14b** °त्यजति] S_1S_2R**A**Bh, °त्यति S_3 (unmetrical) **14c** नस्तथा] **A**Bh, नस्तदा S_1, वस्तथा S_2S_3 **14cd** कर्तुमर्हसि त्वं] S_2S_3R**A**Bh, कर्तु त्वमर्हति S_1 **14d** सुरोत्तम] $S_2A_3A_4$Bh, सुरोत्तमः S_1, स्वरोत्तम S_3 **15b** देवदेवः] S_2^{pc}R**A**Bh, देवदेव $S_1S_2^{ac}S_3$ **15c** सिंह°] S_1S_2R**A**Bh, सिह° S_3 **15d** विष्णु-स्त्यक्ष्यति] RBh (em.?), विष्णुस्त्य{°स्य° S_1^{ac}}क्षति S_1S_2, विष्णु त्यक्षति S_3 • भीषणम्] S_1RBh, भीषणः S_2S_3 **15f** व्येतु] S_1RA_3Bh, व्यैतु S_2S_3 • ते] S_2S_3R**A**Bh, ने S_1 • ज्वरः] $S_1RA_3A_4$ Bh, ज्वराः S_2, ज्वरा S_3 **16a** °स्तदा] S_2S_3R**A**Bh, °स्तथा S_1 **16b** शंकरम्] $S_1^{ac}S_2S_3$R**A**Bh, शंकर S_1^{pc} **16c** न स्यां] $S_1S_2^{pc}S_3$Bh, ⟨स्य⟩+न+ स्यान् S_2 **17a** पवनविज्ञप्तिं] S_2A_4Bh, विज्ञाप्ति देवस्य S_1, पवनविज्ञप्ति S_3 **17b** देवस्तस्मै] $S_2S_3RA_3A_7$Bh, तस्मै देव S_1 • त्रिलोचनः] S_1R**A** Bh, तृलोचनः S_2S_3 **17c** शरीरं] S_1S_3R**A**Bh, शरीर S_2 • सुमहत्प्रादाद्] S_2S_3RBh, सुमह प्रादा S_1 **17d** °मानभूत्] $S_1S_2^{pc}R^{pc}$**A**Bh, °मानभू S_2^{ac}, °मानव S_3

विज्ञापितं शशाङ्केन ततो व्यास महात्मना।
दक्षेणाहं पुरा शप्तो यक्ष्मदेहो भविष्यसि।
स यथा यक्ष्महीनः स्यां प्रसादं मे तथा कुरु॥ १८॥
विज्ञाप्तं शशिनः श्रुत्वा देवस्तस्मै वरं प्रभुः।
इमं प्राह महातेजाः शशिने प्रणताय तु।
तपः कृत्वा प्रभासे त्वं यक्ष्महीनो भविष्यसि॥ १९॥
इति लब्ध्वा वरं सर्वे त्रयो ऽपि सुरसत्तमाः।
वायुः सोमः सहस्राक्षः स्वानि वेश्मानि भेजिरे॥ २०॥
व्यास उवाच।
भगवन्स कथं तेन नरसिंहेन सूदितः।
हिरण्यकशिपुर्दैत्यः किंप्रभावश्च सो ऽभवत्।
किंवयाः किं तपश्चास्य शंसैतत्पृच्छतो मम॥ २१॥

18a विज्ञापितं] विज्ञापितः R **18d** भविष्यसि] भविष्यति R **19a** विज्ञाप्तं] विज्ञप्तिं R **19c** इमं प्राह] इमां प्रादान् R **19e** प्रभासे त्वं] प्रभाषे त्वां R **20a** लब्ध्वा] लब्धा R **21b** ॰सिंहेन] ॰सिंहन R **21d** ॰भावश्च सो] ॰भावस्य शो R **21e** किंवयाः] किं वयः R **21f** शंसैतत्] शंस तत् R

18a विज्ञापितं] विज्ञापितः A_3A_4, विज्ञाप्तित A_7 **18c** दक्षेणाहं] A_3, दक्षेणाहे A_4, दक्षणोहं A_7 • शप्तो] A_3A_4, सप्तो A_7 **18d** भविष्यसि] भविष्यति **A** **18ef**] यक्ष्मणाहं{यक्ष्मणाहे A_4, यथाक्ष्मणो A_7} यथा हीनः प्रसादं कुरु मे प्रभो **A**± **19a** विज्ञाप्तं] विज्ञप्तिं **A** **19b** देवस्तस्मै] A_3A_7, देवः स्तस्मै A_4 **19c** इमं प्राह] इदं प्रादान्{॰दा A_7} **A** **19e** प्रभासे] A_3, प्रभाषे A_7, प्रभाये A_4 **19f** यक्ष्म॰] यक्ष्मणा A_3 (unmetrical), यक्ष्मा॰ A_4A_7 **20**] om. **A** **21b** नरसिंहेन] नारसिंहेन **A** **21c** ॰कशिपुर्] A_3A_4, ॰कशिपो A_7 **21e** किंवयाः] किं वरः **A** • तपश्चास्य] तप{॰पः A_7}स्तस्य **A** **21f** शंसैतत्] A_3, सशैतत् A_4, शंशेतत् A_7

19(e^5–e^6) S_1, (d^3) S_3

18c शप्तो] S_1S_3RA_3A_4Bh, सप्तो S_2 **18d** यक्ष्म॰] S_2S_3R**A**Bh, यक्ष॰ S_1 **18e** यक्ष्महीनः] RBh, यक्षहीन S_1, यक्ष्महीना S_2S_3 **18ef** स्यां प्रसादं] S_1RBh, स्यात्प्रसादं S_2, स्यात्प्रसाद S_3 (unmetrical) **18f** कुरु] $S_1S_2^{pc}$RBh, कुरुः $S_2^{ac}S_3$ **19a** विज्ञाप्तं] S_1S_2, विज्ञप्तं S_3, विज्ञप्तिं Bh **19b** देवस्तस्मै] $S_1S_2^{pc}$RA_3A_7Bh, देवन्तस्मै $S_2^{ac}S_3$ • वरं] S_2S_3R**A**, वर S_1, वचः Bh (conj.?) **19c** इमं] S_1S_2, इम S_3, इदं Bh • ॰तेजाः] S_2^{pc}R**A**Bh, ॰तेजा $S_1S_2^{ac}S_3$ **19e** तपः] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, तप S_3^{ac} • प्रभासे] $S_2S_3A_3$Bh, (प्र)–ा षे S_1 **19f** यक्ष्महीनो] $S_2^{pc}S_3$RBh, यक्षहीनो S_1, यक्ष्महीना S_2^{ac} **20a** लब्ध्वा] S_2Bh, लब्धा S_1S_3 • वरं] S_2^{pc}RBh, वर $S_1S_2^{ac}S_3$ (unmetrical) **20b** त्रयो ऽपि] S_2S_3RBh, त्रयापि S_1 • ॰सत्तमाः] S_1S_2RBh, ॰सत्तमा S_3 **20c** वायुः सोमः] R, वायुसोम॰ $S_1S_2S_3$Bh • सहस्राक्षः] R, ॰सहस्राक्ष S_1, ॰सहस्राक्षं S_2S_3, ॰सहस्राक्षाः Bh (conj.?) **20d** वेश्मानि] S_2S_3RBh, वेष्मानि S_1 **21b** नरसिंहेन] $S_1^{pc}S_2$Bh, नसिंहेनन S_1^{ac}, नरसिहोन S_3 (unmetrical) **21c** ॰कशिपुर्दैत्यः] S_2^{pc}RA_3A_4Bh, ॰कशिपु द्दैत्य S_1, ॰कशिपुर्दैत्य S_2^{ac}, ॰कशिपुं दैत्य S_3 **21d** किं॰] S_1S_2R**A**Bh, कि॰ S_3 **21e** किंवयाः] $S_1S_2S_3$, किं वीर्यं Bh (conj.?) **21f** शंसैतत्] S_1A_3Bh, शंस्येतत् S_2S_3 • मम] S_2S_3R**A**Bh, ममः S_1

सनत्कुमार उवाच।
दितिर्नामाभवत्पत्नी कश्यपस्य प्रजापतेः।
दक्षस्य दुहिता व्यास सा जज्ञे तनयद्वयम्।
हिरण्यकशिपुं ज्येष्ठं हिरण्याक्षं कनीयसम्॥ २२॥
अभिषिक्तः स दैत्यानां राजाभूद्ब्रह्मणा पुरा।
दानवानामथेन्द्रत्वे विप्रचित्तिर्महाबलः।
सहस्राक्षश्च देवानामेतदिन्द्रत्रयं बभौ॥ २३॥
अथ तेषां तदा व्यास त्रैलोक्यं संप्रशासताम्।
हिरण्यकशिपुर्दैत्यः शक्रराज्यजिहीर्षया।
त्रैलोक्यमात्मसात्कर्तुं मतिं तपसि संदधे॥ २४॥
स गत्वा दक्षिणामाशां श्रीपर्वतसमास्थितः।
तपस्तीव्रं महत्तेपे दैत्यराजो महाबलः॥ २५॥

22a ◦र्नामा◦] ◦र्नाम्ना◦ R **22d** सा जज्ञे तनय◦] जज्ञे तनय+ज+◦ R **22e** ◦कशिपुं ज्ये◦] ◦कशिपुर्ज्ये◦ R **24b** संप्रशासताम्] स प्रकाशताम् R

22a ◦र्नामा◦] ◦र्नाम्ना◦ A_4A_7, ◦र्माम्ना◦ A_3 **22b** प्रजापतेः] प्रजापतः A_3, प्रजापतिः A_4A_7 **22c** व्यास] तात **A** **22d** जज्ञे] A_3, यज्ञे A_4A_7 **22e** ज्येष्ठं] A_4, ज्येष्टं A_3, ह्येष्ठं A_7 **23b** ◦भूद्ब्र-ह्मणा पुरा] ◦भूत्कशिपुः पुरा A_3A_4, ◦भूत् A_7 (unmetrical) **23c** ◦नामथेन्द्रत्वे] ◦नामथो युद्धे A_3A_7, ◦नांमथो युद्धं A_4 **23d** ◦चित्तिर्महाबलः] A_4A_7, ◦वृत्तिर्महाफलः A_3 **23e** सहस्राक्ष◦] A_3A_4, सह-स्राक्ष◦ A_7 **24b** ◦प्रशासताम्] ◦प्रशास्यतां A_3A_7, ◦प्रणस्यतां A_4 **24d** ◦राज्य◦] A_3A_4, ◦राह्य◦ A_7 **24e** ◦त्कर्तुं] A_3A_4, ◦त्कृत्वा A_7 **24f** मतिं] A_4A_7, मंति A_3 • संदधे] चादधे A_3A_7, वादधे A_4 **25a** ◦माशां] ◦मासां A_7, ◦माज्ञां A_3, ◦माणं A_4 **25b** ◦समास्थितः] ◦समाश्रितः **A** **25c** महत्तेपे] महातेजा **A**

22(b^2–b^3, b^8) S_3 **24**(c^1–c^6) S_3

22a दितिर्] S_1S_2R**A**Bh, दिति S_3 • ◦भवत्पत्नी] S_1S_2R**A**Bh, ◦भव पनी S_3 **22b** कश्यप◦] S_1R**A**, काश्यप◦ S_2, का(श्यप◦) S_3, कस्यप◦ Bh (typo) • प्रजापतेः] S_2RBh, प्रजापते S_1, प्र-जाप(ते) S_3 **22d** सा] S_2S_3**A**Bh, स S_1 **22e** ज्येष्ठं] $S_1S_2^{pc}A_4$Bh, ज्येष्ठ S_2^{ac}, जेष्ट S_3 **22f** हिरण्याक्षं] S_1S_2R**A**Bh, हिरण्याक्ष S_3 • कनीयसम्] S_2S_3R**A**Bh, कणीयसिम् S_1 **23a** अभिषिक्तः स] S_2^{ac}R**A**Bh, अभिशिक्ता स S_1, अभिसिक्तस्स S_2^{pc}, अभिषिक्त स S_3 **23b** राजा◦] S_1S_2R**A**Bh, राज S_3 • ◦भूद्ब्रह्मणा] S_2S_3RBh, ◦भू ब्राह्मणा S_1 **23c** ◦थेन्द्रत्वे] S_2S_3RBh, ◦थेन्द्रत्वं S_1^{pc}, ◦थेन्द्र(स्र्व) S_1^{ac} **23d** ◦चित्तिर्महाबलः] $S_1^{pc}S_2^{pc}$RA_4A_7Bh, ◦चित्तम्महाबलः S_1^{ac}, ◦चित्तिर्महाबलं S_2^{ac}, ◦चितिमहाबलं S_3 (unmetrical) **23e** सहस्राक्ष◦] S_1S_2RA_3A_4Bh, सहसाक्ष◦ S_3 **23f** ◦दिन्द्र◦] $S_1^{ac}S_2S_3$R**A**Bh, ◦दिन्द्रा S_1^{pc} • ◦त्रयं बभौ] S_1R**A**Bh, ◦त्रयम्बम्भौ S_2 (unmetrical), ◦त्रय बंभौ S_3 (unmetrical) **24a** तेषां तदा] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, तेषा तदा S_1, तेषान्त(था) S_2^{ac} **24b** त्रैलोक्यं] S_2R**A**Bh, त्रै⟨(क्य)⟩+लौ+क्यं S_1, त्रैलोक्य S_3 (unmetrical) • संप्रशासताम्] S_2Bh, संप्रकाश्यतां S_1, स प्रशासतां S_3, **24c** ◦कशिपुर्दैत्यः] S_2^{pc}R**A**Bh, ◦कशिपुं दैत्य S_1, ◦कशिपुर्द्दैत्यं S_2^{ac}, (◦कशिप) दैत्यं S_3 (bottoms lost) **24d** ◦राज्य◦] RA_3A_4Bh, ◦राजं $S_1S_2^{ac}S_3$, ◦राज्यं S_2^{pc} **24e** ◦सा-त्कर्तुं] S_2^{pc}RA_3A_4Bh, ◦सा कर्तुं $S_1S_2^{ac}$, ◦सा कर्तु S_3 **24f** मतिं] $S_1S_2S_3^{pc}$RA_4A_7Bh, मति S_3^{ac} (unmetrical) **25a** ◦माशां] S_3RBh, ◦मासां S_1S_2 **25c** ◦त्तेपे] $S_1S_2^{pc}S_3$RBh, ◦त्तेये S_2^{ac}

स्वरक्तेन जुहावाग्नौ संमिश्राः समिधश्चरन् ।
ऊर्ध्वबाहुर्निरालम्बो दिवा सूर्यार्पितेक्षणः ।
एकपादो ऽनिमेषश्च सो ऽतिष्ठत्कृतनिश्चयः ॥ २६ ॥
द्वे सहस्रे तदाब्दानां दिव्यानां स्थितवान्बली ।
महता तपसा तस्य त्रैलोक्यं संप्रचुक्षुभे ॥ २७ ॥
अथाभ्येत्य सुरश्रेष्ठो ब्रह्मा कमलवाहनः ।
इष्टं वृणु वरं राजन्निति प्रोवाच सादरम् ॥ २८ ॥
तं दृष्ट्वा दैत्यराजस्तु ब्रह्माणं वरदं प्रभुम् ।
वरं प्रार्थितवान्व्यास शृणु यादृशमीप्सितम् ॥ २९ ॥
भगवन्यदि तुष्टो ऽसि वर एषो ऽस्तु मे विभो ।
अमरः स्यामवध्यश्च जराहीनो महाबलः ॥ ३० ॥
न शस्त्रेण न मन्त्रेण न रात्रौ न दिवा तथा ।
नैवार्द्रेण न शुष्केण न पुंसा न च योषिता ॥ ३१ ॥

26a °रक्तेन] °रक्तेण R **26b** संमिश्राः] सन्मित्राः R **26c** ऊर्ध्व°] ऊर्द्ध° R **27a** सहस्रे त-दाब्दानां] सहस्रौ तदात्मानां R **27b** °न्बली] °न्बकी R **28c** वृणु] शृणु R **28d** °न्निति] °न्नेति R **29a** दैत्य°] देव° R **29d** यादृश°] यावन्त° R **30c** अमरः स्याम°] अमराणाम° R **31c** शुष्केण] शुष्केन R **31d** पुंसा न च योषिता] पुंसां न च योषिताम् R

26b संमिश्राः] स्वमांसे **A** • समिध°] A_7, सामिष° A_3A_4 **26c** ऊर्ध्व°] A_3, ऊर्द्ध° A_4A_7 • °बाहुर्नि°] A_3A_7, °बाहुनि° A_4 **26d** सूर्यार्पिते°] A_3A_7, सूर्यापिते° A_4 **27d** °चुक्षुभे] °धक्ष्यते A_3, °धक्षते A_4, °रक्ष्यते A_7 **28a** अथाभ्येत्य] A_3A_7, अथाभेत्य A_4 **28c** इष्टं वृणु वरं] इत्थं वरं वृ{वु° A_7}णु **A** **28cd** राजन्निति] A_3A_7, राजन्विति A_4 **29d** शृणु यादृशमीप्सितम्] आसी-द्यन्मनसेप्सितं **A** **30b** विभो] प्रभो **A** **30c** अमरः स्याम°] अमराणा{णां A_4}म° **A** **31b** न रात्रौ] A_3A_4, om. A_7 (unmetrical) **31c** नैवार्द्रेण] न चास्त्रेण **A** • शुष्केण] सुक्षेण A_4, सूक्षेण A_3, सूक्ष्मेण A_7 **31d** न च योषिता] A_3A_4, नः स जोषिता A_7

26⟨e^4–e^7⟩(e^8)⟨f^1⟩(f^2) S_3 **30**(a^7, b^5) S_3 **31**(d^4–d^6) S_1

26a °वाग्नौ] S_2S_3RABh, °व ग्नौ S_1 **26b** संमिश्राः] em. Bh (silently), संमिश्रा $S_1S_2S_3$ • °श्चरन्] RA, °श्चरं S_1, °श्चरुं S_2S_3, °श्चरून् Bh (conj.) **26c** ऊर्ध्व°] $S_1^{pc}S_2S_3A_3$Bh, ऊर्व्व° S_1^{ac} • °बाहुर्नि°] S_1S_2RA_3A_7Bh, °बाहुनि° S_3 **26d** सूर्यार्पिते°] S_2^{pc}RA_3A_7Bh, सूर्यापिते° $S_1S_2^{ac}$, सूर्योपिते° S_3 **26e** ऽनिमेष°] S_2RABh, निमेश° S_1 **26f** ऽतिष्ठत्] S_2S_3RABh, तिष्ठ S_1 **27ab** तदाब्दानां दिव्यानां] S_1S_2ABh, तदा शब्दानां S_3 (unmetrical) **27b** °न्बली] $S_1S_2^{ac}S_3$ABh, °न्बाली S_2^{pc} (unmetrical) **27c** तपसा] $S_1^{pc}S_2S_3$RABh, तमसा S_1^{ac} **27d** °चुक्षुभे] S_2^{pc}RBh, °चक्षते S_1, °चक्षुभे $S_2^{ac}S_3$ **28a** अथाभ्येत्य] S_2S_3RA_3A_7Bh, अथाभेत्य S_1 • °श्रेष्ठो] $S_1S_2S_3^{pc}$RABh, °श्रेष्टो S_3^{ac} **28b** ब्रह्मा] S_1S_2RABh, ब्रह्म S_3 **28c** इष्टं] S_1RBh, इदं S_2S_3 **28cd** वरं राजन्निति] em. Bh (silently), वरभ्राजन्निति S_1, वरं राजनिति S_2S_3 **29b** ब्रह्माणं] $S_1S_2^{pc}$RABh, ब्राह्मणं $S_2^{ac}S_3$ • वरदं] S_2S_3RABh, वरद S_1 **29c** प्रार्थितवान्] S_1S_2RABh, प्रा-र्थितवा S_3 **30a** °वन्यदि] S_2S_3RABh, °वंन्यदि S_1 **30b** ऽस्तु मे विभो] S_2S_3RBh, स्ति मे विभोः S_1 **30c** अमरः] S_2S_3Bh, अमरा S_1^{pc}, अम(रो) S_1^{ac} • °मवध्य°] $S_1S_2S_3$RA, °मबध्य° Bh (typo?) **31a** मन्त्रेण] S_2S_3RA, मन्त्रेन S_1, चास्त्रेण Bh (conj.) **31c** नैवार्द्रेण] S_2S_3RBh, नैवाद्रेन S_1 • शुष्केण] em. Bh (silently), शुष्केन $S_1S_2S_3$ **31d** पुंसा] S_1ABh, पुंसां S_2S_3 • योषिता] A_3A_4Bh, (यो)शिता S_1, योषितां S_2S_3

अब्रवीत्सान्तरं ब्रह्मा स चैनं समभाषत।
अतश्च यो ऽन्यथा मृत्युर्भविष्यति स मे प्रभो॥ ३२॥
एवमस्त्विति तं प्रोच्य ब्रह्मा सुरवरोत्तमः।
जगामात्मपुरं क्षिप्रं शान्तः प्रीतः पितामहः॥ ३३॥
सो ऽपि सर्वासुरश्रेष्ठो हिरण्यकशिपुस्तदा।
जित्वा शक्रं स्वयं राज्यं चकार दितिनन्दनः॥ ३४॥
त्रैलोक्यमात्मसात्कृत्वा जित्वा सर्वान्दिवौकसः।
आत्मनैवाभवच्छक्रः स्वयं वायुः स्वयं यमः।
धनेशो वरुणो वह्निः सर्व एवाभवत्स्वयम्॥ ३५॥
प्रणमध्वं यजध्वं मां ब्रह्माहं सपुरन्दरः।
इति प्राह ऋषीन्सर्वान्सिद्धान्विप्रांश्च सो ऽसुरः॥ ३६॥
व्यास उवाच।
श्रीपर्वत इति प्रोक्तो यस्त्वया मुनिसत्तम।
कथं श्रीपर्वतः सो वै किं पुण्यं तत्र किं फलम्॥ ३७॥

32ab] om. R **32c** अतश्च यो ऽन्यथा मृत्युर्] अधश्चोर्द्धं तथा मूर्द्धुर्निर् R **32d** स] न R **33ab** तं प्रोच्य ब्रह्मा सुरवरोत्तमः] संप्रोच्य ब्रह्माप्यन्तर्द्दधे पुनः R **33cd**] om. R **34c** शक्रं] शत्रुं R **35b** जित्वा सर्वान्] सर्व्वास्त्रस्ता R **36a** यजध्वं] जयध्वं R **36b** °पुरन्दरः] °पुरःसरः R **37c** °पर्वतः सो] °पर्व्वतस्ये R^{pc}, °पर्व्वतस्य R^{ac} (unmetrical)

32ab] om. **A** **32c** अतश्च यो ऽन्यथा] अधश्चोर्द्धं न मे A_3A_4, अधश्चोर्द्धे तदा A_7 **32d** स] न **A** **33a** °मस्त्विति] A_3A_7, °मस्तिति A_4^{pc}, °मस्तीति A_4^{ac} **33b** सुरवरोत्तमः] अन्तर्दधे ततः **A** **33cd**] om. **A** **34a** °श्रेष्ठो] A_3A_7, °श्रेष्टो A_4 **34c** शक्रं] A_3A_4, सक्रं A_7 **35a** °सात्कृत्वा] A_3A_4, °नात्कृत्वा कृत्वा A_7 (unmetrical) **35d** वायुः स्वयं यमः] रुद्रः स्वयं यमः A_3A_4, वामर्षणं स्वयं A_7 **35ef**] om. A_7 **36a** यजध्वं मां] जयध्वं वा A_3A_4, स्वजध्वं वा A_7 **37b** °सत्तम] A_3, °सत्तमः A_4A_7 **37d** किं पुण्यं] A_4A_7, कि पुण्यं A_3

32(a⁴)⟨a⁵–b⁷⟩(b⁸) S_1 **33**((b⁵) S_3 **35**⟨a¹–a²⟩(a³–a⁷)⟨a⁸–c⁵⟩(c⁶) S_1, (d¹, f⁶) S_3 **37**(d⁶)⟨d⁷–d⁸⟩ S_1

32a अब्रवीत्सान्तरं] S_2, सो ब्रवी(द)··· S_1, अब्रवी सान्तर S_3, अब्रवीत्सो ऽन्तरं Bh (conj.?) • ब्रह्मा] S_3Bh, ब्राह्मान् S_2^{ac}, ब्रह्मान् S_2^{pc} **32b** °भाषत] S_2^{pc}Bh, ···: S_1, °भाषतः $S_2^{ac}S_3$ **32c** मृत्युर्] S_2**A**Bh, मृत्यु S_1S_3 **32d** स मे प्रभो] S_2S_3Bh, सम प्रभोः S_1 **33a** °मस्त्विति] $S_1^{pc}S_2S_3RA_3A_7$Bh, °मस्तिति S_1^{ac} **33c** °मात्मपुरं] S_2S_3Bh, °मा{°म S_1^{ac}}त्मपरं S_1 **33d** शान्तः प्रीतः] S_2S_3Bh, सान्तः प्रीत S_1 • पितामहः] $S_1S_2^{pc}$Bh, पितामह $S_2^{ac}S_3$ **34a** सर्वासुर°] S_2S_3R**A**Bh, सर्व्वसुर° S_1 • °श्रेष्ठो] $S_1S_2RA_3A_7$Bh, °श्रेष्टो S_3 **34b** °स्तदा] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, °स्तथा S_1^{ac} **34c** शक्रं] $S_1S_2^{pc}A_3A_4$Bh, शक्र $S_2^{ac}S_3$ **35a** °सात्कृत्वा] $S_2^{pc}RA_3A_4$Bh, (°सा कृ)⏑̲ S_1, °सा कृत्वा $S_2^{ac}S_3$ **35c** आत्मनैवा°] S_2^{pc}R**A**Bh, आत्मनेवा° $S_2^{ac}S_3$ **35d** स्वयं] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, ⟨य⟩+(स्व)+यम् S_3 **35e** वह्निः] $S_2RA_3A_4$Bh, वह्नि S_1S_3 **36a** प्रणमध्वं] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, प्रणध्वं $S_2^{ac}S_3$ (unmetrical) • यजध्वं] $S_1S_2^{pc}$Bh, जयध्वं S_2^{ac}, जयन्व S_3 (unmetrical) • मां] S_2^{pc}RBh, वा S_1, मासं S_2^{ac} (unmetrical), मा S_3 **36b** °पुरन्दरः] $S_1^{pc}S_2$**A**Bh, °पुरंन्दरः S_1^{ac}, °पुरन्दः S_3 (unmetrical) **36cd** ऋषीन्सर्वान्सिद्धान्विप्रांश्च] S_2R**A**Bh, ऋषीं सर्व्वां सिद्धां विप्राश्च S_1, ऋषीन्सर्वा सिद्धा विप्राश्च S_3 **36d** ऽसुरः] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, सु(रा): S_3^{ac} **37a** प्रोक्तो] S_1S_2R**A**Bh, प्रोक्ता S_3 **37b** यस्त्वया] R**A**Bh, य त्वया S_1S_3, यत्त्वया S_2 • °सत्तम] $S_2^{pc}RA_3$Bh, °सत्तमः $S_1S_2^{ac}S_3$ **37c** °पर्वतः सो] S_1S_2**A**, °पर्वत सो S_3 (unmetrical), °पर्वतो ऽसौ Bh (conj.?) **37d** किं पुण्यं] $S_1S_2RA_4A_7$Bh, कि पुन्यन् S_3

सनत्कुमार उवाच।
अहं ते कथयिष्यामि यन्मां पृच्छसि सुव्रत।
हिरण्यकशिपुर्दैत्यो यत्र तेपे महत्तपः॥ ३८॥
गिरौ तस्मिन्महापुण्ये देवदेवो वृषध्वजः।
उमया सहितो देव्या रेमे नित्यं महाद्युतिः॥ ३९॥
तिष्ठतस्तत्र देवस्य देवी गिरिवरात्मजा।
तपःसिद्धान्महायोगाञ्ज्वलनादित्यवर्चसः॥ ४०॥
कृत्वा प्रदक्षिणं शम्भोः सप्रणामं महामुने।
गच्छतस्तान्मुहुर्दृष्ट्वा पप्रच्छ भुवनेश्वरम्॥ ४१॥
क एते देव संसिद्धा योगीशास्त्वां प्रणेमिरे।
ततो देवः प्रहस्यैनामुवाच परमेश्वरः॥ ४२॥
योगसिद्धा महात्मानो योगे पाशुपते स्थिताः।
य इहाराध्य मां देवि जहुः प्राणान्नरोत्तमाः॥ ४३॥

40a °स्तत्र देवस्य] °स्तस्य शिष्टेन R **40c** °सिद्धान्महायोगाञ्] °सिद्धा महायोगा R **41c** °तस्तान्मु°] °तस्मान्मु° R **41d** पप्रच्छ भवनेश्वरम्] प्राह देवी महेश्वरम् R **42a** देव] दैव° R

38b यन्मां पृच्छसि] A_3A_4, यन्मा पृच्छति A_7 **38d** महत्तपः] A_3A_7, महसतपः A_4 (unmetrical) **40a** °स्तत्र] °स्तस्य **A** **40b** देवी] देव्या **A** **41a** प्रदक्षिणं] A_3A_4, प्रदक्षिणां A_7 **41d** पप्रच्छ] A_3, पपृच्छ A_4A_7 • भुवनेश्वरम्] भुवने{°णे° A_7}श्वरी **A** **42a** क एते देव] कायभेदे च **A** **42b** योगीशास्त्वां] A_3, योगिशास्त्वां A_4, योगास्त्वां A_7 (unmetrical) **42c** देवः] A_3A_7, देवं A_4 **42cd** °हस्यैनामु°] A_3A_4, °हस्यैवामु° A_7 **43–46**] om. **A**, instead **A** has four pādas reading इदं क्षेत्रं महत्पुण्यं ममैव परमेश्वरि{°री A_3A_4}। अत्र किंचित्तपःकृत्वा महत्फलमवाप्य{°प्स° A_4A_7}ते। ±

38⟨a^3–a^6⟩ S_1

38a अहं ते] S_2S_3R**A**, अन ⏑̲ S_1 (tops lost), हन्त Bh (conj.) **38b** यन्मां] $S_2S_3^{ac}$? RA_3A_4Bh, मया S_1, यत्मां S_3^{pc} • पृच्छसि] S_2S_3RA_3A_4Bh, पृच्छामि S_1 • सुव्रत] S_2^{pc}R**A**Bh, सुव्रतः $S_1S_2^{ac}S_3$ **38c** °कशिपुर्] S_1S_2R**A**Bh, °कशिपु S_3 (unmetrical) **38d** महत्] S_2S_3RA_3A_7Bh, महं S_1 **40a** °स्तत्र] $S_1S_2^{pc}S_3$Bh, °स्तस्य S_2^{ac} • देवस्य] $S_1S_2^{pc}$**A**Bh, दै(त्य)स्य S_2^{ac}, दैत्यस्य S_3 **40c** तपःसिद्धान्] **A**Bh, तपःसिद्धा S_1, तपस्सिद्धो S_2^{pc}, तपस्सिद्धा S_2^{ac}, तपसिद्धा S_3 **40cd** °योगाञ्ज्वलना°] **A**Bh, °योगी ज्वलना° S_1S_2, °योगी ज्वलाना° S_3 **41a** प्रदक्षिणं] S_1S_2RA_3A_4, प्रदक्षिण S_3 (unmetrical), प्रदक्षिणां Bh (em.) • शम्भोः] S_2R**A**Bh, शम्भो S_1S_3 **41b** °प्रणामं] S_2S_3R**A**Bh, °प्राणामम् S_1^{pc}, °प्राणमय्यम् S_1^{pc} (second correction, unmetrical), °प्राणमम् S_1^{ac} **41c** °स्तान्मुहुर्दृष्ट्वा] S_1**A**Bh, °स्ता मुहुर्दृष्ट्वा S_2, °स्ता मुर्हु दृष्टा S_3 **41d** पप्रच्छ] $S_1S_2A_3$Bh, प्रप्रच्छ S_3 **42a** क एते] S_2S_3RBh, एक ते S_1 **42c** देवः] S_2^{pc}RA_3A_7Bh, देव $S_1S_2^{ac}S_3$ **42cd** °हस्यैनामु°] S_2S_3RA_3A_4Bh, °हस्य तामु° S_1 **43b** स्थिताः] S_2^{pc}RBh, स्थिता $S_1S_2^{ac}S_3$ **43c** °राध्य मां] S_2S_3RBh, °राद्ध्य यं S_1^{pc}, °रद्ध्य यं S_1^{ac} **43d** जहुः] RBh (em.?), जहु S_1, जुहुः S_2, जुहः S_3 • प्राणान्नरोत्तमाः] S_2S_3RBh, प्राणांन्नरोत्तमः S_1

त एते सिद्धदेहार्थाः स्वच्छन्दगतिचारिणः।
मोक्षसिद्धिं परां निष्ठां गन्तारः परमं पदम्॥ ४४॥
अथ संचिन्त्य सुचिरं विस्मयायतलोचना।
देवं प्रोवाच शर्वाणी वचः परमपूजितम्॥ ४५॥
यथाहमपि देवेश प्राप्नुयां सिद्धिमीदृशीम्।
करिष्यामि तथा यत्नमेषा चास्मि गता विभो॥ ४६॥
ततः कृत्वा श्रियो रूपं देवी परमशोभनम्।
महत्तत्र तपस्तेपे सहस्रं परिवत्सरान्॥ ४७॥
देवश्चास्या वरं प्रादात्तैः समानं महाद्युतिः।
कृत्स्नस्याध्यात्मतन्त्रस्य मया प्रोक्तस्य भामिनि।
महायोगेश्वरी सिद्धा परार्थज्ञा भविष्यसि॥ ४८॥
अयं च पर्वतः श्रीमान्नाम्ना तव भविष्यति।
श्रीपर्वत इति ख्यातश्चित्रद्रुमविभूषितः।
समन्ताद्योजनशतं महापुण्यो भविष्यति॥ ४९॥

44a सिद्धदेहार्थाः] सिद्धिदेहाश्च R **44c** ॰सिद्धिं] ॰सिद्धि॰ R **45c** शर्वाणी] सर्व्वाणी R **47a** श्रियो] प्रियो R **48a** प्रादात्] प्रदात् R (unmetrical) **48b** महाद्युतिः] महा(द्य)भिः R **48c** ॰तन्त्रस्य] ॰तत्वस्य R **48d** मया] यथा R • भामिनि] भाविनि R **48e** ॰योगेश्वरी] ॰योगीश्वरी R **48f** परार्थज्ञा भविष्यसि] परानुज्ञा भविष्यति R **49b** भविष्यति] भविष्यसि R

47a श्रियो] श्रिया A_3A_7, श्रीया A_4 **47b** ॰शोभनम्] ॰शोभना **A** **47c** महत्] A_4A_7, मह A_3 • तपस्तेपे] A_3A_7, तपःस्तेपे A_4 **47d** ॰वत्सरान्] ॰वत्सरं **A** **48b** महाद्युतिः] महात्मभिः **A** **48c** ॰स्याध्यात्म॰] ॰स्यायोग॰ **A** **48d** भामिनि] भाविनि A_3A_4, भाविण A_7 **48e** ॰योगेश्वरी] ॰योगीश्वरी **A** **49cd** ख्यातश्चि॰] A_3A_4, ख्यात चि॰ A_7

44a त एते सिद्ध॰] S_2S_3Bh, एते सिद्धाश्च S_1 • ॰देहार्थाः] S_1S_3Bh, ॰देहार्षा+ः+ S_2 **44b** स्वच्छन्द॰] $S_1S_2S_3$R, स्वछन्द॰ Bh (typo) **44c** ॰सिद्धिं] S_1, ॰सिद्धि॰ S_2S_3, ॰सिद्धेः Bh (conj.) • परां निष्ठां] S_2RBh, परां निष्ठा S_1, ॰परानिष्ठां S_3 **44d** गन्तारः] $S_1^{pc}S_2S_3$RBh, गन्धारः S_1^{ac} **45b** विस्मया॰] S_1S_2RBh, विस्माया॰ S_3 • ॰लोचना] $S_1S_2^{pc}$RBh, ॰लोचनः $S_2^{ac}S_3$ **46b** प्राप्नुयां] RBh (em.?), प्राप्नुया S_1, प्राप्नुयात् S_2S_3 • ॰मीदृशीम्] RBh (conj.), ॰मीश्वरं S_1^{ac}, ॰मीश्वरीं S_1^{pc}, ॰मीदृशं S_2S_3 **46cd** यत्नमेषा] S_2S_3RBh, यत्नेमेषां S_1 **46d** चास्मि गता] S_1RBh, चास्मिङ्गता S_2S_3 • विभो] $S_2^{pc}S_3$RBh, विभोः $S_1S_2^{ac}$ **47a** श्रियो] S_1Bh, श्रिया S_2S_3 **47b** ॰शोभनम्] S_1R, ॰शोभना S_2S_3Bh **47c** महत्] S_2S_3RA_4A_7Bh, महं S_1 • तपस्तेपे] S_1S_2RA_3 A_7Bh, तपेस्तेपे S_3 **47d** ॰वत्सरान्] S_2RBh, ॰वत्सराः S_1, ॰वत्सरात् S_3 **48a** ॰श्चास्या वरं] S_2S_3R**A**Bh, ॰श्चास्यां वरा S_1 **48b** तैः समानं] S_1R**A**Bh, तैस्समं स॰ S_2, तै स स॰ S_3 (unmetrical) • महाद्युतिः] S_1Bh, ॰महद्युतिः S_2S_3 **48c** कृत्स्नस्या॰] $S_1^{pc}S_2$R**A**Bh, कृ(ष्ण)स्या॰ S_1^{ac}, कृत्स्नास्या॰ S_3 • ॰तन्त्रस्य] S_3**A**Bh, ॰तंतत्तृ S_1, ॰मन्त्रस्य S_2 **48d** भामिनि] S_1Bh, भाननि S_2S_3 **49ab**] repeated in S_1 **49b** श्रीमान्] $S_1^{*}S_2S_3$R**A**Bh, श्रीमा S_1 • तव भविष्यति] **A**Bh, तव भविष्यसि $S_1^{*}S_2S_3$, भवङ्गविष्यसि S_1 **49cd** ख्यातश्चि॰] $S_1S_2^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, ख्यातिश्चि॰ S_2^{ac} **49d** ॰द्रुमवि॰] S_1R**A**, ॰रूपवि॰ $S_2S_3^{pc}$Bh, ॰रूपभवि॰ S_3^{ac} (unmetrical) **49f** महापुण्यो] S_1R**A**Bh, महापुण्यै S_2, महापुण्ये S_3

इहागम्य च यो देवि त्वां मां च गिरिनन्दने।
शुचिः स्नात्वार्चयेन्मर्त्यः स लोकं मम यास्यति॥ ५०॥
यश्चेह त्यक्ष्यते प्राणाञ्छ्रीगिरावचलोत्तमे।
त्रिनेत्रः कामगो भूत्वा गाणापत्यमवाप्नुयात्॥ ५१॥
इहागत्य च ये शैलं करिष्यन्ति प्रदक्षिणम्।
शर्वायतनसंयुक्तं भविष्यन्ति हि ते गणाः॥ ५२॥
अतिशयरमणीये सिद्धसंघैरुपेते
   सुरभिकुसुमचित्रे श्रीगिरौ ये पुमांसः।
व्यपगतमलदोषा मां प्रपश्यन्ति शुद्धा
   वियति विहगयुक्तैस्ते विमानैः प्रयान्ति॥ ५३॥

इति स्कन्दपुराणे सप्ततितमो ऽध्यायः॥ ७०॥

50a च यो] तयोर् R **50b** ०नन्दने] ०नन्दिनि R **50c** ०येन्मर्त्यः] ०येद्यस्तु R **50d** मम] सम R **51a** त्यक्ष्यते] त्यक्षते R **51d** गाणापत्य०] गाणपत्य० R **52c** शर्वा०] सर्व्वा० R **53a** ०रमणीये] ०नमनीये R • सिद्ध०] सिद्धि० R **53b** ये पुमांसः] यः पुमां सः R **53c** प्रपश्यन्ति] प्रपश्यन्तीह R (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे श्रीपर्व्वतकथनं नामाध्यायः R

50c स्नात्वा०] A_3A_7, श्नात्वा० A_4 **51a** त्यक्ष्यते] त्यजते **A** **51b** ०गिरावचलोत्तमे] ०निवासे{०सो A_4} नलो{०सो० A_7}त्तमे **A** **51d** गाणापत्य०] गाणपत्य० **A** **52a** ये] A_3A_7, पे A_4 **52c** शर्वा०] सर्वा० **A** **52d** हि] A_3A_7, ही A_4 (unmetrical) **53**] om. **A** **Col.** इति {इति श्री० A_3A_4}स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रयां संहितायामम्बिकाखण्डे एकोनसप्ततितमो ऽध्यायः **A**± (A_3 adds ६९)

50(c^3–c^5, d^7) S_1 **52**(a^7) S_1 **53**(b^8) S_1

50c स्नात्वा०] $S_2S_3RA_3A_7Bh$, (स्नाता०) S_1 • ०येन्मर्त्यः] S_2^{pc}**A**Bh, ०येन्मर्त्य $S_1S_2^{ac}$, ०येन्मत्य S_3 **50d** स लोकं मम यास्यति] S_2S_3**A**Bh, मम लोकञ्च या(स्य)सि S_1 **51a** यश्चेह] S_1S_2R**A**, यस्त्वेह S_3, यस्त्विह Bh (conj.) • त्यक्ष्यते] em. Bh (silently), त्यक्षते $S_1S_2S_3$ **51ab** प्राणाञ्छ्री०] S_1 S_2R**A**Bh, प्राणा श्री० S_3 **51c** त्रिनेत्रः] R**A**Bh, त्रिनेत्र S_1, तृनेत्र S_2S_3 **51d** गाणापत्यमवाप्नुयात्] S_1, स गणापत्यमाप्नुयात् $S_2^{ac}S_3$, स गाणपत्यमाप्नुयात् S_2^{pc}, गाणपत्यमवाप्नुयात् Bh **52a** ये शैलं] $S_1S_2^{pc}S_3RA_3A_7Bh$, ⟨शै⟩+ये+ शैलं S_2 **52c** शर्वा०] S_2S_3Bh, सर्व्वा० S_1 **52d** हि] $S_2S_3RA_3A_7$, च S_1Bh • गणाः] S_1R**A**Bh, गतो S_2S_3 **53a** ०रमणीये] S_2S_3Bh, ०रमनीयो S_1 • ०रुपेते] S_2S_3RBh, ०रुपेतै S_1 **53b** पुमांसः] RBh (em.?), पुमांसौ S_1S_3, पुमान्सौ S_2 **53c** मां] S_1S_2R Bh, मा S_3 **53d** विहगयुक्तैस्ते] S_2S_3RBh, विहतियुक्तैस्तैर् S_1 • ०मानैः प्र०] S_2RBh, ०मानैर्प्र० S_1, ०मानै प्र० S_3 • ०यान्ति] RBh, ०यान्तीति $S_1S_2S_3$ (इति part of col.) **Col.** स्कन्दपुराणे श्रीगिरि(वर) प्रदाने आध्याय ६० (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, स्कन्दपुराणे ऊनसप्तर्यो ध्यायः॥ ⊙ S_2, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्याय ६९ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे श्रीगिरिवरप्रदानं नाम सप्ततितमो ध्यायः Bh

एकसप्ततितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
शासतस्तस्य दैत्यस्य हिरण्यकशिपोस्तदा ।
अगात्कालो महान्व्यास त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ १ ॥
दर्पेण महताविष्टः श्रीमदोद्धूत्तचेतनः ।
अवमेने सुरान्सर्वान्न च धर्ममवेक्षते ॥ २ ॥
स देवान्सहितान्सर्वाञ्छक्राद्यान्क्रोधमूर्छितः ।
चालितानपि राज्ये स्वे कृच्छ्रमापादयद्भृशम् ॥ ३ ॥
संताप्यमानास्ते सर्वे ब्रह्माणं शरणं ययुः ।
भगवन्भूतभव्येश पितामह महाद्युते ॥ ४ ॥
हिरण्यकशिपुर्दैत्यस्त्वत्तो लब्धवरो ऽनघ ।
त्रैलोक्यं कृत्स्नमाक्रम्य राज्यं नो हृतवान्दिवि ॥ ५ ॥

1a दैत्यस्य] देवस्य R **1c** महान्व्यास] महाव्यास R **2b** °दोद्धूत्तचेतनः] °दोद्धूतलोचनः R **2d** °मवेक्षते] °मवेक्ष्यते R **3b** °ञ्छक्राद्यान्] °न् शक्राद्या R **3cd**] चालितानपि बत कृच्छ्रमापादयद्भृशं R^{ac} (unmetrical), चालितान् पिबत कृच्छ्रमापादयत यद्भृशं R^{pc} (unmetrical) **4a** °नास्ते सर्वे] °नाः सर्वे ते R **5d** राज्यं नो हृतवान्] राह्यं वै कृतवान् R

1a शासत°] A_7, शासन° A_3, शाशत° A_4 **1d** त्रैलोक्यं] A_3A_7, त्रैलौक्यं A_4 **2b** श्रीमदोद्धूत्तचेतनः] श्रीमदोद्धतचेतसः A_4, श्रीमान्दानवसत्तमः A_3A_7 **2c** अवमेने] A_7, अरामने A_3, अमरान° A_4 • °न्सर्वान्] °न् धीमान् **A** **2d** धर्ममवेक्षते] A_3A_7, सर्वामवेक्ष्यते A_4 **3cd** राज्ये स्वे कृच्छ्र°] राज्ये{°ह्ये° A_7}षु दुःख° **A** **4a** संताप्यमानास्ते सर्वे] संत्रास्यमानाः{°णाः A_7} सर्वे ते **A** **4b** शरणं] A_3A_4, सरणं A_7 **5c** °माक्रम्य] °मागम्य **A** **5d** राज्यं] A_3A_4, राह्यं A_7 • हृतवान्] कृतवान् **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 (up to **64 b**[8]) photos 2.6a (f. 115^r), 2.5b (f. 115^v), 2.5a (f. 116^r) and 2.4b (f. 116^v); S_2 exposures 98a–100a (f. 105^v– 107^v); S_3 f. 114^r–116^r; R f. 133^r–135^v; A_3 f. 76^v–78^r; A_4 f. 110^r–111v; A_7 f. 108^v–109^v.
2(c^1–c^3) S_2 **4**(b^3) S_2

1a शासत°] S_1RA_7Bh, भासत° S_2S_3 **1b** °कशिपोस्त°] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, °कशि(पु)स्त° S_2^{ac}, °कशिपुस्त° S_3 **1c** अगात्] S_3RBh (em.), मोहात् S_1, आगात् S_2 • महान्व्यास] S_2S_3**A**Bh, महाद्व्यास S_1 **1d** त्रैलोक्यं] $S_2S_3RA_3A_7Bh$, त्रैलोक्य° S_1 **2b** °दोद्धूत्त°] S_1Bh, °दोवृत्त S_2S_3 • °चेतनः] S_2^{pc}Bh, °वेच्छतः S_1, °चेतसः $S_2^{ac}S_3$ **2c** °न्सर्वान्] S_1S_2RBh, °न्सर्वा S_3 **2d** °मवेक्षते] $S_1A_3A_7$, °मवेक्ष्यत S_2S_3, °मवैक्षत Bh (em.?) **3a** देवान्सहितान्] S_2R**A**Bh, देवा सहितान् S_1, देवा सहिता S_3 **3b** °ञ्छक्राद्यान्] **A**Bh, °ञ्छक्राद्या S_1, °न्छक्राद्यां S_2, °न्छक्राद्या S_3 **3c** चालिता°] S_2R**A**Bh, चलिता° S_1S_3 • राज्ये] S_1S_2**A**Bh, राजे S_3 **3d** °मापादयद्] R^{ac}**A**Bh, °मापदयद् S_1S_2, °मापदयं S_3 **4a** °मानास्ते] S_2S_3Bh, °माना ते S_1 **4b** शरणं] $S_1S_2RA_3A_4Bh$, शरण S_3 (unmetrical) **4c** °भव्येश] S_2R**A**Bh, °भाव्येश S_1, °भव्येष S_3 **5a** °कशिपुर्दैत्य°] R**A**Bh, °कशिपु द्वैत्य° S_1, °कशिपु द्वेत्य° S_2 (tops lost), °कशिपुदैत्य° S_3 (unmetrical) **5b** लब्धवरो] $S_1S_2S_3$R**A**, लब्थवरो Bh (typo) • ऽनघ] S_1R**A**Bh, नघः S_2S_3 **5c** त्रैलोक्यं] S_2S_3R**A**Bh, त्रैलोक्य° S_1 **5d** राज्यं] $S_1S_2A_3A_4Bh$, राजा S_3 • नो हृत°] S_2S_3Bh, नोद्धूत° S_1 • °न्दिवि] S_2S_3R**A**, °न्दिति S_1, °न्दिवः Bh (conj.)

अनिशं चावमानं नः प्रयुङ्क्ते वैरयातनम्।
तेन विद्राविताः सर्वे शरणं वयमागताः॥ ६॥
प्रसादं कुरु देवेश स न स्यान्नो यथा रिपुः।
त्यक्तधर्मा जगच्छत्रुर्हिरण्यकशिपुर्बली॥ ७॥
एवं प्रोक्तस्तदा देवैर्देवः कमलवाहनः।
प्रोवाचेदं महाप्रज्ञ देवानां प्रियकृद्वचः॥ ८॥
क्षीणं तद्दैत्यराजस्य तपस्तस्य दुरात्मनः।
कृच्छ्रं गमितवान्यो वो राज्यं च हृतवान्रिपुः॥ ९॥
तेनाहं प्रार्थितः पूर्वं सर्वावध्यत्वमुत्तमम्।
अन्तरं भाषितश्चासौ मया संज्ञाविमोहितः॥ १०॥
यदैवान्तरमाहाथ दैत्यराजो विचेतनः।
तदैव मनसा तोषमहमागां महाबलाः॥ ११॥
ते यूयमद्य गच्छध्वं विष्णोर्भवनमुत्तमम्।
तं ब्रूत सहिताः सर्वे तस्य नाशार्थमच्युतम्॥ १२॥

6b प्रयुङ्क्ते वैरयातनम्] पर्युक्ते चैव पातनम् R **7c** ॰धर्मा] ॰धर्म॰ R **8c** महाप्रज्ञ] महाप्राज्ञो R **9c** कृच्छ्रं] कृत्स्नं R • ॰वान्यो वो] ॰चाल्पं वा R **10a** प्रार्थितः] प्रार्थि+ता+ः R **10c** ॰श्चासौ] ॰श्चास्मै R **11a** ॰माहाथ] ॰मास्थाय R **11c** तोष॰] तेपे R **11d** ॰मागां] ॰मागान् R **12a** ॰मद्य गच्छ॰] ॰मध्यगच्छ॰ R **12b** ॰र्भवन॰] ॰र्भुवन॰ R

6a ॰वमानं नः] ॰वमानन्नं A_7, ॰वसानत्वं A_3, ॰वशानं त्वं A_4 **6b** प्रयुङ्क्ते वैरयातनम्] प्रयुक्ते वैरसायनं **A** **7b** न स्यान्नो] नश्येन्नो A_3, नश्योन्नो A_4, ॰मश्येन्नो A_7 **7c** ॰धर्मा] ॰धर्मो **A** • जगच्छत्रुर्हि॰] A_3A_4, जगत् शक्रोर्हि॰ A_7 **8ab** देवैर्देवः] देवैर्ब्रह्मा A_3A_4, देवै ब्रह्मा A_7 **8c** महाप्रज्ञ] महायज्ञो **A** **8d** देवानां] A_3A_4, देवाणां A_7 **9a** तद्] तु **A** **9c–13b**] om. **A**

7(c^8) S_2, (b^6–b^8) S_3 **10**(c^1–c^3) S_1 **11**(d^5) S_1

6a ॰शं चावमानं नः] S_2^{pc}RBh, ॰शम्यवमानन्नः S_1, ॰शञ्चा(च)मानन्नः S_2^{ac}, ॰शञ्चावमाननं S_3 (unmetrical) **6b** प्रयुङ्क्ते] conj. Bh (silently), प्रयुक्ते $S_1S_2S_3$ • वैरयातनम्] S_2Bh, वैरायतनम् S_1 (unmetrical), वैरयातनः S_3 **6c** ॰द्राविताः] S_2R**A**Bh, ॰द्रापिता S_1, ॰द्राविता S_3 **6d** ॰मागताः] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, ॰मागता S_3^{ac} **7b** स्यान्नो] S_2RBh, स्या नो S_1S_3 **7c** ॰च्छत्रुर्] RA_3A_4Bh, ॰च्छत्रु $S_1S_2^{pc}$, ॰च्छ(क्र) S_2^{ac}, ॰च्छक्र S_3 **8a** देवैर्] S_2RA_3A_4Bh, देवै S_1S_3 **8b** ॰वाहनः] S_1S_2R**A**Bh, ॰वाहः S_3 (unmetrical) **8d** देवानां] S_1S_2RA_3A_4Bh, देवाना S_3 • प्रियकृद्वचः] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, पृयकृद्वचः S_2^{ac}, पृयकृद्वच S_3 **9a** क्षीणं तद्] S_2RBh, क्षीणं त S_1, क्षीणन्त S_3 **9ab** ॰राजस्य त॰] S_2S_3R**A**Bh, ॰राजस्यस्त॰ S_1 **9c** ॰वान्यो] S_2S_3Bh, ॰वान्ये S_1 **9d** ॰वान्रिपुः] RBh (em.?), ॰वात्रिपौः S_1, ॰वानृपुः $S_2^{pc}S_3$, ॰वांनृपुः S_2^{ac} **10a** प्रार्थितः] S_1S_2Bh, प्रात्थितः S_3 **10b** ॰वध्यत्व॰] S_2S_3RBh, ॰वद्ध्ये त्व॰ S_1 **10d** ॰विमोहितः] S_2S_3RBh, ॰विमोहिता S_1 **11a** यदैवा॰] S_2S_3RBh, यदेवा॰ S_1 **11c** तदैव] S_2S_3RBh, तदेव S_1 **11d** ॰मागां] S_2S_3Bh, ॰मार्गा S_1 **12b** विष्णोर्] S_1S_2RBh, विष्णो S_3 **12c** तं ब्रूत सहिताः] S_2RBh, तं ब्रूत सहिता S_1, त ब्रूयात्सहिता S_3 **12d** ॰मच्युतम्] RBh (conj.), ॰मुद्यतं S_1, ॰मुच्यतां S_2^{ac}, ॰मुच्यतं $S_2^{pc}S_3$

नरसिंहवपुः कृत्वा सकृदाहत्य हंस्यति ।
हिरण्यकशिपुं दैत्यं ततो निर्वृतिमेष्यथ ॥ १३ ॥
एवमस्त्विति ते सर्वे प्रणिपत्य पितामहम् ।
आजग्मुः सहिता देवा विष्णोर्भवनमादृताः ॥ १४ ॥
अथ दृष्ट्वा महातेजा विष्णुर्देवानुपस्थितान् ।
उवाच श्लक्ष्णया वाचा वचश्चेतोमनोहरम् ॥ १५ ॥
स्वागतं भवतामस्तु किमर्थं यूयमागताः ।
पूज्या भवन्तः सर्वे मे सुहृदो ऽतिगरीयसः ॥ १६ ॥
यद्वो मनोगतं किंचिन्मया कार्यं दिवौकसः ।
क्षिप्रं तद्ब्रूत संक्षिप्तं कर्ताहमविचारितम् ॥ १७ ॥
विष्णुनैवं तदा प्रोक्ता देवाः शक्रपुरोगमाः ।
ऊचुः प्रहृष्टवदनाः संस्तुवन्तो जनार्दनम् ॥ १८ ॥

13a नरसिंह°] नारसिंह° R **13b** सकृदाहत्य हंस्यति] स देवस्तं निहंस्यति R **14d** °र्भवनमादृताः] °र्भुवनमावृताः R **15b** विष्णुर्] विष्णोर् R **15c** श्लक्ष्णया] श्लक्षया R **16a** स्वागतं] आगतं R **17a** यद्वो] यम्वो R **17c** संक्षिप्तं] सक्षिप्रं R

13c °कशिपुं] °कशिपु° A_3 (unmetrical), °कशिपुर् A_4, °कसिपुं A_7 **13d** ततो] हत्वा **A** **14c** °ता देवा] °ताः{°ता A_3} सर्वे **A** **14d** °मादृताः] °माशु ते A_3, °मानुते A_4, °माशृतो A_7 **16d** सुहृदो ऽति°] A_3A_4, षुहृदि A_7 (unmetrical) **17a** यद्वो] यत्त्वा A_3, यत्वा A_4A_7 **17b** कार्यं] किंचिद् **A** **17c** तद्] A_3, त A_4A_7 **17d** कर्ताहम°] करवामा° **A** **18a** °नैवं] A_3, °नैव A_4A_7

15(d^4) S_1

13a °सिंहवपुः] S_1S_2RBh, °सिन्होम्वपुः S_3 **13b** °दाहत्य] S_1Bh, °दाहन्य S_2S_3 **13c** °कशिपुं दैत्यं] $S_1S_2^{ac}$RBh, °कशिपुर्द्दैत्यं S_2^{pc}, °कशिपुदैत्यं S_3 (unmetrical) **13d** निर्वृति°] S_2R**A**Bh, निर्वृत्ति° S_1, निवृर्त्ति° S_3 **14a** ते सर्वे] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, ते स S_2^{ac} (unmetrical) **14c** आजग्मुः] S_2R**A**Bh, आजग्मु S_1, अजग्मु S_3 • °ता देवा] S_2S_3RBh, °ता सर्व्वे S_1 **14d** विष्णोर्] S_1S_2R**A**Bh, विष्णो S_3 • °मादृताः] S_2S_3Bh, °मादृता S_1 **15b** विष्णुर्दे°] S_2**A**Bh, विष्णु दे° S_1S_3 (tops lost in S_1) • °स्थितान्] R**A**Bh, °स्थिता S_1, °स्थिताम् S_2S_3 **15c** श्लक्ष्णया] S_2S_3**A**Bh, शक्ष्णया S_1 **15d** वचश्चेतो°] S_2S_3R**A**, वचश्चो(क्तौ) S_1, वचश्चोक्ति° Bh (conj.) **16a** भवतामस्तु] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, भगवामस्तु $S_2^{ac}S_3$ **16b** किमर्थं] S_1S_2R**A**Bh, किमर्थ S_3 (unmetrical) • °मागताः] $S_1S_2S_3$R**A**, °मगताः Bh (typo, unmetrical) **16c** पूज्या भवन्तः] R**A**Bh, पूज्य भान्त S_1 (unmetrical), पूज्यम्भवन्त{°त° S_2^{ac}}स् S_2, पूज्या भवन्त S_3 **16d** सुहृदो] S_2S_3RA_3A_4, सुभक्तो S_1, सुहदो Bh (typo) • ऽतिगरीयसः] S_1RA_3A_4Bh, विगरीयसः S_2S_3 **17a** यद्वो] S_1Bh, यद्वा S_2S_3 **17ab** किंचिन्मया कार्यं] S_2S_3RBh, चिन्मया कार्यं+हि+ S_1 **17c** क्षिप्रं तद्] $S_1S_2A_3$Bh, क्षिप्रन्तं S_3 • संक्षिप्तं] S_2S_3**A**Bh, सिक्षिप्तं S_1 **17d** कर्ताहम°] S_1S_2RBh, कर्त्ताहप° S_3 **18a** विष्णुनैवं] S_1S_3RA_3Bh, विष्णुर्न्नैवन् S_2 • प्रोक्ता] S_1S_2R**A**Bh, योक्तं S_3 **18b** देवाः] S_2S_3R**A**Bh, देवा S_1 • °पुरोगमाः] $S_1S_2^{ac}S_3$R**A**Bh, °पुरोगमे S_2^{pc} **18c** °वदनाः] S_2S_3R**A**Bh, °वदना S_1 **18d** संस्तुवन्तो] S_1S_2R**A**Bh, संभुवन्तो S_3

हिरण्यकशिपोर्देव दैत्यराज्ञो महाबलात्।
भयं नः सुमहज्जातं राज्यं चापहृतं दिवि॥ १९॥
अवमानः प्रयुक्तश्च तेनास्मभ्यं सुरोत्तम।
भुनक्ति स जगत्कृत्स्नं ब्रह्मद्विङ्कश्यपात्मजः॥ २०॥
स यथा वध्यते दैत्यस्त्वया सर्वारिसूदन।
तथा कुरु हृषीकेश वरो ऽयं नः प्रदीयताम्॥ २१॥
ततो विष्णुश्चिरं ध्यात्वा वधोपायं प्रचिन्त्य च।
प्राह देवान्सुरश्रेष्ठो वचसाप्याययन्निव॥ २२॥
एवमस्तु सुरश्रेष्ठाः सर्वं कर्तास्मि वो वचः।
महाबलः स दैत्येन्द्रो यतो युष्मान्वदाम्यहम्॥ २३॥
आविशन्तु भवन्तो ऽपि शरीरं मम सुव्रताः।
सर्वदेवमयो भूत्वा दृप्तं हंस्यामि वो रिपुम्॥ २४॥
ततो देवास्तदा सर्वे विविशुर्वैष्णवीं तनुम्।
स चापि बलवान्भूत्वा रूपं कृत्वा भयानकम्॥ २५॥

19c ◦महज्जातं] R^{pc}, ◦महज्ञातं R^{ac} **20a** अवमानः] त्वरमाणः R **20b** सुरोत्तम] सुरोत्तमः R **20d** ◦ङ्कश्यपा◦] ◦ट् काश्यपा◦ R **23b** सर्वं] सर्व◦ R **23d** यतो] वरो R **24d** हंस्यामि वो रिपुं] हिंस्यामि वो रिपून् R **25b** तनुम्] तनूम् R **25c** स चापि] ततः स R

19d चापहृतं] च हृतवान् A_3A_4, च कृतवान् A_7 **20a–23b**] om. **A** **23c** Before this **A** adds विष्णुरुवाच। **23d** यतो] यातो A_3A_7, यात्तो A_4 **24d** दृप्तं हंस्यामि वो] तृप्तो हिंसास्यतो **A** **25d** रूपं कृत्वा] कृत्वा रूपं **A**

19(a^1–a^3) S_1 **25**(d^3–d^4) S_2

19a ◦कशिपोर्देव] $S_1^{pc}S_2$R**A**Bh, ◦कशिपोर्दैत्य S_1^{ac}, ◦कशिपो देव S_3 **19b** दैत्य◦] $S_1^{ac}S_2S_3$R**A**Bh, द्दैत्य◦ S_1^{pc} • ◦राज्ञो महाबलात्] S_2S_3R**A**, ◦राजा महाबला+ः+ S_1, ◦राजो महाबलात् Bh (typo?) **19c** नः] S_2S_3R**A**Bh, न S_1 • ◦महज्जातं] S_2R^{pc}**A**Bh, ◦महं ज्ञानं S_1^{ac}, ◦महज्ञात◦ S_1^{pc}, ◦महजातं S_3 (unmetrical) **19d** दिवि] $S_1S_2S_3$R**A**, दिवः Bh (conj.) **20a** अवमानः] em. Bh (silently), अवमान◦ $S_1S_2S_3$ **20b** ◦नास्मभ्यं] S_2S_3RBh, ◦नास्मत्य S_1 **20b** सुरोत्तम] S_2^{pc}Bh, सुरोत्तमाः S_1, सुरोत्तमः $S_2^{ac}S_3$ **20c** जगत्कृत्स्नं] S_1S_2RBh, जगकृस्नं S_3 (unmetrical) **20d** ◦द्विङ्कश्यपा◦] em. Bh (silently), ◦विङ्काश्यपा◦ S_1, ◦द्विङ्काश्यपा◦ S_2, ◦विङ्कश्यपा◦ S_3 (or ◦ङ्का◦) **21ab** दैत्यस्त्व◦] S_1S_2RBh, दैत्य त्व◦ S_3 • ◦सूदन] S_2^{pc}RBh, ◦सूदनः $S_1S_2^{ac}S_3$ **21c** हृषीकेश] $S_1^{ac}S_2S_3$RBh, हृशीकेश S_1^{pc} **21d** ऽयं नः] S_2RBh, यन्न S_1S_3 **22a** ततो विष्णुश्चिरं] $S_2S_3^{pc}$RBh, ततो विष्णु चिरं S_1, ⟨विष्णु(श्चिर)⟩+ततो विष्णु+श्चिरं S_3 **22b** वधोपायं] S_1S_2RBh, वधोपाय S_3 **22c** देवान्सुरश्रेष्ठो] S_1S_2RBh, देवा सुरश्रेष्टो S_3 **22d** ◦साप्यायय◦] S_2S_3RBh, ◦साप्ययय◦ S_1 **23a** सुर◦] S_2S_3RBh, सुरः S_1 • ◦श्रेष्ठाः] RBh (em.?), ◦श्रेष्ठो $S_1S_2^{ac}$, ◦श्रेष्ठा $S_2^{pc}S_3$ **23b** सर्वं] S_2Bh, सर्व्वं◦ S_1, सर्व◦ S_3 • वो] $S_1S_2^{pc}S_3$RBh, चो S_2^{ac} • वचः] $S_1S_2^{pc}$RBh, वच $S_2^{ac}S_3$ **23c** महाबलः स] S_1S_2R**A**Bh, महाबलस्य S_3 **23d** युष्मान्] S_1R**A**Bh, युष्माद् S_2, युश्मान् S_3 **24a** आविशन्तु] S_1R**A**Bh, आविशध्वं S_2S_3 **24b** सुव्रताः] S_2S_3R**A**Bh, सुप्रता S_1 **24d** हंस्यामि] S_1S_2Bh, हस्यामि S_3 • रिपुम्] **A**Bh, ऋपून् S_1, रिपून् S_2S_3 **25b** विविशुर्] S_2R**A**Bh, विविशु S_1S_3 (unmetrical) **25c** बलवान्] S_1S_2R**A**Bh, बलमा S_3 **25d** कृत्वा] $S_1S_2^{pc}S_3$R, om. S_2^{ac} (unmetrical), कृस्वा Bh (typo)

नारसिंहं महातेजा नखदंष्ट्राविभीषणम् ।
जगाम विलसन्विष्णुर्हिरण्यकशिपोः पुरम् ॥ २६ ॥
उद्यानं स बहिस्तस्य सर्वर्तुकुसुमायुतम् ।
नृसिंहो दैत्यसिंहस्य दृष्ट्वा तस्थौ सुविस्मितः ॥ २७ ॥
चम्पकाशोकजातीभिः कदम्बबकुलैरपि ।
तथा सुरभिपुष्पैश्च समन्तादुपशोभितम् ॥ २८ ॥
सरोभिः पद्मसंछन्नैर्हंसचक्राह्वशोभितैः ।
वृक्षैः कामफलैश्चैव वैभ्राजसदृशं वनम् ॥ २९ ॥
तद्बभञ्ज नृसिंहस्तु खेलगामी मदोत्कटः ।
सरांसि क्षोभयामास करीव समदोल्वणः ॥ ३० ॥
स रेजे वनमध्यस्थः परिसर्पन्नितस्ततः ।
मेरोरचलराजस्य स्थितं शृङ्गमिवोच्छ्रितम् ॥ ३१ ॥

26c °म विलसन्] °मातिबलो R **27ab**] R has this after pāda d. **27b** सर्वर्तु°] सम्वर्तु° R **27c** नृसिंहो] नृसिंहं R **28c** सुरभिपुष्पैश्च] सुरतिभिः पुष्पैः R **29b** °चक्राह्व°] °चक्राङ्ग° R **29d** वैभ्राज°] विभ्राज° R **30a** °सिंहस्तु] °सिहस्तु R (unmetrical) **30d** °मदोल्वणः] °मदोल्वनः R **31a** स रेजे] सरोज° R **31b** °सर्पन्नि°] °दर्पन्नि° R **31d** स्थितं] स्थितः R

26a महातेजा] A_3A_7, महातेज A_4 **26c** विलसन्विष्णुर्] विमलं विष्णु A_3, विपुलं विष्णु A_4, विलयं विष्णुर् A_7 **27b** °कुसुमा°] A_3A_4, °कुशुमा° A_7 **27d–29c**] om. **A** **29d** वैभ्राज°] विभ्राज° A_7, विभ्रद्वै A_3A_4 • वनम्] वलं A_3A_7, चलं A_4 **30**] om. **A** **31a** स रेजे वन°] स वै तद्वन° **A** • °मध्यस्थः] A_7, °मध्यस्थ A_3A_4 **31b** °न्नितस्ततः] A_7 (°न् इ°), °न् हत{तः A_4}स्ततः A_3A_4 **31c** °रचलराजस्य] A_3A_4, °र्वचनमाश्रित्य A_7

26(c^6–c^7) S_1 **27**(d^7) S_1, (b^3) S_2

26a °सिंहं] S_2R**A**Bh, °सिंह° S_1, °सिंहा S_3 • महातेजा] $S_1S_2RA_3A_7$Bh, महातेज S_3^{pc}, महातेजं S_3^{ac} **26b** °दंष्ट्रा°] R**A**Bh, °दंष्ट्र° S_1, °दष्ट्रां S_2, °दृष्टा° S_3 • °विभीषणम्] S_2S_3R**A**, °विभूषणम् S_1Bh **26c** °लसन्विष्णुर्] S_2Bh, °ल(सं)र्–ष्णु S_1, °लसद्विष्णु S_3 **27a** °स्तस्य] S_2S_3R**A**Bh, °स्तत्र S_1 **27b** °र्तुकुसुमायुतम्] $S_2^{pc}RA_3A_4$, °र्तुकुसुमैर्वृतं S_1, ⏑कुसुमायुतम् S_2^{ac}, °कुसुममायुतं S_3 (unmetrical), °र्तुकुसुमैर्वृतम् Bh **27c** °सिंहस्य] S_2R**A**Bh, °सिंहश्च S_1, °सिहस्य S_3 (unmetrical) **28a** °जातीभिः] S_2S_3RBh, °जातीभि S_1 **28b** कदम्बबकुलै°] S_2R, कदम्बबहुलै° S_1, कदम्बचकुलै° S_3, कदम्बैर्बकुलै° Bh (conj.) **28c** सुरभि°] $S_1^{pc}S_2S_3$Bh, सुभि° S_1^{ac} (unmetrical) **29a** सरोभिः] S_2S_3RBh, सरोभि S_1 • °संछन्नैर्] S_2RBh, °संच्छन्नै S_1S_3 **29c** वृक्षैः] S_2S_3RBh, वृक्षै S_1 **29d** वैभ्राज°] $S_1^{pc}S_2S_3$Bh, भ्राज° S_1^{ac} (unmetrical) **30a** तद्बभञ्ज नृ°] S_3RBh (em.?), तद्बङ्गंजं तु S_1, तद्बभञ्जुर्न्नृ° S_2 • °सिंहस्तु] S_2^{pc}Bh, °सिंहेन S_1, °सिङ्हस्य S_2^{ac}, °सिहास्य S_3 (unmetrical) **30b** खेलगामी] $S_1S_2^{pc}S_3$RBh, खेलागामी S_2^{ac} **30c** सरांसि] S_3RBh (em.?), सरा सं° S_1, सरांशि S_2 • क्षोभया°] $S_1^{pc}S_2S_3$RBh, ° ⏑भया° S_1^{ac} **30d** °मदोल्वणः] conj. Bh (silently), °मदोललं S_1, °मदोल्वलं S_2S_3 **31a** °मध्यस्थः] $S_1S_2^{pc}RA_7$Bh, °मद्ध्यस्थ $S_2^{ac}S_3$ **31b** परिसर्पन्नितस्ततः] A_7Bh (em.?), सरिसर्प्पंनिभस्तत S_1, परिसम्पन्नि{°नि° S_3^{ac}}तस्ततः S_2S_3 **31c** मेरोर°] $S_2S_3RA_3A_4$Bh, मरोर° S_1 **31d** °वोच्छ्रितम्] S_2^{pc}R**A**Bh, वोत्थितं S_1, °वोच्छूतं $S_2^{ac}S_3$

अथागत्य नृसिंहं तं वनपाला रुषान्विताः ।
बलिनो वारयामासुस्तांश्चैव व्यहनद्बली ॥ ३२ ॥
हतशेषास्ततस्तत्र प्रपलीनास्तु ये ऽसुराः ।
ते गत्वा कथयामासुर्हिरण्यकशिपोस्तदा ॥ ३३ ॥
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा दैत्यराजो महाबलः ।
प्रह्लादं चानुह्लादं च नमुचिं बाष्कलिं बलिम् ॥ ३४ ॥
विप्रचित्तिप्रधानांश्च सर्वानाहूय दानवान् ।
प्रोवाच त्वरितं गत्वा बद्ध्वा सिंहं ममान्तिकम् ॥ ३५ ॥
समानयत दैत्येन्द्रा न हन्तव्यः कथंचन ।
क्रीडनं सिंहपोतो ऽसौ देव्या मम भविष्यति ॥ ३६ ॥
इति श्रुत्वासुराः सर्वे विप्रचित्तिपुरोगमाः ।
उद्यानं सहिता गत्वा नृसिंहं ददृशुः स्थितम् ॥ ३७ ॥

32b रुषा°] कषा° R **32d** व्यहनद्] व्यहद् R (unmetrical) **33d** °कशिपोस्त°] °कशिपुन्त° R **34c** प्रह्लादं चानुह्लादं च] प्रह्रादश्चानुह्रादश्च R **34d** बाष्कलिं] बास्कलिं R **35c** त्वरितं] द्रुरितं R **36c** क्रीडणं] क्रीडितः R • °पोतो] °वातो R

32a तं] तु **A** **32b** वनपाला] रणशूरा{°सूराः A_7} **A** **32cd** °मासुस्तां°] °माशुस्तां° A_3A_7, °मासु तां° A_4 **32d** व्यहनद्] A_3A_4, ह्यइनद् A_7 **33b** प्रपलीना°] वेपमाना° **A** **33c** °यामा-सु°] A_3A_4, °यामाशु° A_7 **34c** प्रह्लादं चानुह्लादं च] $A_3^{pc}A_4^{pc}A_7$, प्रह्लादं च A_3^{ac} (unmetrical), प्रह्रादं चानुह्रादं च A_4^{ac} **34d** बाष्कलिं बलिम्] बाहुशालिनं **A** **35d** ममान्तिकम्] A_3A_4, मनान्तिकं A_7 **36b** हन्तव्यः] A_3A_7, हंतव्य A_4 • कथंचन] कदाचन **A** **36c** क्रीडनं] A_3A_7, क्रीडनो A_4 **37c** सहिता] सहितं A_3A_4, संहितं A_7

35(c⁷–d²) S_1 **37**(c³) S_1

32a अथागत्य] S_1R**A**, अथाभ्येत्य S_2^{pc}Bh, (य)थाभ्येत्य S_2^{ac}, यथाभ्येत्य S_3 • नृसिंहं तं] $S_1^{pc}S_2^{pc}S_3$RBh, न्रिसंहं तं S_1^{ac}, नृसिङ्ह(स्ता)म् S_2^{ac} **32b** वनपाला] S_2S_3RBh, वनमाला S_1 • रुषान्विताः] S_2^{pc}**A**Bh, रुषान्विता $S_1S_2^{ac}S_3$ **32c** बलिनो] S_2S_3R**A**Bh, बलिनौ S_1 • वारया°] $S_1S_2S_3$R**A**, वारसा° Bh (typo) **32cd** °मासुस्तांश्चै°] S_2S_3RBh, °मासु ताश्चै° S_1 **32d** °व व्यहन°] S_2S_3 A_3A_4, °व व्यहत° S_1, °वाभ्यहन° Bh (conj.) • °द्बली] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, °द्बलीम् S_2^{ac} **33a** °षास्ततस्त°] R**A**Bh, °षा ततस्त° S_1, °षास्तु ये त° S_2S_3 **33b** प्रपलीनास्तु ये] R, प्रपलीना भये S_1, प्रवलीनास्तु ते S_2S_3, प्रविलीनास्तु ये Bh (conj.?) **33c** कथयामासुर्] RA_3A_4Bh, कथयामास S_1, कथयामासु S_2S_3 **33d** °कशिपो°] S_1S_3**A**Bh, °कषिपो° S_2 **34a** तद्वचनं] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, तद्वनं S_2^{ac} (unmetrical) **34c** प्रह्लादं चानुह्लादं च] $A_3^{pc}A_4^{pc}A_7$, प्रह्लादश्चोनु{°ग्र° S_1^{ac}}ह्लादश्च S_1, प्रह्रादश्चानुह्रादश्च S_2, प्रह्लद चानुह्र{°ह° S_3^{ac}}दं च S_3 (unmetrical), पह्लादश्चानुह्रादश्च Bh (typo) **34d** बाष्कलिं] $S_1S_2^{pc}S_3$Bh, बा(क)लिं S_2^{ac} **35a** विप्रचित्ति°] $S_1S_2^{ac}S_3$R**A**Bh, विप्रचित्तिं S_2^{pc} • °प्र-धानांश्च] S_2^{pc}R**A**Bh, °प्रधानच्च S_1^{ac}, °प्रधानश्च S_1^{pc}, °प्रधानाश्च $S_2^{ac}S_3$ **35b** दानवान्] S_2S_3R**A**Bh, दानवा S_1 **35c** प्रोवाच] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, प्रोवच $S_2^{ac}S_3$ **35d** सिंहं] S_1S_2R**A**Bh, सिङ्ह S_3^{pc}, सिहा S_3^{ac} (unmetrical) • ममान्तिकम्] S_2S_3RA_3A_4Bh, महान्तिकं S_1 **36b** हन्तव्यः] S_2^{pc}RA_3A_7Bh, हन्तव्य $S_1S_2^{ac}S_3$ • कथंचन] S_2^{pc}RBh, कथंचनः $S_1S_2^{ac}S_3$ **36c** क्रीडनं] $S_2A_3A_7$Bh, क्रीडनः S_1, क्रीडन S_3 (unmetrical) **37a** °त्वासुराः] S_2R**A**Bh, °त्वासुरा S_1S_3 **37c** सहिता] $S_1S_2^{pc}S_3$RBh, सहितो S_2^{ac}

दूरस्थाश्चिक्षिपुः पाशांस्तांश्च चिच्छेद माधवः ।
अथ विद्रावयामास दानवान्केसरी भृशम् ॥ ३८ ॥
ततो हतसहायास्ते दैत्या विमनसो ययुः ।
पार्श्वं दानवराजस्य सर्वं चाकथयंस्तदा ॥ ३९ ॥
अथ क्रुद्धः स्वयं राजा हिरण्यकशिपुर्बली ।
रथमास्थाय संनद्धो नृसिंहं प्राद्रवद्रुषा ॥ ४० ॥
स रथः सिंहराजेन सायुधः पर्वतोपमः ।
संभ्राम्य पातितस्तूर्णं चूर्णमागान्महीतले ॥ ४१ ॥
ततो भग्नरथो दैत्यः क्रोधात्संरक्तलोचनः ।
वृक्षमुत्पाट्य वेगेन नृसिंहाय व्यसर्जयत् ॥ ४२ ॥
अथ सः पतितो गात्रे सिंहराजस्य पादपः ।
मृद्भाण्ड इव पाषाणे क्षिप्तश्चूर्णं जगाम ह ॥ ४३ ॥
गृहीत्वा स तदा सिंहो हिरण्यकशिपुं सकृत् ।
तलेनाहत्य तं प्राणैर्व्ययोजयत सत्वरम् ॥ ४४ ॥

38b चिच्छेद] चिक्षेप R **38d** °न्केसरी भृशम्] °न् केशरी नृपं R **39a** हत°] हते R **41cd** पातितस्तूर्णं चूर्ण°] पतितं तूर्णं तूर्ण° R **42b** क्रोधात्सं°] क्रोधसं° R **43a** अथ सः] अथास्य R **43d** °श्चूर्णं] °स्तूर्णं R

38a °स्थाश्चिक्षिपुः] A_3, °स्था चिक्षिपुः A_4, °स्थाः चिक्षुपुः A_7 **38ab** °शांस्तांश्च चि°] °शान् नखैश्चि° **A** **38d** °न्केसरी] °न्केशरी **A** • भृशम्] A_3, दृशं A_4A_7 **39c–42d**] om. **A** **43a** सः] स **A** (unmetrical) **43c** मृद्भाण्ड] A_3A_4, मृद्भात्त A_7 • पाषाणे] A_3A_7, याषाणो A_4 **43d** क्षिप्तश्चूर्णं] क्षिप्तं चूर्णं A_3, क्षिप्तचूर्णं A_4A_7 **44c** तलेना°] बलेना° **A**

38(c^8–d^1) S_1 **40**(a^2–a^4) S_1 **41**(b^3–b^5)⟨b^6⟩(b^7–b^8)⟨c^1–d^8⟩ S_1 **44**(c^3–d^1)⟨d^2–d^5⟩(d^6) S_1, (c^6–d^1) S_3

38a °स्थाश्चिक्षिपुः] $S_2S_3RA_3Bh$, °स्था विक्षिपुः S_1 **38ab** °शांस्तांश्च] S_1S_2R, °शांस्ताश्च S_3, °शांस्तांन्स Bh (typo, conj.) • चिच्छेद] $S_1^{pc}S_2S_3Bh$, विच्छेद S_1^{ac} • माधवः] S_2S_3R**A**Bh, माधव S_1 **38c** विद्रावया°] S_2R**A**Bh, विप्रावया° S_1, विद्रावय° S_3 (unmetrical) **38d** दानवान्केसरी] S_2, दानवाष्कुसरी S_1, दानवा केसरी S_3, दानवान् केशरी Bh **39c** पार्श्वं] S_1RBh, पा⏑न् S_2^{ac}, पास्वन् S_2^{pc}, पार्वं S_3 **39d** चाकथयंस्त°] $S_1S_2^{pc}RBh$, च कथयस्त° $S_2^{ac}S_3$ **40b** °र्बली] $S_1S_2^{pc}S_3R$**A**Bh, °र्बलि S_2^{ac} **40c** °मास्थाय] S_1S_2RBh, °मास्था S_3 (unmetrical) • संनद्धो] S_1S_2R, स नद्धो S_3 (unmetrical), सन्नद्धा Bh (typo) **40d** °द्रवद्रुषा] S_2S_3RBh, °द्रवनुषाः S_1 (unmetrical) **41a** रथः] S_1RBh, रथं S_2, रथ S_3 (unmetrical) **41c** संभ्राम्य पातितस्तूर्णं] S_2Bh, संभ्रामपतितस्तूर्ण्णं S_3 **42a** दैत्यः] $S_2^{pc}RBh$, दैत्य $S_1S_2^{ac}S_3$ **42b** °त्संरक्त°] S_1S_2Bh, °त्सरक्त° S_3 (unmetrical) **42d** नृसिंहाय] S_1S_3R**A**Bh, नृसिङ्हय S_2 (unmetrical) **43a** अथ सः] S_1, अथ सं° S_2^{pc}, अथ त सः S_2^{ac} (unmetrical), अथ स S_3 (unmetrical), अथासौ Bh (conj.) **43c** मृद्भाण्ड] $S_1S_3RA_3A_4$, मृद्गाण्ड S_2, मृत्खण्ड Bh (conj.) • पाषाणे] $S_1S_2S_3^{pc}RA_3A_7Bh$, पाशाणे S_3^{ac} **43d** क्षिप्तश्चूर्णं] S_2Bh, क्षिप्तं चूर्ण्णं S_1, क्षिप्तचूर्ण्णं S_3 **44a** तदा] $S_1S_2^{pc}S_3R$**A**Bh, (न)दा S_2^{ac} **44b** °कशिपुं] S_2R**A**, °कशिपुः S_1, °कशिपु S_3 (unmetrical), °शिपुं Bh (typo, unmetrical) **44c** °नाहत्य] S_1R**A**Bh, °नाहन्य S_2S_3

सिंहनादं महत्कृत्वा नखैर्वज्रमयैर्विभुः।
उरो बिभेद दैत्यस्य महाशैलोपमं हरिः॥ ४५॥
हते तस्मिन्महादैत्ये विष्णुना शक्तिनन्दन।
दानवा न हता ये तु विविशुस्ते रसातलम्॥ ४६॥
देवराज्यं पुनः शक्रो लेभे निष्कण्टकं महत्।
दिवौकसश्च सर्वे ते स्वानि राज्यानि भेजिरे॥ ४७॥
अथागत्य ततो देवः शूलपाणिर्वृषध्वजः।
सुरैर्विज्ञापितो व्यास यत्ते कथितवानहम्॥ ४८॥
विष्णोस्त्याजयितुं रूपं सिंहमद्भुतकर्मणः।
शरभः स तदा भूत्वा हिमवच्छिखरोपमः॥ ४९॥
चतुर्भिः पृष्ठजैः पादैस्तीक्ष्णदंष्ट्रो महाबलः।
नरसिंहसमीपं तु गत्वागर्जत्समाहितः॥ ५०॥
अथ सिंहस्तदा दृष्ट्वा शरभं समुपस्थितम्।
क्रोधेन महताविष्टो तलेनैनमताडयत्॥ ५१॥

46ab] om. R **46c** न हता ये तु] निहताः पेतुर् R **47b** निष्कण्टकं] निष्कण्डकम् R **47c** °श्च] °स्तु R **47d** स्वानि] तानि R **49c** शरभः] सरभः R **50c** नरसिंहसमीपं तु] नारसिंहसमीपञ्च R **50d** °त्समाहितः] °त्स लीलया R **51cd** °विष्टो त°] विष्णुस्त° R **51d** °नैनम°] °नैवम° R

45b °र्वज्रमयैर्] °र्वज्र{वर्ज्र° A_7}मयो **A** **46b** शक्तिनन्दन] शक्रनन्दिना **A** **46c** ये तु] A_3A_7, पेतु+ः+ A_4 **47d** स्वानि] A_3, स्वामि° A_4A_7 **48b** °ध्वजः] A_3A_4, °ध्वज A_7 **48d** °वानहम्] A_3A_4, °वाहनं A_7 **49ab**] om. **A** **49c** शरभः] A_4^{pc}, सरभः $A_3A_4^{ac}A_7$ **49d** °रोपमः] A_3A_4, °रो पुरा A_7 **50a** चतुर्भिः] ततार A_3, तत्ताड A_4, तडागः A_7 **50ab** पृष्ठजैः पादैस्ती°] पृ{प्र° A_7}ष्ठतः क्रोडे ती° **A** **50c** नरसिंह°] नारसिंह° A_3A_4, नारसिहं A_7 (unmetrical) • °समीपं] A_4A_7, °समींपं A_3 **50d** °गर्जत्समाहितः] तर्जन{तज्जल° A_7}लीलया **A** **51a** °स्तदा] A_3A_4, °स्त+था+ A_7 **51b** शरभं] A_4^{pc}, सरभं $A_3A_4^{ac}A_7$ **51c** °विष्टो त°] विष्णुस्त° **A** **51d** °नैनमता°] A_3A_4, °नैव ता° A_7 (unmetrical)

45a °नादं] S_2S_3R**A**Bh, °नादां S_1 **45b** नखैर्वज्रमयैर्] S_1S_2RBh, नखै वज्रमयै S_3 **45d** हरिः] $S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, हरिम् S_1, हरि S_3^{ac} **46a** हते] S_1S_3**A**Bh, हतौ S_2^{ac}, हतो S_2^{pc} **46b** °नन्दन] S_2^{pc}Bh, °नन्दनः $S_1S_2^{ac}S_3$ **46c** न हता] $S_2^{pc}S_3$**A**Bh, निहता S_1, ⟨ह⟩+न+ हता S_2 **47a** देवराज्यं] S_2R**A**, देवराजं S_1S_3, दिवो राज्यं Bh (conj.) **47c** ते] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, om. S_2^{ac} (unmetrical) **48a** देवः] S_1R**A**Bh, देवा S_2S_3 **48b** °पाणिर्वृषध्वजः] S_1RA_3A_4Bh, °पाणिम्वृषध्वजं S_2, °पाणिवृषध्वजं S_3 **48c** सुरैर्] S_1S_2R**A**Bh, सुरै S_3 **48d** यत्ते] S_1S_2R**A**Bh, यन्ने S_3 • °वानहं] $S_1S_2^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, °वा⟨ह⟩+न+हं S_2 **49a** विष्णोस्त्या°] S_2RBh, विष्णो त्या° S_1S_3 **49b** सिंहम°] S_1S_3R, सैङ्हम° S_2, सैंहंम° Bh (typo) • °कर्मणः] $S_1^{ac}S_2S_3$RBh, °कर्म्मण S_1^{pc} **49c** शरभः] $S_1S_2A_4^{pc}$Bh, शरभ S_3 (unmetrical) **49d** °रोपमः] S_1RA_3A_4Bh, °रोपमं S_2, °रोपमम् S_3 **50a** चतुर्भिः पृष्ठजैः] S_2RBh, चतुर्भिर्वृष्ठजै S_1, चतुभि पृष्टजै S_3 (unmetrical) **50ab** पादैस्तीक्ष्ण°] RBh (em.?), पादै तीक्ष्ण° S_1, पादैरष्ट° S_2S_3 • °दंष्ट्रो] S_2R**A**Bh, °दंष्ट्रम् S_1, °द्रष्ट्रो S_3 **50c** °समीपं तु] $S_1^{pc}S_2S_3A_4A_7$Bh, °समीपंन्तु S_1^{ac} **50d** °गर्जत्] S_1S_2RBh, °गर्ज S_3 **51a** सिंहस्तदा] $S_1S_2^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, सिङ्ह⏑दा S_2^{ac} **51cd** °विष्टो त°] $S_1S_2S_3$, °विष्टस्त° Bh (em.) **51d** °नैनम°] A_3A_4Bh, °नैवम° $S_1S_2S_3$

स हतस्तेन सिंहेन शरभो नैव चुक्षुभे।
ततः शरभमाहत्य वज्रदेहं महाबलम्।
आत्मनैवागमत्कृच्छ्रं स्पर्शात्तस्य महात्मनः॥ ५२॥
ततो विष्णुश्चिरं ध्यात्वा ज्ञात्वा शंकरमागतम्।
प्रणम्य शिरसा तस्मै स्तोत्रमेनं प्रचक्रमे॥ ५३॥
नमः शर्वाय रुद्राय सेनान्ये सर्वदाय च।
नमः परमदेवाय ब्रह्मणे परमाय च॥ ५४॥
कालाय यमरूपाय कालदण्डाय वै नमः।
नमः कालान्तकर्त्रे च कालाकालहराय च॥ ५५॥
नमः पिनाकहस्ताय रौद्रबाणधराय च।
चण्डाय वामदेवाय सर्वयोगेश्वराय च॥ ५६॥
नमो विद्याधिपतये ब्रह्मणः पतये नमः।
नमो ऽसुरवरघ्नाय कालचक्राय वै नमः॥ ५७॥
संवर्तकाग्निचक्राय प्रलयान्तकराय च।
नरनारायणेशाय नरनारायणात्मने॥ ५८॥

52a °स्तेन] °स्तस्य R **52e** आत्मनैवागमत्कृच्छ्रं] आत्मनो वागमत् कृत्स्नं R **53a** ततो विष्णुश्चिरं ध्यात्वा] सुसुप्तोत्थितवद्विष्णुर् R **53d** °मेनं] °मेतत् R **54a** शर्वाय रुद्राय] सर्व्वाय देवाय R **54d** ब्रह्मणे] ब्रह्मणः R **57c** नमो ऽसुर°] नमः सुर° R

52b शरभो] A_4, सरभो A_3A_7 **52c** शरभ°] A_4^{pc}, सरभ° $A_3A_4^{ac}A_7$ **54a** शर्वाय] A_3, सर्वाय A_4A_7 • रुद्राय] A_3A_7, रूद्राय A_4 **54b** सेनान्ये] A_3, सेनान्यै A_4A_7 **55ab**] om. **A** **55c–56d**] om. A_4 **55d** कालाकाल°] A_3, कालकाल° A_7 **56cd**] चंद्राननाय देवाय ससर्वयोगेश्वराय च A_3 (unmetrical), चण्डालनामरु सेनाद्यै सर्व्वदाय A_7 (unmetrical, cf. 54ab) **57cd**] om. **A** **58a** °चक्राय] °वक्त्राय A_3, °वक्राय A_4A_7

53(d^4) S_1 **55**(a^7–a^8) S_1 **58**(b^5–b^6) S_1

52b शरभो] S_2S_3RA_4Bh, शरभे S_1 **52d** °देहं] S_1S_2R**A**Bh, °देह° S_3 • महाबलम्] S_2S_3R**A**Bh, महाबलः S_1 **52e** °वागमत्] S_2R**A**Bh, °वागमं S_1, °वागम S_3 (unmetrical) **52f** स्पर्शात्त°] S_1S_2R**A**Bh, स्पशात्त° S_3 **53c** तस्मै] $S_1S_2S_3$R**A**, तं वै Bh (conj.) **53d** स्तोत्रमेनं] S_2S_3**A**, स्तोतुमे(व)म् S_1, स्तोतुमेवं Bh • °चक्रमे] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, °चक्रमेः S_2^{ac} **54a** रुद्राय] S_1S_2RA_3A_7Bh, रूद्राय S_3 **54b** सर्वदाय] S_1R**A**, शर्मदाय S_2S_3Bh **54c** नमः] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, नम S_1^{ac} (unmetrical) **55a** यम°] S_2S_3RBh, मम S_1 **55d** कालाकाल°] S_1RA_3, काले काल° S_2S_3Bh **56b** रौद्र°] S_1S_2RA_3A_7Bh, रैद्र° S_3 **57d** वै] $S_1S_2S_3$R, ते Bh (conj.) **58c** °णेशाय] S_2S_3R**A**Bh, °णेशेय S_1 **58d** °नारायणात्मने] S_1S_2R**A**Bh, °नारायणेत्मने S_3

ममैव वरदात्रे च सर्वकामप्रदाय च ।
शरभाय सुरूपाय व्याघ्रचर्मसुवाससे ॥ ५९ ॥
नन्दीश्वरगणेशाय गणानां पतये नमः ।
इन्द्रियाणामथेशाय मनसां पतये नमः ॥ ६० ॥
नमः प्रधानपतये सुराणां पतये नमः ।
नमो ऽस्तु भावपतये तत्त्वानां पतये नमः ॥ ६१ ॥
चराचरस्य पतये भूतानां पतये नमः ।
त्रैलोक्यपतये चैव लोकानां पतये नमः ॥ ६२ ॥
योगदाय नमो मह्यं तथैवैश्वर्यदाय च ।
अवध्यत्वप्रदात्रे च तथैवाजय्यदाय च ॥ ६३ ॥
भगवंस्त्वत्प्रतिष्ठो ऽस्मि त्वन्निष्ठस्त्वत्परायणः ।
शरणं त्वां प्रपन्नो ऽहं प्रसीद मम सर्वदा ॥ ६४ ॥
य इमं शृणुयान्नित्यं शुचिः प्रयतमानसः ।
स रुद्रलोकमासाद्य देवस्य गणपो भवेत् ॥ ६५ ॥
धन्यं यशस्यमायुष्यं स्वर्ग्यं पापप्रणाशनम् ।
श्रावणं श्रवणं चास्य तथानुस्मरणं सदा ॥ ६६ ॥

59c शरभाय] सुप्रभावाय R (unmetrical) **63d** °वाजय्य°] °वाजस्य° R **64a** °स्त्वत्प्रतिष्ठो] °स्त्वप्रतिष्ठो R **64b** त्वन्निष्ठ°] त्वनिष्ठ° R **66b** स्वर्ग्यं] सुख्यं R

59] om. **A** **60b** गणानां] A_3A_4, गणाणां A_7 **60c–62b**] om. **A** **63a** मह्यं] नित्यं **A** **63b** तथैवै°] A_7, तथैकै° A_3A_4 **63c** अवध्यत्व°] अवध्यत्वं **A** **63d** °वाजय्य°] A_3, °वाज-प्य° A_4, °वाजर्य्य° A_7 **64a** °वंस्त्वत्प्रतिष्ठो] °वंस्त्वं{°स्त्वां A_3} प्रतिष्ठो{°ष्टो A_3A_4} **A** **64b** °स्त्वत्परा°] A_4A_7, °स्त्वपरा° A_3 **64c** शरणं] A_3A_4, शरणां A_7 **65a** शृणुया°] A_3A_4, शृ-नुया° A_7 **66b** स्वर्ग्यं] A_3A_4, स्वर्गं A_7 **66c** चास्य] A_7, चान्यत् A_3, चान्य A_4

62(a^3–a^4) S_1 **64**(a^5–a^6)⟨c^1–d^8→⟩ S_1

59a वरदात्रे] S_2S_3RBh, वरदाये S_1 **59d** °चर्मसु°] $S_1S_2S_3^{pc}$RBh, °चर्म्म(षु°) S_3^{ac} **60bc**] om. S_1 **60b** गणानां] $S_2S_3^{pc}$RA_3A_4Bh, गणनाम् S_3^{ac} **60d** मनसां प°] $S_1S_2S_3$R, मनसस्प° Bh (conj.) **62a** चराचरस्य] S_1R, सचराचरस्य S_2S_3 (hypermetrical), चराचराणां Bh (conj.?) **63b** °थैवैश्वर्य°] S_2RA_7Bh, °थैवेश्वर्य° S_1, °थैवैश्ववे° S_3 (unmetrical) **63c** अवध्यत्व°] S_1S_3R Bh, अवध्यत्वं S_2 **63d** °वाजय्यदाय] A_3, °वायाव्ययाय S_1, °वाजप्यदाय S_2Bh, °व याम्यदाय S_3 **64a** °त्प्रतिष्ठो ऽस्मि] S_1Bh, °त्प्रतिष्ठो स्मिन् S_2, °त्प्रतिष्टो स्मिं S_3 **64b** °ष्ठस्त्वत्परायणः] $S_2^{pc}S_3$RA_4A_7Bh, °ष्ठ त्वत्पराय⟨(णे)⟩+ण॥+ S_1 (ण in a second hand), °ष्ठस्वपरायणः S_2^{ac} • After this S_1 adds तं लं वै and an insertion mark in a second hand. It omits the rest of the chapter with the colophon and continues with the beginning of chapter 72. **64c** शरणं] S_2RA_3A_4Bh, शरण S_3 **65a** शृणुयान्] S_2^{pc}RA_3A_4Bh, शृणुया $S_2^{ac}S_3$ **65b** शुचिः] S_2R**A**Bh, शुचि S_3 **66a** °मायुष्यं] S_2R**A**Bh, °मायुश्यं S_3 **66b** स्वर्ग्यं] $S_2A_3A_4$Bh, स्वर्ग्गं S_3 **66d** °णं सदा] R**A**Bh, °णन्तदा S_2S_3

सनत्कुमार उवाच।
स एवं स्तूयमानस्तु विष्णुना भुवनेश्वरः।
हृषीकेशमुवाचेदं वचः परमपूजितम्॥ ६७॥
तुभ्यं विष्णो मया दत्तः पुण्यो ह्येष वरः शुभः।
अयोनौ सज्जमानस्य स्वयोनौ प्रतिपादनम्॥ ६८॥
स त्वं विष्णुर्महातेजा मत्तो लब्धवरः सदा।
वेलायां त्वं समुद्रस्य तिर्यग्योनिमसूत यः॥ ६९॥
कृतं कार्यं त्वया सर्वं हिरण्यकशिपुर्हतः।
एहि गच्छ शुभां योनिमात्मनः परमाद्भुताम्॥ ७०॥
ततस्तमाक्रमत्पादैः सिंहं शरभसत्तमः।
अयोजयच्च देहेन पुनर्दिव्येन केशवम्॥ ७१॥
विष्णवे ऽथ वरं दत्त्वा दैत्यघ्नं स वृषध्वजः।
प्रकृतिस्थो भवेत्युक्त्वा तत्रैवान्तरधीयत॥ ७२॥

67a स एवं] एवं सं° R **68b** पुण्यो ह्येष] प्रषह्येषा{°षो R[ac]} R **68c** अयोनौ सज्जमानस्य] स्वयोनौ सजन्मनस्य R **69c** त्वं] त्वां R **69d** °मसूत यः] °मभूयत R **71b** °सत्तमः] °वत्तमः R **71d** पुनर्दिव्येन] पुनाति स +च+ R **72a** विष्णवे ऽथ] विष्णुरेष R **72b** दैत्यघ्नं स वृषध्वजः] दैत्यशत्रुं वृषध्वज R

67a स एवं] एवं स A_3A_4, एवं सं° A_7 **68b** पुण्यो] पुरा **A** **68c** सज्जमानस्य] जायमानस्य **A** **68d** °पादनम्] °पालनम् A_3A_7, °पालयं A_4 **69a** विष्णुर्] विष्णोर् A_4A_7, विष्णो A_3 **69c** वेलायां त्वं] A_3A_4, वेलायांस्त्वां A_7 • समुद्रस्य] A_3, समुद्रस्तु A_4A_7 **69d** °ग्योनिमसूत यः] °ग्योनौ प्रसूत यः A_4, °ग्योनौ प्रसूयत A_3A_7 **71a** °माक्रमत्पादैः] °माक्रोश स वै A_3, °माक्रोश सर्वैः A_4, °माक्रोस्यमत् शवै A_7 (unmetrical) **71b** सिंहं] A_4A_7, सिंह A_3 (unmetrical) • शरभ°] A_4, सरभ° A_3A_7 **71c** अयोजयच्च] अयोजयतु A_3, अजोजयतु A_4, अयोजयत्तु A_7 **72b** स] तं **A** • वृषध्वजः] A_3A_4, वृषध्वज A_7

69(d[7]) S_3

67c °मुवाचे°] S_2S_3R**A**, °मुाचे° Bh (typo) **67cd** °दं वचः] S_2^{pc}R**A**Bh, °दं वरः S_2^{ac}, °दम्वरः S_3 **68a** दत्तः] S_2R**A**Bh, दत्त S_3 **68b** पुण्यो] S_2Bh, पुण्यै S_3 **68c** सज्जमानस्य] $S_2^{ac}S_3$ Bh, सज्जमानश्च S_2^{pc} **69a** विष्णुर्महातेजा] S_2RBh, विष्णु महातेज S_3 **69b** °वरः] S_2R**A**Bh, °रर S_3^{ac} (unmetrical), °वर S_3^{pc} (unmetrical) **69c** वेलायां] S_2R**A**Bh, वेलाया S_3 • त्वं] $S_2^{pc}A_3A_4$, त्वा $S_2^{ac}S_3$, त्वां Bh (conj.) • समुद्रस्य] RA_3, समुद्रस्तु S_2S_3Bh **69d** °मसूत यः] $S_2S_3^{pc}$Bh, °मसू⟨य⟩+(त)+ यः S_3 **70a** कार्यं] S_2R**A**Bh, कार्य S_3 **70c** शुभां] S_2R**A**Bh, शुभा S_3 **70d** °मात्मनः] S_2R**A**Bh, °मात्मन S_3 (unmetrical) **71ab** °त्पादैः सिंहं] RBh (em.?), °त्पादैस्सिंहाङ् S_2, °त्पादै सिंहा S_3 **71c** अयोजयच्च] S_2^{pc}RBh, अयोजयश्च $S_2^{ac}S_3$ **72b** वृषध्वजः] $S_2^{pc}A_3A_4$Bh, वृषध्वजम् $S_2^{ac}S_3$ **72d** °रधीयत] R**A**Bh, °रधीयतः $S_2^{pc}S_3$, °रधीयता S_2^{ac}

दत्त्वा तस्मै वरमनुपमं विष्णवे लोकधाता
दैत्यघ्नत्वं सुरपुरवधूलोचनैः पीयमानः।
नीलाम्भोदद्युतिनिभमुरः प्रोद्वहञ्छूलपाणि-
र्धाम स्वाक्यं परममुनिभिर्वन्द्यमानो जगाम॥ ७३॥

इति स्कन्दपुराण एकसप्ततितमो ऽध्यायः॥ ७१॥

73a °धाता] °धात्रे R **73b** °त्वं सुरपुरवधू°] °त्वं असुरवरधृक् R **73c** °मुरः प्रोद्वहञ्छू°] °सुरः प्रोद्वहच्छू° R **73cd** °णिर्धाम स्वाक्यं] °णिः। वामस्वाद्यं R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे शरभरूपधारणो नामो ऽध्यायः R

73a दत्त्वा] इदं दत्त्वा **A** (unmetrical) • °मनुपमं] °मथ परमं A_3 (unmetrical), °मथ A_4 (unmetrical), °मपरमं A_7 **73b** दैत्यघ्नत्वं सुरपुरवधू°] दैत्यघ्नं सुररिपु° **A** (unmetrical) **73c** °द्युति°] °द्योति° **A** (unmetrical) • °मुरः प्रोद्वहञ्छू°] °वपुः प्रोद्वहं शू° **A** **73d** स्वाक्यं] स्वाद्यं **A** **Col.** इति{इति श्री° A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रयां संहितायामम्बिकाखण्डे शरभरूपधरणो{°धरो A_7} नामाध्यायः **A**±

73a °मनुपमं] S_2RBh, °मनुपम S_3 (unmetrical) **73c** °द्युतिनिभ°] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, °द्युनितिभ° S_2^{ac} • °मुरः] em. Bh (silently), °मुर S_2, °मुन S_3 • प्रोद्वहञ्छू°] em. (cf. **A**), प्रोद्वहच्छू° S_2S_3Bh **73d** स्वाक्यं] S_2S_3, स्वीयं Bh (conj.) **Col.** स्कन्दपुराणे सप्तमो{°र्यो S_2^{ac}} ह्यायः॥ ⊙ S_2, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्याय ७० (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे हिरण्यकशिपूपाख्याने शरभकृतनरसिंहोद्धाराख्यानं नाम एकसप्ततितमो ध्यायः Bh

द्विसप्ततितमो ऽध्यायः।

व्यास उवाच।
भगवन्सर्वयोगज्ञ श्रुतमाख्यानमुत्तमम्।
परतः श्रोतुमिच्छामि यद्वृत्तं मुनिसत्तम॥ १॥
अपनीय तदा विष्णोः सिंहरूपं वृषध्वजः।
किमन्यदकरोद्धीमानेतदिच्छामि वेदितुम्॥ २॥
सनत्कुमार उवाच।
स्वयोनिं विष्णुमानीय देवदेवो भवस्तदा।
मन्दरे सहितो देव्या विचचार महाद्युतिः॥ ३॥
रम्यान्स काननोद्देशान्गिरेः प्रस्रवणानि च।
अलंचकार देवेशः परिसर्पन्समन्ततः॥ ४॥
वनप्रेक्षारतिं देवं ज्ञात्वा शंकरमव्ययम्।
शरत्तत्र वसन्तश्च द्वावृतू समुपस्थितौ॥ ५॥

1a ॰योगज्ञ] ॰धर्म्मज्ञ R **2c** किमन्यद॰] किमन्यम॰ R **4ab**] रम्यान् स+र्वतुणान्+ देशान् गिरेश्च पवनानि च R **5a** वनप्रेक्षारतिं] वने प्रमथनं R **5c** शरत्तत्र वसन्तश्च] शरस्तत्र व(श)न्तश्च R

1a ॰योगज्ञ] ॰तत्वज्ञ **A** **1b** श्रुतमाख्यानमु॰] तमाख्यानमनु॰ **A** **1d** यद्वृत्तं] A_3A_7, यद्वृत्त A_4 **2c** किमन्यद॰] किमन्यत॰ A_7, किमेतद॰ A_3, किंमेतद॰ A_4 **3a** स्वयोनिं] अयोनिं A_3, अजोनिं A_4, अयोनीं A_7 **3b** भवस्त॰] भवत्त॰ **A** **4a** ॰नोद्देशान्] A_3A_7, ॰नोद्देशा A_4 **5a–6b**] om. **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 (upto **13 b**^{6} and from **42 a**^{1} to **118 d**^{8}; f. 117 and 120 lost) photos 2.4b (f. 116^v), 2.4a (f. 118^r), 2.3 (f. 118^v), 6.22a (f. 119^r) and 6.21b (f. 119^v); S_2 exposures 100a–104a (f. 107^v–111^v); S_3 f. 116^r–120^r; R f. 135^v–140^r; A_3 f. 78^r–80^v; A_4 f. 111^v–114^v; A_7 f. 110^r–113^v.
3⟨b^1–b^3⟩(b^4–b^8) S_3

1b श्रुत॰] S_2S_3RBh, ब्रुत॰ S_1 **1d** यद्वृत्तं] $S_2RA_3A_7$Bh, य+ः+वृत्तं S_1, यद्वृतं S_3 • ॰सत्तम] S_2^{pc}R**A**Bh, ॰सत्तमः $S_1S_2^{ac}S_3$ **2a** विष्णोः] R**A**Bh, विष्णो $S_1S_2S_3$ **2b** सिंह॰] $S_1S_2^{ac}S_3$R**A**Bh, सिङ्हे S_2^{pc} • ॰ध्वजः] S_2S_3R**A**Bh, ॰ध्वज S_1 **2c** किमन्यदकरोद्] S_2S_3Bh, तमन्यथकरो S_1 **2cd** ॰मानेतदि॰] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰मांनेतदि॰ S_1, ॰मानेददि॰ S_2^{ac} **3a** स्वयोनिं] S_2RBh, स्वयोनि S_1S_3 **3b** भवस्त॰] RBh (conj.?), भयस्त॰ S_1, भवत्त॰ S_2, (भवत्त॰) S_3 **3d** विचचार] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, विरचर S_2^{ac} (unmetrical), विचचर S_3 (unmetrical) • महाद्युतिः] S_2^{pc}R**A**Bh, महाद्युति S_1, महाद्युतिम् $S_2^{ac}S_3$ **4a** रम्यान्] S_1S_3R**A**Bh, रम्यं S_2 **4ab** ॰नोद्देशान्गिरेः] A_3A_7Bh, ॰नाद्देशाः गिरे S_1, ॰नोदेशाङ्गिरेः S_2S_3 **4c** देवेशः] S_2S_3R**A**Bh, देवेश S_1 **4d** ॰सर्पन्] S_1S_2R**A**Bh, ॰सर्प्प S_3 **5a** वन॰] $S_2^{pc}S_3$Bh, नव॰ S_1, वनं S_2^{ac} • ॰प्रेक्षा॰] S_1Bh, ॰प्रेक्ष॰ $S_2^{pc}S_3$, ॰प्रेक्ष्य॰ S_2^{ac} • ॰रतिं देवं] S_2, ॰रतिन्देवा S_1, ॰रतिं देव S_3, ॰रतं देवं Bh (conj.) **5c** शरत्तत्र] em. Bh (silently), शरंगश्च S_1^{pc}, शरंग(ज॰) S_1^{ac}, सरत्तत्र S_2^{pc}, सरत्तत्रे $S_2^{ac}S_3$ • वसन्तश्च] S_2Bh, वसन्तद्य S_1, वसन्तश्श S_3

ततो महीरुहाः सर्वे सरांसि च समन्ततः।
नानाविधानि पुष्पाणि मुमुचुः सहसा समम्॥ ६॥
कमलोत्पलसंछन्नाः षट्पदव्रातसेविताः।
हंससारससंवासा वाप्यस्तत्र मनोहराः॥ ७॥
गन्धाढ्या जातयः क्षिप्रं बभूवुः सह चम्पकैः।
अशोको गन्धपुष्पश्च तथा चैवातिमुक्तकः।
उपतस्थुः समं देवं सर्वगन्धसुखानिलाः॥ ८॥
सर्वर्तुकुसुमाकीर्णं दृष्ट्वा तद्वनमुत्तमम्।
पुष्पाण्यादाय देवेशः स्वयमेव जगत्पतिः॥ ९॥
अलंचकार हृष्टात्मा देवीं हिमगिरेः सुताम्।
नन्दीश्वरं च पार्श्वस्थमात्मानं च सुरेश्वरः॥ १०॥
ततः प्रणम्य देवेशं पार्वती प्रणयादिदम्।
वचः प्रोवाच जननी कृत्स्नस्य जगतो ऽव्यया॥ ११॥

7c °संवासा] °संबाधा R **8a** गन्धाढ्या जातयः] गन्धाढ्यजातशः R **8c** अशोको] अशोका R • °पुष्पश्च] °पुष्पाश्च R **8d** °मुक्तकः] °मुक्तकाः R **10a** हृष्टात्मा] दृष्ट्वात्मा R

6d समम्] द्रुमाः **A** **7a** °लोत्पलसंछन्नाः] °लोत्फुल्लसंछन्ना **A** **7b** °व्रात°] °व्रत° A_4A_7, °ब्र-ज° A_3 **7c** °संवासा] °चक्राह्वा **A** **7d** मनोहराः] मनो{°णो° A_7}रमाः **A** **8a** गन्धाढ्या जातयः] गन्धान्याजह्रि{°जर्हि° A_4, °जार्हि° A_7}रे **A** **8c** अशोको] अशोक° **A** • °पुष्पश्च] °पुष्पाश्च **A** **8d** °मुक्तकः] °मुक्तका A_7, °शुक्रकाः A_3A_4 **8e** °स्थुः समं] °स्थुर्महा° **A** **8f** °खानिलाः] A_3, °खानिलः A_4, °खानिला A_7 **9a** सर्वर्तु°] A_4, सर्वर्त्त° A_3, सर्व्वत्तु° A_7 **9c** पुष्पाण्या°] पुष्पान्या° A_7, पुष्पांश्चा° A_3A_4 **10a** अलंच°] A_3A_4, अलंञ्च° A_7 • हृष्तात्मा] A_3A_4, हृष्ट्वात्मा A_7 **11a** ततः] तत्र **A** **11c** वचः] A_4A_7, वच A_3

6⟨a^1–a^4⟩(a^5–a^8) S_3 **8**(e^5–e^6) S_2 **9**(a^1, b^3)⟨b^4–b^5⟩(b^6)⟨b^7⟩ S_1 **11**(b^8, d^1) S_2

6a महीरुहाः] RBh (em.?), महीरुहा S_1, महीरुदा S_2, ···(रुह) S_3 (upper parts lost) **6d** मुमुचुः] S_1S_2R**A**Bh, मुमुचु S_3 (unmetrical) • समम्] S_1S_2RBh, सम S_3 **7a** °संछन्नाः] S_2^{pc}RBh, °संछन्ना $S_1S_2^{ac}S_3$ **7b** °व्रात°] S_2S_3RBh, °प्रात° S_1 • °सेविताः] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, °सेविता $S_2^{ac}S_3^{pc}$, °सिविता S_3^{ac} (unmetrical) **7c** °संवासा] S_2S_3Bh, °संवाहा S_1 **7d** वाप्य°] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, वाम्य° S_1, चाप्य° S_2^{ac} • मनोहराः] S_2S_3RBh, मनोहरा S_1 **8c** अशोको] S_1, अशोक° S_2S_3, अशोका Bh (em.) • °पुष्पश्च] $S_1S_2^{ac}S_3$, °पुष्पाश्च S_2^{pc}Bh **8d** °मुक्तकः] S_1 $S_2^{ac}S_3$, °मुक्तकाः S_2^{pc}Bh **8e** उपतस्थुः] S_2RBh, उपतस्थु S_1S_3 **8f** °खानिलाः] S_2S_3RA_3Bh, °खानिला S_1 **9a** सर्वर्तु°] S_1S_2RA_4Bh, सर्वं तु S_3 • °माकीर्णं] S_1S_2R**A**Bh, °माकीर्ण्णं S_3 **9d** °मेव] S_1S_2R**A**Bh, °मेवा S_3 • जगत्पतिः] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, जग⟨तः⟩+त्प+ति S_1, जत्पतिः S_2^{ac} (unmetrical) **10a** अलंचकार] $S_2^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, अलंचकारा S_1, अ⟨च⟩लञ्चकार S_2 • हृष्टात्मा] $S_3A_3A_4$Bh, दृष्टात्मा S_1^{pc}, दृष्ट्वात्मा S_1^{ac}, हृष्ट्वात्मा S_2 **10b** देवीं] R**A**Bh, देवै S_1, देवी S_2S_3 (anusvāra possibly lost in S_2) • °गिरेः] S_2^{pc}R**A**Bh, °गिरैः S_1, °गिरे $S_2^{ac}S_3$ **10c** पार्श्व-स्थ°] S_1S_2R**A**Bh, पाश्वस्थ° S_3 **11a** ततः] S_2S_3RBh, तत S_1 **11c** वचः] S_2RA_4A_7Bh, वच S_1S_3

यथा मे देहजः पुत्रो भविता गोवृषध्वज।
त्वद्वीर्यस्त्वत्प्रभावश्च सर्वदेवनमस्कृतः।
तथा कुरु महादेव यदि ते प्रियता मयि॥ १२॥
एवमुक्तस्तदा देव्या देवदेवस्त्रिलोचनः।
प्रोवाचेदं महातेजा देव्याः प्रियचिकीर्षया॥ १३॥
एवं भवतु देवेशे विज्ञप्तिं सफलामिमाम्।
करिष्यामि तवेशानि पुत्रस्ते स भवेद्यथा॥ १४॥
श्रेष्ठः सर्वसुरेशानां महायोगबलान्वितः।
कृत्स्नं जगदिदं यस्य वशे स्थास्यति भामिनि॥ १५॥
गच्छत्या तत्तपः कर्तुं वरः पूर्वमपि त्वया।
प्रार्थितो ह्येष पुत्रार्थं तेनावश्यं ददानि ते॥ १६॥
एवमुक्त्वा तु तौ देवौ गिरिजाभुवनेश्वरौ।
नन्दीशेन तदा सार्धं विचरन्तौ जगद्गुरू।
सर्वोद्यानानि पश्यन्तौ विन्ध्यमाजग्मतुर्गिरिम्॥ १७॥

12a यथा मे] यथात्म° R **12b** गोवृषध्वज] मे वृषध्वजः R **12c** त्वद्वीर्य°] त्वदीय° R **13d** देव्याः] देव्या R **14a** देवेशे] देवेशि R **14d** स भवेद्] संभवेद् R **15a** श्रेष्ठः] श्रेष्ठं R **15c** °दं यस्य] °दन्तस्य R **15d** भामिनि] भाविनि R **16a** गच्छत्या] गच्छन्त्या R **16b** वरः] वचः R **16c** ह्येष पुत्रार्थं] श्रेष्ठपुत्रार्थे R **16d** ददानि] ददामि R **17d** °द्गुरू] °त् गुरुः R

12a मे] ते **A** **12b** गोवृषध्वज] मे वृषध्वजः **A** **12c** त्वद्वीर्यस्त्वत्प्र°] A_3A_4, तद्वीर्यस्त्वं प्र° A_7 **12f** °ता मयि] °तामिति **A** **13d** देव्याः] A_3A_7, देव्या A_4 **14a** देवेशे] देवेशि **A** **14d** स भवेद्] A_7, संभवेद् A_3A_4 **15c** कृत्स्नं] A_7, कृच्छ्रं A_3A_4 **15d** भामिनि] भाविनि A_3, भाविनी A_4, भाविणि A_7 **16a** गच्छत्या तत्] गच्छन्त्या तु **A** **16b** वरः] A_3A_4, वर A_7 **16c** प्रार्थितो] A_3A_7, प्रथितो A_4 **16d** ददानि] A_3A_4, ददामि A_7 **17d** °द्गुरू] °द्गुरुः **A** **17e** पश्यन्तौ] A_3, पश्यन्तो A_4A_7 **17f** °र्गिरिं] °र्हरिः **A**

12$(a^6)\langle a^7–c^2\rangle(c^3)\langle c^4\rangle$ S_1, (c^4) S_2 **13**$\langle b^7–d^8\rightarrow\rangle$ S_1 (one folio lost after this)

12b °ध्वज] em. Bh (silently), °ध्वजः S_2S_3 **12c** °द्वीर्यस्त्वत्प्र°] S_2^{ac} ? $S_3A_3A_4$Bh, ⏑(र्य)⏑त्प° S_1 (bottoms lost), °द्वीर्य⟨(स्त्व)⟩+(व)+त्प्र° S_2 **12f** °ता मयि] S_2S_3RBh, °तामपि S_1 **13b** °देवस्त्रि°] S_2S_3RABh, °देव तृ° S_1 **13d** देव्याः] A_3A_7Bh, देव्या S_2S_3 **14b** विज्ञप्तिं] $S_2^{ac}S_3^{ac}$RABh, विज्ञाप्ति $S_2^{pc}S_3^{pc}$ **15a** श्रेष्ठः] S_2ABh, श्रेष्टः S_3 **15c** कृत्स्नं] S_2RA_7Bh, कृत्स्न S_3 (unmetrical) **16a** गच्छत्या] S_2S_3, गच्छन्त्या Bh • कर्तुं] S_2RABh, कर्तु S_3 **16b** वरः] $S_2^{pc}S_3A_3A_4$Bh, वर S_2^{ac} **16c** प्रार्थितो] $S_2RA_3A_7$Bh, प्रात्थितो S_3 **16d** ददानि] $S_2S_3A_3A_4$, ददामि Bh (conj.) **17c** सार्धं] S_2RABh, सार्द्धं S_3 **17d** °द्गुरू] S_2^{pc}Bh, °द्गुरुः $S_2^{ac}S_3$ **17f** °जग्मतुर्] S_2RABh, °जग्मतु S_3 (unmetrical)

अथागम्य तु विन्ध्यस्य सौवर्णं शिखरोत्तमम् ।
दरीकन्दरसंकीर्णं नानानिर्झरसंयुतम् ।
सतडिन्मेघसंघातं घनीकृतशिलोच्चयम् ॥ १८ ॥
नानावृक्षशिलोपेतं नानाकुसुमसंयुतम् ।
नानाखगरवामोदं हेमरत्नोज्ज्वलं शुभम् ॥ १९ ॥
मानसं तस्य मध्ये तु पुरं सृष्ट्वा महर्द्धिमत् ।
मणिहेममयं दिव्यं देवासुरविमोहनम् ।
परमैश्वर्यसंयुक्तौ युतौ विविशतुः पुरम् ॥ २० ॥
नन्दिनं च ततो देवी समाज्ञापयदव्ययाः ।
वत्स नन्दिंस्तथा द्वारे तिष्ठेस्त्वं गणपेश्वर ।
विशेन्नेह यथा कश्चित्सूक्ष्मो वायुरपि स्थितः ॥ २१ ॥
कृत्वा शिरसि तामाज्ञां नन्दीशो गणपाधिपः ।
अभवद्द्वारमूलस्थः कृत्वा तेजो ऽतिदुःसहम् ॥ २२ ॥

18c दरी°] देवी R **19a** °शिलोपेतं] °शतोपेतं R **19c** °खगरवा°] °खगचरा° R **20b** सृ-ष्ट्वा] दृष्ट्वा R **20f** युतौ] प्रभू R **21b** °ज्ञापयद°] °ज्ञाहूयद° R **21c** द्वारे] भावे R **21d** तिष्ठेस्त्वं] तिष्ठ त्वं R **21e** विशेन्नेह] वि+(विते)+ह R **21f** °त्सूक्ष्मो] °त्सज्ञो R **22a** शिरसि] पिरसि R

18d °निर्झर°] °कुसुम° A_3A_4, °कुशुम° A_7 **18e** °तडिन्मे°] A_3A_4, °तभिन्मे° A_7 **18ef** °संघातं घनी°] °संकाशवली° **A** **19a** नाना°] नदी° A_3, नदीं A_4, ननौ A_7 • °शिलोपेतं] °लतोपेतं A_3, °लतोपेतां A_4, °नतौपेतां A_7 **19b** °संयुतम्] A_3A_7, °संयुतां A_4 **20b** सृष्ट्वा] दृष्ट्वा **A** **20d** देवा°] दिव्या° **A** **20e** °संयुक्तौ] A_3A_4, °संयुक्तो A_7 **20f** युतौ] प्रभू **A** **21a** ततो] तदा **A** **21c** नन्दिंस्त°] A_7, नंदि त° A_3A_4 **21d** तिष्ठेस्त्वं] तिष्ठ{°ष्ट A_4} त्वं **A** • °पेश्वर] °पेश्वरः **A** **21e–22b**] om. A_4 **22b** गणपाधिपः] यं गणेश्वरः A_3A_7 **22c** °मूलस्थः] °मूलस्तु **A** **22d** ऽति°] भि° **A**

18a °गम्य] $S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, °गत्य S_3^{ac} **18b** सौवर्णं] R**A**Bh, सौवर्ण्ण° S_2S_3 **18c** °संकीर्णं] S_2R**A**Bh, °सकीर्ण्ण S_3 (unmetrical) **18d** °निर्झर°] RBh (em.?), °निज्झर° S_2S_3 **18e** °तडि-न्मे°] $S_2RA_3A_4$Bh, °तडित्मे° S_3 • °संघातं] S_2S_3R, °संघात° Bh (em.) **18f** °शिलोच्चयम्] S_2R**A**Bh, °शिलोचयं S_3 **20b** पुरं सृष्ट्वा] conj. Bh, पुरन्दृष्ट्वा S_2, पुर दृष्ट्वा S_3 **20e** °संयुक्तौ] $S_2RA_3A_4$Bh, °संयुक्तै S_3 **20f** विविशतुः] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, विविशुतुः S_2^{ac} **21c** नन्दिंस्त°] RA_7 Bh (em.?), नन्दि त° S_2S_3 **21d** °पेश्वर] S_2^{pc}RBh, °पेश्वरम् S_2^{ac}, °पेश्वरं S_3 **21e** विशेन्ने°] A_3A_7Bh, विसेन्ने° S_2, विशे ने° S_3 • यथा] RA_3A_7, तथा S_2S_3, वथा Bh (typo) **22a** °माज्ञां] $S_2RA_3A_7$Bh, °माज्ञं S_3 **22b** गणपाधिपः] S_2RBh, म गणाधिपः S_3 **22c** अभवद्द्वा°] R**A**Bh, भगव द्वा° $S_2^{ac}S_3$, भगवां द्वा° S_2^{pc} • °मूलस्थः] RBh (em.), °मूलस्थ $S_2^{ac}S_3$, °मूलस्थं S_2^{pc} **22d** °दुःसहम्] S_2R**A**Bh, °दुसहं S_3 (unmetrical)

योगयुक्तौ तदा देवौ परां मूर्तिं समास्थितौ।
कृत्स्नस्य जगतो योनी पार्वतीभुवनेश्वरौ।
तस्थतुः सुचिरं कालं तनयार्थं महाद्युती॥ २३॥
स न शक्यो मया वक्तुं ब्रह्मणा वा महामुने।
संयोगो यो भवेद्देव्या देवदेवस्य शूलिनः।
ब्रह्मणो मद्विधानां च स्रष्टासौ परमेश्वरः॥ २४॥
अवश्यं त्वागमे वाच्यं यथावृत्तं मया श्रुतम्।
अतो वक्ष्यामि ते व्यास प्रियः शिष्यश्च मे भवान्॥ २५॥
योगसंधानमास्थाय तयोरेव महामुने।
अतीतं स्थितयोर्दिव्यं सहस्रं शरदामभूत्॥ २६॥
ततो ऽभवन्निमित्तानि घोराणि त्रासनानि च।
चचाल पृथिवी कृत्स्ना सशैलवनकानना॥ २७॥
नद्यः शोषं तदा जग्मुश्चुक्षुभे सरितां पतिः।
तपनो निष्प्रभश्चासीद्ववावुष्णं समीरणः।
पेतुरुल्का महाघोरा दिक्प्रदाहश्च दारुणः॥ २८॥

23a तदा] ततो R **23b** परां मूर्तिं समा°] परमां मूर्त्तिमा° R **23d** °नेश्वरौ] °नेश्वरी R **24a** शक्यो] कान R **24f** स्रष्टासौ] दृष्टा च R **25b** मया] यथा° R **25d** प्रियः] प्रिय° R **26c** स्थितयोर्] स्थितये R **26d** °मभूत्] °मभृत् R **28c** निष्प्रभ°] निष्प्रभा° R **28d** °द्ववावुष्णं] °द्ववौ चोग्रः R **28ef**] पेतुरुक्षावसंख्याताः पृथुलाश्च सुदारुणाः R

23b परां] A_3A_7, परा A_4 **23c** योनी] योगी **A** **23e** तस्थतुः] A_3A_4, तत्तस्थु A_7 **23f** °यार्थं महा°] °यानुमित° **A** • °द्युती] $A_3^{pc}A_4^{pc}A_7$, °द्युति $A_3^{ac}A_4^{ac}$ **24a** स न] न च **A** **24c** संयोगो यो] संयोग सं° A_3A_4, संयोगास्त्वं A_7 **24f** स्रष्टासौ] A_3, सृष्टासौ A_7, सृष्टा सो A_4 **25a** त्वागमे] त्वयि{°पि A_4} मे **A** **25b** मया] यथा° **A** **25c** अतो] ततो **A** **25d** प्रियः] प्रिय° **A** **26b** महामुने] A_4, महात्मने A_3, महामने A_7 **26c** अतीतं] अभीतं **A** **26d** सहस्रं शरदा°] सहश्रं सरदा° A_7, सहस्रवरदा° A_4, सरदा° A_3 (unmetrical) **27b** त्रासनानि] विविधानि **A** **28d** °द्ववावुष्णं] °त् ववौ{°रौ A_4} चोष्णं **A** • समीरणः] A_3, समीरिणः A_7, समीणिणः A_4 **28e** °रुल्का] °रुद्धा A_3A_4, °रद्धा A_7 **28f** दिक्प्रदाहश्च दारुणः] दिग्दाहश्च तदाभवत् A_3A_4, दिगदाहश्च दानवः A_7

28(f^2, f^4, f^8) S_2

23a योगयुक्तौ] **RA**, योगयुक्तो S_2S_3, यौगयुक्तौ Bh (typo) • देवौ] **RA**Bh, देवो S_2S_3 **23b** परां मूर्तिं] A_3A_7Bh, पराम्मूर्त्ति S_2, परा मूर्त्ति S_3 **23e** तस्थतुः] S_2**R**A_3A_4Bh, तस्थतु S_3 (unmetrical) **23f** °द्युती] $S_2^{pc}S_3$**R**$A_3^{pc}A_4^{pc}A_7$Bh, °द्युतिम् S_2^{ac} **24a** शक्यो] **A**Bh, सह्यो S_2S_3 **24c** संयोगो] S_3**R**, स योगो S_2, सुयोगो Bh (conj.?) • भवेद्] S_2**RA**, भवे S_3, भवद् Bh (conj.) **24f** स्रष्टासौ] $S_2S_3A_3$, श्रेष्ठोसौ Bh (conj.?) **25b** मया] S_2S_3, यथा° Bh **25c** ते व्यास] S_2^{pc}**RA**Bh, देव्या स $S_2^{ac}S_3$ **26a** °संधान°] $S_2S_3^{ac}$**RA**Bh, °सत्वान° S_3^{pc} **26b** °रेव] S_3**RA**, °रेवम् S_2, °रेवं Bh **26c** स्थितयोर्] S_2**A**Bh, स्थितयो S_3 **26d** सहस्रं] S_2**R**Bh, सहस्र S_3 • °दामभूत्] S_2^{pc}**A**Bh, °दां भूत् S_2^{ac} (unmetrical), °दावभूत् S_3 **27a** ऽभवन्नि°] S_2**RA** Bh, भवन्ति नि° S_3 (unmetrical) **27d** सशैल°] $S_2S_3^{pc}$**RA**Bh, सशैले S_3^{ac} **28d** °वुष्णं] S_2S_3, °वुष्णः Bh (em.) **28f** दिक्प्रदाहश्च] S_3, दि(क्प्र)दा(हा)श्च S_2^{pc}, दि(क्षु) दा(ह)श्च S_2^{ac}, दिशश्चासन्सु° Bh (conj.?, in a note Bh suggests दिशश्चासंस्त°) • दारुणः] S_2S_3, °दारुणाः Bh (conj.?)

एवमुत्पातवित्रस्ता शुभहेतोर्वसुंधरा।
जगाम शरणं विष्णुं गत्वा चार्तिं निवेदयेत्॥ २९॥
उत्पाता दारुणा देव बभूवुर्बहवो भृशम्।
तेनातीव समुद्विग्ना त्वामद्य शरणं गता॥ ३०॥
अथ विष्णुः सुरान्सर्वानिदमश्रावयत्प्रभुः।
ततो दिवौकसः सर्वे बृहस्पतिपुरोगमाः।
एकत्र संगता भूत्वा चक्रुर्बहुविधाः कथाः॥ ३१॥
महाबुद्धिरथाहेदं वाक्यमङ्गिरसः सुतः।
श्रीकण्ठो भगवानेष देवदेवस्त्रिलोचनः।
युक्तो ऽभूद्धिमवत्पुत्र्या तनयार्थं महाद्युतिः॥ ३२॥
दिव्यं वर्षसहस्रं तु योगेन परमेष्ठिनः।
अगाद्युक्तस्य पार्वत्या बभूवुर्दारुणास्ततः।
उत्पाता जगतस्त्रासाश्चिन्त्यते किमिहापरम्॥ ३३॥
गच्छाम सहिताः सर्वे स्तोतुं भक्त्या वृषध्वजम्।
यथा न देहजः पुत्रो भवेद्देव्याः सुरेश्वराः।
विज्ञापयाम देवेशं तथा शीघ्रमिहामराः॥ ३४॥

29b °सुंधरा] R^{pc}, °सुन्धराः R^{ac} **30cd** तेनातीव समुद्विग्ना त्वा°] देवताश्च समुद्विग्नास्त्वा° R **30d** °णं गता] °णङ्गताः R **31b** °श्रावयत्प्रभुः] °प्रावयद्विभुः R **31f** °र्बहुविधाः] °र्विस्तरतः R **32ab** °रथाहेदं वाक्य°] °रथादेहं वाह्य° R **32f** तनयार्थं महा°] चलयाव मही° R **33b** योगेन] योगे च R **33c** अगाद्युक्तस्य] अवियुक्तश्च R **33d** °वुर्दारुणास्ततः] °वु+: सर्वदेवताः+ R **33ef** °स्त्रासाश्चिन्त्यते] °स्तत्र याचिन्मां R **34a** गच्छाम] गच्छामः R **34b** भक्त्या] शक्या R **34d** °द्देव्याः] °द्व्यास R

29b °हेतोर्] A_3A_7, °हेतो A_4 • °सुंधरा] A_3A_4, °सुन्धराः A_7 **29d** चार्तिं] A_3, चार्त्ति A_4A_7 • निवेदयेत्] न्यवेदयत् A_3A_4, न्यवेशयत् A_7 **30cd** तेनातीव समुद्विग्ना त्वा°] देवताप्यतिसंविग्ना{°ग्रा° A_7}स्त्वा° **A** **30d** गता] गताः **A** **31c** दिवौकसः] A_3A_4, दिवौकशः A_7 **32e–33f**] om. **A** **34a** गच्छाम] A_7, गच्छामः A_3A_4 **34d** °द्देव्याः] A_3A_4, °द्देव्या A_7 **34e** °ज्ञापयाम] °ज्ञापयात **A**

29b °हेतोर्] $S_2RA_3A_7Bh$, °हेतो S_3 • °सुंधरा] $S_2^{pc}R^{pc}A_3A_4Bh$, °सुन्धराः $S_2^{ac}S_3$ **29d** चार्तिं नि°] $S_2^{pc}S_3^{pc}R$, चार्त्त(स्थं) S_2^{ac}, चार्त्ति नि° S_3^{ac}, चार्तिं न्य° Bh • °वेदयेत्] S_2S_3R, °वेदयत् Bh **30d** शरणं] S_2RABh, शरण S_3 (unmetrical) • गता] $S_2^{pc}S_3Bh$, गताः S_2^{ac} **31a** विष्णुः] $S_2^{pc}RABh$, विष्णु $S_2^{ac}S_3$ • सुरान्] S_2RABh, सुरा S_3 **31c** दिवौकसः] $S_2RA_3A_4Bh$, दिवौकस S_3 (unmetrical) **32c** श्रीकण्ठो] S_2RABh, श्रीकण्डो S_3 **32f** °द्युतिः] S_2RBh, °द्युति S_3 **33a** दिव्यं] S_2RBh, दिव्य° S_3 • °सहस्रं तु] S_2RBh, °सहस्रेण S_3 **33b** योगेन] S_2Bh, योगेण S_3 **33c** अगाद्] S_3Bh (em.), आगाद् S_2 **33d** बभूवुर्] S_2Bh, बभूवु S_3 (unmetrical) **33ef** °स्त्रासाश्चि°] em. Bh (silently), °स्त्रासा चि° S_2S_3 **34a** सहिताः] RABh, सहिता S_2S_3 **34c** न] S_2S_3RA, च Bh (conj.?) **34d** भवेद्देव्याः] A_3A_4Bh, भवद्देव्या S_2, भवन्देव्या S_3 **34e** देवेशं] S_2RABh, देवेश S_3 **34f** °हामराः] $S_2^{pc}S_3RABh$, °हामरा S_2^{ac}

ततो वैवस्वतः प्राह वचः क्रोधविनिःसृतम्।
किमर्थं भृशमुद्विग्ना भवन्तः सर्व एव हि॥ ३५॥
यद्यसौ देवदेवस्य तनयो ऽस्मासु भक्तिमान्।
उत्पत्स्यति न च द्रोग्धा ततः क्षंस्याम तं सुराः॥ ३६॥
अथ चेत्कर्कशो ऽस्मासु द्रोग्धा वा स भविष्यति।
तत एनमहं बद्ध्वा कालपाशेन बालकम्।
नयिष्ये स्ववशं क्रूरं मृत्युना सहितो ऽमराः॥ ३७॥
न चेत्पुरंदरो वज्रं तस्य क्षेप्स्यति मूर्धनि।
द्विधा येन कृतो मूढः प्राणांस्त्यक्ष्यति दुस्त्यजान्॥ ३८॥
ब्रुवतस्तस्य बह्वेवं क्रोधसंरक्तलोचनः।
विष्णुः प्रोवाच धर्मात्मा वचांसि परमार्थवित्॥ ३९॥
अहो त्वया सुविश्रब्धं प्रोच्यते भास्करात्मज।
परमार्थमविज्ञाय क्रोधस्य वशवर्तिना॥ ४०॥
तनयः किल यः शम्भोर्गिरिजायां भविष्यति।
स मूढ इव यः कश्चिद्भविता वशगस्तव॥ ४१॥

36b ऽस्मासु भक्ति°] स्मानभुक्ति° R **36cd**] उत्पत्स्यते स च ⟨⏓⟩यदा तदा +सर्व+म तं सुराः R (यदा retraced) **37a** °त्कर्कशो] °त् कर्कसो R **37b** द्रोग्धा वा] बालके R **37d** °पाशेन] R^{pc} ?, °पाशैर्न R^{ac} **37e** नयिष्ये स्ववशं] नयिस्ये स्ववसं R **38ab** °रो वज्रं तस्य] °रस्तस्य वज्रं R **39a** बह्वेवं] बह्वर्थं R **39d** वचांसि] व(र्य)सि R^{pc} (unmetrical), वरोसि R^{ac} **40a** त्वया सु°] त्वयाथ R **41a** शम्भोर्] शम्भो R **41d** वशगस्तव] वसगस्तदा R

35b °निःसृतम्] °निःसृतः A_3A_7, °निसृजः A_4 (unmetrical) **36a** देवदेवस्य] A_3A_4, देवस्य A_7 (unmetrical) **36c** उत्पत्स्यति] उत्पद्यते A_3, उत्पद्यन्ते A_4A_7 • द्रोग्धा] द्रोहेत् A_3A_4, द्रोहे A_7 **36d** क्षंस्याम] क्षम्याम **A** **37a** ऽस्मासु] A_7, युष्मान् A_3, युष्मात् A_4 **37b** द्रोग्धा वा स] पीडको वा **A** **37c–38b**] om. **A** **38c** कृतो] कृते **A** **39d** °मार्थवित्] °मार्थवत् **A** **40a** °विश्रब्धं] °विस्रब्धं A_3A_4, °विस्नब्धं A_7 **40b** °रात्मज] $A_3^{pc}A_7$, °रात्मजः $A_3^{ac}A_4$ **40d** वशवर्तिना] वर्त्तिना A_7 (unmetrical), वशवर्त्तिनः A_4, चशवर्जिनः A_3 **41a** यः शम्भोर्] शम्भोर्यो A_3A_7, शंभोजोर् A_4 **41d** वशग°] A_3, वसग° A_4A_7

36⟨d¹–d²⟩(d³)⟨d⁴⟩(d⁵–d⁷) S_3

35b क्रोधवि°] S_3^{pc}R**A**, क्रोध(नि°) $S_2^{ac}S_3^{ac}$, क्रोधाभि° S_2^{pc}Bh (em.?, Bh reads क्रोधभि° in S_2 and suggests क्रोधविमिश्रितं in a note) • °निःसृतम्] RBh (em.?), °निसृतः S_2S_3 (unmetrical) **35c** किमर्थं] S_2R**A**Bh, किमर्थ S_3 **35d** भवन्तः] S_2R**A**Bh, भवन्त S_3 (unmetrical) • हि] S_2^{pc}R**A**Bh, हिः $S_2^{ac}S_3$ **36c** द्रोग्धा] conj. Bh (silently), द्रोश्वा S_2S_3 **37a** °त्कर्कशो] S_2**A**Bh, °त्कक्कशो S_3 **37e** नयिष्ये] S_2S_3, आनेष्ये Bh (conj.) • क्रूरं] RBh (em.?), कूरं S_2S_3 **38c** मूढः] S_2^{pc}R**A**Bh, मूढ S_2^{ac}, मूढा S_3 **38d** प्राणांस्त्य°] S_2R**A**Bh, प्राणंस्त्य° S_3 • दुस्त्यजान्] R**A**Bh, दुस्त्यजाम् S_2, दुस्त्यजं S_3 **39a** ब्रुवतस्त°] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, ब्रुव(ह्म)स्त S_2^{ac} **39c** विष्णुः] S_2^{pc}R**A**Bh, विष्णु $S_2^{ac}S_3$ **39d** वचांसि] S_2**A**Bh, वचासि S_3 **40b** °रात्मज] S_2^{pc}R$A_3^{pc}A_7$Bh, °रात्मजः $S_2^{ac}S_3$ **41a** तनयः किल यः] $S_2^{pc}S_3$RBh, तनय S_2^{ac} (unmetrical) • शम्भोर्] S_2Bh, शम्भो S_3 **41d** वशग°] S_2A_3Bh, वशश° S_3

किमसौ मानवो ऽन्यो वा जरामृत्युसमन्वितः ।
उत्पत्स्यति रवेः पुत्र तेन स्याद्वशगस्तव ॥ ४२ ॥
कालेनापरिपूर्णेन मानवस्यापि भानुज ।
न त्वं वशयिता नाम किमु पुत्रस्य शूलिनः ॥ ४३ ॥
तेजो भगवतः शम्भोर्यद्भविष्यत्युत्तमम् ।
स कथं वध्यतां यायात्तव शक्रस्य वा विभो ॥ ४४ ॥
ब्रवीमि वो हितं देवाः क्रियते यदि मद्वचः ।
प्रयाम सहिताः सर्वे तं प्रसादयितुं हरम् ॥ ४५ ॥
यो नः स्वयंवरे दत्तो वरस्तिष्ठति शंकरे ।
तमेव वरयिष्यामो वरमग्र्यं पिनाकिनम् ।
यथा न देहजो देव्यास्तनयः संभविष्यति ॥ ४६ ॥
नास्माकमहितं शम्भुः पुत्रमुत्पादयिष्यति ।
वयमेव सुताः सर्वे शंकरस्याग्रजा विभोः ॥ ४७ ॥

42cd पुत्र तेन] पुत्रस्तेन R **42d** °द्वशग°] °द्वसग° R **43b** मानव°] मानस° R • भानुज] भानुजे R **43c** वशयिता] वशेपिता R **44cd** यायात्तव] यातस्तव R **44d** वा विभो] धीमतः R **45d** हरं] वरं R **46a** स्वयंवरे] स्वयम्वरो R **46c** वरयिष्यामो] मृगयिष्यामो R **46f** संभविष्यति] R^{pc}, संभवति R^{ac} (unmetrical) **47d** °स्याग्रजा] °स्याग्रजो R

42c पुत्र] A_3A_7, पुत्रा A_4 **42d** तेन] किं तत् A_3, किं त A_4A_7 • °द्वशग°] $A_3A_4^{pc}$, °द्वसग° $A_4^{ac}A_7$ • °स्तव] A_3A_7, °स्त्यव A_4 **43a** कालेना°] A_7, कालेन A_3, कालेव A_4 • °पूर्णेन] °पूतेव A_3A_4, °भूतस्य A_7 **43b** मानव°] A_3A_4, मानुज° A_7 **43c** वशयिता नाम] नाशयिता राजन् **A** **44a** तेजो] ततो **A** **44c** यायात्] A_3, जायात् A_4A_7 **45b** क्रियते] क्रियतां A_3A_7, क्रीयतां A_4 • यदि मद्वचः] तदिदं वचः A_3A_4, तदिमम्वचः A_7 **45c** प्रयाम] प्रयामः **A** **45d–47c**] om. **A** **47d** °स्याग्रजा] °स्याग्रतो **A**

43$(b^8–c^4)\langle c^5–d^8\rightarrow\rangle$ S_1 **44**$\langle\leftarrow a^1–a^3\rangle(a^4, d^4)$ S_1 **45**$(a^6)\langle a^7–a^8\rangle$ S_1 **46**$(a^8)\langle e^7\rangle(e^8–f^1)\langle f^2\rangle$ S_1, (e^7) S_2 **47**$(c^3)\langle d^8\rangle S_1$

42a ऽन्यो] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, भ्यो S_1^{ac} **42b** जरा°] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**, ज(ला°) S_1^{ac}, जन्म° Bh (conj.?) • °समन्वितः] S_1S_3R**A**Bh, °समन्विताः S_2 **42c** उत्पत्स्यति] S_2S_3R**A**Bh, उत्पस्येति S_1 • रवेः] S_1S_2R**A**Bh, रवे S_3 **42cd** पुत्र तेन] $S_1S_2^{pc}S_3$, पुत्रं तेन S_2^{ac}, पुत्र येन Bh (conj.) **42d** °स्तव] $S_2S_3RA_3A_7$Bh, °स्तवः S_1 **43a** कालेना°] $S_2S_3RA_7$Bh, कालेनो S_1 **43b** भानुज] S_2^{pc}**A**Bh, भान(जः) S_1, भानुजः $S_2^{ac}S_3$ **43c** न] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, (स) S_2^{ac} • वशयिता] S_2S_3, (वश)··· S_1, नाशयिता Bh (in a note Bh suggests वशमिता, possibly typo of वशयिता) **44a** तेजो] S_2RBh, तेज S_3 (unmetrical) **44c** कथं] S_1R**A**Bh, कथ्यं S_2S_3 • वध्यतां] S_2R**A**Bh, वध्यता S_1S_3 **44cd** यायात्तव] S_3A_3Bh, याया तव S_1, यात+ः त+व S_2 **44d** वा विभो] S_2S_3**A**Bh, वा विभोः S_1^{pc} ?, चाविभोः S_1^{ac} ? **45a** °तं देवाः] S_2^{pc}R**A**Bh, (त) – ⏓ S_1 (anusvāra possibly lost), °तन्देवा $S_2^{ac}S_3$ **45b** मद्वचः] S_2RBh, मद्वच S_1S_3 **45c** सहिताः] S_2R**A**Bh, सहिता S_1S_3 **45d** °सादयितुं] S_1S_2RBh, °सादयितु S_3 (unmetrical) **46a** यो] S_2S_3RBh, ये S_1^{ac}, मे S_1^{pc} **46c** वरयिष्यामो] S_1Bh, मृगशिष्यामो S_2, मृगयिष्यामो S_3 **46d** पिनाकिनम्] S_1RBh, पिनाकिनः S_2S_3 **47a** नास्माकम°] S_2S_3RBh, नास्मादम° S_1 • शम्भुः] S_2S_3RBh, शम्भु S_1 **47c** सुताः] S_2RBh, सुता S_1S_3

न शक्यस्तपसा द्रष्टुं न ज्ञानेन सुरेश्वरः।
भक्त्या परमया द्रष्टुं शक्यः स्यात्स वृषध्वजः॥ ४८॥
आगच्छध्वं गमिष्यामो यत्र तिष्ठति शंकरः।
परां भक्तिं समास्थाय यथा पश्येम शंकरम्॥ ४९॥
हुतभुक्चैष नो देवस्तत्सकाशं प्रवेक्ष्यति।
सर्वेषामेव विज्ञप्त्या सुराणां सुरसत्तमः॥ ५०॥
इति श्रुत्वा वचस्तस्य विष्णोरमिततेजसः।
बृहस्पतिपुरोगास्ते हृष्टात्मानो दिवौकसः।
साधु साध्विति संतुष्टा वचांस्यूचुः सुरोत्तमाः॥ ५१॥
ततो विष्णुसहायास्ते गत्वा ते शृङ्गमुत्तमम्।
ऊचुर्हुताशनं देवं वचः स्तुतिपुरःसरम्॥ ५२॥
त्वमग्ने सर्वदेवानां हितकृत्सर्वतो ऽव्ययः।
प्रविश्य त्राहि नः सर्वाञ्छंकराय निवेदय॥ ५३॥

48a न शक्यस्त॰] नासक्तस्त॰ R **49c** परां] परा R **49d** पश्येम] पश्यामि R **50a** हुतभुक्चैष नो] +मुखं+ मो हुतभुग् R **50c** विज्ञप्त्या] विज्ञप्तो R **52b** ते शृङ्ग॰] तच्छृङ्ग॰ R **53a** ॰मग्ने] ॰मग्रे R **53b** ऽव्ययः] ऽव्यय R

48a शक्यस्त॰] शक्यं त॰ **A** • द्रष्टुं] A_3, दृष्टुं A_4A_7 **48b** सुरेश्वरः] A_3A_7, सुरेश्वराः A_4 **48c** द्रष्टुं] A_3, दृष्टुं A_4, युक्तं A_7 **48d** शक्यः स्यात्स] शक्यं स्याद्गो॰ **A** **50a** नो] णो **A** **50b** ॰स्तत्स॰] A_3A_7, ॰स्त्वत्स॰ A_4 **50c** विज्ञप्त्या] विज्ञप्ता **A** **50d** ॰सत्तमः] ॰सत्तमाः **A** **51e** संतुष्टा] संहृष्टा **A** **51f** वचांस्यूचुः] A_3, वचांस्योचुः A_4A_7 • सुरोत्तमाः] A_3A_7, सुरोत्तमा A_4 **52b** ॰मुत्तमम्] ॰मुच्छ्रितं **A** **53a** ॰देवानां] A_3A_4, ॰भूतानां A_7 **53d** निवेदय] न्यवेदयत् **A**

48(d^6) S_1, (a^3) S_2 **51**⟨b^1⟩(e^5) S_1 **53**(c^2, d^5)⟨d^6–d^8⟩ S_1

48a शक्यस्त॰] S_1^{ac} ?Bh, शक्तस्त॰ S_1^{pc}, श(त्त्य)न्त॰ S_2, शक्यं त॰ S_3 **48b** ज्ञानेन] S_2S_3R**A**Bh, ज्ञायेत S_1 • सुरेश्वरः] S_1RA_3A_7, सुरेश्वराः S_2S_3Bh **48d** शक्यः] S_2S_3RBh, शक्र S_1 • स्यात्स वृष॰] S_2RBh, स्या वृष(भ॰) S_1, स्यात्स वृश॰ S_3 **49a** गमिष्यामो] S_2S_3R**A**Bh, करिष्यामो S_1 **49c** भक्तिं] S_1S_2R**A**Bh, भक्ति S_3 **49d** पश्येम] $S_1S_2S_3$**A**, पश्येय Bh (typo?) **50a** ॰भुक्चैष] **A**, ॰भुश्चैष S_1, ॰भुक्चैम S_2, ॰भुक्चैप S_3, ॰भुक् चैव Bh (em.?) **50ab** ॰वस्तत्स॰] RA_3A_7Bh, ॰व तत्स॰ S_1, ॰वस्तम्भ॰ S_2S_3 **50c** विज्ञप्त्या] S_2S_3Bh, विज्ञाप्य S_1 **50d** सुराणां] S_2S_3R**A**Bh, सुराणा S_1 • ॰सत्तमः] $S_1S_2^{ac}S_3$R, ॰सत्तमाः S_2^{pc}Bh **51e** हृष्टात्मानो] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, हृष्टत्मा-नो S_3^{ac} **51f** वचांस्यूचुः] S_1S_2RA_3Bh, वचांसूचु S_3 • सुरोत्तमाः] $S_1S_2^{pc}$RA_3A_7Bh, सुरोत्तमः $S_2^{ac}S_3^{pc}$, सुरोत्तत: S_3^{ac} **52a** विष्णुस॰] S_1S_3R**A**Bh, विष्णुस्स॰ S_2 • ॰हायास्ते] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰हायास्त्रे S_1, ॰हास्ते S_2^{ac} (unmetrical) **52b** ते शृङ्ग॰] $S_1S_2S_3$**A**, तच्छृंग॰ Bh (conj.?) • ॰मुत्तमम्] S_1RBh, ॰मुच्छ्रितम् S_2, ॰मुच्छ्रितं S_3 **52c** ऊचुर्] S_1S_2R**A**Bh, ऊचु S_3 (unmetrical) **52d** ॰पुरःसरम्] S_1S_2R**A**Bh, ॰पुरसरं S_3 (unmetrical) **53a** ॰मग्ने स॰] $S_1S_2^{ac}S_3$**A**Bh, ॰मग्ने-स्स॰ S_2^{pc} **53c** प्रविश्य] S_2S_3R**A**Bh, प्र(वि)श्या S_1 • नः] S_1S_2R**A**Bh, न S_3 (unmetrical) **53cd** ॰र्वाञ्छंकराय] S_1R**A**Bh, ॰र्वान्छङ्कराय S_2, ॰र्वान्सङ्कराय S_3 **53d** निवेदय] RBh, (नि)–⏑⏓ S_1, न्यवेदयत् S_2^{pc}, व्यवेदयत् $S_2^{ac}S_3$

तथा कुर्यात्सुरश्रेष्ठ येन निर्गम्य शंकरः।
अस्मान्निरीक्षते देवः प्रह्वान्भक्तिमतः स्थितान्॥ ५४॥
इत्युक्तः स सुरैः सर्वैः प्रत्युवाच हुताशनः।
अकर्तव्यं हि मे देवा न युष्मान्प्रति विद्यते॥ ५५॥
पार्वत्या सह संयुक्तं देवदेवेश्वरं परम्।
न मे शक्तिर्हरं द्रष्टुं भवन्तश्चाकुला भृशम्।
युष्मद्वाक्यमलङ्घ्यं च कृच्छ्रमेतदतीव मे॥ ५६॥
प्रवेक्ष्ये सुतपं देवाः करिष्ये साहसं महत्।
इत्युक्त्वा स जगामाशु भवनं तत्कपर्दिनः॥ ५७॥
तत्रापश्यत्स्थितं द्वारे नन्दिनं परमौजसम्।
द्वारमाक्रम्य तिष्ठन्तं दीप्तपट्टसधारिणम्॥ ५८॥

54a कुर्यात्] कुरु R **54b** निर्गम्य] (तु)ष्यति R^{pc}, (स) R^{ac} (unmetrical) **54c** अस्मान्निरीक्षते] अस्या निरीक्ष्यते R **54d** प्रह्वान्] प्रशान् R **55d** विद्यते] °पद्यते R **56b** देवदेवेश्वरं परं] देवदेवं सुरेश्वरं R **56e** °मलङ्घ्यं च] °मलं +सर्व्वं+ R **57a** सुतपं] +हुत+वान् R **57c** स जगामाशु] साजगामाथ R **57d** भवनं] भ+ग+वन् R **58a** °पश्यत्] °गम्य R **58d** °पट्टस°] °पट्टिश° R

54a °श्रेष्ठ] A_4A_7, °श्रेष्ट A_3 **54d** प्रह्वान्] इष्टान् **A** **55d** न युष्मान्प्रति] युष्मान् प्रति न **A** **56b** देवदेवेश्वरं परं] देवदेवं सुरेश्वरं A_3, देवदेवेश्वरेश्वरं A_4A_7 **56c** द्रष्टुं] A_4, इंष्टुं A_3, देवं A_7 **56d** °श्चाकुला] A_7, °श्चाह्वना A_3A_4 **56e** युष्मद्वा°] A_4A_7, युष्माद्वा° A_3 • °लङ्घ्यं च] A_4, °लंघ्या च A_3, °लङ्घ्यश्च A_7 **56f** कृच्छ्र°] कृत्च्छ्र° A_7, कृत° A_3A_4 **57a** प्रवेक्ष्ये सुतपं] प्रवेक्ष्ये स्ववरान्{°रा A_4} A_3A_4, दिशन्तु मे वरान् A_7 **57c** इत्युक्त्वा स] A_3A_4, इत्युक्ता सा A_7 • °माशु] A_7, °मासु A_3A_4 **58d** °पट्टस°] °पट्टिश° **A**

56⟨d²⟩(d⁴)⟨e³–e⁶⟩ S_1

54a कुर्यात्सुर°] $S_1S_2^{pc}$**A**, कुर्यात्सुरः $S_2^{ac}S_3$, कुर्यास्सुर° Bh (em.) • °श्रेष्ठ] $S_1S_2RA_4A_7Bh$, श्रेष्ट S_3 **54c** अस्मान्नि°] **A**Bh, अस्यां नि° S_1, अस्मन्नि° S_2^{pc}, अस्मिन्नि° $S_2^{ac}S_3^{pc}$, अस्मि नि° S_3^{ac} **54d** प्रह्वान्] S_1S_2Bh (प्रह्वां in S_1S_2), प्रह्वा S_3 • स्थितान्] R**A**Bh, स्थिताम् $S_1S_2^{pc}$, स्थितम् $S_2^{ac}S_3$ **55a** इत्युक्तः] S_1S_2R**A**Bh, इत्युक्त S_3 • सुरैः सर्वैः] S_2R**A**Bh, सुरैः सर्व्वै S_1, सुरै सर्वैः S_3 **55b** हुताशनः] S_2S_3R**A**Bh, हुताशनं S_1 **55d** विद्यते] S_2S_3**A**Bh, वद्यते S_1 **56a** संयुक्तं] S_1S_3R**A**Bh, संयुक्तां S_2 **56b** देवदेवेश्वरं परम्] S_1Bh, देवन्देवेश्वरम्प{°म्पं° S_2^{ac}}रम् S_2, देवदेवश्वर परं S_3 (unmetrical) **56c** शक्तिर्] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, शक्ति $S_2^{ac}S_3$ • द्रष्टुं] $S_1S_2RA_4Bh$, द्रष्टु S_3 **56e** युष्मद्वा°] $S_2RA_4A_7Bh$, युष्म⏑̲ S_1, युष्माद्वा° S_3 • °लङ्घ्यं च] $S_2S_3A_4Bh$, –घ्यञ्च S_1 **56f** मे] S_2S_3R**A**Bh, मोः S_1 **57a** प्रवेक्ष्ये] $S_2S_3RA_3A_4Bh$, प्रवेक्षे S_1 • सुतपं देवाः] conj., षुतवे देवा S_1, सुतवन्देवाः S_2, सुतवन्देवा S_3, दूतवद्देवाः Bh (conj.) **57b** महत्] S_1S_2R**A**Bh, महतं S_3 (unmetrical) **57c** इत्युक्त्वा] $S_1S_2RA_3A_4Bh$, इत्यात्क्वा S_3 • °माशु] $S_1S_3A_7Bh$, °माशुर् S_2 **57d** °वनं तत्कपर्दिनः] **A**Bh, °वन्तत्कर्म्मभिर्द्दिनः S_1, °वनन्तं कपर्द्दिनः S_2, °वनन्तं कपर्दिनः S_3 **58a** °पश्यत्] S_1S_2**A**Bh, °पश्य S_3 **58c** द्वार°] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, ⟨सं⟩द्वार° S_3 • तिष्ठन्तं] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, ति(श्च)न्तं S_2^{ac} **58d** °पट्टस°] $S_1S_2S_3$, °पट्टिश° Bh • °धारिणम्] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, °वारिणम् S_1^{ac}

तं दृष्ट्वा स तदा वह्निः समालोक्य समन्ततः।
नास्ति कश्चिदिहोपायः सूक्ष्मजन्तोरपि स्थिते॥ ५९॥
प्रवेष्टुमिति संचिन्त्य तमेव शरणं ययौ।
नन्दिनं हुतभुग्देवस्तुष्टाव च कृताञ्जलिः॥ ६०॥
नमो गणाधिपतये नमश्चण्डाय शूलिने।
नमः सेनाधिपतये नमः सर्वात्मने सदा॥ ६१॥
हालाहलाय रुद्राय नीलरुद्राय वै नमः।
नमो डाकिनिरुद्राय तथैवार्द्रपटाय च॥ ६२॥
नमस्ते स्वप्नरुद्राय भस्मरुद्राय ते नमः।
नमः श्मशानरुद्राय कोटीरुद्राय ते नमः॥ ६३॥
नमः पिङ्गलरुद्राय रुद्राधिपतये नमः।
नमः प्रमथरुद्राय भूतरुद्राय ते नमः।
विरूपाक्षाय रुद्राय श्वेतरुद्राय ते नमः॥ ६४॥
नमस्ते सततं देव नमस्ते सततं शिव।
नमस्ते सततं सौम्य नमस्ते भक्तिवत्सल॥ ६५॥
मम भक्तस्य देव त्वं देवानां हितमिच्छतः।
वरदो भव नन्दीश मा नः क्रोधं कृथाः प्रभो॥ ६६॥

59d स्थिते] स्थितं R **61b** ॰श्चण्डाय] ॰श्चामाय R **62a** रुद्राय] भद्राय R **62c** डाकिनि॰] डाकिनी॰ R (unmetrical) **63cd**] om. R **64d** ते] वै R **66c** नन्दीश] R^{pc}, नन्दीशो R^{ac} **66d** मा नः] मात्म R • कृथाः] वृथा R

59d स्थिते] स्थितं **A** **60a** प्रवेष्टु॰] A_3A_4, प्रवेष्णु॰ A_7 **61b** नमश्चण्डाय] नमः{॰म A_7} शुद्धाय **A** **61d** सदा] तदा **A** **62a** हालाहलाय] हलाहलाय A_3A_4, हलाय हल॰ A_7 **63**] om. **A** **64a** ॰रुदाय] ॰नेत्राय **A** **64c–f**] om. **A** **65bc**] om. **A** **65d** भक्ति॰] A_4A_7, भक्त॰ A_3 **66**] om. **A**

59⟨c^5–c^8⟩ S_1 **62**(c^3–c^5)⟨c^6–d^2⟩ S_1 **63**(d^2) S_1 **65**(b^2–b^3)⟨b^4–c^3⟩ S_1 **66**(c^2) S_1

59a दृष्ट्वा] S_1S_2R**A**Bh, दृष्टा S_3 • वह्निः] S_2S_3R**A**Bh, वह्नि S_1 **59b** समालोक्य] S_2S_3R**A**Bh, समलोक्य S_1 **59c** ॰होपायः] R**A**Bh, ॰होपायं S_2, ॰होपाय S_3 **60a** प्रवेष्टु॰] $S_1^{pc}S_2S_3$RA_3A_4Bh, प्रवेष्ठ॰ S_1^{ac} **60d** ॰ताञ्जलिः] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, ॰ताञ्जलि S_3^{ac} **61b** ॰श्चण्डाय] S_1S_2Bh, ॰श्चाण्डा-य S_3 **61c** नमः] S_1S_2R**A**Bh, नम S_3 **61d** सर्वात्मने] S_2S_3R**A**, शर्व्वात्मने S_1, शर्वात्मने Bh **62c** डाकिनि॰] $S_2^{ac}S_3$**A**, (डागि)ि ˘ S_1, शकिनि॰ S_2^{pc}, ि ˘ ि ˘ ति॰ Bh (Bh possibly reads this in S_1) **62d** ॰वार्द्र॰] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰वार्द्रा॰ S_1, ॰वाद्र॰ S_2^{ac} **64a** पिङ्गल॰] S_2S_3R**A**Bh, पिगल॰ S_1 **64b** ॰पतये] S_2S_3R**A**Bh, ॰पतय S_1 (unmetrical) **64c** प्रमथ॰] S_1S_3RBh, प्रथम॰ S_2 **65b** शिव] RBh (em.?), शिवः S_2S_3 **65d** भक्ति॰] S_2S_3RA_4A_7, भक्त॰ S_1Bh • ॰वत्सल] R**A**Bh, ॰वत्सलः $S_1S_2S_3$ **66ab** त्वं देवानां] S_1S_2RBh, देवाना S_3 (unmetrical) **66c** वरदो भव] $S_1^{pc}S_2S_3$RBh, व(र)भो भर S_1^{ac} • नन्दीश] $S_2S_3R^{pc}$Bh, नंदीशं S_1 **66d** नः] S_2S_3Bh, न S_1 • कृथाः] em. Bh (silently), कृथा $S_1S_2S_3$ • प्रभो] $S_1^{ac}S_3$RBh, प्रभोः $S_1^{pc}S_2$

ततो नन्दीश्वरः प्राह स्तुवन्तमनलं स्थितम्।
प्रीतस्तवानया वह्ने भक्त्याहं सुरसत्तम।
ब्रूहि किं ते प्रियं देव करोम्यद्य हुताशन॥ ६७॥
अथ प्रोवाच वह्निस्तं वरदं नन्दिनं स्थितम्।
यदि तुष्टो ऽसि मे देव देयो यदि वरश्च मे॥ ६८॥
देवकार्येण देवेश प्रवेष्टुं दीयतां मम।
भवनं देवदेवस्य वर एषो ऽस्तु मे विभो॥ ६९॥
तं नन्दी प्रत्युवाचेदं कृच्छ्रं देयो वरो ह्ययम्।
न तं शक्ष्यसि देवेशं द्रष्टुं त्वं योगमास्थितम्।
सह देव्या महेशानं स्रष्टारं जगतो ऽव्ययम्॥ ७०॥
तथाप्येष मया तुभ्यं देय एव वरो ऽनल।
गच्छ सूक्ष्मतरो भूत्वा दुरालक्ष्यो हुताशन।
प्रविश्य निष्क्रम क्षिप्रमविज्ञातागमक्रियः॥ ७१॥

67c–70d] om. R **70f** स्रष्टारं] श्रष्टारं R **71a** तथाप्येष] तथाध्येष R **71b** देय एव] देवदेव R • ऽनल] R^{ac} ?, नमः R^{pc} **71d** °लक्ष्यो हुताशन] °ल(ब्धो) हुताशनः R **71e** निष्क्रम] +निष्क्र+मन् R **71f** °ज्ञातागम°] °ज्ञातसम° R

67a नन्दीश्वरः] A_3A_4, नन्दीश्वर A_7 **67b** स्तुवन्तम°] A_3A_4, स्तुवन्तंम° A_7 **67c** °वानया] A_3A_4, °वालया A_7 **67d** °सत्तम] A_3A_4, °सत्तमः A_7 **67e** प्रियं] A_3A_7, प्रीयं A_4 **67f** हुताशन] A_3A_4, हुतासनः A_7 **68b** स्थितम्] शुभं **A** **69a** देव°] एक° **A** **69b** प्रवेष्टुं] A_3 A_4, प्रवेष्णुं A_7 **69d** वर एषो] वरो ह्येषो **A** • विभो] विभुः **A** **70b** कृच्छ्रं] कृच्छ्राद् **A** • ह्ययम्] ह्यहं **A** **70c** शक्ष्यसि] शक्यामि **A** **70d** द्रष्टुं] A_3, दृष्टुं A_4, दृष्णुं A_7 • त्वं] तं **A** **70f** स्रष्टारं] A_3A_4, सृष्टारं A_7 **71a** °प्येष म°] °प्येव म° A_3A_4, °प्येयन्म° A_7 **71d** °लक्ष्यो] °लक्षो A_3A_4, °लम्बो A_7 • °हुताशन] A_3, हुताशनः A_4A_7 **71e** निष्क्रम] A_3A_7, निस्क्राम A_4 **71f** °मविज्ञातागमक्रियः] °म{°भ° A_3}विज्ञातसविक्रियः{°क्रिय A_3, °क्रयः A_7} **A**

68⟨b³–b⁸⟩ S_1 **70**⟨a⁸–b³⟩(e⁷) S_1

67a नन्दीश्वरः] $S_2^{pc}S_3RA_3A_4Bh$, नन्दीश्वर $S_1S_2^{ac}$ **67b** स्तुवन्त°] $S_2S_3RA_3A_4Bh$, स्तुन्वन्त° S_1 **67c–68b**] repeated in S_1 **67c** °वानया] $S_1S_1^*S_2A_3A_4Bh$, °वारया S_3 **67d** °सत्तम] $S_1S_2^{pc}A_3A_4Bh$, °सत्तमः $S_1^*S_2^{ac}S_3$ **67e** प्रियं] $S_1S_1^*S_2A_3A_7$, प्रिय S_3 (unmetrical), प्रियेन् Bh (typo) **67f** करोम्यद्य] $S_1S_1^*S_2^{pc}S_3$**A**, करोम्य S_2^{ac} (unmetrical), करवाणि Bh (conj.) • हुताशन] $S_2^{pc}A_3A_4Bh$, हुताशनः $S_1S_1^*S_2^{ac}S_3$ **69a** देव°] $S_1S_2S_3^{ac}Bh$, देवे S_3^{pc} **69ab** देवेश प्रवेष्टुं] $S_2S_3A_3A_4Bh$ (in a note Bh suggests प्रवेशो for प्रवेष्टुं), देवेष्टु वरं मे S_1 **69b** °तां मम] S_1S_3**A** Bh, °ताम्म⟨:⟩+मः+ S_2 **69d** ऽस्तु] S_2S_3**A**Bh, स्ति S_1 • विभो] S_2S_3Bh, विभोः S_1 **70b** °च्छ्रं देयो] $S_2^{pc}Bh$, ···यो S_1, °च्छ्रन्दैयो S_2^{ac}, °च्छ्रं देया S_3 **70c** तं] S_1S_2**A**Bh, त S_3 • शक्ष्यसि] S_2S_3Bh, शक्तो सि S_1 • देवेशं] $S_1S_2^{pc}$**A**Bh, दे⟨(वश्च)⟩+वेश+न् S_2, देवेश S_3 **70d** द्रष्टुं] $S_2S_3A_3Bh$, द्रष्टु S_1 **70e** महेशानं] S_1S_2R**A**Bh, महाशान S_3^{ac}, महेशान S_3^{pc} **70f** स्रष्टारं] $S_1S_2A_3A_4Bh$, स्रष्टार S_3 **71a** तथा°] S_1R**A**Bh, यथा° S_2S_3 • मया] $S_2S_3RA_3A_4Bh$, समा S_1 **71b** ऽनल] $S_1S_2^{pc}R^{ac}$?**A**Bh, नलः $S_2^{ac}S_3$ **71d** °लक्ष्यो] S_1S_2Bh, °लक्ष्या S_3 • हुताशन] $S_2^{pc}A_3Bh$, हुताशनः $S_1S_2^{ac}S_3$ **71e** प्रविश्य निष्क्रम] $S_2S_3A_3A_7Bh$, प्रविष्यन्निष्क्रमन् S_1 **71ef** °प्रमवि°] $S_1RA_4A_7Bh$, °प्रंमवि° S_2S_3 **71f** °ज्ञातागम°] $S_1S_2^{pc}S_3Bh$, °ज्ञा(नामग°) S_2^{ac} • °क्रियः] $S_2^{ac}RA_4Bh$, °प्रियः S_1, °क्रिया $S_2^{pc}S_3$

स नन्दिनाभ्यनुज्ञातो जातवेदा मुदा युतः ।
ज्योतिः सूक्ष्मतरो भूत्वा भास्करस्यांशुना सह ।
प्रविश्य भवनं शम्भोर्मणिस्तम्भमथाविशत् ॥ ७२ ॥
वह्नेयमणिमध्यस्थः स्तम्भं तद्भासयन्मुहुः ।
सो ऽपश्यत्तत्र देवेशं देवीं च भुवनेश्वरीम् ।
तुष्टाव मनसा देवौ ततो ऽसौ हव्यवाहनः ॥ ७३ ॥
तथा संस्तूयमानश्च प्रीतिं देव्याश्च दर्शयन् ।
वीक्ष्य स्तम्भं हरो देवीं वाक्यमेतदभाषत ॥ ७४ ॥
एष स्तम्भमणिर्देवि भ्राजमान इव प्रिये ।
संस्तौति मां त्वया सार्धं ददान्यस्मै वरं शुभम् ॥ ७५ ॥
देव्युवाच ।
एवं कुरु महादेव भक्तस्यास्य सुरेश्वर ।
स्तुवतस्त्वा मया सार्धं प्रयच्छ वरमुत्तमम् ॥ ७६ ॥

72b जातवेदा] ज्ञातवेदा R **72c** ज्योतिः] ज्योति° R **72e** भवनं] R^{ac}, भवणं R^{pc} **72f** °मथा°] °मथो R **73a** वह्नेय°] स वह्निर् R **73ab** °स्थः स्तम्भं तद्भासयन्मुहुः] °स्थस्तम्भमुत्कासमन् प्रभुः R **73e** देवौ] देवं R **74c** देवीं] देवी R **75a** एष] एवं R **75d** शुभम्] शुभे R **76b** °स्यास्य] °स्याद्य R **76c** °स्त्वा] °स्त्वां R

72a °नाभ्यनु°] A_3A_7, °नाम्यनु° A_4 **72b** जातवेदा] A_3A_7, यातवेदा A_4 **72c** ज्योतिः] A_3A_4, ज्योतित्व° A_7 (unmetrical) **72e** शम्भोर्] A_3A_4, शम्भो A_7 **73a** वह्नेय°] स वह्निर् **A** **73ab** °स्थः स्तम्भं तद्भासयन्] °स्थस्तम्भतो भावयन् **A** **73c** ऽपश्यत्] A_4A_7, पश्य A_3 **73d** भुवनेश्वरीम्] A_3A_4, भुवणेश्वरीं A_7 **73e** देवौ] देवस् **A** **75a** °मणिर्देवि] °मणिर्देवी A_3A_4, °मणि देवि A_7 (unmetrical) **75b** प्रिये] श्रिया **A** **76a–78** speaker indication] om. **A**

72$(a^2–a^3, b^6)\langle b^7–b^8\rangle(f^5)$ S_1 **73**(c^1) S_3 **74**$\langle c^2–c^3\rangle$ S_1 **76**$\langle b^1–b^2\rangle(b^3–b^4)$ S_1

72a स नन्दिनाभ्यनु°] $S_2S_3RA_3A_7Bh$, न(न्दिना)भ्यमनुं S_1 **72b** जातवेदा] $S_1^{pc}A_3A_7Bh$, ज्ञातवेदा S_1^{ac}, जातवेदो S_2S_3 • युतः] $S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, यु(व): S_3^{ac} **72c** ज्योतिः सूक्ष्म°] A_3A_4Bh, ज्योतिसूक्ष्म° S_1S_3, ज्योतिस्सूक्ष° S_2 **72ef** शम्भोर्म°] $S_2S_3RA_3A_4$, शम्भो म° S_1, शम्भोर्भ° Bh (typo) **72f** °स्तम्भ°] S_2S_3R**A**Bh, °स्तंब° S_1 **73a** वह्नेय°] S_1, वाह्नेय° S_2S_3Bh • °मध्यस्थः] em. (cf. R**A**), °मध्यस्थं $S_1S_2S_3Bh$ **73b** स्तम्भं तद्भासयन्] em., स्तम्भंस्तद्भासयन् S_1, स्तम्भन्तद्भावयन् S_2, स्तम्भन्तद्भावयम् S_3, स्तम्भं तं भासयन् Bh (em.?) **73c** ऽपश्यत्] $S_2S_3RA_4A_7Bh$, पश्यं S_1 • देवेशं] S_1S_2R**A**Bh, देवेश S_3 **73d** भुवनेश्वरीम्] $S_2S_3RA_3A_4Bh$, भुवनेश्वरः S_1 **73e** मनसा] S_2S_3R**A**Bh, वचसा S_1 **74b** प्रीतिं] S_2S_3R**A**Bh, प्रीन्तिन् S_1 • दर्शयन्] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, दर्शयम् $S_1S_2^{ac}$ **74c** हरो] S_2S_3R**A**Bh, वरो S_1 • देवीं] **A**Bh, देवि S_1, देवीन् S_2, देवी S_3 **74d** °भाषत] S_2S_3R**A**Bh, °भाषतः S_1^{pc}, °भाशतः S_1^{ac} **75a** °मणिर्] $S_1S_2RA_3A_4Bh$, °मणि S_3 (unmetrical) **76** देव्युवाच] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh (देव्यु in $S_1^{pc}S_2S_3$), देव्यु उ S_1^{ac} **76b** सुरेश्वर] S_2^{pc}RBh, सुरेश्वरः $S_1S_2^{ac}S_3$ **76c** स्तुवतस्त्वा] S_2S_3Bh, स्तुवत त्वा S_1

देव उवाच ।
प्रीतो ऽहं मणिमध्यस्थ भक्त्या ते विनयेन च ।
ब्रूहि कार्यं यथेष्टं त्वं तत्सर्वं ते भविष्यति ॥ ७७ ॥
अग्निरुवाच ।
देवास्त्वां द्रष्टुमिच्छन्ति बहिःस्था भुवनेश्वर ।
भगवंस्ते यथा सर्वे पश्येयुस्त्वां तथा कुरु ॥ ७८ ॥
देव उवाच ।
एवमस्तु सुरश्रेष्ठ निर्गत्य त्रिदिवौकसाम् ।
ददामि दर्शनं वह्ने भवतः प्रियकाम्यया ॥ ७९ ॥
तथेति समनुज्ञातो वह्निस्तस्माद्विनिर्गतः ।
देवेभ्यः कार्यमावेद्य तस्थौ योगं समास्थितः ॥ ८० ॥
अथ निष्क्रम्य भगवान्देवदेवः पिनाकधृक् ।
जगाम त्वरितं तत्र यत्र देवाः समासते ॥ ८१ ॥
अथ दृष्ट्वा महादेवं देवाः सर्वे वृषध्वजम् ।
प्रणेमुर्मूर्ध्नभिर्हृष्टास्तुष्टुवुश्च मुदा युताः ॥ ८२ ॥

77a °मध्यस्थ] °मध्यस्थं R **77c** यथेष्टं त्वं] यथेष्टन्तु R **79** देव] देवदेव R **79b** निर्गत्य] निसृत्य R **80d** समास्थितः] समाहितः R **81a** निष्क्रम्य] नि+र्ग(त्य)+ R **82c** °मूर्ध्नभि°] °र्मुद्धभि° R

78a °मिच्छन्ति] A_3, °मुच्छांति A_4, °मिच्छामि A_7 **78b** बहिःस्था भुवनेश्वर] वह्निस्त्वां भुवने{°णे° A_7}श्वरं **A** **79** देव] A_4A_7, देवदेव A_3 **79a** °श्रेष्ठ] A_7, °श्रेष्ट A_3A_4 **79b** निर्गत्य] निर्गम्य **A** • °दिवौकसाम्] A_3A_7, °दिवौकसं A_4 **79c** वह्ने] वह्नेर् **A** **80d** योगं समा°] योगसमा° A_3, योगसम° A_4A_7 **81b** °देवः] $A_3A_4^{pc}$, °देव $A_4^{ac}A_7$ **81c** त्वरितं त°] त्वरितास्त° **A** **82c** °मुर्मूर्ध्नभिर्हृष्टा°] °मुर्मूद्धर्ना{°मु मूद्धर्नां A_4, °मुर्मूद्धना A_7} संहृष्टा° **A** **82d** °स्तुष्टुवु°] A_3A_4, °स्तुष्णुवु° A_7

77$(a^1)\langle b^5–b^8\rangle$ S_1 **78**$(c^8–d^4)\langle d^5–d^8\rightarrow\rangle$ S_1 **79**⟨←speaker indication–a^2⟩$(a^3–a^5)$ S_1 **80**$\langle a^6–a^8\rangle(b^4, c^1–c^3)$ S_1 **81**(c^6, d^1) S_1 **82**$(c^7–d^5)$ S_2

---

77 देव] S_1R, देवदेव S_2Bh, देवदे S_3 **77a** °मध्यस्थ] $S_1S_2^{pc}$Bh, °मध्यस्थं $S_2^{ac}S_3$ **77b** भक्त्या ते] S_2RBh, भक्त्यातो S_1, भक्ता ते S_3 **77c** कार्यं यथेष्टं] S_2RBh, कार्य यथेष्ट S_1, कार्यं यथेष्ट S_3 • त्वं] S_1S_2Bh, त्व S_3 **77d** तत्सर्वं ते] RBh (conj.), तत्सर्वन्तद् S_2S_3, वर एष S_1 **78** अग्निरुवाच] RBh (em.?), अग्नि उ S_1, अग्न्यु⟨र्द्देवास्त्वा⟩+ ꣸ S_2, अग्न्यु S_3 **78a** °स्त्वां] S_2R**A**Bh, °स्त्वा S_1S_3, °स्स्वां Bh (typo) **78b** भुवनेश्वर] S_2^{pc}RBh, भुवनेश्वरः $S_1S_2^{ac}S_3$ **78d** °स्त्वां] S_2S_3R**A**Bh, (°से) S_1 (subscript lost) • कुरु] S_2^{pc}R**A**Bh, कुरुः $S_2^{ac}S_3$ **79** देव] A_4A_7, देवदेव S_2S_3Bh **79a** °मस्तु] S_2S_3R**A**Bh, (°मस्ति) S_1 • °श्रेष्ठ] S_1S_2RA_7Bh, °श्रेष्ट S_3 **79b** निर्गत्य] S_1S_2Bh, निगत्य S_3 • °दिवौकसाम्] S_2RA_3A_7Bh, °दिवौकसा S_1, °दिवौककां S_3 **79c** ददामि] S_2S_3R**A**Bh, ददानि S_1 **80b** वह्निस्तस्माद्] S_2S_3R**A**Bh, वह्निस्त(म्भां) S_1 **81b** °देवः] S_2^{pc}R$A_3A_4^{pc}$Bh, °देव $S_1S_2^{ac}S_3$ **81d** देवाः] R**A**Bh, देवा S_1S_2, देवो S_3 **82b** देवाः] S_2R**A**Bh, देवा S_1S_3 **82c** प्रणेमुर्मूर्ध्नभिर्] S_2, प्रण मूध्निभि S_1 (tops lost, unmetrical), प्रणेमुर्मूद्धर्नभि S_3, प्रणेमुर्मूर्धभिर् Bh (em.?) **82d** °स्तुष्टुवु°] S_2S_3RA_3A_4Bh (lower parts lost in S_2), °स्तुष्टवु° S_1 • युताः] S_2^{pc}R**A**Bh, युता $S_1S_2^{ac}S_3$

नमः सहस्रनेत्राय सहस्रचरणाय च।
महतां पतये नित्यं देवानां पतये नमः॥ ८३॥
नमः श्मशानरतये व्याघ्रचर्मसुवाससे।
ब्रह्मणश्च शिरो हर्त्रे विष्णवे वरदाय च॥ ८४॥
नमो दक्षमखघ्नाय नमस्ते त्र्यम्बकाय च।
नमो भूताधिपतये प्रधानमथनाय च॥ ८५॥
पिनाकपाणये नित्यं सर्वयोगात्मयोगिने।
नमो नीलशिखण्डाय सपत्नीकाय वै नमः॥ ८६॥
नमः कामेष्वसक्ताय कामसक्ताय वै नमः।
नमः शर्वाय सर्वाय मुण्डिने जटिने नमः।
नमः सर्वात्मभूताय दिश नो यन्मनोगतम्॥ ८७॥
एवं संस्तूयमानो ऽथ सर्वैरेव सुरोत्तमैः।
प्रत्युवाच महादेवस्तान्सुरान्प्रणतान्स्थितान्।
परितुष्टो ऽस्मि वो देवा ब्रूत किं प्रददानि वः॥ ८८॥

84a श्मशान°] श्मसान° R **84c** हर्त्रे] हन्त्रे R **84d** विष्णवे] विष्णोश्च R **86a** नित्यं] चैव R **87ab**] om. R **87e** सर्वात्म°] सर्व्वाय R **88d** °णतान्स्थितान्] °णतास्थितान् R **88e** वो] ते R **88ef** देवा ब्रूत] देवास्ततः R

84a °रतये] °रुद्राय **A** **84c** हर्त्रे] A_7, हंत्रे A_3A_4 **85**] om. **A** **86a** °पाणये] A_3A_4, °पानये A_7 **86b** °योगात्म°] °योगार्थ° **A** **87ab**] om. **A** **87c** शर्वाय] सर्वाय **A** • सर्वाय] A_4A_7, शर्वाय A_3 **87e** सर्वात्म°] सर्वत्र **A** **87f** यन्मनो°] A_7, जन्मनो° A_3A_4 **88b** सर्वैरेव] A_3A_4, सब्वैरेव A_7 **88d** °णतान्स्थितान्] °णतस्थितान् **A** **88e** वो] हे **A** **88f** ब्रूत] A_3A_4, ब्रुत A_7

86(a[8]) S_1

83a नमः] S_1S_2R**A**Bh, नम S_3 (unmetrical) • °नेत्राय] S_1S_2R**A**Bh, °णेत्राय S_3 **83c** महतां] S_1S_2R**A**Bh, महता S_3 **84a** °रतये] S_1RBh, °रतयो S_2^{pc}, °रतय $S_2^{ac}S_3$ **84d** विष्णवे] $S_1S_2S_3$**A**, विष्णोर्वै Bh (conj.) **85a** दक्षमख°] S_1S_2RBh, चक्षमुख° S_3 **86a** °पाणये] S_2S_3R A_3A_4Bh, °पाणिये S_1 **86d** सपत्नी°] S_1S_2R**A**Bh, सपनी° S_3 **87c** नमः शर्वाय सर्वाय] S_1R, नमस्सर्वाय शर्वाय S_2Bh, नम शर्वाय सर्वाय S_3 (or सर्वाय शर्वाय) **87d** मुण्डिने] S_1R**A**, दण्डिने S_2S_3Bh **87e** नमः] S_1S_2R**A**Bh, नम S_3 **88b** सर्वैरेव] S_2S_3RA_3A_4Bh, सर्वेरेव S_1 **88cd** °देवस्तान्] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, °देवा तान् S_2^{ac}, °देव तां S_3 **88d** °णतान्स्थितान्] em. Bh (silently), °णतां सदा S_1, °णतास्थितान् S_2S_3 **88e** वो] $S_1S_2S_3$, भो Bh (conj.) **88f** ब्रूत किं] $S_2A_3A_4$Bh, तं ब्रूतं S_1, ब्रूत कि S_3 • वः] S_1R**A**Bh, च S_2S_3

पुनः प्रणम्य ते देवाः प्राहुर्वचनमुत्तमम्।
यो नः स्वयंवरे देव वरो दत्तस्त्वया विभो।
तं प्रार्थयाम सहितास्तं नो दातुं त्वमर्हसि॥ ८९॥
देव्या य एष पुत्रार्थं योगस्ते भुवनेश्वर।
कृतो ऽब्दानि बहूनि स्म तं संहर नमस्तव॥ ९०॥
अशुभानि निमित्तानि दृश्यन्ते सुमहाद्युते।
पृथिवी दुःस्थिता देव वयं च भृशमाकुलाः॥ ९१॥
तेनैष न यथा देव्या देहे संजायते सुतः।
जायेत च यथा देव तथा नः कर्तुमर्हसि॥ ९२॥
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा देवदेवो ऽब्रवीद्वचः।
महानेष वरः सर्वैः प्रार्थितः सुरपुंगवैः।
तथापि च प्रयच्छामि युष्मत्प्रियचिकीर्षया॥ ९३॥
महान्तं किं त्विदं कालं तेजः संधारितं मया।
अस्य प्रपश्यथ स्थानममोघं ह्येतदुत्तमम्॥ ९४॥

89e प्रार्थयाम] प्रार्थयामः R **89ef** °तास्तं नो दातुं त्वम°] °ताः कृपया दातुम° R **90ab** पुत्रार्थं योगस्ते] पुत्रार्थे योगन्ते R **90d** तं] तत् R • नमस्तव] नमो स्तु वः R **91c** दुःस्थिता] (घा)त्यता R **92a** तेनैष न] तेन नैव R **92c** जायेत च यथा] जायते च तथा R **93c** सर्वैः] सर्वः R **93e** च] वः R **94c** प्रपश्यथ] प्रपश्यत R

89c स्वयंवरे] सुरेश्वरो **A** **89e** प्रार्थयाम] प्रार्थयामः A_3A_4, प्रार्थया A_7 (unmetrical) **89f** °स्तं नो दातुं] °स्त{°स्त्व° A_7}मादातुं **A** **90a** पुत्रार्थं] A_3A_4, पूत्रार्थं A_7 **90b** भुवनेश्वर] A_3A_4, भुवणेश्वरः A_7 **90c** कृतो] कृता° **A** **90d** तं] हर **A** (hypermetrical) **91c** दुःस्थिता] दुःखिता **A** **92a** तेनैष न] तेनैव न A_3A_7, तेनैव ⟨⏑̲⟩ A_4 (unmetrical) **92b** सुतः] न्यतः **A** **92c** जायेत] जायते A_3A_7, जायाते A_4 **92d** तथा नः] तथास्मान् **A** **93c** सर्वैः] A_3A_4, सर्व्वैं A_7 **94b** तेजः] A_3A_7, तेज A_4 **94cd** प्रपश्यथ स्थानम°] पश्यथ पन्थानं अ° **A**

93(f[1]) S_1

89a देवाः] RABh, देवा $S_1S_2S_3$ **89b** प्राहुर्वचन°] S_2RABh, प्राहु वरण° S_1 (unmetrical), प्राहु वचन° S_3 (unmetrical) **89c** यो] S_2S_3RABh, ये S_1 • नः स्वयंवरे] $S_1^{pc}S_2S_3$RBh, न(स्त्व)यम्वरे S_1^{ac} **89d** दत्त°] S_2S_3RABh, देय° S_1 • विभो] S_2S_3RABh, विभोः S_1 **89e** प्रार्थयाम] S_2Bh, प्रार्थयामा S_1, प्रात्थयामा S_3 **90a** य] S_2S_3RABh, या S_1 • पुत्रार्थं] $S_2A_3A_4$Bh, पुत्रार्थ S_1S_3 **90b** भुवनेश्वर] S_2^{pc}RA_3A_4Bh, भुवनेश्वरः $S_1S_2^{ac}S_3$ **90d** तं संहर] S_1S_2Bh, तन्संहार S_3 • नमस्तव] S_2S_3ABh, णमस्तव S_1 **91b** सुमहा°] S_2S_3RABh, षुमहा° S_1 **91c** दुःस्थिता] S_2S_3Bh, दुत्थिता S_1 **91d** वयं च] S_2S_3RABh, वयंश्च S_1 **92a** यथा] S_2S_3RABh, यना S_1 **92b** सुतः] S_2S_3RBh, सुत S_1 **92d** नः] S_1S_2RBh, न S_3 (unmetrical) • °मर्हसि] S_2S_3RABh, °मर्हति S_1 **93b** ऽब्रवीद्वचः] S_2S_3RABh, द्ब्रवीद्वच S_1 **93c** सर्वैः] A_3A_4Bh, सर्व्वैं S_1, सर्वैं S_2S_3 **93d** °पुंगवैः] S_2S_3RABh, °पुंगवा S_1 **93f** युष्मत्प्रियचिकीर्षया] S_2S_3RABh, (यु)ष्मप्रियचिकीर्षयाः S_1 **94b** तेजः संधारितं] $S_1^{pc}S_2$RA_3A_7Bh, तेज सन्धारितं S_1^{ac}, तेजसान्धरितं S_3 **94c** प्रपश्यथ] S_2S_3, प्रयच्छत S_1, प्रपश्यत Bh (em.?) **94cd** स्थानम°] RBh (em.?), स्थातम° S_1, स्थानंम° S_2S_3

अथैवमुक्ता देवेन ते देवा मुनिसत्तम।
बभूवुः सहितास्तूष्णीं सुरा ब्रह्मपुरोगमाः॥ ९५॥
तेषामग्निस्तदा मध्ये प्रोवाच भुवनेश्वरम्।
जुहुध्येतत्परं तेजो मयि देव त्रिलोकप॥ ९६॥
जुहावाग्नौ ततस्तेजस्तदात्मीयं परं भवः।
हुत्वा कृत्स्नं ततस्तस्मिंस्तुष्टो ऽभूत्परमेश्वरः॥ ९७॥
वरं वृणु हुताश त्वमिति प्रोवाच शंकरः।
ततो वह्निः प्रणम्येशं वरानप्रार्थयद्विभुम्॥ ९८॥
इच्छेयमेनं पुत्रं ते मम नाम्ना प्रकीर्तितम्।
शापस्याहमगम्यः स्यां पश्येयं त्वां च नित्यशः।
धारयेयं सुखेनैतदुत्सृजेयं च शंकर॥ ९९॥

96b भुवनेश्वरम्] भुवनेश्वरः R **96c** जुहुध्ये°] जुहुष्व R **96d–97a**] om. R **97b** °स्तदात्मीयं परं भवः] ऽथवात्मीमपि प्रभो R (unmetrical) **97cd** हुत्वा कृत्स्नं ततस्तस्मिंस्तु°] कृत्वा चाग्नौ ततस्तेजस्तु° R **98d** वरानप्रा°] R^{ac}, वरदान् प्रा° R^{pc} **99cd** शापस्याहमगम्यः स्यां पश्येयं] शापः स्याहमशम्यः स्याम्वश्वेयं R **99e** धारयेयं] धारयेनं R **99f** शंकर] शङ्करः R

95a °मुक्ता] °मुत्का A_3A_4, °मुत्तय A_7 **95b** °सत्तम] A_3A_4, °सत्तमः A_7 **95c** °तास्तूष्णीं] A_3A_4, °ता तुष्णीं A_7 **96b** भुवनेश्वरम्] A_3A_4, भुवणेश्वरं A_7 **96c–97b**] Instead of this **A** has two pādas reading धारयितुं समर्थः कस्त्वत्तेजः{कस्तेजः A_7(unmetrical)} परमेश्वरः **A** **97cd**] om. A_7 **97c** हुत्वा] श्रुत्वा A_3A_4 **98a** हुताश] A_3, हुतास A_4A_7 **98d** वरानप्रार्थयद्विभुम्] वरान् स प्रार्थयद्विभुः **A** **99b** प्रकीर्तितम्] परंतप A_3A_4, सरन्तव A_7 **99c** शापस्याहम°] दृश्यो हं सर्व° **A** **99ef** सुखेनैतदुत्सृ°] मुखेनैतत्त्वत्सृ° A_3A_4, वरमिच्छामि सृ° A_7 (unmetrical) **99f** शंकर] A_3, शंकरः A_4A_7

96(d^5–d^6)⟨d^7–d^8→⟩ S_1 **97**⟨←a^1–a^8⟩(b^1–b^4) S_1 **98**(a^2) S_1 **99**(d^4–d^6)⟨d^7–e^8⟩(f^1–f^4) S_1

95ab] om. S_3 **95a** °मुक्ता] S_2RBh, °मुत्का S_1 **95b** °सत्तम] $S_1S_2^{pc}$RA_3A_4Bh, °सत्तमः S_2^{ac} **95c** बभूवुः] S_2R**A**Bh, बभूवु S_1S_3 • °तास्तूष्णीं] RA_3A_4Bh, °ता तूष्णिं S_1, °ता तूष्णीं S_2S_3 **96a** तेषामग्निस्तदा मध्ये] S_2S_3R**A**, तेषां मध्ये तदा वाह्नि S_1, तेषां मध्ये तदा वह्निः Bh (em.?) **96b** भुवनेश्वरम्] $S_2^{pc}S_3A_3A_4$Bh, भुवनेश्वरः S_1, भूवनेश्वरम् S_2^{ac} **96c** जुहुध्ये°] em. Bh (silently), जुहुव्ये° S_1, जुहुह्ये° S_2S_3 **96d** त्रिलोकप] S_2^{pc}Bh, (त्रैलो) – ⏑̲ S_1 (unmetrical), त्रिलोकपः $S_2^{ac}S_3$ **97b** °स्तदात्मीयं] S_2S_3, (तदापीयं) S_1 (lower parts lost), °स्तदा स्वीयं Bh (conj.?) • परं भवः] S_2S_3Bh, परा भव S_1 **97cd** कृत्स्नं ततस्तस्मिंस्तु°] $S_1A_3A_4$, तस्मिन्त{°न्न° S_2^{ac}}तः कृत्स्नं तु° S_2Bh, तस्मिन्ततः कृत्स्न तु° S_3 **97d** ऽभूत्] S_2S_3RA_3A_4Bh, तत् S_1 **98ab** हुताश त्वमिति] S_1RA_3Bh, हुतास त्व{त्वं S_2^{ac}}मिति S_2, हुतासर्वमिति S_3 **98c** वह्निः] S_2^{pc}R**A**Bh, वह्नि $S_1S_2^{ac}$, वहि S_3 • प्रणम्येशं] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, प्रणाम्येशं S_2^{ac}, प्रणम्येषं S_3 **98d** °नप्रार्थ°] $S_1S_2S_3R^{ac}$, °नभ्यार्थ° Bh (conj.) • °यद्विभुम्] S_1RBh, °यद्विभुः S_2, °यं विभुः S_3 **99a** °मेनं] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**, °मे(व)म् S_2^{ac}, °मेतं Bh (em.?) **99b** नाम्ना] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, ⟨प्र⟩+ना+म्ना S_2 **99c** °स्याहम°] S_2S_3Bh, °स्याहुम° S_1 **99d** पश्येयं] S_1S_2**A**Bh, पश्येय S_3 **99f** शंकर] $S_2^{pc}S_3A_3$Bh, शकरः S_1 (tops lost, unmetrical), शङ्करः S_2^{ac}

सर्वभक्षो ऽप्यलेपः स्यां पापं न च भवेन्मम।
मयि देवाश्च यज्ञाश्च प्रतिष्ठां यान्तु शूलधृक्॥ १०० ॥
अहं भूतेश्वरश्च स्यामहं पशुपतिश्च ह।
अहं तव तनुः स्यां च त्वन्मूर्तिस्त्वदपाश्रयः॥ १०१ ॥
वरमिच्छामि देवेश दीयमानमिमं त्वया।
एवमस्त्विति तत्सर्वं वह्नये प्रददौ विभुः॥ १०२ ॥
विसृज्य च ततो देवान्देवदेवो वृषध्वजः।
पुनर्विवेश भवनं देवी चैवमभाषत॥ १०३ ॥
क्व गत्वा त्वमिहायातः क्षिप्रं त्रिभुवनेश्वर।
किं तद्गुरुतरं कार्यं येन निर्गतवानसि॥ १०४ ॥

100a ऽप्यलेपः] प्यनेशः R **100c** देवाश्च यज्ञाश्च] यज्ञाश्च देवाश्च R **100d** प्रतिष्ठां] प्रतिष्ठा R **101ab** °श्च स्याम°] °श्चास्याम° R **102c** तत्] ते R **103a** देवान्] देवा R **103c** °र्विवेश] °र्निवेश R **104a** त्वमिहायातः] क्वमिहायाथतं R (unmetrical)

100a °भक्षो] A_3, °त्तक्षो A_4, °तक्षा° A_7 • ऽप्यलेपः] पि देव **A** **100b** पापं] A_3A_7, पायन् A_4 **100d** प्रतिष्ठां] A_7, प्रतिष्टां A_3, प्रतिष्ठा A_4 **101ab** °श्च स्याम°] °श्चास्याम° **A** **101c** तव तनुः] $A_3A_4^{ac}A_7$, तनु तव A_4^{pc} **101d** त्वन्मूर्तिस्त्वदपा°] स्तन्मूर्त्तिस्तदपा°{°या° A_4} **A** **102b** °मिमं] °मिदं **A** **102d** विभुः] प्रभुः **A** **103a** विसृज्य] A_3, विसृह्य A_4A_7 **103c** भवनं] भगवान् **A** **103d** °भाषत] A_3A_4, °भाषतः A_7 **104b** °भुवनेश्वर] °भुवने{°णे° A_7}श्वरः **A**

100⟨b^3⟩ S_2^{pc} **101**(d^3–d^4) S_2 **102**⟨b^6–b^7⟩(b^8)⟨c^1–c^8⟩ S_1

100a ऽप्यलेपः] S_1Bh, प्यलेप्य $S_2^{ac}S_3$, प्यलेप्यः S_2^{pc} **100ab** स्यां पापं न] $S_2S_3RA_3A_7$Bh, स्यामाप⟨न्न⟩+⏑̲+ S_1 **100b** भवेन्] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, (ह)वेन् S_2^{ac} **100c** मयि] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, यि S_2^{ac} (unmetrical) • यज्ञाश्च] S_2S_3**A**Bh, यज्ञश्च S_1 **100d** प्रतिष्ठां] S_2A_7Bh, प्रतिष्ठा S_1S_3 **101a** अहं] $S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, अशं S_1, ⟨(ह)⟩+अ+हं S_3 **101ab** स्यामहं] S_1R**A**Bh, स्याम्महम् S_2, स्यांमहम् S_3 **101c** अहं तव तनुः] $S_2^{pc}RA_3A_4^{ac}A_7$Bh, अहं तव दनु S_1, अह⟨(ह)⟩+न्त+व तनु S_2, अहन्त तनु S_3 (unmetrical) **101d** त्वन्मूर्तिस्त्व°] S_2S_3RBh, त्वंमूर्त्तिं{°र्त्तं S_1^{ac}} व° S_1 • °दपाश्रयः] $S_1^{pc}S_2S_3RA_3A_7$, °दशाश्रयः S_1^{ac}, °दुपाश्रयः Bh (conj.) **103b** वृष°] S_1S_3R**A**Bh, भृष° S_2 **103c** पुनर्] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, पुन S_1^{ac} (unmetrical) • भवनं] S_1S_2RBh, भवन S_3 **103d** देवी चैवम°] R**A**, देवीश्चैनव S_1^{ac}, देवीश्चैनैव S_1^{pc}, देवीश्चैवम° S_2S_3, देवी चैनम° Bh (conj.) • °भाषत] $S_2S_3RA_3A_4$Bh, भाषतः S_1 **104a** गत्वा त्वमि°] S_2^{pc}**A**Bh, गतां ⟨(यि)⟩+त्व+यि° S_1, गत्वा चमि° S_2^{ac}, गत्वामि° S_3 (unmetrical) • °हायातः] $S_1S_2^{pc}$**A**Bh, °हायात $S_2^{ac}S_3$ **104b** °नेश्वर] S_2^{pc}RBh, °नेश्वरः S_1, °नेश्वरम् S_2^{ac}, °नेश्वरं S_3 **104cd** कार्यं येन] S_2S_3R**A**Bh, कामेन च S_1 **104d** °वानसि] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, °दानसि S_2^{ac}

ततः प्रोवाच देवेशः पार्वतीं रुषिताननाम्।
गतो ऽस्मि त्वरितो देवि देवैर्विज्ञापितः प्रिये।
बहिःस्थैः पद्मपत्राक्षि भक्तिमद्भिः सुदुःखितैः॥ १०५॥
अथोवाच ततो देवी देवं सर्वजगत्पतिम्।
कथं त्वमागतान्देव बहिःस्थांस्त्रिदिवौकसः।
ज्ञातवानसि संत्रस्तान्केनाख्यातं च ते विभो॥ १०६॥
देव उवाच।
प्रविश्य हुतभुग्देवि मणिस्तम्भं समास्थितः।
न्यवेदयत्स्तुवन्मह्यं सर्वान्देवान्बहिःस्थितान्।
तवैवानुज्ञया देवि यस्मै दत्तो वरो मया॥ १०७॥
ततो भगवती क्रुद्धा नन्दिनं प्रति पार्वती।
कथं प्रविष्टवान्वह्निर्द्वारस्थस्येह दुर्मतेः॥ १०८॥

105e बहिःस्थैः] बहिस्तैः R **106b** सर्व॰] सर्व्वं R **107a** ॰ग्देवि] R^{pc}, ॰ग्देव R^{ac} **107c** न्यवेदयत्] न्यवेदय R **108d** ॰स्थस्येह दुर्मतेः] ॰स्ते त्वयि दुर्म्मते R

105a देवेशः] A_3A_7, देवेश A_4 **105b** रुषिताननाम्] A_3A_7, रुषितां नानां A_4 (unmetrical) **105e** बहिःस्थैः] बहिस्तैः A_3, बहिस्तै A_4, बहिंस्तैः A_7 **106c** ॰न्देव] ॰न्देवान् **A** **106d** बहिःस्थां॰] A_3A_7, बहिंस्थां॰ A_4 **106e** संत्रस्तान्] A_3, संत्रस्ता A_4A_7 **107** देव] देवदेव **A** **107a** प्रवि-श्य] आविश्य **A** **107b** समास्थितः] समाश्रितः **A** **107c** न्यवेदयत्स्तुवन्] निवेदयत्ततो{ततो A_4, ॰तुतां A_7} **A** **107d** सर्वान्] सर्व॰ A_3A_7, सर्वं A_4 • ॰न्बहिःस्थितान्] A_3, ॰न् बहिस्कृतान् A_4A_7 **107e** तवैवा॰] A_7, तत्रैवा॰ A_3A_4 **107f** यस्मै] तस्मै **A** **108c** ॰न्वह्निर्] A_3, ॰न् वह्नि A_4A_7 **108d** दुर्मतेः] तिष्ठतः A_3A_7, तिष्टतः A_4

105(d⁶, e³–e⁴)⟨e⁵⟩ S_1 **107**(d⁸) S_1, (d⁸, e²) S_3

105a ततः] S_2S_3R**A**Bh, तत S_1 • देवेशः] RA_3A_7Bh, देवेश S_1S_3, देवेशम् S_2 **105b** ॰तीं रुषिताननाम्] S_2^{pc}RA_3A_7Bh, ॰ती रुषिताननं S_1, ॰तींञ्चषिताननां S_2^{ac}, ॰तीञ्च स्मिताननां S_2^{pc} (other correction), ॰ती चषिताननां S_3 **105c** गतो] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, शतो S_1^{ac} • ऽस्मि] S_1R**A**Bh, स्मिन् S_2, स्मिं S_3 **105d** देवैर्] S_2R**A**Bh, देवौ S_1, देवै S_3 • ॰ज्ञापितः] S_2S_3R**A**Bh, ॰ज्ञापि(त) S_1 **105f** भक्तिमद्भिः] S_2R**A**Bh, भक्तिन्देवा S_1, भक्तिमद्भि S_3 • ॰दुःखितैः] S_2S_3R**A**Bh, ॰दुःखि-तौ S_1 **106a** अथो॰] S_2S_3R**A**Bh, अतो॰ S_1 **106ab** देवी देवं] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, देवी(रे)वं S_3^{ac} **106d** बहिःस्थांस्त्रि॰] $S_1S_2^{pc}$RA_3A_7Bh, बहिस्था+ः+ त्रि॰ S_2^{ac}, बहिस्थाः S_3 **106e** संत्रस्तान्] S_2 S_3RA_3Bh, मत्त्रस्ता S_1^{pc}, मत्त्(सा) S_1^{ac} **107** देव] R, देवदेव S_1S_3Bh, देवदे S_2 **107a** ॰ग्देवि] $S_1S_2R^{pc}$**A**Bh, ॰ग्देव S_3 **107c** न्यवेदयत्स्तु॰] em., न्य{न॰ S_1^{ac}}वेदयत्तु॰ S_1, न्यवेदय स्तु॰ S_2S_3, न्ययेदयत्स्तु॰ Bh (typo, em.?) **107cd** ॰वन्मह्यं सर्वान्] S_2S_3RBh, ॰वर्म्मह्यं सर्व॰ S_1 **107d** ॰वा-न्बहिःस्थितान्] RA_3Bh, ॰वाक्ष{(॰ङ्क॰) S_1^{ac}}हिस्थि(तां) S_1, ॰वान्बहिस्थिताम् S_2, ॰वान्बहिस्थि{॰स्थ॰ S_3^{ac}}(ता) S_3 (anusvāra possibly lost) **107e** ॰वानुज्ञया] S_2S_3R**A**Bh, ॰वाज्ञा मया S_1 **107f** यस्मै] $S_1S_2S_3$R, तस्मै Bh • दत्तो] S_2S_3R**A**Bh, ततो S_1 **108a** भगवती] S_1R**A**Bh, भवत्सु-सं॰ S_2S_3 **108b** प्रति] S_2S_3R**A**, पति S_1, प्राह Bh (conj.?) • पार्वती] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, पार्वतिः $S_2^{ac}S_3$ **108c** ॰विष्टवान्वह्निर्] RA_3, ॰विष्टां वह्नर् S_1 (unmetrical), ॰विष्टवानेह S_2S_3, ॰विष्टस्ते वह्निर् Bh (conj.?) **108d** ॰रस्थस्येह] S_2S_3**A**Bh, ॰स्थास्येह सु॰ S_1 • दुर्मतेः] S_2, ॰दुर्म्मते S_1, दुर्मते S_3Bh

ततस्तस्य भृशं क्रुद्धा श्रवणे न्यस्तमुत्पलम् ।
गृहीत्वा वज्रसंकाशं नन्दीशाय व्यसर्जयत् ॥ १०९ ॥
द्वादशादित्यसंकाशं ज्वलन्तं तत्तदोत्पलम् ।
वधार्थं नन्दिनो घोरं प्रससार स्फुटन्निव ॥ ११० ॥
हतो नन्दीश्वर इति प्रोच्योत्थाय च शंकरः ।
भद्रं भवोत्पल क्षिप्रमित्युक्त्वागृह्णदुत्पलम् ॥ १११ ॥
अथोमापि ततो देवी प्रत्यापत्तिं जगाम ह ।
अहो बत महत्कष्टं कृतं क्रोधवशान्मया ।
कथंचिन्न हतो नन्दी महागणपनायकः ॥ ११२ ॥
तद्गृहीत्वा ततो हस्ताद्देवस्य श्रवणोत्पलम् ।
चिक्षेप त्वरितं देवी भद्रं भवतु ते सरः ॥ ११३ ॥
एवमुक्त्वा ततः क्षिप्तं देव्या तच्छ्रवणोत्पलम् ।
विन्ध्यपृष्ठे सरस्तत्र बहुपद्मोत्पलं बभौ ॥ ११४ ॥

109d–110a] om. R **110d** स्फुटन्नि°] स्फुरन्नि° R **111b** प्रोच्योत्थाय च शंकरः] प्रो+चुः+प्र-यतशङ्करम् R (retraced after प्र) **111c** भवोत्पल] तवोत्पलं R **112b** प्रत्यापत्तिं] प्रतिपत्तिं R **112d** °वशान्] °वशा R **112e** कथंचिन्न हतो] कथञ्च महतो R **112f** °नायकः] °माश्रयः R^{pc}, °नाश्रयः R^{ac} **113b** श्रवणोत्पलम्] स्वं पुलोत्पलः R **113c** चिक्षेप] चिक्षिप R **113d** ते] वै R **114ab**] om. R **114c** सरस्तत्र] शरस्तत्र R **114d** बहुपद्मोत्पलं] पद्मोत्पलजलं R

109c–113b] om. **A** **113c** चिक्षेप] A_3A_7, चिच्छेप A_4 **113cd** देवी भद्रं भवतु ते सरः] देवि भयं भवतु ते स{श° A_4}रः A_3A_4, देवी प्रत्यापंक्तिं जगाम ह A_7 (cf. 112b) **114a** एवमु°] इदमु° **A** • क्षिप्तं] क्षिप्रं **A** **114b** देव्या] A_4A_7, देव्याः A_3 **114c** °पृष्ठे] A_7, °पृष्टे A_3A_4 • सरस्तत्र] A_3, शरस्तत्र A_7, शरणस्त A_4 **114d** बहुपद्मोत्पलं] पद्ममुत्पलजं **A**

111(c^3) S_2^{pc}

109a ततस्तस्य] S_2S_3R**A**, ततस्य S_1 (unmetrical; insertion mark before स्य, akṣara i.m. possibly lost), ततस्सास्य Bh (conj.?) **109b** श्रवणे] $S_1S_2S_3$R**A**, श्रवण° Bh (conj.?) **109d** व्यसर्जयत्] S_2Bh, व्यदर्शयत् S_1, व्यर्सजयत् S_3 (unmetrical) **110b** ज्वलन्तं तत्तदो°] S_2S_3R (ज्वलन्तन्तत्तदो° in S_2S_3), ज्वलंन्तन्तत्त{°त्ते S_1^{ac}}दो° S_1 (त्त and न्त are nearly indistinguishable here in $S_1S_2S_3$), प्रज्वलत्तत्तदो° Bh (conj.) **110c** °र्थं नन्दिनो] RBh (em.?), °र्थ नन्दिनो S_1, °र्थन्नन्दिने S_2, °र्थन्नंदिने S_3 **110d** स्फुटन्निव] S_2S_3Bh, स्फुनिव S_1^{ac} (unmetrical), स्फुरन्निव S_1^{pc} **111a** ह-तो] S_2S_3RBh, ततो S_1 **111b** प्रोच्योत्थाय च] $S_2^{pc}S_3$Bh, प्रोत्थाय च स S_1, प्रो⟨वा⟩च्योत्थाय च S_2 **111c** भवोत्पल] em. Bh (silently), तवोत्पल S_1, ववोत्पलं S_2^{ac}, (भ)वोत्पलं S_2^{pc}, ववोत्प-ल S_3 **111cd** °प्रमित्युक्त्वा°] S_2^{pc}RBh, °प्रं मृत्युव्यु S_1, °प्रंमित्युक्त्वा° $S_2^{ac}S_3$ **111d** °गृह्णदु°] $S_1S_2^{pc}$RBh, °गृह्णमु° $S_2^{ac}S_3$ **112a** अथोमापि] S_2S_3RBh, अथोवापि S_1 **112c** महत्कष्टं] S_2S_3 RBh, महाकष्टं S_1^{pc}, महाक(न्तं) S_1^{ac} **112e** कथंचिन्न हतो] S_2S_3Bh, कथञ्चि निहतो S_1 • नन्दी] S_1S_2RBh, नदी S_3 (unmetrical) **113a** तद्] S_1S_2RBh, तं S_3 • हस्ताद्] RBh (em.?), ह-स्ता $S_1S_2S_3$ **113c** चिक्षेप] $S_1^{pc}S_2S_3A_3A_7$Bh, विक्षेप S_1^{ac} **113d** सरः] S_1S_3RA_3Bh, शरः S_2 **114a** क्षिप्तं] S_1^{pc}Bh, क्षिप्रं $S_1^{ac}S_2S_3$ **114b** तच्छ्रवणो°] S_2S_3**A**Bh, त श्रवणो° S_1

हंससारससंकीर्णं चक्रवाकोपशोभितम् ।
नाम्ना भद्रोत्पलं नाम हैमशृङ्गसमीपतः ॥ ११५ ॥
तत्र स्नात्वा नरः क्षिप्रं सर्वपापैः प्रमुच्यते ।
तत्राक्षयं सदा दानं पितृतर्पणमेव च ।
मृतश्चात्र नरो याति नन्दीश्वरसलोकताम् ॥ ११६ ॥
ततो देवं पुनर्देवी वाक्यमाह गिरेः सुता ।
किमूचुस्त्वां सुरा देव कीदृशं चार्थयन्वरम् ॥ ११७ ॥
कथयामास देवेशस्ततो देव्यै वृषध्वजः ।
देवैर्विज्ञापितो देवि निर्गतो ऽहं वरानने ॥ ११८ ॥
देव्या य एष पुत्रार्थं योगस्ते भुवनेश्वर ।
– – – – – – – – – – – – – – – – – – ॥ ११९ ॥
अशुभान्यत्र दृश्यन्ते दारुणानि सहस्रशः ।
संत्रस्ता पृथिवी कृत्स्ना वयं च भृशमाकुलाः ॥ १२० ॥

115d हैम॰] हेम॰ R **117c** देव] देवी R **117d** चार्थयन्] प्रार्थयन् R **118b** देव्यै] देवौ R **119b** योगस्ते भुवनेश्वर] योगस्थे भुवनेश्वरः R **119cd**] om. R

116a नरः] A_3A_4, नर A_7 • क्षिप्रं] A_7, क्षिप्रो A_4, शीघ्रं A_3 **116e** मृतश्चा॰] A_3A_7, सूतश्चा॰ A_4 **117b** सुता] A_3, सुताः A_4A_7 **117c** देव] A_3A_7, देवी A_4 **117d** चार्थयन्वरम्] प्रार्थयन्व{॰न्न॰ A_3A_4}रं **A** **118ab** देवेशस्त॰] A_4A_7, देवेश त॰ A_3 **118d** वरानने] A_7, पराणने A_3A_4 **119a** पुत्रार्थं] A_3A_4, पूत्रार्थं A_7 **119c–134d**] om. **A** (cf. 135a)

115(a^1–a^2) S_2 **116**(d^4, d^6–e^3, e^6–e^7) S_2 **117**(d^6) S_1, (a^2–a^4, c^4) S_2 **119** one folio lost from a^1 in S_1

115a ॰सारससं॰] S_1R**A**Bh, ॰सार+स+स॰ S_2 (anusvāra possibly lost), ॰सारसं॰ S_3 (unmetrical) • ॰कीर्णं] S_2S_3R**A**Bh, ॰कीर्ण्णं॰ S_1 **115c** ॰लं नाम] $S_1S_2S_3$R**A**, ॰लमिति Bh (conj.?) **115d** हैम॰] $S_1^{pc}S_2$**A**, दैम॰ S_1^{ac}, हेम॰ S_3Bh (em.?) • ॰समीपतः] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, ॰समीपगः S_1^{ac} **116a** स्नात्वा नरः] S_2S_3RA_3A_4Bh, स्नातो नर S_1 **116b** ॰पापैः] S_2S_3R**A**Bh, ॰पापै S_1 **116e** मृतश्चा॰] S_2S_3RA_3A_7Bh, मतश्चा॰ S_1 **117a** ततो देवं] S_2^{pc}R**A**Bh, देवदेवं S_1, त(तो देवी)म् S_2^{ac}, ततो देव S_3 • पुनर्देवी] S_2S_3R**A**Bh, पुनन्देवी S_1 **117b** ॰माह गिरेः सुता] S_2^{pc}RA_3Bh, ॰माह गि{रि॰ S_1^{ac}}रे सुताम् S_1, ॰माह गिरेस्सुताम् S_2^{ac}, ॰माह्यभिरे सुतां S_3 **117d** ॰यन्वरम्] S_2S_3RA_7Bh, (॰य)द्वरं S_1 **118a** ॰यामास] S_1S_2R**A**Bh, ॰यामस S_3 **118ab** देवेशस्त॰] S_2S_3RA_4A_7Bh, देवेश त॰ S_1 **118b** देव्यै] S_2S_3**A**Bh, देव्येर् S_1^{ac}, दैव्यैर् S_1^{pc} **118c** देवैर्] R**A**Bh, देवै S_1, ततो S_2S_3 **119a** पुत्रार्थं] S_3RA_3A_4Bh, पुत्रार्त्थ S_2 **119b** भुवनेश्वर] S_2^{pc}**A**Bh, भुवनेश्वरः $S_2^{ac}S_3$ **119cd**] Loss of two pādas conjectured (cf. 90cd), om. S_2S_3Bh

तेनैष न यथा देव्या गर्भे संजायते सुतः।
भवेच्च तनयः श्लाघ्यो वर एष प्रदीयताम्॥ १२१॥
ततो ऽग्नौ तद्भुतं तेजो मया पुत्रार्थमीश्वरि।
सुतस्ते भविता श्रीमान्षट्शिरा द्वादशेक्षणः॥ १२२॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा शशाप गिरिजामरान्।
यस्मान्मम सुतो देहे नेप्सितस्तैर्दुरात्मभिः।
स्वासु पत्नीषु तस्मात्ते न प्राप्स्यन्ति सुराः सुतम्॥ १२३॥
पृथिवी चापि संमूढा मच्छापोपहतेन्द्रिया।
बहून्पतीन्समासाद्य न पुत्रं प्राप्स्यते क्वचित्।
विरराम ततो देवी शप्त्वा देवान्सवासवान्॥ १२४॥
सनत्कुमार उवाच।
कैटभा नाम नाम्ना च पुण्या नैकवरप्रदा।
विन्ध्यस्य शिखरे हैमे तत्राभूद्गिरिजा शुभा॥ १२५॥
पुण्यमायतनं तद्धि शिलां च रमणाह्वयाम्।
यो ऽभिगच्छेन्नरो व्यास मृतः स गणपो भवेत्॥ १२६॥
अथाजग्मुः सुराः सर्वे सार्धं तत्र हविर्भुजा।
विवर्णाः कश्मलोपेताः सगर्भा लज्जयान्विताः॥ १२७॥

122a तद्भुतं] उद्भूतं R **123cd** देहे नेप्सितस्तैर्] देहो नाभिप्सेत R **123e** स्वासु पत्नीषु] स्वस्वपत्नीसु R **123f** सुराः सुतम्] सुरा सुतान् R **124b** °हतेन्द्रिया] °हतेन्द्रियाः R **124d** पुत्रं] पुत्रान् R **125a** कैटभा] कैटभी R **125b** नैक°] नैव R **125c** हैमे] रम्ये R **126a** पुण्य°] पुन्य° R • तद्धि] R^{pc}, विद्धि R^{ac} **127b** °र्धं तत्र] °र्द्धन्तेन R **127cd** °लोपेताः सगर्भा लज्जया°] °लोपेतान् सगर्भानलया° R

124(f^2) S_2

121c भवेच्च] S_2RBh, भवे च S_3 • श्लाघ्यो] RBh (em.?), श्लाघ्य S_2S_3 **121d** एष] S_3RBh (em.?), एषः S_2 **122d** °न्षट्शिरा] RBh (em.?), °न्षट्छिरो° S_2, °न्पट्छिरो° S_3 **123b** शशाप] S_3RBh (em.?), सशाप S_2 • °जामरान्] S_2^{pc}RBh, °जा (सु)रान् S_2^{ac}, °जामराम् S_3 **123d** नेप्सितस्तैर्] $S_2^{pc}S_3$, नेप्सितस्ते S_2^{ac}, नेप्सितं तैर् Bh (typo?) **123f** प्राप्स्यन्ति] RBh (em.?), प्रप्स्यन्ति S_2S_3 • सुराः] S_2^{pc}Bh, सुरान् $S_2^{ac}S_3$ **124e** Before this Bh adds सनत्कुमार उवाच। (conj., cf. 125) **124f** शप्त्वा] S_3RBh (em.?), स(प्त्वा) S_2 **125** सनत्कुमार उवाच] S_2 S_3R, om. Bh **125d** तत्राभूद्] S_2RBh, तत्रांभू S_3 **126b** शिलां च] $S_2^{pc}S_3$RBh, शि(ता)ञ्च S_2^{ac} • °णाह्वयाम्] RBh (em.?), °णाह्वयान् S_2S_3 **126c** ऽभिगच्छेन्] S_2RBh, भिगच्छे S_3 **126d** मृतः] S_2RBh, मृत S_3 (unmetrical) **127a** अथाजग्मुः सुराः] S_2RBh, अथ जग्मु सुरा S_3 **127b** हविर्भुजा] S_3RBh (conj.?), बहिर्भुजा S_2 **127c** विवर्णाः] S_2^{pc}RBh, विवर्ण्णा $S_2^{ac}S_3$ • °लोपेताः] S_2^{pc}Bh, °लोपेता $S_2^{ac}S_3$ **127d** लज्जयान्विताः] S_2^{pc}Bh, लज्जयान्विता S_2^{ac}, लजयान्विता S_3

तान्द्वाःस्थानागतान्नन्दी शंकराय न्यवेदयत्।
प्रविश्य समनुज्ञाता देवमूचुर्दिवौकसः॥ १२८॥
तेजो न शक्नुमः सोढुमिदं त्रिभुवनेश्वर।
त्राहि नः सुरलोकेश यथा स्याम गतज्वराः॥ १२९॥
अन्धकश्चासुरो ऽत्यर्थं तप्यते दुश्चरं तपः।
भयं च नस्ततो देव दृश्यते सुमहद्विभो॥ १३०॥
देव उवाच।
मा भीर्भवतु वो देवा हंस्ये तमहमन्धकम्।
युष्मदर्थे पराक्रान्तं हिरण्याक्षसुतं वरम्॥ १३१॥
यूयं च मेरुमध्यस्थं वनं यात सुविस्तृतम्।
नाम्ना शरवरं नाम पुण्यं द्वादशयोजनम्॥ १३२॥
युष्माकं तत्र संभित्त्वा कुक्षीन्दैवतपुंगवाः।
मदीयं तत्परं तेजो निर्गमिष्यति दीप्तिमत्।
सुवर्णत्वं च यास्यन्ति कुक्षयो वः सुरोत्तमाः॥ १३३॥
ततस्ते तद्वचः श्रुत्वा प्रणम्य शिरसा भवम्।
श्रीमन्तं मेरुमाजग्मुः शरधानं च तच्छुभम्॥ १३४॥

128a °न्द्वाःस्था°] °न्द्वांस्था° R **129a** शक्नुमः] शक्यते R **129b** °दं त्रिभुवनेश्वर] °दन्तव सु-रेश्वरः R **129c** सुर°] सर्व्व° R **130ab** ऽत्यर्थं तप्यते] त्यन्धं ततप R **130c** भयं च] तपश्च R **130d** °द्विभो] °ङ्गयम् R **131a** वो] वै R **131c** पराक्रान्तं] पराक्रम्य R **131d** वरम्] रुषा R **132a** यूयं च] भूयश्च R **132b** यात सुविस्तृतम्] यातः सुविस्तरम् R **132c** शरवरं] R^{ac}, शरवनन् R^{pc} **133b** कुक्षीन्] कुक्षि R **133f** कुक्षयो] कुक्षये R **134a** ततस्ते] ततस्तु R **134d** शरधानं च तच्छुभम्] पुण्यं शरवनन्ततः R

128a °नागतान्] S_2^{pc}RBh, °नागता $S_2^{ac}S_3$ **129b** °नेश्वर] S_2^{pc}Bh, °नेश्वरः $S_2^{ac}S_3$ **129c** नः] S_2RBh, न S_3 (unmetrical) **130ab** ऽत्यर्थं तप्यते] S_2Bh, त्थं तं प्यते S_3 (unmetrical) **131** देव] R, देवदेव S_2S_3Bh **131a** भीर्] RBh (em.?), भी S_2S_3 **131b** हंस्ये तम°] S_2S_3R, हनिष्याम्य° Bh (conj.) **132b** °विस्तृतम्] em. Bh (silently), °विस्त्रितम् S_2, °विस्त्रितं S_3 **132c** शरवरं] $S_2S_3R^{ac}$, शरवणं Bh (em., in a note Bh reads °वन in S_2) **133a** संभित्त्वा] S_2R, सभित्वा S_3 (unmetrical), संभिद्य Bh (em.) **133b** कुक्षीन्दैवत°] S_2Bh, कुक्षी देवत° S_3 **133c** मदीयं] $S_2^{pc}S_3$RBh, मयीयन् S_2^{ac} **133d** निर्गमिष्यति] S_3RBh (em.?), निर्गमिष्यन्ति S_2 **133e** सुवर्ण°] RBh (conj.), सवर्ण्ण° S_2S_3 **134a** ततस्ते] S_3Bh (conj.?), तत्रस्ते S_2 **134b** भवम्] RBh (em.?), °भवन् S_2, °भवत् S_3 **134c** श्रीमन्तं] S_2RBh, श्रीमन्त S_3 • °माजग्मुः] RBh (em.?), °माजग्मु S_2S_3 **134d** शरधानं] S_2Bh, शरधान S_3

यत्र तेषां तदा भित्त्वा तेजो ऽग्नेश्च व्यनिष्क्रमत् ।
युगान्तानलसंकाशं दुर्निरीक्ष्यं सुरैरपि॥ १३५ ॥
मेरुश्चैवाभवत्क्षिप्रं श्रीमानतिमनोहरः ।
सर्वं हिरण्मयं चक्रे तेजो माहेश्वरं परम्॥ १३६ ॥
वाति गन्धवहो दिव्यः सर्वर्तुकुसुमावहः ।
तेषां च कुक्षिभेदास्ते सुवर्णत्वं परं ययुः॥ १३७ ॥
स्वर्गे दुन्दुभयो दिव्या नेदुः स्वयमनाहताः ।
पुष्पाणां वृष्टयः पेतुः सुगन्धानामनेकशः ।
नमस्कारैश्च भूतानामदृश्यानामभूत्स्वनः॥ १३८ ॥
एवमादीनि पश्यन्तः शृण्वन्तश्च सुरोत्तमाः ।
गत्वा पिनाकिने हृष्टाः सर्वमावेद्य सुव्रत ।
प्रेषिताः स्थाणुना जग्मुः स्वाँल्लोकान्हृषितानना॥ १३९ ॥

135a यत्र] तत्र R • भित्त्वा] च्छित्वा R **135b** व्यनिष्क्रमत्] व्यलिक्रमत् R **135d** दुर्निरीक्ष्यं] दुर्निरीक्षं R **136a** मेरुश्चै°] मरुच्चै° R **136d** तेजो] भेजे R **137a** वाति] अति° R **137c** °भेदास्ते] °तेदह्ये R **138a** स्वर्गे दुन्दुभयो] देवन्दुभयो R (unmetrical) **138e** नमस्कारैश्च भूताना°] नमः शिवाय इत्येव° R **138f** °मभूत्] °मभू R **139d** सुव्रत] सुस्थिताः R **139e** स्थाणुना] स्थाणुमा° R **139f** स्वाँल्लोकान्हृषिता°] स्वलोकान् हर्षिता° R

135a यत्र तेषां तदा] अशुभदा $A_3A_4^{ac}A_7$ (unmetrical, cf. 120a), अशुभानि तदा A_4^{pc} **135b** ऽग्नेश्च व्यनिष्क्रमत्] य{यो° A_7}श्च व्यतिक्रमेत् **A** **135d** दुर्निरीक्ष्यं] दुर्निरीक्षं A_4, दुर्निरीक्ष A_3, नुन्निरीक्षं A_7 • सुरैरपि] A_3A_4, पुरैरपि A_7 **136d** परम्] पदं **A** **137b** सर्वर्तु°] A_3A_7, सर्वर्त्तुः A_4 **137c** °भेदास्ते] A_3, °भेदांस्ते A_4A_7 **137d** सुवर्णत्वं परं] सुरवर्णं परमं A_3 (unmetrical), सुवर्णं परमं A_4, सुवर्ण्णं परं A_7 (unmetrical) **138ab** दुन्दुभयो दिव्या नेदुः] दुंदुभयो नेदुः दिव्या A_3A_4, दन्दुभयेनेह दिव्या A_7 **138b** °मनाहताः] °मनाहिताः **A** **138c** पेतुः] A_3A_4, पेतु A_7 **138d** °मनेकशः] A_3, °मनेकसः A_4A_7 **138e** नमस्कारैश्च भूताना°] नमः शिवाय इत्येव° **A** **138f** °त्स्वनः] °त्पुनः **A** **139b** शृण्वन्तश्च] A_7, शृणुतश्च A_3A_4 **139c** हृष्टाः] हृष्टा A_3A_4, हृष्णा A_7 **139d** सुव्रत] A_4A_7, सुब्रतः A_3 **139f** स्वाँल्लोकान्हृषिता°] स्वर्लोकान्{स्वर्लोका A_4, स्व(ल्लो)कान् A_7} हर्षिता° **A**

135b तेजो ऽग्नेश्च] R, तेजो निश्च S_2, तेजो ग्निश्च S_3, कुक्षीन्तेजो Bh (conj.) • व्यनिष्क्रमत्] em., व्यनिष्क्रमं S_2S_3, निरक्रमीत् Bh (conj.) **135d** सुरैरपि] $S_2S_3RA_3A_4$, सुरासुरैः Bh (conj.) **136c** चक्रे] S_2R**A**Bh, चज्रे S_3 **136d** °रं परम्] $S_2^{pc}S_3$RBh, °रम्परः S_2^{ac} **137a** गन्धवहो] R**A**Bh, गन्धवरो S_2S_3 **137ab** दिव्यः सर्वर्तु°] $S_2^{pc}RA_3A_7$Bh, दिव्य सर्वत्र S_2^{ac}, दिव्यसर्वत्तु S_3 **137d** सुवर्णत्वं] S_2RBh, सुवर्ण्णात्व S_3 **138a** स्वर्गे दुन्दुभयो] A_3A_4Bh, स्वर्गदु{°न्दु° S_2^{ac}}न्दुभयोर् S_2, स्वर्गदुंदुभयो S_3 **138c** पेतुः] $S_2RA_3A_4$Bh, पेतु S_3 **138d** °गन्धाना°] S_2S_3R**A**, °गन्धीना° Bh (conj.) **138e** °स्कारैश्च] S_2Bh, °स्कारै च S_3 **139a** पश्यन्तः] S_2^{pc}R**A**Bh, पश्यन्त $S_2^{ac}S_3$ **139b** शृण्वन्तश्च] S_2RA_7Bh, शृण्वन्तस्य S_3 **139c** हृष्टाः] S_2RBh, हृष्टा S_3 **139d** सुव्रत] A_4A_7Bh (em.), सुव्रतः $S_2^{ac}S_3$, सुव्रताः S_2^{pc} **139ef** °ग्मुः स्वाँल्लोकान्] S_2Bh, °ग्मुस्त्वा लोका S_3

श्रुत्वा देवैरभिहितमिदं प्रीतियुक्तैर्वचो ऽग्र्यं
प्रीता देवी हृदयमहिता पुत्रजन्मप्रवृत्तिम्।
ज्ञात्वा तस्थौ विबुधवरदा योगमाता विधात्री
तुष्टिं चागादृषिसुरशिरःस्पृष्टपादारविन्दा॥ १४०॥

इति स्कन्दपुराणे द्विसप्ततितमो ऽध्यायः॥ ७२॥

140a ॰मिदं प्रीति॰] ॰मत प्रीत॰ R • ॰र्वचो ऽग्र्यं] ॰र्व्वचोभिः R **140b** हृदयमहिता] हृदनिहितां R (unmetrical) **140c** विबुध॰] विविध॰ R • योगमाता] योगमात्रा R **140d** तुष्टिं चागादृषि॰] दृष्टिञ्चाशा R (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे स्कन्दोत्पत्तिर्नामाध्यायः R

140a ॰युक्तैर्] A_7, ॰युत्मा A_3, ॰पूर्वं A_4 • ऽग्र्यं] ग्रं **A** **140b** ॰महिता] ॰निहितां **A** **140c** विबुध॰] विविध॰ **A** • योगमाता] योगसिद्धिं **A** • विधात्री] A_3A_4, om. A_7 (unmetrical) **140d** तुष्टिं चा॰] A_3, तुष्टीं चा॰ A_4, तुष्टिंञ्चा॰ A_7 • ॰गादृषि॰] ॰गादथ **A** • ॰स्पृष्ट॰] ॰सृष्टि॰ **A** • ॰दारविन्दा] A_3, ॰दारविन्दाः A_4A_7 **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रयां संहितायामम्बिकाखण्डे स्कन्दोत्पत्तिर्नामाध्यायः **A**±

140a ॰युक्तैर्] S_2RA_7Bh, ॰युक्तै S_3 **140d** तुष्टिं चा॰] S_3A_3Bh, तुष्टीञ्चा॰ S_2 • ॰गादृषि॰] em., ॰गाङ्हृदि S_2^{pc} (sec. hand), ॰गा(दृशि॰) S_2^{ac}, ॰गादृशि॰ S_3, ॰गाद्धृदि Bh (em.) • ॰शिरःस्पृष्ट॰] S_3RBh (em.?), ॰सिरस्पृष्ट॰ S_2 • ॰दारविन्दा] $S_2^{pc}RA_3Bh$, ॰दारवृन्दा $S_2^{ac}S_3$ **Col.** स्कन्दपुराणे{॰णै S_2^{ac}}कसप्तर्यो ध्यायः॥ ⊙ S_2, स्कन्दपुराणे नामाध्याय ७१ (in letter numerals) S_3, इति स्कन्दपुराणे स्कन्दजन्मप्रवृत्तिर्नाम द्विसप्ततितमो ध्यायः Bh

त्रिसप्ततितमो ऽध्यायः।

व्यास उवाच।
अन्धकः कस्य पुत्रो ऽसौ किंवीर्यः किंपराक्रमः।
कथं च निहतः संख्ये सर्वमेतद्वदस्व मे॥ १॥
सनत्कुमार उवाच।
शृणु व्यास महाबुद्धे सर्वमेतद्यथाभवत्।
अन्धकस्य पुरावृत्तं सर्वं वक्ष्यामि ते द्विज॥ २॥
कश्यपस्य सुतौ दित्यां दैत्यौ तौ संबभूवतुः।
हिरण्यकशिपुर्ज्येष्ठो हिरण्याक्षस्ततो ऽनुजः।
ज्येष्ठस्तत्राभवद्राजा हिरण्यकशिपुस्तदा॥ ३॥
तस्मिन्विनिहते वीरे नरसिंहेन धीमता।
हिरण्याक्षो ऽभवद्राजा सर्वदैत्यनमस्कृतः।
अपुत्रः स तपस्तेपे पुत्रहेतोरिति श्रुतिः॥ ४॥
स शङ्कुकर्णं संप्राप्य सिन्धुसागरसंगमे।
तपस्तेपे दितेः पुत्रो देवं द्रष्टुं पिनाकिनम्॥ ५॥

1a अन्धकः कस्य] अन्धकस्य च R **2d** सर्वं] संप्र° R **3b** दैत्यौ] देत्यै R **3d** °स्ततो] °स्तदा° R **4f** पुत्र°] यत्र R **5d** द्रष्टुं] दृष्टुं R

1b किंवीर्यः] A_3A_7, किंवीर्य्यं A_4 (unmetrical) **1c** निहतः] A_3, निहितः A_4, निहतं A_7 **3a** कश्यपस्य] A_3, कश्यपश्य A_4, कस्यपस्य A_7 **3b** दैत्यौ] A_3, दैत्यो A_4, दिवौ A_7 **3c** °ज्र्येष्ठो] A_3, °जेंष्ठो A_4, °ह्यंष्ठो A_7 **3d** ऽनुजः] भवत् **A** **3e** °स्तत्रा°] °पुत्रो **A** **4e** अपुत्रः] A_4A_7, अपुत्र A_3 **4f** श्रुतिः] प्रति **A** **5a** शङ्कु°] A_3A_4, सङ्कु° A_7 **5c** दितेः] A_3, दितिः A_4A_7 **5d** द्रष्टुं] द्रष्टु A_3, वृष्टु A_4, दृष्णुं A_7

Manuscripts available for this chapter: S_1 (from **4e**[1]; f. 120 lost) photos 8.10b (f. 121^r), 8.11a (f. 121^v), 1.9a (f. 122^r), 1.8b (f. 122^v), 7.13 (f. 123^r) and 7.12b (f. 123^v); S_2 exposures 104a–107a (f. 111^v–114^v); S_3 f. 120^r–123^r; R f. 140^r–143^r; A_3 f. 80^v–82^v; A_4 f. 114^v–117^v; A_7 f. 113^v–116^v.
1⟨c^1–c^2⟩(c^3–c^5) S_3 **4**⟨←a^1–d^8⟩(e^1–e^4, e^7–e^8) S_1

1b किंवीर्यः] $S_2RA_3A_7Bh$, किवीर्यः S_3 **1c** निहतः] $S_2^{pc}RA_3Bh$, निहत S_2^{ac}(unmetrical), (नि-ह)त S_3 (unmetrical) • संख्ये] R**A**Bh, सखे S_2S_3 (unmetrical) **2c** अन्धकस्य] S_2R**A**Bh, अन्तकस्य S_3 **2d** द्विज] $S_2^{ac}S_3$R**A**Bh, द्विजः S_2^{pc} **3a** कश्यपस्य] $S_2^{pc}RA_3$, काश्यपस्य $S_2^{ac}S_3$, कस्यपस्य Bh (typo) **3ab** °त्यां दैत्यौ] S_2^{ac} ? S_3A_3Bh, °त्यान्देत्यौ S_2^{pc} ? **3c** °कशिपुर्ज्येष्ठो] $S_2^{pc}RA_3Bh$, °कशिपुर्ज्येष्ठ S_2^{ac}, °कशिपो जेष्ट S_3 **3d** °क्षस्ततो] **A**Bh, °क्षो ततो S_2S_3 **3e** ज्येष्ठ°] S_2R**A**Bh, जेष्ट° S_3 **4a** °निहते] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, °निहिते S_2^{ac} **4b** °सिंहेन] S_2R**A**Bh, °सिंहोन S_3 **4d** °दैत्य°] S_2R**A**Bh, °दैत्या° S_3 **4e** अपुत्रः स] $S_1^{pc}RA_4A_7Bh$, (अपुत्र) स S_1^{ac}, अपुत्र स S_2S_3 **4f** श्रुतिः] S_2S_3RBh, श्रुति S_1 **5a** शङ्कुकर्णं सं°] $S_2RA_3A_4Bh$, शकुकर्ण्णं स S_1 (tops lost, unmetrical), शंकुर्ण्णं स S_3 (unmetrical) **5b** °संगमे] S_2S_3R**A**Bh, °सगमे S_1 (tops lost, unmetrical) **5c** दितेः] $S_2S_3RA_3Bh$, दिति° S_1 (unmetrical) **5d** देवं] S_1S_2R**A**Bh, देव S_3 • पिनाकिनम्] S_2S_3R**A**Bh, पिनाकिन S_1 (tops lost)

व्यास उवाच।
कथं तदभवद्दिव्यं पवित्रं लोकविश्रुतम्।
शङ्कुकर्णं महेशस्य क्षेत्रं सर्वार्थसाधकम्।
यत्फलं पुण्यसम्पच्च तन्मे व्याख्यातुमर्हसि॥ ६॥
सनत्कुमार उवाच।
पुरा हि भगवान्देवः कपर्दी नीललोहितः।
सिन्धुसागरमागम्य लोकानुग्रहहेतवे।
तपः कर्तुं समारेभे यदचिन्त्यं सुरासुरैः॥ ७॥
दशस्वपि ततो दिक्षु रक्षणार्थं जगत्पतिः।
स्थापयामास गणपान्निकुम्भादीन्सहस्रशः॥ ८॥
शङ्कुकर्णं महादंष्ट्रं स्थूलाक्षं स्थूलनासिकम्।
ह्रस्वपादकरं चैव दारितास्यं विभीषणम्।
शार्दूलचर्मसंछन्नं द्वीपिचर्मोत्तरच्छदम्॥ ९॥
शङ्कुकर्णमिति ख्यातं गणेशं सुमहाबलम्।
समाहूय समीपं तु भगवानिदमब्रवीत्॥ १०॥

6d सर्वार्थसाधकम्] सर्वात्मसाधनं R **6e** ॰सम्पच्च] ॰संपन्न R **7e** तपः कर्तुं] उपकर्त्तुं R **8a** ततो] तदा R **8d** ॰कुम्भादीन्] ॰कुम्भादीनि R (unmetrical) **9cd**] om. R **10c** समीपं] समीपे R

6b ॰विश्रुतम्] ॰संमतं A_3A_4, ॰सन्मतं A_7 **6d** ॰साधकम्] ॰साधनं **A** **6e** यत्फलं पुण्यसम्पच्च] यत्पुण्यं यत्फलं सर्वं **A** **7b** कपर्दी] A_3A_7, कर्पदी A_4 **7e** कर्तुं] A_3A_7, कर्त्तु A_4 **8d** ॰न्सहस्रशः] A_3A_4, ॰न् सहश्रशः A_7 **9a** ॰दंष्ट्रं] A_3A_7, ॰द्रंष्ट्रं A_4

6(speaker indication syll. 1–3, a[2], e[4]) S_1 **7**⟨speaker indication syll. 3⟩ S_1 **9**(c[4]) S_1, (b[1]) S_2 **10**(a[1]) S_1

6a ॰भवद्दिव्यं] S_2R**A**Bh, ॰भवं दिव्यं S_1, ॰भवं दिव्य S_3 **6c** शङ्कुकर्णं] S_2R**A**Bh, शंकुकर्ण्ण S_1S_3 (anusvāra possibly lost in S_1) **6e** ॰सम्पच्च] S_1^{pc}Bh, ॰सम्प(त्त) S_1^{ac}, ॰सम्पत्त S_2^{pc}, ॰सम्प(च) S_2^{ac} (unmetrical), ॰संपच S_3 (unmetrical) **6f** ॰मर्हसि] S_1R**A**Bh, ॰मर्हथा S_2S_3 **7a** ॰न्देवः] R**A**Bh, ॰न्देव $S_1S_2S_3$ **7b** कपर्दी] $S_1S_2RA_3A_7$Bh, कपदी S_3 • ॰लोहितः] S_2S_3R**A**Bh, ॰लोचनः S_1 **7c** सिन्धु॰] S_2S_3R**A**Bh, सिधु॰ S_1 **7e** तपः कर्तुं] $S_1S_2A_3A_7$Bh, तप कर्तु S_3 **7f** यदचिन्त्यं] S_2S_3R**A**Bh, यदि चिन्त्य S_1 • सुरासुरैः] S_1R**A**Bh, सुरैरपि S_2S_3 **8a** ततो] S_2S_3**A**Bh, तितो S_1 **8b** ॰णार्थं जगत्पतिः] S_1S_2R**A**Bh, ॰णार्थ जगत्पति S_3 **8c** गणपान्] S_2R**A**Bh, गणपा S_1S_3 **8d** ॰कुम्भा॰] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, ॰कुम्भो S_2^{ac}, ॰कुंभो S_3 • ॰न्सहस्रशः] $S_1S_2^{pc}S_3A_3A_4$Bh, ॰न्सहस्रश्रः S_2^{ac} (unmetrical) **9a** ॰दंष्ट्रं] $S_2RA_3A_7$Bh, ॰द्रष्टुं S_1, ॰द्रष्टं S_3 **9c** ॰पाद॰] S_1**A**Bh (anusvāra possibly lost in S_1), ॰पादं S_2S_3 **9d** दारितास्यं] $S_2^{pc}S_3$**A**Bh, दारितास्यां S_1, दारितास्याम् S_2^{ac} • ॰भीषणम्] $S_1S_2^{pc}$**A**Bh, ॰भीषणः $S_2^{ac}S_3$ **9e** ॰चर्म॰] S_2S_3R**A**Bh, ॰चर्म्पं॰ S_1^{pc}, ॰चम्पं S_1^{ac} **9f** ॰मोत्तरच्छदम्] S_1R**A**Bh, ॰मोत्तरञ्छदः S_2, ॰मोत्तरं च्छदः S_3

स्वैस्त्वं गणेश्वरैः सार्धं न विशेयुर्यथा सुराः ।
तथा पाहि वनं वत्स यावदेतद्व्रतं मम ॥ ११ ॥
एवं स कृत्वा रक्षां तु महादेवो वृषध्वजः ।
तपस्तेपे महत्तत्र घोरं परमदुश्चरम् ॥ १२ ॥
अथाजग्मुः सुरास्तत्र सर्वे शक्रपुरोगमाः ।
निरुद्धाः शङ्कुकर्णेन न चेलुः पदमग्रतः ॥ १३ ॥
देवा ऊचुः ।
भो गणेशा वयं देवं शर्वमुग्रं कपर्दिनम् ।
द्रष्टुं कार्येण संप्राप्तास्तं नो दर्शयतानघाः ।
आकुलास्तमपश्यन्तो नश्याम प्रमथेश्वराः ॥ १४ ॥
शङ्कुकर्ण उवाच ।
न युष्माभिः सुराः शक्यो देवो द्रष्टुं कथंचन ।
तपः कुरुत भद्रं वो ततो द्रक्ष्यथ शंकरम् ॥ १५ ॥

11a स्वैस्त्वं] स्वै स्वैर् R **11c** वनं] बलं R **13ab** ॰रास्तत्र सर्वे] ॰राः सर्व्वे तत्र R **13c** निरुद्धाः] निबद्धाः R **14a** गणेशा] गणेश R^{pc}, गणेशी R^{ac} **14b** शर्व॰] सर्व्व॰ R **14c** द्रष्टुं] दृष्टं R **14ef** आकुलास्तमपश्यन्तो नश्याम] आकुलाशुमपश्यन्तः पश्यामः R **15a** शक्यो] शम्भोर् R

11b ॰युर्यथा सुराः] ॰युः{॰यु A_7} सुरासुराः **A** **11c** वनं] बलं **A** **12a** रक्षां तु] रक्षार्थं **A** **12c** महत्] A_3A_4, महस् A_7 **13ab** ॰रास्तत्र सर्वे] ॰राः सर्वे तत्र **A** **13c** निरुद्धाः] A_3A_4, निरुद्धा A_7 **14a** देवं] देवाः **A** **14b** शर्व॰] A_3A_4, सर्व्व॰ A_7 **14c** द्रष्टुं] A_3, दृष्ठु A_4, दृष्णुं A_7 **14d** ॰स्तं नो] A_3A_4, ॰स्तद्वो A_7 **14ef** ॰पश्यन्तो नश्याम] ॰पश्यन्ता न{॰न् A_7(unmetrical)} स्यामः **A** **14f** प्रमथेश्वराः] प्रमथेश्वरा A_3, प्रथमेश्वराः A_4, प्रथमेश्वरः A_7 **15a–17b**] om. **A**

11(d^3) S_1 **12**(a^7) S_1 **13**(a^5) S_1 **14**(e^6) S_1 **15**(c^3) S_1

11a स्वैस्त्वं] S_1**A**Bh, स्त्वैस्त्यं $S_2^{ac}S_3$, स्वैस्त्यं S_2^{pc} • ॰रैः सार्द्धं] S_2R**A**Bh, ॰रेः सार्द्धं S_1, ॰रै सार्द्ध S_3 **11b** न] S_2S_3R**A**Bh, नि॰ S_1 • सुराः] S_2R**A**Bh, सुरा S_1, पुराः S_3 **11d** ॰देतद्] S_2S_3R**A**Bh, (॰दे)व S_1 • मम] S_2S_3R**A**Bh, ममः S_1 **12b** वृषध्वजः] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, वृषध्वजम् S_2^{ac} **12c** महत्] S_2S_3RA_3A_4Bh, महं S_1 **12d** घोरं] S_1S_2R**A**Bh, घोर S_3 (unmetrical) **13a** अथाजग्मुः] S_2^{pc}R**A**Bh, अथाजग्मु S_1, अथ जग्मुस् S_2^{ac}, अथ जग्मु S_3 **13ab** ॰रास्तत्र सर्वे] $S_1S_2^{pc}S_3$Bh, ॰रा तत्र सध्व S_2^{ac} **13b** ॰पुरोगमाः] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, ॰पुरोगमा S_1^{ac} **13c** निरुद्धाः] $S_1A_3A_4$Bh, निरुद्धा S_2S_3 **13d** चेलुः] S_2S_3R**A**Bh, चेल S_1 (unmetrical) **14** देवा ऊचुः] S_2S_3R**A**Bh, देव ऊचु S_1 **14a** गणेशा] $S_1S_2^{ac}S_3$**A**Bh, गणेश S_2^{pc} • वयं] S_1S_2R**A**Bh, वय S_3 (unmetrical) **14b** शर्वमुग्रं] $S_1A_3A_4$Bh, सर्वमुग्रं S_2, शर्वमुग्र S_3 **14c** द्रष्टुं] $S_2S_3A_3$Bh, द्रष्टं S_1 **14cd** ॰प्राप्तास्तं] S_1S_2RA_3A_4Bh, ॰प्राप्ता त S_3 **14d** दर्शयता॰] S_3R**A**Bh, दशयता॰ S_1 (tops lost), दर्शयमा॰ S_2 **14ef** ॰पश्यन्तो नश्याम] S_2S_3Bh, (॰प)श्यन्तोः पश्याम S_1 **14f** ॰थेश्वराः] $S_1S_2^{pc}S_3$RBh, ॰थेश्वर S_2^{pc} (second correction), ॰थेश्वरान् S_2^{ac} **15** शङ्कुकर्ण उवाच] S_2S_3R**A**Bh, om. S_1 **15ab** न युष्माभिः सुराः शक्यो देवो] em. Bh, शंकुकर्ण्ण{॰र्ण्णो॰ S_1^{ac}} न युष्माभिः शंकु S_1, न युष्माभिः सुराश्शक्यं देवो S_2, न युष्माभि सुरा शक्यं देवो S_3 **15b** कथंचन] $S_1S_2^{pc}$? RBh, कथञ्चनः S_2^{ac} ? S_3 **15cd** वो ततो] $S_1S_2S_3$R, वस्ततो Bh (em.?) **15d** द्रक्ष्यथ शंकरं] S_2S_3RBh, द्रक्षथ शंकरः S_1

देवा ऊचुः ।
मा लोकानां विनाशः स्याद्गणेश्वर महाद्युते ।
इति प्रयच्छ नो द्वारं प्रसादं कुरु नः प्रभो ॥ १६ ॥
शङ्कुकर्ण उवाच ।
लोका नश्यन्तु यूयं वा न प्रवेशः प्रदीयते ।
विनष्टान्पुनरेवेशः स्रक्ष्यते भुवनेश्वरः ॥ १७ ॥
स्रष्टा स एव भूतानां स विनाशयिता तथा ।
तं विना कः सुराः शक्तो लोकान्नाशयितुं विभुम् ।
यच्छाम न वयं द्वारमाज्ञा नः परमेश्वरी ॥ १८ ॥
त एवमुक्ताः संचिन्त्य जग्मुर्ब्रह्मसदः सुराः ।
ततो निवेदयामासुर्ब्रह्मणस्ते सुरोत्तमाः ॥ १९ ॥
अथ ब्रह्मा सुरानाह मया सह पुनः सुराः ।
गच्छध्वं गणपान्यावत्प्रत्यापत्तिं नयामि वः ॥ २० ॥
ततस्ते ब्रह्मणा सार्धं विष्णुना च दिवौकसः ।
तमेव पुनराजग्मुस्तिष्ठते यत्र शंकरः ॥ २१ ॥

17a लोका नश्यन्तु यूयं वा] लोकान् पश्यन्तु यूयं वो R **17d** स्रक्ष्यते] स्रक्षते R **18c** सुराः] सुरा R **18cd** शक्तो लोकान्] शक्त स्रष्टुं R **18d** विभुम्] जगत् R **18ef**] गच्छाम न वयं क्लीबं अङ्केपिः परमेश्वरः R **20c** गणपान्यावत्] गणपाः गर्वे R^{pc}, गणपा (ता)वत् R^{ac}

17c विनष्टान्] न द्रष्टुं A_3, न दृष्टं A_4, न दृष्टं A_7 • °रेवेशः] A_3A_7, °रेवेश A_4 **17d** स्रक्ष्यते] शक्यते A_3A_4, सक्यते A_7 **18a** स्रष्टा स] श्रष्टां A_7 (unmetrical), द्रष्ट्रा स A_3, अष्टा स A_4 **18c** सुराः] A_4A_7, सुरा A_3 **18cd** शक्तो लोकान्] स्र{सृ° A_3}ष्टुं शक्तो A_3A_4, शृष्णुं सक्तो A_7 **18d** विभुम्] जगत् **A** **18ef** °रमाज्ञा नः परमेश्वरी] °रं प्रसादं कुरु नः प्रभो **A**± **19a** °मुक्ताः] A_4A_7, °मुक्ता A_3 **19b** जग्मुर्] A_3A_7, जग्मु A_4 **19c–21b**] om. **A**

17(c⁵) S_1 **18**(b²) S_1, (f³) S_2^{pc} **19**(d⁴)⟨d⁵⟩(d⁶) S_1 **20**(a⁶) S_1

---

16 ऊचुः] $S_2^{ac}S_3$RBh (ऊ in $S_2^{ac}S_3$), ऊचु S_1, उ S_2^{pc} **16a** स्याद्] S_2^{pc}RBh, स्या $S_1S_2^{ac}S_3$ **16d** प्रसादं कुरु नः] S_2S_3RBh, त्वत्प्रसादं कुरु S_1 **17a** नश्यन्तु] S_2S_3Bh, नश्यन्ति S_1 **17b** प्रवेशः] S_2S_3RBh, प्रवेश S_1 **17c** विनष्टान्पुनरेवेशः] RBh (em.?), विनष्टा पु(न)रेवे{°ते° S_1^{ac}}शो S_1, विनष्ट पुनरेवेशः S_2^{pc}, विनष्टो पुनरेवेश S_2^{ac}, विनष्ट ⟨(पु)⟩+दे+वदेवेश S_3 (retraced) **17d** स्रक्ष्य-ते] S_2S_3(retraced)Bh, स्रक्षते S_1 **18c** सुराः] A_4A_7Bh (em.?), पुरा S_1, सुरा S_2S_3 • शक्तो] S_2S_3Bh, शक्ता S_1 **18d** लोकान्] S_1S_2Bh, लोका S_3 • विभुम्] $S_1S_2^{ac}S_3$Bh, विभुः S_2^{pc} **18e** यच्छाम] S_2S_3**A**Bh, यन्नाम S_1 **18f** °माज्ञा नः] S_2^{pc}Bh, °माज्ञा न S_1S_3, °माज्ञाने S_2^{ac} • परमेश्वरी] S_1, पारमेश्वरी S_2S_3Bh **19a** त एवमुक्ताः] S_1RA_4A_7Bh, एवमुक्ता+ः+ तु S_2, त एवमुत्का S_3 **19b** जग्मुर्] S_1S_2RA_3A_7Bh, जग्मु S_3 (retraced) **19c** °यामासुर्] S_2RBh, °यामास S_1, °यामासु S_3 **20b** पुनः सुराः] $S_1^{pc}S_2$RBh, पुनः सुरा S_1^{ac}, पुरसराः S_3 (retraced, unmetrical) **20c** गच्छध्वं] S_1S_2RBh, गच्छध्व S_3 (retraced) • गणपान्] S_2S_3Bh, गणपन् S_1 **20d** वः] RBh (em.?), व $S_1S_2S_3$ **21a** सार्धं] S_2S_3RBh, सार्द्धं S_1 **21b** विष्णुना] S_1S_2RBh, तिष्टना S_3 (retraced) **21cd** °जग्मुस्ति°] S_2S_3R**A**Bh, °जग्मु ति° S_1

अथ तान्पुनरेवाशु रुरोध गणपेश्वरः।
शङ्कुकर्णो गणाध्यक्षस्तेजसा प्रज्वलन्निव॥ २२॥
अथ ब्रह्मा तमाहेदं सान्त्वमर्थयुतं वचः।
गणेश्वर न देवानां दौष्ट्यं किंचिद्धि विद्यते।
तव प्रसादात्पश्यन्तु देवदेवं वृषध्वजम्॥ २३॥
शिरसा प्रणतास्तुभ्यं देवाः सेन्द्रपुरोगमाः।
अहं च विष्णुना सार्धं प्रयाचेम गणेश्वर॥ २४॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ब्रह्मणः स गणेश्वरः।
क्रुद्धः पट्टसमुद्यम्य वचः प्रोवाच निष्ठुरम्॥ २५॥
न मे गुरुतरो देवाः प्रणामो भवतामयम्।
आज्ञा गरीयसी शम्भोर्न प्रवेशो ऽस्ति कश्चन॥ २६॥

23b सान्त्वम°] गन्तुम° R **24d** प्रयाचेम] द्वारं गच्छ R **25b** ब्रह्मणः] ब्रह्माणं R **25c** पट्ट-समुद्यम्य] पट्टिशमुद्याम्य R **26a** देवाः] देवा R **26cd** शम्भोर्न प्रवेशो ऽस्ति कश्चन] शम्भोः प्रवेशो स्ति न कस्यचित् R

23a °माहेदं] A_4A_7, °मादेहं A_3 **23b** सान्त्वमर्थयुतं] सामर्थ्यं सू{°र्थं सु° A_7}नृतं **A** **23c** ग-णेश्वर न] हे गणेश्वर **A** **23cd** देवानां दौष्ट्यं] A_3A_4, देवाणां दैष्ट्यं A_7 **23d** किंचिद्धि] किंचिन्न **A** **24a** प्रणतास्तु°] A_3A_4, प्रणता तु° A_7 **24d** प्रयाचेम] द्वारं देहि **A** • गणेश्वर] A_3A_4, गणेश्वरः A_7 **25c** पट्टस°] पट्टिश° **A** **26a** गुरुतरो] A_3, गुरुतरोर् A_7, गुरुतराः A_4 **26b** प्रणामो] A_4A_7, प्रणमो A_3 • °तामयम्] A_7, °ता वयं A_3A_4 **26cd** शम्भोर्न प्रवेशो ऽस्ति कश्चन] शम्भोः प्रवेशो स्ति न कस्यचित् **A**

22⟨d[1]⟩(d[2]–d[3])⟨d[4]–d[5]⟩(d[6]–d[8]) S_1 **23**(a[7]) S_1 **25**(c[5]–c[6])⟨c[7]–c[8]⟩ S_1 **26**(a[2]) S_1

22a तान्] S_1S_2R**A**Bh, ता S_3 **22ab** °वाशु रुरोध] $S_1^{pc}S_2^{pc}$R**A**, °वाशु रुरोथ S_1^{ac}, °वाशुञ्च रोध $S_2^{ac}S_3$, °वासौ रुरोध Bh (conj.) **22c** शङ्कुकर्णो] S_1S_2R**A**Bh, शंकुकण्णो S_3 **22d** °न्निव] S_3R**A**Bh, ि˘(व) S_1, °न्निवः S_2 **23a** ब्रह्मा तमा°] S_2S_3R**A**Bh, ब्रह्माणमा° S_1 • °हेदं] S_1S_2R A_4A_7Bh, °हेद S_3 **23b** सान्त्वम°] S_2Bh, सान्त्वद° S_1, सात्वम° S_3 • °तं वचः] S_2^{pc}R**A**Bh, °तं वच S_1, °तम्वच $S_2^{ac}S_3$ **23cd** °नां दौष्ट्यं] RA_3A_4Bh, °नां दौष्टं S_1, °नान्दौष्ट्या S_2, °ना दौष्ट्या S_3 **23e** तव प्र°] R**A**Bh, तवत्प्र° S_1, तत्र प्र° S_2, तव प्रा° S_3 **23f** देवदेवं] $S_1S_2S_3$R**A**, देवा देवं Bh (conj.) **24a** प्रणतास्तु°] $S_1S_2^{pc}$RA_3A_4, प्रणता तु° $S_2^{ac}S_3$, प्रणातास्तु° Bh (typo) **24b** देवाः सेन्द्र°] S_1S_2R**A**, देवा सेन्द्र° S_3, देवाश्चेन्द्र° Bh (conj.) **24cd**] repeated and cancelled in S_3 **24d** प्रयाचेम गणेश्वर] S_2^{pc}Bh, प्रयाचे गणपेश्वरः S_1, प्रयाचेम गणेश्वराः $S_2^{ac}S_3$ **25b** ब्रह्मणः] S_2**A**Bh, ब्रह्मण S_1S_3 (unmetrical) **25c** क्रुद्धः] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, क्रुद्ध S_2^{ac} • पट्टस°] $S_1S_2S_3$, पट्टिश° Bh **25d** वचः] S_2S_3R**A**Bh, वच S_1 **26a** देवाः] S_1**A**Bh, देवा S_2S_3 **26b** प्रणामो] $S_1^{pc}S_2S_3$RA_4A_7Bh, प्रणामे S_1^{ac} • °तामयम्] S_1RA_7, °तां वयम् S_2, °ता वयं S_3, °तां न्वयम् Bh (conj.?) **26c** आज्ञा] S_1S_2R**A**Bh, अज्ञा S_3 (retraced) • शम्भोर्] S_2Bh, शंभो S_1, गंभार् S_3 (retraced) **26d** कश्चन] S_2^{pc}Bh, कश्चनः $S_1S_2^{ac}S_3$

प्रतिषिद्धाः कथं ब्रह्मन्नियुक्ता रक्षणाय च।
ईशाज्ञां समतिक्रम्य प्रयच्छाम प्रवेशनम्॥ २७॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा गणेशस्य महात्मनः।
एकान्तं प्रययौ ब्रह्मा लज्जया परयान्वितः॥ २८॥
ततो देवास्तथा दृष्ट्वा व्रीडायुक्तं पितामहम्।
क्रुद्धा मन्युपरीताङ्गा वाक्यमूचुर्गणेश्वरम्॥ २९॥
गणाधिप न ते लज्जा गुरुमाक्रोशसे कथम्।
नैवं त्वां विब्रुवन्तं हि क्षंस्यते वृषभध्वजः॥ ३०॥
अवमानं पुनर्मैवं त्वमस्माकं कृथा गण।
माद्य ते वयमुद्युक्ता नाशयिष्याम जीवितम्॥ ३१॥
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा शङ्कुकर्णो रुषान्वितः।
वचः प्रोवाच संक्रुद्धस्तिर्यग्वीक्ष्य दिवौकसः॥ ३२॥

27a प्रतिषिद्धाः] प्रतिसिद्धः R **27c** ईशाज्ञां] ईशेज्ञां R **27d** प्रयच्छाम] प्रयच्छामः R **28d** लज्जया] लज्वया R **29a** °स्तथा] °स्तु ते R **30b** गुरुमाक्रोशसे] ब्रह्माणं क्रोशते R **30cd** नैवं त्वां विब्रुवन्तं हि क्षंस्यते] न ते विब्रुतो वत्स क्षम्यते R (unmetrical) **31a** °मैवं] °नैवं R **31c** वयमुद्युक्ता] च ययुर्युक्ता R **31d** नाशयिष्याम] नाशयिष्यामि R **32d** °ग्वीक्ष्य] °क् प्रेक्ष R

27a प्रतिषिद्धाः] A_3, प्रतिसिद्धा A_4, प्रतिसिद्धा च A_7 (unmetrical) **27b** °युक्ता] A_4, °षुक्ता A_7, °षक्ता A_3 **27c** समति°] A_7, समभि° A_3A_4 **27d** प्रयच्छाम] प्रयच्छामः **A** **29a–31b**] om. **A** **31c** माद्य] अद्य A_3A_7, अथ A_4 • °मुद्युक्ता] A_3A_4, °मुद्यक्ता A_7 **31d** नाशयिष्याम] नाशयिष्यामि **A** **32c** वचः] ततः **A** **32d** °ग्वीक्ष्य] °गक्षो **A**

28(d^5) S_1, (d^6) S_3 **29**⟨a^2⟩(b^3) S_1 **30**(a^3) S_1 **32**(a^8, c^1) S_1, (a^6–a^7, c^7, d^1) S_3

27a प्रतिषिद्धाः] A_3, प्रतिसिद्धा S_1, प्रतिषिद्धा S_2S_3, प्रतिषिद्धान् Bh (conj.?, in a note Bh suggests प्रतिषिद्धं) • ब्रह्मन्] S_2^{pc}R**A**Bh, ब्रह्म $S_1S_2^{ac}S_3$ **27b** °युक्ता] S_1RA_4Bh, °युक्तो S_2S_3 **27c** ईशाज्ञां] S_2S_3**A**Bh, ईषाज्ञां S_1 **27d** प्रयच्छाम] S_1S_2Bh, प्रयच्छा S_3 (unmetrical) **28a** तस्य तद्] S_2S_3R**A**Bh, स तस्य S_1 **28b** महात्मनः] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, महात्मन S_1^{ac} **28c** ब्रह्मा] S_1S_2R**A**Bh, ब्रह्म S_3 **28d** लज्जया परया°] $S_1S_2^{pc}$**A**Bh, लज्जयो परयो S_2^{ac}, लज्जयो पर(यो) S_3 **29a** ततो देवास्तथा] em. (cf. R), त ⏑̲ देवांस्तथा S_1, देवास्सर्वे ततो S_2Bh, देवा सर्वे ततो S_3 • दृष्ट्वा] S_1S_2RBh, दृष्टा S_3 **29b** व्रीडा°] S_1RBh, प्रीडा° S_2S_3 **29c** °परीताङ्गा] S_1S_2RBh, °परीता-गी S_3 **29d** °मूचुर्] S_2S_3RBh, °मूचु S_1 **30a** गणाधिप न ते] $S_2^{pc}S_3$RBh, गणा(धि)पतये S_1, गणाधिपतने S_2^{ac} **30c** नैवं त्वां] S_2Bh, नैवान्त्वा S_1, नैव त्वां S_3 • विब्रुवन्तं] S_2S_3Bh, विश्रुवन्तं S_1 **30d** क्षंस्यते] $S_1S_2^{ac}$Bh, क्षम्यते S_2^{pc}, क्षस्यते S_3 • वृषभध्वजः] S_2S_3RBh, च वृषध्वजम् S_1 **31a** पुनर्मैवं] S_2Bh, पुनर्मेवं S_1, पुन मैव S_3 (unmetrical) **31b** त्वम°] S_1S_2RBh, त्वंम° S_3 • गण] S_2^{pc}RBh, गणाः S_1, गणः $S_2^{ac}S_3$ **31c** °मुद्युक्ता] $S_1S_2A_3A_4$Bh, °मुद्युक्तो S_3 **32a** °द्वचनं श्रुत्वा] S_1S_2R**A**Bh, °द्वच(न शु)त्वा S_3 (retraced, unmetrical) **32c** वचः] S_2S_3(retraced)RBh, (व)च S_1 • संक्रुद्ध°] S_1S_2R**A**Bh, सं(कु)द्ध° S_3 (retraced) **32d** °स्तिर्यग्वीक्ष्य] S_2Bh, °स्तिर्य-ग्वीक्ष S_1^{pc}, °स्तिर्यतीक्ष S_1^{ac}, (°द्धि)षम्वीक्ष्य S_3 (retraced) • दिवौकसः] S_1S_2R**A**Bh, दिवौकस S_3 (retraced)

गुरवः किं भवन्तो मे येन शङ्के ऽमराधिपाः ।
प्रसाद्य शंकरं यूयं गता देवत्वमुत्तमम् ।
गणभूताः सुरेशस्य यूयमप्यमरोत्तमाः ॥ ३३ ॥
वयमप्यतियोगीशा गणपास्तस्य शूलिनः ।
समाना यूयमस्माकं हीना वा त्रिदिवौकसः ॥ ३४ ॥
यस्माद्वयं सदेशानं पश्यामो ऽनुचराम च ।
सर्वैरेव सुरैस्तस्माद्वयं पूज्याः सदाधिकाः ॥ ३५ ॥
पश्यामो निर्भया यूयं प्रवेशं कुरुतामराः ।
यावदद्य गणेशानां बलं द्रक्ष्यथ दारुणम् ॥ ३६ ॥
यद्वो बलं च योगं च यत्तपो यश्च वः श्रमः ।
तत्सर्वं दर्शयध्वं वै ततो ज्ञास्यथ मे बलम् ॥ ३७ ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा सर्वे देवाः सगर्विताः ।
प्रगृहीतायुधाः क्षिप्रं शङ्कुकर्णं विदुद्रुवुः ॥ ३८ ॥

33b शङ्के ऽमराधिपाः] सद्मरा वयम् R **33c** यूयं] रुद्रं R **33d** देवत्व°] दौव(त्व°) R **33e** °भूताः] °दूताः R **34c** समाना] समानो R **34d** वा त्रि°] वात्रिर् R **35a** सदेशानं] सदेवानां R **36a** निर्भया] वचनं R **36c** °दद्य] °देव R **36d** बलं द्रक्ष्यथ दारुणम्] बलाद्रक्षस्व सारुणम् R **37a** योगं च] योगश्च R **37b** यत्तपो] यद्रूपो R **37c** दर्शयध्वं] दलयध्वं R

33b शङ्के ऽमराधिपाः] शङ्का सुरा भयं **A** **33d** देवत्व°] देवत° **A** **33f** °रोत्तमाः] A_3, °रो-त्तमा A_4, °रोत्तमां A_7 **34c** यूयम°] A_7, ययम° A_3A_4 **34d** वा त्रि°] रात्रि° A_3A_4, त्रि° A_7 (unmetrical) **35a** यस्माद्] तस्माद् **A** • सदेशानं] सदेशानां **A** **35b** पश्यामो ऽनुचराम च] पश्यामानुचराम‌म **A** **35d** °द्वयं पूज्याः] A_3A_4, °त् वरं पुह्याः A_7 **36c** गणेशानां] A_3A_7, गणेशानं A_4 **36d** बलं] A_3A_4, वनं A_7 • द्रक्ष्यथ] A_3A_7, द्रक्षथ A_4 **37a** यद्वो] यद्वा **A** • योगं च] योगश्च **A** **37b** यत्तपो] पत्तयो **A** **37d** ज्ञास्यथ] A_3A_4, ह्रीस्यथ A_7 **38b** सगर्विताः] सुगर्विताः **A**

33(a^8) S_1 **34**⟨c^1⟩(c^2–c^3, c^8) S_3 **35**(c^7) S_1 **36**(d^1) S_2^{pc} **37**(d^4) S_2 **38**(b^5–b^6, d^4–d^5) S_1

33a गुरवः किं भवन्तो मे] S_2R**A**Bh, गुरुव किम्भवंत्ये(ते) S_1 (unmetrical), गुरुवः किमवतो मे S_3 (retraced, unmetrical) **33b** शङ्के] S_1S_2Bh, शंको S_3 (retraced) • ऽमराधिपाः] $S_1^{pc}S_2$ S_3(retraced)Bh, मराधिपा S_1^{ac} **33e** °भूताः] S_2^{pc}**A**Bh, °भूता $S_1S_2^{ac}S_3$(retraced) **33f** यूयम°] S_2S_3(retraced)R**A**Bh, यूयंम° S_1 • °प्यमरोत्तमाः] RA_3Bh, °प्यसुरोत्तमाः S_1, °प्यवरोत्तमाः S_2^{pc}, °प्यवरोत्तमः S_2^{ac}, °प्यमरोत्तमः S_3 (retraced) **34a** °योगीशा] S_2S_3(retraced)R**A**Bh, °योगीश S_1 **34b** गणपा°] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, गणप° $S_2^{ac}S_3$(retraced) **35a** सदेशानं] S_2S_3, सुरेशानां S_1, सुरेशानं Bh (em.?) **35b** पश्यामो] $S_1S_2^{pc}S_3$RBh, (य)श्यामो S_2^{ac} **35c** सर्वैरेव] S_2S_3R**A**Bh, सवैरेव S_1 • सुरैस्तस्मा°] $S_1^{pc}S_2$R**A**Bh, सुरै (त)स्मा° S_1^{ac}, सुरैस्तस्मै S_3 **35d** °द्वयं पूज्याः] S_2^{pc}RA_3A_4Bh, °द्वयं पूज्य S_1, °द्वयम्पूज्या S_2^{ac}, द्वव पूज्या S_3 • °दाधिकाः] S_2^{pc}R**A**Bh, °दाधिका $S_1S_2^{ac}S_3$ **36a** निर्भया] $S_1S_2^{ac}S_3$**A**Bh, निर्भयात् S_2^{pc} **36b** °तामराः] S_2S_3R**A**Bh, °तामरा S_1 **36cd** °नां बलं] A_3Bh, °नां बल S_1, °नांञ्चलन् S_2^{ac}, °ना(बं)लन् S_2^{pc}, °नां चलं S_3 **36d** द्रक्ष्यथ] $S_2S_3A_3A_7$Bh, द्रक्षथ S_1 **37a** योगं च] $S_1S_2S_3$, योगश्च Bh **37b** श्रमः] S_1S_2R**A**Bh, शमः S_3 **37d** ज्ञास्यथ] S_1RA_3A_4, द्र(क्ष्य)थ S_2^{pc}, न्द्रा(स्य)थ S_2^{ac}, न्द्रास्यथ S_3, द्रक्ष्यथ Bh **38b** देवाः स°] S_2R, देवा स° S_1^{ac}, देवा(स्सु°) S_1^{pc}, देवा स° S_3, देवाः सु° Bh • °गर्विताः] S_2S_3R**A**Bh, ⟨°ग⟩+(ग)+विता+ः+ S_1 (unmetrical) **38c** प्रगृहीतायुधाः] S_1R**A**Bh, प्रगृहीतायुधा S_2, गृहीत्वायुधा S_3 (unmetrical) **38d** °दुद्रुवुः] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, °दुद्रुवु S_2^{ac}, °दुद्रुवः S_3

तेषामापततां व्यास सुराणां शूरमानिनाम् ।
बलं जग्राह योगेन शङ्कुकर्णो महाबलः ॥ ३९ ॥
निगृहीतबलास्ते तु सर्व एव सुरोत्तमाः ।
नाशक्नुवन्पदं दातुं तस्थुः स्तम्भा इवाचलाः ॥ ४० ॥
निगृहीतेषु देवेषु विष्णुः प्रहरतां वरः ।
अभिदुद्राव वेगेन शङ्कुकर्णं गणेश्वरम् ।
स योगेन तदा विष्णोर्देहमस्तम्भयद्बली ॥ ४१ ॥
स योगं पुनरास्थाय विष्णुरैश्वर्यसंयुतः ।
युयुधे शङ्कुकर्णेन स चैनं प्रत्ययुध्यत ॥ ४२ ॥
तयोस्तु योगीश्वरयोर्युक्तयोर्मुनिसत्तम ।
बभूव सुमहद्युद्धं योगेनैव परस्परम् ॥ ४३ ॥
विनिगृह्य स तं विष्णुं गणेशः शर्ववल्लभः ।
पितरं मम योगेन युयोध परमाद्भुतम् ॥ ४४ ॥

39a व्यास] व्यासः R **39b** शूरमानिनाम्] सुरमालिनाम् R **40c** °शक्नुवन्] °शङ्कुवन् R **40cd** दातुं तस्थुः] दातुंस्तस्थः R **41f** °र्देहम°] °र्देहं सं° R^{pc}, °र्देहं स R^{ac} **42a** स योगं] स्वयोगं R • °रास्थाय] °रास्था R (unmetrical) **42d** चैनं] वैनं R **43a** तयोस्तु योगीश्वरयोर्] त-योश्च समयोस्तत्र R **44a** स तं] मतं R **44b** शर्व°] सर्व° R **44cd** पितरं मम योगेन युयोध] चिच्छेद तरसा विष्णोः शरौघं R

39a °मापततां] °मपि तदा **A** **39b** शूरमानिनाम्] पवमालिनां A_3A_4, परमानिलां A_7 **39c** यो-गेन] A_4, यो नेन A_3, यो येन A_7 **40c** नाशक्नुवन्] न शक्नुवन् **A** **40cd** दातुं तस्थुः] यातुंस्तस्थुः A_3, यातुं तस्थु{°स्थुं A_4} A_4A_7 **41a** देवेषु] सर्वेषु **A** **41b** °तां वरः] °तायुधः **A** **41ef** विष्णोर्देह°] विष्णुं देव° **A** **42a** स योगं] A_3A_4, संयोगं A_7 **42b** °संयुतः] °संयुतं **A** **42d** चैनं] A_3A_7, चैलं A_4 • °युध्यत] A_3, °युध्यतः A_4A_7 **43c** बभूव] A_3A_4, बभूवु A_7 **44a** विष्णुं] A_3A_4, विष्णुर् A_7 **44b** शर्व°] सर्व° **A** **44cd** पितरं मम योगेन युयोध] चिच्छेद तर{°प° A_4A_7}सा विष्णोः{°णो A_3A_7} केशो यं **A**

41$(b^3)\langle b^4\rangle(c^1–c^4)$ S_1 **42**(b^7) S_1 **44**$(d^7–d^8)$ S_2

39a °पततां] S_1S_2RBh, °पततं S_3 **39b** °मानिनाम्] S_2S_3Bh, °मादिनां S_1 **40b** सुरोत्तमाः] $S_1^{pc}S_2^{pc}$R**A**Bh, सुरोत्तमा S_1^{ac}, सुरोत्तमः $S_2^{ac}S_3$ **40c** °शक्नुवन्पदं] $S_1S_2^{pc}$**A**Bh, °शक्नुवन्पदान् S_2^{ac}, °शंकुवन्पदन् S_3 **40d** तस्थुः स्तम्भा] $S_2S_3A_7$Bh, तस्थ स्तम्भो S_1 **41a** देवेषु] S_2S_3RBh, देवेशु S_1 **41b** विष्णुः] R**A**Bh, विष्णु $S_1S_2S_3$ **41e** °न तदा] S_1R**A**Bh, °नस्तदा S_2S_3 • विष्णोर्] S_2RBh, विष्णो S_1S_3 **41f** °स्तम्भयद्] S_2S_3R**A**Bh, °स्तम्भयो S_1 **42a** स योगं] $S_2S_3A_3A_4$Bh, अयोगं S_1 **42b** °संयुतः] $S_1S_2^{pc}$RBh, °संयुतम् S_2^{ac}, °सयुतं S_3 (unmetrical) **42c** युयुधे] S_1S_3R**A**Bh, ययुधे S_2 • शङ्कु°] S_1S_2R**A**Bh, शकु° S_3 **42d** चैनं] $S_1S_2A_3A_7$Bh, चैन S_3 • °युध्यत] $S_1S_2^{pc}$RA_3Bh, °युद्ध्यतः S_2^{ac}, °यद्ध्यतः S_3 **43a** योगीश्वर°] $S_1S_2S_3$**A**, योगेश्वर° Bh (conj.) **43ab** °योर्युक्तयोर्] S_2**A**Bh, °योगयुक्त S_1, °योर्युक्तयो S_3 **43b** °सत्तम] S_2^{pc}R**A**Bh, °सत्तमः $S_1S_2^{ac}S_3$ **43c** बभूव] S_2S_3RA_3A_4Bh, बभूवु S_1 **44a** विष्णुं] S_2S_3RA_3A_4Bh, विष्णु S_1 **44b** °शः शर्व°] S_1S_3Bh, श+:+ सर्व° S_2 • °वल्लभः] S_1S_2R**A**Bh, °वलभः S_3 (unmetrical) **44c** मम] S_2S_3Bh, म S_1 (unmetrical)

सुसूक्ष्मं योगमास्थाय ब्रह्मा भूतान्यथाविशत्।
यद्यद्विशत्यसौ भूतं ब्रह्मा लोकपितामहः।
तत्र तत्र स्थितं ह्यग्रे शङ्कुकर्णमवैक्षत॥ ४५॥
स भूतानि समुत्सृज्य तन्मात्राण्यविशत्प्रभुः।
इन्द्रियाण्यथ तत्त्वानि भावांश्चैव पितामहः॥ ४६॥
तत्र तत्र स योगात्मा योगं परममास्थितम्।
अपश्यत्स्थूलशिरसं शङ्कुकर्णं महाबलम्॥ ४७॥
अथास्मिन्नन्तरे व्यास देवदेवस्य शूलिनः।
दिव्यं वर्षसहस्रं तु प्रययौ द्वादशात्मकम्।
समाप्तं चाभवद्व्यास व्रतं तस्य महात्मनः॥ ४८॥
स समाप्ते व्रते तस्मिन्युगान्ताग्निसमद्युतिः।
अवैक्षत दिशः सर्वा जीवयन्निव शंकरः॥ ४९॥

45a योगमा°] परमा° R **45b** ब्रह्मा भूतान्यथा°] ब्रह्म भूतात्यता° R **45c** °द्विशत्यसौ] °द्वि पश्यते R **46d** भावांश्चैव] भगवांश्च R **47b** परममास्थितम्] परमवस्थितः R **49a** समाप्ते] समाप्त° R

45abc] स सूक्ष्ममास्थाय ब्रह्मी भूतान्वै{वै A_3A_4} प्राविशच्छनैः। यद्यद्वि{ययुद्वि° A_3, ययुद्धि A_4}सत्यमेयात्मा **A**± **45d** °पितामहः] A_4, °पितामह A_3A_7 **46a** भूतानि] A_7, दूतानि A_3A_4 **46b** तन्मात्राण्य°] तन्मात्रान्य° A_7, तन्म{°न्मं° A_3}त्रान्या° A_3A_4 **46c** इन्द्रियाण्य°] A_3A_4, इन्द्रियान्य° A_7 **46d** भावांश्चैव] भगवां{°वा° A_3}श्च **A** • पितामहः] A_3A_4, पितामह A_7 **47a** स योगात्मा] च संत्यागात् **A** **47b** °मास्थितम्] °मास्थितः **A** **48c** °सहस्रं तु] °सहस्रं च A_3A_4, °सहश्राणि A_7 **48d** प्रययौ] A_3A_7, प्रववौ A_4 **48e** चाभवद्] च भवद् **A** **49a** स समाप्ते] समाप्ते तु **A** **49cd** सर्वा जीवयन्निव] सर्वाः सर्वार्था{°र्थां A_4} चैव A_3A_4, सर्व्वान् सर्व्वात्मा चैव A_7

47(b^1–b^2) S_1

45a सुसूक्ष्मं] S_1S_2R, सुसूक्ष्म° S_3, स सूक्ष्मं Bh (em.) • योगमा°] S_2S_3Bh, योगे मा° S_1 **45c** °द्विशत्यसौ भूतं] S_2S_3Bh, °द्विषत्यसो भूत S_1 (tops lost) **45d** ब्रह्मा] S_1S_2R**A**Bh, ब्रह्म S_3 • °पितामहः] S_2S_3RA_4Bh, °पितामहत् S_1 **45e** तत्र स्थितं] S_2R**A**Bh, तत्रास्थितं S_1, तत्त् स्थित S_3 **45f** °मवैक्षत] S_2^{pc}R**A**Bh, °मवेक्षतः S_1, °मवैक्षतः $S_2^{ac}S_3$ **46a** स भूतानि] S_1S_2RA_7Bh, संभूनि S_3 (unmetrical) **46b** तन्मात्रा°] S_3RA_7Bh (em.?), तस्मात्त्रा° S_1, तन्मत्त्रा° S_2 • °ण्यविशत्] S_1S_3R, °ण्याविशत् S_2Bh **46c** इन्द्रियाण्य°] S_2RA_3A_4Bh, इन्द्रियान्य° S_1S_3 **46d** भावांश्चै°] S_2Bh, भवांश्चै° S_1, भवा चै° S_3 • पितामहः] S_2S_3RA_3A_4Bh, पितामह S_1 **47b** परममास्थितम्] S_2S_3Bh, परमास्थितं S_1 (unmetrical) **47c** अपश्यत्] S_1S_2R**A**Bh, अपुश्यत् S_3 **47d** शङ्कुकर्णं] S_1S_2R**A**Bh, शंकुकर्ण्णं° S_3 • °बलम्] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, °बलः $S_2^{ac}S_3$ **48a** °स्मिन्नन्तरे] S_2S_3R**A**Bh, °स्मिनन्तरे S_1 **48b** °देवस्य] S_1S_2R**A**Bh, °देस्य S_3 (unmetrical) **48d** प्रययौ] $S_1S_2^{pc}S_3$RA_3A_7Bh, प्रययौर् S_2^{ac} **48e** समाप्तं चा°] RBh (em.?), समाप्तञ्च S_1, समाप्तवान् $S_2^{ac}S_3$, समाप्तो वान् S_2^{pc} **49a** स समाप्ते] S_2S_3Bh, समाप्तेञ्च S_1 **49b** °द्युतिः] S_2^{pc}R**A**Bh, °प्रभं S_1, °द्युति $S_2^{ac}S_3$ **49c** °त दिशः] S_2R**A**Bh, °तद्दिशः S_1^{pc}, °तद्धिशः S_1^{ac}, °त दिश S_3 (unmetrical) • सर्वा] S_2S_3RBh, सर्व्वा S_1 **49d** शंकरः] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, शङ्करम् S_2^{ac}, शङ्करं S_3

सो ऽपश्यन्निगृहीतांस्तान्सर्वानेव दिवौकसः।
साम्नैव स तदा देवः शङ्कुकर्णं न्यवारयत्॥ ५०॥
सम्यगाज्ञा कृता वत्स त्वया मे गणपेश्वर।
मुञ्च देवानिमान्सर्वान्मावमंस्था गणेश्वर॥ ५१॥
एवं देवेन संप्रोक्तः शङ्कुकर्णो गणाधिपः।
विमुच्य देवतान्सर्वांस्तस्थौ देवसमीपतः॥ ५२॥
सुरा अपि तदा सर्वे व्रीडया परयान्विताः।
प्रणेमुर्देवदेवेशं भक्त्या परमया विभुम्॥ ५३॥
तांस्तदा वृडितान्देवः प्रहस्य विदितात्मवान्।
उवाच ब्रह्मणा सार्धं विष्णुमाभाष्य सुस्वरम्॥ ५४॥
गणेश्वरो ऽयं देवेशा मच्छासनपरः सदा।
यदनेन कृतं किंचिद्ध्येतु तद्वः सुरोत्तमाः।
कर्तव्यं यच्च तद्ब्रूत यदर्थं यूयमागताः॥ ५५॥

50d न्यवारयत्] न्यवेदयत् R **51d** गणेश्वर] गणेश्वरः R **52c** देवतान्] गणपान् R **52d** देवसमीपतः] देवं नमस्य च R **53a** सुरा अपि] सुरानपि R **54a** वृडितान्देवः] व्रीडितान्देव+ः+ R **55b** मच्छासन°] मच्छाशन° R **55c** यदनेन] यदानेन R **55d** °द्ध्येतु तद्वः सु°] °द्धेतुं वस्तत्सु° R

50a °गृहीतां°] A_3A_4, °ग्रहीतां° A_7 **51b** गणपेश्वर] गणेपेश्वर A_3 (unmetrical), गणपेश्वरः A_4 A_7 **51c** मुञ्च] त्वं च **A** **51d** °वमंस्था] A_3A_4, °वस्यंस्था A_7 • गणेश्वर] A_3, गणेश्वरः A_4A_7 **52a** सम्प्रोक्तः] संप्रोक्ता **A** **52b** शङ्कुकर्णो] शङ्कुकर्ण्णा A_7, मावमंस्था A_3A_4 • गणाधिपः] गणेश्वरः{°रा A_4} **A** **52c** देवतान्सर्वांस्त°] देवताः सर्वाः त° **A** **52d** °समीपतः] °समर्पितः **A** **53a** सुरा अपि] A_3A_7, सुराश्चापि A_4 **53b** परया°] A_3A_4, परमा° A_7 **53c** प्रणेमुर्] A_3A_4, धनेषुर् A_7 **54a** वृडितान्देवः] व्रीडितान्देवः{°व A_7} **A** **54d** °माभाष्य सुस्वरम्] °माभा{°ता° A_3A_4}स्य सोदरं **A** **55a** देवेशा] A_7, देवेश A_3A_4 **55b** मच्छासन°] A_3A_4, मच्छाशन° A_7 **55d** °द्ध्येतु तद्वः] °त्तत्क्षमस्व A_3, °त् तस्क्षमस्व A_4, °त् संक्षमस्व A_7 **55e** तद्ब्रूत] A_3A_4, तद्ब्रूतं A_7 (unmetrical)

50a ऽपश्यन्] S_1S_2R**A**Bh, पश्य S_3 • °गृहीतांस्तान्] S_1RA_3A_4Bh, °गृतांस्तान् S_2 (unmetrical), °गृहीतासां S_3 **50b** °नेव] S_1S_2R**A**Bh, °नेवा S_3 **50c** साम्नैव] S_1R**A**Bh, साम्नेव S_2S_3 • देवः] S_2^{pc}R**A**Bh, देव $S_1S_2^{ac}S_3$ **50d** शङ्कुकर्णं] S_2R**A**Bh, शंकुकर्ण्ण S_1S_3 • न्यवारयत्] S_1S_3 **A**Bh, निवारयत् S_2 **51ab** वत्स त्वया मे] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, वत्स त्वयामेव S_2^{ac} (unmetrical), वत्सर्वयामेव S_3 (unmetrical) **51b** गणपेश्वर] $S_1S_2^{pc}$RBh, गणेपेश्वरः S_2^{ac} (unmetrical), गणपेश्वरः S_3 **51c** °निमान्] S_1S_2R**A**Bh, °निमा S_3 **51d** °वमंस्था] S_1RA_3A_4Bh, °वमस्था S_2S_3 • गणेश्वर] $S_2^{pc}A_3$Bh, गणेश्वरः $S_1S_2^{ac}S_3$ **52a** संप्रोक्तः] RBh (em.?), सत्प्रोक्त S_1, स प्रोक्त S_2, स प्रोक्तं S_3 **52cd** देवतान्सर्वांस्त°] S_1S_2, देवा तान् सर्वा त° S_3, देवताः सर्वास्त° Bh **53a** तदा] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, तदा⟨त⟩ S_2 **53b** व्रीडया] S_2R**A**Bh, प्रीडया S_1S_3 • °यान्विताः] S_2S_3RA_3A_4, °यान्विता S_1, °या युताः Bh (conj.?) **53c** प्रणेमुर्] S_2RA_3A_4Bh, प्रणेमु S_1S_3 **53d** °या विभुम्] S_2S_3R**A**Bh, °यान्विताः S_1^{pc}, °या (वि)⏑̲ S_1^{ac} **54a** वृडितान्देवः] S_2^{pc}, वृडितान्देव $S_1S_2^{ac}S_3$, व्रीडितान्देवः Bh **54c** °णा सार्धं] S_1S_3R**A**Bh, °णास्सार्द्धं S_2 **54d** सुस्वरम्] S_2S_3RBh, सुस्वराः S_1 **55b** मच्छासनपरः] $S_1S_2A_3A_4$Bh, मस्थासनपर S_3 (unmetrical) **55c** कृतं] S_1S_2R**A**Bh, कृतां S_3 **55d** °द्ध्येतु तद्वः] S_2Bh, °द्ध्यैतु तद्वः S_1, °द्ध्येतु तद्व S_3 • सुरोत्तमाः] S_2**A**Bh, सुरोत्तमः S_1, सुरेतमाः S_3 **55e** यच्च तद्ब्रूत] S_2RA_3A_4Bh, यच्च तद्ब्रूतः S_1, यच तद्ब्रुत S_3 (unmetrical) **55f** यदर्थं] S_1S_2R**A**Bh, यदर्थ S_3 (unmetrical)

ब्रह्मोवाच ।
शङ्कुकर्णो ह्ययं श्रीमान्गाणेशो येन नो बलम् ।
हृतं योगेन देवेश वरो ऽस्मै संप्रदीयताम् ।
अस्मभ्यं परतो दद्याः सदादर्शनमात्मनः ॥ ५६ ॥
देव उवाच ।
अस्यैवेदं भवेन्नाम्ना पवित्रं लोकविश्रुतम् ।
शङ्कुकर्णमिति ख्यातं तथा स्थूलेश्वरं शुभम् ॥ ५७ ॥
समन्ताद्योजनमिदं सर्वतीर्थसमन्वितम् ।
सर्वयज्ञफलैर्जुष्टं सर्वदानफलैर्युतम् ॥ ५८ ॥
यो ऽभ्यागत्य चरुं कृत्वा मां यत्नेनार्चयिष्यति ।
अहोरात्रोपवासेन मम लोकं स यास्यति ॥ ५९ ॥
यत्किंचिन्नियमं कृत्वा यो ऽत्र संवत्सरं वसेत् ।
स योगं परमं प्राप्य शङ्कुकर्णसमो भवेत् ॥ ६० ॥

56a ह्ययं] प्ययं R **56b** येन नो बलम्] गणनायकः R **56c** हृतं] कृतं R **56e** °भ्यं परतो द-द्याः] °भ्यमपि देवेश R **57a** अस्यैवेदं] अस्मैवेदं R **57d** स्थूलेश्वरं शुभम्] स्थानेश्वरं प्रभुं R **58c** °र्जुष्टं] °र्युष्टं R **58d** °फलै°] °कलै° R **59a** यो ऽभ्यागत्य चरुं] यो त्रागत्य चरं R **59b** मां यत्नेना°] मामात्मन° R (unmetrical) **59d** यास्यति] पश्यति R^{pc}, ⊔ति R^{ac} ?

56a ह्ययं] प्ययं **A** **56b** नो बलम्] लोचनं **A** **56c** हृतं] कृतं **A** **56d** वरो ऽस्मै सं°] व-रमस्मै **A** **56ef** °भ्यं परतो दद्याः सदा°] °भ्यमपि देवेश{°शा A_7} मम **A** **57** देव] देवदेव **A** **57a** अस्यैवेदं] A_3A_4, अस्यै देवं A_7 **57d** स्थूलेश्वरं] A_3A_4, स्तूलेश्वरं A_7 **58c** °र्जुष्टं] A_3A_4, °र्न्नष्टं A_7 **58d** °र्युतम्] °र्नतं **A** **59a** यो ऽभ्यागत्य] यो त्रागत्य **A** • चरुं] A_3, चरं A_4, वरं A_7 **59b** यत्नेना°] A_3A_7, पत्नेना° A_4 **59d** यास्यति] पश्यति **A**

59⟨a^1⟩ S_1 **60**(c^6) S_1

---

56 ब्रह्मोवाच] RABh, ब्रह्म उवाच S_1, ब्रह्म उ S_2S_3 **56a** ह्ययं] S_1Bh, प्ययं S_2S_3 **56c** हृतं] S_1S_2, हृत S_3, हतं Bh (conj.?) **56e** अस्मभ्यं] S_1S_3Bh, अस्मद्यं S_2 **56ef** दद्याः सदा°] em. Bh, दद्या सर्व्व° S_1, दद्यात्सदा° S_2^{pc}, दद्या सदा° $S_2^{ac}S_3$ **57** देव] S_1R, देवदेव S_2S_3Bh **57a** अस्यैवेदं भवेन्] $S_2^{pc}A_3A_4$Bh, अस्मै देवं भवे S_1, अस्यैवेदम्भवे $S_2^{ac}S_3$ **57b** पवित्रं] $S_1S_2^{pc}S_3$ RABh, प(रि)त्रं S_2^{ac} **57d** स्थूलेश्वरं] $S_1A_3A_4$Bh, शूलेश्वरं S_2S_3 **58a** °मिदं] S_1S_2RA, °मिद S_3, °मितं Bh (conj.) **58b** °समन्वितम्] $S_1S_2^{pc}S_3^{pc}$RABh, ⟨°मि⟩+स+मन्वितम् S_2, °समनितं S_3^{ac} (unmetrical) **58c** °फलैर्जुष्टं] A_3A_4Bh, °फलै ज्जुष्ट S_1, °फलै जुष्टं S_2, °फले जुष्टं S_3 **59a** यो ऽभ्यागत्य] S_2S_3, ⌣भ्यो गत्य{°भ्य S_1^{ac}} S_1, योत्रागत्य Bh **59b** मां यत्नेना°] $S_1S_2A_3A_7$Bh, मा यंनेना° S_3 **59d** स] S_2S_3RABh, च S_1 **60a** यत्किंचिन्] S_2RABh, यत्किञ्चि S_1S_3 **60c** स योगं] S_2RABh, संयोग° S_1, स योग S_3 **60d** शङ्कु°] S_1S_2RABh, शकु° S_3 • °समो] $S_1S_2S_3$RA, °सभो Bh (typo)

यश्च प्राणानिह क्षेत्रे त्यजेन्नियममास्थितः।
स देहभेदमासाद्य महागणपतिर्भवेत्।
पितॄणामक्षयं श्राद्धमिह दत्तं भविष्यति॥ ६१॥
यूयं चैश्वर्यसंपन्नास्तपोयोगबलान्विताः।
नित्यं द्रक्ष्यथ मां देवाः प्रयता विगतज्वराः॥ ६२॥
ततो देवो वरं दत्त्वा देवेभ्यः प्रभुरीश्वरः।
प्रकामं दर्शनं नित्यं तत्रैवान्तरधीयत॥ ६३॥
गते तस्मिन्महादेवे ब्रह्मा सुरवरैर्वृतः।
तत्र लिङ्गं प्रतिष्ठाप्य चक्रे तीर्थान्यनेकशः॥ ६४॥
दशाश्वमेधिकं तीर्थं तीर्थं पञ्चाश्वमेधिकम्।
सुराणां चैव तीर्थानि कृत्वा स्वभवनं ययौ॥ ६५॥
एतत्ते कथितं व्यास सिन्धुसागरसंगमे।
परं भगवतः स्थानं पवित्रं लोकविश्रुतम्॥ ६६॥
सिद्धचारणसंकीर्णमप्सरोगणसेवितम्।
बहुपुष्पफलोपेतं सदाविहगनादितम्॥ ६७॥

61b त्यजेन्] त्यजे स्मिन् R (unmetrical) **62a** यूयं] भूयज् R **62b** °लान्विताः] °लान्वितः R **63c** प्रकामं] प्रकाम° R • नित्यं] साक्षात् R **65b** °मेधिकम्] °सोधिकं R

61b त्यजेन्] A_4A_7, त्यजे A_3 **61e** पितॄणाम°] A_7, पितृणाम° A_3A_4 **62c** द्रक्ष्यथ] A_3, द्रक्षथ A_4A_7 **62d** प्रयता] A_3, प्रयतां A_4A_7 **63c** दर्शनं] दर्शयन् **A** **63d** तत्रै°] A_3, तदै° A_4A_7 **65b** पञ्चाश्व°] A_3, पञ्चास्व° A_7, पंचात्म° A_4 **65d** स्व°] तं **A**

61(e^3) S_1 **65**(b^1) S_3

61b त्यजेन्] $S_2A_4A_7$Bh, त्यजे S_1S_3 **61c** °भेदमा°] S_1S_3R**A**Bh, °भेद्यमा° S_2 **61d** °गणपतिर्] S_1S_2R**A**Bh, °गणपपति S_3 (unmetrical) **61e** पितॄणाम°] $S_2S_3RA_7$Bh, पितॄ(णां)म° S_1 **61ef** श्राद्धमिह] S_2S_3R**A**Bh, श्राद्धेमिह S_1 **62ab** °संपन्नास्त°] S_2R**A**Bh, °सम्पन्ना त° S_1, °सम्पनास्त° S_3 (unmetrical) **62c** नित्यं द्रक्ष्यथ] $S_2S_3RA_3$Bh, नित्य द्रक्षथ S_1 • मां देवाः] S_2^{pc}R**A**Bh, मान्देवो S_1, मान्देवा S_2^{ac}, मा देवा S_3 **62d** प्रयता] RA_3, प्रयाता S_1, प्रीयतां S_2^{pc}, प्रियतां S_2^{ac}, प्रियता S_3, प्रयात Bh (conj.?) • °ज्वराः] S_2S_3R**A**Bh, °ज्वरा S_1 **63b** देवेभ्यः] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, देवेभ्य S_1^{ac} **63c** °मं दर्शनं] S_2Bh, °मं दशनं S_1, °मन्दर्शन S_3 (unmetrical) **63d** °धीयत] S_2S_3R**A**Bh, °धीमतः S_1 **64a** तस्मिन्महा°] S_2R**A**Bh, तस्मिंन्यहा S_1, तस्मि महा° S_3 **64b** सुरवरै°] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, सुरै° S_2^{ac} (unmetrical), सुरवै° S_3 (unmetrical) **65ab** तीर्थं तीर्थं] S_1R**A**, पुण्यं तीर्थम् S_2, पुण्यं (ती)र्थ S_3, तीर्थं पुण्यं Bh (conj.) **66b** °सागरसंगमे] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, °साग⟨(सं)⟩+रसं+गमे S_1 **66c** परं] S_1S_2R**A**Bh, पर S_3 (unmetrical) **66d** पवित्रं] S_1S_2R**A**Bh, पवित्र S_3 (unmetrical) **67ab** °कीर्णमप्सरो°] S_2R**A**Bh, °कीर्ण्णमन्सरो° S_1, °कीर्ण्णमप्सरो° S_3 **67c** °पुष्प°] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, °पु(त्र°) S_3^{ac} • °फलोपेतं] S_2R**A**Bh, °फलोपेत S_1S_3 **67d** °नादितम्] S_2S_3R**A**Bh, °णादितं S_1

तस्मिन्गत्वा वने व्यास हिरण्याक्षः प्रतापवान्।
पुत्रहेतोस्तपस्तेपे ध्यायमानस्त्रिलोचनम्॥ ६८॥
अथ देवस्तदा गत्वा सगणो वृषभध्वजः।
रम्यं हिमगिरेः शृङ्गं मैनाकमिति विश्रुतम्।
तस्थौ परमयोगीशः परं ब्रह्म सनातनम्॥ ६९॥
तस्यागत्य तदा देवी संस्थिता पृष्ठतः शनैः।
कराभ्यां पद्मतुल्याभ्यां नेत्रे शम्भोर्न्यमीलयत्।
जानीते नेति संचिन्त्य क्रीडार्थं हिमवत्सुता॥ ७०॥
अथ तस्मिन्क्षणे व्यास जगदन्धमजायत।
अप्रदृश्यं हि तमसा तथा भूतं पुरा यथा॥ ७१॥
अथ देवस्तदा बुद्धा तृतीयं नेत्रमव्ययम्।
ललाटे ऽसृजदूर्ध्वस्थं युगान्ताग्निसमप्रभम्।
तेजसा तस्य नेत्रस्य स गिरिर्भस्मसाद्भवत्॥ ७२॥

68a ॰न्गत्वा] ॰न् सत्वा R **69f** ब्रह्म सनातनम्] ब्रह्मा⟨ ˘ ⟩धिचिन्तयन् R **70d** शम्भोर्] गर्भो R **70e** जानीते नेति] पूर्व्वं ज्ञातेति R **71b** ॰दन्धम॰] ॰दर्थम॰ R **71c** अप्रदृष्यं] अप्रधृष्यं R **71d** तथा भूतं पुरा यथा] सर्व्वभूतं यथा क्षये R **72a–d**] तथा तृतीयं बद्धाथ चक्षुरुन्मीलयद्धरः R **72f** स गिरि॰] ऋषिभि॰ R • ॰साद्भवत्] ॰सात्कृतः R

68c ॰हेतोस्तपस्तेपे] A_7, ॰हेतो तपस्तेपे A_4, ॰हेतोस्तेपे A_3 (unmetrical) **68d** ॰लोचनम्] ॰लोचनः **A** **69b** वृषभ॰] A_3A_4, वृषभः A_7 **69c** शृङ्गं] शृंग A_3A_4, शृङ्गे A_7 **69f** सनातनम्] वि{चि॰ A_4}चिन्तयन्{॰त् A_3} **A** **70d** ॰न्र्यमीलयत्] A_3, ॰र्व्यनी{॰ली॰ A_7}लयत् A_4A_7 **70e** नेति] लोक **A** **71**] om. **A** **72–73**] repeated in A_3 **72a** बुद्धा] $A_3A_3^*A_4$, बुद्धा A_7 **72b** तृतीयं] $A_3A_3^*A_7$, तृतीये A_4 **72c** ॰दूर्ध्वस्थं] ॰दूर्द्धस्तु $A_3A_3^*A_4$, ॰त् ऊद्धस्तूं A_7 **72f** ॰साद्भवत्] ॰साद्भ{॰त्भ॰ A_3}वेत् **A**A_3^*

68⟨a^8⟩(b^1–b^3) S_3

68a वने] S_2S_3R**A**Bh, नरे S_1 • व्यास] S_2R**A**Bh, व्यासं S_1, व्या ⏓ S_3 **68b** हिरण्याक्षः] S_2S_3R**A**Bh, हिरण्याक्ष S_1 **68c** ॰हेतोस्तपस्तेपे] S_2S_3RA_7Bh, ॰हेतो त⟨पे(ध्य)⟩+पस्ते+पे S_1 **68d** ध्यायमानस्त्रि॰] S_2R**A**Bh, ध्यायमान त्रि॰{ति॰ S_1^{ac}} S_1, व्यायमानस्त्रि॰ S_3 **69b** वृषभ॰] S_2S_3RA_3A_4Bh, स वृष॰ S_1 **69c** ॰गिरेः शृङ्गं] $S_2^{pc}S_3$RBh, ॰गिरे शृंग S_1, ॰हिरेः शृङ्गं S_2^{ac} **70a** तस्यागत्य] S_2S_3R**A**Bh, तस्यात्यत S_1 **70c** कराभ्यां] S_2S_3R**A**Bh, करभ्यां S_1 **70cd** ॰भ्यां नेत्रे] S_2S_3R**A**Bh, ॰भ्या नेत्र S_1 **70d** शम्भोर्] S_2**A**Bh, शम्भो S_1S_3 **70e** नेति] S_2S_3Bh, तेति S_1 **70f** क्रीडार्थं] S_1S_2R**A**Bh, क्रीडार्थ S_3 • ॰त्सुता] $S_1^{ac}S_2S_3$R**A**Bh, ॰त्सुताः S_1^{pc} **71b** ॰दन्धमजायत] S_2S_3Bh, ॰दन्धर्म्मजातयः S_1 **71c** ॰दृश्यं हि] S_2Bh, ॰दृश्यन्ति S_1, ॰दृश्य हि S_3 **72a** बुद्धा] $S_2A_3A_3^*A_4$Bh, बध्वा S_1S_3 **72b** तृतीयं] $S_1S_2A_3A_3^*A_7$Bh, तृतीय॰ S_3 (unmetrical) **72d** युगान्ताग्नि॰] S_3**A**A_3^*Bh, युगा+ता+ग्नि॰ S_1, युगन्ताग्नि॰ S_2 **72f** गिरिर्] S_1S_2**A**A_3^*Bh, गिरि S_3 (unmetrical) • ॰साद्भवत्] S_2^{pc}, ॰सा भवन् S_1, ॰सा भवत् $S_2^{ac}S_3$, ॰सादभूत् Bh (conj.)

पार्वती पितरं दृष्ट्वा तथा दग्धं पिनाकिना।
अपनीय करौ तस्थौ विषण्णा पतिपार्श्वतः॥ ७३॥
अथ देवस्तदा दृष्ट्वा विषण्णवदनामुमाम्।
सौम्येन चक्षुषा शैलमपश्यत्पुनरेव तु।
स तथादृष्टमात्रस्तु पुनः पौराणिको ऽभवत्॥ ७४॥
प्रकृतिस्थं पुनर्दृष्ट्वा देवी पितरमव्ययम्।
प्रणम्योवाच भर्तारं हृषितास्या गिरीन्द्रजा॥ ७५॥
शैल एष त्वया देव किमर्थं भस्मसात्कृतः।
किमर्थं प्रकृतिस्थश्च पुनरेव कृतः प्रभो॥ ७६॥
तस्यास्तद्वचनं श्रुत्वा प्रोवाच परमेश्वरः।
लोचने मे त्वया देवि यस्मिन्काले निमीलिते।
अन्धाः समभवँल्लोकास्तदा सर्वे तमोवृताः॥ ७७॥

74a °स्तदा] °स्तथा R **74e** °मात्रस्तु] °पुत्रस्तु R **75a** प्रकृतिस्थं] प्रकृतिस्त्वं R **77d** य-स्मिन्काले निमीलिते] यस्मादेतौ निमीलते R **77e** अन्धाः समभवँल्लो°] अन्धः समभवल्लो° R **77f** °स्तदा] °स्ततः R

73b दग्धं] देवी **A**A_3^* • पिनाकिना] पिणाकिना A_7, पिनाकिनः $A_3A_3^*A_4$ **73d** विषण्णा पति°] विषन्ना चाति° **A**A_3^* **74b** विषण्ण°] विषण्णा A_3, विषस्म° A_4, विषन्नां A_7 • °नामुमाम्] A_7, °नास्वमां A_3, °नास्वसा A_4 **74c** शैल°] चैन° A_3, चैनव° A_4 (unmetrical), चैव° A_7 **74f** पौराणिको ऽभवत्] A_7, पौराण{°न° A_3}को भवेत् A_3A_4 **75a** पुनर्] A_3A_4, पुन A_7 (unmetrical) **75d** हृषिता°] कृषिता° **A** • गिरीन्द्रजा] A_4, गिरीन्द्रजाः A_7, गिरींद्र A_3 (unmetrical) **77a** तस्यास्त°] A_3A_4, तस्या त्व° A_7 **77e** °भवँल्लो°] A_3, °भवल्लो° A_4, °भवत् लो° A_7

74⟨a^7⟩ S_1 **75**⟨c^6–c^8⟩ S_1 **77**(e^8–f^1)⟨f^2⟩ S_2

73a पितरं] $S_1RAA_3^*Bh$, पतितन् S_2^{pc}, परितन् S_2^{ac}, परितं S_3 • दृष्ट्वा] $S_1S_2RAA_3^*Bh$, दृष्टा S_3 **73b** तथा] $S_2S_3RAA_3^*Bh$, तदा S_1 • दग्धं] S_1S_2RBh, दग्ध S_3 **73c** करौ तस्थौ] $S_2S_3RAA_3^*Bh$, करो तस्मिं S_1 **73d** विषण्णा] S_2RBh, विशंन्न S_1, निषर्ण्णा S_3 **74a** देवस्त°] S_1S_2RABh, देवास्त° S_3 • दृष्ट्वा] S_2RABh, –ध्य S_1 (tops lost), दृष्टा S_3 **74b** विषण्ण°] S_2RBh, विशन्न° S_1, विषर्ण्णा S_3 • °मुमाम्] $S_2S_3RA_7Bh$, °मुसां S_1 **74cd** शैलमपश्यत्] S_1R, °पश्यच्छैलन्तत् S_2, °पश्यश्छैलन्तत् S_3, °पश्यच्छैलं तं Bh (em.?) **74e** स तथा°] S_2S_3RABh, अथ ता S_1 • °दृष्टमात्र°] S_2S_3ABh, °दृष्टात्र° S_1 (unmetrical) **74f** पौराणिको ऽभवत्] $S_2S_3RA_7Bh$, पौर्ण्णि-कयो भवेत् S_1 **75a** °स्थं पुनर्दृष्ट्वा] $S_2A_3A_4Bh$, °स्थंम्पुनर्दृष्ट्वा S_1, °स्थं पुन दृष्टा S_3 (unmetrical) **75b** °मव्ययम्] S_1RABh, °मव्यथम् S_2, °मव्यथं S_3 **75d** हृषितास्या] S_2S_3RBh, हृषिता सा S_1 • गिरीन्द्रजा] $S_2S_3RA_4Bh$, गिरीन्द्रिजा S_1 **76b** °र्थं भस्मसात्] $S_2^{pc}RABh$, °र्थन्तस्य S_1 (unmetrical), °र्थं भस्मसा S_2^{ac}, °र्थम्भस्मसा S_3 **76c** किमर्थं] S_1S_2RABh, किमर्थ S_3 **76d** कृतः] $S_2^{pc}RABh$, कृत S_1S_3, कृता S_2^{ac} **77a** तस्यास्त°] $S_2^{pc}RA_3A_4Bh$, तस्य त° S_1, तस्या त° $S_2^{ac}S_3$ **77e** अन्धाः] S_1S_2ABh, अन्धा S_3 **77ef** °भवँल्लोकास्त°] A_3Bh, °भवल्लोका त° S_1, °भव लो(कास°) S_2 (lower parts of कास lost, unmetrical), °भव लोकास्त° S_3 (unmetrical) **77f** सर्वे] S_2S_3RABh, सर्व्वे S_1 • °वृताः] $S_1^{pc}S_2S_3RABh$, °वृता S_1^{ac}

प्रकाशार्थं ततो देवि नेत्रमेतन्मया कृतम् ।
ललाटे सुमहद्येन दग्धो ऽयमचलोत्तमः ॥ ७८ ॥
त्वां च दीनां पितृवधादुपलक्ष्य ततः शुभे ।
प्रियार्थं तव सुश्रोणि प्रकृतिस्थः पुनः कृतः ॥ ७९ ॥
अस्मिंश्च तमसा ग्रस्ते लोके तीव्रेण सर्वतः ।
उत्पन्नो ऽन्धः प्रभावेन मम देवि तथैव च ।
तप्यमानाय दास्यामि हिरण्याक्षाय तं सुतम् ॥ ८० ॥
एवमुक्त्वा स भगवान्प्रगृह्यान्धं गणैर्वृतः ।
सिन्धुसागरमागम्य हिरण्याक्षमुवाच ह ॥ ८१ ॥
पश्य मां त्वं दितेः पुत्र चक्षुर्दिव्यं ददानि ते ।
शर्वो ऽहमागतो दैत्य वरं ब्रूहि यथेप्सितम् ॥ ८२ ॥
स प्रोत्थाय हिरण्याक्षः प्रणम्य शिरसा भवम् ।
वरमप्रार्थयद्देवं पुत्रं दत्स्वेति सत्वरम् ॥ ८३ ॥

78a ॰काशार्थं ततो] ॰काशात्ममेते R **78b** ॰मेतन्मया कृतम्] ॰मुद्घाटितं मया R **78c** ॰महद्येन] ॰महांस्तेन R **79cd**] सौम्येन चक्षुषा दृष्ट्वा पुनः पौराणिकः कृतः R **80a** अस्मिंश्च] अग्निना R • ग्रस्ते] श्रस्ते R **80c** ऽन्धः] र्थः R **80d** मम] समं R **80ef**] उप्यमानो हिरण्याक्षः कांक्षमाणः सुतं शुभम् R **81b** ॰गृह्यान्धं] ॰गृह्यार्द्धं R **81d** ह] om. R (unmetrical) **82c** शर्वो] सर्व्वो R **83a** प्रोत्थाय] पुत्रार्थो R **83c** ॰प्रार्थयद्] ॰प्रार्थयन् R **83d** दत्स्वेति] देहीति R

78b ॰तन्मया] A_3A_7, ॰तत् त्वया A_4 **78c** सुमहद्] संभवेद् A_3A_4, समभवद् A_7 (unmetrical) **78d** ऽयमचलोत्तमः] A_3, यमचलोत्तमा A_4^{ac}, यममचलोत्तमः A_4^{pc} (unmetrical), यमः च लोचनः A_7 **79**] om. **A** **80a** अस्मिंश्च] अस्मिंस्तु A_4, अस्मिंस्तत् A_3A_7 **80c** ऽन्धः] वः A_3A_4, व A_7 • प्रभावेन] A_3A_4, प्रभावेण A_7 **80d** मम] A_3A_4, सम A_7 • देवि] A_7, देवी A_3A_4 **80f–81c**] om. A_3, instead A_2 is used (f. 189^{v}). **81a** ॰मुक्त्वा] A_2, ॰मु(त्का) A_4, ॰मुक्ता A_7 **81b** ॰गृह्यान्धं] ॰गृह्यार्थं A_2A_4, ॰गृह्याहं A_7 **81c** ॰मागम्य] ॰मागत्य **A** **82a** मां] A_3A_4, तां A_7 **82c** शर्वो] A_3A_7, सर्वो A_4 **83a** हिरण्याक्षः] A_3, हिरण्याक्षो A_4, हिरण्याक्ष A_7 **83b** भवम्] A_7, हरं A_3, नरं A_4 **83c** वरम॰] A_3A_7, वरंम॰ A_4 • ॰प्रार्थयद्] ॰प्रार्थयं A_3, ॰प्रार्थये A_4A_7 **83d** पुत्रं दत्स्वेति] पुत्र वत्सेति **A** • सत्वरम्] A_4, सत्तरं A_3A_7

78⟨c^4–c^5⟩(c^6) S_1 **79**(b^4) S_1 **80**(b^1–b^2) S_2 **81**⟨c^1–c^2⟩(c^3) S_1 **82**(b^1, c^3) S_1 **83**(c^7) S_1

78b ॰मेतन्मया कृतम्] $S_2S_3^{ac}A_3A_7$Bh, ॰मुन्मीलयावृतम् S_1, ॰मेतत्मया कृतं S_3^{pc} **79a** त्वां च दीनां] S_2RBh, त्वा{ता॰ S_1^{ac}}ञ्च दीना S_1, त्वा च दीना S_3 **79c** प्रियार्थं] S_1S_2Bh, प्रियार्थ S_3 **79d** प्रकृतिस्थः] S_2S_3Bh, प्रकृतिस्थ S_1 **80a** अस्मिंश्च] S_1S_2Bh, अस्मिश्च S_3 **80c** ऽन्धः] em. Bh (silently), न्ध S_1S_3, न्धन् S_2 • प्रभावेन] $S_1S_2S_3RA_3A_4$, प्रभावेण Bh (em.?) **80f** सुतम्] $S_1S_2^{pc}$**A**Bh, सुतः $S_2^{ac}S_3$ **81b** ॰गृह्यान्धं] $S_1S_2^{pc}$Bh, ॰गृह्यन्धं $S_2^{ac}S_3$ **82a** मां] $S_1S_2RA_3A_4$Bh, मा S_3 • त्वं दितेः] S_2S_3R**A**Bh, वन्दिते S_1 **82b** चक्षुर्] S_1S_2R**A**Bh, चक्षु S_3 • ददानि] $S_1S_2S_3$R**A**, ददामि Bh (conj.) **82c** शर्वो ऽहमा॰] A_3A_7Bh, शर्व्वा(ह)मा॰ S_1, सर्वो हमा॰ S_2, शर्वो हिमा॰ S_3 • दैत्य] S_2R**A**Bh, देत्य S_1, दैत्यं S_3 **82d** वरं] S_1S_2R**A**Bh, वर S_3 **83a** प्रोत्थाय] S_2S_3**A**Bh, चोत्थाय S_1 • हिरण्याक्षः] $S_2^{pc}RA_3$Bh, हिरण्याक्ष $S_1S_2^{ac}S_3$ **83c** वरम॰] $S_1S_2RA_3A_7$, वरमं S_3, वरं सं॰ Bh (conj.) • ॰प्रार्थयद्देवं] em. Bh (silently), ॰प्रार्थयं(द्दे)व S_1, ॰प्रार्त्थयन्देवं S_2, प्रार्त्थयं देवं S_3 **83d** पुत्रं दत्स्वेति] S_2^{pc}Bh, पुत्रश्च स्वेन S_1, पुत्रन्धत्स्वेति S_2^{ac}, पुत्र(प्र)त्स्वेति S_2^{pc} (प्र? i.m. by sec. hand, cancelling न्द), पुत्रन्धस्त्वेति S_3^{pc}, पुत्र ⏓स्त्वेति S_3^{ac} • सत्वरम्] $S_2S_3RA_4$Bh, तत्वरः S_1^{pc}, तत्वतः S_1^{ac}

तमुवाच सुरश्रेष्ठः शिरसा पादयोर्नतम् ।
अयं ते ऽसुरशार्दूल पुत्रः पुत्रशताग्रजः ।
मावज्ञामन्ध इत्यस्य कुर्यास्त्वमसुराधिप ॥ ८४ ॥
भविता ते महानेष तपोवीर्यबलान्वितः ।
न कस्यचिदयं वध्यो मत्तो ऽन्यस्य भविष्यति ॥ ८५ ॥
ततः स भगवान्देवस्तस्मै दत्त्वा सुतं शुभम् ।
जगाम शिखरं रम्यं मैनाकं पुनरेव तु ॥ ८६ ॥
आदायान्धं सुतं सो ऽपि हिरण्याक्षो महासुरः ।
स्वमश्मकपुरं यात्वा भार्यामाह यशस्विनीम् ॥ ८७ ॥
अयं तुभ्यं सुतो देवि दत्तो भगवता स्वयम् ।
संवर्धयैनं योगेन मा प्रमादं कृथाः क्वचित् ।
तस्याः स्नेहेन तं दृष्ट्वा स्तनाभ्यां प्रस्नुतं पयः ॥ ८८ ॥

84c अयं ते] स्वयन्ते R **84e** °मन्ध] °मनु R **85c** °यं वध्यो] °यम्वर्ध्यो R **85d** मत्तो] R^{ac}, मतत्तो R^{pc} (unmetrical) **86a** ततः स] ततो स्य R **86d** मैनाकं] मैनाक R^{pc}, मेनाक R^{ac} • °रेव तु] °राश्रमं R **87a** °दायान्धं] °दायात्म° R **87c** स्वमश्मकपुरं यात्वा] ततः स्वकं पुरं गत्वा R **88a** अयं] स्वयन् R **88c** संवर्धयैनं योगेन] सम्वद्धयैनां सोमेन R **88f** प्रस्नुतं] प्रश्रुतं R

84a सुरश्रेष्ठः] A_3, सुरश्रेष्टं A_4, सुरः श्रेष्ठः A_7 **84c** °शार्दूल] A_3A_4, °सार्दूल A_7 **84d** पुत्रः] पुत्र **A** • °शताग्र°] °सताग्र° A_4A_7, °मताग्र° A_3 **84e** मावज्ञामन्ध इत्यस्य] मा{म° A_4}नुज्ञाम-नुहत्यस्य **A** **84f** कुर्यास्त्वम°] कुर्यास्तम° A_3, कुर्यास्थम° A_4A_7 • °सुराधिप] A_3A_4, °सुराधिपः A_7 **86b** °स्तस्मै] °स्तस्मिन् **A** • सुतं] A_4, सुनं A_3, °मृतं A_7 **86c** रम्यं] A_3A_7, पुण्यं A_4 **86d–87a**] om. **A** **87c** स्वमश्मकपुरं यात्वा] ततः स्व{स° A_7}कं पुरं गत्वा **A** **88a** देवि] A_7, देवी A_3A_4 **88c** सं°] A_3A_7, स A_4 **88d** मा प्रमादं कृथाः क्वचित्] प्रसादं कुरु नित्यशः **A** **88f** प्रस्नुतं] प्रश्रुतं A_4A_7, प्रस्तुतं A_3

84⟨a^1⟩(a^2)⟨e^1–e^3⟩(f^3) S_1 **85**(b^1, c^3) S_1 **87**⟨d^5–d^7⟩ S_1 **88**(a^6) S_1

84a सुरश्रेष्ठः] $S_2^{pc}RA_3Bh$, सुरः श्रेष्ठ S_1, सुरश्रेष्ठ S_2^{ac}, सुरश्रेष्ट S_3 **84b** शिरसा] S_2S_3R**A**Bh, चिरया S_1 • °योर्नतम्] S_2^{pc}R**A**Bh, °योर्न्नतः S_1, °योर्न्नताम् S_2^{ac}, °यो नतं S_3^{ac}, °यो न्नतं S_3^{pc} **84c** °शार्दूल] $S_1S_2RA_3A_4Bh$, °शार्दूलं S_3 **84d** पुत्रः] RBh (em.), पुत्रं S_1S_3, पुत्रम् S_2 • °ताग्रजः] $S_2^{ac}S_3$R**A**Bh, °ताग्रज S_1, °ताग्रजं S_2^{pc} **84e** मावज्ञा°] S_3RBh (em.?), मावज्ञ° S_2 • इत्यस्य] S_2S_3RBh, °वन्यत्त्र S_1 **84f** कुर्यास्त्वम°] RBh (em.?), कुर्या(त्स)म° S_1 (subscript of त्स possibly lost), कुर्यात्त्वम° S_2, कुर्या त्वम° S_3 • °सुराधिप] $S_2^{pc}RA_3A_4Bh$, °सुरापि सः S_1^{pc}, °सुरापि(प): S_1^{ac}, °सुराधिपः $S_2^{ac}S_3$ **85ab** °नेष त°] S_1R**A**Bh, °नेषस्त° S_2S_3 **85c** °चिदयं] S_1S_3R**A**, °चिद्वयम् S_2 (द्व retraced), °चित्वयं Bh (em.?) **86a** ततः] S_1S_2**A**Bh, तत S_3 (unmetrical) **86ab** °वान्देवस्त°] S_2S_3R**A**Bh, °वां देव त° S_1 **86b** सुतं] $S_2S_3RA_4Bh$, स तं S_1 **86cd** °म्यं मैनाकं] S_3Bh (em.?), °म्यं मेनाकं S_1, °म्यम्मेनाकम् S_2 **86d** तु] $S_2^{pc}S_3^{ac}$Bh, च S_1, तुः $S_2^{ac}S_3^{pc}$ **87c** स्वमश्मकपुरं यात्वा] em. Bh (silently), स्वकीयं पुनराग{°गं° S_1^{ac}}म्य S_1, स्वमस्मकपुरं यात्वा S_2, स्वमश्मकपुर यात्वा S_3 (unmetrical) **87d** यशस्विनीम्] S_2R**A**, ⏑ – ⏑नीं S_1, यशस्विनी S_3, मनस्विनीम् Bh (conj.?) **88a** °यं तुभ्यं] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, °यन्तुभ्यां S_2^{ac} **88c** संवर्धयैनं] $S_2S_3A_3A_7Bh$, स वर्न्धयेन S_1 **88d** प्रमादं] $S_1S_2S_3^{pc}$RBh, प्र⏑̲⏑̲ S_3^{ac} • कृथाः] RBh (em.?), कृथा $S_1S_2S_3$ **88f** प्रस्नुतं] $S_1S_2S_3$, प्रस्नुतं Bh (conj.)

संवर्ध्यमानः कालेन सो ऽन्धकः समवर्धत।
यदा तु यौवनं प्राप्तस्तदैव समचिन्तयत्॥ ८९॥
धिग्जीवितं ममान्धस्य मृत्युरेव वरो मम।
यो ऽहमन्धो न पश्यामि गृहसंबन्धिबान्धवान्॥ ९०॥
धन्यास्ते पुरुषा लोके ये स्वयं यान्त्यविक्लवाः।
दृष्ट्वा दृष्ट्वा सुखं बन्धूनाभाष्य हि यथासुखम्॥ ९१॥
कार्यं भवेच्च लोष्टेन तृणेनाथ शवेन वा।
न मयानुगृहीतेन धिङ्मामशुभकारिणम्॥ ९२॥
सुतस्नेहादयं दैत्यः सदा मां रक्षते पिता।
हन्तव्यं न विहन्त्येष कोषक्षयकरं हि माम्।
नायं स्नेहेन संमूढो जानातीमां मम व्यथाम्॥ ९३॥

89c यौवनं] यौवन॰ R **89d** ॰स्तदैव समचिन्तयत्] ॰स्तदैवमनुचिन्तयन् R **90a** धिग्जीवितं ममान्धस्य] धिक्⊔ग्जीवितं ममामुष्य R **90b** वरो] वरम् R **90d** गृह॰] गृहे R **91b** स्वयं] त्वयं R • ॰विक्लवाः] ॰विक्रमा R **91c** सुखं] सुतान् R **91d** ॰नाभाष्य] ॰नाभाष्यं R **92a** ॰र्यं भवेच्च] ॰र्यम्भवति R **92b** शवेन] गवेन R **92c** मयानु॰] मया नि॰ R **93b** मां रक्षते] मा⊔क्षते R^{ac}, मम क्षते R^{pc} **93c** विहन्त्ये॰] निहन्त्ये॰ R **93d** ॰क्षय॰] ॰भक्ष॰ R

89a संवर्ध्यमानः] A_3, संवर्द्धमान A_4, सिम्वर्द्धमानं A_7 **89cd**] om. A_3A_4 **89d** ॰स्तदैव] ॰स्तदैवं A_7 **91b** ये स्वयं यान्त्यविक्लवाः] स्वयं ये यांत्यविक्रमाः **A**± **91c** सुखं] A_7, मुखं A_3A_4 **91cd** बन्धूनाभाष्य हि] बन्धुनाभाष्यन्ति{॰षंति A_4} **A** **92a** कार्यं भवेच्च लोष्टेन] कार्य्यभावत लोष्ट्रे{॰ष्क्रे॰ A_7}ण **A** **92b** शवेन] शरेण **A** **92c** मयानु॰] A_3A_7, मया A_4 (unmetrical) **92d** धिङ्माम॰] किं माम॰ A_3A_4, किं ममे A_7 **93a** सुत॰] A_3, सूत॰ A_4A_7 • दैत्यः] दैत्य A_3A_7, दैत्यं A_4 **93c** ॰हन्त्येष] A_3A_7, ॰हंत्येथ A_4 **93f** जानातीमां] जानीते च **A**

90(b[3])⟨c[1]–c[4]⟩(d[2]) S_1 **93**⟨a[1]–a[4]⟩(a[5]) S_1

89a संवर्ध्यमानः] $S_2^{pc}S_3RA_3Bh$, संवर्द्धमानः S_1, सम्वर्द्धमान S_2^{ac} **89b** ॰वर्धत] S_2^{pc}R**A**Bh, ॰वर्द्धतः $S_1S_2^{ac}S_3$ **89c** यदा] $S_2S_3RA_7Bh$, यथा S_1 • यौवनं] S_2A_7Bh, यौवन॰ S_1S_3 **89d** ॰स्तदैव स॰] $S_1S_2S_3$, ॰स्तदैवं स॰ Bh (conj.) • ॰चिन्तयत्] A_7Bh (em.?), ॰चिन्तय S_1, ॰चिन्तयन् S_2^{pc}, ॰चिन्तयम् $S_2^{ac}S_3$ **90a** ॰तं ममान्ध॰] **A**Bh, ॰त ममान्ध॰ S_1, ॰तस्ममान्ध॰ $S_2^{pc}S_3$, ॰तस्यमान्ध॰ S_2^{ac} **90b** वरो मम] S_2S_3**A**Bh, वरोत्तमः S_1 **90d** गृह॰] S_1**A**Bh, गृहे S_2S_3 **91a** लोके] S_2S_3R**A**Bh, लोको S_1 **91b** ये स्वयं यान्त्य॰] S_1^{pc}Bh (cf. R), स्वयं यांत्य॰ S_1^{ac} (unmetrical), स्वयं यास्यन्त्य॰ S_2^{pc}, स्वया यान्त्यम॰ S_2^{ac}, स्वयं यान्त्यम॰ S_3 • ॰विक्लवाः] S_2Bh, ॰विक्ल्ववाः S_1^{pc}, वि(ध्व)वाः S_1^{ac}, ॰विल्कवाः S_3 **91c** दृष्ट्वा दृष्ट्वा] S_2R**A**Bh, दृष्ट्वा S_1 (unmetrical), दृष्टा दृष्ट्वा S_3 • सुखं] $S_1S_2S_3A_7$, मुखं Bh **91d** ॰नाभाष्य हि] S_2Bh, ॰नाभाष्यन्ति S_1, ॰नाभाश्य हि S_3 **92a** ॰र्यं भवेच्च लोष्टेन] em. Bh (silently), ॰र्यं भवे न लोकेन S_1, ॰र्यम्भवे च लोष्टेन S_2, ॰र्यम्भवेव च लोष्टो S_3 (unmetrical) **92b** तृणेना॰] S_2S_3R**A**Bh, तृनेना॰ S_1 **92d** धिङ्माम॰] S_2S_3RBh, धिक्माम॰ S_1 • ॰कारिणम्] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰कारिणाम् S_2^{ac} **93a** ॰यं दैत्यः] $S_1S_2^{pc}$RBh, ॰यन्दैत्य $S_2^{ac}S_3$ **93b** मां] S_2**A**Bh, मा S_1S_3 **93c** हन्तव्यं] S_1S_2R**A**Bh, हन्तव्य S_3 • ॰हन्त्येष] $S_1RA_3A_7Bh$, ॰हन्येष S_2S_3 **93d** कोष॰] S_1R**A**Bh, कोश॰ S_2S_3 **93f** जानाती॰] S_1S_2RBh, जनाती॰ S_3

अहमेव करिष्यामि यत्कार्यं बुद्धिसत्तमैः ।
तपो महत्समास्थाय चक्षुष्मान्भविता ह्यहम् ॥ ९४ ॥
स एवं परिनिश्चिन्त्य बहुधान्धः सुबुद्धिमान् ।
आमन्त्र्य सहितं मात्रा पितरं तं प्रणम्य च ।
जगाम तपसे धीमान्संकल्प्य कृतनिश्चयः ॥ ९५ ॥
पित्रा शोकपरिप्लुतेक्षणमुखेनायासखिन्नात्मना
मात्रा चासकृदस्रुपातमुखया संवीक्ष्यमाणश्चिरम् ।
तत्तीव्राधृतिखेददृष्टिविरहप्रक्काथितो ऽन्तः श्वसन्
ध्यायन्देवमुमापतिं स तपसे यातो गृहादन्धकः ॥ ९६ ॥

इति स्कन्दपुराणे त्रिसप्ततितमो ऽध्यायः ॥ ७३ ॥

94b बुद्धि॰] सुर॰ R **94d** चक्षुष्मान्] R^{pc}, चक्षुषान् R^{ac} • ह्यहम्] ह्ययम् R **95a** ॰निश्चिन्त्य] ॰निश्चित्य R **95b** ॰धान्धः] ॰धात्म R **95e** तपसे] तरसा R **95f** ॰न्संकल्प्य] ॰न् सङ्कल्प॰ R **96a** ॰प्लुतेक्षण॰] ॰प्लुतैक्षण॰ R • ॰खिन्नात्मना] ॰खिनात्मन्ना R (unmetrical) **96b** ॰दस्रुपातमुखया] ॰दुग्धपातसुखया R **96c** तत्तीव्रा॰] तं तीव्रा॰ R • ॰प्रक्काथितो] प्र⊔तो R^{ac} ?, प्र(स्क)न्दितो R^{pc} • श्वसन्] स्वसन् R **96d** स तपसे यातो] स तु पपातो R (unmetrical) **Col.** इति स्कन्नपुराणे रेवाखण्डे न्धकोत्पत्तिर्नामाध्यायः R

94a अहमेव] अक्षमेव A_3A_4, युक्तमेव A_7 **94d** चक्षुष्मान्] चक्षुषाम् A_7, चक्षुषा A_3A_4 **95a** ॰निश्चिन्त्य] ॰निश्चित्य **A** **95b** बहुधान्धः सु॰] बहूनन्धः स A_7, बभ्रुनंद स A_3A_4 **95c** मात्रा] माता **A** **95f** ॰न्संकल्प्य] ॰न् संकल्प॰ A_3A_4, ॰न् शङ्कल्प॰ A_7 • ॰निश्चयः] A_4A_7, ॰निश्चय A_3 **96**] om. A_7 **96a** पित्रा] पिता A_3A_4 (unmetrical) • ॰णमुखेना॰] ॰णं मुखना॰ A_3A_4 (unmetrical) • ॰खिन्नात्मना] ॰खिन्नमे⊔ना A_3 (unmetrical), ॰खिन्नमे॥ न A_4 (unmetrical) **96b** चासकृदस्रुपात॰] चासहृदयं पपात{प्रताप॰ A_4} A_3A_4 (unmetrical) • ॰वीक्ष्यमाण॰] ॰वीक्षमाण॰ A_3, ॰विक्षमान॰ A_4 **96cd**] तप्तांवाधृतखेदमिश्रविरहप्रख्यापितांतः स्मयन्निव मुदापतितं स तपसे जातो गृहान्धकः{॰क A_3} A_3A_4 (unmetrical) **Col.** इति{इति श्री॰ A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे ऽन्धकोत्पत्तिर्नामाध्यायः **A**±

94(d⁴) S_1 **95**⟨d¹–d³⟩(d⁴) S_1

94a अहमेव] S_1S_2RBh, अहंमेव S_3 **94b** ॰र्यं बुद्धि॰] S_1S_2**A**Bh, ॰र्यम्बदि॰ S_3 • ॰सत्तमैः] $S_1S_2S_3$R**A**, ॰मत्तमैः Bh (conj.) **94d** चक्षुष्मान्] $S_1S_2^{pc}S_3R^{pc}$Bh, क्षुष्मान् S_2^{ac} (unmetrical) **95a** एवं] S_2S_3R**A**Bh, एव S_1 • ॰निश्चिन्त्य] $S_1S_2^{pc}S_3$Bh, ॰निन्त्य S_2^{ac} (unmetrical) **95c** सहितं] S_2S_3R**A**Bh, सहिता S_1 **95d** पितरं तं] S_2R**A**Bh, ⏑̲ ⏑̲ ⏑̲(स्त)म् S_1, पितरन्नं S_3 **95e** तपसे] S_2^{pc}**A**Bh, तपसो $S_1S_2^{ac}S_3$ **95f** ॰निश्चयः] $S_1^{pc}S_2S_3RA_4A_7$Bh, ॰नि(स्व)यः S_1^{ac} **96a** पित्रा] S_1S_2RBh, पिता S_3 (unmetrical) • ॰मुखेना॰] S_2S_3RBh, ॰मुखे आ॰ S_1 • ॰खिन्नात्मना] S_1S_2Bh, ॰खिनात्मना S_3 (unmetrical) **96b** ॰दस्रु॰] $S_1S_2S_3$ (or ॰दश्रु॰ in S_2S_3), ॰दश्रु॰ Bh • ॰मुखया] $S_1^{pc}S_2S_3A_3A_4$Bh, ॰सुखया S_1^{ac} **96c** ॰खेददृष्टि॰] RBh (conj.?), ॰खेदहृष्ट॰ S_1, ॰दृष्टिखेद॰ S_2S_3 • ॰विरह॰] $S_2^{ac}S_3RA_3A_4$Bh, ॰विरहा॰ S_1, ॰विरहः S_2^{pc} • ॰प्रक्काथितो] conj., ॰प्रक्षाधितो S_1, क्क प्रस्थितो S_2S_3, ॰प्रक्ष्वेडितो Bh (conj.) • ऽन्तः] S_1R, न्धः S_2^{pc}Bh, न्ध $S_2^{ac}S_3$ • श्वसन्] S_3Bh (em.?), ष्वसं S_1, स्वसम् S_2 **96d** ध्यायन्देव॰] $S_1S_2^{ac}$RBh, ध्यायताद॰ S_2^{pc} (tops lost of ताद, unmetrical), ध्याय देव॰ S_3 (unmetrical) • ॰पतिं स] S_1RBh, ॰पतेस्स S_2, ॰पते स S_3 • तपसे] $S_2S_3A_3A_4$Bh, तपसो S_1 • यातो] S_1S_2Bh, पातो S_3 • ॰दन्धकः] S_2S_3RBh, ॰दन्धक इति S_1 (इति part of col.) **Col.** ···पुराणे अन्धकतप(प्र)याते ध्यायः॥ S_1, स्कन्दपुराणे द्विसप्तर्यो द्धायः॥ ⊙ S_2, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७२ (in letter numerals)॥ S_3, इति स्कन्दपुराणे अन्धकोपाख्याने तपःप्रयाणं नाम त्रिसप्ततितमो ध्यायः Bh

चतुःसप्ततितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
अथ गत्वा स विप्रेन्द्र हिरण्याक्षसुतस्तदा ।
गङ्गाद्वारं शुभद्वारं तपोवनमनुत्तमम्॥ १ ॥
दिव्यं कनखलं नाम यत्र हैरण्वती नदी ।
वृक्षाः कनखला यत्र सर्व एव हि काञ्चनाः॥ २ ॥
यत्र दक्षः पुरा यज्ञमयजद्देवतैः सह ।
महादेवेन यत्रास्य यज्ञो विनिहतः पुरा॥ ३ ॥
तत्रासौ देवमभ्यर्च्य स्नातः प्रयतमानसः ।
नमस्कृत्वा देवतेभ्य इदं वचनमब्रवीत्॥ ४ ॥
अन्धक उवाच ।
ये ऽस्मिंस्तपोवने देवा भूतानि विविधानि च ।
सर्वांस्ताञ्छरणं यामि तपःसिद्धिं दिशन्तु मे॥ ५ ॥

1c शुभ॰] (सु)ख॰ R^{pc}, (शु)ख॰ R^{ac} **2b** हैरण्वती] हिरण्वती R **3b** ॰मयजद्देवतैः] ॰मग्रजन्दैवतैः R **4a** तत्रा॰] यत्रा॰ R **4c** देवतेभ्य] दैवतेभ्य R **5** अन्धक] सनत्कुमार R **5a** देवा] देव्या R **5c** सर्वांस्ताञ्छ॰] सर्व्वास्तान् श॰ R

1b ॰स्तदा] ॰स्तथा **A** **1d** तपोवन॰] A_7, तपोबल॰ A_3A_4 **2b** हैरण्वती] हिरण्म{॰न्म॰ A_7}ती **A** • नदी] A_7, नदीः A_4, नद A_3 **2c** कनखला] कनखले **A** • यत्र] A_7, पत्र A_4, ये त्र A_3 **3b** ॰यजद्देवतैः] ॰यज{॰पाय॰ A_4}त् दैवतैः **A** **4c** देवतेभ्य] देवताश्च A_3A_4, देवता च A_7 **5a** ये ऽस्मिंस्त॰] यस्मिंस्त॰ **A** • ॰वने] ॰बले A_3, ॰बलो A_4, ॰वणो A_7 **5d** दिशन्तु] दिशस्व A_3, दिशःस्व A_4A_7

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 7.12b (f. 123^{v}) and 8.8a (f. 124^{r}); S_2 exposures 107a–107b (f. 114^{v}–115^{r}); S_3 f. 123^{r}–124^{r}; R f. 143^{r}–144^{r}; A_3 f. 82^{v}–83^{r}; A_4 f. 117^{v}–118^{v}; A_7 f. 116^{v}–117^{r}.
1(speaker indication syll. 4) S_2, (d^6–d^8) S_3 **2**(c^7) S_1 **3**⟨c^7⟩(c^8) S_1 **5**(c^1–c^2) S_1

1c ॰द्वारं] S_1S_2R**A**Bh, ॰धरं S_3 **2a** कनखलं] S_1S_3R**A**Bh, कन्नखलन् S_2 **2c** वृक्षाः] S_2^{pc}R**A**, वृक्षा $S_1S_2^{ac}S_3$, बृक्षाः Bh (typo) **2d** काञ्चनाः] S_2^{pc}R**A**Bh, काञ्चना $S_1S_2^{ac}S_3$ **3a** यत्र] S_1S_2R**A**Bh, om. S_3 (unmetrical) • दक्षः] S_2^{pc}R**A**Bh, दक्ष $S_1S_2^{ac}S_3$ **3b** ॰यजद्देवतैः] em., ॰यजं देवतै S_1, ॰यजन्देवतैस् S_2, ॰यजन्देवतै S_3, ॰यजद् दैवतैस् Bh **3d** यज्ञो] S_1S_3R**A**Bh, यज्ञे S_2 **4a** ॰मभ्यर्च्य] S_2S_3R**A**Bh, ॰मभ्यर्च्च S_1^{pc}, ॰मभ्य(र्द्ध) S_1^{ac} **4c** देवतेभ्य] $S_1S_2S_3$, दैवतेभ्य Bh (em.?) **5a** ऽस्मिंस्तपो॰] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, स्मिं त(दा) S_1^{ac} **5c** सर्वांस्ताञ्छ॰] $S_1S_2^{pc}$**A**Bh, सर्वास्तांच्छ॰ $S_2^{ac}S_3$ **5d** तपःसिद्धिं] S_2^{pc}R**A**Bh, तपस्सिद्धं S_1, तपसिद्धिन् S_2^{ac}, तमुसिद्धिन् S_3 • दिशन्तु मे] S_2S_3RBh, दिशतु मां S_1 (tops of दिश lost, unmetrical)

अद्यप्रभृति कर्तास्मि तप उग्रं सुदुश्चरम्।
वरान्येनाप्नुयामिष्टान्मृत्युं वा प्राणनाशनम्॥ ६॥
सनत्कुमार उवाच।
स एवमुक्त्वा तु ततः पाराशर्य महाबलः।
संवत्सरं वायुभक्षो बभूव क्रमवर्जितः॥ ७॥
तथा त्रिषवणं स्नायी जुह्वानो ऽग्निं तथैव च।
देवार्चनरतश्चैव जप्यहोमपरस्तथा॥ ८॥
वर्षे वर्षे तु संपूर्णे स्वाङ्गादुत्कृत्य कार्षिकम्।
पिशितस्य तदा भागं जुहावाग्नौ महासुरः॥ ९॥
एवं तस्यागमद्दिव्यं सहस्रं मुनिसत्तम।
जुह्वतः स्वानि मांसानि वर्षाणां प्रत्यहस्तदा॥ १०॥

6b सु°] स R **6c** वरान्येनाप्नु°] वरमेवाप्नु° R **6cd** °मिष्टान्मृत्युं वा] °मिष्टम्मृत्युम° R **7b** पाराशर्य] पाराशय्यं R **7d** क्रम°] क्रम° R **8a** त्रिषवणं] त्रिषवन° R **8b** ऽग्निं त°] ग्निस्त° R **8d** जप्यहोमपर°] जाप्यहोम⟨(तर)⟩रत° R **9b** कार्षिकम्] कार्मुकम् R **9c** पिशितस्य] पिषितश्च R **10a** °गमद्दि°] °गमन्दि° R **10c** जुह्वतः] जुहुतः R **10d** °णां प्रत्यहस्त°] °णान्तु शतन्त° R

6c वरान्येनाप्नु°] वराण्य{°ण्या° A_4}वाप्नु° **A** **7b** पाराशर्य] A_3A_7, पारासर्य्य A_4 **7d** क्रम°] श्रम° **A** **8ab** त्रिषवणं स्नायी जुह्वानो] वृ{दि° A_7}सवलः स्नाया युद्धानो **A** **8b** ऽग्निं त°] A_7, ग्निस्त° A_3A_4 **8d** जप्य°] जाप्य° **A** **9b** स्वाङ्गादुत्कृत्य कार्षिकम्] स्वाङ्गीकृत्य स{°म° A_7} वार्षिकं **A** **9c** पिशितस्य] पिशितश्च **A** • तदा] सदा A_3A_4, महा° A_7 **10a** °गमद्दि°] A_3A_4, °गमद्गि° A_7 **10b** सहस्रं मुनिसत्तम] A_3A_4, सहश्रं मुनिसत्तमः A_7 **10d** प्रत्यहस्त°] प्रत्यहं त° **A**

6⟨d^4–d^5⟩ S_1 **7**⟨b^7⟩ S_1 **9**(b^7) S_2 **10**⟨a^3–a^4⟩ S_1

6a कर्तास्मि] S_1R**A**Bh, कर्त्तास्मिन् S_2S_3 **6b** °प उग्रं] S_1S_2R**A**Bh, °पमुग्रं S_3 **6c** वरान्येनाप्नु°] conj. Bh (silently), वराण्ये प्राप्नु° S_1, वधान्येनाप्नु° S_2S_3 **7a** ततः] S_2S_3R**A**Bh, तत S_1 **7b** पाराशर्य] $S_1A_3A_7$Bh, पाराशय्य S_2, पराशय्य S_3 **7d** बभूव] S_2S_3R**A**Bh, मभूव S_1 **8a** त्रिषवणं] S_2, त्रिसवनं S_1, त्रिथवणं S_3, त्रिषवण° Bh (em.?) **8b** ऽग्निं त°] A_7, ग्निंस्त° S_1, ग्निस्त° S_2S_3, ग्नींस्त° Bh (conj.) **8d** जप्य°] $S_1S_2S_3$ (or जा° in S_3), जप° Bh (conj.) **9a** वर्षे तु] S_2S_3R**A**Bh, ⟨थ⟩+व+र्षे थ S_1 • संपूर्णे] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, सम्पूर्ण्णा S_2^{ac} **9b** °दुत्कृत्य] S_2S_3RBh, °दुकृत्य S_1^{pc} (unmetrical), (°दु)कृत° S_1^{ac} • कार्षिकम्] S_2Bh (em.?, Bh reads कायिकम् in S_2), काषिकं S_1, कर्पिकं S_3 **9c** पिशितस्य] S_2S_3Bh, पिषितस्य S_1 • भागं] S_2S_3R**A**Bh, भांगं S_1 **9d** जुहावा°] S_2R**A**Bh, जुहावो S_1, जुहवा° S_3 • महासुरः] S_2S_3R**A**Bh, महासुतः S_1 **10a** °गमद्दि°] A_3A_4Bh, °गमंद्दि° S_1, °गमन्दि° S_2, °गमं दि° S_3 **10b** सहस्रं] S_2RA_3A_4Bh, सहस्र S_1S_3 • °सत्तम] S_2^{pc}RA_3A_4Bh, °सत्तमः $S_1S_2^{ac}S_3$ **10c** जुह्वतः] S_2^{pc}**A**Bh, जुह्वतो S_1, काह्वतस् S_2^{ac}, काह्वत S_3 • मांसानि] S_1R**A**Bh, माङ्गानि S_2S_3 (or °ङ्सा° in S_3) **10d** वर्षाणां] S_1S_2R**A**Bh, वर्षाणा S_3 • प्रत्यहस्त°] S_2S_3, प्राहतस्त° S_1, प्रत्यहं त° Bh

सो ऽसुरः शंखहाराम्बुसुधाकुन्देन्दुपाण्डरः ।
बभूवास्थिशिराशेषः केवले तपसि स्थितः ॥ ११ ॥
स तेन तपसा युक्तो भास्करं निष्प्रभं तदा ।
सोमं च ग्रहताराभिः सह चक्रे ऽमितात्मवान् ॥ १२ ॥
स एव भास्करो यद्वत्प्रकाशयति तेजसा ।
अशोषयत्पल्वलानि नदीकूपसरांसि च ॥ १३ ॥
पवनं स्तम्भयामास सो ऽन्धकस्तपसस्तदा ।
व्योम्नि सिद्धा न गच्छन्ति विमानानि च पेतिरे ॥ १४ ॥
तस्य तत्तपसो रूपं दृष्ट्वा विघ्नशतान्युत ।
अकरोत्सहसा शक्रो विक्रियां न च सो ऽन्वगात् ॥ १५ ॥
ततो ब्रह्मा तमभ्येत्य प्रोवाचान्धकदानवम् ।
महासुर तपो घोरं त्वया तप्तं महाबल ।
तुष्टो ऽस्मि ते महाबाहो चक्षुष्मान्भव सुव्रत ॥ १६ ॥

11c ◦वास्थि] ◦वास्ति◦ R **11d** तपसि] तपत R **12c** ग्रहताराभिः] प्रहतं भाभिः R **13d** नदी◦] नदीः R **14a** पवनं] स बलं R **14b** ◦स्तपसस्त◦] ◦स्तपतस्त◦ R **15a** तत्] तं R

11ab] om. **A** **11cd** ◦वास्थिशिराशेषः केवले] ◦वास्थिरशेषैको बले च A_3A_4 (च om. in A_4^{ac}), ◦वास्थिरास्थिराशेषकेवल◦ A_7 (unmetrical) **11d** तपसि] तपसे **A** **12a** तेन तपसा] चेतनसमा◦ A_3A_4, चेतनमया◦ A_7 **12b** ◦भं तदा] ◦भस्तदा A_7, ◦भं तथा A_3A_4 **12d** चक्रे] A_3A_4, चत्रे A_7 **14cd**] om. **A** **15b** ◦न्युत] A_3, ◦न्युतः A_4, ◦न्युतं A_7 **15d** विक्रियां न] A_7, विक्रियानि A_3A_4 • च सो ऽन्वगात्] च चानुगत् A_3A_4, च चान्वगत् A_7 **16d** त्वया] A_3, तया A_4A_7 **16e** तुष्टो] A_3A_4, तुष्णो A_7 **16f** सुव्रत] A_3, सुव्रतः A_4, पुत्रक A_7

12⟨a^1–a^3⟩ S_1 **15**⟨c^1⟩ S_1 **16**(a^7) S_1

11a ऽसुरः] S_2S_3RBh, सुर S_1 **11b** ◦सुधा◦] S_2S_3RBh, ◦सधा◦ S_1 • ◦कुन्देन्दु◦] S_1S_2RBh, कुन्देदु◦ S_3 • ◦पाण्डरः] S_2S_3RBh, ◦पाण्डर S_1 **11c** ◦शिरा◦] S_2S_3R, ◦सिरा◦ S_1Bh • ◦शेषः] RBh (em.?), ◦शेष $S_1S_2S_3$ **11d** केवले] S_1R, केवल+ः+न् S_2, केवलन् S_3, केवलं Bh • ◦पसि स्थितः] $S_1^{pc}S_2^{pc}$Bh, ◦पस्थित S_1^{ac} (unmetrical), ◦पसि स्थितम् $S_2^{ac}S_3$ **12a** युक्तो] S_2^{pc}R**A**Bh, युक्त S_1, युक्ता $S_2^{ac}S_3$ **12b** भास्करं] S_1S_2R**A**Bh, भास्कर S_3 (unmetrical) • ◦भं तदा] S_2S_3RBh, ◦भंन्तथा S_1 **12c** ◦ताराभिः] **A**Bh, ◦ताराभि $S_1S_2S_3$ **12d** चक्रे] $S_2S_3RA_3A_4$Bh, चक्रो S_1 **13a** यद्वत्] S_2S_3R**A**Bh, यद्व S_1 **14ab** ◦मास सो ऽन्धक◦] S_1S_2R**A**Bh, ◦मामास सोकन्ध◦ S_3 (unmetrical) **14b** ◦स्तपसस्तदा] **A**, ◦स्तपसस्तथा S_1, ◦स्तपसा तदा S_2S_3Bh **14d** पेतिरे] S_2S_3RBh, पेदिरे S_1 **15b** ◦न्युत] S_1RA_3Bh, ◦न्युतः S_2S_3 **15c** अकरोत्] S_2R**A**Bh, ꣸करोत् S_1, अकरो S_3 **15d** विक्रियां न] RA_7Bh (em.?), विक्रियाम्व S_1, विक्रिया न S_2S_3 • सो ऽन्वगात्] $S_2^{pc}S_3$RBh, सो नुगात् S_1, सो न्वगा S_2^{ac} **16a** ब्रह्मा तम◦] S_2S_3R**A**Bh, ब्रह्माणम◦ S_1 **16b** ◦दानवम्] S_2S_3R**A**Bh, ◦दानवाम् S_1 **16d** ◦बल] S_2^{pc}R**A**Bh, ◦बलं S_1, ◦बलः $S_2^{ac}S_3$ **16e** तुष्टो] $S_2S_3RA_3A_4$Bh, तुष्णो S_1 • ऽस्मि ते] S_1R**A**Bh, स्मिन्ते S_2S_3 **16f** सुव्रत] $S_2^{pc}RA_3$Bh, पुत्त्रक S_1, सुव्रतः $S_2^{ac}S_3$

शरीरं प्रकृतिं यातु यथापूर्वं च ते ऽसुर।
ब्रूहि चान्यं वरं भूयो यस्ते मनसि संस्थितः॥ १७॥
सनत्कुमार उवाच।
स चक्षुष्मांस्तदा भूत्वा शरीरेणाक्षतेन च।
उवाच प्रणतः साक्षाद्ब्रह्माणं लोकभावनम्॥ १८॥
अन्धक उवाच।
भगवन्यदि तुष्टो ऽसि यदि मे चरितं तपः।
अप्रतिद्वन्द्वतां संख्ये देवतेभ्यः पितामह॥ १९॥
महाबलत्वं मायाश्च तथा चामरतामपि।
एतदिच्छामि देवेश यदि त्वं वरदो मम॥ २०॥
सनत्कुमार उवाच।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा प्रहस्य भगवान्विभुः।
हिरण्याक्षसुतं प्राह पुनरेव वचः शुभम्॥ २१॥
अमरत्वं न दैत्यस्य ददानि दितिनन्दन।
सान्तरं तु भवेत्तत्ते स्वयमेवान्तरं वद॥ २२॥

17a यातु] यत्ते R **17d** संस्थितः] संयुतः R **18cd** साक्षाद्ब्रह्माणं] R^{pc}, साक्षा ब्राह्मणं R^{ac} **19c** अप्रतिद्वन्द्वतां] अवध्यो हं भवेत् R **19d** देवतेभ्यः] दैवतेभ्यः R **20b** ◦तामपि] अद्य वै R **20d** यदि त्वं] यदिदं R

17b ऽसुर] A_3, सुरः A_4A_7 **17c** वरं भूयो] महाबाहो **A** **17d** यस्ते] A_7, यत्ते A_3A_4 • संस्थितः] संस्थितं **A** **18a** स चक्षुष्मांस्तदा◦] चक्षुष्मान् स तदा{सदा A_7} **A** **19b** चरितं] भवनं **A** **19c** अप्रतिद्वन्द्वतां] अवध्यो हं भवेत्{◦वे A_4A_7} **A** **19d** देवतेभ्यः] दैवतेभ्यः **A** **20a** मायाश्च] माया च A_3A_7, मायां च A_4 **20b** ◦तामपि] ◦ता अपि **A** **21c** ◦सुतं] A_3A_4, ◦सूतं A_7 (unmetrical) **22b** ददानि] ददामि **A** **22c** सान्तरं तु] शास्ता तव **A** • भवेत्] A_7, भवे A_3A_4 **22d** ◦मेवान्तरं] ◦मेकान्तरं **A**

18(a^6, d^6) S_1 **19**(d^8) S_1 **20**(c^8–d^1, d^3) S_2 **21**(speaker indication syll. 3–6) S_2

17a शरीरं] S_1S_2R**A**Bh, शरीर S_3 • ◦कृतिं यातु] S_2**A**Bh, ◦कृतिय्यातु S_1 (superscript र् possibly lost in य्या), ◦कृति यातु S_3 (unmetrical) **17b** ऽसुर] $S_1S_2^{pc}$RA_3Bh, सुरः $S_2^{ac}S_3$ **17c** चान्यं वरं] S_1S_3RBh, चान्यश्वरम् S_2 **18a** स चक्षुष्मांस्तदा] S_2S_3RBh, चक्षुष्मां तु त(दा) S_1 **18c** प्रणतः] S_1R**A**Bh, प्रणतं S_2S_3 **18cd** साक्षाद्ब्रह्माणं] R^{pc}**A**Bh, सार्द्धं ब्रह्माणं S_1, साक्षा ब्रह्मणं S_2S_3 **19a** ◦वन्यदि तुष्टो ऽसि] S_2S_3R**A**Bh, ◦वत्यादि तुष्टो स्मि S_1 **19b** मे] S_1S_2R**A**Bh, मेव S_3 (unmetrical) • ◦तं तपः] S_2S_3RBh, ◦तंन्तप S_1^{pc}, ◦तंन्त(तः) S_1^{ac} **19c** अप्रति◦] $S_1S_2^{pc}S_3$Bh, अति◦ S_2^{ac} (unmetrical) • ◦तां संख्ये] em. Bh (silently), ◦ता संख्ये S_1, ◦तां संखे S_2S_3 **19d** देवतेभ्यः] S_2^{ac}, देवतेभ्य $S_1S_3^{pc}$, देव(वे)भ्य S_3^{ac}, दैवतेभ्यः S_2^{pc}Bh **20a** मायाश्च] S_2S_3RBh, माया च S_1 **20d** मम] S_2S_3R**A**Bh, ममः S_1 **21b** ◦वान्विभुः] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, ◦वां विभु S_1^{ac} **21c** ◦सुतं प्राह] $S_1^{pc}S_2S_3$RA_3A_4Bh, स तं(मा)ह S_1^{ac} **21d** ◦रेव वचः] S_1S_2R**A**Bh, ◦रेवचः S_3 (unmetrical) **22a** अमरत्वं] S_1S_3R**A**Bh, अमत्वन् S_2 (unmetrical) **22b** ददानि] S_2S_3R, ददाति S_1, ददामि Bh • ◦नन्दन] S_2^{pc}R**A**Bh, ◦नन्दनः $S_1S_2^{ac}S_3$ **22c** भवेत्तत्ते] S_2S_3RA_7Bh, भवेरन्ते S_1 **22d** ◦मेवान्तरं] $S_1S_2S_3$R, ◦मेवोत्तरं Bh (conj.?)

अन्धक उवाच।
या स्त्री स्याल्लोकमाता वै प्रणमेयं न तां यदि।
तदा स्यान्मम मृत्युस्तु मृत्युहीनो ऽन्यथा ह्यहम्॥ २३॥
ब्रह्मोवाच।
एवमेतद्भवतु ते त्वया प्रोक्तं यदद्य वै।
अन्धको भव नाम्ना त्वं ख्यातिं लोके च यास्यसि॥ २४॥
सनत्कुमार उवाच।
एवमुक्त्वा स भगवानन्धकं लोककण्टकम्।
जगाम स्वं तदावासं विररामान्धकश्च सः॥ २५॥
स गङ्गाम्भोभिराप्लुत्य देवमिष्ट्वा यथाविधि।
अग्निं हुत्वा ततो धीमाननुमान्य तपोवनम्।
सहायैः सह दैत्येन्द्रो जगाम पितुरन्तिकम्॥ २६॥

23c तदा] ततः R **24a** °द्भवतु ते] °द्भवेत्तत्ते R **24c** त्वं] वै R **25b** लोक°] देव° R **26c** ततो] तदा R **26d** °ननुमान्य तपोवनम्] °न् संमान्यन्यान् तपोधनान् R

23b तां] A_3A_7, तं A_4 **23c** मृत्युस्तु] मृत्युश्च **A** **23d** ऽन्यथा] यथा **A** **24a** °द्भवतु ते] °द्भवे तत्ते **A** **24c** भव नाम्ना त्वं] भगवान्नाम्ना **A** **24d** ख्यातिं] A_3A_4, ख्याति A_7 **25c** °म स्वं] °म द्यां A_3A_4, °माद्यं A_7 • तदावासं] तदा देवो **A** **25d** सः] ह **A** **26c** हुत्वा ततो] होता तदा **A** **26d** °ननुमान्य] °न् अमन्य A_3 (unmetrical), °न् अमन्य+त+ A_4, °न् अमरण्य A_7 • तपोवनम्] तपोधनान्{°ना A_3} **A** **26e** दैत्येन्द्रो] दैत्येभ्यो **A**

25(b⁷–b⁸) S_1

23a या स्त्री] S_2S_3RABh, अस्त्री S_1 • स्याल्लो°] S_2RABh, स्या लो° S_1S_3 **23b** प्रणमेयं] S_2RABh, प्रणवेयन् S_1, प्रणमेय S_3 • तां] $S_2S_3RA_3A_7$Bh, ता S_1 **23c** स्यान्मम] $S_2S_3^{pc}$RABh, स्या मम S_1, स्यान्ममम S_3^{ac} (unmetrical) **23d** ऽन्यथा] S_1RBh, यथा S_2S_3 • ह्यहम्] $S_1S_2^{pc}S_3$RABh, ह्यहंः S_2^{ac} **24** ब्रह्मोवाच] RABh, प्रह्म उवाच S_1, ब्रह्म प्र S_2, ब्रह्म S_3 **24b** प्रोक्तं] S_1S_2RABh, प्रोक्तां S_3 • °दद्य] RABh, °दन्न S_1, °दन्य S_2S_3 **24c** भव नाम्ना त्वं] S_2S_3Bh, भवतो नाम्ना S_1 **24d** ख्यातिं लोके] $S_1S_2RA_3A_4$, ख्याति लोके S_3, लोके ख्यातिं Bh (conj.?) • यास्यसि] $S_1S_2^{pc}S_3$RABh, यास्यति S_2^{ac} **25** सनत्कुमार] S_2S_3RABh, अन्धक S_1 **25a** °मुत्क्वा] S_1S_2RABh, °मुक्ता S_3 **25ab** °वानन्धकं] S_2RABh, °वान्नन्धकं S_1, °वानन्धक S_3 (unmetrical) **25b** लोक°] S_1**A**, देव° S_2S_3Bh • °कण्टकम्] $S_2S_3^{pc}$RABh, °क(ण्ट)⏑̲ S_1, °कण्डकं S_3^{ac} **25c** °म स्वं तदा°] S_1^{pc}RBh, °म स्वं तवा° S_1^{ac}, °मस्तन्तदा° S_2S_3 **25d** सः] $S_1S_2S_3^{pc}$RBh, स S_3^{ac} **26a** गङ्गाम्भो°] S_1S_2RABh, गङ्गाभो° S_3 **26b** °मिष्ट्वा] S_1S_2RABh, °मिष्टा S_3 • यथाविधि] S_1RABh, यथाविधिः S_2S_3 **26cd** °माननुमान्य] em. Bh (silently), °माननुमान्य S_1, °मां अनुयात्य S_2S_3 **26e** सहायैः सह] S_2^{ac}RABh, सहायै स हि S_1, सहायै सह $S_2^{pc}S_3$ **26f** °रन्तिकम्] $S_2^{pc}S_3$RABh, °रंन्तिकं S_1, °रन्तिकः S_2^{ac}

स हृष्टचेतास्तपसा महाबलो विवृद्धकामः सुरशत्रुतोषणः ।
पितुः सकाशं पुनरेव दीप्तिमानगच्छदुद्धूतबलाहकोपमः ॥ २७ ॥

इति स्कन्दपुराणे चतुःसप्ततितमो ऽध्यायः ॥ ७४ ॥

27a ∘चेतास्त∘] ∘चेता त∘ R **27b** ∘शत्रु∘] ∘शक्र∘ R **27c** सकाशं] शकाशं R **27d** ∘दुद्धूत∘] ∘दुभो तत्र R (unmetrical) **Col.** om. R

27a ∘चेतास्त∘] ∘तेजस्त∘ A_3A_4, ∘ह्येजस्त∘ A_7 (unmetrical) **27cd** दीप्तिमान∘] दीप्तिम∘ **A** **27d** ∘गच्छदुद्धूत∘] ∘गच्छदु{∘त∘ A_3, ∘त्व∘ A_4(unmetrical)}द्भूत∘ **A** • ∘कोपमः] A_3A_4, ∘कोपनः A_7 **Col.** इति{इति श्री∘ A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे ऽन्धकवरप्रदानं{∘नो A_7} नामाध्यायः **A**±

27(a^1–a^2, d^4) S_1

27a ∘चेतास्त∘] S_2^{pc}Bh, ∘चेत त∘ S_1 (unmetrical), ∘चेता त∘ $S_2^{ac}S_3$ **27b** ∘कामः] S_2S_3R**A**Bh, ∘काम S_1 (unmetrical) **27c** पितुः सकाशं] S_2^{pc}**A**Bh, पितु सकाशं S_1S_3 (unmetrical), पितुस्सकाशं S_2^{ac} **27cd** दीप्तिमान∘] S_2S_3RBh, दीप्तिमांन∘ S_1 **27d** ∘बलाह∘] S_1S_2R**A**Bh, बालाह∘ S_3 (unmetrical) • ∘कोपमः] $S_2S_3RA_3A_4$Bh, ∘कोपम इति S_1 (इति part of col.) **Col.** ॥ स्कन्दपुराणे अन्धकवरप्रदानो नामाद्ध्यायः १३० (in letter numerals) ॥ S_1, स्कन्दपुराणे त्रिसप्तर्यो ध्यायः ॥ ⊙ S_2, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७३ (in letter numerals) ॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे अन्धकवरलाभो नाम चतुःसप्ततितमो ध्यायः Bh

पञ्चसप्ततितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
सो ऽष्टाभिर्दानवैः सार्धं गत्वा तत्पुरमन्तिके ।
निवेदयामास पितुः कृतार्थो ऽन्धक आगतः ॥ १ ॥
प्रियाख्यातुस्ततो व्यास हिरण्याक्षो ऽसुरेश्वरः ।
ददौ रत्नान्यनेकानि तथा कामानभीप्सितान् ॥ २ ॥
स्वयं राजा तदा सर्वैः सुहृद्भिः सह वाहनैः ।
सह स्त्रीभिर्ययौ तूर्णं सोमस्तारागणैरिव ॥ ३ ॥
स गत्वा नातिदूरे ऽथ वने साशोकचम्पके ।
आससाद सुतं श्रीमान्सोमो बुधमिवापरम् ॥ ४ ॥
कृतार्थं स तु तं दृष्ट्वा तुष्टो ऽभूद्दानवेश्वरः ।
स्नेहात्स तं परिष्वज्य मूर्ध्न्युपाघ्राय चासकृत् ॥ ५ ॥

1b ॰मन्तिके] ॰मन्तिकं R **1d** ऽन्धक आगतः] ऽन्धकमागतः R **2b** ऽसुरेश्वरः] महासुरः R **2d** कामान॰] कामान्य॰ R **3b** वाहनैः] बान्धवैः R **4a** ॰दूरे ऽथ] R^{pc}, ॰दूरेण R^{ac} **4b** ॰चम्पके] ॰चन्दने R **5a** स तु तं] तं सुतं R **5c** ॰त्स तं] ॰त्सुतं R **5d** मूर्ध्न्युपा॰] मूद्धून्र्यपा॰ R

1a ऽष्टाभि॰] A_7, ष्टभि॰ A_3, वृभि॰ A_4 **1b** तत्पुरमन्तिके] तं पुरमन्तिकं **A** **1d** ऽन्धक आगतः] प्यन्धकागतः **A** **2a** ॰ख्यातुस्त॰] ॰ख्यात त॰ A_3, ॰ख्यातस्त॰ A_4A_7 **3b** वाहनैः] दानवैः **A** **4a** ऽथ] च **A** **4b** वने साशोकचम्पके] वले सालोकनन्दने **A** **4c** A_7 inserts 8c-9a before this, replacing the first three syllables by आससा॰, and then cancels it. • आससाद] A_3A_4, आससात A_7 **5a** कृतार्थं] कृतार्थः **A** **5c–8** speaker indication] om. **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.8a (f. 124r), 8.7b (f. 124v), 6.23a (f. 125r, retraced) and 6.22b (f. 125v); S_2 exposures 107b–109a (f. 115r–116v); S_3 f. 124r–125v; R f. 144r–145v; A_3 f. 83r–84r; A_4 f. 118v–120r; A_7 f. 117r–118v.
1(c^7) S_1 **3**(d^7)⟨d^8⟩ S_1 **4**(c^7)⟨d^7–d^8⟩ S_1, (b^2) S_2

1a ॰भिर्दानवैः] $S_1^{pc}S_2$R**A**Bh, ॰भि(र्दा)नवै S_1^{ac}, ॰भिदानवै S_3 • सार्धं] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, सासर्धं S_1^{ac} (unmetrical) **1c** ॰यामास] S_1S_2R**A**Bh, ॰यामस S_3 (unmetrical) **1d** कृतार्थो] S_2S_3R**A**Bh, कृत्वा सो S_1 **2a** ॰ख्यातुस्त॰] RBh (em.?), ॰ख्यातु त॰ S_1S_3, ॰ख्यातुं त॰ S_2 • व्यास] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, पास S_1^{ac} **2b** ऽसुरेश्वरः] S_2S_3**A**Bh, महासुरः S_1 **2d** ॰भीप्सितान्] R**A**Bh, ॰भीप्सितां S_1^{pc}, ॰भीप्सिमां S_1^{ac}, ॰भीप्सिताम् S_2S_3 **3a** स्वयं] $S_1^{pc}S_2$R**A**Bh, स्वरं S_1^{ac}, स्वय S_3 • तदा] S_2S_3R**A**Bh, ततः S_1 • सर्वैः] $S_1^{pc}S_2$R**A**Bh, सर्व्वो S_1^{ac}, सर्वै S_3 **3b** सुहृद्भिः] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, सुहृद्भि S_1^{ac} **3c** तूर्णं] S_1S_2R**A**Bh, स्तूर्ण्ण S_3 **3d** सोमस्ता॰] S_1S_2R**A**Bh, सोम ता॰ S_3 **4a** गत्वा] S_1S_2R**A**Bh, सत्वा S_3 **4b** ॰शोकचम्पके] $S_1^{pc}S_2S_3$Bh, ॰शोनकांम्पके S_1^{ac} **4c** आससाद] S_2S_3RA_3A_4Bh, आससात S_1 • सुतं] S_2R**A**Bh, सुत S_1, सुतः S_3 • श्रीमान्] S_1S_2R**A**Bh, श्रीमा S_3 **4d** बुधमि॰] S_3R**A**Bh, बुध इ॰ S_1, बुद्धमि॰ S_2 **5a** कृतार्थं] S_1S_2RBh, कृतार्थ S_3 • तु तं] $S_1S_2S_3$**A**, सुतं Bh (conj.) • दृष्ट्वा] S_1S_2R**A**Bh, दृष्टा S_3 **5b** ऽभूद्] S_2R**A**Bh, भू S_1S_3 **5c** स्नेहात्] S_1S_2RBh, स्नेहा S_3 **5d** मूर्ध्न्युपा॰] em. Bh (silently), मूर्ध्न्युपा॰ S_1S_3, मूद्धून्युपा॰ S_2 • चासकृत्] S_2S_3RBh, (ता)सकृत् S_1^{ac}, वासकृत् S_1^{pc}

कथं केन च कालेन के च लब्धा वरास्त्वया।
पृष्टः स कथयामास यथावृत्तमशेषतः॥ ६॥
तस्य तद्वरदानं च तथा माहात्म्यमेव च।
श्रुत्वा ते ऽसुरशार्दूलाः प्रणेदुः सागरा इव॥ ७॥
सनत्कुमार उवाच।
ततस्तं रथमारोप्य हिरण्याक्षो ऽन्धकं सुतम्।
सुहृद्भिस्तैः सहैवाशु प्रविवेश स्वकं पुरम्॥ ८॥
स पुत्रसहितो भाति दैत्यः संपूर्णमानसः।
चरन्राशिमिवादित्यो यथा सहशनैश्चरः॥ ९॥
सनत्कुमार उवाच।
ततः प्रविश्य दैत्येन्द्रः सुहृद्वर्गमुवाच ह।
अध्वर्युरिव सायाह्ने यथान्यानृत्विजः शुभान्॥ १०॥
हिरण्याक्ष उवाच।
शृणुध्वं यदिदानीं मे कृत्यं हृदि चिरस्थितम्।
कर्तव्यं सह सर्वैस्तु युष्माभिर्भीमविक्रमैः॥ ११॥

6b के च] के ते R • वरास्त्व॰] वरस्त्व॰ R **6d** ॰मशेषतः] ॰मदेषतः R **8** सनत्कुमार उवाच] om. R **8c** ॰हैवाशु] ॰हैवाशुः R **9c** चरन्राशिमिवा॰] चरन्वाति इवा॰ R **10b** सुहृद्वर्गमु॰] शुक्रो गुरुमु॰ R **10d** ॰न्यानृत्विजः] ॰न्यानृत्युजः R

8a ततस्तं] ततस्तां A_3A_7, ततःस्तां A_4 **8c** ॰स्तैः] A_7, ॰स्ते A_3A_4 • ॰हैवाशु] A_7, ॰हैवासु A_3A_4 **9ab** भाति दैत्यः] A_7, भाभिर्दैत्ये A_3, भाभिर्दैत्यैः A_4 **9cd**] om. **A** **10cd**] om. **A** **11a** शृणुध्वं] A_3A_4, शृनुध्वं A_7 **11c–12b**] om. **A**

6$(a^1–a^2)$ S_1, (d^8) S_2 **7**$(b^5)\langle b^6\rangle(b^7)(c^2–c^4)$ S_1 **8**$\langle a^1\rangle$ S_1, (b^5) S_2, $(b^2–b^3)$ S_3 **9**(c^1) S_1 **11**(a^2) S_1

6b के च] S_2S_3Bh, केन S_1 • लब्धा] S_1S_3RBh, लब्ध्वा S_2 • वरास्त्व॰] S_2Bh, वरस्त्व॰ S_1 S_3 **6c** पृष्टः] S_2S_3RBh, पृष्ट S_1 (unmetrical) • कथयामास] S_2S_3RBh, कथयासाम S_1 **6d** ॰मशेषतः] S_1S_3Bh, ॰मशेषनः S_2^{ac}, ॰मशेष(तु)ः S_2^{pc} **7b** माहात्म्य॰] $S_1^{pc}S_2S_3^{pc}$RBh, महा(त्म्य॰) S_1^{ac}, माहत्म्य॰ S_3^{ac} **7c** ते ऽसुर॰] S_2S_3RBh, (॰सुरे)ष॰ S_1 • ॰शार्दूलाः] S_1RBh, ॰शार्दूला S_2 S_3 **7d** इव] S_2S_3RBh, इवः S_1 **8b** हिरण्याक्षो] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, हिरण्याक्षा S_2^{ac} **8c** ॰स्तैः] $S_2R^{pc}A_7$Bh, ॰स्तै S_1S_3 • ॰हैवाशु] $S_1S_2^{pc}A_7$Bh, ॰हैवाशुः $S_2^{ac}S_3$ **8d** प्रविवेश] S_2S_3R**A**Bh, प्रविवेष S_1 **9a** स पुत्रसहितो] S_2S_3R**A**Bh, पुत्रश्च सहितो S_1 **9b** दैत्यः] $S_2S_3RA_7$Bh, दैत्य S_1 • ॰मानसः] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, ॰मानस $S_2^{ac}S_3$ **9c** चरन्राशि॰] $S_1^{pc}S_3$Bh, चरन्व्राशि॰ S_1^{ac}, चरन्रासि॰ S_2 • ॰वादित्यो] $S_1S_2^{pc}$RBh, ॰वादित्यै S_2^{ac}, ॰वादित्यौ S_3 **9d** ॰शनैश्चरः] S_1S_3RBh, ॰सनैश्च-रः S_2 **10** उवाच] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh (उ in $S_1^{pc}S_2S_3$), ऊ S_1^{ac} **10a** ततः प्रविश्य] S_2S_3R**A**Bh, तत प्रविश्यं S_1 • दैत्येन्द्रः] S_2^{pc}R**A**Bh, दैत्येन्द्र $S_1S_2^{ac}S_3$ **10b** ह] S_3R**A**, हः S_1, स S_2, सः Bh (em.?) **10c** अध्वर्युरिव] S_2S_3RBh, अध्वर्यु सह S_1 • सायाह्ने] S_2S_3R, सायाह्वे S_1, सान्नाय्ये Bh (conj.) **10d** ॰न्यानृत्विजः] $S_2S_3^{pc}$Bh, ॰न्यां ऋत्त्विजः S_1^{pc}, ॰न्यां ऋ˘जः S_1^{ac}, ॰न्या(त्व)त्व-जः S_3^{ac} • शुभान्] $S_1S_2^{pc}$R, शुभा $S_2^{ac}S_3$, स्थितान् Bh (conj.) **11a** शृणुध्वं] $S_2S_3RA_3A_4$Bh, शृ(णु)ध्व S_1 **11c** सह] S_2S_3RBh, सर्व्व S_1 **11d** युष्माभिर्] S_2RBh, युष्माभि S_1S_3 (unmetrical)

मया मनीषितं पूर्वं कृतकृत्य इहागते।
अन्धके नगरे ऽस्मिन्वै कर्ताहं कौमुदीमिति॥ १२॥
मखघ्नस्य च देवस्य देवरात्रिं महाप्रभाम्।
करिष्यामीति तत्सर्वं क्रियतामविशङ्कया॥ १३॥
घुष्यतां नगरे ह्यस्मिंश्चत्वरेषु सभासु च।
कौमुदी दिवसानष्टौ सप्त चैव ममाज्ञया।
तावदेव च देवस्य सन्तु मे देवरात्रयः॥ १४॥
सुहृदो ये च दैत्येन्द्रा दानवाश्च महाबलाः।
सर्वासु दिक्षु ते ऽपीह समायान्तु रमन्तु च॥ १५॥
अस्मत्पक्षे च ये विप्राः शुक्रप्रभृतयः शुभाः।
नागा रक्षांसि यक्षाश्च गन्धर्वा मनुजास्तथा।
ते ऽपि सर्वे समायान्तु रमन्तु च मया सह॥ १६॥

12cd KR p. 380: अन्धके चागते तस्मिन्कर्ताहं कौमुदीमिति।

12ab] om. R **12c** नगरे] चागते R **12d** कर्ताहं] कर्त्तारं R **13a** च] तु R **14a** घुष्यतां नगरे] घ्नष्यतात्वशरे R **14f** देवरात्रयः] देवतास्त्रयः R **15c** दिक्षु ते] दीक्षु ते R^{pc}, दीक्षिते R^{ac} **16a** अस्मत्पक्षे] अस्मद्राष्ट्रे R **16d** मनुजा°] मुनय° R **16ef** समायान्तु रमन्तु च] मुदायुक्ताः समयान्तु R

12c नगरे ऽस्मिन्वै] चागते तस्मिन् **A** **12d** कर्ताहं] A_4A_7, कर्जाहं A_3 **14a** घुष्यतां] A_3A_7, घृष्यतां A_4 **14ab** °स्मिंश्चत्वरेषु] A_3A_4, °स्मिन् चत्वारसु A_7 • सभासु] A_3, सभाशु A_4, सुभाषु A_7 **15c** सर्वासु दिक्षु ते ऽपीह] सर्वास्वपि ह ते दिक्षु **A** **16a** °त्पक्षे] °त्पक्षी A_3, °त्पक्षि A_4A_7 **16c** यक्षाश्च] A_3A_4, युत्काश्च A_7 **16d** मनुजा°] मुनय° **A** **16ef** समायान्तु रमन्तु च] मुदायुक्ताः समायान्तु{समायांतं A_4, समान्तु A_7(unmetrical)} **A**

12⟨c^1–c^2⟩ S_1 **14**(e^1) S_1 **15**(a^2–a^3) S_1

12b इहागते] S_1S_2Bh, इहासते S_3 **12c** नगरे] S_2S_3Bh, नगते S_1 **12d** कर्ताहं] $S_1S_2A_4A_7$Bh, कर्त्ताह S_3 **13a** च] $S_1S_2^{pc}S_3$**A**Bh, om. S_2^{ac} (unmetrical) **13b** °रात्रिं] S_2R**A**Bh, °रात्रि S_1S_3 • °प्रभाम्] S_2S_3R**A**Bh, °प्रभा S_1 **14a** घुष्यतां] $S_2S_3A_3A_7$Bh, घुष्यता S_1 **14ab** ह्यस्मिंश्च°] S_1S_2R**A**Bh, ह्यस्मि च° S_3 **14b** °रेषु सभासु] S_2S_3RA_3Bh, °रेशु सभास S_1 **14cd** दिवसा-नष्टौ सप्त चैव ममा°] S_2S_3R**A**Bh, दिवसे चाष्टौ सप्तश्चैव समा° S_1 **14f** सन्तु] S_1S_3R**A**Bh, शन्तु S_2 **15b** महाबलाः] S_2S_3R**A**Bh, महाबला S_1 **15c** ते] S_2S_3R**A**Bh, तै S_1 **16a** °त्पक्षे] $S_1S_2^{pc}$Bh, °त्पुक्षे S_2^{ac}, °त्युक्षे S_3 • विप्राः] R**A**Bh, विप्रा $S_1S_2S_3$ **16b** शुभाः] $S_1S_2^{pc}$R**A**Bh, शुभा S_2^{ac}, ॥ शुभा S_3 **16c** यक्षाश्च] $S_1S_2S_3^{pc}$RA_3A_4Bh, यक्षश्च S_3^{ac} **16d** गन्धर्वा] S_1S_2R**A**Bh, गन्धर्व° S_3 • मनुजा°] S_2S_3Bh, मनुज° S_1 **16f** मया] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, महा S_2^{ac}

सनत्कुमार उवाच।
त एवमुक्ता दैत्येन्द्रा हिरण्याक्षेण धीमता।
तथा चक्रुस्तदा सर्वं यथोक्तममरद्विषा॥ १७॥
दूतानप्रेषयन्क्षिप्रं दैत्यानां दानवैः सह।
तथान्येषां च पक्षाणामात्मनः शक्तिनन्दन॥ १८॥
निमन्त्रयति वो राजा हिरण्याक्षो महाबलः।
सुहृद्वर्गैस्तु सहिता गच्छध्वं तं दिदृक्षवः॥ १९॥
घण्टिकश्चाहतैर्वस्त्रैर्वेष्टितः सुविभूषितः।
आरूढः पाण्डरं मत्तं गजं समवघोषयत्॥ २०॥
राजा जयति दैत्येन्द्रो हिरण्याक्षः प्रतापवान्।
हता दैत्यद्विषः सर्वे दानवानां च शत्रवः॥ २१॥

17a त एवमुक्ता] एवमुक्तास्तु R **17c** तथा चक्रुस्तदा] तदा चक्षुः स्वयं R **18a** °नप्रेषयन्] °न-प्रेषयत् R **18cd** पक्षाणामा°] यक्षाणामा° R **19d** तं दि°] तद्दि° R **20ab**] घाण्टिकश्च सितैर्वस्त्रैर्नीलाभरणभूषितैः R **20c** आरूढः] आरूढ° R

17a °मुक्ता] A_3A_7, °मुत्का A_4 **17c** तथा चक्रुस्तदा] तदा चक्रुः{क्रु A_3} स्वयं **A** • सर्वं] A_3 A_7, सर्ब A_4 **17d** यथोक्तम°] यथोक्ताम° A_3, यथोक्तंम° A_4, यक्तोक्तस° A_7 • °द्विषा] °द्विषः **A** **18a** दूतानप्रेषयन्] भूतानप्रेषयत् A_4A_7, भूतानप्रेषत् A_3 (unmetrical) **18b** दैत्यानां] दैत्यांश्च A_3A_7, दैत्याश्च A_4 **18cd** पक्षाणामा°] यक्षाणा{नां A_4}मा° **A** **18d** शक्तिनन्दन] शत्रुनन्दनः A_3A_4, श-क्तुनन्दन्दनः A_7 (unmetrical) **19c** °द्वर्गैस्तु] °द्वर्गैश्च **A** **19d** °ध्वं तं दि°] °ध्वं तद्दि° A_3A_4, °ध्वन्त दि° A_7 **20ab**] घंटिकाश्च सितैर्वस्त्रैर्नानाभूषणभूषितः{°तैः A_4} A_3A_4, घाटिकश्च सितैर्वस्त्रै नानाभूषितभूषणः A_7 **20c** आरूढः] A_7, आरूढ° A_3, आरुढाः A_4 • पाण्डरं] A_7, पाण्डवं A_3A_4 **20d** गजं] A_4A_7, जगं A_3 **21c** °द्विषः] A_3A_4, °दिशः A_7

17(b^4) S_1 **18**(c^3) S_1 **19**(d^1–d^2) S_1 **20**(b^7) S_1

17a °मुक्ता] $S_2A_3A_7$Bh, °मुत्का S_1, °मुक्त° S_3 • दैत्येन्द्रा] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, दैत्येन्द्र S_1^{ac} **17c** तथा] S_2S_3Bh, तदा S_1 • चक्रुस्तदा] S_2^{pc}Bh, चक्रु तदा $S_1S_2^{ac}S_3$ • सर्वं] $S_2RA_3A_7$Bh, स-र्व्वं S_1, सर्व S_3 **17d** यथोक्तम°] S_2S_3RBh, यथोक्ताम° S_1 • °द्विषा] RBh (em.?), °द्विषां S_1^{ac}, °द्विषाः $S_1^{pc}S_2^{ac}S_3$, °द्विषः S_2^{pc} **18a** °नप्रेषयन्] S_1, °नप्रेषयत् S_2, °नप्रेषय S_3, °न् स-म्प्रैषयन् Bh (conj.?) **18b** दैत्यानां] S_1S_2RBh, दैत्याना S_3 • दानवैः] S_2R**A**Bh, दानवै S_1S_3 **18c** तथान्येषां] S_1S_2R**A**Bh, तथान्येषा S_3 **18cd** पक्षाणामा°] em. Bh (silently), पक्षायमा° S_1, पक्षाणांमा° S_2S_3 **18d** शक्ति°] $S_1S_2S_3^{pc}$RBh, शक्त° S_3^{ac} • °नन्दन] S_2^{pc}RBh, °नन्दनः $S_1S_2^{ac}S_3$ **19c** °द्वर्गैस्तु] S_1S_2RBh, °द्वगैस्तु S_3 **19d** °ध्वं तं दि°] S_2S_3Bh, °ध्वंन्तन्दि° S_1 **20a** घण्टिक°] S_2S_3Bh, घाण्टिक° S_1 • °श्चाहतैर्] S_2Bh, °श्चाहतै S_1S_3 **20ab** °स्त्रैर्वेष्टितः] S_2Bh, °स्त्रै वेष्टित S_1, °स्त्रै वेष्टितः S_3 **20c** आरूढः] S_2A_7Bh, आरूढं S_1, आरूढाः S_3 • पाण्डरं] $S_1S_2RA_7$Bh, पाण्डर S_3 (unmetrical) **20d** गजं] $S_1S_2RA_4A_7$Bh, गज S_3 (unmetrical) **21a** दैत्येन्द्रो] S_1S_2R**A**Bh, दैत्येन्द्रा S_3 **21b** हिरण्याक्षः] S_2R**A**Bh, हिरंण्याक्ष S_1, हिरण्याक्षाः S_3 **21c** °द्विषः] $S_2S_3RA_3A_4$Bh, °दिशः S_1 **21d** दानवानां च] $S_1S_2^{pc}$R**A**, दानावाञ्चैव $S_2^{ac}S_3$, दानवाञ्च Bh (typo)

जयाय दितिपुत्राणामादित्यानां भयाय च।
प्रातःप्रभृति राजा व आज्ञापयति कौमुदीम्।
देवरात्रिं च देवस्य रुद्रस्य सुरनाशनीम्॥ २२॥
सुसंमृष्टोपलिप्ताभी रथ्याभिः क्रियतां पुरम्।
वासोभिरहतैः सर्वे भवन्तु पुरवासिनः।
स्रग्मिणः सशिरःस्नाता दत्तपङ्क्ता यथाक्रमम्॥ २३॥
गायन्तु गायनाश्चैव नृत्यन्तु नटनर्तकाः।
उच्छ्रियन्तां पताकाश्च गृहवीथ्यापणेषु च॥ २४॥

22c–f KR p. 380: ततः प्रभृति राजा वै आज्ञापयति कौमुदीम्। देवरात्रिश्च देवस्य रुद्रस्यासुरनाशनीम्। ; RDhK p. 183, RNPr p. 419: प्रातःप्रभृति राजा च आज्ञापयति कौमुदीम्। देवरात्रिं च देवस्य रुद्रस्यासुरनाशिनीम्। **23ab** = RDhK p. 183, RNPr p. 419; KR p. 380: सुसंसृष्टोपलब्धाभी रथ्याभिः क्रियतां पुरम्। **23cd** = KR p. 380; RDhK p. 183, RNPr p. 419: वासोभिः संहतैः सर्वे भवन्तु पुरवासिनः। **23ef** KR p. 380: स्रग्विणः सशिरःस्नाता दत्तपङ्क्ता यथाक्रमम्। ; RDhK p. 380, RNPr p. 419: स्रग्विणश्च शिरःस्नाताः सदाम्पत्या यथाक्रमम्। **24ab** = RDhK p. 183, KR p. 380, RNPr p. 419. **24cd** = RNPr p. 419; RDhK p. 183: उच्छ्रियन्तां पताकाश्च गृहे वीथ्यापणेषु च। ; KR p. 380: उड्डीयन्तां पताकाश्च गृहवीथ्यापणेषु च।

22c व] च R **22d** आज्ञापयति] आज्ञाय प्रति R **22e** °रात्रिं च] °रात्रिश्च R **22f** °नाशनीम्] °नाशनी R **23a** °लिप्ताभी] °लिप्ताभि R **23b** पुरम्] परं R **23c** °रहतैः] °राहतैः R^{ac}, °रहितैः R^{pc} **23cd** सर्वे भवन्तु] सर्वैर्नन्दन्तु R **23e** स्रग्मिणः स°] स्रग्विनः सु° R **23f** दत्तपङ्क्ता] दन्तपंक्ती R **24c** उच्छ्रियन्तां] उच्छ्रीयतां R **24d** गृहवीथ्यापणेषु] गृहंवीक्ष्यायणेषु R

22cd राजा व आ°] राजा{°ज° A_7}नमा° **A** **22e** °रात्रिं च] °रात्रिश्च **A** **22f** रुद्रस्य] A_3A_4, रौद्रस्य A_7 • सुर°] A_3, शूर° A_4, श्रुर° A_7 • °नाशनीम्] °नाशनी **A** **23ab** °संमृष्टोपलिप्ताभी रथ्याभिः] °संसृष्टोपलिप्तांगी रथाभिः{°भि A_7} **A** **23c** °भिरहतैः] °भिर्बहुभिः **A** • सर्वे] A_3A_7, सर्वैर् A_4 **23d** °वासिनः] A_3, °वासिना A_4, °वाशिनः A_7 **23e** स्रग्मिणः सशिरःस्नाता] आत्मनः शिशिरः स्नाता{°तो A_7} **A** **23f** दत्तपङ्क्ता] दत्तपक्षा **A** **24b** °त्यन्तु नट°] °त्यन्तु चैव A_3A_7, °त्यंतश्चैव A_4 • °नर्तकाः] A_3A_4, नृर्त्तकाः A_7 **24c** उच्छ्रियन्तां] A_3A_7, उच्छ्रियान्तां A_7 **24d** °पणेषु] A_7, °पनेषु A_4, °वनेषु A_3

23(a¹) S_2 **24**(c²)⟨c³⟩(c⁷) S_1, (d⁶–d⁷) S_2

22ab °पुत्राणामा°] RABh, °पुत्राणंमा° S_1S_3, °पुत्राणाम्मा° S_2 **22b** °दित्यानां] S_1S_2RABh, °दित्यन्या S_3 • भयाय] S_1RABh, जयाय S_2, ⟨(ज)⟩जयाय S_3 • च] $S_1S_2S_3^{ac}$RABh, चः S_3^{pc} **22c** प्रातः°] S_2RABh, प्रात° S_1S_3 • व] em. Bh (silently), वः S_2S_3, च S_1 **22e** °रात्रिं च] em. Bh (silently), °रात्रीञ्च S_1, °रात्रीश्च S_2, °रात्रि च S_3 • देवस्य] $S_1S_2^{pc}S_3$RABh, ⟨रु⟩+दे+वस्य S_2 **22f** रुद्रस्य] $S_1S_2S_3^{pc}$RA_3A_4Bh, (भ)द्रस्य S_3^{ac} • °नाशनीम्] S_1Bh, om. S_2 (unmetrical), °नाशनी S_3 **23a** °संमृष्टो°] S_1S_2RBh, °समृष्टो° S_3 • °लिप्ताभी] em. Bh (silently), °लिप्तांगी S_1, °लिप्ताभि S_2, °लिप्ताभि⟨ः⟩ S_3 **23b** रथ्याभिः] $S_1^{pc}S_2S_3$RBh, रथ्याभि S_1^{ac} • पुरम्] S_1S_3ABh, पुरां S_2 **23c** °रहतैः सर्वे] conj. Bh (silently), °रहितैस्सर्व्वैं S_1, °रहतैस्सर्वैर् S_2, °रहतै सर्वै S_3 **23d** °वासिनः] S_1S_2RA_3Bh, °वासिभिः S_3 **23e** स्रग्मिणः] S_2S_3, स्रग्मिन S_1, स्रग्विणः Bh (em.?) • सशिरःस्नाता] S_1Bh, सशिरंस्नाता S_2, सशिरस्ना S_3 (unmetrical) **23f** दत्तपङ्क्ता] conj. (cf. KR), दन्त्र्यपंक्त्या S_1, दत्तपंक्ता S_2S_3, दत्तभुक्ता Bh (conj.) **24a** गायन्तु] S_1S_2RABh, om. S_3 (unmetrical) **24b** °नर्तकाः] S_2S_3RA_3A_4Bh, °नर्त्तका S_1 **24c** उच्छ्रियन्तां] A_3A_4Bh, उ(च्छ्र)⏑ता S_1, उच्छ्रियन्तं S_2, उच्छ्रियन्ता S_3 **24d** °पणेषु] $S_2S_3A_7$Bh, °पनासु S_1

गृहाणि चोपलिप्तानि नित्यमेव भवन्तु वः।
पुष्पप्रकरजुष्टानि धूपैर्नानाविधैरपि।
स्रग्दामवन्ति सर्वाणि वनमालाकुलानि च॥ २५ ॥
ब्राह्मणाश्चैव भोज्यन्तां क्रियन्तां वाचनानि च।
ब्रह्मघोषाश्च सर्वत्र पुण्याहोदीरणानि च॥ २६ ॥
दीपा रात्रौ च सर्वत्र राजमार्गे गृहेषु च।
अनन्तराः क्रियन्तां वै प्रचुरस्नेहवर्तयः॥ २७ ॥
तरुणाः सह योषिद्भिः समन्तात्पर्यटन्तु च।
रममाणा हसन्तश्च गायन्तो नृत्तसेविनः।
भाण्डवाद्यानि वाद्यन्तां नृत्यन्तां दैत्ययोषितः॥ २८ ॥

25ab = KR p. 380, RDhK p. 183, RNPr p. 419. **25cd** = KR p. 380; RDhK p. 183: पुष्पप्रकरजुष्टानि भूपैर्नानाविधैरपि। ; RNPr p. 419: पुष्पप्रकरतुष्टानि धूपैर्नानाविधैरपि। **25ef** = RDhK p. 183, RNPr p. 419; KR p. 380: स्रग्दामवन्ति सर्वाणि नवमालायुतानि च। **26** = KR p. 380; RNPr p. 419: ब्राह्मणाश्चैव भोज्यन्तां क्रियन्तां वलयस्तथा। ब्रह्मघोषश्च सर्वत्र पुण्याहोदीरणानि च। **27ab** = RDhK p. 183, RNPr p. 420; KR p. 380: दीपा रात्रौ च सर्व्वत्र राजमार्गगृहेषु च। **27cd** = KR p. 380, RDhK p. 183; RNPr p. 420: अनन्तराः क्रियन्तां वै प्रचुरं स्नेहवर्त्तयः। **28ab** = KR p. 380, RDhK p. 183, RNPr p. 420. **28cd** = KR p. 380, RNPr p. 420; RDhK p. 183: रममाणा हसन्तश्च गायन्तो नृत्यसेविनः। **28ef** KR p. 380: भाण्डवाद्यानि वाद्यन्तां नृत्यन्तां सहयोषितः। ; RDhK p. 183, RNPr p. 420: भाण्डवाद्यानि वाद्यन्तां नृत्यन्तां दिव्ययोषितः।

25c ◦जुष्टानि] ◦पुष्पाणि R **26b** क्रियन्तां वाचनानि च] वनमूलफ⟨र⟩लानि च R^{pc}, ⊔ R^{ac} **26c** ◦घोषाश्च] ◦घोषश्च R **26d** ◦होदीरणानि] ◦होद्गीरणानि R **27a** दीपा] दिवा R **27d** प्रचुर◦] प्रच्छन्न◦ R **28d** नृत्त◦] नृत्य◦ R **28e** भाण्डवाद्यानि] वाद्यानि चैव R

25] om. A_3 **25a** गृहाणि] गृहानि A_4, गृहान A_7 **25c** ◦प्रकरजुष्टानि] ◦प्रकारैर्जु{◦र्यु◦ A_4}ष्टानि A_4A_7 **25e** स्रग्दाम◦] स्नग्दाम◦ A_4A_7 **25f** वनमाला◦] वनमाणा◦ A_7, नवमाला◦ A_4 **26a** भोज्यन्तां] A_3A_4, भोह्यन्तां A_7 **26b** वाचनानि] वचनानि **A** **26cd**] om. **A** **27a** दीप◦] दिवा **A** **27d** ◦वर्तयः] वृत्तयः **A** **27c** अनन्तराः] अनन्तरां A_3A_7, अनंतरं A_4 **28a** तरुणाः] A_3, तरुणा A_4, भरुणा A_7 **28b** ◦त्पर्यटन्तु च] ◦त्पर्य्यटद्यथा **A** **28c** रममाणा] A_3A_4, रममाना A_7 • हसन्तश्च] A_3A_7, हसंत्यश्च A_4 **28d** नृत्त◦] नृत्य◦ **A** **28e** भाण्डवाद्यानि] वाद्यभाण्डानि **A**

25(a³) S_2 **26**⟨c⁷⟩ S_1 **27**(b⁶–b⁷) S_1

25a गृहाणि चो◦] S_2S_3RBh, गृहानिश्चो◦ S_1 **25b** वः] $S_1^{pc}S_2S_3RA_4A_7$, व S_1^{ac}, च Bh (conj.?) **25c** ◦प्रकरजुष्टानि] S_2Bh, ◦प्रकारै जुष्टानि S_1, ◦प्रकर⟨ण⟩ष्टानि S_3 (unmetrical) **25d** धूपैर्] $S_2RA_4A_7$Bh, धूपै S_1S_3 **25f** वन◦] $S_2S_3RA_7$Bh, वण◦ S_1 **26a** ब्राह्मणाश्चैव] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, ब्राह्मणांश्चैव S_3^{ac} • भोज्यन्तां] $S_1S_2RA_3A_4$Bh, भोज्यन्ता S_3 **26b** क्रियन्तां] S_1**A**Bh, क्रियताम् S_2S_3 • वाचनानि] S_2S_3, वाचकानि S_1, वाचानि Bh (typo, unmetrical) **27a** दीपा] conj. (cf. KR, RDhK), दीप◦ S_1S_3Bh, दीपं S_2 **27b** गृहेषु च] S_2S_3R**A**Bh, गृ(हे गृ)हे S_1 **27c** अनन्तराः] S_2S_3RBh, अनन्तरा S_1 • क्रियन्तां] $S_1S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, क्रयन्तां S_3^{ac} **28a** तरुणाः] S_2RA_3Bh, तरुणा S_1S_3 • योषिद्भिः] S_2R**A**Bh, योषिद्भि S_1S_3 **28b** समन्तात्] S_2S_3R**A**Bh, समन्ता S_1 **28c** रममाणा] $S_2S_3RA_3A_4$Bh, रममाना S_1 • हसन्त◦] $S_1S_2RA_3A_7$Bh, सहन्त◦ S_3 **28d** गायन्तो] S_2S_3R**A**Bh, गायन्ता S_1 **28f** नृत्यन्तां] S_1S_2R**A**Bh, नृत्यता S_3

महादेवस्य पूजां च गन्धपुष्पादिकीं शुभाम्।
उपहारांश्च विविधान्स्नपनानि महान्ति च॥ २९॥
बलयः पुष्कलाश्चैव भक्ष्यभोज्यैरलंकृताः।
दीपांश्च विविधाकारान्पानानि च रसांस्तथा॥ ३०॥
फलानि च विचित्राणि मांसं पक्वमथामकम्।
सुवर्णमणिचित्राणि ईश्वराय प्रयच्छत।
वध्यन्तां पशवश्चात्र भोज्यन्तां द्विजसत्तमाः॥ ३१॥
यो न कुर्यादिदं सर्वं पुरवासी नरः क्वचित्।
पातयेत्तस्य शारीरं राजा दण्डं महायशाः॥ ३२॥

29ab = RNPr p. 420; KR p. 380: महादेवस्य पूजान्ते गन्धपुष्पादिकीं शुभाम्। ; RDhK p. 184: महादेवस्य पूजां च गन्धपुष्पादिकां शुभाम्। **29cd** KR p. 380: उपहाराश्च विविधाः स्नपनानि महान्ति च। ; RDhK p. 184, RNPr p. 420: उपहारांश्च विविधान् शयनानि महान्ति च। **30ab** = KR p. 381, RNPr p. 420. **30cd** = KR p. 381; RDhK p. 184, RNPr p. 420: दीपांश्च विविधाकारान्पानानि कृशरांस्तथा। **31ab** = KR p. 381, RNPr p. 420; RDhK p. 184: फलानि च विचित्राणि मांसपक्वमथामकम्। **31cd** = KR p. 381, RDhK p. 184, RNPr p. 420. **31ef** = KR p. 381; RDhK p. 184, RNPr p. 420: वध्यन्तां पशवश्चात्र भोज्यन्तां च द्विजोत्तमाः। **32ab** = KR p. 381, RDhK p. 184, RNPr p. 420. **32cd** KR p. 381: पातयेत्तस्य देहे तु राजा दण्डं महायशाः। ; RDhK p. 184, RNPr p. 420: पातयेत्तस्य शारीरं दण्डं राजा महायशाः।

29c उपहारांश्च] उपचारांश्च R **29d** °न्स्नपनानि महान्ति] °न् शयनानि महन्ति R **30a** बलयः] अनयः R • पुष्कला°] प्रक्षला° R **30b** भक्ष्य°] भक्ष° R **30d** °न्पानानि] °न् पाणानि R **31b** मांसं पक्वमथामकम्] मांसपक्वमथाशितं R **31d** ईश्वराय] कुसुमानि R • प्रयच्छत] प्रयच्छथ R **32c** शारीरं] देहे तु R

29b °पुष्पादिकीं] °पुष्पादिकां A_3A_4, °पुष्पादिकं A_7 **29d** °न्स्नपनानि] °नसूनि च A_3A_4, °न् सूपानि च A_7 **30b** भक्ष्य°] A_3, भक्ष° A_4A_7 • °भोज्यैर°] A_3A_4, °भोह्यैर° A_7 **30c** दीपांश्च] A_3A_7, दीपाश्च A_4 **30d** °न्पानानि च] °न् नानाविध° **A** **31b** मांसं पक्व°] मांसपक्व° A_4, मांसपक्वं A_7, मां पक्व° A_3 (unmetrical) • °मथामकम्] °मथासवं **A** **32c** शारीरं] देहे तु **A** **32d** महायशाः] A_3A_4, महायसाः A_7

30(a^4–a^5) S_1 **31**(b^6–b^7, f^8) S_1

29a °देवस्य] S_2S_3R**A**Bh, °देवश्च S_1 • पूजां च] R**A**Bh, पूजाश्च S_1, पूजांश्च S_2, पूज्य च S_3 **29b** °पुष्पादिकीं] S_1S_2R, °पुष्पादिकी S_3, °पुष्पादीकीं Bh (typo, unmetrical) **29c** उपहारांश्च] S_2**A**Bh, उपहाराश्च S_1S_3 **29cd** °धान्स्नपनानि] S_2S_3Bh, °धां स्नापनानि S_1 **30a** बलयः] S_2S_3**A**Bh, बलय S_1 (unmetrical) **30b** भक्ष्य°] $S_2S_3A_3$Bh, भक्ष° S_1 • °भोज्यैर°] $S_1^{ac}S_2S_3$RA_3A_4Bh, °भोज्येर° S_1^{pc} • °कृताः] S_2S_3R**A**Bh, °कृतं S_1 **30c** दीपांश्च] $S_1^{ac}S_2S_3$RA_3A_7Bh, दीपाश्च S_1^{pc} **30d** च] S_1S_2RBh, om. S_3 (unmetrical) • रसांस्तथा] S_2S_3R**A**Bh, रसानि च S_1 **31b** मांसं पक्व°] S_1, माङ्सपक्व° S_2, माङ्सवेक्व° S_3, मांसपक्व° Bh • °मथामकम्] conj. (cf. KR, RDhK, RNPr), °म(थात्म)कं S_1, °मथामहं S_2S_3, °मनूपकम् Bh (conj.?) **31d** प्रयच्छत] $S_2^{pc}S_3$**A**Bh, प्रयच्छथा S_1, प्रयच्छता S_2^{ac} **31e** वध्यन्तां] S_2R**A**Bh, वन्ध्यन्ता S_1, वद्ध्यतां S_3 • °श्चात्र] S_2S_3R**A**Bh, °श्चात्रं S_1 **31f** भोज्यन्तां] S_1S_2R**A**Bh, भोज्यन्ता S_3 • °सत्तमाः] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, °सत्त(वाः) S_1^{ac} **32a** यो] S_2S_3R**A**Bh, ये S_1 **32b** नरः] $S_1S_2S_3$R**A**, जनः Bh (conj.) **32c** पातयेत्] $S_1^{pc}S_2S_3$R**A**Bh, पातये S_1^{ac} **32d** राजा दण्डं] S_1S_2R**A**Bh, रजदण्डा S_3 • महायशाः] S_2S_3RA_3A_4Bh, महायशः S_1

सनत्कुमार उवाच।
एवं संघोषयित्वा तु घाण्टिको हस्तिपृष्ठगः।
जगाम स्वगृहं भूयः कौमुदी चाप्यवर्तत।
यथोक्तं तत्तदा सर्वमकुर्वन्त पुरे जनाः॥ ३३॥
राजापि संयतः स्नातः शुचिः प्रयतमानसः।
दिवसे दिवसे व्यास स्नापयामास यत्नवान्॥ ३४॥
पञ्चगव्येन शुद्धेन तैलेन च सुगन्धिना।
क्षीरेण सर्पिषा दध्ना रसैश्च बहुभिः शुभैः॥ ३५॥
पुष्पैः फलैश्च बीजैश्च रत्नैश्चाङ्गिः समन्वितैः।
भस्मना गन्धयुक्तेन उदकेन सुगन्धिना॥ ३६॥

33a–d = KR p. 381. **33ef** KR p. 381: यथोक्तन्तु तदा सर्वमकुर्वन्सुपुरे जनाः। **34ab** = KR p. 381; RDhK p. 184, RNPr p. 420: राजापि संयतः शान्तः शुचिः प्रयतमानसः। **34cd** KR p. 381: सर्व्वस्यायतनं गत्वा स्वयमेव सुभक्तितः। ; RDhK p. 184: दिवसे दिवसे रुद्रं स्नापयीत प्रयत्नवान्। ; RNPr p. 420: दिवसे दिवसे रुद्रं स्नापयेत प्रयत्नवान्। **35** = KR p. 381, RDhK p. 184, RNPr p. 420. **36** = RDhK p. 184, RNPr p. 420.

33b °पृष्ठगः] R^{pc}, °पृष्ठतः R^{ac} **33e** °क्तं तत्त°] °क्तन्तु त° R^{pc}, °क्तन्त त° R^{ac} **33f** पुरे] परे R **34cd** Instead of this, R has two pādas reading शर्व्वस्यायतनं गत्वा स्वयमेव स्वभक्तितः।

33b °पृष्ठगः] A_7, पृष्टगः A_3A_4 **33d** °वर्तत] A_3A_4, °वर्त्ततः A_7 **33e** तत्तदा] तु तदा **A** **33f** °कुर्वन्त] A_4, °कुर्वत A_3, °कुर्व्वन्तु A_7 • पुरे] A_3, पुरो A_4A_7 • जनाः] A_3A_4, जमाः A_7 **34b** शुचिः] A_3A_4, शुचि A_7 • After this **A** adds two pādas reading पर्वण्या{पर्व्वन्या° A_7, पार्वत्या° A_4}यतनं गत्वा स्वयमेव स्वभक्तितः। ± **35d** शुभैः] सह A_3A_7, च ह A_4 **36a** पुष्पैः फलैश्च] फलपुष्पैश्च **A** **36b** °श्चाङ्गिः] °श्चाभि° **A**

33(e[7]–f[1]) S_1 **36**(a[4]–a[5]) S_1

33a सं°] S_1^{pc}R**A**, स $S_1^{ac}S_2S_3$Bh • तु] S_2S_3R**A**Bh, om. S_1 (unmetrical) **33b** घाण्टिको] S_2S_3R**A**Bh, घण्टिको S_1 • हस्ति°] $S_1S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, हास्ति° S_2^{ac} • °पृष्ठगः] $S_1R^{pc}A_7$, °पृष्ठतः S_2S_3Bh **33c** °गृहं भूयः] R**A**Bh, °गृहं भूय S_1, °गृहम्भूय S_2^{ac}, °गृहम्भूये S_2^{pc}, °गृह भूय S_3 (unmetrical) **33d** चाप्यवर्तत] RA_3A_4, चाप्यवर्त्ततः S_1, चास्यवर्त्ततः S_2^{ac}, चाभ्यवर्त्तत S_2^{pc}, चास्यवर्त्ततत S_3 (unmetrical), चाभ्यवर्तत Bh **33f** °कुर्वन्त] $S_1S_2S_3RA_4$, °कुर्वत Bh • जनाः] $S_1^{pc}S_2S_3RA_3A_4$Bh, जना S_1^{ac} **34a** संयतः] S_1S_2R**A**Bh, सयत S_3 **34ab** स्नातः शुचिः] S_2S_3 RA_3A_4Bh, स्नात शुचि S_1 **34d** स्नापयामास] S_2**A**, स्थापयामास S_1, स्नापयास S_3 (unmetrical), स्नपयामास Bh (em.?) **35c** सर्पिषा] S_2R**A**Bh, सर्षिषा S_1, सर्पिशा S_3 • दध्ना] S_2S_3R**A**Bh, दग्ध्ना S_1 **36a** पुष्पैः] S_2RBh, पुष्पै S_1S_3 **36b** °श्चाङ्गिः] S_2^{ac} ?RBh, °श्चापि S_1, °श्चाङ्गिस् S_2^{pc}, °श्चाङ्गि S_3 • समन्वितैः] S_2S_3R**A**Bh, समन्ततः S_1

एकैकस्य स्वयं राजा घटानां दशभिः शतैः।
दिवसे दिवसे व्यास त्र्यम्बकं सो ऽभ्यषेचयत्॥ ३७॥
गन्धैः पुष्पैश्च धूपैश्च जप्यैर्बलिभिरेव च।
पूजयित्वा ततो राजा विप्रानन्यांश्च भोजयेत्॥ ३८॥
स कृत्वा पशुभिर्मेध्यै रत्नैर्मणिभिरेव च।
बलिशय्यासनाद्यैश्च स्तूयमानो गृहान्ययौ॥ ३९॥
तथैवान्ये ऽपि दैत्येन्द्राः सो ऽन्धकश्च महाबलः।
चक्रुः सर्वे मुनिश्रेष्ठ यथा राजा तथैव ते॥ ४०॥
अन्धकं स गृहीत्वा तु हिरण्याक्षः प्रतापवान्।
पद्मामपातयद्व्यास रुद्रस्येदमुदाहरन्॥ ४१॥

---

37 RDhK p. 184, RNPr p. 420: एकैकशः स्वयं राजा घटानां दशभिः शतैः। दिवसे दिवसे व्यास त्र्यम्बकं सो ऽभिषेचयेत्। **38ab** RDhK p. 184, RNPr p. 420: गन्धैः पुष्पैश्च धूपैश्च जाप्यैर्बलिभिरेव च। **38cd** = RDhK p. 184, RNPr p. 420. **39ab** RDhK p. 184, RNPr p. 420: स कृत्वा पशुभिर्मेध्यैर्वस्त्रैर्मणिभिरेव च। **39cd** RDhK p. 184: बलिवस्त्रान्नदानैश्च स्तूयमानो गृहान्व्रजेत्। ; RNPr p. 421: बलिवस्त्रान्नदानेन स्तूयमानो गृहान्व्रजेत्॥

37b घटानां] घण्टानां R **37d** त्र्यम्बकं] त्र्यम्ब⏑ R^{ac}, त्र्यम्बरं R^{pc} **38c** राजा] भक्त्या R **40a** तथैवान्ये ऽपि] तथान्ये पि हि R **41a** स] सं° R **41c** °मपातयद्] °मेवातप R **41d** °स्येदमु°] °स्येवामु° R

37a एकैकस्य] एकैकश्च **A** **37b** घटानां] घण्टानां A_7, घंटाना A_3, घंठानां A_4 **37c** व्यास] वत्स **A** **37d** °षेचयत्] A_4, °सेचयत् A_3, °सेचयेत् A_7 **38a** धूपैश्च] A_3A_4, om. A_7 (unmetrical) **38b** जप्यै°] यज्ञै° **A** **38c** ततो] तु भो A_3A_4, तु तो A_7 **38d** °नन्यांश्च] A_3A_7, °नन्याश्च A_4 **39a** °भिर्मेध्यै] A_3, °भिर्मध्यै A_4, °भि मध्यै A_7 **39b** रत्नै°] A_3A_4, रन्तै° A_7 **39c** शय्यासनाद्यैश्च] शय्या{°र्य्या° A_7}सनांश्चैव A_3A_7, शय्यासनं चैव A_4 **39d** स्तूयमानो] A_3A_4, स्तूयमाणो A_7 **40a** तथैवान्ये ऽपि] तथान्ये पि हि **A** • दैत्येन्द्राः] A_3A_4, दैत्येन्द्रा A_7 **40d** ते] A_3A_7, च A_4 **41c** पद्माम°] पद्माम° A_3A_7, प+द्मां+म° A_4

37(d^5–d^6) S_3 **38**(a^3) S_1 **39**(b^1) S_1 **40**⟨d^3–d^5⟩(d^6–d^8) S_3 **41**(a^6, b^2–b^3)⟨b^4⟩(b^5–b^7) S_1, (a^1) S_3

37b घटानां] S_1Bh, घण्टानां S_2, घण्टाना S_3 **37d** त्र्यम्बकं] S_2**A**Bh, त्र्यम्बक S_1S_3 • °षेचयत्] $S_1S_2S_3RA_4$, °सेचयत् Bh **38a** गन्धैः] S_2S_3R**A**Bh, गन्धै S_1 • धूपैश्च] $S_2S_3RA_3A_4$Bh, जप्यैश्च S_1 **38b** जप्यैर्] S_1S_2RBh, जप्यै S_3 **38d** °नन्यांश्च भोजयेत्] $S_2RA_3A_7$, °नन्याश्च भोजयेत् S_3, °नन्यानभोजयेत् S_1, °नन्यानभोजयत् Bh (em.?) **39a** °भिर्मेध्यै] S_2RA_3Bh, °भिर्म्मोक्ष्यै S_1, °भि मेक्ष्यौ S_3 **39b** रत्नैर्] $S_1S_2RA_3A_4$Bh, रत्नै S_3 **39c** °शय्या°] $S_2S_3RA_3A_4$Bh, °शैया° S_1 **39d** स्तूयमानो] $S_1S_2RA_3A_4$Bh, भूयमानो S_3 **40a** तथैवा°] S_1S_3Bh, तथेवा° S_2 • दैत्येन्द्राः] RA_3A_4Bh, दैत्येन्द्रा $S_1S_2S_3$ **40c** चक्रुः] S_1S_2R**A**Bh, चक्रु S_3 **40d** ते] $S_2S_3RA_3A_7$Bh, च S_1 **41a** अन्धकं] S_1R**A**Bh, अन्धं+क+ S_2, अन्धक S_3 (unmetrical) • स गृहीत्वा तु] S_2S_3**A**Bh, सुगृ(ही)त तु S_1 (unmetrical) **41c** पद्माम°] $S_1^{pc}S_2S_3$Bh, पभ्याम° S_1^{ac} **41d** रुद्रस्येदमु°] S_2S_3**A**Bh, रुद्र⟨उ⟩स्यायमु° S_1

एष देवः सदा पुत्र तवास्तु सुमुखः प्रभुः।
अस्मिन्भक्तिस्त्वया कार्या भाविता परमेश्वरे॥ ४२॥
एष वन्द्यश्च पूज्यश्च अतो नास्ति परो गुरुः।
पूजयेथाः सदैवैनं भक्तितः परमेश्वरम्॥ ४३॥
सनत्कुमार उवाच।
स एवमुक्त्वा प्रणिपत्य शंकरं महासुरः सो ऽसुरदानवेश्वरः।
जगाम धीमान्पुनरेव निर्वृतो निवेशनं देवपतिर्यथा स्वकम्॥ ४४॥

इति स्कन्दपुराणे पञ्चसप्ततितमो ऽध्यायः॥ ७५॥

42d भाविता] भविता R **43a** एष] अयं R • पूज्यश्च] पूज्यश्च R **43b** अतो नास्ति परो] ततो नास्त्यपरो R **43c** सदैवैनं] सदैवेनं R **44a** स एवमुक्त्वा] एवं स उक्त्वा R **44c** °न्पुनरेव] °न् गृहमेव R **44d** °र्यथा स्वकं] °र्यथासुखं R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे पुरप्रमोदो नामाध्यायः R

42a एष देवः] देवदेवः **A** **42ab** पुत्र तवास्तु] पुत्रस्तवास्तु A_7, पुत्र वास्तुषु A_3A_4 (unmetrical) **42b** सुमुखः] समुखः **A** **42c** कार्या] A_3A_4, कार्य्यो A_7 **42d** भाविता] A_4, भविता A_3A_7 • परमेश्वरे] परमेश्वरः **A** **43a** पूज्यश्च] A_3A_4, पू+ह्य+श्च A_7 **43b** अतो] उक्तो A_3A_4, दुक्तो A_7 • नास्ति परो] नास्त्यपरो **A** **43c** पूजयेथाः] पूजयित्वा **A** • सदैवैनं] A_3, सदैवेनं A_4A_7 **44b** सो ऽसुर°] सोदर° A_3A_4, सादरः A_7 (unmetrical) **44c** निर्वृतो] A_3A_4, निर्वृत्तो A_7 (unmetrical) **44d** °र्यथा स्वकम्] °र्यथासुरं **A** **Col.** इति{इति श्री° A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे पुरप्रवेशो{°प्रमाणो A_7} नामाध्यायः **A**±

43(b^8) S_1, (a^1) S_2 **44**⟨a^1–a^{12}⟩(b^1–b^5, d^7–d^9) S_1, (c^8–c^9) S_2, (a^3–a^4) S_3

42a देवः] RABh, देव $S_1S_2S_3$ **42ab** पुत्र त°] $S_1S_2^{ac}S_3$RBh, पुत्रः त° S_2^{pc} **42b** सुमुखः] S_2S_3RBh, सुमुख S_1 **42c** अस्मिन्भक्तिस्त्व°] S_2S_3RABh, अस्मिं भक्ति त्व° S_1 • कार्या] S_2^{pc}R A_3A_4Bh, कार्य $S_1S_2^{ac}S_3$ **43a** पूज्यश्च] $S_1S_2A_3A_4$Bh, पूजश्च S_3 **43b** परो] S_2S_3RABh, पुरो S_1 **43c** पूजयेथाः] RBh, पूजयेथा $S_1S_2S_3$ • सदैवैनं] $S_2S_3A_3$Bh, सदेवेन S_1 **43d** भक्तितः] S_2S_3RABh, भक्तितं S_1 **44a** प्रणिपत्य] $S_2S_3^{pc}$RABh, प्रणिणत्य S_3^{ac} **44b** महासुरः] S_2S_3RABh, (महासुर) S_1 (unmetrical) • सो ऽसुर°] RBh (em.?), (सा)सुर° S_1 (tops lost), सासुर° $S_2^{pc}S_3$, (जगाम) S_2^{ac} (unmetrical) **44c** धीमन्] S_2S_3RABh, धीमा S_1 **44cd** निर्वृतो नि°] S_2S_3RA_3A_4Bh, निर्वृतिर्न्नि° S_1 **44d** °वेशनं] S_1S_2RABh, °वेशन S_3 (unmetrical) • स्वकम्] S_2S_3Bh, स्वकमिति S_1 (इति part of col.) **Col.** स्कन्दपुराणे कौमुद्यांमुत्साहने ⟨नो⟩नामाध्यायः॥ ⊙ S_1, स्कन्दपुराणे चतुस्सप्तर्यो ध्या(य)ः॥ ⊙ S_2, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामध्यायः ७४ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3

षट्सप्ततितमो ऽध्यायः।

सनत्कुमार उवाच।
अथ तस्यां सह स्त्रीभिः कौमुद्यां दैत्यदानवाः।
रेमिरे रक्तमनसो देवाः स्वर्गगता इव॥ १॥
तत्र काचिच्छुभापाङ्गी पद्मं दिव्यं मुखोपरि।
मुखारविन्दत्राणार्थं ददौ सोमभयादिव॥ २॥
अपरा चरणेनेत्य प्रियं मत्ताभ्यताडयत्।
शीतांशुरिव पादेन विकचं शरदम्बुजम्॥ ३॥
अपरा राजमार्गाणामनभिज्ञाः कुलस्त्रियः।
स्फाटिकोपचितां भूमिं दृष्ट्वा मुञ्चन्ति पादुकाम्॥ ४॥

---

1 KR p. 381: अथ तस्यां सह स्त्रीभिः कौमुद्यां दैत्यदानवाः। रेमिरे रक्तमनसो देवाः स्वर्गागता भवे॥
2 KR p. 381: तत्र काचिच्छुभापाङ्गी पद्मं दिव्यं मुखोपरि। मुखारविन्दत्राणार्थं ददौ सोमभयादिव॥

1c रक्त°] तुष्ट° R **2a** काचिच्छुभापाङ्गी] काचि शुभापाङ्गीं R **3ab** अपरा चरणेनेत्य] अपरो वरणेनेद्य R **4a** अपरा] अप्सरो R **4b** °नभिज्ञाः] °नभिज्ञा R **4c** °कोपचितं] °कापचितं R **4d** पादुकाम्] पादुकाः R

1a स्त्रीभिः] A_3A_4, स्त्रीभि A_7 **1c** रक्त°] A_7, मुक्त° A_3, सक्त° A_4 **2a** तत्र काचिच्छु°] काचित्तत्र शु° **A** **2b** मुखोपरि] A_3, सुखोपरि A_4A_7 **2c** मुखारविन्द°] सुखारवृंदं A_3A_4, सुखारविन्दं A_7 **3a** चरणेनेत्य] चरणे नित्यं **A** **3b** मत्ताभ्यताडयत्] तं सम{°मा° A_4(unmetrical)}ताडयत् **A** **3d** विकचं] कवचं A_3A_7, कवचां A_4 • शरदम्बु°] A_3A_7, शारदांबु° A_4 **4a** °मार्गाणा°] °मार्गाना° **A** **4b** °नभिज्ञाः] A_3A_4, °नभिज्ञा A_7 **4c** भूमिं] A_3, भूमीं A_4A_7 **4d** मुञ्चन्ति] A_3A_7, मुचंति A_4 • पादुकाम्] पादुकाः **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 (upto **20 a**[3] and from **50 d**[1]; f. 126 lost) photos 6.22b (f. 125^v, retraced) and 8.7a (f. 127^r); S_2 exposures 109a–110 (f. 116^v–117^v); S_3 f. 125^v–127^r; R f. 145^v–147^r; A_3 f. 84^r–85^r; A_4 f. 120^r–121^v; A_7 f. 118^v–120^r.
1(a^7–b^4, c^8–d^4)⟨d^5–d^8→⟩ S_1, (speaker indication) S_2 **2**⟨←a^1–a^4⟩ S_1

1a तस्यां] S_2R**A**Bh, तस्या S_1S_3 • स्त्रीभिः] $S_1S_2^{pc}$RA_3A_4Bh, स्त्रीभि $S_2^{ac}S_3$ **2a** काचिच्छुभा°] S_2S_3Bh, ⏑ ⏑च्छभा° S_1 **2ab** °पाङ्गी पद्मं] S_1S_2**A**Bh, °पागी पद्म S_3 **2b** मुखोपरि] S_2S_3RA_3Bh, सुखोपरि S_1 **2c** मुखा°] S_2S_3RBh, मखा° S_1 • °विन्दत्राणार्थं] S_2RBh, °विन्दुत्तृाणार्त्थ S_1, °विन्दुत्राणार्थ S_3 **2d** सोम°] S_2S_3R**A**Bh, सोमं S_1 **3a** चरणेनेत्य] $S_1S_2S_3$, चरणेनैत्य Bh (em.) • प्रियं] S_1S_2R**A**Bh, प्रिय S_3 **3b** °ताडयत्] S_2S_3R**A**Bh, °ताडयन् S_1 **3c** शीतांशुरिव पादेन] S_2S_3R**A**Bh, शीतांशुचिच मादेन S_1 **3d** विकचं शरदम्बुजम्] RBh (em.?), विकचं शरदाम्बुजम् S_2S_3, शरदविकचम्बजम् S_1 (unmetrical) **4a** अपरा] S_2S_3**A**Bh, अमरा S_1 **4ab** °मार्गाणाम°] S_1S_2RBh, °मार्गाणांम° S_3 **4b** °नभिज्ञाः] $S_2^{pc}A_3A_4$Bh, °नविज्ञा S_1, °नभिज्ञा $S_2^{ac}S_3$ **4c** स्फाटिको°] S_1S_2**A**Bh, स्फटिको° S_3 • °पचितां] S_2R**A**Bh, °पचितं S_1, °पचिता S_3 • भूमिं] S_2S_3RA_3Bh, भूमि S_1 **4d** दृष्ट्वा] S_1S_2R**A**Bh, दृष्टा S_3 • मुञ्चन्ति] S_1RA_3A_7Bh, मुञ्चति S_2S_3 • पादुकाम्] S_2Bh, पादुकं S_1, पादुका S_3

उत्कृष्य वसनांश्चान्या विप्रेन्द्र जलशङ्कया।
राजमार्गेषु गच्छन्ति दृष्ट्वा मणिचितां भुवम्॥ ५॥
काचित्प्रियेण संत्यक्ता रक्तेनान्यत्र निर्गता।
गृहाच्चन्द्रांशुभिः स्पृष्टा पपात मदनालसा॥ ६॥
पतितैव च सा सोममुवाचेदं कुलाङ्गना।
भूयो मां त्वं करैस्तीक्ष्णैर्दहसे नलिनीमिव॥ ७॥
सूर्येण किल दग्धानि जीवयस्यौषधानि ह।
मदनेन कथं दग्धां न जीवयसि मां दृढम्॥ ८॥
काश्चिद्भ्रमन्त्यो दोलासु दोलयन्त्यो वरस्त्रियः।
जलचन्द्रा इवाभान्ति वीचीचञ्चलमूर्तयः॥ ९॥

---

6 KR p. 381: काचित्प्रायेण सन्त्यक्ता विमानात्तत्र निर्गता। गृहाच्चन्द्रादिभिः स्पृष्टा पपात मदमानसा (var. in D: मदनालसा)॥

5a वसनांश्चान्या] वसनान्यन्या R **5c** गच्छन्ति] गच्छन्ती R **5d** विप्रेन्द्र] विप्रेन्नु R **6a** संत्य-क्ता] संत्यत्का R **6b** रक्तेना°] वक्रेचा° R **6c** गृहाच्च°] गृहाश्च° R **6d** मदनालसा] मदलालसा R **7a** पतितैव च सा] पतिता वचसा R **7b** कुलाङ्गना] कुलाकुला R **7d** °र्दहसे] °र्गहस्व R **8a** किल] किं न R **8b** ह] च R **8c** दग्धां] दग्धा R **8d** दृढम्] कृताम् R **9a** काश्चिद्भ्रमन्त्यो] कश्चिङ्भ्रमन्त्यो R **9c** जलचन्द्रा] चलचन्द्रा R

5a वसनांश्चान्या] वसनान्याशु{°सु A_4} **A** **5c** गच्छन्ति] A_4A_7, गच्छन्ती A_3 **5d** मणिचितां भुवम्] मालाचितातुरं A_3A_4, माणाचिता भुवं A_7 **6a** संत्यक्ता] A_3A_7, संत्यत्का A_4 **6b** रक्तेना°] वक्र्तेना° **A** • निर्गता] निर्गताः A_3A_7, गर्विताः A_4 **6c** गृहाच्च°] A_3A_4, गृहाश्च° A_7 **6c** स्पृ-ष्टा] स्पृष्ट्वा A_3A_4, पृष्ट्वा A_7 **6d** मदनालसा] मधुना{°ला° A_4}लसा **A** **7a** पतितैव] पतितेव **A** **7c** त्वं करै°] A_3A_7, त्वत्करै° A_4 **7d** °र्दहसे नलिनीमिव] °र्दह्यसे चापरामिव **A** **8b** ह] च **A** **9a** काश्चिद्भ्रमन्त्यो] काचित् भ्रमंतो **A** **9b** दोलयन्त्यो] दोलयांत्या A_3A_7, दोलयांसा A_4 **9c** जलचन्द्रा] ज्वलच्चन्द्रा **A** **9d** वीची°] वीचि° **A**

5(a^3, a^7–b^1)⟨b^2–b^7⟩ S_1 **6**⟨a^1–a^2⟩ S_1 **8**(a^6) S_1 **9**(a^4, c^4) S_1

5a उत्कृष्य] S_1S_2R**A**Bh, उत्कृप्य S_3 • वसनांश्चान्या] em., वपना(नन्य) S_1, वसनां चान्या S_2, वसाना चान्या S_3 (unmetrical), वसनं चान्या Bh (em.?) **5b** °शङ्कया] S_2S_3R**A**Bh, ⊔ यत् S_1 (retraced) **5d** °चितां भुवम्] S_2S_3RBh, °चाङ्गुतत् S_1 (retraced) **6a** काचित्प्रियेण] S_2S_3R**A**Bh, ⊔ त्प्रियेण S_1 • संत्यक्ता] $S_2S_3A_3A_7$Bh, सच्यक्ता S_1 **6b** रक्तेनान्यत्र] S_2S_3, रक्तिनान्यग्रि S_1, रक्तेनान्येन Bh (conj.?) • निर्गता] S_2S_3RBh, निर्गतं S_1 **6c** गृहाच्चन्द्रांशुभिः] A_3A_4Bh, गृहाचन्द्रांशुभि S_1, गृहाच्चन्द्राङ्शुचि S_2, गृहाचन्द्राशुभि S_3 • स्पृष्टा] S_2S_3RBh, पृष्ध्या S_1 **7a** पतितैव च सा] S_2S_3Bh, पतिता वचसा S_1 **7c** मां] S_1S_2R**A**Bh, मा S_3 • करैस्तीक्ष्णैर्] S_2RA_3A_7Bh, करै तीक्ष्णैर् S_1, करैस्तीक्ष्णै S_3 **7d** नलिनी°] S_2S_3RBh, दलिनी° S_1 **8a** सूर्येण] S_1S_2R**A**Bh, सूर्येणा S_3 **8b** °यस्यौषधानि] S_2S_3R**A**, °यस्योषधानि S_1, °यस्यौषधनि Bh (typo, unmetrical) • ह] S_2S_3Bh, च S_1 **8c** दग्धां] S_2**A**Bh, दग्ध S_1, दग्धा S_3 • मां] S_2R**A**Bh, मा S_1S_3 **8d** जीवयसि] S_2S_3R**A**Bh, जीवयति S_1 **9a** काश्चिद्भ्रमन्त्यो] em., काचिद्भ्रमत्यौ S_1, काचिद्भं+म+त्यो S_2, काचिद्भ्रमंत्यो S_3, काश्चिद्भ्रमण्यो Bh (conj.?) **9b** दोलयन्त्यो वरस्त्रियः] S_2S_3R, दोलयन्तो वरस्त्रियेः S_1, दोलयन्त्यो परस्त्रियः Bh (typo) **9c** °चन्द्रा] S_2S_3R, °चन्द्र S_1Bh • इवाभान्ति] S_2S_3R**A**Bh, इवाभाति S_1 **9d** वीची°] $S_1S_2S_3$R, वीचि° Bh

केचिद्गायन्ति सहिताः स्त्रीभिर्दैत्या महाबलाः ।
गन्धर्वा नन्दनवने अप्सरोभिर्यथा सह ॥ १० ॥
राजमार्गः क्वचिद्भाति स्त्रीभिर्बह्वीभिरावृतः ।
यथा नभसि चित्रो ऽसौ दिव्यो देवपथः शुभः ॥ ११ ॥
क्वचिन्नूपुरकाञ्चीनां कोकिलानां च निस्वनः ।
बभौ श्रोत्रसुखः श्रोतुं कलामदनदीपनः ॥ १२ ॥
क्वचिद्रमणरक्तानां स्त्रीणां व्यास प्रियैः सह ।
हृदयव्याकुलकरः श्रूयते मधुरस्वरः ॥ १३ ॥
एवं समभवद्व्यास बहुचित्रस्तदोत्सवः ।
दानवानां तदा प्रीतिसौख्यविश्रम्भवर्धनः ॥ १४ ॥
तस्मिन्नुपरते भूयः पूर्ववत्संप्रतिष्ठिते ।
प्रकृतिस्थे जने व्यास दानवास्ते समागताः ।
विविशुर्भीमसंह्रादाः सभां दिव्यां मनोरमाम् ॥ १५ ॥

11a °मार्गः] °मार्गे R **11c** यथा] वथा R **12cd** बभौ श्रोत्रसुखः श्रोतुं कला°] बहु स्रेत्रेसुख स्रोतुं कालो R **13a** °चिद्रमण°] °चिण्ररण° R **13d** मधुरस्वरः] मधुसूदनः R **14b** °दोत्सवः] °दोत्सवैः R **14c** प्रीति°] प्रीतिः R **15b** °तिष्ठिते] °तिष्ठते R **15e** °संह्रादाः] °निर्ह्रादाः R

10b स्त्रीभिर्] A$_3$A$_4$, स्त्रीभि A$_7$ **10c** °वने] A$_3$A$_4$, °रुणे A$_7$ **11a** °मार्गः] A$_7$, °मार्गे A$_3$A$_4$ **12a** °न्नूपुर°] A$_3$A$_4$, °त् नूपूर° A$_7$ **12cd**] भव श्रोत्र{°त्रं A$_4$A$_7$}सुखं श्रोतुरब्धा मदनदर्पतः{मदनपर्दनः A$_4$, नोमदनर्पनः A$_7$} **A** **13a** क्वचिद्रमण°] क्वचित्रमन° **A** **13d** श्रूयते] A$_3$, श्रुयते A$_4$A$_7$ • °स्वरः] A$_3$A$_7$, °श्वरः A$_4$ **14b** °चित्रस्तदो°] °चि{°श्चि° A$_4$}त्रस्ततो° **A** **14c** प्रीति°] A$_7$, प्रीतिः A$_3$A$_4$ **14d** °विश्रम्भ°] A$_4$A$_7$, °विस्रम्भ° A$_3$ • °वर्धनः] °भाजिनः A$_3$A$_4$, °भाजनः A$_7$ **15a** तस्मिन्नु°] A$_3$A$_4$, अस्मिन्नु° A$_7$ **15b** °तिष्ठिते] A$_4$A$_7$, °तिष्टिते A$_3$ **15c** प्रकृतिस्थे] A$_3$A$_4$, प्रकृतिस्ते A$_7$ **15c** जने] जले A$_3$A$_4$, फले A$_7$ **15e** °शुर्भीमसंह्रादाः] °शुस्तामसंहृष्टाः A$_3$A$_4$, °षुस्तामसंदृष्ट्वाः A$_7$

10(b^4) S$_1$ **12**(b^5) S$_1$ **13**(c^1) S$_1$ **15**(c^4, d^4) S$_1$

10b स्त्रीभिर्] S$_2$RA$_3$A$_4$Bh, स्त्रीभि S$_1$S$_3$ **10c** गन्धर्वा] S$_1$S$_2^{pc}$S$_3$R**A**Bh, गन्धार्वा S$_2^{ac}$ • नन्दनवने] S$_2^{pc}$S$_3$RA$_3$A$_4$Bh, नन्ननवने S$_1$, नन्दनवनो S$_2^{ac}$ **10d** अप्सरो°] S$_2$S$_3$R**A**Bh, ह्यप्सरो° S$_1$ • सह] S$_1$R**A**Bh, सहा S$_2^{pc}$, कहा S$_2^{ac}$, रुहा S$_3$ **11a** °मार्गः] S$_2$S$_3$A$_7$Bh, °मार्गे S$_1$ **11b** स्त्रीभिर्] S$_2$R**A**Bh, स्त्रीभि S$_1$S$_3$ • °रावृतः] S$_2$S$_3$R**A**Bh, °रावृता S$_1$ **11d** दिव्यो] S$_1$S$_2$R**A**Bh, दित्यौ S$_3$ • °पथः] S$_1$S$_2$R**A**Bh, °पथाः S$_3$ **12a** क्वचिन्नूपुर°] S$_1$S$_2^{pc}$RA$_3$A$_4$Bh, क्वचिन्नूपुरु° S$_2^{ac}$, क्वचिनूपुर° S$_3$ • °काञ्चीनां] S$_2$R**A**Bh, °काचीनां S$_1$, °काञ्चीना S$_3$ **12b** कोकिलानां च] S$_2$S$_3$R**A**Bh, नूपुराणा(ञ्च) S$_1$ **12c** श्रोत्रसुखः] S$_1$Bh, श्रोत्रसुखं S$_2$, श्रोतसुखं S$_3$ **12cd** श्रोतुं कला°] S$_2$S$_3$, श्रोतुन्सला° S$_1$, श्रोतुः कला° Bh (conj.) **13b** स्त्रीणां व्यास प्रियैः] S$_1$S$_2$R**A**Bh, स्त्रीणा व्यास प्रियै S$_3$ **13d** मधुरस्वरः] S$_2$S$_3$A$_3$A$_7$, मधुरस्वनः S$_1$, मधुरः स्वरः Bh (em.?) **14a** समभवद्] S$_2$S$_3$R**A**Bh, समभव S$_1$ **14b** °चित्रस्तदो°] S$_2$S$_3$R, °चित्रददो° S$_1$, °चित्रः स उ° Bh (conj.?) **14c** प्रीति°] S$_1$S$_2$A$_7$Bh, प्रीतिं S$_3$ **14d** °विश्रम्भ°] S$_3$RA$_4$A$_7$Bh (em.?), °विस्रद्ध° S$_1$, °विस्रम्भ° S$_2$ **15a** तस्मिन्नुपरते] RA$_3$A$_4$, अस्मिन्नुपरते S$_2$S$_3$, तस्मिनूपुरते S$_1$, तस्मिन्नुपरये Bh (typo) • भूयः] S$_2$S$_3$R**A**Bh, भूय S$_1$ **15b** °तिष्ठिते] S$_1$S$_2^{pc}$A$_4$A$_7$Bh, °तिष्ठितैः S$_2^{ac}$S$_3$ **15c** प्रकृतिस्थे] S$_1$S$_2$S$_3$RA$_3$A$_4$, प्रकृतिस्ते Bh (typo?) **15d** समागताः] S$_2$S$_3$R**A**Bh, समागता S$_1$ **15e** विविशुर्] S$_2$RBh, विविशु S$_1$S$_3$ (unmetrical) • °संह्रादाः] S$_2^{pc}$Bh, °संह्रादा S$_1$S$_2^{ac}$, °सह्रादा S$_3$ **15f** मनोरमाम्] S$_2$S$_3$R**A**Bh, मधारमाः S$_1$

जाम्बूनदमयस्तम्भां वज्रवैडूर्यवेदिकाम् ।
मुक्तादामावलम्बाढ्यां स्रग्दामोत्तमभूषिताम् ॥ १६ ॥
वज्रवैडूर्यनीलेन्द्रमहानीलाम्रपल्लवैः ।
लोहितैः स्फाटिकैश्चैव तथा मरकतैरपि ॥ १७ ॥
दिव्यजालोपसंनद्धां किङ्किणीचित्रशोभिताम् ।
बहुपुष्पफलैश्चैव सर्वकामप्रदैर्द्रुमैः ॥ १८ ॥
उपेतां दीर्घिकाभिश्च बहुशय्यासनां शुभाम् ।
अक्लमां बहुनिष्यन्दां सर्वदुःखविवर्जिताम् ॥ १९ ॥
सर्वकामसमृद्धां च बहुस्त्रीपुरुषाकुलाम् ।
विविशुस्तां सभां दिव्यां दैत्या दर्पसमावृताः ॥ २० ॥
प्रह्लादश्चानुह्लादश्च शिनिर्बाष्कल एव च ।
विरोचनो बलिश्चैव बलिपुत्राश्च विश्रुताः ॥ २१ ॥

16ab ॰स्तम्भां वज्रवैडूर्य॰] ॰स्तम्भा स्वच्छवैदूर्य॰ R **16c** ॰लम्बाढ्यां] ॰लम्बास्तां R **17a** ॰वैडू-र्य॰] ॰वैदूर्य॰ R **17b** ॰नीलाम्र॰] ॰नीलेन्द्र॰ R **17d** मरकतै॰] मारकतै॰ R **18a** ॰पसंनद्धां] ॰पझत्यर्द्धां R (unmetrical) **18d** ॰प्रदैर्द्रुमैः] ॰फलैर्द्रुमैः R (unmetrical) **19b** ॰शय्यासनां] ॰श-य्याशनां R **19c** अक्लमां बहुनिष्यन्दां] (ब)हूनां जलनिष्पन्नां R **20b** ॰पुरुषाकुलाम्] ॰पुरुषैर्युताम् R **20d** दैत्या दर्पसमावृताः] दैत्यवीरशतावृतां R **21ab**] प्रह्रादश्चानुह्रादश्च शिबिर्ब्बास्कलिरेव च R

16a जाम्बू॰] A_3A_4, जाम्बु॰ A_7 **16b** वज्रवैडूर्य॰] वरवैदूर्य॰ **A** **16c** ॰लम्बाढ्यां] ॰लंबांतं A_3A_4, ॰लम्बान्तां A_7 **16d** ॰ग्दामोत्तम॰] A_7, ॰ग्दामातुम॰ A_3A_4 **17a** ॰वैडूर्य॰] ॰वैदूर्य॰ **A** **17b** ॰नीलाम्र॰] A_3, ॰नीलाग्र॰ A_4A_7 **17c** स्फाटिकै॰] A_3A_7, स्फटिकै॰ A_4 **17d–18c**] om. A_3A_4 **18a** ॰लोपसंनद्धां] ॰लापसम्बद्धां A_7 **18b** ॰शोभिताम्] ॰सोभितां A_7 **19b** बहुशय्या॰] बहुशश्वा॰ A_3A_4, बहुसर्य्या॰ A_7 **19c** अक्लमां] अक्रमां **A** • ॰निष्यन्दां] ॰निष्पन्नां A_3A_7, ॰नि-श्पन्नां A_4 **20a** ॰समृद्धां] ॰प्रवृद्धां **A** **20d** दैत्या दर्प॰] दैत्यवीर॰ **A** **21a** ॰श्चानु॰] ॰श्चापि **A** **21b** शिनिर्बाष्कल एव] शिबिरक्षसिरेव **A** **21d** विश्रुताः] A_3A_4, विश्रुता A_7

17(c^7–c^8) S_1 **20**⟨a^4–d^8→⟩ S_1 (one folio lost after this)

16a जाम्बू॰] $S_1RA_3A_4$Bh, जम्बू॰ S_2, जंबू॰ S_3 • ॰स्तम्भां] S_1S_2**A**Bh, ॰स्तम्भा S_3 **16b** ॰वैडूर्य॰] $S_1S_2S_3$, ॰वैदूर्य॰ Bh • ॰वेदिकाम्] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰वेदिका S_1, ॰वेदिकम् S_2^{ac} **16c** मुक्तादामावलम्बाढ्यां] S_2Bh, मुक्तादामविलंबान्तां S_1, मुक्तादामावलम्बाढ्यं S_3 **16d** स्रग्दामो॰] S_2S_3R A_7Bh, स्रग्दासो॰ S_1 **17a** ॰वैडूर्य॰] $S_1S_2S_3$, ॰वैदूर्य॰ Bh **17b** ॰पल्लवैः] S_1S_2R**A**Bh, ॰पलवैः S_3 (unmetrical) **17c** स्फाटिकै॰] $S_1S_2RA_3A_7$Bh, स्फटिकै॰ S_3 **17d** ॰तैरपि] $S_2S_3RA_7$Bh, ॰तामपि S_1 **18a** ॰जालोपसंनद्धां] S_2Bh, ॰लाजोपसन्नद्धा S_1, ॰जालोपसनद्धां S_3 (unmetrical) **18b** किङ्किणी॰] $S_2S_3RA_7$Bh, किंकणी॰ S_1 • ॰शोभिताम्] S_1S_2RBh, ॰शोभिता S_3 **18d** ॰प्र-दैर्] S_2**A**Bh, ॰प्रदै S_1, ॰पदैर् S_3 **19a** उपेतां] S_2R**A**Bh, उपेता S_1S_3 **19b** ॰शय्यासनां] S_2S_3Bh, ॰शय्यासनो S_1 **19c** अक्लमां] S_1S_2Bh, अक्लामा S_3 **20b** ॰षाकुलाम्] S_2**A**Bh, ॰षा-कुलाः S_3 **20c** ॰स्तां] S_2R**A**Bh, ॰स्ता S_3 **20d** ॰समावृताः] S_2**A**Bh, ॰समावृता S_3 **21a** प्रह्लाद॰] **A**, प्रह्राद॰ S_2S_3Bh • ॰ह्लादश्च] **A**, ॰ह्रादश्च S_2S_3Bh **21b** शिनिर्बाष्कल] em. Bh (silently), सिनि बाष्कल $S_2^{ac}S_3$, सिनि बाष्कलि S_2^{pc} **21c** विरोचनो] S_2R**A**Bh, वैरोचनो S_3 **21d** विश्रुताः] $S_2^{pc}RA_3A_4$Bh, विश्रुता $S_2^{ac}S_3$

सहस्राणि दश द्वे च येषां श्रेष्ठो महाबलः ।
बाणो नाम महामायो राजा बाहुसहस्रधृक्॥ २२ ॥
बाणस्य पुत्रा ये चान्ये सहस्राणि दशैव ते ।
मुरो ऽथ मुषुमण्डश्च विप्रचित्तिश्च दानवः॥ २३ ॥
हलो हयशिराश्चैव शम्बरः कालशम्बरः ।
विश्रुतश्चेन्द्रदमनः कालनेमी च दानवः॥ २४ ॥
तथा सुन्दनिसुन्दौ च विपाकः पाक एव च ।
राहुश्च शतकेतुश्च ध्वजस्तारः सतारकः॥ २५ ॥
महिषो दुन्दुभिश्चैव कालकश्च महाबलः ।
अन्धकश्च तथाटिश्च बकः शरभ एव च॥ २६ ॥
स्वर्भानुर्वृषपर्वा च मधुः कैटभ एव च ।
महाकायः शतानन्दः शतदुन्दुभिरेव च॥ २७ ॥
कार्तस्वनश्च हस्ती च वलो नरक एव च ।
ध्वाङ्क्षो मूकेल्वलौ चापि वातापी सासृपुञ्जिकः॥ २८ ॥

23c मुरो ऽथ मुषुमण्ड॰] सुरो ऽथ उष्ट्रमुण्ड॰ R **24a** हलो] इलो R **24b** शम्बरः कालशम्बरः] सम्बरः कालसम्बरः R **24c** ॰दमनः] ॰मनसः R **24d** कालनेमी च] कालनेमिश्च R **26c** तथाटिश्च] तथा विप्र R **27ab**] om. R **28a** कार्तस्वन॰] कार्त्तस्वर॰ R **28c** ध्वाङ्क्षो मूकेल्वलौ चापि] ध्माङ्क्षौल्वकण्वकौ चाशि R **28d** सासृपुञ्जिकः] साक्षपिण्डिकः R

22a दश द्वे च] दशश्चैव A_3A_4, दशस्वेत A_7 **22b** येषां] A_3A_4, षेषां A_7 • श्रेष्ठो] A_3A_7, श्रेष्टो A_4 **22c** ॰मायो] ॰बाहू A_3, ॰बाहो A_4, ॰बसहा A_7 (unmetrical) **22d** ॰धृक्] ॰भृत् **A** **23b** ते] च **A** **23c–25b**] om. **A** **25c** राहुश्च शत॰] वाहश्च दृत॰ A_3A_7, वाहुश्च दृत॰ A_4 **25d** ध्वजस्तारः] ध्वजतारः A_3A_4, ध्वजतार A_7 **26b** कालकश्च] कालश्चापि **A** **26c** तथाटिश्च] तथाद्रिश्च A_3A_4, तथाद्री च A_7 **26d** बकः शरभ] वक्रः सरभ **A** **27ab**] repeated in A_3 **27a** स्वर्भानुर्] $A_3A_3^*A_4$, स्वर्भानु A_7 **27b** मधुः] मधु॰ **A**A_3^* **27c** शतानन्दः] A_3A_4, सतानन्द A_7 **28b** नरक] A_7, लवक A_3A_4 **28c** ध्वाङ्क्षो] A_3A_4, ध्वाक्षो A_7, • मूकेल्वलौ चापि] मु{लु॰ A_7}केलुनौ वापि **A** **28d** वातापी] A_3, वातापिः A_4, वातापि A_7 **28d** सासृपुञ्जिकः] सानुमुंजिकः A_3A_4, सानुमुञ्चिकः A_7

22a दश] R**A**Bh, दशे S_2S_3 **22b** येषां श्रेष्ठो] S_2RA_3Bh, येषा ग्रेष्टो S_3 **22c** बाणो] S_2R**A**Bh, बाणे S_3 **22d** बाहु॰] R**A**Bh, बहु॰ S_2S_3 **23c** ऽथ] R, ध॰ $S_1S_2S_3Bh$ • ॰मण्डश्च] S_2Bh, ॰मण्डाश्च S_3 **23d** ॰चित्तिश्च] $S_2S_3^{pc}RBh$, ॰चितिश्च S_3^{ac} (unmetrical) **24a** हलो] S_3, हालो S_2, कालो Bh (conj.?) **24b** शम्बरः कालशम्बरः] em., सम्बराः कालसम्बरः S_2, शम्बरा कालाशम्बरः S_3 (or स for श, unmetrical), सम्बरः कालसम्बरः Bh (em.?) **25d** ध्वजस्तारः] S_2RBh, ध्वजतारः S_3 **27a** ॰नुर्वृषपर्वा च] $S_2A_3A_3^*A_4Bh$, ॰नुवृषपर्वाश्च S_3 **27b** मधुः] $S_2^{pc}Bh$, मधु॰ $S_2^{ac}S_3$ **27c** ॰कायः] R**A**Bh, ॰काया S_2S_3 • शतानन्दः] RA_3A_4Bh, सतानन्द+:+ S_2, शतानन्द S_3 **28a** कार्तस्वन॰] S_2**A**Bh, कर्त्तास्वन॰ S_3 **28c** ध्वाङ्क्षो] A_3A_4Bh, ध्वाङ्क्षा S_2, ध्वांक्ष S_3

कुण्डलश्चैव मीढश्च पुलोमा चैव विश्रुतः ।
धुन्धुश्च शतमायश्च शतावर्तो ऽथ दुःसहः ॥ २९ ॥
चन्द्रसूर्यौ नरश्चैव देवान्तकनरान्तकौ ।
ब्रह्महा यज्ञहा चैव इल्वलः पिल्वकस्तथा ॥ ३० ॥
मयश्च दानवश्रेष्ठो मयपुत्राश्च विश्रुताः ।
तेषामष्टौ सहस्राणि सर्वे च कृतनिश्चयाः ॥ ३१ ॥
वृत्रश्च दानवश्रेष्ठो नमुचिर्भजहस्तथा ।
शतोदरश्च व्यंसश्च तथायश्च ह्रदोदरः ॥ ३२ ॥
केशी प्रलम्बश्च तथा कबन्धो धेनुकश्च ह ।
हालो गार्ग्यशिराश्चैव कुशः शम्भुस्तथैव च ॥ ३३ ॥
तथा गगनमूर्ध्ना च सालुकः साल्व एव च ।
मेघनादश्च विख्यातो महानादस्तथैव च ॥ ३४ ॥

29b मीढश्च] मीडश्च R **29c** धुन्धुश्च शत°] धुन्धुकश्च त° R **29d** दुःसहः] दुःसह R **30a** °सूर्यौ] °सूर्य्यौ R **30d** इल्वलः पिल्वक°] इल्वकः शिल्वक° R **31a** मयश्च] शेपश्च R **31d** च कृतनिश्चयाः] विकृतमूर्त्तयः R **32a** श्रेष्ठो] श्रेष्टो R **32b** °र्भजह°] °र्भुजक° R **32c** व्यंसश्च] व्यंशश्च R **32d** तथायश्च ह्रदोदरः] तथास्रश्च ह्रदोरकः R **33a** प्रलम्बश्च तथा] प्रलम्बकश्चैव R **33b** ह] यः R **33c** हालो गार्ग्य°] इलो गास्ये° R **34a** °मूर्ध्ना] °मूर्द्धा R **34b** सालुकः साल्व] मानकः पार्थ R

29a कुण्डलश्चैव मीढश्च] कुलश्चैव च{स A_7} पीठश्च **A** **29c** °मायश्च] °मन्युश्च **A** **29d** °वर्तो ऽथ] °वर्तो रि° **A** **30a** °सूर्यौ नर°] °सूर्यो नव°{°र° A_7} **A** **30b** देवान्तकनरान्तकौ] देवान्तनरकान्तकौ **A** **30d** इल्वलः पिल्वक°] इल्वल पिनल° A_3A_4, इल्वनः पिल्वनः A_7 **31a** मयश्च] A_3A_4, यमश्च A_7 • °वश्रेष्ठो] A_3A_7, वः श्रेष्टो A_4 **31b** विश्रुताः] A_3A_4, विश्रुता A_7 **31d** च कृतनिश्चयाः] विकृतमूर्त्तयः **A** **32a** °श्रेष्ठो] A_7, °श्रेष्टो A_3A_4 **32b** °र्भजह°] °र्भोजक° A_3A_7, °र्भौजक° A_4 **32c** शतोदरश्च] सतोदेवश्च A_3A_4, सतोदरश्च A_7 • व्यंसश्च] व्यग्रश्च **A** **32d** तथायश्च ह्रदोदरः] तथाग्रश्च क्रदोदरः **A** **33b** धेनुकश्च] A_7, रेणुकश्च A_3A_4 **33c** गार्ग्यशिराश्चैव] गार्गशिवश्चैव **A** **33d** कुशः] दृश्यः A_3A_4, कुश्च A_7 **34a** गगनमूर्ध्ना] गणपमुद्धा **A** **34b** सालुकः साल्व] शालुकः{°क° A_7(unmetrical)} शालु **A** **34c–36d**] om. **A**

29⟨a^2–a^5⟩(a^6–a^7) S_3 **32**⟨a^2–a^6⟩(a^7–a^8, b^4) S_3

29a कुण्डल°] S_2R, कु⏑⏑ S_3, कण्डल° Bh (typo?) **29b** पुलोमा चैव] R**A**, दुलोमाश्चैव S_2, दुलोमा चैव S_3, दुर्लोमा चैव Bh (em.?) **29c** धुन्धुश्च] S_2**A**Bh, धुर्धुश्च S_3 **29d** दुःसहः] S_2^{pc}**A**Bh, दुस्सह S_2^{ac}, दुसह S_3 (unmetrical) **30c** ब्रह्महा] S_2R**A**Bh, ब्रह्मका S_3 **31a** °श्रेष्ठो] $S_2RA_3A_7$ Bh, °श्रेष्टो S_3 **31b** °पुत्राश्च] S_2S_3R**A**, युत्राश्च Bh (typo) • विश्रुताः] $S_2^{pc}RA_3A_4$Bh, विश्रुता $S_2^{ac}S_3$ **31d** च कृत°] $S_2^{pc}S_3$Bh, च कृ° S_2^{ac} (unmetrical) **32a** °श्रेष्ठो] S_2A_7Bh, (°श्रेष्टो) S_3 **32d** तथायश्च] S_3, ताथायश्च S_2Bh **33a** प्रलम्बश्च तथा] S_2S_3**A**, तथा प्रलम्बश्च Bh (conj.?) **33b** ह] $S_2^{pc}S_3$**A**Bh, हा S_2^{ac} **33c** °शिराश्चैव] RBh (em.?), °शिरा चैव S_2S_3 **34a** °मूर्ध्ना] S_2S_3, °मूर्धा Bh (em.?) **34b** साल्व] S_2S_3, शाल्व Bh (em.?)

खरो ऽथ खररोमा च सूचीलोमा च दानवः।
परिघो ऽपरिघश्चैव दण्डः काश्यप एव च॥ ३५॥
दुन्दुभिश्च महाकायः सैंहिकेयश्च यो गणः।
तथा हालाहलश्चैव अन्धकारक एव च॥ ३६॥
पौलोमाः षष्टिसाहस्राः कालकेयाश्च विश्रुताः।
कालकञ्जाः सहस्राणि अष्टौ ते देवकण्टकाः॥ ३७॥
निवातकवचानां च तिस्रः कोट्यो महाबलाः।
ता एता गणिताः सर्वाः कोट्यः षष्टिः सुरद्विषाम्॥ ३८॥
तत्पक्षान्वर्जयित्वा तु मनुष्यान्पन्नगानपि।
राक्षसाश्च पिशाचाश्च यक्षाः पक्षिण एव च।
तेषामपि तदा व्यास कोट्यो विंशतिसंगताः॥ ३९॥
ते तां सभां समाविश्य सर्वे दर्पात्सुरद्विषः।
सविद्युदुल्का भान्ति स्म प्रावृड्जलधरा इव॥ ४०॥
ते स्रवन्त इवाम्भोदाः सधूमा इव पर्वताः।
महिषा इव नर्दन्तः केतवो ऽनागता इव॥ ४१॥

35b सूचीलोमा] शूचिरोमा R **35d** दण्डः काश्यप एव] दण्डकास्यस्तथैव R **36d** °कारक एव] °कारस्तथैव R **37c** कालकञ्जाः] कालकञ्जा R **38c** सर्वाः] सर्व्वे R **38d** षष्टिः] षष्टि R **39b** °ष्यान्पन्नगा°] °ष्यान्यन्वगा° R **39cd**] राक्षसांश्च पिशाचांश्च यक्षान् पक्षिगणानपि R **40a** समाविश्य] समासाद्य R **40b** दर्पात्] दर्पाः R **40d** °वृड्जलधरा] °वृद्काले म्बदा R **41a** स्रवन्त इवाम्भोदा] प्रवन्त इवाम्भोद R **41d** °नागता] °नाशला R

37a षष्टिसाहस्राः] A_3A_4, षष्ठिसाहश्रो A_7 **37c** कालकञ्जाः] कालकञ्च **A** **38b** कोट्यो] A_3A_4, कोट्या A_7 • महाबलाः] A_7, महाबला A_3A_4 **38c** सर्वाः] सर्वे **A** **38d** कोट्यः] A_7, कोट्य A_3, कोट्ये A_4 • षष्टिः] A_3, षष्टि A_4, षष्ठि A_7 **39a** तत्पक्षान्] उत्पक्षा **A** **39b** मनुष्यान्पन्नगानपि] मानव्यामानुगानपि A_3A_4, मानव्यासानुगा अपि A_7 **39f** °संगताः] °सत्तमाः **A** **40b** सर्वे दर्पात्] सर्वदेवा A_3A_4, सर्व्वदेव A_7 **40c** °दुल्काः] A_3, °दुत्का A_4, °दुद्धा A_7 **40d** प्रावृड्जल°] पूर्णा जल° **A** **41a** स्रवन्त] द्रवन्त A_3A_7, द्रवंता A_4 **41b** सधूमा] साधुना **A** **41c** नर्दन्तः] A_3A_4, नर्द्दन्त A_7 **41d** केतवो ऽनागता इव] कवचा नाशनानिव A_3, कवचां नाशनानि च A_4, कवाचो नाशनानिव A_7

35⟨c^3–c^5⟩(c^6–d^1) S_3 **37**⟨b^1⟩(b^2) S_2 **39**⟨e^1–e^8⟩ S_2 (supplied by a modern hand i.m. possibly from a broken-off fragment)

35a खरो ऽथ] S_2RBh, खरोष S_3 **36a** °कायः] S_2RBh, °काय S_3 **37a** °साहस्राः] RA_3A_4Bh, °सहस्रा S_2 (unmetrical), °साहस्रा S_3 **37b** कालकेया°] S_3R**A**Bh, ⏑(ल)केशा° S_2 **37c** कालकञ्जाः] S_2^{pc}Bh, कालकञ्जा S_2^{ac}, कालकञ्ज S_3 **38a** °कवचा°] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, °कवाचा° S_2^{ac} **38b** कोट्यो] RA_3A_4Bh, कोट्य S_2, कोट्या S_3 **38c** गणिताः सर्वाः] S_2^{pc}Bh, गणिता सर्वा $S_2^{ac}S_3$ **38d** कोट्यः] S_2^{pc}RA_7Bh, कोट्य S_2^{ac}, कोट्या S_3 • षष्टिः] A_3Bh, शष्टि S_2^{ac}, षष्टि⟨+:+⟩ S_2^{pc}, षष्ठि S_3 **39a** °न्वर्जयित्वा] S_2RBh, °न्वजर्यित्वा S_3 (unmetrical) **39cd** °साश्च पिशाचाश्च यक्षाः] S_2S_3**A**, °सांश्च पिशाचांश्च यक्षान् Bh (conj.) **39f** कोट्यो] R**A**Bh, कोट्ये S_2, कोट्या S_3 • °संगताः] S_2S_3R, °संमिताः Bh (conj.) **40a** सभां] S_2R**A**Bh, सभा S_3 **40d** °वृड्जल°] Bh (em.?), °वृङ्जल° S_2S_3 **41a** स्रवन्त] S_2S_3, स्वनन्त Bh (conj.) **41c** नर्दन्तः] RA_3A_4Bh, नर्द्दन्तो S_2, नर्दन्तो S_3

उत्पाता इव निघ्नन्तः सविषा इव पन्नगाः।
गजा इव च संमत्ताः पवना इव वेगिताः।
सुराणां विप्रकारार्थं तस्थुरापूर्य तां सभाम्॥ ४२॥
अथ गत्वा सभापालो राजानमिदमब्रवीत्।
सुखासीनं तदा व्यास सिंहासनगतं युवा॥ ४३॥
प्रणम्य शिरसा पूर्वं जानुभ्यामवनिं गतः।
बद्धाञ्जलिपुटः सम्यग्वाचा श्लक्ष्णपदाक्षरम्॥ ४४॥
स्वामी जयतु सर्वेषामसुराणां जयावहः।
प्रह्लादाद्याः सभां सर्वे विप्रचित्तिपुरोगमाः।
प्राप्ता विदितमस्त्वेव यदन्यत्कर्तुमर्हसि॥ ४५॥
सनत्कुमार उवाच।
ततः सुरद्विषः श्रुत्वा सर्वान्प्राप्तान्सभां तदा।
उत्तस्थौ सहसा राजा शक्रकेतुरिवोत्सवे॥ ४६॥
स किरीटी महादंष्ट्रो मुञ्जकेशो महाहनुः।
आ कर्णाद्दारितास्यश्च महाछत्तृशिरास्तथा॥ ४७॥

42e विप्रकारार्थं] द्विषतो रम्यां R **43d** युवा] मुने R **44b** ॰मवनिं] ॰मवनीं R **44c** बद्धाञ्जलि॰] बद्धाञ्जलि॰ R **44d** श्लक्ष्ण॰] सूक्ष्म॰ R **45a** जयतु] भवांश्च R **45c** प्रह्लादा॰] प्रह्रादा॰ R **45e** प्राप्ता] प्राप्तो R • ॰मस्त्वेव] ॰मस्त्ये⟨व⟩तद् R **47c** आ कर्णाद्दा॰] आकर्णदा॰ R **47d** महाछत्तृशिरास्तथा] महच्छत्तृशिरस्तथा R

42a उत्पाता इव निघ्नन्तः] उत्पपाता इवाघ्नंत{इवाध्वंतः A_4, इव घ्नन्त A_7} **A** **42c** गजा] A_4, जगा A_3, गज A_7 (unmetrical) • संमत्ताः] संमत्ता A_3, संमंत्ताः A_4, सन्मत्ताः A_7 **42e** विप्रकारार्थं] द्विषतां रम्यं A_3A_4, द्विषतां रम्यां A_7 **43c** सुखासीनं] अथासीनं A_3A_4, तथासीनं A_7 **43d** युवा] पुरा **A** **44cd** ॰पुटः सम्यग्वाचा श्लक्ष्णपदाक्षरम्] ॰पुटो वाच{भूत्वा A_4}मुवाच श्लक्ष्णया गिरा{॰राः A_4} **A** **45a** जयतु] भवांश्च **A** **45c** प्रह्लादाद्याः] A_3A_7, प्रह्लाद्याः A_4 (unmetrical) • सभां] सतां **A** **45e** ॰स्त्वेव] ॰स्त्वेवं **A** **47a** स किरीटी] मत्किरीट **A** • ॰दंष्ट्रो] A_3A_4, ॰द्रंष्को A_7 **47b** मुञ्ज॰] भुंज॰ A_3, मुञ्जो॰ A_4, मुञ्च॰ A_7 **47c** आ कर्णाद्दा॰] आकर्णदा॰ **A** **47d** ॰छत्तृ॰] ॰वक्र॰ A_3, ॰चक्र॰ A_4, ॰जक्र॰ A_7 • ॰स्तथा] ॰स्तदा **A**

42a निघ्नन्तः] S_2^{pc}R, निघ्नन्त $S_2^{ac}S_3$, निर्मुक्ताः Bh (conj.?) **42b** सविषा] S_2R**A**Bh, सविशा S_3 • पन्नगाः] S_2R**A**Bh, पनगाः S_3 (unmetrical) **42c** संमत्ताः] S_2RBh, सम्पन्ना S_3 **42d** पवना] $S_2S_3^{pc}$R**A**Bh, पन्नगा S_3^{ac} **42e** ॰कारार्थं] S_2Bh, ॰कारार्थ S_3 **42f** तां सभाम्] R**A**Bh, तांस्सभाम् S_2^{pc}, तस्सभाम् S_2^{ac}, तसभां S_3 (unmetrical) **43b** ॰मब्रवीत्] $S_2^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰म⟨वी⟩+ब्र+वीत् S_2 **43d** युवा] em. Bh (silently), युवाः S_2S_3 **44c** ॰पुटः] RBh (em.?), ॰पुटो S_2S_3 **45a** स्वामी] S_2^{ac}R**A**Bh, स्वामिन् S_2^{pc}, स्वमी S_3 **45b** ॰मसुराणां] S_2R**A**Bh, ॰मसुराणा S_3 • ॰यावहः] $S_2^{ac}S_3$R**A**Bh, ॰यावह S_2^{pc} **45c** प्रह्लादाद्याः] A_3A_7, प्रह्रादाद्याः S_2^{pc}Bh, प्रह्रादाभ्यां $S_2^{ac}S_3$ • सभां] S_2RBh, सभा S_3 **45d** ॰पुरोगमाः] S_2^{pc}R**A**Bh, ॰पुरोगमां $S_2^{ac}S_3$ **45f** यदन्यत्] S_2R**A**Bh, यदन्य S_3 **46b** सर्वान्] S_2R**A**Bh, सर्वा S_3 • ॰प्तान्सभां तदा] R**A**Bh, ॰प्तां सभांस्तदा S_2S_3 **47a** किरीटी] S_2^{pc}RBh, किरीटि $S_2^{ac}S_3$ • ॰दंष्ट्रो] S_2RA_3A_4Bh, ॰द्रष्टो S_3 **47c** आ कर्णाद्दा॰] em. Bh (silently), आ कर्णार्द्दा॰ S_2, आकर्णदा॰ S_3

आजानुबाहुर्वृत्ताक्षः पिङ्गाक्षश्चोर्ध्वरोमवान् ।
वज्रसंहननश्चैव महायोगी महाबलः ।
किरीटेनातिसंभाति रविणेवोदयस्तथा ॥ ४८ ॥
हारवर्याङ्कितोरस्कः सबलाक इवाम्बुदः ।
सपुत्रः प्रययौ व्यास हिमवानिव मूर्तिमान् ॥ ४९ ॥
स तां तदा दानवराजसत्तमो विचित्ररत्नांशुपरीतकुण्डलः ।
सभां विवेशासुरदैत्यपुङ्गवैः समावृतां द्यामुदितैर्ग्रहैरिव ॥ ५० ॥

इति स्कन्दपुराणे षट्सप्ततितमो ऽध्यायः ॥ ७६ ॥

48a ◦बाहुर्वृत्ताक्षः] ◦बाहुधृक् रक्षः R **48b** ◦श्चोर्ध्व◦] ◦श्चोर्द्ध◦ R **48e** किरीटेनातिसंभाति] स विभाति किरीटेन R **48f** ◦णेवोदयस्तथा] ◦णा चोदयो गिरिः R **49ab** हारवर्याङ्कितोरस्कः स◦] हरेर्वय्याक्षितोरक्ष्य सु◦ R **50a** स तां तदा] सभां ततो R • ◦सत्तमो] ◦सत्तमा R **50b** ◦कुण्डलः] ◦कुण्डलाः R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे सभाप्रवेशो नामाध्यायः R

48a आजानु◦] अजानृ◦ A_3, अजानु◦ A_4A_7 • ◦बाहुर्वृत्ताक्षः] ◦बाहुशुद्धाभः A_3A_4, ◦बाहुवृद्धाशु A_7 **48b** पिङ्गाक्षश्चोर्ध्व◦] पिंगाभ्रुः शुद्ध◦ A_3A_4, पिङ्गभ्रुशुद्ध◦ A_7 **48e** ◦नातिसंभाति] ◦न विभाती{◦ति A_7(unmetrical)} स **A** **48f** रविणेवो◦] A_7, रविनेवो◦ A_3, रविनैवो◦ A_4 • ◦दयस्तथा] ◦दयः शुभः **A** **49a** ◦वर्याङ्कितोरस्कः] ◦पर्य्यांकितारक्षः **A** **49cd**] om. **A** **50a** स तां तदा] सभां ततो **A** **50b** ◦परीत◦] ◦पवित्र◦ **A** **50c** सभां] A_3A_4, शभां A_7 • ◦दैत्यपुङ्गवैः] A_7^{pc}, ◦दैटकांबुदामत्तान् यथेंद्रः समुप{◦पै◦ A_3}त्य पुंगवैः A_3A_4 (unmetrical), ◦दै⟨ववृटकाम्बुदान्मत्तान्मथेन्द्रः समुप⟩त्यपुङ्गवैः A_7 (cf. 77.1cd) **50d**] समावृता{◦त्ता A_3}द्यौर्मुदितैर्गृहैरिव A_3A_4, समावृतां कुमुदितैर्गृहैरपि A_7 (unmetrical) **Col.** इति{इति श्री◦ A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे सभाप्रवेशो नामाध्यायः **A**±

50⟨←a^1–c^8⟩(d^4) S_1

48a आजानुबाहु◦] S_2RBh, अजानुबाह◦ S_3 **48d** महाबलः] S_2S_3R**A**, महाबल Bh (typo) **48f** रविणेवो◦] A_7, सविणाचो◦ $S_2^{ac}S_3$, सविता चो◦ S_2^{pc}, सवित्रेवो◦ Bh (conj.?) • ◦दयस्तथा] S_2^{ac} S_3Bh, ◦दये तथा S_2^{pc} **49a** ◦तोरस्कः] S_2^{pc}Bh, ◦तोरस्क S_2^{ac}, ◦तोरस्का S_3 **49c** सपुत्रः] S_2^{pc}RBh, सपुत्र $S_2^{ac}S_3$ **50b** ◦रत्नांशु◦] S_2R**A**Bh, ◦रंनांशु◦ S_3 **50c** सभां] $S_2^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, साभाम् S_2^{ac} **50d** ◦मुदितैर्ग्रहैरिव] RBh, ◦मुदितैर्ग्रहैरिवेति S_2S_3 (इति part of col.), ◦मुदितैरिवेति S_1 (unmetrical; इति part of col.) **Col.** स्कन्दपुराणे शताप्रवेशाध्यायः॥ ⊙ S_1, स्कन्दपुराणे पञ्चसप्तर्यो ध्यायः॥ S_2, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७५ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षस्य सभाप्रवेशो नाम षट्सप्ततितमो ऽध्यायः Bh

सप्तसप्ततितमो ऽध्यायः।

सनत्कुमार उवाच।
स गत्वा तां सभां व्यास अपश्यद्दैत्यदानवान्।
प्रावृट्काले ऽम्बुदान्मत्तान्यथेन्द्रः समुपस्थितान्॥ १॥
मोत्तिष्ठतेति तान्सर्वानवोचदसुराधिपः।
मघापञ्चकमासाद्य भार्गवो ऽम्बुधरानिव॥ २॥
ततो जाम्बूनदे दिव्ये उपविष्टो वरासने।
उद्गच्छन्निव संप्राप्य उदयं तेजसां पतिः॥ ३॥
भाति सिंहासनासीनः स राजा सुरविद्विषाम्।
मेरुशृङ्गमिवासाद्य सबलाको महाम्बुदः॥ ४॥
तस्योपविष्टस्य तदा सर्व एव सुरद्विषः।
जयेति चक्रुरुत्थाय वेदा इव पितामहम्॥ ५॥
स तेषां मध्यगो भाति हिरण्याक्षो ऽसुरेश्वरः।
मध्ये कलभवृन्दानां यथा मत्तो महागजः॥ ६॥

1c ऽम्बुदान्म°] म्बदोन्म° R^{pc}, म्बदान्म° R^{ac} **1d** °स्थितान्] °स्थितः R **2a** मोत्तिष्ठ°] नो-तिष्ठ° R **2b** °नवोचद°] °नुवाच अ° R **2c** पञ्चक°] पञ्चम° R **4c** °वासाद्य] °वादित्यः R **5b** सर्व एव] व्यास सर्व्वे R **5c** °रुत्थाय] °रुत्काय R **5d** वेदा इव पितामहम्] देवा इव शतक्रतुम् R **6a** मध्यगो भाति] मध्यशो याति R **6b** °क्षो ऽसुरेश्वरः] °क्षः सुरेश्वरः R

2a मोत्तिष्ठते°] मा{सा° A_7} तिष्ठंते° **A** **2b** °नवोचद°] °नुवाच सो **A** **2c** मघा°] माया° **A** **2d** भार्गवो ऽम्बु°] ताङ्गी वायु° A_3, भाङ्गीराम्ब° A_7, सर्वायु° A_4 (unmetrical) **2d** °धरानिव] °धराणि च **A** **3a** जाम्बू°] A_3, जाम्बु° A_4A_7 **3b** °विष्टो] A_3, °विष्टे A_4A_7 **3cd**] om. **A** **4a** भाति सिंहासना°] जा{ज° A_7}ति हिंसासमा° **A** **5d** वेदा] देवा **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.7a (f. 127r), 8.6 (f. 127v), 8.9a (f. 128r) and 8.8b (f. 128v); S_2 (upto **1 b**[8]) exposure 110 (f. 117v; after this many folios lost); S_3 f. 127r–129r; R f. 147r–149v; A_3 f. 85r–86v; A_4 f. 121v–124r; A_7 f. 120r–121v.
1(a^4)⟨a^5–d^6⟩(d^7) S_1, ⟨c^1–d^8→⟩ S_2 **2**(a^4–a^5) S_1 **6**(c^8) S_1

1b °दानवान्] S_2^{pc}R**A**Bh, °दानवाः $S_2^{ac}S_3$ **1c** ऽम्बुदान्] **A**Bh, म्बुदा S_3 **1d** °स्थितान्] S_3 **A**Bh, (°स्थि)ता S_1 **2–6**] Bh reads these verses in the order of 5, 2, 6, 3 and 4, conjecturing loss of 3cd. **2a** मोत्तिष्ठ°] S_3Bh (conj.), योतिष्ठ° S_1 **2ab** तान्सर्वान°] em. Bh (silently), तां सर्व्वान° S_1, तां सर्वानु° S_3 **2c–5b**] om. S_1 **2c** मघा°] S_3R, माया° Bh **2d** भार्गवो ऽम्बु°] S_3R, भोगी वायु° Bh (conj.?) **3a** जाम्बू°] RA_3Bh, जम्बू° S_3 • दिव्ये] S_3^{pc}R**A**Bh, देवि S_3^{ac} **3cd**] (S_3)R, Bh conjectures loss of two pādas. **3c** उद्गच्छन्निव] R, उद्गच्छनिव S_3 **3d** °सां पतिः] R, °साम्पतिं S_3 **4a** भाति सिंहासनासीनः] RBh (conj.?), भाति सिंहासनासीनं S_3 **5a** तस्योप°] S_3R**A**, तस्य प्र° Bh (conj.) **5c** चक्रुरु°] S_3R**A**Bh, चकुरु° S_1 **5d** °महम्] S_3**A**Bh, °महत् S_1 **6a** °षां मध्यगो] **A**, °षामग्यशो S_1, °षां मध्यतो S_3, °षामग्रगो Bh (conj.) **6b** °क्षो ऽसुरेश्वरः] S_3**A**, °क्षो महासुरः S_1Bh **6d** मत्तो] S_3R**A**Bh, मंगे S_1

बभूवुरुपविष्टास्ते तूष्णीमेवासुरास्तदा ।
सिसृक्षवो जलं काले नीलाम्भोदा इवोन्नताः ॥ ७ ॥
सनत्कुमार उवाच ।
स तेषामिङ्गितं ज्ञात्वा कालं च सुरतापनः ।
हिरण्याक्षः स्वयं राजा तानुवाच सुरद्विषः ॥ ८ ॥
यूयं सर्वे महामायाः शृणुध्वं संयताः समम् ।
कालप्राप्तं च पथ्यं च शिष्या इव गुरोर्वचः ॥ ९ ॥
मम भ्राता प्रियो ह्यासीज्ज्येष्ठः पूज्यो यथा पिता ।
हिरण्यकशिपू राजा महात्मा सत्यसंगरः ॥ १० ॥
धार्मिकश्च वदन्यश्च यज्वा दाता तपोन्वितः ।
आहिताग्निश्चतुर्वेदः सर्वभूतसुखावहः ॥ ११ ॥
राज्यार्थे स हतो देवैर्निकृत्या मूढमानसैः ।
तस्य दुःखेन तप्यामि शुष्यामि च महासुराः ।
सलिलादुद्धृतं ग्रीष्मे पद्मं कुसुमितं यथा ॥ १२ ॥

7b °स्तदा] °स्ततः R **7d** नीलाम्भोदा] नीलाम्भोद R **8d** तानु°] तमु° R **9a** यूयं] भूयः R^{pc}, भूयं R^{ac} **9b** °ताः समम्] °ता मम R **9c** पथ्यं च] पश्यन्त R **10a** प्रियो] पुरा R **11a** वदन्य°] वदान्य° R **12c** दुःखेन] खेद R (unmetrical)

7a °विष्टास्ते] °विष्टाश्च A_3A_4, °विष्टा A_7 (unmetrical) **7d** °वोन्नताः] A_3A_4, °वोन्नता A_7 **8a** °मिङ्गितं] A_3A_4, °लिङ्गितं A_7 **8b** कालं च] A_7, कांचनं च A_3A_4 (unmetrical) **9a** °मायाः] °मायां **A** **9b** °ताः समम्] °ता मम **A** **10ab** °सीज्ज्येष्ठः] A_3, °सीज्ज्येष्टः A_4, °सीह्येष्ठः A_7 **10b** पूज्यो] A_3A_4, पुत्रो A_7 **11a** वदन्य°] वदान्य° **A** **11d** °भूतसुखावहः] A_3, °भूतासुखा-वहः A_4, °भूतः शुखावह A_7 **12b** मूढमानसैः] मूलमानसः A_3A_4, मूलमासनः A_7 **12c** दुःखेन] खेदे थ A_3A_4, खेद थ A_7 • तप्यामि] A_3A_7, तप्यासि A_4 **12d** शुष्यामि च] तत्कुरुष्व **A** **12e** °दुद्धृतं] °दुत्थितं A_3A_4, °दुष्कृतं A_7 **12f** कुसुमितं] A_3A_4, कुशुमितं A_7

7$(a^5)\langle a^6–d^7\rangle$ S_1 **9**(c^7) S_1 **10**$(a^6)\langle a^7–d^5\rangle(d^6)$ S_1 **11**$\langle d^7–d^8\rangle$ S_3 **12**(f^2, f^6) S_1, $(a^1–a^3)$ S_3

7a °विष्टास्ते] S_3R, °विष्टाश्च Bh **7c** जलं काले] R**A**Bh, जल कालं ⟨काले⟩ S_3 (unmetrical) **7d** नीलाम्भोदा] **A**Bh, नीलाम्भोद S_3 • °वोन्नताः] RA_3A_4Bh, ···ताः S_1, °वोन्नता S_3 **8a** तेषामिङ्गितं] S_3RA_3A_4, तेषामिंशतं S_1, तेषांमिङ्गितं Bh (typo) **8c** हिरण्याक्षः स्वयं] S_1R**A**Bh, हिरंण्याक्ष स्वय S_3 **9a** °मायाः] RBh (em.?), °माया S_1S_3 **9d** °र्वचः] S_3R**A**Bh, °र्वच S_1 **10ab** ह्यासीज्ज्येष्ठः] RA_3Bh, ह्याषीज्येष्टः S_3 **10d** °संगरः] S_1R**A**Bh, °सङ्गताः S_3 **11a** वद-न्य°] S_3, तदन्य° S_1, वदान्य° Bh **11b** यज्वा] S_3R**A**Bh, यज्ञा S_1 • तपोन्वितः] S_3R**A**Bh, तपोन्विताः S_1 **11c** °र्वेदः] S_3R**A**Bh, °र्वेद S_1 **11d** °वहः] S_1^{pc}RA_3A_4Bh, °वह S_1^{ac} **12ab** देवैर्नि°] R**A**, देवै नि° S_1S_3, देवैर्वि° Bh (conj.?) **12c** तप्यामि] S_1RA_3A_7Bh, चाद्यापि S_3 **12d** शुष्यामि च] S_1RBh, शुश्यामिव S_3 • महासुराः] S_3R**A**Bh, महासुरा S_1 **12e** °दुद्धृतं] S_1RBh, °दुद्धृत S_3 **12f** पद्मं कुसुमितं] S_1RA_3A_4Bh, पद्म कुसुमित S_3 (unmetrical)

तेषां कर्तुमहं दण्डं शक्तो ऽस्म्यसुरविद्विषाम् ।
भवतां तत्र बालानां रक्षार्थं नोद्यमाम्यहम् ॥ १३ ॥
सो ऽहं दण्डं स्वयं कर्तुमेकाक्यसुरविद्विषाम् ।
गमिष्यामि न संदेहो मा भीर्भवतु वो ऽसुराः ॥ १४ ॥
सनत्कुमार उवाच ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा दानवास्ते मुदान्विताः ।
परस्परमवेक्षन्त व्रीडया परयान्विताः ॥ १५ ॥
विप्रचित्तिस्तदनुजो भ्रातरं तं महाबलम् ।
उवाच प्रणतः सम्यगर्थवन्मधुरं वचः ॥ १६ ॥
न संदेहो हताः सर्वे त्वयैकेनासुरद्विषः ।
यदि युद्धेन तिष्ठन्ति मायां कांचिदनाश्रिताः ॥ १७ ॥
अबलास्ते न संदेहो निकृत्या बलिनस्तु ते ।
प्रसादयित्वा शिरसा यद्ब्रवीमि निबोध तत् ॥ १८ ॥

13b शक्तो ऽस्म्यसुरवि॰] स शक्रो स्त्यसुर॰ R **14b** ॰मेकाक्यसुरवि॰] ॰मभिकांक्षे सुर॰ R **15cd**] om. R **16d** ॰गर्थवन्म॰] ॰ग्गन्धवन्म॰ R **17b** त्वयैकेना॰] त्वयेनेके R **17c** युद्धेन तिष्ठन्ति] युद्धे च तिष्ठन्ते R **17d** कांचिद॰] काश्चिद॰ R **18c** प्रसादयित्वा शिरसा] प्रसाद्य शिरसा तम्वै R **18d** निबोध तत्] निबोधतः R

13a कर्तुमहं दण्डं] A_3, कर्तुंमहं दंडं A_4, कर्तुमहं दिव्या A_7 **13b** शक्तो ऽस्म्य॰] शक्तो स्मा॰ A_3A_4, शक्रो स्मा॰ A_7 **13c–14b**] om. A_7 **13c** भवतां तत्र] भवतं ते त्र A_3A_4 **13d** नोद्यमा॰] नाद्यमा॰ A_3A_4 **14b** ॰र्तुमेकाक्य॰] ॰र्तुं स्वमेवा॰ A_3A_4 • ॰विद्विषाम्] A_4, ॰विद्विषा A_3 **14cd**] om. **A** **16d** ॰गर्थवन्मधुरं वचः] ॰क् सर्वशत्रुपुरंदरः A_3A_4, ॰क् शर्वशक्रसुबन्धवः A_7 **17a** न संदेहो हताः सर्वे] सस्नेहं तव सर्वे वै A_3A_4, सस्नेह तान्त सर्वे वै A_7 **17d** कांचिद॰] A_3A_4, काञ्चिद्द॰ A_7 **18a** अबलास्ते] A_3A_4, अबनास्ते A_7

13$(a^1)\langle a^2–b^7\rangle(b^8, c^3)$ S_1 **14**$(a^6)\langle b^5–b^8\rangle(c^1)$ S_3 **15**$(c^6)\langle c^7\rangle(c^8)$ S_1 **16**(b^3, b^8) S_1

13a तेषां] R**A**Bh, (त)⏑̱ S_1 (upper part lost), तेषा S_3 • कर्तुमहं दण्डं] RA_3Bh, कर्तुम्महादण्ड S_3 **13c** तत्र] S_1RBh, त्वत्र S_3 **13d** रक्षार्थं] S_1R**A**Bh, रक्षार्थ S_3 • नोद्यमाम्यहम्] S_3R, नोद्यताम्यहं S_1, नोद्यतो ह्यहम् Bh (conj.) **14a** स्वयं] S_1RA_3A_4Bh, स्व(य) S_3^{pc} (unmetrical), स्व(स्व) S_3^{ac} **14b** ॰मेकाक्य॰] $S_1S_3^{pc}$Bh, ॰मेका(ज्य॰) S_3^{ac} **14c** गमिष्यामि] S_3RBh (em.?), गमिश्यामि S_1 **14d** भीर्] S_3RBh (em.?), भी S_1 **15b** दानवास्ते] S_3R**A**Bh, दानवाति S_1 • ॰दान्विताः] R**A**Bh, ॰दान्विता S_1S_3 **15c** ॰मवेक्षन्त] S_3**A**, ॰मु(पे)⏑̱(न्त) S_1, ॰मुदैक्षन्त Bh (conj.?) **15d** ॰यान्विताः] **A**Bh, ॰यान्विता S_1S_3 **16a** ॰चित्तिस्त॰] S_3R**A**Bh, ॰चित्तिं त॰ S_1 **16b** भ्रातरं तं] S_1R**A**Bh, भ्रातरन्त S_3 • महाबलम्] S_3R**A**, महाब(लः) S_1, महाबलः Bh **16cd** सम्यग॰] S_3Bh, संम्यग॰ S_1 **16d** ॰रं वचः] RBh (em.?), ॰रं वच S_1, ॰रम्वच S_3 **17a** हताः सर्वे] R, महा सर्व्वे S_1, हता सर्वे S_3, महासत्त्व Bh (conj.?) **17b** After this Bh conjectures loss of two pādas. **17d** मायां कांचिदना॰] A_3A_4, माया काञ्चि विना S_1, मयाङ्किञ्चिदना॰ S_3, मायां काञ्चिद्विना॰ Bh (em.?) **18a** अबलास्ते] S_3RA_3A_4Bh, अबलान्ते S_1 **18c** प्रसादयित्वा] S_1**A**Bh, प्रसादये त्वां S_3 **18d** निबोध तत्] S_3**A**Bh, निबोधतः S_1

बालैरपि हि यत्प्रोक्तमुपपत्त्या प्रसाधितम्।
तद्ग्राह्यमिति वेधोभिः शास्त्रविद्भिः समीरितम्॥ १९॥
हिरण्यकशिपू राजा भ्राता नो ज्येष्ठ उत्तमः।
सो ऽपि शक्तो ऽहमित्येव एकाकी देवतैर्हतः॥ २०॥
महाबलो ऽपि बहुभिरशक्तैर्हन्यते बलात्।
आक्रन्दं हि विना राजन्नतो विज्ञापयामि ते॥ २१॥
भवतस्तु वयं बाला न तेषामसुरेश्वर।
शक्ता वयं सुयुद्धेन तान्हन्तुं कुलपांसनान्॥ २२॥
तपोयोगबलोपेता मायाभिश्च समन्विताः।
अनुस्मरन्तो वैरं च वयं हंस्याम देवतान्॥ २३॥
यथा तव न निद्रास्ति हिरण्यकशिपोर्वधात्।
तथास्माकं महाराज मा नो बालान्यथा चर॥ २४॥

19c तद्ग्राह्यमिति वेधोभिः] तद्ग्राह्यं वेदविद्भिश्च R **20b** भ्राता] त्राता R • ज्येष्ठ] ह्येष्ट R **20d** देवतै°] दैवतै° R **21b** °शक्तैर्हन्यते बलात्] °शक्ता{°क्तो R^{ac}}वपि हन्यते R **21c** आक्रन्दं] आ-क्रन्द R **21cd** राजन्नतो] राजन्नते R **22b** °सुरेश्वर] R^{pc}, °सुरेश्वरः R^{ac} **22c** वयं सु°] वयन्तु R **22d** तान्हन्तुं] तत्तूर्णं R • °पांसनान्] पांसनम् R **23c** अनुस्मरन्तो] अनुस्वारन्तो R **23d** हंस्याम देवतान्] हिंस्याम दैवतान् R **24a** न निद्रा°] विनिद्रा° R **24b** °र्वधात्] °र्वधे R **24c** मा नो] R^{ac}, मा न R^{pc} • °न्यथा चर] °नवैहि ते R

19a बालैरपि] A_4, बलैरपि A_3A_7 **19ab** °क्तमुपपत्त्या] °क्तं तपसाद्य **A** **19cd**] om. A_3A_4, तद्ग्राह्यं वेदविद्भिस्तु शास्त्रविद्भि समीरितम् A_7 **20b** भ्राता नो] भ्रातरो A_3A_4, भ्राता वा A_7 • ज्येष्ठ] A_4, ज्येष्ट A_3, श्रेष्ठ A_7 **20c** ऽहमित्येव] चाहमिव **A** **20d** देवतै°] दैवतै° **A** **21cd**] om. A_7 • आक्रन्दं हि विना राजन्नतो] आकंदर्णिर्विना राजन् वाता A_3, आकंदगर्विना राजानता A_4 **22a** भवतस्तु] A_7, भरतस्तु A_3A_4 **22b** °सुरेश्वर] °सुरेश्वरः **A** **22d** तान्हन्तुं] A_3A_7, तां हन्तु A_4 • कुलपांसनान्] कुलपांशनान् A_4A_7, कुलापांशनात् A_3 **23d** हंस्याम देवतान्] हिंस्याम दैवतान् **A** **24a** तव न निद्रास्ति] भवन्नमित्रास्ते A_3A_4, भवत्वमिस्रास्ते A_7 **24b** °पोर्वधात्] °पोर्बलात् A_3A_7, °पोबर्लात् A_4 **24d** मा नो बालान्यथा चर] माला{°ल° A_4}वान् दानवैर्विभो **A**

20(d^3) S_1 **22**(c^5–c^7)⟨c^8⟩(d^1–d^4) S_1 **23**(b^5, b^7) S_1

19a बालैरपि] S_3RA_4Bh (conj.), बलेरपि S_1 **19ab** हि यत्प्रोक्तमुप°] S_3R, हिरत्प्रोक्तमुप° S_1, हिरण्याक्ष सूप° Bh (conj.?) **19b** °साधितम्] RABh, °सादितं S_1, °साधिकं S_3 **19c** °मिति वेधोभिः] em., °मि वेदोति S_1 (unmetrical), °मिति वेधौभिः S_3, °मिति – – – Bh **19d** शास्त्रवि-द्भिः] RBh (em.?), शास्त्रविद्भि S_1S_3 **20b** भ्राता] S_1A_7Bh, भ्रात S_3 • ज्येष्ठ] S_1A_4Bh, ज्येष्ट S_3 **20d** देवतै°] S_1S_3, दैवतै° Bh **21ab** बहुभिरशक्तैर्] S_3**A**, बहुभिःरशक्तै S_1, च हरिरशक्तैर् Bh (conj.?) **21c** आक्रन्दं हि] em., आक्रन्द हि S_3, आक्रन्दन्तं S_1Bh **21cd** राजन्नतो] S_1Bh, राजनतो S_3 **22a** °तस्तु वयं] RABh, °तस्तू पयं S_1, °तस्तु वय S_3 (unmetrical) **22b** °सुरेश्व-र] $R^{pc}Bh$ (em.?), °सुरेश्वरः S_1S_3 **22d** तान्हन्तुं] $S_3A_3A_7Bh$, ⏑⏑ा(हंर्त्तु) S_1 • °पांसनान्] em. Bh (silently), °पांसनः S_1, °पान्सनात् S_3 **23b** समन्विताः] RABh, समन्विता S_1S_3 **23c** वैरं च] S_3RABh, वैराश्च S_1 **23d** देवतान्] S_1S_3, दैवतान् Bh **24a** निद्रास्ति] S_1RBh, निन्द्रास्ति S_3 **24b** °र्वधात्] S_3Bh (em.?), °र्व्वधान् S_1 **24c** °थास्माकं] S_1RABh, °थास्माक S_3

यत्र नो योक्ष्यसे राजन्समे वा विषमे ऽपि वा।
तरिष्यामो वयं तद्वै महामत्स्य इवार्णवम्॥ २५॥
प्रह्लादो ऽयं सहभ्राता ससुतः ससुहृज्जनः।
एक एवाह्वयेत्सर्वान्यथा सिंहो महाद्विपान्॥ २६॥
बलिरेष च दैत्येन्द्र एक एव शरीरवान्।
सुरान्सयमवित्तेशाञ्छक्तः सर्वान्प्रबाधितुम्॥ २७॥
अयं बाणश्च तत्पुत्रो राजा बाहुसहस्रधृक्।
एक एव सुरान्सर्वान्विनाशयितुमुद्यतः॥ २८॥
कालनेमिर्महेष्वासो दनुपुत्रः प्रतापवान्।
एक एव सुरान्सर्वान्विनाशयितुमुद्यतः॥ २९॥
इमौ सुन्दनिसुन्दौ च भ्रातरौ बाहुशालिनौ।
उभावेकाकिनौ युद्धे देवान्हन्तुं समुद्यतौ॥ ३०॥
अयं मयश्च विक्रान्तस्तारकस्तार एव च।
अन्ये च दानवाः शूराः शक्ता देवान्प्रबाधितुम्॥ ३१॥

25a नो योक्ष्यसे] त्वां यास्यसे R **25b** ॰न्समे] ॰न्ममै॰ R **25c** तरिष्यामो] भविष्यामो R • वयं तद्वै] वयञ्चैव R **25d** महामत्स्य] R^{pc}, महामत्स्यो R^{ac} **26a** प्रह्लादो ऽयं] प्रसादो पि R **26b** ससुतः] सामात्यः R • ससुहृज्जनः] +स+सुहृज्ञनः R **26c** ॰वाह्वयेत्] ॰वाभूयेत् R **27b** शरीरवान्] महाबलः R **27c** ॰रान्सयम॰] ॰रानपि॰ R (unmetrical) **28a** अयं बाणश्च] स्वयं बालश्च R **28c** एव सुरान्] एवासुरान् R **28d** ॰न्विनाशयि॰] ॰न् स नाशयि॰ R **31a** अयं मयश्च] स्वयं मेघश्च R **31ab** ॰न्तस्तारकस्तार] ॰न्तः प्रभुस्तावेक R

25a नो योक्ष्यसे] त्वं योत्स्यसे **A** **25b** ॰न्समे] ॰न् मामे॰ A_3, ॰न् सामे A_4A_7 • ऽपि वा] पि व A_4, पि च A_3A_7 **25c** तरिष्यामो वयं तद्वै] चरिष्यामो वलं चैव **A** **25d** महामत्स्य] महामत्स्या **A** • इवार्णवम्] A_3A_4, इवार्ण्णव A_7 **26a** ॰भ्राता] A_7, भ्रात्रा A_3A_4 **26b** ससुतः] संवृतः **A** **26cd–28**] om. **A** **29a** ॰र्महेष्वासो] A_3A_4, ॰र्म्महेश्वासो A_7 **29d** ॰मुद्यतः] A_3, ॰मुद्यताः A_4A_7 **30b** च] तु **A** **31a** मयश्च] मयः स **A** **31ab** ॰न्तस्तारकस्तार] ॰न्तः प्रभुस्तारक **A** **31d** ॰बाधितुम्] ॰साधितुम् **A**

25(d^1–d^8) S_1 **26**(c^2–c^7)⟨c^8⟩S_1

25a योक्ष्यसे] S_3Bh (em.?), योक्षसे S_1 **25c** वयं तद्वै] S_3Bh (em.?), वयंन्तद्वै S_1 **25d** महामत्स्य] S_1R^{pc} (upper parts lost in S_1), महात्मस्य S_3, बालमत्स्या Bh (conj.?) • इवार्णवम्] S_1RA_3A_4Bh, इवार्ण्णवे S_3 **26a** प्रह्लादो] S_1^{pc}**A**, प्रह्रादो $S_1^{ac}S_3$Bh • ऽयं] S_1**A**Bh, य S_3 **26b** ससुतः] S_3Bh (em.?), ससुत S_1 (unmetrical) • ॰सुहृज्जनः] $S_1^{pc}S_3$**A**Bh, ॰सुहृजनः S_1^{ac} (unmetrical) **26c** ॰वाह्वयेत्] S_1Bh, ॰वाह्वये S_3 **26d** ॰न्यथा] S_1RBh, ॰न्यया S_3 • ॰द्विपान्] $S_1^{pc}S_3$RBh, ॰द्विषान् S_1^{ac} **27a** दैत्येन्द्र] S_1RBh, चैत्येन्द्र S_3 **27b** शरीरवान्] S_1S_3, सवासवान् Bh (conj.) **27c** ॰न्सयम॰] S_3Bh (conj.), ॰न्समय॰ S_1 **27cd** ॰शाञ्छक्तः सर्वान्प्र॰] RBh (conj.?), ॰शां च्छक्तन्सर्व्वोत्प्र॰ S_1, ॰षां{॰शां S_3^{ac}} शक्तः सर्वा प्र॰ S_3 **28a** बाणश्च] S_3Bh (conj.), मानश्च S_1 • तत्पुत्रो] S_1RBh, तत्पौत्रो S_3 **28c** सुरान्] S_1RBh, सुरा S_3 **29**] om. S_1Bh **29a** ॰नेमिर्महेष्वासो] RA_3A_4, ॰नेमि महेश्वासो S_3 **29c** सुरान्] R**A**, सुरा S_3 **30a** इमौ] S_3R**A**Bh, इमो S_1 **30b** ॰शालिनौ] S_3R**A**Bh, ॰शाडिनौ S_1 **31a** अयं मयश्च] $S_1^{pc}S_3$Bh, अयम्मयश्चं S_1^{ac} **31ab** ॰न्तस्तारक॰] S_3, ॰न्तसारक॰ S_1, ॰न्तः सारक॰ Bh (em.?) **31c** दानवाः] R**A**Bh, दानवा S_1S_3 • शूराः] S_3R**A**Bh, शूरा S_1 **31d** शक्ता] S_3R**A**Bh, शक्तां S_1 • देवान्] S_1R**A**Bh, देवा S_3

एते ऽप्यतिबलाः सर्वे बलवन्तो वयं सदा।
वधिष्यामः सुरान्सर्वान्व्याधा इव मृगान्वने॥ ३२॥
शूरो ऽयमन्धकः श्रीमान्ब्रह्मदत्तवरस्तथा।
प्रसह्य सर्वांस्तान्युद्धे नेष्यते वै यमालयम्॥ ३३॥
एवमेनं समाश्रित्य पालितानेन चैव हि।
करिष्यामो महद्युद्धं देवतानां भयंकरम्॥ ३४॥
पूर्वदेवा वयं सर्वे पश्चात्ते देवताभवन्।
कथं बिभेम तेषां वै सिंहानां शरभा इव॥ ३५॥
सनत्कुमार उवाच।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा अन्धकः सो ऽसुरेश्वरः।
उवाच वचनं तत्र हर्षयन्दानवेश्वरान्॥ ३६॥
महाबला वयं राजन्बलहीनाः सुराश्च ते।
पश्यध्वं देवतान्सर्वान्हतान्यमपुरोगमान्॥ ३७॥
अद्य तं राजहन्तारं दुरात्मानं कुलाधमम्।
मयैकेन हतं पश्य आदित्यानां कनीयसम्॥ ३८॥

32a ऽप्यतिबलाः] चाप्यबलाः R **32d** ॰न्वने] ॰न् मुने R **33a** शूरो] पुत्रो R **33b** ॰स्तथा] ॰स्तव R **35c** बिभेम] बिभेमि R **35d** शरभा] सरभा R **36b** अन्धकः सो] अन्धको प्य॰ R **36d** ॰वेश्वरान्] ॰वेश्वरम् R **37c** देवतान्] दैवतान् R **37d** ॰न्यम॰] ॰न् मम R **38b** कुलाधमम्] दुराधमम् R

32a ऽप्यति॰] A_7, त्यति॰ A_3A_4 **32c** वधिष्यामः] A_7, वधिष्याम A_3A_4 **33b** ॰स्तथा] ॰स्तव **A** **33c** प्रसह्य] प्रहस्य **A** • सर्वांस्तान्युद्धे] सर्वान् यु{सु॰ A_3}द्धेन **A** **34a** एवमेनं] एवंमेतां A_3, एवं सेनां A_4A_7 **35c** बिभेम ते॰] बिभेमस्ते॰ **A** **35d** शरभा] सरभा **A** **36** सनत्कुमार उवाच] om. **A** **36b** अन्धकः] A_3A_7, ऽंधकः A_4 (unmetrical) • सो ऽसुरेश्वरः] सो ऽसुरोत्तमः A_3A_4, सासुरोत्तमः A_7 **36d** ॰वेश्वरान्] A_4A_7, ॰वोत्तमान् A_3 **37c** पश्यध्वं] पर्यध्वं **A** **37d** ॰न्हतान्] ॰न् हता **A** **38b** कुलाधमम्] दुराधमम् **A** **38c–39b**] om. **A**

32(a^4, d^4–d^5) S_1 **35**(c^4)⟨d^4–d^8→⟩ S_1 **36**⟨←speaker indication–a^6⟩(a^7) S_1 **38**(b^3–b^4)⟨←c^1–c^2⟩(c^3) S_1

32a ऽप्यति॰] $S_1^{ac}S_3A_7$Bh, प्रति॰ S_1^{pc} • ॰बलाः] R**A**Bh, ॰बला S_1S_3 **32b** बलवन्तो] S_1R**A**Bh, बलन्तो S_3 (unmetrical) **32c** वधिष्यामः] S_3RA_7Bh, वधिश्याम S_1 • सुरान्सर्वान्] S_1R**A**Bh, सुरा सर्वा S_3 **33b** ॰स्तथा] S_3, ॰स्तदा S_1Bh **33c** सर्वांस्तान्] S_3RBh (em.?), सर्वास्तां S_1 **34a** एवमेनं] $S_1^{pc}S_3$RBh, एवंमेनं S_1^{ac} • समाश्रित्य] S_3R**A**Bh, समाशृत्य S_1 **34c** करिष्यामो] S_1R**A**Bh, करिष्याम S_3 **35a** पूर्वदेवा] S_1R**A**, सर्वदेवा S_3, पूर्वं देवा Bh (em.?) **35b** पश्चात्ते] S_3R**A**Bh, पश्चातै S_1 • देवता॰] S_1R**A**Bh, दैवता॰ S_3 • ॰भवन्] S_3R**A**Bh, ॰भवत् S_1 **35c** बिभेम ते॰] S_1S_3, बिभीम ते॰ Bh (conj.?) **35d** सिंहानां] S_1R**A**Bh, सिङ्हाना S_3 **36** सनत्कुमार उवाच] S_3R (सन उ in S_3), om. Bh **36b** अन्धकः सो] S_3A_3Bh, दन्धकस्सो{॰स्यो S_1^{ac}} S_1 **37a** राजन्] S_3R**A**Bh, राजां S_1 **37b** ॰हीनाः] R**A**Bh, ॰हीनां S_1, ॰हीना S_3 • सुराश्च] S_1S_3R**A**, सुरास्तु Bh (conj.?) **37c** पश्यध्वं] S_1S_3R, पश्य त्वं Bh (conj.?) • देवतान्] S_1S_3**A**, दैवतान् Bh (em.?) **37d** ॰पुरोगमान्] S_3R**A**Bh, ॰सुरोगमां S_1 **38b** दुरात्मानं] R**A**Bh, दूरा(त्मानं) S_1, दुरात्मान S_3 **38cd**] S_1 and Bh have this before 40. **38d** कनीयसम्] S_3RBh (em.?), कनीयसां S_1

अद्य मातादितिस्तेषां दुःखक्लिन्नाश्रुलोचना।
जलं दास्यति सर्वेषां यमस्य पुरवासिनाम्॥ ३९ ॥
तिष्ठध्वं दानवाः सर्वे पर्याप्तो ऽहं दुरात्मनाम्।
अस्माकं राज्यहन्तॄणां मृत्युरस्मि समागतः॥ ४०॥
सनत्कुमार उवाच।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा हिरण्याक्षः प्रतापवान्।
उवाच दानवान्व्यास जयेप्सुरसुराधिपः॥ ४१॥
अद्य पुष्यश्च नक्षत्रमस्माकं बलकारकम्।
अद्यैव दंशिताः सर्वे द्रुतं निर्यात दानवाः॥ ४२॥
अथ ते दानवाः शीघ्रं वाहनानि मुदा युताः।
प्रोत्सारयन्त संग्रामे योग्यानि रिपुबाधने॥ ४३॥
शीघ्रं कुरुध्वं सज्जानि गच्छामो देवतान्प्रति।
– – – – – – – – – – – – – – – – –॥ ४४॥
तेषां स तुमुलः शब्दो वाहनानां बभूव ह।
मन्दरेणेव भिन्नस्य क्षीरोदस्य पुरा महान्॥ ४५ ॥

39b क्लिन्ना°] क्रिन्ना° R **40a** तिष्ठध्वं] तिष्ठन्तु R **40c** °हन्तॄणां] °हन्तृणां R **40d** °रस्मि समागतः] °रश्मि समासतः R **42a** पुष्यश्च] पूय्यश्च R **42d** निर्यात] निर्यातु R **43c** प्रोत्सा-रयन्त] प्रोत्सारयन्तः R **44b** देवतान्] दैवतान् R **44cd**] om. R **45a** स तुमुलः] सुतुमुलः R

39c जलं दास्यति] यं दास्यामि च A_3, यदाप्स्यामि च A_4, जां दास्यामिं A_7 (unmetrical) **39d** °वासिनाम्] °वासिनीं A_3A_7, °वासिनौ A_4 **40c** अस्माकं] युष्माकं **A** **40c** °हन्तॄणां] A_3A_4, °हर्तृणां A_7 **40d** समागतः] A_4, समागमः A_3, समागमाः A_7 **42a** पुष्यश्च] A_4A_7, पुष्य च A_3 **42b** °कारकम्] °कारणं **A** **42d** द्रुतं निर्यात] द्रुता निर्यांतु **A** **43c** प्रोत्सारयन्त] प्रोक्षावयंतु A_3, प्रेक्षावयंतु A_4, प्रोक्षारयन्तु A_7 **44b** देवतान्] दानवान् **A** **44cd**] om. **A** **45a** स तुमुलः] A_7, संतुमुलः A_4, सुतुमुलः A_3 **45c** मन्दरेणेव भिन्नस्य] मन्दवातप्रेरितस्य **A** **45d** पुरा] स्वनो A_3A_4, स्वलो A_7

39(b³)⟨b⁴–d⁸→⟩ S_1 **41**⟨b⁷, d⁵–d⁸→⟩S_1 **42**⟨←a¹–d¹⟩(d²) S_1 **45**(a⁷, c²)⟨c³–d⁸→⟩S_1

39b °क्लिन्नाश्रुलोचना] em., °क्लिनाश्रुलोचना S_3 (unmetrical), ि꣫ ··· S_1, ि–––––– Bh **39cd**] S_3R, –––––––––––––––––– Bh • After this S_1 and Bh have 38cd. **40a** दानवाः] R**A**Bh, दानवा S_1S_3 **40b** ऽहं] S_3R**A**Bh, ह S_1 **40c** राज्य°] S_3R**A**, राज° S_1Bh **40c** °हन्तॄणां] A_3A_4Bh, °हंतृणां S_1, °हन्त्रीणां S_3 **40d** समागतः] S_3A_4Bh (conj.?), समागमः S_1 **41b** हिरण्याक्षः] S_1R**A**Bh, हिरण्याक्षं S_3^{pc}, हिरण्याक्ष्य S_3^{ac} • प्रतापवान्] S_3^{pc}R**A**Bh, प्रता˘वान् S_1, प्रतावान S_3^{ac} (unmetrical) **41d** °प्सुरसुराधिपः] S_3R**A**, °प्सु सु ··· S_1, °प्सुः सुरविद्विषाम् Bh (conj.?) **42a** पुष्यश्च] $S_3A_4A_7$, पुष्यं च Bh (em.?) **42b** बलकारकम्] R, चैव कारकं S_3, बलकारणम् Bh **42c** अद्यैव दंशिताः] R**A**Bh, अद्येव{°वं S_3^{ac}} दंशिता S_3 **43a** दानवाः] R**A**Bh, दानवा S_1S_3 **43b** युताः] S_1^{pc}R**A**Bh, युता $S_1^{ac}S_3$ **43c** प्रोत्सार°] R, प्रावार° S_1Bh, प्रोक्तार° S_3 **43d** रिपु°] S_3R**A**Bh, ऋपु° S_1 **44a** सज्जानि] S_1R**A**Bh, सज्जाति S_3 **44b** देवतान्प्रति] S_3, दैवतां प्रतिं S_1, दैवतान्प्रति Bh (em.?) **44cd**] Loss of two pādas conjectured, om. S_1S_3Bh **45a** स तुमुलः] $S_1S_3A_7$, सुतुमुलः Bh **45b** वाहनानां] S_3R**A**Bh, साहनानां S_1 **45c** मन्दरेणेव भिन्नस्य] R, म(न्द)··· S_1, मन्दरेणैव भिन्नस्य S_3, मन्दवातप्रेरितस्य Bh **45d** पुरा महान्] R, पुरान्महान् S_3, स्वनो यथा Bh (conj.?)

ममाश्वस्तव सिंहो ऽयं ममायं गजयूथपः।
रथो ऽयं कस्य सम्पन्नो युद्धोपकरणैर्भृशम्॥ ४६॥
एहि निर्याहि वेगेन मुहूर्तं प्रतिपालय।
निर्यान्तु सर्वे दैत्येन्द्रा यास्यामः पृष्ठतो वयम्॥ ४७॥
आरोहस्व रथं शीघ्रं किं रथेन ममाद्य वै।
पदातिरेव संग्रामे हंस्याम्यद्यासुरद्विषः॥ ४८॥
एवं तेषामभूच्छब्दः सुमनोज्ञः सुरद्विषाम्।
वंशवीणाखगोन्मिश्रः प्रलाप इव योषिताम्॥ ४९॥
अथ शुक्रस्तदाभ्येत्य भृगोः पुत्रो महातपाः।
हिरण्याक्षमुवाचेदं हर्षयन्दानवेश्वरम्॥ ५०॥
महाशान्तिः कृता ते ऽद्य रक्षा च सह दानवैः।
जहि सर्वान्सुरान्युद्धे न तवास्ति पराजयः॥ ५१॥

46a ममाश्वस्तव] ममाश्वशुर R **46b** ममायं] तवायं R **47b** ◦पालय] ◦पालयन् R **47c** सर्वे] सर्व्वे◦ R **48d** हंस्याम्यद्या◦] सिंहस्यात्य◦ R **49c** ◦खगोन्मिश्रः] ◦रवोन्मिश्रः R **50a** ◦स्तदा◦] ◦स्तथा◦ R **51a** महाशान्तिः] मया शान्ति R

46a ममाश्व◦] ममास्व◦ A_3A_4, समाश्म◦ A_7 **46c** सम्पन्नो] युद्धे वै **A** **46d** ◦करणैर्] ◦करणे **A** **47b** मुहूर्तं] A_3A_4, मुहुर्त्तं A_7 • ◦पालय] ◦पालयन् **A** **47c** सर्वे] सर्व◦ **A** **47d** पृष्ठतो] A_7, पृष्टतो A_3A_4 **48b** ममाद्य] मयाद्य **A** **48d** हंस्याम्यद्या◦] हिंस्याम्याद्या◦ A_3, हिंसाम्याद्या◦ A_4, हिंसाष्यद्याः A_7 **49a** एवं तेषा◦] एवमेषा◦ **A** **49ab** ◦च्छब्दः सुमनोज्ञः] ◦त् शब्दस्तुमुलो थ A_3, ◦त् शब्दस्तुमलो य A_4, ◦त् सब्दः स्तुमणोज्ञ A_7 **49c** ◦खगोन्मिश्रः] ◦रवोन्मिश्रः A_3, ◦रवोमिश्रः A_4, ◦रवोमीन्द्रः A_7 **50a** शुक्रस्तदाभ्येत्य] A_4A_7, शुक्रंस्तदाभेत्य A_3 **51a** ◦शान्तिः] A_3A_4, ◦सान्तिः A_7 • ते ऽद्य] तेभ्यो **A** **51b** सह दानवैः] दानवैः{◦वै A_7} सह **A** **51c** सर्वान्] A_3A_7, सर्वा A_4

46⟨←a^1–b^5⟩(c^3) S_1 **47**(c^1–c^2) S_1 **48**(a^8–b^1) S_1 **49**⟨b^6–b^8⟩(c^1) S_3

46a ममाश्वस्त◦] em. Bh (silently), ममाश्व त◦ S_3 **47b** मुहूर्तं] $S_1RA_3A_4Bh$, मुहूर्त्त S_3 • ◦पालय] S_3Bh (conj.?), ◦पालयत् S_1 **47d** यास्यामः] RABh, यास्याम S_1, यास्यामो S_3 • पृष्ठतो] S_1RA_7Bh, पृष्टतो S_3 **48a** आरोहस्व] S_1R**A**, आरुरोह S_3, आरोह स्वं Bh (conj.?) • शीघ्रं] S_3R**A**, वी ⏑̲ S_1, वीर Bh (conj.?) **48cd**] om. S_1 **48d** हंस्याम्य◦] conj. Bh (silently), हंस्याप्य◦ S_3 • ◦द्यासुर◦] A_3A_4, ◦द्य सुर◦ S_3Bh (conj.?) **49a** ◦भूच्छब्दः] S_3R, ◦भूच्छब्दाः S_1, ◦मूच्छब्दः Bh (typo, em.?) **49b** सुमनोज्ञः] RBh (em.?), सुमनोज्ञ S_1, समनोज्ञ S_3 **49c** वंश◦] S_1R**A**, (व)न्स◦ S_3, बंश◦ Bh (typo) • ◦खगोन्मिश्रः] S_1, ◦खगोमिश्र S_3, ◦स्वनोन्मिश्रः Bh (conj.?) **49d** प्रलाप] S_1R**A**Bh, प्रलोप S_3 **50a** शुक्रस्त◦] $S_3RA_4A_7Bh$ (em.?), शुक्र त◦ S_1 • ◦दाभ्येत्य] A_4A_7, ◦दाभेत्य S_1S_3Bh **50b** भृगोः] S_3R**A**Bh, भृगो S_1 **50c** ◦मुवाचेदं] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, ◦⟨मि⟩+मु+वाचेदं S_1 **51a** महाशान्तिः] A_3A_4, महाशान्ति S_1S_3, मया शान्तिः Bh (conj.?) **51b** दानवैः] $S_1^{pc}S_3RBh$, दानव S_1^{ac} **51c** सर्वान्] $S_3RA_3A_7Bh$, सर्वा S_1

अहं त्वा स्वेन तपसा सह भृत्यैः सबान्धवम्।
धारयिष्यामि युध्यन्तं लोकान्यज्ञ इवापरः॥ ५२॥
ततः प्रदक्षिणं कृत्वा शुक्रं मूर्ध्ना प्रणम्य च।
भार्गवं पुरतः कृत्वा निर्जगाम स मन्दिरात्॥ ५३॥
ततो भेर्यश्च शङ्खाश्च पणवानकगोमुखाः।
आडम्बरा डिण्डिमाश्च भम्भाश्च पटहैः सह॥ ५४॥
झर्झर्यो दर्दुराश्चैव सुघोषा मर्दलास्तथा।
कटंकटाः पेपुकाश्च तथा चैवैकपुष्कराः॥ ५५॥
पञ्चाक्षाः परिधीकाश्च मुकुन्दा मुरजास्तथा।
लम्पाका जलमत्ताश्च अवाद्यन्त सहस्रशः॥ ५६॥
गायनैश्चैव गायद्भिः स्तुवद्भिः सूतमागधैः।
दिव्याभिः कुलवृद्धाभिः स्त्रीभिश्च कृतमङ्गलाः॥ ५७॥

52a त्वा स्वेन] त्वार्घ्यनं R (unmetrical) **52b** सबान्धवम्] सबान्धवैः R **53b** मूर्ध्ना] कृत्वा R **54a** भेर्यश्च] भेर्य्याश्च R **55a** झर्झर्यो दर्दुरा°] झर्झरो डमरुका° R **55b** सुघोषा] सघोषा R • मर्दला°] ममला° R **55c** कटंकटाः पेपुकाश्च] कङ्कटाः पेसकाश्चैव R **55d** °पुष्कराः] °पुस्कराः R **56b** मुरजा°] मुरुजा° R **56c** लम्पाका जलमत्ता°] लम्बको जलमज्जा° R **57a** गायनै°] गायना° R

52a त्वा] त्वां **A** **52b** भृत्यैः] A_3A_4, भृत्यै A_7 • सबान्धवम्] सबांधवैः A_3A_4, सह बान्धवैः A_7 (unmetrical) **52c** युध्यन्तं] युद्धार्थं A_3A_4, युध्यार्थं A_7 **53d** स] स्व° **A** **54a** शङ्खाश्च] A_4, रांखाश्च A_3, शङ्ख्श्च A_7 **54b** पणवानकगोमुखाः] A_3A_4, पनवानकगोमुखा A_7 **54cd**] om. **A** **55a** झर्झर्यो] मनुपा **A** • दर्दुरा°] दुर्द्धरा° A_3, दुद्धरा° A_4, दुर्द्धरा° A_7 **55b** मर्दला°] A_3, मर्द्दना° A_4, मर्दन° A_7 **55c** कटंकटाः पेपुकाश्च] कंटका येपु{°शु° A_4, °षु° A_7}काश्चैव **A** **55d** °पुष्कराः] °पुस्कराः A_4A_7, °पुरा A_3 (unmetrical) **56**] पञ्चाख्या परिधी{°धि° A_7(unmetrical)}काश्च कुमुदा सुरजास्तथा। नम्पाका जाल{जान् A_3A_4(unmetrical)}भाश्चैव तथा चैवैकपुष्कराः। **A**± (cf. 55d for 56d) **57**] om. **A**

52⟨c^1–c^3⟩(c^4–c^5) S_3 **53**(b^1–b^2) S_1 **55**(b^2–b^3) S_1, (d^5–d^7) S_3 **56**(c^1–c^2) S_1

52a स्वेन] S_3**A**Bh, सेन S_1 **52b** भृत्यैः] RA_3A_4, भृत्यै S_1S_3, °भृत्यं Bh (conj.?) • सबान्धवम्] S_1Bh, सबान्धवान् S_3 **52d** लोकान्यज्ञ इवापरः] R**A**Bh, लोकान्यज्ञ इवामरः S_1, लोका यज्ञा इवापराः S_3 • After this Bh adds सनत्कुमार उवाच। **53b** शुक्रं] S_3R**A**Bh, (शुक्र) S_1 **53d** मन्दिरात्] S_1R**A**Bh, मन्दिरं S_3 **54b** पणवानक°] S_1RA_3A_4Bh, पुणवानक° S_3 • °गोमुखाः] $S_1^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, °गोमुखा S_1^{ac} **54c** आडम्बरा] S_1S_3R, साडस्तमाः Bh (Bh adds (?); he probably reads this in S_1) • डिण्डिमा°] S_3R, दिण्डिमा° S_1Bh **54d** भम्भाश्च] S_3R, भाण्डाश्च S_1Bh • पटहैः] RBh (em.?), पटहै S_1, पटहे S_3 **55a** झर्झर्यो दर्दुरा°] em. Bh (silently), झज्झय्यो दर्दुरा° S_1, झलर्यो दुडुका° S_3 **55b** सुघोषा] S_1S_3**A**, सुनवा Bh (conj.?) **55d** °पुष्कराः] S_3, °पुष्कला S_1, °पुष्कलाः Bh (em.?) **56a** पञ्चाक्षाः] RBh (em.?), पञ्चाक्षा S_1, पञ्चाक्ष° S_3 • परिधीका°] S_3RA_3A_4, सरिधीका° S_1Bh **56b** मुकुन्दा] S_3RBh (conj.), मुक्यन्दा S_1 **56c** लम्पाका] S_3, (लप)का S_1, लभका Bh (Bh probably reads this in S_1) **56d** अवाद्यन्त] S_3RBh (conj.?), यवान्यन्त S_1 **57a** गायनै°] S_3Bh (conj.?), गायना° S_1 **57b** °द्भिः सूतमागधैः] S_3RBh (em.?), °द्भि सूतमागधेः S_1 **57c** दिव्याभिः] S_3RBh (em.?), दिव्याभि S_1 **57d** °मङ्गलाः] S_3RBh (em.?), °मङ्गला S_1

द्वार्यपश्यन्नथं कॢप्तं यथा देवमयं हरः ।
शतनल्वप्रमाणं तं दिव्यं जाम्बूनदं दृढम् ॥ ५८ ॥
असङ्गतुरगैः श्वेतैस्त्रिसाहस्रैर्मनोजवैः ।
अमरैः कामगैर्दिव्यैः श्रमदुःखविवर्जितैः ॥ ५९ ॥
यन्ता रथस्य तस्यासीन्मकरो नाम विश्रुतः ।
पुत्रो गरुत्मतो व्यास खगः कामगमः शुभः ॥ ६० ॥
तमसौ जयशब्देन आशीर्भिश्चाभिपूजितः ।
आरुरोह रथं राजा एकचक्रं यथा रविः ॥ ६१ ॥
कवची बद्धतूणीरः शरी खड्गी शरासनी ।
बद्धगोधाङ्गुलित्रश्च कण्ठत्राणकृतस्तथा ॥ ६२ ॥
ध्वजेन महता चैव च्छत्त्रेण च विभूषितः ।
बह्वीभिर्वैजयन्तीभिः सबलाक इवाम्बुदः ॥ ६३ ॥
तस्य च्छत्त्रं तदा भाति किरीटोपरि संस्थितम् ।
सविद्युतः पयोदस्य पौर्णमास्यां यथा शशी ॥ ६४ ॥

58a कॢप्तं] (क्लि)प्तं R **58c** ॰माणं तं] ॰माणन्तु R **58d** दृढम्] शुभम् R **59a** असङ्गतुर॰] असंख्यैस्तुर॰ R **59b** ॰स्त्रिसाहस्रै॰] ॰स्त्रिंसहस्रै॰ R **59c** काम॰] साम॰ R **61b** ॰श्चाभि॰] ॰श्चापि R **61d** ॰चक्रं यथा] ॰चक्रमथो R **63d** इवाम्बुदः] इवांशुदः R **64a** तस्य च्छत्त्रं] च्छत्त्रं तस्य R

58a द्वार्य॰] A_7, त्वार्य॰ A_3A_4 • ॰पश्यन्नथं कॢप्तं] ॰पथं रथं क्षिप्रं **A** **58b** देवमयं हरः] दैवमहत्तरं A_3A_4, दैवमहंतरं A_7 **58c** ॰नल्व॰] ॰नन्यु॰ A_3, ॰मन्यु॰ A_4A_7 • ॰प्रमाणं] A_7, ॰पुमानं A_3A_4 **58d** जाम्बू॰] A_3, जाम्बु॰ A_4A_7 **59ab** असङ्गतुरगैः श्वेतैस्त्रिसाहस्रै॰] आश{॰स॰ A_7}क्तं तुरगैर्दि{॰र्दी॰ A_4}व्यैस्त्रिसाहस्रै॰{॰श्रै॰ A_7} **A** **60a** यन्ता] A_3, पंता A_4, मन्ता A_7 • तस्या॰] तत्रा॰ **A** **60c** पुत्रो] पुरा **A** **61a** ॰शब्देन] ॰सब्देन A_7, ॰थान्देन A_3, ॰थाब्देन A_4 **61b** आशीर्भि॰] आसीभि॰ **A** **62ab** ॰तूणीरः शरी] ॰कूलीरो धन्वी **A** **62d** कण्ठत्राण॰] तनुत्राण॰ **A** **63c** बह्वी॰] बह्वि॰ A_4, बङ्की॰ A_7, बही॰ A_3 **64b** संस्थितम्] संस्थितः **A** **64c** सविद्युतः] A_3, सविद्यूत A_4, सविद्युत A_7

58(d^3–d^4) S_1 **59**(a^2) S_1 **61**(d^6) S_1

58a द्वार्य॰] S_3RA_7Bh (conj.?), धार्य॰ S_1 • कॢप्तं] S_1Bh, तप्तं S_3^{pc}, तपं S_3^{ac} **58c** ॰नल्व॰] S_3RBh (conj.?), ॰कल्व॰ S_1 • ॰प्रमाणं तं] A_7, ॰प्रमानन्तं S_3, ॰प्रमाणाङ्कन् S_1, ॰प्रमाणाङ्कं Bh **58d** जाम्बूनदं] RA_3Bh, (जांबू)नद S_1, जम्बूनदन् S_3^{pc}, जम्बूनन्दन् S_3^{ac} (unmetrical) **59ab** श्वेतैस्त्रि॰] S_3RBh (em.?), श्वेतै त्रि॰ S_1 **59b** ॰साहस्रैर्] $S_1A_3A_4Bh$, ॰सहस्रै S_3 **59c** अमरैः] S_3R**A**Bh, अमरै S_1 • कामगैर्] S_1**A**Bh, कामगै S_3 **59d** श्रमदुःख॰] S_3R**A**Bh, श्रमन्दुःख॰ S_1 **60a** यन्ता] $S_1^{pc}S_3RA_3Bh$, यन्त्रा S_1^{ac} • तस्यासीन्] $S_1S_3^{pc}RBh$, तस्यासी S_3^{ac} **60c** गरुत्मतो] S_3R**A**Bh, गरुत्वतो S_1 **61a** जय॰] S_3R**A**, राज॰ S_1Bh **61b** आशीर्भि॰] RBh (em.?), आशीभि॰ S_1S_3 **62a** ॰तूणीरः] RBh (em.?), ॰तूर्ण्णीर S_1, ॰तूणी च S_3 **62c** ॰गोधाङ्गुलि॰] S_3 R**A**Bh, ॰गोधांगुली॰ S_1 **63b** च्छत्त्रेण] S_1R**A**Bh, शस्त्रेण S_3 • ॰भूषितः] S_3R**A**Bh, ॰भूषिताः S_1 **63c** ॰भिर्वैजयन्तीभिः] R**A**Bh, ॰भि वैजयन्तीभि S_1S_3 **63d** सबलाक] S_1R**A**Bh, सबलाह S_3 **64b** संस्थितम्] S_1RBh, सस्थितां S_3 **64c** सविद्युतः] S_3RA_3, सविद्युत॰ S_1, आविष्कृत॰ Bh (conj.?) • पयोदस्य] R**A**, पयोदश्च S_3, ॰पयोदाभा S_1, ॰पयोदाभः Bh (em.?) **64d** पौर्णमास्यां] S_1R**A**Bh, पूर्णमास्या S_3

खट्वाङ्गं तस्य चाभाति ध्वजो दिवमिवाक्रमन्।
त्रैलोक्यस्योपघातादौ केतुर्दीप्त इवोदितः॥ ६५॥
तादृगेव रथो ऽस्यासीत्सुतस्य सुमहात्मनः।
अन्धकस्य तदा व्यास महाजलदनिस्वनः॥ ६६॥
अथ याहीति तेनोक्तो रथयन्ता सुरद्विषा।
त्रिसाहस्रान्हयाग्र्यांस्तु संरब्धः प्रत्यचूचुदत्॥ ६७॥
प्रचोदितास्तमूहुस्ते जवना वातरंहसः।
हयाः कामगमाः सप्त रवेरिव महारथम्॥ ६८॥
तस्याग्रतस्तदा शुक्रो रथेनाम्बुदनादिना।
उद्गच्छत इव व्योम्नि तस्यैवाभूद्यथा बुधः॥ ६९॥
दक्षिणे तस्य पार्श्वे च अभूदन्धकदानवः।
दक्षिणायनमासाद्य यथा लोकस्य भास्करः॥ ७०॥

65a खट्वाङ्गं] खट्वाङ्ग R **65c** °घातादौ] °घाताय R **65d** °दीप्त इवो°] °दीघ हवो° R **66a** तादृगेव] तादृशेव R • रथो ऽस्या°] रथस्या° R **67a** तेनोक्तो] तेनोक्ता R **67b** सुरद्विषा] सुरद्विषां R **67c** °न्हयाग्र्यांस्तु] °न् हयानन्यान् R **67d** संरब्धः] सारथिः R • °चूचुदत्] °ग्र(ह्ण)तत् R^{pc}, ⊔(द)त् R^{ac} **68a** °तास्तमूहुस्ते] °ताशु मुहुस्ते R **69c** उद्गच्छत] उद्धच्छत R **69d** °वाभूद्] °वासीद् R

65b ध्वजो दिवमिवाक्रमन्] ध्वज दिव्य{°व्या° A_7}मिव द्रुमान् **A** **65c** °घातादौ] °घाताय **A** **65d** केतुर्] A_3, केतु A_4A_7 **66a** तादृगेव रथो ऽस्या°] अदृश्ये च रथे ह्या° A_3A_7, अदृश्यो च रथे स्वा° A_4 **66b** °त्सुतस्य सु°] °त्सुतस्तस्य **A** **66c** अन्धकस्य] A_4A_7, अन्धकश्च A_3 • तदा] तथा **A** **66d** °निस्वनः] A_3, °नीस्वनः A_4, °निःस्वनः A_7 **67a** याहीति] A_3, जाहीति A_4, वाहीति A_7 **67b** रथयन्ता सुरद्विषा] कथयन्तां{°त्तां A_3} सुरद्विषां **A** **67c** °साहस्रान्हयाग्र्यांस्तु] °साहस्रचां तथानां A_3 (unmetrical), °साहस्रचा तथाप्यामां A_4, °साहश्र्यं तथाप्यासां A_7 **67d** संरब्धः] सारथिं A_3A_4, सारथिः A_7 • प्रत्यचूचुदत्] प्रचुचूद तत A_3 (unmetrical), प्राचुचूदत् A_4 (unmetrical), प्रचुचुद तत् A_7 (unmetrical) **68a** °तास्तमूहुस्ते] °तास्तदा तेन **A** **68b** जवना] अश्वास्ते A_3A_4, अस्मास्ते A_7 • °रंहसः] A_3A_4, °रंहिसः A_7 **69a** तस्या°] तदा° **A** • शुक्रो] शक्रो **A** **70d** लोकस्य] त्रैलोक्य° **A**

66(a⁸) S_1 **69**(b⁴–b⁸) S_1

65a खट्वाङ्गं] S_3**A**, खट्वाङ्गस् S_1Bh **65b** °क्रमन्] S_3RBh (em.?), °क्रमम् S_1 **65c** °घातादौ] S_3, °घाता वै S_1, °घातार्थं Bh (conj.?) **65d** केतुर्] RA_3Bh, केतु S_1S_3 **66a** तादृगेव] em. Bh (silently), तादृशेव S_1S_3 • °थो ऽस्यासीत्] S_3, °थो ह्या(सी) S_1, °थो ह्यासीत् Bh **66c** अन्धकस्य] S_3RA_4A_7Bh (em.?), अन्धतस्य S_1 **67a** तेनोक्तो] S_1**A**, तेनोक्तै S_3, तेनोक्तौ Bh (typo?) **67b** सुरद्विषा] S_3, सुरद्विषाः S_1, सुरद्विषः Bh (conj.?) **67c** °याग्र्यांस्तु] em. Bh (silently), °याग्रास्तु S_1, °याग्र्यास्तां S_3 **67d** संरब्धः] conj., यां रब्ध S_1, संरब्धं S_3, यान् रथे Bh (conj.?) • °चूचुदत्] S_3Bh (conj.?), °चूचुद्यत् S_1 **68a** °तास्तमूहुस्ते] S_3R, °ता तमूचुस्ते S_1, °तास्तमूढुस्ते Bh (typo?) **68b** °रंहसः] S_3RA_3A_4Bh, °रंहसाः S_1 **68c** हयाः] R**A**Bh, हया S_1S_3 • कामगमाः सप्त] R**A**Bh, कामागमाः सप्त S_1, कामगमा सर्वे S_3 **69a** °ग्रतस्तदा] S_3R**A**Bh, °ग्रतो तदा S_1 **69c** इव] S_3R**A**Bh, इवा S_1 **70a** पार्श्वे] S_3R**A**Bh, पाश्वे S_1 **70d** यथा] S_3R**A**Bh, यचा S_1

द्वितीयं पार्श्वमाश्रित्य विप्रचित्तिरभूत्स्थितः।
भारतस्येव वर्षस्य हिमवान्पर्वतोत्तमः॥ ७१॥
पृष्ठतश्चाग्रतश्चैव यथाप्रीति ययुस्तथा।
अपरे दानवाः शूराः शशाङ्कस्य यथा ग्रहाः॥ ७२॥
तत्सैन्यं प्रचलं भाति व्रजन्तं मुनिसत्तम।
सविद्युत्स्तनयित्नूनामम्भोदानामिवात्यये॥ ७३॥
हयहेषितशब्दं च मत्तद्विरदबृंहितम्।
वल्गितास्फोटितोत्कुष्टं सिंहनादोद्धतं ययौ॥ ७४॥
तद्धि तूर्यरवसिंहनादितैरश्वहेषितगजोग्रबृंहितैः।
बाहुशब्दकुचितावनादितैर्याति दानवबलं भयावहम्॥ ७५॥

इति स्कन्दपुराणे सप्तसप्ततितमोऽध्यायः॥ ७७॥

73a ◦त्सैन्यं] ◦त्सैन्य R **73c** ◦त्स्तनयित्नूनां] ◦त्स्तननादानाम् R^{pc}, ◦त्स्त⊔नाम् R^{ac} **74a** ह-य◦] दर्प◦ R **75a** ◦नादितैर्] ◦नादैर् R (unmetrical) **75c** ◦शब्दकुचिताव◦] ◦शब्दाकुलित◦ R (unmetrical) **75d** भयावहम्] भयावहमिति R (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे दैत्यसन्नहनो नामाध्यायः R

71a ◦माश्रित्य] ◦मासाद्य **A** **71c** भारतस्येव] मारुतस्येव **A** **72a** पृष्ठ◦] A_3, पृष्ट◦ A_4, प्रष्ठ◦ A_7 **72b** ◦प्रीति] ◦प्रीतं A_3A_7, ◦प्रीतिं A_4 • ◦स्तथा] ◦स्तदा **A** **72c** ◦वाः शूराः] ◦वास्तत्र **A** **72d** शशाङ्कस्य] शशांकेन{◦ण A_7} **A** • ग्रहाः] A_3A_4, भ्रुहा A_7 **73a** प्रचलं] प्रलयं **A** • भाति] याति A_3A_7, यांति A_4 **73b** ◦सत्तम] ◦सत्तमं **A** **73cd** ◦यित्नूनामम्भोदा◦] ◦यितृतृणां अस्तोदा◦ A_3 (unmetrical), ◦पितृ्णां अस्तोदा◦ A_4, ◦यितृ्णां अम्भोदा◦ A_7 **74a** हयहेषित◦] A_3, हयह्रेशित◦ A_4, ईयह्नेसित◦ A_7 **74c** ◦स्फोटितोत्क्रुष्टं] ◦स्फाटिताजु{◦यु◦ A_4A_7}ष्ट **A** **75a** तद्धि तूर्यरव◦] तद्विहार्यवर◦ A_3A_4, तद्विहारव◦ A_7 (unmetrical) **75b** ◦रश्व◦] ◦रस्य◦ A_3A_4, ◦रष्य◦ A_7 **75c** बाहु◦] बहुव◦ A_3, बहुवि◦ A_4, बहुर◦ A_7 (all unmetrical) • ◦कुचितावनादितैर्] ◦कू{कु◦ $A_4^{ac}A_7$}जितनादैर् **A** (unmetrical) **75d** ◦र्याति] ◦र्जात A_3A_4, ◦र्याचि A_7 **75d** ◦ब-लं] A_3, ◦वनं A_4, ◦वरवणं A_7 (unmetrical) • भयावहम्] भयावहमिति **A** (unmetrical) **Col.** इति{इति श्री◦ A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे ऽसुरयोगाध्यायः **A**±

74(c^2–c^3) S_1, (c^6) S_3

71a ◦माश्रित्य] S_3RBh (em.?), ◦माशृत्य S_1 **71b** ◦रभूत्] S_3R**A**Bh, ◦रभू S_1 **71c** भारत-स्येव वर्षस्य] RBh (conj.?), दारतस्यैव पर्षस्य S_1, भारतस्ये वर्षस्यस्य S_3 **72a** पृष्ठ◦] S_1RA_3Bh, पृष्ट◦ S_3 **72b** ◦प्रीति] S_3RBh (em.?), ◦प्रीतिं S_1 • ◦स्तथा] S_3R, ◦स्तदा S_1Bh **72c** ◦वाः शूराः] RBh (em.?), ◦वा शूरा S_1, ◦वाः शूरा S_3 **72d** ग्रहाः] RA_3A_4Bh, ग्रहः S_3, गुहाः S_1 **73a** प्रचलं] S_1S_3R, प्रचलद् Bh (conj.?) **73b** व्रजन्तं] S_3R**A**, व्रजन्त S_1, व्रजतां Bh (conj.?) • ◦सत्तम] S_1RBh, ◦सत्तमः S_3 **73c** सविद्युत्स्त◦] S_3R**A**Bh, सविद्युस्त◦ S_1 • ◦नयित्नूना◦] S_1Bh, ◦नयिनूना◦ S_3 **73d** ◦मम्भोदाना◦] S_3RA_7, ◦मम्भोदान◦ S_1, ◦मभ्भोदाना◦ Bh (typo, em.?) **74a** हय◦] $S_1A_3A_4$Bh, हया◦ S_3 • ◦हेषित◦] S_3RA_3, ◦हेशित◦ S_1, ◦ह्रेषित◦ Bh (conj.?) **74b** मत्त◦] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, मत्त्र◦ S_1^{ac} **74c** ◦तोत्क्रुष्टं] RBh (em.?), ◦तोक्रुष्टं S_1, (◦ता)क्रुष्ट◦ S_3 **75a** ◦रवसिंह◦] S_1RA_7Bh, ◦रवै सिह◦ S_3 (unmetrical) **75b** ◦हेषित◦] S_1R**A**Bh, ◦हेषितैः S_3 (unmetrical) • ◦बृंहितैः] S_1R**A**Bh, ◦बृंहितै S_3 **75c** ◦कुचिताव◦] S_1Bh, ◦कुजितव◦ S_3 (unmetrical) • ◦नादितैर्] $S_1S_3^{pc}$RBh, ◦नादितै S_3^{ac} **75d** भयावहम्] S_3Bh, भयावहमिति S_1 (इति part of col.) **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षनिर्याणो ध्यायः १३३ (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७६ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षनिर्याणं नाम सप्तसप्ततितमोध्यायः Bh

अष्टसप्ततितमोऽध्यायः ।

व्यास उवाच ।
भगवन्दितिपुत्रेषु प्रयातेष्वमरावतीम् ।
अमराः किमकुर्वन्त एतदिच्छामि वेदितुम् ॥ १ ॥
कथं तद्विदितं तेषां को मन्त्रश्चेष्टितं च किम् ।
उत्तरं किं च देवास्ते प्रत्यपद्यन्त यत्नतः ॥ २ ॥
धार्मिकाश्च कृतज्ञाश्च विद्वांसश्छिन्नसंशयाः ।
इष्टाः सर्वस्य लोकस्य किमकुर्वन्त देवताः ॥ ३ ॥
सनत्कुमार उवाच ।
शृणु व्यास यथा देवा उत्तरं प्रतिपेदिरे ।
असुराणां च यद्युक्तं प्रत्यकुर्वन्त दंशिताः ॥ ४ ॥
उद्युक्तेष्वेव दैत्येषु देवानां भयसूचकाः ।
संजज्ञुरमरावत्यामुत्पाता दारुणा भृशम् ॥ ५ ॥

2a तद्विदितं] तद्दितिजं R **3b** °संशयाः] °संशयः R **4d** दंशिताः] दर्शिताः R **5a** उद्युक्तेष्वेव] उ+दा(र्ये)+ष्वेव R **5b** देवानां] देवान° R **5c** संजज्ञुर°] संजग्मुर° R

1b प्रयातेष्व°] A_3, प्रयातेस्व° A_4A_7 **1c** अमराः] A_3, अमरा A_4A_7 **2a** तद्विदितं तेषां] त{ता° A_4}द्विदितस्तेषां **A** **2b** मन्त्रश्चेष्टितं च किम्] मन्त्रः किं च{चा A_4} चेष्टितं A_3A_4, मन्त्र किञ्च चेष्टितः A_7 **2d** प्रत्यपद्यन्त यत्नतः] रक्ष{°क्ष्य° A_7}न्ति सुरविद्विषां **A** **3c** इष्टाः] तुष्टाः A_3A_7, तुष्टा A_4 **3d** °कुर्वन्त] A_4A_7, °कुर्वत A_3 **4–6**] om. **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.8b (f. 128^v), 1.27b (f. 129^r), 1.28a (f. 129^v), 8.9b + 8.7 (f. 130^r) and 8.10a + 8.6 (f. 130^v) (the fragment, 8.7 and 8.6, is not collated by Bh); S_3 f. 129^r–131^r; R f. 149^v–151^v; A_3 f. 86^v–87^v; A_4 f. 124^r–126^r; A_7 f. 121^v–123^v.
1⟨a^6⟩(c^6) S_1 **4**(b^1) S_1 **5**(b^8) S_1

---

1 व्यास] S_3R**A**, कृष्णद्वैपायन S_1Bh **1b** प्रयातेष्व°] S_3RA_3Bh, प्रयातेश्व° S_1 **1c** अमराः] RA_3Bh, अमरा S_1S_3 • °कुर्वन्त] S_1S_3R**A**, °कुर्वन् त Bh **1d** वेदितुम्] S_1S_3R**A**, देदितुम् Bh (typo) **2a** कथं तद्विदितं] em., कथयन्तद्धितन् S_1, कथन्तद्वितितन् S_3, कथमन्तर्हितं Bh (conj.) **2b** मन्त्रश्चेष्टितं] RBh (em.?), मन्त्र चेष्टितञ् S_1, मन्त्रश्चैष्टि⟨च⟩+तं+ S_3 **2c** उत्तरं किं च] S_3RA Bh, उत्तरां किञ्चि S_1^{ac}, उत्तरां किञ्च S_1^{pc} **3a** धार्मिका°] S_1R**A**Bh, धार्मिक° S_3 • कृतज्ञा°] S_3R**A**, वदन्या° S_1, वदान्या° Bh (em.?) **3b** विद्वांसश्छिन्न°] R**A**Bh, विद्वांसं छिन्न° S_1, व-द्वाङ्सच्छिन° S_3 **3c** इष्टाः] RBh (em.?), इष्टा S_1S_3 **3d** °कुर्वन्त] S_1RA_4A_7, °कुर्वत S_3Bh • देवताः] S_3^{pc}R**A**Bh, देवता $S_1S_3^{ac}$ **4d** °कुर्वन्त] S_1S_3R, °कुर्वत Bh (em.) • दंशिताः] em. Bh (silently), दंशिता S_1, दन्सिताः S_3 **5a** उद्युक्तेष्वेव] S_3Bh (em.?), उद्युक्तेश्वेव S_1 **5b** °सूच-काः] S_3^{pc}RBh (em.?), °सूचका $S_1S_3^{ac}$ **5c** संजज्ञुरम°] em., संजज्ञरम° S_1S_3, संजज्ञिरेऽम° Bh (conj.) **5cd** °रावत्यामु°] S_1RBh, °रामर्त्यामु° S_3

पिशिताशाः खगास्तत्र भ्रमन्त्युपरि सर्वशः।
मम्लुर्माल्यानि देवानां गन्धश्चैवाशुभो ववौ॥ ६॥
हयादयो न हेषन्ते विमदाश्च गजाभवन्।
अनभ्रे भयदं वर्षमपतद्रुधिरं बहु॥ ७॥
आयुधानि च दीप्यन्ते सधूमं शक्तिनन्दन।
कबन्धान्धस्तदादित्यो युद्धं चात्र प्रदृश्यते।
द्वयोः पुरुषयोर्व्यास हाहाकारश्च सर्वशः॥ ८॥
देवानामरतिश्चैव चित्तं चापि समुत्सुकम्।
स्फुरन्ति वामनेत्राणि जृम्भिका चोपजायते॥ ९॥
खगा दीना विकूजन्ति भयदा ह्यपरे तथा।
अग्निश्च दीप्यते तत्र सशब्दो रूक्ष एव च॥ १०॥
एतांश्चान्यांश्च विविधानुत्पातान्भयसूचकान्।
दृष्ट्वा प्राह गुरुं शक्रो बृहस्पतिमिदं वचः॥ ११॥

6c मम्लुर्मा॰] अस्त्रमा॰ R **6d** गन्धश्चैवाशुभो] मारुतश्चण्डतां R **7c** अनभ्रे] अन्यत्र R **8a** दीप्यन्ते] दीव्यन्ते R **8e** After this R adds two pādas reading दिष्ट्या युद्धं प्रवर्त्तते। श्रूयते सर्व्वदिक्चक्रे **8f** सर्वशः] दुःखितः R **9b** समुत्सुकम्] समुच्छ्रितम् R **10a** विकूजन्ति] निकूजन्ति R **10b** ॰दा ह्यपरे] ॰दान्यपरे R **10c** अग्निश्च] अग्निषु R

7a न हेषन्ते] नाहरंतो **A** **7d** ॰मपतद्रुधिरं] A_3, ॰मपयत् क्रुधिरं A_4, ॰सपत क्रुधिरुम् A_7 • बहु] A_7, मुहुः A_3A_4 **8a** च] न **A** **8b** सधूमं] A_3A_4, सधुमं A_7 • शक्तिनन्दन] शक्र{॰क्रय॰ A_7}नन्दनाः **A** **8c** ॰दादित्यो] ॰दा दैत्या **A** **8e** पुरुष॰] A_3A_7, पूरुष॰ A_4 **9a** ॰मरति॰] ॰मारति॰ **A** **9b** चापि] नापि **A** **9d** जृम्भिका चो॰] कृंभिकाश्चो॰ A_3A_4, कृन्तिकाश्चो॰ A_7 **10a** खगा दीना] खगा{॰डा A_7}दयो **A** • विकूजन्ति] A_3A_4, विकुजन्ति A_7 (unmetrical) **10b** ॰दा ह्यपरे] ॰दास्यपरे **A** **10d** रूक्ष] रक्ष **A** **11b** ॰नुत्पातान्] A_3A_4, ॰नुत्पपाताम् A_7 (unmetrical) **11d** वचः] A_4A_7, वच A_3

7(b^6) S_1 **8**(e^7) S_3 **9**(b^8)⟨c^1–c^6⟩(c^7) S_1 **10**(a^4–a^5) S_1, (d^2–d^5) S_3 **11**(b^6) S_1

6a पिशिताशाः] RBh (em.?), पिशिताशा S_1S_3 **6b** ॰न्त्युपरि] $S_1S_3^{pc}$RBh, ॰न्त्यपरि S_3^{ac} • सर्वशः] S_3R, सर्वतः S_1Bh **6c** मम्लुर्] S_3Bh (em.?), मम्लु S_1 **6d** ॰वाशुभो] S_1S_3, ॰वाशुभं Bh (conj.?) • ववौ] S_3^{pc}RBh (conj.), पभौ S_1, बभौ S_3^{ac} **7b** ॰मदाश्च गजाभवन्] S_3R**A**, ॰मनाश्च ग(जा)भवत् S_1 (or गजो), ॰मनाश्च गजो ऽभवत् Bh **7c** अनभ्रे] $S_1S_3^{pc}$**A**, अनभे S_3^{ac}, अनभ्रं Bh (conj.) • वर्ष॰] S_3R**A**, सर्व्वं॰ S_1, सर्व॰ Bh **7d** ॰मपतद्] S_3RA_3Bh, ॰ममतद् S_1 • ॰रं बहु] S_1RBh, ॰रम्बहुः S_3 **8b** सधूमं] S_3RA_3A_4Bh, सधूमां S_1 • ॰नन्दन] RBh (em.?), ॰नन्दनः S_1S_3 **8c** कबन्धान्धस्तदा॰] S_3R**A**, कबन्धान्ध तथा॰ S_1, कबन्धाश्च तथा॰ Bh (conj.?) • ॰दित्यो] S_1S_3R, ॰दित्ये Bh (conj.) **8e** द्वयोः पुरुषयोर्व्यास] RA_3A_7Bh, द्वयो पुरुषयो व्यास S_1, द्वयो पुरुषयो(र्व्या)ष S_3 **9a** ॰मरतिश्चैव] S_3R, ॰मरतिश्चैव S_1Bh **9b** समुत्सुकम्] S_1**A**, समुत्सकं S_3, समश्नुते Bh (conj.?) **9d** जृम्भिका] S_3RBh (em.?), जृम्भका S_1 **10a** खगा दीना] S_1S_3R, वयांसि च Bh (conj.?) • विकूजन्ति] A_3A_4Bh, (नि)कूजन्ति S_1, वकूजन्ति S_3 **10b** ॰दा ह्यपरे] conj., ॰दान्यपरे S_1S_3Bh • तथा] S_3R**A**, यथा S_1Bh **11b** ॰नुत्पातान्] $S_1S_3^{pc}$RA_3A_4Bh, ॰नुत्पादान् S_3^{ac} • ॰सूचकान्] S_3R**A**Bh, (॰सू)चका S_1 **11c** गुरुं] S_3R**A**Bh, गुरु S_1 (unmetrical) **11d** ॰तिमिदं] S_3R**A**Bh, ॰तिरिदं S_1 • वचः] RA_4A_7Bh (em.?), वच S_1S_3

भगवन्किमिदं घोरं भयं नः समुपस्थितम् ।
यदिमे सूचयन्त्युग्रा उत्पाता नः सुदारुणाः ॥ १२ ॥
नेमे निष्कारणं मन्ये न चाप्यल्पं हि तद्धि नः ।
यदिमे सूचयन्त्युग्राः कल्पान्त इव दारुणाः ॥ १३ ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा देवाचार्यो बृहस्पतिः ।
निरीक्ष्य बुद्ध्या संचिन्त्य प्रोवाचेदं तदा वचः ॥ १४ ॥
यद्भवानाह तत्तथ्यं नेमे निष्कारणं कृताः ।
निमित्तमत्र सुमहद्भविष्यति न संशयः ॥ १५ ॥
निमित्तमादिदैत्येन्द्रो हिरण्यकशिपुः पुरा ।
स हतो नरसिंहेन प्राप्तं राज्यं च वः पुनः ॥ १६ ॥
अद्य वर्षसहस्राणि द्वादशैव सुनिर्वृताः ।
युष्माभिरखिला लोका भुज्यन्ते सुमहात्मभिः ॥ १७ ॥

13a नेमे] नेदं R **13b** ०प्यल्पं हि तद्धि] ०प्यन्यं हि विद्धि R **13d** कल्पान्त] कल्पान्ता R **14d** तदा] तथा R **15ab**] यद्भवानेह मे तथ्यमेत निष्का+रणं गतः+ R **15cd**] om. R **16ab**] हिरण्यकशिपुर्यो सौ +दैत्यो थाराज्यहारकः+ R **16d** च वः] त्वया R

12d सुदारुणाः] A_7, सदारुणाः A_3A_4 **13a** नेमे] नेदं **A** **13b** चाप्यल्पं हि तद्धि नः] चाप्यन्यं{०ग्यन्नं A_7} महामते **A** **13c** ०यन्त्युग्राः] A_3A_4, ०यन्त्युग्रा A_7 **14b** बृहस्पतिः] A_3A_4, बृहष्पतिः A_7 **14c** बुद्ध्या संचिन्त्य] संचिंत्य महान् **A** **14d** ०चेदं] ०चैनं **A** **15ab** तत्तथ्यं नेमे निष्कारणं] तथ्यं मे न तन्निष्का{०स्का० A_4}रणं A_3A_4, तथ्यं ने तन्निस्तारणं A_7 (unmetrical) **15b** कृताः] कुतः **A** **15cd**] om. **A** **16ab**] हिरण्यकशिपुर्यो सौ दैत्यो वो राज्यहारकः **A**± **16d** वः] नः A_3A_7, पुनः A_4 (unmetrical) **17b** ०शैव सुनिर्वृताः] ०शैवात्मनिर्वृ{०निवृ० A_3A_4(unmetrical)}तः **A** **17c** ०रखिला] ०रखिलान् A_3A_4, ०रात्मना A_7 • लोका] लोकान् **A** **17d** भुज्यन्ते सु०] भुज्यन्तेषु **A** • ०महात्मभिः] A_3A_4, महात्मनः A_7

12⟨c^7–d^1⟩(d^2) S_1 **13**(b^1) S_1 **14**(c^4) S_1 **15**⟨d^5–d^7⟩(d^8) S_1 **16**(b^7–b^8) S_1 **17**(a^4–a^5, b^3) S_1

12a ०वन्किमिदं घोरं] S_1R**A**Bh, ०वन्त्रिसिकं शर्क्रो S_3 **12b** नः] S_3R**A**Bh, न S_1 **12d** उत्पाता नः] S_3^{pc}R**A**Bh, ⏓⏓ाता नः S_1, उत्पातान् S_3^{ac} (unmetrical) • सुदारुणाः] RA_7Bh (em.?), सुदारुणा S_1, सदारुणां S_3 **13b** चाप्यल्पं हि तद्धि नः] S_1Bh, चोप्यल्पं हि तद्धितं S_3 **13c** ०न्त्युग्राः] RA_3A_4Bh, ०न्त्युग्रा S_1S_3 **13d** दारुणाः] R**A**Bh, दारुणा S_1, दारुणं S_3 **14b** बृहस्पतिः] S_1^{pc}RA_3A_4Bh, बृहस्पति $S_1^{ac}S_3$ **14d** ०दा वचः] **A**, ०तो वचः S_1^{pc}Bh, ०तो वच S_1^{ac}, ०देव च S_3^{pc}, ०दी वच S_3^{ac} **15a** तत्तथ्यं] S_1RBh, गन्तव्यं S_3 **15b** निष्कारणं कृताः] S_3, निष्ठारणन्तथा S_1, निष्कारणं तथा Bh (em.?) **15c** सुमहद्] em. Bh (silently), समहं S_1, सुमुहद् S_3 **15d** न संशयः] S_3Bh (conj.?), ⏑ – ⏑(यः) S_1 **16a** निमित्त०] S_1Bh, निषित्त० S_3 • ०दैत्येन्द्रो] S_3Bh (em.?), ०दौत्येन्द्रो S_1 **16b** पुरा] S_3Bh (conj.?), (पु)⏓ाः S_1 **16c** नरसिंहेन] R**A**Bh, नरसिहेन S_1 (unmetrical), रणसिङ्हेन S_3 **16d** वः] S_1, वै S_3, नः Bh **17b** ०निर्वृताः] S_3R, ०निर्वृता S_1, ०निर्वृतैः Bh (conj.?) **17c** ०रखिला] S_3RBh (em.?), ०रखिनं S_1 **17d** भुज्यन्ते] S_1R**A**Bh, पूज्यन्ते S_3 • ०महात्मभिः] $S_1^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, ०महात्मभि S_1^{ac}

दैत्याधिपा निरुत्साहा दानवैः सह शेरते ।
पाताले दनुपुत्राश्च दुःखशोकसमाहताः ॥ १८ ॥
हिरण्याक्षस्तु दैत्येन्द्रो हिरण्यकशिपोर्वरः ।
स नूनं भ्रातुरन्विच्छन्हतस्य प्रतिकारिताम् ॥ १९ ॥
सर्वैरभ्येति दैत्येन्द्रैर्दानवैश्च समावृतः ।
सपुत्रपौत्रो दैत्येन्द्रो महाबलपराक्रमः ॥ २० ॥
अन्धकश्चापि पुत्रो ऽस्य ब्रह्मणा ह्यमरः कृतः ।
न स शक्यो युधा हन्तुं ततो वो भयमुत्थितम् ॥ २१ ॥
तद्भवन्तः सुसंनद्धाः सर्वे युद्धाय दंशिताः ।
प्रतीक्षध्वं महासत्त्वा यावदौत्पातिकं स्थितम् ॥ २२ ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा शक्रः सर्वास्तदा सुरान् ।
उवाच सज्जीभवत युद्धाय कृतनिश्चयाः ॥ २३ ॥
भयं महदिदं प्राप्तं मा तिष्ठत निरुद्यमाः ।
मा नः संप्राप्य दैत्येन्द्रा हन्युर्मत्तानिवामरान् ॥ २४ ॥

18b शेरते] तत्र च R **18c** दनु॰] हत॰ R **18d** ॰समाहताः] ॰समन्विताः R **19a** ॰ण्याक्षस्तु] ॰ण्याक्षश्च R **19b** ॰पोर्वरः] ॰पोर्वधः R **19d** ॰कारिताम्] ॰कारताम् R **20a** ॰रभ्येति] ॰रस्येति R **21c** न स शक्यो युधा हन्तुं] न शक्यमन्यथा कर्तुं R **21d** ॰मुत्थितम्] ॰मुच्छ्रितम् R **22a** सुसंनद्धाः] सुसंरब्धाः R **22b** दंशिताः] दर्शिताः R **22d** ॰दौत्पातिकं] ॰द्दैत्याभिकं R **24c** मा नः] मानं R **24d** ॰र्मत्तानि॰] ॰र्म्मर्त्यानि॰ R

18a निरुत्साहा] निः{नि॰ A_7(unmetrical)}सहाया **A** **18b** शेरते] सेवते A_3A_4, सेविते A_7 **18c** दनु॰] हत॰ **A** **18d** ॰समाहताः] ॰समन्विताः **A** **19a** ॰ण्याक्षस्तु] ॰ण्याक्षश्च **A** **19b** ॰पोर्वरः] ॰पोर्वधं **A** **19cd**] शक्तो न भ्रातुरन्वि{त्रातुरन्नि॰ A_3A_4}च्छन् दत्तस्य प्रतिकारितं{॰तां A_4^{pc}} **A** **20a** ॰रभ्येति] ॰रभ्येत्य **A** **20c** ॰पौत्रो] ॰पौत्र॰ **A** **21c** न स शक्यो युधा] नावशक्यो युधा{ध्य A_7} **A** **21d** ॰मुत्थितम्] ॰मुच्छ्रितम् **A** **22d** स्थितम्] स्मृतम् **A** **23b** ॰र्वास्तदा सुरान्] ॰र्वान् सुरान् तदा **A** **23c** उवाच] A_7, तथा च A_3A_4 **24b** निरुद्यमाः] निरुज्यताः A_3A_4, निरुह्यताः A_7 **24d** हन्युर्मत्तानिवामरान्] निहन्युर्मेनिरे भवान्{मरान् A_7} **A**

18⟨c[5]⟩(c[6]) S_1 **19**(b[7]) S_1 **20**(b[4]) S_1

18a दैत्याधिपा] S_1RABh, देत्याधिपो S_3 • निरुत्साहा] RBh (em.?), निउत्साहा S_1, निरुत्साह S_3 **18b** दानवैः] S_3RABh, दानवै S_1 • शेरते] S_3Bh (em.?), सेरते S_1 **18c** दनु॰] S_1Bh, चनु॰ S_3 **18d** ॰शोक॰] S_1RABh, ॰केति॰ S_3 • ॰समाहताः] conj. Bh (silently), ˘(मा)हता S_1, ॰समोहताः S_3 **19b** ॰पोर्वरः] S_1^{pc}Bh, ॰पो(र्व)चः S_1^{ac}, ॰पोर्वच S_3 **19c** नूनं] RBh (conj.?), तूनां S_1, तूनं S_3 • भ्रातुरन्वि॰] S_1RA_7Bh, भ्रातु⟨भ्रातु⟩भवि॰ S_3 (unmetrical) **19d** ॰कारिताम्] $S_1A_4^{pc}$Bh, ॰कारतां S_3^{pc}, ॰कारणं S_3^{ac} **20a** सर्वैरभ्येति] conj. Bh (silently), सवैरत्येति S_1, सर्वैरभ्येत्य S_3 • दैत्येन्द्रैर्] S_1^{pc}RABh, दैन्द्रैर् S_1^{ac} (unmetrical), दैत्येन्द्रै S_3 **20b** समावृतः] RABh, समावृता S_1, समावृताः S_3 **20d** ॰पराक्रमः] S_1RABh, ॰पराक्रमाः S_3 **21a** ॰श्चापि पुत्रो ऽस्य] RA, ॰श्चास्य पुत्रो ऽपि S_1Bh, ॰श्चापि पुत्रस्य S_3 **21c** युधा हन्तुं] A_3A_4, युवा हन्तुं S_1Bh, युधां हन्तु S_3 **22a** तद्भवन्तः] S_3RABh, तद्भवन्त S_1 • सुसन्नद्धाः] ABh, समुन्नद्धाः S_1, सुसनद्धाः S_3 (unmetrical) **22b** दंशिताः] S_3ABh, दंशिता S_1 **23b** शक्रः] S_1RABh, शक्र S_3 **23c** सज्जीभवत] RABh, सज्जीभवतः S_1, सजीभवतः S_3 **24b** निरुद्यमाः] S_3RBh (conj.?), निरूध्यमा+ः+ S_1 **24c** मा नः] S_3ABh, मा न S_1 • दैत्येन्द्रा] RABh, देत्यैन्द्रा S_1, दैत्येन्द्रां S_3 **24d** ॰वामरान्] S_3R, ॰वामरा S_1, ॰वामराः Bh (conj.?)

अथ वायुस्तदाभ्येत्य शक्रं सर्वासुरान्तकम्।
उवाच प्राञ्जलिर्भूत्वा देवानामेव संसदि॥ २५॥
एष दैत्यो हिरण्याक्षः सर्वासुरसमावृतः।
आयाति देवता हन्तुं भ्रातुर्वधमनुस्मरन्॥ २६॥
तद्भवान्दंशितः सम्यक्सहास्माभिर्महाबलः।
जयायोत्तिष्ठ देवेन्द्र विनाशाय सुरद्विषाम्॥ २७॥
सनत्कुमार उवाच।
ततः स भगवान्व्यास महात्मा देवराट्स्वयम्।
अभेद्यं कवचं दिव्यं जाम्बूनदविभूषितम्॥ २८॥
दत्तं मन्त्रेण विधिवत्पुत्रेणाङ्गिरसः स्वयम्।
आबबन्धात्मनः शक्रो मेघदुन्दुभिनिस्वनः॥ २९॥
स तेन कवचेन स्म भाति शक्रः प्रतापवान्।
सविद्युदुल्कैरम्भोदैर्नद्धो मेरुरिवाचलः॥ ३०॥

25a °स्तदा°] °स्तथा° R **26c** देवता] देवतां R **27a** °न्दंशितः] °न् दर्शितः R **28a** भगवान्] भगवद् R **30a** °न स्म] °नाशु R

25d °मेव] °मिव **A** **26b** °समावृतः] A_3A_7, °समावृत्तः A_4 (unmetrical) **26c** देवता] दैवतान् A_3A_7, देवातान् A_4 **27c** °योत्तिष्ठ] A_3, °योत्तिष्ट A_4, °योतिष्ठ A_7 **28c–29b**] om. **A** **30a** °न स्म] °नाथ **A** **30b** भाति शक्रः] A_3A_4, भातिः शक्र A_7 **30cd**] om. **A**

27(a6) S_1 **28**(c2) S_1 **29**(b5) S_1

25a °दाभ्येत्य] S_3**A**Bh, °दाभ्येत्यो S_1 **25c** °लिर्भूत्वा] R**A**Bh, °लि भूत्वा S_1S_3 (unmetrical) **26a** हिरण्याक्षः] R**A**Bh, हिरण्याक्ष S_1, हिरण्याक्षा S_3 **26b** °समावृतः] $S_1A_3A_7$Bh, °समावृताः S_3 **26c** आयाति] S_1R**A**Bh, अप्राति S_3 • हन्तुं] S_1R**A**Bh, हंतु S_3 **26d** भ्रातु°] S_3R**A**Bh, भ्राभु° S_1 • °स्मरन्] R**A**Bh, °स्मरम् S_1S_3 **27a** °वान्दंशितः] **A**Bh, °वां दशि(ता) S_1^{pc}, °वां दिशि(ता) S_1^{ac}, °वान्दशिता S_3 **27b** °भिर्महाबलः] R**A**Bh, °भि महाबलः S_1, °भि महाबलाः S_3 **27c** °योत्तिष्ठ] RA_3Bh, °य तिष्ठ S_1S_3 • देवेन्द्र] S_1R**A**Bh, देवेन्द्रे S_3 **27d** सुरद्विषाम्] R**A**Bh, सुरद्विषाः S_1, सुरद्विषा S_3 **28a** ततः] R**A**Bh, तत S_1S_3 (unmetrical) **28b** °राट्स्वयम्] R**A**Bh, °राट्खयं S_1, °रात्स्वयं S_3 **28c** °चं दिव्यं] RBh (em.?), °चां दिव्यं S_1, °चन्दिव्य S_3^{pc}, °चन्विव्य S_3^{ac} **29a** दत्तं] RBh (em.?), दत्त S_1S_3 • विधिवत्] RBh (em.?), विधिव S_1, विधिवम् S_3 **29b** °णाङ्गिरसः स्वयं] S_1RBh, °णामिवसत्सयं S_3 **29c** आबबन्धात्मनः] S_3R**A**, आबबद्धात्मन S_1, आबबद्धात्मना Bh (conj.) **30a** °न स्म] em. Bh (silently), °नास्म S_1S_3 **30b** शक्रः] S_3RA_3A_4Bh, शक्र S_1 **30c** °दुल्कैरम्भो°] RBh (em.?), °दुल्केरंभो° S_1, °दुल्कैरभो° S_3 **30cd** °दैर्नद्धो] R, °दै बद्धो S_1, °दै नंद्धो S_3^{ac}, °दै न्नद्धो S_3^{pc}, °दैर्बद्धो Bh (em.?) **30d** मेरुरिवा°] S_3RBh (conj.?), मेरुमिवा° S_1

ततो गोधाङ्गुलित्राणं तलत्रं चैव भास्वरम् ।
आबबन्ध स्वयं मन्त्रैस्तस्य देवो बृहस्पतिः ॥ ३१ ॥
इषुधीनक्षयांश्चैव खड्गं चैवामृतोद्भवम् ।
आबबन्धास्य मन्त्रेण यदजय्यं सुरारिभिः ॥ ३२ ॥
ततोऽस्मै सशरं चापं वज्रं चासुरदारुणम् ।
मन्त्राभिमन्त्रितं सम्यक्प्रददौ जयवर्धनम् ॥ ३३ ॥
मङ्गलानि ततस्तस्य दर्शयामास वीर्यवान् ।
घटं च पूर्णं मत्स्यं च ऐरावतमथापि च ॥ ३४ ॥
कल्पितं बहुभिर्दिव्यैराचार्यैः कल्पवादिभिः ।
अर्चितं धूपितं चैव धूपनैः क्रोधदर्पदैः ॥ ३५ ॥
ततस्तं स तदा देव आरुरोह मतङ्गजम् ।
भद्रलक्षणसंपन्नं चतुर्दन्तं क्षरन्मदम् ॥ ३६ ॥
आरूढः स तदा भाति ऐरावतगजं विभुः ।
उदयाचलमौलिस्थ उद्यन्निव दिवाकरः ॥ ३७ ॥

31a ॰धाङ्गुलित्राणं] ॰धाङ्गुलित्राणि R **31b** तलत्रं चैव भास्वरम्] तनुत्रञ्चैव भासुरम् R **31d** देवो] मन्त्री R **32b** ॰वामृतोद्भवम्] ॰व शितोच्छ्रितम् R **32d** सुरारिभिः] सुरासुरैः R **33b** चासुर॰] चायुध॰ R **34b** दर्शया॰] दलया॰ R **34c** च पूर्णं] पूर्णञ्च R **35a** कल्पितं] कलितं R **35b** ॰राचार्यैः] ॰रावार्य्यैः R **35d** ॰नैः क्रोधदर्पदैः] ॰नैर्म्मदवर्द्धनैः R **36b** मतङ्गजम्] महागजम् R **36d** क्षरन्मदम्] महागजम् R

31a ॰त्राणं] A_3A_7, ॰त्राणां A_4 **31b** तलत्रं] तनु{॰नुं॰ A_7}त्रं **A** • भास्वरम्] A_7, भासुरम् A_3A_4 **31d** बृहस्पतिः] A_3A_4, बृहष्पतिः A_7 **32b** चैवामृतोद्भवम्] वैरिवधं पुनः A_3A_4, वै विविधं पुनः A_7 **32d** ॰दजय्यं] ॰दजयं A_3A_7, ॰दर्जय्यं A_4 • सुरारिभिः] A_7, सुवारिभिः A_3A_4 **33a** ततो ऽस्मै सशरं] तत्तस्मै सशरं{॰नं A_7} **A** **34c** पूर्णं मत्स्यं च] पूर्णमास्यं च{॰स्यन्तौ A_7} **A** **35a** कल्पितं] A_7, कंपितं A_3A_4 **35ab** ॰र्दिव्यैराचार्यैः] ॰र्मंत्रैराचार्य्यैं{॰र्य्यें A_3A_7} **A** **35b** ॰वादिभिः] A_4, ॰नादिभिः A_3, ॰वासिभिः A_7 **35d** ॰दर्पदैः] ॰दर्पितं A_3A_4, ॰दर्पितैः A_7 **36d** चतुर्दन्तं] चतुःकुंभं **A**

31⟨a^1–a^2⟩(a^3, c^5) S_1 **32**(c^1) S_1 **34**⟨a^4–a^7⟩(a^8, c^7) S_1 **37**⟨a^7–c^2⟩(c^3–c^5, d^1–d^2) S_1

31a ॰धाङ्गुलित्राणं] A_3A_7, ॰धांगुलित्राणि S_1Bh, ॰धांगुलित्राण S_3 **31b** भास्वरम्] $S_1S_3A_7$, भासुरम् Bh **31c** आबबन्ध] S_3R**A**, आबबद्ध S_1Bh **31cd** ॰यं मन्त्रैस्त॰] R**A**Bh, ॰यंम्मन्त्रै त॰ S_1, ॰यं यन्त्रै त॰ S_3 **31d** देवो बृहस्पतिः] $S_1A_3A_4$Bh, देवा बृहस्पति S_3 **32a** ॰क्षयांश्चैव] R**A**Bh, ॰क्षयाश्चैव S_1S_3 **32b** खड्गं] S_1S_3R**A**, खङ्गं Bh (typo) **32b** ॰मृतोद्भवम्] S_1Bh, ॰मृतोच्छितं S_3 **32c** आबबन्धा॰] S_3R**A**, (आ)बबद्धा॰ S_1, आबबद्धा॰ Bh **32d** ॰दजय्यं] S_3R, ॰दजर्य्यं S_1, ॰दजयं Bh • सुरारिभिः] A_7, शरादिभिः S_1Bh, सुरानिभिः S_3 **33a** सशरं] S_1RA_3A_4Bh, सशचं S_3 **33b** वज्रं चासुर॰] S_3**A**, पञ्चवज्रं सु॰ S_1Bh • ॰दारुणम्] S_1R**A**Bh, ॰दारणम् S_3 **33c** सम्यक्] R**A**Bh, सम्य S_1, तस्य S_3 **34c** पूर्णं मत्स्यं च] em., पूर्ण्ण म(त्स्य)ञ्च S_1, पूर्ण्ण मत्स्यं च S_3, पूर्ण्णमस्त्रञ्च Bh (conj.?) **35ab** ॰र्दिव्यैराचार्यैः] S_3Bh (conj.), ॰र्द्दैव्यैराचार्यै S_1 **35b** ॰वादिभिः] S_3RA_4, ॰वासिभिः S_1Bh **35c** अर्चितं] S_1R**A**Bh, अचितन् S_3 **35d** धूपनैः] S_3**A**, धूपनै S_1, धूपितं Bh (typo) **35d** ॰दर्पदैः] S_3, ॰दर्पणैः S_1Bh **36a** ततस्तं] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, तत सं S_1^{ac} • देव] R**A**Bh, देवो S_1S_3 **36c** ॰संपन्नं] R**A**Bh, ॰सम्पन्न S_1, ॰सम्पनं S_3 (unmetrical) **36d** क्षरन्मदम्] S_3**A**Bh, क्षरम्मदं S_1 **37a** आरूढः] R**A**Bh, आरूढ S_1S_3 **37d** उद्यन्निव] S_1R**A**Bh, उद्यनिव S_3 (unmetrical)

पाण्डरेणातपत्रेण सुरराट्संबभौ तदा।
श्वेतपर्वतराजो ऽसौ शशिनेव महामुने॥ ३८॥
चामरावीजितं भाति तस्य वक्त्रमतिप्रभम्।
हंसांसावीजितं फुल्लं शरदीव महोत्पलम्॥ ३९॥
तस्य पार्श्वे जयन्तश्च पुत्रः शक्रस्य धार्मिकः।
कार्त्तिकेय इवाभाति रुद्रस्य दयितः सुतः॥ ४०॥
ततो यमश्च पुण्ड्रेण महिषेण महाबलः।
कालदण्डं पुरस्कृत्य कोटीभिर्दशभिर्वृतः॥ ४१॥
निर्जगाम कुबेरश्च राक्षसैर्बहुभिर्वृतः।
यक्षैः पुण्यजनैश्चापि तथान्यैर्दैवतैरपि॥ ४२॥
तेषां द्वादश कोट्यस्ताः सहस्राणि च विंशतिः।
शतानि च तथाशीतिस्तथैवाष्टाधिका पुनः॥ ४३॥
वरुणो निर्ययौ चैव पुत्राणां दशभिः शतैः।
यादोभिस्ते वृताः सर्वे कोट्यस्ता एकविंशतिः॥ ४४॥

38b °ट्संबभौ] °ट्सुबभौ R **39b** वक्त्रमति°] वज्रं महा° R **39c** हंसांसावीजितं फुल्लं] हंसाभ्यां वीतपद्मानां R **41a** पुण्ड्रेण] पुत्रेण R **41d** कोटीभि°] कोटिभि° R **43d** °वाष्टाधिका] °वाष्टाधिकैः R **44c** यादोभिस्ते] पादातिभिर् R **44d** एक°] एव R

38b °ट्संबभौ] °ट् सुबभौ A_3A_4, °ट् स बभौ A_7 **38c** °राजो ऽसौ] °राजासौ **A** **39b** वक्त्रमति°] वज्रं मणि° A_3, वज्रमणि° A_4, व⟨ज्र⟩हूमान° A_7 (unmetrical) **39c** हंसांसावीजितं फुल्लं] हं{त्वं° A_3A_4}साविजितमुत्फु{°त्प° A_3}ल्लं **A** **40b** पुत्रः शक्रस्य] शक्र{°त्र° A_3}पुत्रश्च **A** **41a** यमश्च] A_3, यमस्य A_4A_7 • पुण्ड्रेण] पुत्रेण **A** **42ab**] om. A_3, A_2 is used for A_3 (f.204[r]) **42d** °र्दैवतै°] °र्दैवतै° **A** **43a** कोट्यस्ताः] A_3A_4, कोट्यास्ता A_7 **43b** विंशतिः] A_3A_4, विंशति A_7 **43cd** °थाशीतिस्त°] °थाशी{°सी° A_7}ति त° **A** **43d** °वाष्टाधिका] °वाष्टाधिकः **A** **44d** °विंशतिः] A_3A_4, विंशति A_7

38(d^6) S_1 **40**(a^4–a^8) S_1 **43**(a^6, a^8)⟨b^1–b^2⟩(b^6, c^1) S_1

38b सुरराट्] S_1R**A**Bh, सुरराङ् S_3 **38c** श्वेत°] S_1R**A**Bh, श्वेतः S_3 • °राजो ऽसौ] RBh (em.?), °राज्ञे सौ S_1^{ac}, °राज्ञो सौ S_1^{pc}, °राजासौ S_3 **39a** चामरा°] S_1R**A**Bh, चामर° S_3 **39c** हंसांसा°] em., हंसासा° S_1, हङ्सङ्सा° S_3, हंससं° Bh (conj.) • फुल्लं] S_1Bh, फुलं S_3 (unmetrical) **40a** जयन्तश्च] S_3R**A**Bh, (जयतस्य) S_1 (tops lost) **40b** पुत्रः] S_3RBh (conj.?), पुत्र S_1 **40d** रुद्रस्य] S_1R**A**Bh, रुदस्य S_3 • °तः सुतः] R**A**Bh, °तस्सतः S_1, °तः सतः S_3 **41a** पुण्ड्रेण] S_3Bh (conj.), पुण्डे S_1^{ac} (unmetrical), पुण्ड S_1^{pc} (unmetrical) **42a** कुबेरश्च] S_3R**A**Bh, कुबेरञ्च S_1 **42b** °र्बहुभिर्] R**A**Bh, °र्बहुभि S_1S_3 **42c** यक्षैः] S_1R**A**Bh, यक्षै S_3 **42d** तथान्यैर्] R**A**Bh, तथान्यै S_1S_3 **43a** कोट्यस्ताः] RA_3A_4Bh, (को)ट्य(स्थ) S_1, कोट्यास्ता S_3 **43b** विंशतिः] RA_3A_4Bh, (विं)शति S_1, विंशति S_3 **43cd** °थाशीतिस्त°] S_3RBh (em.?), °थाशीति त° S_1 **44a** वरुणो] S_1R**A**Bh, वरुणा S_3 • चैव] S_3R**A**, देवः S_1Bh **44b** °णां दशभिः] S_1R**A**Bh, °णान्दशभि S_3 **44c** वृताः] R**A**Bh, वृता S_1S_3 **44d** °स्ता एक°] **A**, °स्तावेक° S_1, °स्तानेक° S_3, °स्ताश्चैक° Bh (conj.?) • °विंशतिः] RA_3A_4Bh, °विंशति S_1S_3

अनलश्च ततो देवः कोटीभिर्दशभिर्वृतः ।
निर्ययौ सह पुत्रेण ससुहृद्वर्गबान्धवः ॥ ४५ ॥
ततो वायुर्महातेजाः सर्वव्यापी महाबलः ।
अक्षौहिणीभिर्दशभिर्निर्जगाम महाबलः ॥ ४६ ॥
आदित्या निर्ययुः सर्वे दशाक्षौहिणिकर्षिणः ।
एकैकशश्च ते व्यास सर्वे दिव्यास्त्रयोधिनः ॥ ४७ ॥
तथा रुद्राश्च निर्जग्मुर्महामाया महाबलाः ।
एकैकशस्तदा सर्वे षोडशाक्षौहिणीवृताः ॥ ४८ ॥
वसवो दशभिश्चैव अष्टाभिश्चाश्विनावुभौ ।
तथैवाङ्गिरसो देवाः सर्वे ते ऽक्षौहिणीवृताः ॥ ४९ ॥
यामा धामाश्च साध्याश्च लेखा ये च महाबलाः ।
ते ऽपि कोटीशतैः सर्वे दशभिः सह संगताः ॥ ५० ॥
गन्धर्वाणामभूत्कोट्यो विंशत्येव महात्मनाम् ।
पन्नगानां चतुःषष्टिः खगानां चैव विंशतिः ।
पिशाचानां च कोट्यस्ताः पञ्चाशत्तत्र संगताः ॥ ५१ ॥

45a पुत्रेण] पुत्रैश्च R **45b** कोटीभि°] कोटिभि° R **45c** पुत्रेण] पुत्रैश्च R **45d** °द्वर्गबान्धवः] °द्बलबान्धवैः R **46d** महाबलः] महाप्रभुः R **47b** दशाक्षौहिणिकर्षिणः] द्वादशाक्षौहिणीवृताः R **48ab** निर्जग्मुर्महामाया] निजग्मुर्म्महाकाया R (unmetrical) **50c** कोटी°] कोटि° R **50cd** सर्वे द°] सर्व्वैर्द° R

45ab] Instead of this **A** has 4 pādas reading ततो देवबलं पश्यन् सन्नद्धान्{°द्धा A_7} युद्धकांक्षिणः । कोटिभिर्दशभिश्चैव रथ{°था° A_3A_7}नागहयैर्वृताः । **47b** दशाक्षौहिणिकर्षिणः] द्वादशाक्षौहिणीवृताः **A** **47d** सर्वे] A_3, सर्वै A_4, सर्वैर् A_7 **48a** निर्जग्मु°] ते जग्मु° **A** **48c–49d**] om. A_4 **48c** °कशस्तदा] °कश्च तदा A_3, °कश तदा A_7 **49b** °श्चाश्विना°] A_3, °श्चाश्रिणा° A_7 **50ab**] om. A_4A_7 **50a** यामा] वामा A_3 **50b** लेखा ये च] लेखाश्चैव A_3 **50c–52b**] om. **A**

46(c^5, c^8) S_1 **51**(d^2, d^4) S_3

45b कोटीभिर्दशभिर्] $S_1^{pc}S_3$Bh, कोटीभि दशभि S_1^{ac} **46a** वायुर्] R**A**Bh, वायु S_1S_3 • °तेजाः] R**A**Bh, °तेजा S_1, °तेज S_3 **46b** महाबलः] S_1S_3R**A**, महाजवः Bh (conj.) **46c** °भिर्दशभिर्] R**A**Bh, °(भि) दश(भि) S_1, °र्द्दशभि S_3 (unmetrical) **46d** महाबलः] S_1**A**Bh, महाप्रभः S_3 (retraced) **47a** निर्ययुः] S_3R**A**Bh, निर्ययु S_1 (unmetrical) **47b** दशाक्षौहिणिकर्षिणः] S_1, दशाक्षोहिणिकर्षिणः S_3, द्वादशाक्षौहिणीवृताः Bh **47c** एकैकशश्च ते] R**A**Bh, एकैकश्च शते S_1, ऐकैकश्च शत{°ते S_3^{ac}} S_3 **48a** निर्जग्मुर्] conj. Bh (silently), निर्ज्जघुर् S_1 (unmetrical), निजग्मु S_3 (unmetrical) **48b** महाबलाः] S_3R**A**Bh, महाबला S_1 **48d** °क्षौहिणी°] S_1RA_3A_7Bh, °क्षोहिणी° S_3 • °वृताः] S_3RA_3A_7Bh, °वृता S_1 **49b** अष्टाभि°] S_1RA_3A_7Bh, सुष्टाभि° S_3 **49cd** देवाः सर्वे ते] S_3RA_3A_7Bh, देवा सर्वे S_1 (unmetrical) **49d** °वृताः] RA_3A_7Bh, °वृता S_1 S_3 **50a** धामाश्च] S_3RA_3, दामा च S_1, दामाश्च Bh (em.?), • साध्याश्च] S_3RA_3Bh, साद्ध्यश्च S_1 **50b** महाबलाः] $S_1^{pc}S_3$RA_3Bh, महाबला S_1^{ac} **50c** °शतैः सर्वे] em. Bh (silently), °शतै सर्व्वै S_1, °शतै सर्वे S_3 **50d** दशभिः] S_1Bh, दशभि S_3 (unmetrical) **51ab** गन्धर्वाणामभूत्कोट्यो विंशत्येव] (S_1)(S_3)R, अभूवन् विंशतिः कोट्यो गन्धर्वाणां Bh (conj.) **51a** °भूत्कोट्यो] R, °भू कोट्यो S_1, °भूत्कोट्या S_3 **51c** चतुःषष्टिः] RBh (em.?), चतुष्षष्टि S_1, चतु+ः+षष्टि S_3 **51d** विंशतिः] RBh (em.?), विंशति S_1S_3 **51e** कोट्यस्ताः] RBh (em.?), कोट्यस्ता S_1, कोट्यास्ता S_3 **51f** °शत्तत्र संगताः] S_3RBh (em.?), °शस्तत्र संगता S_1

राज्ञां सहस्रमेवासीन्मनुष्याणां महात्मनाम् ।
एतदेव बलं सर्वमभूत्तत्राभिसंगतम् ॥ ५२ ॥
दृष्ट्वा तद्बह्वपर्यन्तं देवानां बलमुत्तमम् ।
उवाच जीवं जीवानां राजा परमधर्मवित् ॥ ५३ ॥
भगवन्क्रियतां व्यूहो यः स्यात्तेषां दुरात्मनाम् ।
अभेद्यश्चाप्रधृष्यश्च यं न वेत्ति च भार्गवः ॥ ५४ ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा बृहद्बुद्धिर्बृहस्पतिः ।
उवाच देवताध्यक्षं शक्रं देवतसन्निधौ ॥ ५५ ॥
न तदस्ति महेष्वास मयि यद्भार्गवो महान् ।
न वेत्ति यस्य वा भेदं न कुर्यात्पाकशासन ॥ ५६ ॥
उशना स तु यद्वेत्ति महायोगी महायशाः ।
न चैव तदहं वेद्मि मत्तो वरतरो हि सः ॥ ५७ ॥
स तु तीक्ष्णतया चैव मानाच्चैव शचीपते ।
प्रमादं कुरुते तेषु तेन सर्वत्र लभ्यते ॥ ५८ ॥

53a तद्बह्व°] तद्बा(यु)° R^{pc}, तद्बाकु° R^{ac} **53c** जीवानां] देवानां R **54a** व्यूहो] भेदो R **55d** देवत°] दैवत° R **56b** मयि] °मपि R **57a** उशना] उशनाः R **57d** वरतरो] वरभवो R **58a** तु] हि R • °तया चैव] °तरश्चैव R **58b** मानाच्चैव] शाम्यश्चैव R

52c एतदेव] एतद्देव° **A** **52d** °त्तत्राभि°] °त्तत्रापि **A** **53a** तद्बह्व°] तदुप° **A** **53c** जीवानां] देवानां **A** **54b** यः स्यात्] यस्मात् **A** **54c** °धृष्यश्च] A_3, °वृष्यश्च A_4, °वृष्यलभ्य A_7 (unmetrical) **54d** यं न] यथा **A** **55b** °बृहस्पतिः] A_3A_4, °बृहष्पतिः A_7 **55c** देवताध्यक्षं] भगवान् व्यास **A** **55d** देवत°] दैवत° **A** **56a** महेष्वास] महेष्वासे A_3A_4, महास्मास A_7 **56c** वा भेदं] चाभेद्यं A_3A_4, दाभेद्यं A_7 **56d** °शासन] A_3, °शासनः A_4A_7 **57a** उशना स तु] उशना मंत्रं A_3, उसना मत्त A_4, उसना स तु A_7 **57b** महायशाः] महाबलाः **A** **57d** सः] A_3A_4, नः A_7 **58a** °तया चैव] °भयाच्चैव A_3A_4, °भयाश्चैव A_7 **58b** मानाच्चैव] A_3A_4, मालाश्चैव A_7 • शचीपते] A_3, सचीपते A_4A_7 **58c** प्रमादं] प्रसादं **A** **58d** तेन सर्वत्र] भेदस्तेनोप° **A**

52ab सहस्रमेवासीन्मनुष्याणां] R, सहस्रमेवासी मनुष्याना S_1, सहस्रमेवासी मुनुष्याणां S_3, स– – – – – – – – नां Bh **52c** एतदेव] S_3R, एतेदेव S_1, एतद्देव° Bh **52cd** सर्वमभूत्] S_3R**A**Bh, सर्व्वंमभू S_1 **53a** तद्बह्व°] S_3Bh (em.?), त बह्व° S_1 • °पर्यन्तं] S_1R**A**Bh, °पर्यन्त S_3 **54a** °वन्क्रियतां] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, °वं क्रितां S_1^{ac} (unmetrical) **54b** यः स्यात्] S_1S_3R (यस्यात् in S_1S_3), यस्मात् Bh **54c** अभेद्यश्चाप्रधृष्य°] S_3RA_3, अधृष्यश्चाप्रमेय° S_1Bh **54d** यं न] S_1RBh, य न S_3 • वेत्ति] S_3^{pc}R**A**Bh, वेति $S_1S_3^{ac}$ **55a** °द्वचनं] S_1R**A**Bh, °द्वचन S_3 **55b** बृहद्बुद्धिर्बृहस्पतिः] RA_3A_4Bh, बृहद्बुद्धिबृहस्पतिः S_1, बृहबुद्धिर्बृहस्पति S_3 **55c** °ताध्यक्षं] S_1RBh, °ताध्यक्षो S_3 **55d** देवत°] S_1S_3, दैवत° Bh • °सन्निधौ] S_1R**A**Bh, °सनिधौ S_3 (unmetrical) **56a** तदस्ति] S_3R**A**Bh, वदस्ति S_1 • महेष्वास] RBh (em.?), महेश्वास S_1S_3 **56b** °द्भार्गवो] S_1R**A**Bh, °द्भागवो S_3 **56d** °शासन] RA_3Bh, °शासनः S_1S_3 **57a** उशना] $S_1S_3A_3$, उशनाः Bh (em.?) **57b** महायशाः] RBh (em.?), महायशा S_1S_3 **57d** सः] S_1RA_3A_4Bh, स S_3 **58b** मानाच्चैव] $S_1A_3A_4$Bh, माना चैव S_3 • शचीपते] S_1RA_3Bh, शचीपतेः S_3 **58c** कुरुते तेषु] S_1R**A**Bh, कुरु तेषु S_3 (unmetrical) **58d** तेन] S_3R, न च S_1Bh

अहं सहिष्णुभावेन मार्दवेन परेण च।
अप्रमत्तश्च सर्वत्र तव भाग्यैश्च रक्षितः।
बुद्ध्या तमतिरिच्यामि विबुधेश्वर नित्यशः॥ ५९॥
तस्मात्ते ऽहं करिष्यामि व्यूहं श्येनमतिप्रभम्।
येन तान्दानवान्संख्ये कंचित्कालं विजेष्यथ॥ ६०॥
ततः स भगवाञ्जीवश्चक्रे व्यूहमतिप्रभम्।
श्येनं नाम महायोगी देवानां हितमादधत्॥ ६१॥
ग्रीवायां तस्य संचक्रे वित्तेशं वरुणं तथा।
अनलं चैव वायुं च जयन्तं चैव शक्रजम्॥ ६२॥
शिरश्चक्रे यमं तस्य मृत्युं कालं च तावुभौ।
वक्त्रमस्याकरोज्जीवश्चन्द्रसूर्यौ च चक्षुषी॥ ६३॥
एकपक्षं चकारास्य रुद्रान्सर्वान्स वै द्विजः।
द्वितीयं पक्षमादित्यान्मध्यं तस्य पुरन्दरम्॥ ६४॥

59a अहं सहिष्णुभावेन] अहन्त्वभावयुक्तेन R **59e** तमतिरिच्यामि] तु व्यतिरिक्तमिति R (unmetrical) **60c** °न्दानवान्] R^{pc}, °न्देवता R^{ac} **60d** विजेष्यथ] विजेष्यसि R **61ab** भगवाञ्जीवश्च°] भगवन् व्यास च° R **61d** °मादधत्] °माचरन् R **63a** शिरश्चक्रे] शिरश्चक्रे R **63c** वक्त्रम°] चक्रम° R **64a** एक°] एकं R **64b** द्विजः] द्विज R **64d** °न्मध्यं] °न् मध्ये R

59d भाग्यैश्च] भाग्येन **A** **59f** विबुधेश्वर] बुबुधे त्वं च **A** **60a** तस्मात्ते] A_3A_4, तस्मात्त A_7 **60b** श्येन°] A_3A_4, स्वेन° A_7 **60c** °न्संख्ये] A_3A_7, °न्सख्ये A_4 **60d** कंचित्] A_7, किंचित् A_3A_4 • विजेष्यथ] विजेष्यति **A** **61ab** °ञ्जीवश्चक्रे] A_3A_7, °न् जीव चक्रे A_4 **61cd**] om. **A** **62ab**] गन्धर्वा पन्नगानां च वेत्ति संवरणं तथा **A** **63a** शिरश्चक्रे] शिवं चत्र **A** **63c** वक्त्र°] A_3, वक्र° A_4A_7 • °करोज्जीव°] A_3, °करो जीव° A_4, °करोतु जीवस्य° A_7 (unmetrical) **64b** °न्स वै द्विजः] °न् सरै द्विजः A_3, °न् सरैर्द्विजः A_4, °न् श वै द्विजान् A_7

59(b^1) S_1 **62**(d^7–d^8) S_1 **63**(a^4–a^6) S_1

59a सहिष्णु°] S_3**A**, सवष्णु° S_1^{pc}, सविष्णु° S_1^{ac}, च विज्ञ° Bh (conj.?) **59d** भाग्यैश्च] S_1S_3R, सैन्यैश्च Bh (conj.?) • रक्षितः] S_3R**A**Bh, रक्षिता S_1 **60a** तस्मात्ते] $S_3RA_3A_4$Bh, तस्मा ते S_1 **60b** श्येन°] RA_3A_4Bh, शेन° S_1S_3 **60c** °वान्संख्ये] $R^{pc}A_3A_7$Bh, °वां संखे S_1, °वा संखे S_3 **60d** कंचित्] S_3RA_7Bh (em.?), कश्चि S_1 **61a** ततः] R**A**Bh, तत S_1S_3 (unmetrical) **61ab** °वाञ्जीवश्चक्रे] $S_3A_3A_7$Bh, °वां जीव चक्रे S_1 **61c** श्येनं नाम] S_3RBh (conj.?), श्येना⟨ना⟩मह S_1 **61d** देवानां] S_3RBh (em.?), देवाना S_1 • °मादधत्] S_3Bh (em.?), °मादधः S_1 **62b** वित्तेशं] S_3RBh (em.?), वित्तेषं S_1 **63a** शिरश्चक्रे] S_1, शिर चक्रे S_3, शिरश्चूडां Bh (em.; in a note Bh reads °श्चूडा in S_1) **63b** मृत्युं] S_3R**A**Bh, मृत्यु S_1 **63c** °मस्या°] S_1R**A**Bh, °म्याभ्या° S_3 **63cd** °करोज्जीवश्च°] RA_3Bh, °करो जीव च° S_1, करो जीवश्च° S_3 **64a** एक°] S_1S_3**A**, एकं Bh (em.?) • °पक्षं] S_1R**A**Bh, °पक्ष S_3 **64c** °मादित्यान्] S_1R**A**Bh, °मादित्य S_3

पादौ च वसवस्तस्य अश्विनौ च महाबलौ।
गन्धर्वाः पन्नगाश्चैव नखांस्तस्य समाश्रिताः॥ ६५॥
पक्षिणश्च महासत्त्वान्पिशाचांश्च महाबलान्।
पुच्छं तस्याकरोत्सर्वान्देवानन्यांस्तथोदरम्॥ ६६॥
राजानस्तस्य पादस्थास्तले भूतान्न्यवेशयत्।
महाबलान्महोत्साहान्सर्वान्देवान्सभासदः।
– – – – – – – – – – – – – – – – – –॥ ६७॥

सनत्कुमार उवाच।
स कृत्वा तं खगव्यूहं मन्त्रेणैवाभिमन्त्र्य च।
उवाच देवराजं तं बृहस्पतिरिदं वचः॥ ६८॥
कल्पितो ऽयं महाव्यूहः कृता रक्षा च पार्थिव।
अतः परं विधानस्य कर्म नास्मासु विद्यते॥ ६९॥

65d नखांस्तस्य] नागास्तस्य R **66c** पुच्छं] पुच्छे R **67ab** ∘स्थास्तले भूतान्न्य∘] ∘स्थाः श्येनभू-तां न्य∘{∘तान्ये∘ R^{ac}} R **67ef**] om. R **68a** तं खगव्यूहः] च खगव्यूह R **68b** ∘णैवाभिमन्त्र्य] ∘णाभिनिमन्त्र्य R **69a** ऽयं महाव्यूहः] ऽहं महाव्यूहं R **69d** कर्म नास्मासु] कर्मणामात्म R

66a पक्षिणश्च] पादांगुलिषु **A** • ∘सत्त्वान्] ∘सत्त्वाः A_3A_4, सन्नाः A_7 **66b** ∘चांश्च महाबलान्] ∘चाश्च महाबलाः **A** **66c** पुच्छं] पृष्ठं A_3A_7, पृष्टं A_4 **66cd** ∘करोत्सर्वान्देवानन्यांस्त∘] ∘करो-द्दे{∘दे∘ A_4}वानन्यांश्चैव त∘ **A** **67ab** ∘स्थास्तले भूतान्न्यवेशयत्] ∘स्था स्थू{स्तू∘ A_7}लभूतान्यवेद-यत्{∘न् A_7} **A** **67d** ∘न्सर्वान्देवान्] ∘न् सर्वानेव **A** **67ef**] om. **A** **68b** मन्त्रेणैवाभि∘] मन्त्रिणे चाभि∘ A_3, तमंत्रिणो वाभ्य∘ A_4 (unmetrical), सन्त्रिणे वाभ्य∘ A_7 **69a** ∘व्यूहः] A_3A_4, ∘व्युहः A_7 **69b** कृता रक्षा च पार्थिव] कृत्वा राक्षसपार्थिवः **A** **69c** अतः परं] ततः पुरी **A** **69d** कर्म नास्मासु] कर्मणास्वासु{∘षु A_7} **A**

68(a7) S_1 **69**(b7) S_1

65b महाबलौ] S_1S_3R**A**, महातलौ Bh (typo) **65c** गन्धर्वाः] S_3R**A**Bh, गन्धर्व्वा S_1, धन्धर्वाः Bh (typo) • पन्नगाश्चैव] S_1R**A**Bh, पन्नगा चैव S_3 **65d** नखांस्तस्य समाश्रिताः] S_3**A**Bh, खन्तस्य च समाश्रिता S_1 **66a** ∘सत्त्वान्] R, ∘सत्वा S_1S_3, ∘सत्त्वाः Bh **66b** ∘चांश्च महाबलान्] S_1S_3R, ∘चाश्च महाबलाः Bh **66c** पुच्छं] S_3Bh (em.?), पुंच्छं S_1 • ∘त्सर्वान्] S_1S_3R, ∘त्सर्पान् Bh (conj.) **66d** ∘थोदरम्] S_3R**A**, ∘थोदरां S_1, ∘दोदरम् Bh (em.; in a note Bh reads ∘दोदरान् in S_1) **67ab** ∘स्थास्तले] conj. Bh, ∘स्थान्तल S_1, ∘स्था नले S_3 **67b** भूतान्न्य∘] R^{pc}Bh (conj.?), ∘भूतान्य∘ S_1, भुस्ता न्य∘ S_3 **67c** ∘बलान्महोत्साहान्] S_3R**A**Bh, ∘बला महोसाहां S_1 **67d** ∘र्वान्देवान्] S_1RBh, ∘र्वा देव S_3 **67ef**] Loss of two pādas conjectured, om. S_1S_3Bh **68a** तं खग∘] S_1**A**Bh, तत्खग∘ S_3 **68b** मन्त्रेणैवाभिमन्त्र्य] S_3Bh (conj.?), मन्त्रैणेवातिमन्त्र S_1 **68d** वचः] R**A**Bh, वच S_1S_3 **69a** महा∘] $S_1^{ac}S_3$R**A**, मया S_1^{pc}Bh • ∘व्यूहः] A_3A_4Bh, ∘व्यूह S_1S_3 **69b** कृता रक्षा च] S_3R, कृतरक्षा च S_1, कृत्वा राक्षस∘ Bh • पार्थिव] S_1R, पार्थिवः S_3, ∘पार्थिवम् Bh (em.?, Bh adds (?)) **69d** कर्म ना∘] S_1Bh, कर्मणा∘ S_3

जय शत्रून्रणे शक्र देवतैरभिरक्षितः।
मया चाथर्वणैर्मन्त्रैस्तपसा च बलेन च॥ ७०॥
कुरु कर्म यथाशक्ति अमरो ह्यसि पार्थिव।
देवाश्चाप्यमराः सर्वे युध्यन्तु सुरपार्थिव॥ ७१॥
भाग्यानां जय आयत्तो नान्यत्र सुरपुंगव।
जहि शत्रून्महाबाहो मा भीर्भवतु ते रणे॥ ७२॥
ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पटहा डिण्डिमास्तथा।
आडम्बराश्च भम्भाश्च कृकवा गोविषाणिकाः॥ ७३॥
मर्दलाः पेपुकाश्चित्रा मेघतूर्याणि सर्वशः।
अवाद्यन्त महार्हाणि शतशो ऽथ सहस्रशः॥ ७४॥
तेन शब्देन योधानां युद्धहर्षो महानभूत्।
सिंहनादानकुर्वन्त वल्गितास्फोटितानि च॥ ७५॥

70a शत्रून्] शत्रुं R **70b** देवतैरभि°] देवतैरेभि R **71ab** °शक्ति अमरो] °शक्तिरमरो R **71c** देवाश्चाप्यमराः] देवाः साध्यादयः R **72a** जय आयत्तो] जयमापन्नो R **73c** भम्भा°] भद्रा° R **73d** कृकवा गोविषाणिकाः] कृकरा गोवृषात्मकाः R **74a** पेपुका°] सुमुखा° R **75b** युद्धहर्षो] युद्धमासन् R

70b देवतैरभि°] दैवतैर{°न° A_7}पि **A** **70c** चाथर्वणैर्] A_3, चाथर्वनै A_4, चाथर्व्वनैर् A_7 **70d** °स्तपसा] A_3A_7, °स्तपतसा A_4 (unmetrical) **71a** कुरु] कृतं **A** **71b** अमरो] ह्यमरो **A** • पार्थिव] A_4, पार्थिवः A_3A_7 **71c** °प्यमराः] °प्यसुराः **A** **71d** युध्यन्तु] युध्यंते **A** • °पार्थिव] °पार्थिवाः **A** **72a** जय आयत्तो] A_7, जययाय{°प° A_3}न्नो A_3A_4 **72b** °पुंगव] °पुंगवः **A** **72c** शत्रून्] शत्रुं A_3A_4, सत्रुन् A_7 **72d** मा भीर्भवतु] A_7, माभिभवतु A_3, माभिर्भवतु A_4 **73a** भेर्यश्च] $A_3A_4^{ac}$, भेर्य्याश्च $A_4^{pc}A_7$ **73c** भम्भा°] भल्ला° **A** **73d** कृकवा गो°] कृतवाका **A** • °विषाणिकाः] A_4A_7, विषाणिका A_3 **74a** मर्दलाः] A_3A_7, मर्दना A_4 • पेपुका°] पद्मना° A_3A_4, पटना° A_7 **74b** मेघतू°] A_3A_4, मघनतू° A_7 (unmetrical) **74c** महार्हाणि] A_3, महार्हानि A_4A_7 **75a** शब्देन] A_3A_4, सब्देन A_7 **75d** वल्गिता°] वादिता° A_3A_4, वासितान् A_7

72(b^2–b^3) S_1 **72**(b^2)⟨b^3⟩ S_1 **75**(b^8, c^8) S_1

70a शत्रून्रणे] S_3^{pc}**A**Bh, शत्रुद्रणे S_1, शत्रुन्रणे S_3^{ac} **70b** °रक्षितः] S_1R**A**Bh, °रक्षिणः S_3 **70c** चाथर्वणैर्] S_1RA_3Bh, चार्थर्वणै S_3^{ac}, चार्थवणै S_3^{pc}, चार्थवणैर् Bh **70cd** °न्त्रैस्तपसा] S_3RA_3A_7, °न्त्रै तपसां S_1, °न्त्रैस्तपसां Bh (em.?) **71b** अमरो] conj., ह्यमरो S_1Bh, ह्यमनो S_3 • पार्थिव] RA_4Bh (em.), पार्थिवः S_1S_3 **71c** °प्यमराः] em. Bh (silently), °प्यमरा S_1S_3 • सर्वे] S_3R**A**Bh, सर्व्वा S_1 **71d** °पार्थिव] RBh (em.?), °पार्थिवः S_1S_3 **72a** भाग्यानां] S_3R**A**, भाग्याना S_1, भाग्यान्नो Bh (conj.?) • आयत्तो] $S_1S_3A_7$, लाभाय Bh (conj.?) **72b** °पुंगव] S_1^{pc}RBh, °पुंगवः S_1^{ac}, °पुङ्गवः S_3 **72c** शत्रून्] S_3RBh (conj.?), शत्रूर् S_1^{ac}, शत्रुर् S_1^{pc} **72d** भीर्] RA_7Bh (em.?), भी S_1S_3 • ते] S_3R**A**Bh, तो S_1 **73a** ततः] S_3R**A**Bh, तत S_1 • भेर्यश्च] R$A_3A_4^{ac}$Bh, भैर्यश्च S_1, भेर्याश्च S_3 **73b** डिण्डिमा°] S_3R**A**Bh, दिण्डिमा° S_1 **73c** भम्भा°] S_3, नम्भा° S_1Bh (Bh adds (?)) **73d** °विषाणिकाः] A_4A_7, °वृषाणका S_1, °विषाणिकः S_3, °विषाणकाः Bh (em.?) **74a** मर्दलाः] RA_3A_7Bh, मर्दला S_1S_3 **74b** मेघतू°] S_1RA_3A_4, मेघस्तू° S_3, नेदुस्तू° Bh (conj.) **74cd**] om. S_1Bh **74c** महार्हाणि] RA_3, महाहाणि S_3 **75a** शब्देन] S_3RA_3A_4Bh, सब्देन S_1 **75c** °कुर्वन्त] S_1S_3R**A**, °कुर्वन् ते Bh (em.) **75d** वल्गिता°] S_1S_3R, वादिता° Bh

देवास्ततः शङ्खमृदङ्गवाद्यैरमोघसर्वायुधदीप्तहस्ताः ।
निर्जग्मुरिन्द्रादिसुरप्रधाना जयैषिणः शत्रुवधेप्सवश्च ॥ ७६ ॥

इति स्कन्दपुराणे ऽष्टसप्ततितमो ऽध्यायः ॥ ७८ ॥

76b ◦हस्ताः] ◦हस्ता R **76d** ◦वधेप्सवश्च] ◦वधेप्सवस्त्विवति R (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे देवासुरसन्नहनो नाम R

76b ◦हस्ताः] A_3A_7, ◦हस्ता A_4 **76d** ◦वधेप्सवश्च] A_7, ◦वधेसुरश्च A_3A_4 **Col.** इति{इति श्री◦ A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे सन्नहनिकाध्यायः **A**±

76a देवास्ततः] S_3R**A**Bh, देवतास्ततः S_1 (unmetrical) **76b** ◦हस्ताः] $S_1A_3A_7$Bh, ◦हस्ता S_3 **76c** निर्जग्मु◦] R**A**Bh, निर्जघु◦ S_1 (unmetrical), निजग्मु◦ S_3 **76d** जयैषिणः] S_3R**A**Bh, जयैषिण S_1 (unmetrical) • ◦वधेप्सवश्च] S_3A_7Bh (conj.), ◦वधेप्सथश्चेति S_1 (इति part of col.) **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे व्यूहरचनाद्ध्यायः १३४ (in letter numerals) ॥ ⊙ S_1, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे द्धायः ७७ (in letter numerals) ॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे व्यूहरचनो नामष्टसप्ततितमोध्यायः Bh (typo)

एकोनाशीतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
व्यूढे सुराणां सैन्ये ऽथ स्थिते युद्धाय दंशिते ।
दानवानां बलं घोरं समदृश्यत भीषणम् ॥ १ ॥
ते दानवबलं दृष्ट्वा देवाः सर्वे सवासवाः ।
सिंहनादानकुर्वन्त वादित्ररवमिश्रितान् ॥ २ ॥
स नादः सुमहान्व्यास सागरस्येव मथ्यतः ।
आपूरयज्जगत्सर्वं युगान्ताम्बुदनिस्वनः ॥ ३ ॥
ततो दानवशार्दूलाः सर्वे दृष्ट्वा सुरोत्तमान् ।
व्यूहस्कन्धास्थितान्सम्यग्वीक्षांचक्रुः परस्परम् ॥ ४ ॥
तानीक्षमाणान्संदृश्य स्थितान्दानवयूथपान् ।
उवाच भार्गवं व्यास हिरण्यनयनः स्वयम् ॥ ५ ॥
एते व्यूहमिमं कृत्वा देवास्तिष्ठन्त्यभीतवत् ।
मन्यन्ते दानवान्युद्धे वयं जेष्याम सर्वशः ॥ ६ ॥

1a व्यूढे सुराणां] व्यूहिते सुर॰ R **1b** दंशिते] दर्शिते R **3c** आपूरय॰] अपूरय॰ R **4c** ॰स्कन्धा॰] ॰स्कन्ध॰ R **4d** ॰ग्वीक्षांच॰] ॰गीक्षाञ्च॰ R **5a** तानीक्षमाणान्संदृश्य] तानीक्ष्यमाणान् संदृष्ट्वा R

1a सैन्ये ऽथ] सैन्येषु **A** **3c** आपूरय॰] अपूरय॰ **A** **4c** ॰स्कन्धा॰] ॰स्कंध॰ A_3, ॰स्कंद॰ A_4A_7 • ॰स्थितान्] A_3A_4, ॰स्थितौ A_7 **4d** ॰ग्वीक्षां॰] A_3A_7, ॰क् वीक्ष्यं A_4 **5a** तानीक्षमाणान्] तां वीक्षमाणाः A_3, तां वीक्ष्यमाणाः A_4, तां विक्षमानाः A_7 **5c** व्यास] A_3A_4, वगम A_7 (unmetrical) **5d** ॰नयनः] A_3, ॰तनयः A_4A_7 **6d** जेष्याम] A_4A_7, येष्याम A_3

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.10a (f. 130^v), 8.11b (f. 131^r) and 8.12a (f. 131^v); S_3 f. 131^r–132^r; R f. 151^v–152^r; A_3 f. 87^v–88^v; A_4 f. 126^r–127^v; A_7 f. 123^v–125^r.
3(d^1–d^6)⟨d^7–d^8⟩ S_1 **5**(a^6–b^3)⟨b^4–b^5⟩(b^6–c^5, d^1–d^2, d^8) S_1

1a सैन्ये] S_3R**A**Bh, सेव्ये S_1 **1b** दंशिते] S_1**A**Bh, संसदि S_3 **2a** ते] S_1S_3R**A**, तद् Bh (conj.) **2b** देवाः] S_3R**A**Bh, देवा S_1 • ॰वासवाः] S_3R**A**Bh, ॰वासवा S_1 **2c** ॰नादान॰] S_3R**A**Bh, ॰नादान्य॰ S_1 • ॰कुर्वन्त] S_1S_3R**A**, ॰कुर्वंस्ते Bh (conj.) **2d** ॰रव॰] S_1R**A**Bh, ॰वर॰ S_3 **3a** नादः] R**A**Bh, नाद S_1S_3 • सुमहान्] R**A**Bh, सुमहा S_1, समहान् S_3 **3b** ॰स्येव] S_3R**A**Bh, ॰स्यैव S_1 • मथ्यतः] R**A**Bh, मत्थ्नशः S_1, मन्थतः S_3 **3c** ॰पूरयज्ज॰] R**A**Bh, ॰पूरय ज॰ S_1S_3 • ॰त्सर्वं] S_3R**A**Bh, ॰त्सर्व्वा S_1 **4a** ॰शार्दूलाः] S_1R**A**Bh, ॰शार्दूला S_3 **4b** सुरोत्तमान्] S_3R**A**Bh, सुरोत्तमा+:+ S_1 **4c** व्यूहस्कन्धा॰] S_3, व्यूढस्कन्दा॰ S_1, व्यूह्य सैन्यं Bh (conj.?) • ॰स्थितान्] RA_3A_4, ॰स्थिता S_1S_3, ॰स्यितान् Bh (typo) **4cd** ॰म्यग्वीक्षांचक्रुः] $S_3A_3A_7$Bh, ॰म्यत्वीक्षाञ्चक्रु S_1 **5a** तानीक्षमाणान्] em., तानीक्ष्यमाणा S_1 (tops of णा lost), तानीक्ष्यमाणः S_3, तान्वीक्षमाणान् Bh (em.?) **5b** स्थितान्] S_3R**A**, (स्थितो) S_1 (upper parts lost), स्थितो Bh • ॰यूथपान्] S_3R**A**Bh, (॰यूथपाम्) S_1 **5c** व्यास] S_1RA_3A_4Bh, न्यास S_3 **6b** देवास्ति॰] S_3R**A**Bh, देवा ति॰ S_1 • ॰भीतवत्] S_1R**A**Bh, ॰भीतवः S_3 **6d** जेष्याम] RA_4A_7Bh (em.?), ज्येष्याम $S_1S_3^{pc}$, ⏑̲ष्याम S_3^{ac} • सर्वशः] S_1R**A**Bh, सर्वतः S_3

स भवान्युक्तमस्यैव देवव्यूहस्य भेदनम्।
कुरु मायाप्रतिव्यूहमस्माकमपि मा चिरम्॥ ७॥
सनत्कुमार उवाच।
एवमस्त्विति संप्रोच्य अर्धचन्द्रमकुर्वत।
खगस्य तस्य यच्छेत्तुं शिरः कायादियेष सः॥ ८॥
चकार तस्य शृङ्गे तु प्रह्लादान्धकदानवौ।
धारां निवातकवचान्पौलोमान्कालकासुतान्॥ ९॥
विरोचनं बलिं चैव विप्रचित्तिं सहानुजैः।
प्रह्लादभ्रातरश्चैव ससुहृद्वर्गबान्धवान्।
पृष्ठं चक्रे महायोगी मध्यं राजा तथैव च॥ १०॥
उवाच चेदं विश्रब्धो भार्गवः शत्रुतापनः।
हिरण्याक्षमिदं युक्तं काले पथ्यं च सर्वशः॥ ११॥
दैवतव्यूहभेत्तायं महाव्यूहो हि वः कृतः।
युद्धं कुरुत भद्रं वो मन्मन्त्रपरिपालिताः॥ १२॥

7a स भवान्] भगवन् R **7c** माया°] च त्वं R **8b** अर्ध°] सो ऽर्द्ध° R **8c** यच्छेत्तुं] संछित्तुं R **8d** °दियेष सः] °दपातयत् R **9b** °दान्धक°] °दार्थक° R **9c** धारां] धारा R **10b** सहानुजैः] सहात्मजैः R **10c** °भ्रातरश्चैव] °भ्रातरञ्चैव R **10d** ससुहृद्वर्गबान्धवान्] इल्वलञ्च सबा-न्धवम् R **10f** मध्यं] मध्ये R **11d** काले पथ्यं च सर्वशः] कालापेक्ष्यञ्च सर्व्वदा R **12d** °परि°] °प्रति° R

7a स भवान्] भगवन् **A** **7c** माया°] ज्ञात्वा **A** **8b** अर्ध°] सो र्द्ध° A_3A_4, सोद्ध° A_7 **8b** °मकुर्वत] A_3A_7, °मकुर्वतं A_4 **8c** तस्य] यस्य A_3A_7, पस्य A_4 • यच्छेत्तुं] A_3A_7, पुच्छे तु A_4 **8d** °दियेष सः] °दिपेषणं **A** **9c** धारां नि°] धारान् नि° **A** **9d** °न्पौलोमान्कालकासुतान्] °न् लोलमान् कानकोत्सवान् A_3A_4, °न् मोनमान् कालकोत्सुवान् A_7 **10c** प्रह्लाद°] A_3, प्रह्लादं A_4A_7 • °भ्रातरश्चैव] °भ्रातरं चैव **A** **10e** पृष्ठं] सृष्टं A_3A_4, पृष्टं A_7 **11a** चेदं विश्रब्धो] वेदविस्रब्धो A_3, वेदविश्राध्वो A_4, वेदश्रुवो A_7 (unmetrical) **11b** शत्रुतापनः] शक्रतापनं **A** **12a** °भेत्तायं] A_3A_4, °भेत्तायां A_7 **12cd**] om. **A**

10(c^2–d^1, f^5) S_3

7a °न्युक्तम°] R**A**Bh, °न्युनम° S_1^{ac}, °न्युन्तम° $S_1^{pc}S_3$ **7b** भेदनम्] S_1S_3R**A**, भेदकम् Bh (conj.?) **7d** °मस्माक°] S_3R**A**Bh, °मस्माका° S_1 **8a** संप्रोच्य] R**A**Bh, स प्रोच्य S_1, सा प्रोच्य S_3 **8b** अर्ध°] S_3, ह्यर्द्ध° S_1, ह्यर्ध° Bh • °न्द्रमकुर्वत] RA_3A_7, °न्द्रमकुर्वतः S_1S_3, °न्द्रञ्चकार सः Bh (conj.) **8c** यच्छेत्तुं] A_3A_7Bh, यच्छेतुं S_1S_3 **8d** शिरः] S_3R**A**Bh, शिर S_1 • °दियेष सः] conj., °दियेष व S_1, °दियष तः S_3 (unmetrical), °दियेष च Bh (conj.) **9b** प्रह्लादा°] S_1R**A**Bh, प्रह्रादा° S_3 **9c** धारां नि°] S_1, धारा नि° S_3, धारान् नि° Bh (Bh reads धारो in S_1) • °कवचान्] S_1R**A**Bh, °कवचा S_3 **9d** °सुतान्] S_1RBh, °सुतः S_3 **10a** विरोचनं] S_3R**A**Bh, विरोचन S_1 **10b** विप्रचित्तिं] R**A**Bh, विप्रचित्ति S_1S_3 **10c** प्रह्लाद°] S_1 RA_3Bh, प्र(ह्रद°) S_3 • °भ्रातरश्चैव] conj., °भ्रातरं चैव S_1Bh, (°भ्रान्तरञ्चव) S_3 (upper parts lost) **10e** पृष्ठं] S_1RBh, पृष्टं S_3 **10f** राजा तथैव] S_1R**A**, राज (त)थैव S_3, राजानमेव Bh (conj.) **11a** चेदं] S_1S_3R, चैनं Bh (conj.) • विश्रब्धो] S_3RBh (em.?), विस्रब्धो S_1 **11d** पथ्यं] S_1**A**Bh, पत्थं S_3 • सर्वशः] S_3**A**Bh, °र्म्मर्न्मशः S_1 **12a** दैवत°] S_1R**A**Bh, देवत° S_3 • °भेत्तायं] S_1RA_3A_4Bh, °भेदोयं S_3 **12c** युद्धं] S_3R, युक्तं S_1Bh **12d** मन्मन्त्र°] R, पद्मन्त्र S_1, ममन्त्र° S_3, मया नु Bh (conj.)

परस्परं च रक्षन्तः सर्वे चित्रास्त्रयोधिनः ।
महामायान्सुरान्सर्वे यथा नैवाभिमन्यत ॥ १३ ॥
ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पणवानकगोमुखाः ।
आडम्बरा डिण्डिमाश्च पटहाश्च महास्वनाः ॥ १४ ॥
नानाविधानि चान्यानि प्रवाद्यन्त सहस्रशः ।
देवानां दानवानां च मदसत्त्वप्रदानि वै ॥ १५ ॥
ततः प्रमर्दतेत्युक्त्वा दानवा दानवेश्वरैः ।
ममर्दुर्देवतानीकं प्रहताः सर्वशस्तदा ॥ १६ ॥
देवा अपि च संयत्तास्तपोयोगबलान्विताः ।
दानवान्विविधैः शस्त्रैरभिजघ्नुः कृतागसः ॥ १७ ॥
असीनां पात्यमानानां शिरसां हस्तिनामपि ।
आसीच्छब्दो महाघोरो वंशानामिव पात्यताम् ॥ १८ ॥

13a रक्षन्तः] रक्षन्तु R **13c** °मायान्सुरान्] °मायाः सुराः R **13d** °मन्यत] °मन्यतः R **15d** °सत्त्वप्रदानि] °युद्धपदानि R **16b** दानवेश्वरैः] दारुणैः शरैः R **16c** ममर्दुर्देवता°] समृद्धार्द्रवता° R **16d** प्रहताः] प्रयत्नः R • °स्तदा] °स्तथा R **17ab** संयत्तास्तपो°] संमत्तास्तथा R **17d** °घ्नुः कृतागसः] °घ्नुस्तु तापसा R **18a** असीनां पात्यमानानां] असिना पात्यमालानां R **18d** पात्यताम्] पात्यताम् R

13c °मायान्सुरान्] °मायापरान् **A** **13d** °मन्यत] °मन्यतः A_3A_4, °मन्युत A_7 **14a** भेर्यश्च] $A_3A_4^{ac}$, भेर्य्यांश्च $A_4^{pc}A_7$ **15a** चान्यानि] वाद्यानि **A** **15b** प्रवाद्यन्त] A_3A_4, पूर्व्वाद्यन्त A_7 **15d** मदसत्त्वप्रदानि] सदसत्प्रवराणि{°नि A_7} **A** **16a** °त्युक्त्वा] A_3A_4, °त्युक्ता A_7 **16b** दानवेश्वरैः] दारुणैः श{स° A_7}रैः **A** **16c** ममर्दुर्देवता°] संवर्त्त समता° **A** **16d** प्रहताः] प्रहता **A** **17d** कृतागसः] A_7, कृतागमः A_3A_4 **18a** असीनां पात्य°] अमीषां पाद्य° **A** **18b** शिरसां] A_3A_4, सिरसां A_7

13a रक्षन्तः] **A**Bh, रक्षन्त S_1S_3 **13b** चित्रास्त्र°] S_3R**A**Bh, चित्रासु° S_1 **13c** महा°] S_3R**A**Bh, वहा° S_1 • °मायान्सुरान्] S_1S_3, °मायाः सुराः Bh (conj.?) **13d** नैवाभि°] S_3R**A**Bh, नैवाति° S_1 • °मन्यत] S_1^{pc}Bh, °मन्यतः $S_1^{ac}S_3$ **14a** Before this Bh adds सनत्कुमार उवाच । • ततः शङ्खा°] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, तत⟨:⟩श्शङ्खा° S_1 • भेर्यश्च] S_3R$A_3A_4^{ac}$Bh, भैर्यश्च S_1 **14b** °नकगोमुखाः] S_3R**A**Bh, °नथगोमुखा S_1 **14c** डिण्डिमा°] S_3R**A**Bh, दिण्डिमा° S_1 **15a** चान्यानि] S_3RBh (conj.), मन्यानि S_1 **15b** प्रवाद्यन्त] S_3RA_3A_4, प्रापाद्यन्त S_1, प्रावाद्यन्त Bh (em.?) **15d** वै] $S_1S_3^{ac}$R**A**Bh, वैः S_3^{pc} **16a** °मर्दतेत्युक्त्वा] S_1S_3RA_3A_4, °मथ्नतेत्युक्ता Bh (conj.; in a note Bh suggests °मर्दते°) **16b** °वेश्वरैः] S_1^{pc}Bh, °वेश्वरै S_1^{ac}, °वेश्वनैः S_3 **16c** ममर्दुर्] S_1Bh, ममर्दु S_3 **16d** प्रहताः] S_3Bh (em.?), प्रहता S_1 • °स्तदा] **A**, °स्तथा S_1Bh, °स्तदाः S_3 **17a** देवा अपि च] S_3^{pc}R**A**, देवा अवि व S_1, देवाष्वपि च S_3^{ac}, देवास्तेपि च Bh (conj.?) **17ab** संयत्तास्त°] **A**Bh, संयत्ता त° S_1, संपन्ना त° S_3 **17b** °बलान्विताः] S_1R**A**Bh, °समन्विताः S_3 **17c** °वान्विविधैर्] S_3R**A**Bh, °वां विविधै S_1 **17d** °जघ्नुः] S_3**A**Bh, °जघ्नु S_1 **18a** असीनां पात्य°] conj. Bh (silently), असीना प्यत्य° S_1^{pc}, असीना प्युत्य° S_1^{ac}, आसीना पाद्य° S_3^{pc}, असीना पाद्य° S_3^{ac} **18b** शिरसां] S_3RA_3A_4Bh, शिरसा S_1 **18c** महाघोरो] S_1R**A**Bh, महाघोरं S_3 **18d** पात्यताम्] S_3**A**Bh, पाक्यतां S_1

विकृष्यतां कार्मुकाणामिषूणां च विमुच्यताम्।
आसीत्तत्र महाञ्छब्दो गिरीणामिव भिद्यताम्॥ १९॥
गच्छद्भिर्भिन्दिपालैश्च शक्तिभिस्तोमरैस्तथा।
आकाशमभवत्सर्वं खद्योतैरिव संवृतम्॥ २०॥
शिरोभिश्चरणैश्चैव बाहुभिश्च निपातितैः।
क्षणेन युद्धभूमिः सा विषमा समपद्यत॥ २१॥
दन्तिभिः पर्वताकारैर्हयैर्धुर्यै रथोत्तमैः।
कबन्धैश्चाभिनृत्यद्भिर्दुर्निरीक्ष्यमभूत्क्षणात्॥ २२॥
आतपत्रैश्च हारैश्च कवचैस्तलभैरपि।
निष्कसूत्रैः सुमुकुटैः केयूरैः कुण्डलैरपि॥ २३॥
कण्ठत्राणैर्विचित्रैश्च दुकूलैर्मणिभिश्च ह।
कुथाभिश्च विचित्राभिर्भुजैः साभरणैरपि॥ २४॥

19ab कार्मुकाणामिषूणां] कार्म्मुकानामिन्यूनाञ् R **20c** ॰मभवत्] ॰गमभूत् R **21d** विषमा] वैषम्यं R **22b** ॰यैर्धुर्यै रथोत्तमैः] ॰यैर्युद्धे नगोपमैः R **22c** ॰श्चाभि॰] ॰श्चापि R **23b** कवचैस्तलभै॰] तनुत्रैः कवचै॰ R **23b** निष्क॰] निक्ष॰ R **24a** ॰णैर्विचित्रैश्च] ॰णैश्च संच्छन्नैर् R **24c** कुथाभि॰] कथाभि॰ R **24d** साभरणै॰] सावरलै॰ R

19ab कार्मुकाणामिषूणां] कार्मुकानामसूनां A_3A_4, कार्मुकाणामसुणाञ् A_7 **19cd**] om. **A** **20ab** गच्छद्भिर्भिन्दिपालैश्च शक्ति॰] भिंदिपालैः शक्तिभिश्च गदा॰ **A** **22b** ॰यैर्धुर्यै रथो॰] ॰यैर्युद्धैषिवो॰ A_3, ॰यैः र्युद्धेषिवो॰ A_4, ॰यै युद्धै शिवो॰ A_7 **22c** ॰श्चाभि॰] A_3A_4, ॰श्चाति॰ A_7 **22d** ॰र्दुर्निरीक्ष्य॰] ॰रन्तरीक्ष॰ **A** **23b** कवचैस्तलभै॰] कवचैः स्थूलजै॰ A_3, कवजै स्थूलजै॰ A_4, फवजैस्तूलजै॰ A_7 **23c** सुमुकुटैः] समुद्गावैः **A** **24a** कण्ठत्राणै॰] करतालै॰ A_3A_4, रराणै॰ A_7 (unmetrical) **24b** दुकूलै॰] शिरोभि॰ **A** **24c** कुथाभि॰] A_3A_7, कथाभि॰ A_4 **24cd** विचित्राभिर्भुजैः सा॰] पवित्राभिर्भु{भु॰ A_7}जैरा॰ **A**

19(a^5–a^6, a^8–b^2) S_1 **21**(d^4–d^5) S_1 **22**⟨a^3–a^7⟩(a^8–b^4, b^6) S_1 **24**(d^6) S_1

19a विकृष्यतां] S_1R**A**Bh, विकृष्यता S_3 **19ab** कार्मुकाणामिषूणां च] em., (कामु)का(णांमिशू)नाञ्च S_1, कार्मुकाणामिषूञ्चैव S_3, च धनुषां बाणानाञ्च Bh (conj.?) **19c** आसीत्तत्र] S_3RBh (em.?), आसी तत्रा S_1 • महाञ्छब्दो] S_1RBh, महाच्छब्दो S_3 **20a** ॰द्भिर्भिन्दि॰] RBh (em.?), ॰द्भि भिन्दि॰ S_1, ॰द्भिरिन्दि⟨(भि)⟩॰ S_3 **20c** ॰त्सर्वं] S_3R**A**Bh, ॰त्सर्व्वे S_1 **21c** ॰भूमिः] S_1R**A**Bh, ॰भूमि S_3 **21d** विषमा] S_3**A**Bh, विशमा S_1^{pc}, विशया S_1^{ac} • समपद्यत] S_3R**A**Bh, (सम)मद्यत S_1 **22ab** ॰कारैर्ह॰] R**A**Bh, –(रह॰) S_1 (upper parts lost), ॰कारै ह॰ S_3 **22b** ॰यैर्धुर्यै र॰] S_3, (॰यधये) र॰ S_1 (upper parts lost), ॰यवर्यैर॰ Bh (conj.?) **22c** ॰श्चाभि॰] $S_3A_3A_4$Bh, ॰श्चाति॰ S_1 **22cd** ॰नृत्यद्भिर्दु॰] RBh (em.?), ॰नृत्यद्भि दु॰ S_1S_3 **22d** ॰भूत्क्षणात्] R**A**, ॰भूद्गणं S_1, ॰भूत्क्षणेत् S_3, ॰भूद्रणे Bh (conj.?) **23b** ॰स्तलभै॰] S_1S_3, ॰स्तलचै॰ Bh (Bh adds (?); he probably reads this in S_1) **23c** ॰सूत्रैः सुमुकुटैः] RBh (em.?), ॰सूत्रै सुमुकुटै S_1, ॰सूत्रै समुकुटैः S_3 **23d** केयूरैः] S_3R**A**Bh, केयूरै S_1 • ॰रपि] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰रपिः S_1^{ac} **24a** ॰त्राणैर्वि॰] conj. Bh, ॰त्राणं वि॰ S_1, ॰त्राणै वि॰ S_3 **24b** ॰कूलैर्म॰] RBh (em.?), ॰कूलै म॰ S_1S_3 **24c** कुथाभि॰] $S_3A_3A_7$Bh, कथानि॰ S_1 **24cd** ॰भिर्भुजैः] RBh (em.?), ॰भि भुजै S_1, ॰भि भुजैः S_3

चामरैर्हेमदण्डैश्च घण्टाभिश्चाङ्कुशैरपि।
विभाति भूतलं तत्र ज्योतिर्भिर्द्यौरिवावृता॥ २५॥
क्रुद्धः केशेषु संगृह्य विरथो ऽपि महारथः।
रथिनं रथमाप्लुत्य निजघान बलाद्बली॥ २६॥
तत्र चान्यो गजेनाशु अभिपत्य महाबलः।
रथं चिक्षेप निर्वृत्ते कुशमुष्टिं यथाध्वरे॥ २७॥
क्षिप्तो गजं समुत्पत्य सगजं गजिनं स च।
शरैराशीविषाकारैरनयद्यमसादनम्॥ २८॥
हतमप्येष तुरगः सादिनं पतितं क्षितौ।
उपास्ते पादतः सुप्तं गुरुं शिष्यो यथात्मवान्॥ २९॥
ससूते निहते योधे रथमेते हयोत्तमाः।
वहन्ति पुरुषाः क्षीणा ज्ञानवन्त इवागमान्॥ ३०॥

25a चामरैर्] चामरै R **25d** ◦वृता] R^{pc}, ◦वृताः R^{ac} **26a** क्रुद्धः केशेषु] क्रुद्धैः कोप⟨यु⟩+जु+ R **26b** महारथः] महारथं R **26c** ◦माप्लुत्य] ◦माप्लुत्य R **27a** चान्यो] चान्त्यो R **27b** अभि◦] अति◦ R **27c** निर्वृत्ते] निर्वृत्तो R^{ac}, निर्वृत्त R^{pc} **28a** गजं] गजान् R **28b** स च] च सः R **28d** ◦रनयद्यमसादनम्] ◦रनयत्यस्व{◦म◦ R^{ac}}सादिनं R **29a** ◦मप्येष] ◦साध्ये स R **29c** उपास्ते] उपान्ते R **30a** ससूते] समृते R **30b** रथमेते] रथमध्ये R

25a चामरैर्हेम◦] A_3A_7, चामरै मह◦ A_4 **25c** भूतलं तत्र] भूतलस्तत्र **A** **25d** ज्योतिर्भिर्] A_3, य्योतिभिर् A_4, ज्योतिर्भि A_7 • ◦वृता] A_3A_4, ◦वृताः A_7 **26b** महारथः] A_3A_4, महारथ A_7 **26c** ◦माप्लुत्य] ◦माप्लुत्य **A** **27b** अभि◦] अति◦ **A** **27c** चिक्षेप] निक्षेप A_4A_7, निक्षेप निक्षेप A_3 (unmetrical) • निर्वृत्ते] A_7, निवृत्ते A_3, निर्वृते A_4 **27d** ◦थाध्वरे] A_3, ◦थाधरे A_4, ◦थाध्वजे A_7 **28a** क्षिप्तो गजं] क्षिप्तान् गजान् **A** **28b** स च] च सः **A** **28d** ◦रनय◦] A_3, ◦रेनय◦ A_4, ◦रलमा◦ A_7 **29c** उपास्ते] तपास्ते **A** • पादतः] A_3A_7, पादपः A_4 • सुप्तं] क्षिप्रं **A** **30a** योधे] घोरे **A** **30b** हयोत्तमाः] A_3A_7, हयोत्तमः A_4 **30c** पुरुषाः] पुरुषा A_3A_4, पुरुषः A_7

25(a[1]–a[7])⟨a[8]⟩ S_1 **28**(b[3]–b[5]) S_1

25a चामरैर्हेम◦] $S_1A_3A_7$ (upper parts faint in S_1), चामरै हेम◦ S_3, मुशलैः शूल◦ Bh (conj.?) **25b** घण्टाभि◦] S_1R**A**Bh, घण्ठाभि◦ S_3 **25d** ज्योतिर्भिर्] RA_3Bh, ज्योतिभि S_1S_3 • ◦वृता] $R^{pc}A_3A_4$, ◦वृताः S_3, ◦वृत S_1^{pc}, ◦वृतं S_1^{ac}, ◦वृतम् Bh **26a** क्रुद्धः] S_3**A**Bh, क्रुद्ध S_1 **26b** विरथो] S_1R**A**Bh, चिरथो S_3 • महारथः] $S_1^{ac}S_3A_3A_4$Bh, महारथ S_1^{pc} **26c** रथिनं] S_1R**A**Bh, रथिन S_3 (unmetrical) • ◦माप्लुत्य] S_3, ◦माप्लुत्य S_1Bh **26d** बलाद्बली] S_3R**A**Bh, बलाम्बली S_1 **27a** चान्यो] S_3**A**Bh, चान्ये च S_1 (unmetrical) **27ab** गजेनाशु अ◦] S_3R**A**, गर्जे चाशुर◦ S_1, गजे चाशुर◦ Bh (em.?) **27b** ◦भिपत्य] S_1S_3, ◦भिहत्य Bh (conj.?) • महाबलः] S_3R**A**, महाभुज S_1^{ac}, महाभुजः S_1^{pc}Bh **27c** चिक्षेप] S_1RBh, विक्षेप S_3 • निर्वृत्ते] S_3A_7, न वृत्तैः S_1, च वृतैः Bh (conj.?, Bh adds (?)) **27d** ◦ष्टिं यथा◦] S_3R**A**, ◦ष्टि यथा◦ S_1, ◦ष्टिमिवा◦ Bh (conj.) **28a** क्षिप्तो गजं] conj., क्षिप्ता गजा S_1, क्षिप्त गजं S_3 (or ◦जां), क्षिप्तो गजात् Bh (conj.?) **28b** सगजं] S_1S_3R**A**, – नसं Bh (Bh probably reads this in S_1) • गजिनं स च] S_3, (जिन)संत्वय S_1, – – य – Bh (Bh probably reads this in S_1) **28c** ◦राशीविषा◦] S_3R**A**Bh, ◦राशैविषा◦ S_1 **28cd** ◦रैरनय◦] S_3RA_3Bh, ◦रैनभय◦ S_1 **29a** तुरगः] S_1R**A**Bh, तुरग S_3 **29b** सादिनं] S_3R**A**Bh, सादिनां S_1 **29c** पादतः] $S_1RA_3A_7$Bh, पादत S_3 (unmetrical) • सुप्तं] S_3RBh (conj.?), सप्त S_1^{pc}, सप्तं S_1^{ac} **30a** योधे] S_3RBh (em.?), योधो S_1 **30b** हयोत्तमाः] $S_3RA_3A_7$Bh, हयोत्तमा S_1 **30c** पुरुषाः] RBh (em.?), पुरुषा S_1S_3 • क्षीणा] S_1S_3R**A**, क्षीवा Bh (conj.?)

अयमन्यः सुबद्धो ऽपि दैत्येन सुरपुंगवः।
बाहुभ्यां वेष्टयित्वैनं प्रययौ देवतान्तिकम्॥ ३१॥
अयमाधावतो यस्य गजस्य भुजमाछिनत्।
स तेनैव गजेनोग्रः पपात विनिसूदितः॥ ३२॥
अयमन्येन संयुक्त अन्येनागत्य घातितः।
स चाप्यन्येन देवेन सो ऽप्यन्येन पुनर्हतः॥ ३३॥
एते पदातयश्चान्ये बहवः संहता भृशम्।
रथिनं मोहयित्वा तु जघ्नुरेनमभीतवत्॥ ३४॥
एवमाकाशगाः सिद्धा ऋषयश्चारणास्तथा।
साधयन्ति रमन्ते च गायन्ति च जपन्ति च॥ ३५॥
हरन्त्यप्सरसश्चैव योधांस्तत्र रणे हतान्।
पिशाचाश्चापि मोदन्ति नृत्यन्ति च निकुम्भिलाः॥ ३६॥

31ab] अ(थ) सैन्ये अयुद्ध्यन्त दैत्येशं सुरपुङ्गवाः R **31d** देवता°] दैवता° R **32a** अयमाधावतो यस्य] अथ आधावतस्तस्य R **32b** भुजमा°] करम° R **32d** पपात वि°] शरपात° R **33ab** संयुक्त अन्येनागत्य] संयुक्तो ऽन्येनाघात° R (unmetrical) **34d** °रेनमभीत°] °रेत्य स भीत° R **35c** साधयन्ति] आपतन्ति R **35d** गायन्ति च जपन्ति] पतन्ति च हसन्ति R **36c** मोदन्ति] मोदन्ते R

31a °न्यः सुबद्धो] °न्य स्वबुद्धो A_3A_4, °न्युसुबुद्धो A_7 **31c** वेष्टयित्वैनं] विस्रुयत्वैनं A_3, विष्णुयत्वैनं A_4A_7 **32a** अयमाधावतो यस्य] अयं मा{अयस्मा° A_7}यारतः पश्यन् **A** **32b** °माछिनत्] A_3 A_7, °माक्षिछनत् A_4 (unmetrical) **33ab** संयुक्त अन्ये°] संयुक्तो अन्ये°{ऽन्ये° A_7(unmetrical)} **A** **33b** घातितः] पातितः **A** **34a** पदातय°] A_3A_7, पदायत° A_4 **34b** संहता] A_3A_7, संहतां A_4 **34c** रथिनं] A_7, रथिनां A_3A_4 **35c** साधयन्ति] बोधयन्ति **A** **35d** जपन्ति] जयंति **A** **36d** निकुम्भिलाः] समंततं A_3, समंततः A_4A_7

31(c⁶)⟨c⁷⟩(c⁸) S_1

31a °मन्यः सु°] S_3Bh (em.?), °मन्य सु° S_1 • °बद्धो] S_1Bh, °युद्धो S_3 **31c** बाहुभ्यां] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, बाहु(त्यां) S_1^{ac} • °त्वैनं] S_3R**A**, –(न) S_1, °त्वा तं Bh (conj.?) **31d** देवता°] S_3**A**Bh, चेवता° S_1 **32a** °तो यस्य] conj., °तः पश्य S_1S_3Bh **32b** °माछिनत्] A_3A_7Bh, °मच्छिनत् S_3, °माच्छिनं S_1 **32c** °नोग्रः] S_1R**A**, °नोग्र S_3, °नोर्व्यां Bh (conj.?) **32d** पपात] S_1**A**Bh, प्रपात S_3 • °सूदितः] $S_3S_1^{ac}$R**A**, °सूदितैः S_1^{pc}, °षूदितः Bh (em.?) **33a** °मन्येन] S_3R**A**Bh, °मप्येन S_1 **33ab** संयुक्त अ°] em. Bh (silently), संयुक्तः अ° S_1, संसक्त अ° S_3 **33b** °नागत्य] S_3**A**Bh, °नागव्य S_1 **33c** देवेन] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, देवे(श) S_1^{ac} **34a** पदातय°] S_3RA_3A_7Bh, पादत्रय° S_1 **34b** °वः संहता] RA_3A_7Bh, °वत्संहता S_1, °वः संघता S_3 **34c** °यित्वा तु] S_1R**A**Bh, °यित्वाशु S_3 **35a** °काशगाः] S_3R**A**Bh, °काशगा S_1 **35c** साधयन्ति] S_1S_3, शाधयन्ति Bh (typo) **35d** गायन्ति] S_1S_3**A**, स्मयन्ति Bh (conj.?) **36a** हरन्त्यप्सर°] S_3R**A**Bh, हरंत्यस्सर° S_1 **36c** मोदन्ति] S_1S_3**A**, मोदन्ते Bh (conj.)

तत्प्रवादितगान्धर्वं छिन्नभिन्नविदारितम् ।
युद्धगान्धर्वमभवद्भीरूणां भयवर्धनम् ॥ ३७ ॥
ते ऽन्योन्यघातक्षतसर्वदेहाः सुरासुरा वैरमनुस्मरन्तः ।
जघ्नुस्तदा राक्षसतुल्यरूपाः स्वराज्यहेतोर्जयमीप्समानाः ॥ ३८ ॥

इति स्कन्दपुराण एकोनाशीतितमो ऽध्यायः ॥ ७९ ॥

37a तत्प्रवादितगान्धर्वं] तत्पुरादितगन्धञ्च R **37c** युद्ध॰] युद्धं R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे यु(द्ध)ऽध्यायः R

37a तत्प्रवादितगान्धर्वं] तत्पुरादिति गंधर्वं{॰र्वं A_4} A_3A_4, तत्पुर्व्वादितगंधर्व्वां A_7 **37b** ॰विदारितम्] इवारितं **A** **37c** युद्धगान्धर्व॰] शुद्धगंधर्व॰ **A** **37d** ॰द्भीरूणां] ॰त् भीरुणां **A** **38a** ॰घातक्षतस॰] ॰घातकृत्स॰ **A** (unmetrical) **38b** सुरासुराः वैर॰] सु{शू॰ A_3}राः सुरैर्वै{व्वै॰ A_7}र॰ **A** **38c** जघ्नुस्तदा राक्षस॰] जग्मुः{॰मु A_7} क्षयं दानव॰ **A** **38d** स्वराज्यहेतोर्] सुराश्च हेतोर् A_3A_4, शुराश्च हेतो A_7 • ॰मीप्समानाः] A_3A_7, ॰मीप्समानवाः A_4 **Col.** इति{इति श्री॰ A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे देवासुरविग्रहो ऽध्यायः **A**±

37a ॰गान्धर्वं] em. Bh (silently), ॰गान्धर्व्वा S_1, ॰गन्धर्वं S_3 **37c** ॰गान्धर्व॰] S_1RBh, ॰गन्धर्व॰ S_3 **37d** ॰द्भीरूणां] S_1RBh, ॰द्भीरुणां S_3 **38a** ते ऽन्योन्य॰] S_1S_3RA, अन्योन्य॰ Bh (conj.?) • ॰देहाः] RABh, ॰देहा S_1S_3 **38b** वैर॰] $S_1^{pc}S_3$RBh, दैर॰ S_1^{ac} **38d** स्वराज्य॰] S_1R, स्वराज॰ S_3, स्वाराज्य॰ Bh (conj.) • ॰हेतोर्] S_3RA_3A_4Bh, ॰हेतो S_1 • ॰मीप्समानाः] RA_3A_7Bh, ॰मीप्समानेति S_1 (इति part of col.), ॰मीप्समान इति S_3 (इति part of col.) **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे देवासुरसंग्रामो ध्यायः । १३५ (in letter numerals) ॥ ⊙ S_1, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७८ (in letter numerals) ॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे देवासुरसंग्रामनामैकोनाशीतितमोध्यायः Bh

अशीतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
तस्मिन्महति युद्धे तु वर्तमाने महाभये ।
दानवांस्तांस्तदा देवाः समन्तात्पर्यवारयन् ॥ १ ॥
मृत्युः कालो यमश्चैव कृतान्तः कलहस्तथा ।
निकृतिर्व्याधयश्चैव वैरं क्रोधश्च वीर्यवान् ॥ २ ॥
नरकाश्चैव ते सर्वे यमदूताश्च सर्वशः ।
प्रेताश्च पितरश्चैव चत्वारो ये गणा दिवि ॥ ३ ॥
वामनश्चैव यो देवः किंकराश्च महाबलाः ।
एते सर्वे तदाविश्य संजघ्नुर्दानवं बलम् ॥ ४ ॥
यमदूतैर्विभिन्नाङ्गा भग्नसक्थत्रिकोरसः ।
निष्टनन्ति क्षितौ दैत्या निरयेष्विव पापिनः ॥ ५ ॥

1c ◦वांस्तांस्त◦] ◦वांस्ते त◦ R **1d** ◦वारयन्] ◦धावयन् R **2b** कलह◦] कम्पक◦ R **3a** नरकाश्चैव ते सर्वे] नरकश्चैव सर्व्वे च R **3b** ◦दूताश्च] ◦दूतश्च R **3d** चत्वारो ये गणा दिवि] सर्व्वे रोगगणास्तथा R **5b** ◦सक्थ◦] ◦शक्ति◦ R **5c** निष्टनन्ति] निष्पतन्ति R **5d** ◦येष्विव] ◦येष्वेव R

1c ◦वांस्तांस्त◦] A_3A_7, ◦वास्तांस्त◦ A_4 **2b** कृतान्तः कलह◦] A_3A_7, सत्वा ये च गणा◦ A_4 (cf. 3d) **2c** निकृति◦] विकृति◦ **A** • ◦र्व्याधय◦] A_7, ◦र्ध्यानय◦ A_3, ◦ध्यानिय◦ A_4 **2d** वैरं] लोभः **A** **3b** सर्वशः] सर्वगाः **A** **3d** चत्वारो ये गणा दिवि] सत्वा ये च गणास्तथा **A** **4a** देवः] A_3A_7, देवा+ः+ A_4 **5b** ◦सक्थत्रिकोरसः] ◦श{◦स◦ A_7}क्तिशिरोरसः **A** **5c** निष्टनन्ति] निष्पतन्ति A_3A_7, निस्प{◦श्प◦ A_4^{pc} ?}तन्ति A_4 **5d** निरये◦] नरके◦ **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.12a (f. 131^{v}), 8.12b (f. 132^{r}), 8.13a (f. 132^{v}) and 8.14a (f. 133^{r}); S_3 f. 132^{r}–133^{v}; R f. 152^{r}–153^{v}; A_3 f. 88^{v}–89^{v}; A_4 f. 127^{v}–129^{r}; A_7 f. 125^{r}–126^{r}.
3(b^7, d^4, d^7) S_1 **4**(a^7, b^1–b^2) S_3

1a ◦स्मिन्महति] S_3R**A**Bh, ◦स्मिं हतनि◦ S_1^{pc}, ◦स्मिं हत(वि◦) S_1^{ac} **1c** ◦वांस्तांस्त◦] A_3A_7, ◦वा वै त◦ S_1, ◦वास्तां त◦ S_3, ◦वान् वै त◦ Bh (em.) • देवाः] R**A**, देवा $S_1^{pc}S_3$Bh (typo), देवां S_1^{ac} **1d** ◦वारयन्] S_3**A**Bh, ◦वारयत् S_1 **2a** मृत्युः] R**A**Bh, मृत्यु S_1S_3 **2b** कृतान्तः] $S_3RA_3A_7$ Bh, कृतान्त S_1 **2c** निकृतिर्] S_3RBh (em.?), निकृति S_1 (retraced) **2d** वैरं] S_1RBh, वैर◦ S_3 • क्रोध◦] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, कोध◦ S_1^{ac} • वीर्यवान्] S_3R**A**Bh, वीर्यवाम् S_1 **3c** पितरश्चैव] R**A**Bh, पितरोश्चैव S_1, पितर सर्वे S_3 **3d** ये] S_1Bh (cf. **A**), यो S_3 • दिवि] S_1S_3, ◦स्त्विति Bh (conj.; in a note Bh reads गणेष्विति possibly in S_1, though it is recorded as a variant of A_3) **4a** देवः] $S_3^{ac}RA_3A_7$, देवा S_1, (दे)वाः S_3^{pc}, देवाः Bh (em.?) **4b** किंकराश्च] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, किंकरोश्च S_1^{ac} • महाबलाः] $S_1^{pc}S_3^{pc}$R**A**Bh, महाबला $S_1^{ac}S_3^{ac}$ **4d** संजघ्नुर्] S_1R**A**Bh, संजघ्नु S_3 **5a** ◦दूतैर्] S_1R**A**Bh, ◦दूतै S_3 **5b** ◦सक्थ◦] S_3, ◦षक्थ◦ S_1^{ac}, ◦पक्थ◦ S_1^{pc}, ◦वक्ष◦ Bh (conj.?) **5c** निष्टनन्ति] S_1Bh, निष्वनन्ति S_3

यमदण्डविनिष्पिष्टा मृत्युपाशोग्रपाशिताः ।
कृतान्तवशगाः सर्वे ते ऽभज्यन्त दितेः सुताः ॥ ६ ॥
ते हन्यमाना दैतेया मृत्युना च यमेन च ।
त्रातारमलभन्तो वै तत्र तत्रैव बभ्रमुः ।
तथा तांस्तत्र तत्रैव भ्रमन्तो जघ्नुरार्दिताः ॥ ७ ॥
ततो हाहाकृतं सर्वं दानवानां बले ऽभवत् ।
साधु साध्विति देवानां यमं पूजयतामभूत् ॥ ८ ॥
अथ प्रह्लादतनयो विरोचन इति श्रुतः ।
स गजेन तदाभ्येत्य देवानां बलमर्दयत् ॥ ९ ॥
सह तेन महामायो गजेन समधावत ।
यमं प्रदक्षिणं कृत्वा द्रोणमेघ इवापरः ॥ १० ॥
स शरैर्बहुभिस्तीक्ष्णैरकुण्ठाग्रैरयस्मयैः ।
वरुणं च धनेशं च वायुं चैवाभ्यवर्षत ॥ ११ ॥

6b °पाशोग्र°] °पाशेन R **6d** ऽभज्यन्त] ऽभक्षन्त R • सुताः] सुतान् R **7a** ते हन्यमाना दैतेया] हन्यमाना दितेः पुत्रा R **7c** त्रातार°] भ्रातार° R **7f** भ्रमन्तो] भ्रमतो R • °रार्दिताः] °रर्द्दितान् R **8b** बले ऽभवत्] बलं महत् R **9a** °तनयो] °पुत्रो यो R **9d** बलमर्दयत्] मर्द्दयद्बलम् R **10a** महामायो] महामाया R **10d** इवापरः] °हरो ऽपरः R **11b** °रकुण्ठाग्रै°] °र्ब्बहुदण्डै° R

6a °दण्ड°] A_3A_7, °दण्डं A_4 **6b** °पाशोग्र°] A_3A_7, °पासोग्र° A_4 • °पाशिताः] °पासितः A_7, °पाणितः A_3A_4 **6d** ऽभज्यन्त] A_3A_4, भह्यन्त A_7 • सुताः] A_3A_4, शुताः A_7 **7a** दैतेया] A_3A_7, दैत्येया A_4 **7c** त्रातारमलभन्तो] त्रातारं नलभंतो A_3A_4, भ्रातारमनभन्तो A_7 **7f** °रार्दिताः] °रर्दितान् **A** **8a** सर्वं] शब्दं A_3A_4, सब्दं A_7 **8b** बले] A_3, बलं A_4A_7 **9d** °मर्दयत्] A_3A_4, °दर्शयत् A_7 **10a** महामायो] महामात्रा **A** **10b** समधावत] सह धावता **A** **11a** शरैर्] सर्वैर् A_3A_7, सर्वै A_4 **11d** °वर्षत] °वर्षयत् **A**

6(d⁸) S_1 **7**⟨a⁴⟩(a⁵–b², b⁶) S_3 **9**(d¹–d²) S_1 **10**(a¹) S_3

6a यमदण्ड°] $S_1RA_3A_7$, यमदण्डा° S_3, असिचर्म° Bh (conj.?) • °निष्पिष्टा] S_1R**A**Bh, °निस्पिष्टा S_3 **6b** °पाशोग्र°] $S_1S_3A_3A_7$, °पाशोव° Bh (typo?) • °पाशिताः] RBh (em.?), °पाशिता S_1S_3 **6c** °गाः सर्वे] R**A**Bh, °गसर्व्व S_1^{ac} (unmetrical), °गस्सर्व्व S_1^{pc}, °गा सर्वे S_3 **6d** ते ऽभज्यन्त] $S_3A_3A_4$, ते भज्यन्ति S_1, संभज्यन्ति Bh (conj.?) • दितेः सुताः] A_3A_4Bh, दितेः सु(ता) S_1 (visarga possibly lost), दिते सुता S_3 **7a** दैतेया] A_3A_7, दैत्येया S_1, (दतया) S_3 (upper parts lost), दैत्येन्द्रा Bh (conj.?) **7e** तथा] S_1R**A**Bh, तथ S_3 **7f** भ्रमन्तो] S_1**A**Bh, भ्रतो S_3 (unmetrical) • जघ्नु°] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, जघु° S_1^{ac} • °रार्दिताः] em. Bh (silently), °रार्द्दिता S_1, °रर्दिताः S_3 **8a** °कृतं सर्वं] S_3R, °कृतं सर्व्वे S_1, °कृतः शब्दो Bh (em.?) **9a** प्रह्लाद°] S_1R**A**, प्रह्राद° S_3Bh (typo?) **9b** श्रुतः] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, श्रुतिः S_1^{ac} **9c** तदा°] S_3R**A**, ततो S_1Bh **9d** °मर्दयत्] $S_1^{pc}S_3A_3A_4$, °मर्द्दयन् S_1^{ac}, °मार्दयत् Bh (em.?) **10b** °धावत] RBh (em.?), °धावतः S_1S_3 **11b** °रयस्मयैः] S_3R**A**, °रयस्मयै S_1, °रयोमयैः Bh (em.) **11c** वरुणं च धनेशं च] S_1R**A**Bh, वरुणश्च धनेशश्च S_3 **11d** वायुं] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, वायूं S_3^{ac} • °वाभ्यवर्षत] RBh (em.?), °वान्यवर्षतः S_1, °व भ्यवर्षत S_3

स संछाद्य तदा भासं भास्करस्य शितैः शरैः।
अवाकिरत तान्देवान्संवर्तक इवाम्बुदः॥ १२॥
ते शराचितसर्वाङ्गा वध्यमानाः पुनः पुनः।
क्षणेन समपद्यन्त देवाः सर्वे विचेतसः॥ १३॥
यान्तमायान्तमप्राप्तं प्राप्तं दूरस्थमेव च।
यं यतो वीक्षते दैत्यस्तं ततो ऽभिजघान सः॥ १४॥
नित्यायतधनुर्दैत्यः पारिवेषीव भास्करः।
दुर्निरीक्ष्यः समभवद्युगान्ताग्निरिवोत्थितः॥ १५॥
अथैवमस्यतो व्यास वरुणः कार्मुकं तदा।
चिच्छेद सुमहद्धीमांस्तर्जयन्दानवेश्वरम्॥ १६॥
वायुस्तीक्ष्णैः शरैस्तस्य कवचं सर्वतो ऽहरत्।
धनेशो ऽशनिघातेन गजमस्य न्यसूदयत्॥ १७॥
तं तथा निकृतं दृष्ट्वा बलिर्बाणश्च तावुभौ।
प्रह्लादो भ्रातृभिः सार्धं लोकपालानुपाद्रवत्॥ १८॥

14ab °मप्राप्तं प्राप्तं दूरस्थमेव] °मप्राप्तप्राप्तभूरस्तमेव R **14c** यं यतो] पततो R **15b** पारिवेषी°] परिवेशी° R **15d** °वोत्थितः] °वोच्छ्रितः R **16a** अथैवमस्यतो] तथैवमन्यतो R **16c** चिच्छेद] चिक्षेप R **16cd** °मांस्तर्जयन्दा°] °मानजयद्दा° R **17c** धनेशो ऽशनि°] धनेशो ⊔ R^{ac}, धनेशः पाणि° R^{pc} **18a** निकृतं] निर्गतं R

12a भासं] भागं **A** **14a** यान्तमायान्त°] यान्तानयन्त° A_7, यंतानयंत° A_3A_4 **15a** °धनुर्] A_3A_4, °धनु A_7 (unmetrical) **15b** पारिवेषीव] परिवेशी च **A** **15c** दुर्निरीक्ष्यः] दुर्निरीक्षः A_3, दुर्न्नीरीक्ष्यः A_4, दुर्न्नीक्षः A_7 (unmetrical) **16a** अथैवमस्यतो] तथैव पश्यतो **A** • व्यास] A_7, व्रासः A_3A_4 **16b** तदा] तथा **A** **16d** °वेश्वरम्] °वेश्वरः **A** **17b** ऽहरत्] च्छिनत् **A** **17c** ऽशनि°] A_3A_4, ऽवालि° A_7 **17d** °मस्य न्य°] °मस्याप्य° **A** **18b** बलि°] A_3A_4, वसि° A_7 **18c** भ्रातृभिः] A_3A_4, भ्रातॄभिः A_7 **18d** °पालानुपा°] °पालमुपा° **A**

12a तदा] S_3R**A**Bh, तदो S_1 **12b** भास्करस्य] S_3R**A**Bh, भस्करस्य S_1 • शितैः] S_1R**A**Bh, शितै S_3 **12c** °किरत तान्] S_3R**A**, °किरत्तदा S_1Bh **13a** शराचित°] S_1S_3R**A**, शरार्चित° Bh (typo) • °सर्वाङ्गा] R**A**Bh, °शर्व्वांगा S_1, °पर्वाङ्गा S_3 **13b** वध्यमानाः] R**A**Bh, वध्यमाना S_1S_3 **13c** क्षणेन] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, क्ष(ये)न S_1^{ac} • समपद्यन्त] S_3R**A**Bh, समुपद्यन्त S_1 **13d** देवाः] R**A**Bh, देवा S_1S_3 **14ab** °मप्राप्तं प्राप्तं] S_1**A**Bh, °मत्प्राप्तं प्राप्त° S_3 **14c** यतो] S_3**A**Bh, यातो S_1 • वीक्षते] S_1^{ac}R**A**Bh, वीक्षतो S_1^{pc}, वीक्ष्यते S_3 **14cd** दैत्यस्तं] S_3R**A**Bh, दैत्यंन्तं S_1 **15a** °धनुर्दैत्यः] $S_3RA_3A_4$Bh, °धनु द्दैत्य S_1 **15b** पारिवेषी°] S_1S_3, परिवेषी° Bh (em.) **15c** दुर्निरीक्ष्यः] RBh (em.), दुर्न्निरीक्ष S_1, दुर्निरीक्ष्य S_3 **15d** °द्युगान्ताग्नि°] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, °द्युगान्ताः ग्नि° S_1^{ac} **16a** °मस्यतो] S_3Bh (em.?), °मस्यते S_1 **17a** वायुस्तीक्ष्णैः शरैस्त°] S_3R**A**, वायु तीक्ष्णै शरै त° S_1, वायुस्तीक्ष्णशरैस्त° Bh (conj.?) **17b** कवचं] S_1R**A**Bh, कवचो S_3 • ऽहरत्] RBh (em.?), हरं S_1S_3 **17d** °सूदयत्] S_1R**A**Bh, °सूदयं S_3 **18b** बलिर्] $S_1RA_3A_4$Bh, बलि S_3 **18c** प्रह्लादो] S_1R**A**Bh, प्रह्रादो S_3 • भ्रातृभिः] $S_1RA_3A_4$Bh, भ्रातृभि S_3 **18d** °पाद्रवत्] S_1S_3R**A**, °पाद्रवन् Bh (em.?)

तेषामापततामेव लोकपाला महाबलाः।
शरैराशीविषाकारैश्चक्ररक्षानपोथयन्॥ १९॥
वायुर्बाणस्य विशिखैः कार्मुकाणि विकर्षतः।
चिच्छेद युगपद्व्यास तदद्भुतमिवाभवत्॥ २०॥
स च्छिन्नधन्वा संक्रुद्धस्तोमराणि तदासृजत्।
चिक्षेप तानि वेगेन वायुरन्यां दिशं पुनः॥ २१॥
हयांश्च पुनरेवास्य शरैः संनतपर्वभिः।
ससूतान्परमायस्तो ह्यनयद्यमसादनम्॥ २२॥
स रथाद्बलिजः क्रोधादवप्रुत्य महाबलः।
गदां गृहीत्वा वेगेन श्वसनं समुपाद्रवत्॥ २३॥
तस्यापतत एवाथ भगवाननिलस्तदा।
शरैराशीविषाकारैर्गदां तां समकृन्तत॥ २४॥
स निकृत्तगदश्चापि बाणः प्रहरतां वरः।
प्रगृह्य तु गदामन्यां चिक्षेप च जहास च॥ २५॥

19d ∘रक्षानपोथयन्] ∘रक्षाम{∘न∘ R^{ac}}पोथयत् R **20b** कार्मुकाणि] कार्म्मुकानि R **21a** संक्रुद्ध∘] विरथ∘ R **22c** ∘न्परमायस्तो] ∘न् दूरमायस्तो R **22d** ∘नयद्यमसादनम्] ∘नयत्यसमादनम् R **23b** ∘दवप्रुत्य] ∘दवप्लुत्य R **24a** तस्यापतत एवाथ] पतन्तामेव तस्याथ R **24d** ∘दां तां समकृन्तत] ∘दान्तामवकृन्तयत् R

19c ∘विषाकारै∘] A_3A_4, ∘विषां सारै∘ A_7 **19d** ∘पोथयन्] ∘पोथयत् A_3A_4, ∘पो ऽथयं A_7 **20b** कार्मुकाणि विकर्षतः] कार्मुकानि व्यकर्षयत् **A** **21a** ∘धन्वा सं∘] ∘धनुषि **A** **21d** ∘रन्यां] A_3A_4, ∘रन्या A_7 **22c** ससूतान्] A_7, ससृतान् A_3A_4 • ∘मायस्तो] ∘मायस्थो **A** **23a** ∘थाद्बलिजः] ∘थात्{∘था A_7} ज्वलित∘ **A** **23b** ∘दवप्रुत्य] ∘दव{∘प∘ A_7}प्लुत्य **A** **23d** श्वसनं] सं{शं∘ A_4^{pc}}वरं **A** **24b** ∘ननिलस्तदा] ∘ननिल{∘नलिन∘ A_4A_7}स्तथा **A** **24d** ∘कृन्तत] A_3A_7, ∘कृंततः A_4 **25a** ∘गदश्चा∘] A_3A_4, ∘गदांश्चा∘ A_7 **25b** बाणः प्रहरतां वरः] बाणप्रहरभास्करः **A** **25c** तु] च **A**

20⟨c^6⟩(c^7) S_1 **23**(d^1) S_1

19b महाबलाः] S_3R**A**Bh, महाबला S_1 **19c** ∘विषाकारै∘] S_3RA_3A_4Bh, ∘विशाकारै∘ S_1 **19d** ∘श्चक्ररक्षान∘] R^{ac}**A**Bh, ∘श्चक्र⟨श्च(क्र)⟩+क्षन्य∘+ S_1, ∘श्चक्रुरक्षान∘ S_3 • ∘पोथयन्] Bh (in a note Bh reads ∘पोथयन् in S_1), ∘पोथयत् S_1, ∘वोत्थयन् S_3 **20a** विशिखैः] S_1R**A**Bh, विशिखै S_3 **20b** कार्मुकाणि] em. Bh (silently), कार्मुकानि S_1, कामुकानि S_3 • विकर्षतः] RBh (conj.?), व्यकर्षता S_1, व्यकर्षत S_3 **21a** स च्छिन्न∘] R**A**, संच्छिन्व∘ S_3, विच्छिन्न∘ S_1Bh **21ab** संक्रुद्धस्तो∘] S_1, संक्रुद्धो तो∘ S_3, स क्रुद्धस्तो∘ Bh (conj.) **21c** चिक्षेप] S_1R**A**Bh, विक्षेप S_3 **21d** ∘रन्यां] S_3RA_3A_4Bh, ∘रन्या S_1 **22a** पुनरेवा∘] S_3R**A**Bh, ⟨न⟩पुनरैवा∘ S_1 **22b** शरैः] S_1^{pc}R**A**Bh, शरै $S_1^{ac}S_3$ • संनत∘] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, सनत∘ S_3^{ac} **22c** ∘तान्परमायस्तो] conj. Bh, ∘तां परयामस्तो S_1, ∘ता+न्+परमायस्थो S_3 **23a** रथाद्बलिजः] S_3RBh (em.?), रथा बलिज S_1 **23b** ∘दवप्रुत्य] S_3, ∘दवप्लुत्य S_1Bh • महाबलः] S_3R**A**Bh, महाबल S_1 **24a** एवाथ] S_1S_3 **A**, एवाशु Bh (conj.?) **24b** भगवान∘] S_1S_3R**A**, सगदस्या∘ Bh (conj.) • ∘स्तदा] S_1S_3R, ∘स्तथा Bh **24c** ∘विषा∘] R**A**Bh, ∘विशा∘ S_1S_3 **24cd** ∘रैर्गदां] S_1R**A**Bh, ∘रै गदादन् S_3 (unmetrical) **24d** ∘कृन्तत] A_3A_7Bh, ∘कृन्ततः S_1S_3 **25a** ∘गदश्चा∘] $S_1^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, ∘ग(दां)श्चा∘ S_1^{ac} **25c** ∘मन्यां] S_1R**A**Bh, ∘मन्या S_3

तामापतन्तीं वेगेन गदां बाणस्य खेचरीम्।
आक्षिप्य वायुर्व्यधमदन्यां दिशमदीनवत्॥ २६॥
विमुखं तमथालक्ष्य वायुना च शरार्दितम्।
पुत्रं बलिर्द्रुतं व्यास रथेन समपादयत्॥ २७॥
तावेकरथसंयत्तौ बभतुर्दानवेश्वरौ।
सूर्याचन्द्रमसौ यद्वत्पूर्णमास्यां समागतौ॥ २८॥
अथ तेषां च तेषां च तद्युद्धमभवत्तदा।
– – – – – – – – – – – – – – – – – –॥ २९॥
तान्निरुद्धानथाज्ञाय लोकपालैर्महाबलैः।
निवातकवचाः सर्वे कालकेयाश्च दंशिताः॥ ३०॥
पौलोमाः सैंहिकेयाश्च शम्बरः कालशम्बरः।
अन्धकश्च महादैत्यो हिरण्याक्षश्च विश्रुतः॥ ३१॥
सर्वे व्यूहममुञ्चन्तो दानवा युद्धलालसाः।
चक्रुर्वेगं महावेगाः समेघा इव सानवः॥ ३२॥

26cd ॰र्व्यधमद॰] ॰र्बलवान॰ R **26d** ॰मदीनवत्] ॰मथानयत् R **27a** विमुखं तमथा॰] विमुखञ्च तदा॰ R **27b** शरार्दितम्] परां गतिं R **27d** ॰पादयत्] ॰सादयत् R **28ab** तावेकरथसंयत्तौ ब-भतु॰] तावेव रथसम्पत्तौ भवतु॰ R **28d** ॰त्पूर्णमास्यां] ॰त् पौर्ण्णमास्यां R **29cd**] om. R **30a** ॰रुद्धानथाज्ञाय] ॰रुद्धांस्तथा ज्ञात्वा R **30d** दंशिताः] दर्शिताः R **31b** शम्बरः] सम्बरः R • ॰शम्बरः] ॰सम्बरः R^{ac}, ॰सद्मगः R^{pc} **32d** इव सानवः] हरवायवः R

26a तामा॰] तमा॰ A_3A_4, प्रमा॰ A_7 **26d** ॰मदीनवत्] A_7, ॰मदीमवत् A_3, ॰मदीमनत् A_4 **27c** बलिर्द्रुतं] बलिर्ह्रतं A_3A_4, बनिर्द्रुतं A_7 **27d** रथेन] स रथे A_3A_4, सरथो A_7 **28a** तावेकरथसंयत्तौ] अथैकरथसंपन्नौ **A** **28b** बभतु॰] बिभिदु॰ A_3A_4, विनु॰ A_7 (unmetrical) **28d** ॰त्पूर्ण॰] ॰त् पौ-र्ण॰ **A** • ॰मास्यां समा॰] A_7, ॰मास्यमा॰ A_3 (unmetrical), ॰मास्य+स+मा॰ A_4 **29ab** तेषां च तद्युद्धमभवत्] तद्युद्धमभवत् घोरवत् **A** **29cd**] om. **A** **30b** ॰र्महाबलैः] ॰र्महाबलाः **A** **30d** दंशिताः] दीपिताः **A** **31a** पौलोमाः] A_3, पौलोमा A_4A_7 • सैंहिकेया॰] A_3A_4, संहिकेया॰ A_7 **31b** शम्बरः] संवर्त्तः **A** • ॰शम्बरः] A_4, ॰संबरः A_3A_7 **32c** चक्रुर्वेगं] A_3A_7, चक्रुः सर्वे A_4 • महावेगाः] A_7, महावेगा A_3, महायोगा A_4 **32d** सानवः] भानवः A_3A_7, मानवः A_4

28(d[5]) S_1 **32**⟨c[5]⟩(c[6]) S_1

26a तामापतन्तीं] RBh (em.?), तामापतंती S_1 (anusvāra possibly lost), तमापतन्ती S_3 **26b** बा-णस्य] S_3R**A**Bh, मानस्य S_1 **26cd** ॰धमदन्यां] S_1**A**Bh, ॰धे{॰ध॰ S_3^{pc} ?}मदन्या S_3 (unmetrical) **26d** ॰मदीनवत्] S_1A_7Bh, ॰मवीनवत् S_3 **27a** विमुखं तमथा॰] S_3**A**, विमुखन्तमना॰ S_1, विरथं तमथा॰ Bh (conj.) **27b** शरार्दितम्] S_1S_3**A**, भृशार्द्दितम् Bh (conj.) **27c** बलिर्] $S_3RA_3A_4$ Bh, बलि S_1 **27d** रथेन] S_1S_3R, स्वरथे Bh (conj.) **28a** तावेक॰] S_3Bh (em.?), तामेक॰ S_1 **28b** बभतुर्दा॰] S_3Bh (conj.), बभूवुर्द्दा॰{॰र्द्द॰ S_1^{ac}} S_1 **28c** यद्वत्] S_3R**A**Bh, यद्व S_1 **29cd**] Loss of more than two pādas conjectured, om. S_1S_3, Bh conjectures loss of two pādas. **30a** तान्नि॰] S_1R**A**Bh, ता नि॰ S_3 **30b** ॰पालैर्महाबलैः] RBh (em.?), ॰पालैर्म्महाबलै S_1, ॰पालै म-हाबलैः S_3 **30c** ॰कवचाः] R**A**Bh, ॰कवचा S_1S_3 **30d** दंशिताः] $S_1^{pc}S_3$Bh, दंशिता S_1^{ac} **31a** पौलोमाः] RA_3Bh, पौलोमा S_1S_3 • सैंहिकेया॰] $S_1RA_3A_4$Bh, सैहिकेया॰ S_3 **32b** ॰लालसाः] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰लालसा S_1^{ac} **32c** चक्रुर्वेगं] RA_3A_7Bh, चक्रु वेगा S_1, चक्रवेगं S_3

तानापतत एवाथ यमो दण्डेन वीर्यवान्।
अवारयत ते तस्थुश्चित्रपट्टार्पिता इव॥ ३३॥
तान्यमस्य भयाद्दैत्यान्दृष्ट्वा सर्वानवस्थितान्।
अन्धको यममभ्येत्य तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत्॥ ३४॥
महता स रथेनेत्य धनुर्विस्फार्य चासकृत्।
यमं ललाटे दशभिर्बाणैर्विव्याध वीर्यवान्॥ ३५॥
पञ्चभिर्महिषं चास्य षड्भिः कालं तथाग्रतः।
मृत्युं द्वादशभिश्चैव कृतान्तं चैव सप्तभिः॥ ३६॥
भ्रामयन्स पुनश्चापमिन्द्रायुधसमप्रभम्।
ननादाम्बुदवद्व्यास पुनर्विव्याध चैव तम्॥ ३७॥
हिरण्याक्षसुतो ज्येष्ठ अन्धको ऽहं महाबलः।
ब्रह्मणा च वरो दत्तो मह्यमित्यवघोषयत्॥ ३८॥

33c तस्थु°] त(स्थे°) R^{pc}, तस्थ° R^{ac} **33d** °पट्टा°] °प्रट्टा° R **34a** तान्यमस्य] यमदण्ड° R • भयाद्] R^{ac}, °भिया R^{pc} **34c** यमम°] यं सम° R **34d** °ति चा°] °त्यथा° R **35a** रथेनेत्य] रेथेनेत्य R **35b** °स्फार्य चासकृत्] °स्फारयच्छकृत् R **38a** ज्येष्ठ] ह्येष्ठः R

33b यमो] यम° **A** **33cd** तस्थुश्चित्र] तेजस्थश्चि{°चि° A_3A_4}त्र° **A** **33d** °पट्टार्पिता] A_4A_7, पट्टार्प्पित A_3 **34a** तान्यमस्य] यमस्य च **A** • भयाद्दैत्यान्] A_3, भया दैत्यान् A_4, भयाद्यैत्यान् A_7 **34c** यमम°] यं सम° **A** **34d** तिष्ठ तिष्ठे°] A_3A_7, तिष्ट तिष्टे° A_4 **35a** महता स] स हताश्वो **A** • °नेत्य] A_3A_4, °नात्य A_7 **35c** यमं] A_3A_4, यसं A_7 **36a** चास्य] चापि **A** **36c** मृत्युं द्वा°] मृत्युं च A_3A_4, सत्यञ्च A_7 **37**] om. **A** **38a** हिरण्याक्ष°] A_3, हिरण्याक्षो A_4, हिरण्याक्षः A_7 **38ab** ज्येष्ठ अन्धको] ह्येष्ठो{°षो A_3A_4} ह्यन्धको **A** **38b⁴–40b³**] om. A_7 **38b** ऽहं] यं A_3A_4 **38d** °घोषयत्] °घोषयन् A_3, °चोषयन् A_4

33a °नापतत] S_3R**A**Bh, °नापत S_1 (unmetrical) **33c** अवारयत] S_3R**A**Bh, अवारयंत S_1 **33cd** तस्थुश्चित्र°] em. Bh (silently), तस्थु चित्त्° S_1, तस्थुश्चित्त° S_3 **33d** °पट्टार्पिता इव] A_4 A_7, °पट्ट इवार्प्पिताः S_1, °प⟨ट्टा⟩पिता इव S_3 (unmetrical), °पट्ट इवार्पिताः Bh **34a** भयाद्दैत्यान्] $R^{ac}A_3$Bh, भया दैत्या S_1S_3 **34c** °मभ्येत्य] S_1R**A**Bh, °मभेत्य S_3 **34d** तिष्ठ तिष्ठे°] $S_1RA_3A_7$ Bh, तिष्ट तिष्टे° S_3 • °ति चा°] S_1**A**Bh, °त्यथा° S_3 **35a** °नेत्य] $S_1S_3RA_3A_4$, °नैत्य Bh (em.) **35b** धनुर्] S_1R**A**Bh, धनु S_3 (unmetrical) • °स्फार्य] S_3**A**, °स्फाल्य S_1Bh **35c** यमं] $S_1RA_3A_4$Bh, मयं S_3 **35cd** दशभिर्बाणैर्] S_1R**A**Bh, दशभि बाणै S_3 **36a** पञ्चभिर्महिषं चा°] R**A**Bh, पञ्चभिर्महिषश्चा° S_1, पञ्चभि महिषञ्चा° S_3 (unmetrical) **36b** षड्भिः] S_1R**A**Bh, षट्भिः S_3 • कालं] S_3R**A**Bh, कालान् S_1 **36c** मृत्युं द्वा°] S_1S_3R, मृत्युञ्च Bh **36d** कृतान्तं चै°] S_3R**A**Bh, कृतान्तश्चै° S_1 **37ab** °श्चापमि°] S_3RBh (conj.?), °श्चापिमि° S_1 **37c** °वद्व्यास] S_3R, °वश्चैव S_1, °वच्चैव Bh (em.?) **37d** चैव तम्] S_3R, दैवतं S_1, दैवतम् Bh **38ab** ज्येष्ठ अन्धको] em., ज्येष्ठो ह्यन्धको S_1Bh, जेष्ट अन्तको S_3 **38b** ऽहं] RBh (em.?), ह S_1S_3 **38c** दत्तो] $S_1RA_3A_4$Bh, दत्त S_3 **38d** °त्यवघोषयत्] S_3R, °त्यमघोषयत् S_1, °त्यवघोषयन् Bh

तस्यैवं वदतस्तूर्णं सूर्यपुत्रः प्रतापवान्।
रथं चिच्छेद संक्रुद्धो दण्डेन विनिपातयन्॥ ३९॥
सकार्मुके रथे तत्र मथिते ह्यन्धकस्तदा।
गदामुद्यम्य वेगेन प्रेताधिपमथाद्रवत्॥ ४०॥
तस्य तां दण्डघातेन गदां सर्वामचूर्णयत्।
शिरस्येनं पुनः क्रुद्धो दण्डेन समताडयत्॥ ४१॥
जितेन्द्रियो मुनिर्यद्वत्स्पृष्टो विषयगोचरैः।
न चचाल महासंख्ये दण्डं चास्य समाहनत्॥ ४२॥
अथाप्रतिहतं दण्डमन्धकेन पराहतम्।
पुनः प्रतिहतं दृष्ट्वा जहसुर्दानवेश्वराः॥ ४३॥
सिंहनादं सवादित्रं बाहुशब्दांश्च सुस्वरान्।
चक्रुः साध्वन्धकेत्येवं चुक्रुशुश्च मुहुर्मुहुः॥ ४४॥
अन्धको ऽपि तदाभ्येत्य नर्दमानो यथार्णवः।
तलेनाहत्य महिषाद्यमं भूमौ न्यपातयत्॥ ४५॥

42ab ॰र्यद्वत्स्पृष्टो] ॰र्युद्धं स्पृष्टो R **43b** ॰मन्धकेन पराहतम्] ॰मन्धको न पराह+त+ R **43d** जहसुर्] जहृषुर् R **44ab**] सिंहनादात् सवादित्राद्वाहुशब्दाच्च सो ऽसुरान् R **44c** साध्वन्धके॰] सर्व्वे न्धके॰ R **45c** महिषाद्] बलवद् R

39c रथं] A_4, अन्धको यं समरथं A_3 (unmetrical) **40a** सकार्मुके] A_4, स्वकार्मुके A_3 **41b** सर्वाम॰] सर्वम॰ **A** **42b** ॰त्स्पृष्टो] A_3A_4, ॰त् पृष्टो A_7 • विषय॰] A_4A_7, विपथ॰ A_3 **42cd**] om. **A** **43d** जहसुर्] जहसु A_7 (unmetrical), जहस्व A_4 (unmetrical), जहास A_3 (unmetrical) **44a** ॰नादं सवादित्रं] ॰नादांश्च वादित्रान् **A** **44b** बाहुशब्दांश्च] A_3, वाहशब्दांश्च A_4, बाहुसब्दांश्च A_7 • सुस्वरान्] सस्वरान् A_4A_7, सस्वनान् A_3 **44c** साध्वन्धकेत्येवं] सर्वान्तको ह्येवं **A** **45b** यथार्णवः] यथा स्तवः **A** **45c** महिषाद्] महिषं **A**

41(b^8) S_1 **44**(c^5) S_3

39a ॰स्तूर्णं] $S_1RA_3A_4$Bh, ॰स्तूर्ण्ण S_3 **39b** सूर्यपुत्रः प्रतापवान्] $S_3^{pc}RA_3A_4$Bh, सूर्य⟨प्रतपवा⟩+पुत्र प्रता+पवां S_1, सूर्य⟨ः⟩+पु+त्रः प्रतापवान् S_3 **39c** रथं] S_1RA_4Bh, रथ S_3 • संक्रुद्धो] $S_1RA_3A_4$Bh, स क्रुद्धो S_3 **39d** ॰पातयन्] RA_3A_4Bh, ॰पातयत् S_1S_3 **40a** सकार्मुके] $S_1^{pc}RA_4$Bh, सकामुकै S_1^{ac}, सकार्मुक॰ S_3 **40b** मथिते] $S_1RA_3A_4$Bh, पथिते S_3 • ॰स्तदा] S_3R**A**Bh, ॰स्तथा S_1 **41b** सर्वाम॰] S_3R, सर्व्वाम॰ S_1, सोप्यव॰ Bh (conj.?) **41c** शिरस्येनं] S_1^{ac}?R**A**Bh, शरस्येनं S_1^{pc}, शिरस्यैन S_3 **42a**] Before this Bh conjectures loss of two pādas. **42b** ॰त्स्पृष्टो] S_1(retraced)A_3A_4Bh, ॰त्पृष्टो S_3 • विषय॰] $S_3RA_4A_7$Bh (em.?), विशय॰ S_1 (retraced) **42cd**] R, om. S_1S_3Bh **43c** पुनः] S_1(retraced)S_3R**A**, पुरः Bh (conj.) • दृष्ट्वा] S_1(retraced) R**A**Bh, दृष्टा S_3 **43d** ॰वेश्वराः] S_3R**A**Bh, ॰वेश्वरा S_1 (retraced) **44a** ॰नादं सवादित्रं] em., ॰नाद सवादित्त्रां S_1 (retraced), ॰नादं सवादित्र S_3, ॰नादान् सवादित्रान् Bh (em.?) **44b** बाहुशब्दांश्च] $S_1^{pc}A_3$Bh, बाहुशब्धांश्च S_1^{ac} (retraced), बहुशब्दांश्च S_3 **44c** चक्रुः] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, च(क्र)ः S_1^{ac} (retraced) • साध्वन्धकेत्येवं] conj. Bh (silently), साध्वकेकत्येवं S_1 (retraced), साध्व(न्त)केत्येव S_3 **44d** ॰क्रुशुश्च] S_3R**A**Bh, ॰क्रुषुश्च S_1^{pc}, ॰क्रुशश्च S_1^{ac} **45a** अन्धको] S_3R**A**Bh, ह्यन्धको S_1 • ॰दाभ्येत्य] S_3R**A**Bh, ॰दाभ्यत्य S_1 **45b** यथार्णवः] S_3RBh (em.?), यथार्ण्णवत् S_1 **45c** तलेनाहत्य] R**A**Bh, तालानाहत्य S_1, तलेनाहन्य S_3 **45cd** महिषाद्यमं] em. Bh (silently), महिषाद्यम S_1, महिषत्य यमं S_3 (unmetrical)

ततो हाहाकृतं देवैर्गृह्ण गृह्णेति दानवैः ।
व्यूहभङ्गश्च देवानामभवच्छक्तिनन्दन ॥ ४६ ॥
अथ मृत्युश्च कालश्च कृतान्तश्चैव ते त्रयः ।
अन्धकं बहुभिः पाशैर्बबन्धुः क्रोधमूर्छिताः ॥ ४७ ॥
पाशान्स तेषां दैत्येन्द्रो विच्छिद्य सुमहाबलः ।
बाहुपाशेन बलवान्कृतान्तमवबन्धत ॥ ४८ ॥
स बद्धो बाहुपाशेन कृतान्तः क्रोधमूर्छितः ।
उत्क्षिप्यान्धकमुद्धूतो निनाय बलवान्बलात् ॥ ४९ ॥
तं नीयमानं संप्रेक्ष्य हिरण्याक्षः सुतं स्वकम् ।
जघान सायकैस्तीक्ष्णैः कृतान्तं सुभृशं दृढैः ॥ ५० ॥
तस्य गात्राणि सर्वाणि संधींश्चैव महाबलः ।
विव्याध निशितैर्बाणैः स विष्टब्धो व्यतिष्ठत ॥ ५१ ॥

46b °र्गृह्ण गृह्णेति] °र्हसिताश्चापि R **46d** °च्छक्तिनन्दनः] °च्छत्रुनन्दनम् R **48d** °तान्तमव°] °तान्तं सम° R **50a** तं नीयमानं] उन्नीयमानं R **50b** हिरण्याक्षः सुतं स्वकम्] हिरण्याक्षसुतः स्वयं R **51b** महाबलः] महामलः R

46b °र्गृह्ण गृह्णेति] A_3A_7, °र्गृह गृहेति A_4, • दानवैः] चासकृत् A_3, चाशकृत् A_4, सासकृत् A_7 **46cd**] om. **A** **47b** कृतान्तश्चैव] A_4A_7, कृतांत चैव A_3 **47cd** °शैर्बबन्धुः] °शैर्षबंध A_3, °शैर्बबंधम् A_4, °शैः बबन्ध A_7 **47d** °मूर्छिताः] °मूर्छितः A_3A_4, °मूर्चितः A_7 **48b** °च्छि-द्य सु°] °च्छिद्य च A_3A_4, °च्छिद्यश्च A_7 **48c–51b**] om. **A** **51d** विष्टब्धो व्यतिष्ठत] विद्धो व्यवतिष्ठत{°ति A_7} **A**

46(b^7–b^8)⟨d^4⟩(d^5, d^8) S_1 **48**(a^4–a^5) S_1 **49**(d^2, d^7) S_1

46ab देवैर्गृ°] **A**Bh, देवे गृ° S_1 (tops lost), देवै गृ° S_3 **46b** गृह्णेति] $S_3A_3A_7$Bh, गृह्येति S_1 • दानवैः] S_3^{pc}RBh (conj.?), दा(नव)ः S_1 (upper parts lost), ⟨ए⟩+दा+नवैः S_3 **46c** °भङ्गश्च] S_3RBh (em.?), °भंगाश्च S_1 **46cd** °नामभव°] RBh (conj.?), °नांमचव° S_1, °नांमभव° S_3 **46d** °च्छक्तिनन्दन] conj. Bh (silently), ⏑(क्ति)नन्द(न⟨:⟩) S_1, °च्छक्रिनन्दनः S_3 **47b** °श्चैव] S_1S_3RA_4A_7, °श्चेति Bh (conj.?) **47c** अन्धकं] S_3R**A**Bh, अन्धकः S_1 **47d** °र्बबन्धुः] R, °र्ब्बबन्धु S_1, °र्बबन्धु S_3^{pc}, °र्बबन्ध S_3^{ac}, °र्बवन्धुः Bh (typo, em.?) • °मूर्छिताः] $S_1^{pc}S_3$RBh, °मूर्च्छितः S_1^{ac} **48a** पाशान्स तेषां] S_1R**A**, पाषा स तेषां S_3, पाशांश्चैव स Bh (conj.?) **48d** °बन्धत] S_3R, बन्धतः S_1, °बध्नत Bh (em.?) **49b** कृतान्तः] S_3RBh (em.?), कृतान्त S_1 **49c** °मुद्धूतो] S_1RBh, °मुध्नतो S_3 (unmetrical) **49d** निनाय] S_3RBh (conj.?), नि⏑ाय S_1 (second akṣara has subscript न्) • बलवान्बलात्] S_1^{pc}RBh, बलवां ⟨ल⟩+(ब)+लात् S_1, बलन्बा⟨ला⟩लात् S_3 (unmetrical) **50a** °नं संप्रेक्ष्य] RBh (em.?), °नं संप्रेक्ष S_1, °न स प्रेक्ष्य S_3 **50b** हिरण्याक्षः सुतं स्वकम्] em. Bh (silently), हिण्याक्ष सुतं स्वकं S_1 (unmetrical), हिरण्याक्ष स्वयं सुतं S_3 **50c** °कैस्तीक्ष्णैः] RBh (em.?), °कै तीक्ष्णै S_1, °कैस्तीक्ष्णै S_3 **50d** कृतान्तं] S_3^{pc}RBh (em.?), कृतान्त $S_1S_3^{ac}$ • सुभृशं] S_3RBh (em.?), सुभृषं S_1 • दृढैः] $S_1^{pc}S_3$R, दृढै S_1^{ac}, दृढम् Bh (conj.?) **51b** संधींश्चैव] RBh (em.?), सन्धीश्चैव S_1S_3 **51c** °शितैर्बाणैः] R**A**Bh, °शितैर्बाणै S_1, °शितै बाणै S_3 **51d** °तिष्ठत] S_3RA_3A_4Bh, °तिष्ठतः S_1

तं बाणैर्विवृतं दृष्ट्वा देवाः सर्वे सवासवाः ।
रक्षन्तः समवर्तन्त भीमोद्यतकरायुधाः ॥ ५२ ॥
अथ किखरमृदङ्गवेणुवीणापणवसुघोषकडिण्डिमानकानाम् ।
असुरसुरबले महांस्तदानीं समभवदग्रवरः स तूर्यनादः ॥ ५३ ॥

इति स्कन्दपुराणे ऽशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८० ॥

52c समवर्तन्त] समरन्तत्र R **53a** किखरमृदङ्ग॰] कृकरमृद॰ R (unmetrical) **53d** ॰दग्रवरः स तूर्यनादः] ॰दप्रवरस्तदा निनादः R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे यमान्धकविग्रहो नाम अशीतितमो ऽध्यायः R

52a ॰र्विवृतं] ॰र्विधृतं **A** **53a** किखर॰] मुरज॰ A_3A_4, मुर॰ A_7 (unmetrical) **53b** ॰सुघोषक॰] ॰सु{॰स्व॰ A_3, ॰स्वा॰ A_4}घोष॰ **A** (unmetrical) • ॰मानकानाम्] A_3A_4, ॰मालकानां A_7 **53c** ॰बले महांस्त॰] ॰वरान् महांस्त॰ A_7, ॰वानहास्त॰ A_3A_4 (unmetrical) **53cd** ॰स्तदानीं सम॰] ॰स्तदानी{॰नीं A_4A_7}म॰ **A** (unmetrical) **53d** ॰दग्रवरः] ॰दुग्रवरः A_3A_7, ॰दुग्रचरः A_4 **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रयां संहितायामम्बिकाखण्डे ऽन्धकविग्रहो नामाध्यायः **A**±

52a ॰णैर्विवृतं] RBh (em.), ॰णै विवृतं $S_1S_3^{pc}$, ॰णै विधृतं S_3^{ac} **52b** देवाः] R**A**Bh, देवा S_1S_3 • सवासवाः] S_3R**A**Bh, सवासवा S_1 **52c** रक्षन्तः] R**A**Bh, रक्षन्त S_1, om. S_3 (unmetrical) • समवर्तन्त] S_3**A**, समपद्यन्त S_1Bh **52d** ॰रायुधाः] S_3R**A**Bh, ॰रायुधा S_1 **53a** किखर॰] S_1Bh, कृकर॰ S_3 • ॰मृदङ्ग॰] **A**Bh, ॰मृदं॰ S_1 (unmetrical), ॰मृद्यङ्ग॰ S_3^{pc} (unmetrical), ॰मुद्यङ्ग॰ S_3^{ac} (unmetrical) **53b** ॰सुघोषक॰] S_1RBh, ॰सुघोष॰ S_3 (unmetrical) • ॰मानकानाम्] $S_1RA_3A_4$Bh, ॰माणकानां S_3 **53c** ॰सुरबले] S_3RBh (em.?), ॰सुरो बलो S_1^{ac} (unmetrical), ॰सुरे बले S_1^{pc} (unmetrical) • महांस्तदानीं] RBh (em.?), महान्तदानी S_1, महन्तदनी S_3 (unmetrical) **53d** ॰दग्रवरः] S_1, ॰दग्ररव S_3 (unmetrical), ॰दुग्रतरः Bh (conj.?) • तूर्यनादः] S_3**A**Bh, तूर्यनादमिति S_1 (इति part of col.) **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आध्यायः॥ ⊙ S_1, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ७९ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे अशीतितमोध्यायः Bh

एकाशीतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
हिरण्याक्षस्तदायान्तं दृष्ट्वा देवेन्द्रमग्रतः ।
उवाच रथयन्तारमिन्द्रं प्रति नयस्व माम् ॥ १ ॥
स तेन चोदितः सम्यक्चोदयानस्तदा हयान् ।
अनयत्तं सुरेन्द्राय हुतभागं यथानलः ॥ २ ॥
स गजस्कन्धगं देवं सहस्राक्षं सुरेश्वरम् ।
शरपाते तदा स्थित्वा प्रोवाचासुरपुंगवः ॥ ३ ॥
शक्र यत्ते बलं किंचित्तद्विदर्शय मा चिरम् ।
पूर्वदेवा वयं चैव त्रैलोक्यं चाखिलं हि नः ।
ज्येष्ठक्रमागतं कृत्वा न्यायेन सुरसत्तम ॥ ४ ॥
ते यूयं न्यायमुत्सृज्य हत्वा मे भ्रातरं पुनः ।
विश्रम्भेण शठा भूत्वा पश्चाद्देवत्वमागताः ॥ ५ ॥

2c अनयत्तं] अनयन्तं R **2d** हुतभागं यथानलः] दत्तो भागं यथार्हतः R **3c** ॰पाते तदा स्थित्वा] ॰पातैस्तदार्च्चित्वा R **4b** ॰द्विदर्शय] ॰द्धि दर्शय R **4d** चाखिलं] ब्रह्मणा R **4e** ज्येष्ठक्रमागतं कृत्वा] ज्येष्ठं नाम शतं दृष्ट्वा R **4f** ॰सत्तम] ॰सत्तमाः R **5b** पुनः] पुरा R

1a हिरण्याक्षस्त॰] A_3A_7, हिरण्याक्षोस्त॰ A_4 **2b** ॰क्चोदयानस्तदा] ॰क् चोदयामास तान् **A** **2c** सुरेन्द्राय] A_3A_7, सुरेद्रांय A_4 **2d** हुतभागं यथानलः] महाभागमथागतः **A** **3a** गज॰] A_3, गजं A_4A_7 **3b** सहस्राक्षं] $A_3A_4^{pc}$, सहश्राक्षं $A_4^{ac}A_7$ **3c** ॰पाते तदा स्थित्वा] ॰पातैस्तदा छित्वा **A** **3d** ॰चासुरपुंगवः] ॰च सुरपुंगवं **A** **4b** ॰द्विदर्शय] A_3A_7, ॰द्धि दर्शय A_4 **4e** ज्येष्ठ॰] A_3A_4, ह्येष्ठ॰ A_7 **4f** ॰न सुरसत्तम] ॰नासुरसत्तम{॰मं $A_4^{pc}A_7$} **A** **5a** ते] ये **A** **5c** विश्रम्भेण शठा भूत्वा] विग्रहस्तेन सं{सवं A_7(unmetrical)}भूत्वा **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.14a (f. 133^r), 8.13b (f. 133^v) and 8.14b (f. 134^r); S_3 f. 133^v–134^v; R f. 153^v–154^v; A_3 f. 89^v–90^v; A_4 f. 129^r–130^r; A_7 f. 126^r–127^r.

1a हिरण्याक्षस्त॰] $S_3RA_3A_7$Bh, हिरण्याक्ष त॰ S_1 **1b** दृष्ट्वा] S_3R**A**Bh, दृष्टो S_1 • ॰मग्रतः] R**A**Bh, ॰मभ्यगात् S_1, ॰मग्रतं S_3 **2ab** चोदितः सम्यक्चोद॰] R**A**, वोदितस्सम्यक्चद॰ S_1^{pc}, वोदित सम्यक्चोद॰ S_1^{ac}, चोदितः सम्य चोद॰ S_3, चोदितस्तस्य चोद॰ Bh (conj.?) **2c** अनयत्] S_1**A**Bh, आनयत् S_3 **2d** हुतभागं] S_3, हुतभाग S_1, हुतं भागं Bh (conj.?) **3a** ॰स्कन्धगं] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰स्कन्धंगन् S_1^{ac} **3b** सहस्राक्षं] $S_1^{pc}S_3RA_3A_4^{pc}$Bh, सहस्रांक्षं S_1^{ac} **4a** बलं किंचित्] R**A**Bh, बलं किञ्चि S_1, बल⟨वा⟩+कि+ञ्चि S_3 (unmetrical) **4c** पूर्व॰] S_1R**A**Bh, पूर्वे S_3 **4e** ज्येष्ठक्रमा॰] A_3 A_4Bh, जेष्ठकमा॰ S_1, जेष्टक्रमा॰ S_3 **4f** ॰न सुरसत्तम] em., ॰न च सुरोत्तमः S_1, ॰नासुरसत्तमां S_3, ॰न च सुरोत्तम Bh (em.?) **5b** पुनः] S_1**A**Bh, पुरा S_3 **5c** विश्रम्भेण] RBh (em.?), विस्रंभेन S_1^{pc}, वि(द्र)भेन S_1^{ac}, विश्रम्भेन S_3 **5d** पश्चाद्] R**A**Bh, पश्चा S_1S_3

इमे वयं पूर्वदेवा नवा यूयं च देवताः।
युध्यतां वो ऽद्य सर्वेषां जीवितानि हराम्यहम्॥ ६॥
सहानुजैस्त्वामिहाद्य हत्वा कृत्वा बलिं तथा।
भविष्याम्यनृणो भ्रातुर्यस्त्वया मायया हतः॥ ७॥
स एवमुक्त्वा बलवान्धनुराकृष्य वीर्यवान्।
ललाटे पञ्चभिर्व्यास विव्याध निशितैः शरैः॥ ८॥
स विद्धस्तेन देवानां ललाटे पञ्चभिः शरैः।
राजा बभौ यथा मेरुः सूर्यपादैर्नगोत्तमः॥ ९॥
अथ तस्य तदा शक्रः पुनराकर्षतो धनुः।
चिच्छेद वज्रमादाय पुनश्चैनमताडयत्॥ १०॥
स तेन सुप्रहारेण दिशो दीप्ता ह्यपश्यत।
अन्यच्च धनुरादाय पुनरेव व्यकर्षत॥ ११॥
तमप्यस्याच्छिनद्राजा तथान्यद्भूय एव च।
अथ शक्तिं समादाय चिक्षेप रुषितस्तदा॥ १२॥

7a ०मिहाद्य] ०मिहाहत्य R (unmetrical) **7b** कृत्वा बलिं तथा] हृत्वा बलन्तदा R **7c** ०म्यनृणो] ०म्यनुगो R[pc], ०म्यनु(णो) R[ac] **8a** ०मुक्त्वा] ०मुक्तो R **8cd** ०र्व्यास वि०] ०र्बाणैर्व्वि० R **8d** ०शितैः शरैः] ०शितैस्तदा R **9a** देवानां] देवेन्द्रो R **12b** ०द्भूय एव] ०द्धनुरेव R

6ab ०वा नवा] ०वाः{०वा A₇} पश्चात् **A** **6d** जीवितानि] प्राणा{०णो० A₇}निह **A** **7a** सहानुजै०] A₄, सहानुज० A₃, सहानुजे० A₇ **7c** ०म्यनृणो] A₃, ०म्यरिणो A₄A₇ **7d** मायया हतः] A₇, स य{प० A₄}था हतः A₃A₄ **8cd** ०र्व्यास विव्याध] A₄, ०र्व्व्यास मिव्याध A₇, ०र्व्याध A₃ (unmetrical) **9ab**] om. **A** **10a** तस्य त०] जय्यस्त० A₃A₄, जप्यस्त० A₇ **10b** ०राकर्षतो] ०राकर्षयत्{०यात् A₇} **A** **10c** ०मादाय] ०सदृशं A₃, ०सदृशः A₄, ०सदृश A₇ **11b** दिशो दीप्ता] दिशां दीप्तां **A** **11c** अन्यच्च] A₃A₄, अन्यश्च A₇ **11d** ०कर्षत] ०कर्षयत् **A** **12a** ०च्छिनद्] ०भवद् **A** **12b** तथान्यद्] यथावत् **A**

9(d[3], d[5]) S₁ **10**(c[1]) S₁

6d जीवितानि] S₁RBh, जिवितानि S₃ **7a** सहानुजै०] RA₄, सहानुगै० S₁Bh, सदानुजै० S₃ • ०मिहाद्य] S₃**A**Bh, ०मिहाद्यं S₁ **7b** बलिं तथा] S₁**A**Bh, बलिन्तदा S₃ **8a** बलवान्] R**A**, बलवद् S₁Bh, बलवा S₃ **8d** विव्याध] S₃A₄Bh (em.?), विद्याध S₁ • निशितैः] S₁**A**Bh, निशितै S₃ **9a** देवानां] S₁Bh, देवाना S₃ **9c** मेरुः] S₁R**A**Bh, मेरु S₃ **9d** ०पादैर्नगोत्तमः] R**A**, (०पा)दै (न)गोत्तमः S₁, ०पादै नगोत्तमः S₃, ०पादैः समावृतः Bh (conj.?) **10b** ०राकर्षतो] S₁S₃R, ०श्चङ्क्रमतो Bh (em.; in a note Bh reads ०श्चक्रमतो in S₁) **10d** ०श्चैनम०] R**A**Bh, ०श्चैवम० S₁S₃ **11b** ०पश्यत] S₁S₃R**A**, ०पश्यतः Bh (typo?) **11c** अन्यच्च] S₁RA₃A₄Bh, अन्य च S₃ (unmetrical) **11d** व्यकर्षत] S₁RBh, प्यकर्षतः S₃ **12a** तम०] S₁S₃R**A**, तद० Bh (em.) • ०च्छिनद्] S₃RBh (em.), ०च्छिन्नद् S₁ **12b** तथान्यद्] S₃RBh (em.?), तथान्य S₁

तामापतन्तीं दीप्तास्यामुग्रां मृत्योरिव स्वसाम् ।
वज्रेण राजा चिच्छेद तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १३ ॥
गदामन्यां समुद्यम्य हिरण्याक्षस्तदा शुभाम् ।
अभिदुद्राव वेगेन क्रुद्धः सिंह इव द्विपम् ॥ १४ ॥
तस्यापतत एवाशु गदां हेमपरिष्कृताम् ।
चिच्छेद बहुधा राजा धर्मार्थानिव नास्तिकः ॥ १५ ॥
अथैनं विप्रचित्तिश्च शिनिर्बाष्कल एव च ।
मयश्च शम्बरश्चैव असिलोमा च दानवः ॥ १६ ॥
तारश्च तारकश्चैव तथेन्द्रदमनः स च ।
कालनेमी च षण्डश्च विपाकः पाक एव च ॥ १७ ॥
इल्वलो नमुचिश्चैव वातापी कालमुञ्जिकः ।
एते सर्वे महामाया देवेन्द्रमभिदुद्रुवे ॥ १८ ॥

13ab दीप्तास्यामुग्रां मृत्योरिव स्वसाम्] दिप्तास्यां मृत्योरास्यमिवास्पृशाम् R **13d** तदद्भुत°] ततस्तत° R **14a** समुद्यम्य] समुद्गृह्य R **15b** °परिष्कृताम्] °परिस्कृताम् R **15c** बहुधा] मुद्गरं R **15d** धर्मार्थानिव नास्तिकः] धर्म्मात्माविमना स्थितः R **16b** शिनिर्बाष्कल एव] शिविर्ब्बास्कलिरेव R **16c** मयश्च] R^{pc}, यमश्च R^{ac} • शम्बर°] सम्बर° R **16d–17a**] om. R **17c** षण्डश्च] वेल्वश्च R **18b** वातापी] वातापिः R **18d** °दुद्रुवे] °दुद्रुवुः R

13a °पतन्तीं] A_4A_7, °पतंती A_3 **13b** स्वसाम्] A_3A_4, भ्यसां A_7 **13d** तदद्भुत°] A_3, तदद्भू-त° A_4A_7 **15b** °परिष्कृताम्] A_3, °परिस्कृतां A_4A_7 **15d** धर्मार्थानिव नास्तिकः] °धर्म्मात्मान-मिवास्तिकः A_3A_4, धर्म्मास्तामिवात्मकः A_7 **16b** शिनिर्बाष्कल एव] शिविर्बा{°र्या° A_7}क्षनि{°ति° A_4}रेव **A** **16c** मयश्च] A_3A_4, यमश्च A_7 • शम्बर°] ससुर° A_3A_4, मसुरा° A_7 **17b** तथे-न्द्र°] अथेंद्र° A_3, दथेन्द्र° A_4A_7 **17c** °नेमी च] °नेमिश्च A_3A_4, °नेमि° A_7 (unmetrical) • षण्डश्च] A_3, पंडंश्च A_4, °पन्नश्च A_7 **18a** इल्वलो] A_7, इंधनो A_3A_4 **18b** वातापी] वातापिः **A** **18c** महामाया] महावीर्या{°र्य्यो A_7} **A** **18d** °दुद्रुवे] °दुद्रुवुः A_3A_4, °दुद्रुत्रुवुः A_7 (unmetrical)

16(a²–a³) S_1

13a तामापतन्तीं] RA_4A_7Bh (em.?), तामापतंती S_1 (tops lost), तमापतन्तीं S_3 **13b** °ग्रां मृ-त्यो°] S_3**A**Bh, °ग्रा मृत्या° S_1 (tops lost) • स्वसाम्] $S_3A_3A_4Bh$, स्नुषां S_1 **13c** राजा] S_1R**A**Bh, राज S_3 **13d** °भवत्] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, °भभत् S_3^{ac} **14a** समुद्यम्य] S_1**A**Bh, समु-द्गृह्य S_3 **14b** हिरण्याक्षस्त°] S_3R**A**Bh, हिरण्याक्ष त° S_1 **14d** द्विपम्] S_3R**A**Bh, द्विपः S_1
15b °परिष्कृताम्] A_3Bh, °परिस्कृतां S_1, °परिष्कृतान् S_3 **15c** चिच्छेद] S_1R**A**Bh, च्छिच्छेद S_3 **15d** धर्मार्थानिव] em., धर्म्मार्त्थानि च S_1, धर्माथानिव S_3, धर्मार्थाविव Bh (conj.) **16b** °र्बाष्कल एव] conj., °र्ब्बाष+ल+ एव S_1, °र्बाष्कलिरेव S_3, °र्वाष्कलिरेव Bh (conj.?) **16c** मयश्च] $R^{pc}A_3A_4$ Bh, यमश्च S_1S_3 • शम्बर°] S_1S_3, सम्बर° Bh (em.?) **16d** दानवः] S_3**A**Bh, दानवा+ः+ S_1 **17a** तारक°] S_1**A**, तारका° S_3, कारक° Bh (typo) **17b** तथेन्द्र°] S_3RBh (em.?), तथैन्द्र° S_1 • °दमनः] S_1R**A**Bh, °मदनः S_3 **17c** °नेमी च] S_1S_3R, °नेमिश्च Bh **17d** विपाकः] S_3R**A** Bh, विपाक S_1 (unmetrical) **18b** °मुञ्जिकः] R**A**Bh, °मुंजितः S_1^{pc}, °मुंजतः S_1^{ac}, °पुञ्जिकः S_3 **18d** °दुद्रुवे] S_1S_3, °दुद्रुवुः Bh

तानापतत एवाथ रुद्रादित्याः प्रमन्यवः।
रुरुधुर्विजने यद्वद्गजान्सिंहाः समूर्जिताः॥ १९॥
तेषां तेषां च संग्रामः सुघोरः समपद्यत।
अरण्ये ऽन्योन्यसंपातान्मत्तानां दन्तिनामिव॥ २०॥
तत्रांशो नाम आदित्यो रथेनाम्बुदनादिना।
आयम्य कार्मुकं व्यास दानवान्समुपाद्रवत्॥ २१॥
स विप्रचित्तिं दशभिः शिनिं पञ्चभिरेव च।
त्रिभिश्च बाष्कलिं संख्ये मयं पञ्चभिरेव च॥ २२॥
शम्बरं चैव विंशत्या असिलोमानमेव च।
तारं च तारकं चैव इल्वलं नमुचिं तथा॥ २३॥

19b प्रमन्यवः] प्रगम्य च R **20c** ∘संपातान्] ∘संघातान् R **21a** तत्रांशो] अत्राङ्गो R **21c** आयम्य] आयस्य R **22b** शिनिं] शिविं R **22cd**] om. R **23a** शम्बरं] सम्बरञ् R

19a ताना∘] A_3, तमा∘ A_4, तामा∘ A_7 **19b** रुद्रादित्याः] A_3, रुद्रादित्या A_4, रद्रादित्य∘ A_7 **19c** रुरुधु∘] A_3A_4, रुरुषु∘ A_7 **19d** सिंहाः] A_3A_7, सिंहा A_4 • समूर्जिताः] सुमू{∘मु∘ A_3A_4}र्छिताः **A** **20b** ∘पद्यत] A_4A_7, ∘यद्यत A_3 **20cd** अरण्ये ऽन्योन्यसंपातान्मत्तानां] अन्यो-न्यमभिसंपातो मत्तानां A_3A_4, अन्योन्यसमभिसम्वातो मतानिन् A_7 (unmetrical) **21a** तत्रांशो] तत्रांस A_3, तत्रास A_4, तत्रांशु A_7 **21c** आयम्य] आनम्य **A** **22a** ∘चित्तिं दशभिः] A_3A_4, ∘चित्तं दश-भि A_7 **22b** शिनिं] शिविं **A** **22cd**] om. A_7 **22c** बाष्कलिं] बाक्षलिं A_4, बाक्षनिं A_3 • संख्ये] A_3, सख्ये A_4 **23a** शम्बरं] A_4, सम्बरं A_3A_7 • विंशत्या] A_3A_4, विंसत्या A_7 **23d** इल्वलं] A_3A_4, इल्वनं A_7

19(b^4) S_1 **23**(b^5–b^6)⟨b^7⟩ S_3

19a एवाथ] $S_1S_3^{pc}$RABh, ⟨व⟩+ए+वाथ S_3 **19b** रुद्रादित्याः] S_3RA_3Bh, रुद्रादि(त्या) S_1 **19c** ∘धुर्विजने] RA_3A_4Bh, ∘धुर्व्विजये S_1, ∘धु विजने S_3 (unmetrical) **19cd** यद्वद्गजान्सिंहाः] RA_3 A_7Bh, यद्व गदा सिंहा S_1, यद्वद्गजाः सिङ्हा S_3 **19d** समूर्जिताः] RBh (em.?), समूर्जिता S_1, समूच्छ्छिताः S_3 **20a** संग्रामः] S_1RABh, संग्राम S_3 **20b** सुघोरः] RABh, सुघोर S_1, सु-घोष S_3 • ∘पद्यत] S_1^{pc}RA_4A_7Bh, ∘पद्यतः $S_1^{ac}S_3$ **20c** ऽन्योन्य∘] S_3RBh (em.?), भ्योन्य∘ S_1 • ∘संपातान्] S_1Bh, ∘संपाता S_3 **20d** ∘नां दन्तिना∘] S_3^{pc}RA_3A_4Bh, ∘ना दन्तिना∘ S_1, ∘ना⟨(न्तिन)⟩+न्दन्ति+ना∘ S_3 **21a** तत्रांशो] S_3Bh (em.), तत्राशो S_1 • आदित्यो] $S_1^{pc}S_3$RABh, (सा)दित्यो S_1^{ac} **21c** कार्मुकं] $S_1^{pc}S_3$RABh, कामुकं S_1^{ac} **21d** दानवान्] S_3RABh, दानवा S_1 • ∘द्रवत्] S_3RABh, ∘द्रवं S_1 **22a** ∘चित्तिं] S_3RA_3A_4Bh, ∘चित्ति S_1 • दशभिः] S_1RA_3A_4Bh, दशभि S_3 **22b** शिनिं] S_3Bh (em.?), शिनि S_1 • पञ्चभि∘] S_1RABh, पचभि∘ S_3 **22c** बाष्कलिं] $S_1^{pc}S_3$Bh, बाष्कलं S_1^{ac} • संख्ये] A_3Bh, संखे S_1S_3 **22d** मयं] A_3A_4Bh, यमम् S_1, यमं S_3 **23a** शम्बरं] $S_1S_3A_4$, संवरं Bh • विंशत्या] $S_1^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, विंश⟨अ⟩+त्या+ S_1 **23b** ∘लोमानमेव] RABh, ∘लोमा च एव S_1, ∘लोमा(नमे) – S_3 **23d** इल्वलं] S_3RA_3A_4Bh, इलुलन् S_1

वातापिं सेन्द्रदमनं विपाकं पाकमेव च।
कालनेमिं च षण्डं च तथा चामीसृमुञ्जिकम्।
एतान्सर्वान्स विव्याध दशभिर्दशभिः शरैः॥ २४॥
विकर्षतां च संग्रामे आदित्यो लघुहस्तवान्।
धनूंषि युगपद्देवश्चिच्छेद च ननाद च॥ २५॥
तत एषां पुनर्वाहान्सूतान्दिव्याञ्जयध्वजान्।
प्रहसन्निव विप्रेन्द्र सायकैर्बहुधाकरोत्॥ २६॥
ते हताश्वा महेष्वासा हतसूताश्च सर्वशः।
वेगेन खङ्गिनः सर्वे अंशमेवाभिदुद्रुवुः॥ २७॥
तान्मूर्तानिव शैलेन्द्रान्गर्जतो जलदानिव।
असंभ्रान्तस्तदादित्यो जानुष्वेवावपूरयत्॥ २८॥
शरपूरितगुल्फास्ते जानुष्वेव च दानवाः।
अंशमुत्सृज्य वेगेन जग्मुरन्यां दिशं तदा॥ २९॥

24a सेन्द्रदमनं] सन्दमनलं R **24c** षण्डं च] षण्ठश्च R **24d** चामीसृमुञ्जिकम्] वै कालमुञ्जिकम् R **24f** °र्दशभिः] R^{pc}, °र्द्दभिः R^{ac} (unmetrical) **25a** विकर्षतां च] विकर्षिताश्च R **25c** धनूंषि] धनूंसि R **26b** °न्सूतान्] °न् सुतान् R **27d** खङ्गिनः] खं दिशः R **27d** अंश°] अंशु° R **28a** शैलेन्द्रान्] सर्पेन्द्रान् R **29c** अंश°] अंशु° R

24a वातापिं] A_3A_7, वातापि A_4 **24c** षण्डं] A_3, पद्दुं A_4 (unmetrical), पत्तुञ् A_7 **24d** चामीसृमुञ्जिकम्] चापि सुमुंज{°सुञ्च° A_7}कं **A** **24f** °र्दशभिः] A_3A_4, °र्दशभि A_7 (unmetrical) **25b** लघुहस्तवान्] लंबु{नम्बु° A_7}हनक्यवान् A_3A_7 (unmetrical), लंबुहुनवान् A_4 (unmetrical) **25c** धनूंषि] धनुषि A_3A_4, धनुंषि A_7 **25cd** °द्देवश्चि°] °द्देव चि° **A** **26a** एषां] एवं **A** **26b** °न्सूतान्दिव्याञ्जय°] °न् भूतान् दिव्यानृजु°{°जू° A_4} **A** **26c** °हसन्निव] °हर्षन्निव A_3, °हर्षन्तिव A_4, °हषन्निव A_7 **26d** सायकै°] A_3A_4, शायकै° A_7 **27a** हताश्वा] A_3A_7, हतास्वा A_4 **27c–30b**] om. **A**

25⟨d^8→⟩ S_3 **26**⟨←a^1⟩(a^2, a^4) S_3 **29**(d^3–d^4) S_1

24a वातापिं] RA_3A_7Bh, वातापी S_1S_3 • सेन्द्र°] S_3**A**, चेन्द्र° S_1Bh **24b** पाकमेव] R**A**Bh, पाक एव S_1S_3 **24c** कालनेमिं] S_1R**A**Bh, कालनेमि S_3 **24d** चामीसृमुञ्जिकम्] S_1Bh, चापीसृजं पुनः S_3 **24f** °भिर्दशभिः] $R^{pc}A_3A_4Bh$, °भिर्द्दभिः S_1 (unmetrical), °भि दशभिः S_3 (unmetrical) **25cd** °पद्देवश्चि°] RBh (em.?), °पद्देवि चि° S_1, °पदेव चि° S_3 (unmetrical) **25d** ननाद] S_3R**A**Bh, नाद S_1 (unmetrical) **26a** पुनर्] S_1R**A**Bh, पुन S_3 (unmetrical) **26b** °हान्सूतान्] S_1Bh, °हां सूत्रां S_3 **26d** सायकैर्] $S_1RA_3A_4Bh$, सायकै S_3 • °धाकरोत्] S_3R**A**Bh, °धाकरो S_1 **27a** हताश्वा महेष्वासा] $S_3RA_3A_7Bh$, हताश्वा महेश्वासा S_1 **27c** खङ्गिनः] S_3, खद्गिनः S_1, खङ्गिनः Bh (typo) **27d** अंशमेवाभि°] S_3Bh (conj.), अंशुमेवाति° S_1 **28a** तान्मूर्तानिव] R, ता मूर्त्तानिव S_1^{pc}, ता मूर्त्तीनिव S_1^{ac}, ता मूर्त्तानिरव S_3 (unmetrical), तान्मूर्त्तीनिव Bh (em.?) • शैलेन्द्रान्] S_1Bh, शेलेन्द्रा S_3 **28b** °दानिव] S_3RBh (conj.?), °दा इव S_1 **28c** असंभ्रान्त°] S_3RBh (em.?), आसंभ्रान्त° S_1 **28d** जानुष्वेवा°] S_3RBh (em.?), जानुस्वेवा° S_1 • °पूरयत्] S_1RBh, °पूरयन् S_3 **29b** दानवाः] S_3RBh (em.?), दानवा S_1 **29c** अंश°] S_3Bh (em.), अंशु° S_1 **29d** °रन्यां] S_3RBh (em.?), (°रन्या) S_1

ततो देवास्तदा चक्रुर्महान्तं तूर्यनिस्वनम्।
सिंहनादांश्च विपुलान्बाहुशब्दांश्च पुष्कलान्॥ ३०॥
अंशो ऽप्यायम्य भगवान्धनुरिन्द्रायुधोपमम्।
दानवानां सदैत्यानामकरोत्कदनं महत्॥ ३१॥
शिरांसि दानवेन्द्राणामंशः प्रहरतां वरः।
अपातयत्फलानीव पक्वानि श्वसनो यथा॥ ३२॥
धावन्तः केचिदंशेन अशिरस्काः शरैः कृताः।
गत्वा वेगेन संग्रामात्पतन्त्युर्व्यां गतासवः॥ ३३॥
अपरे बाहुभिश्छिन्नैरूरुभिश्च महाबलाः।
पतिता निष्टनन्त्युर्व्यां निरयस्था यथा नराः॥ ३४॥
शरपूरितसर्वाङ्गाः शरसंबद्धबन्धनाः।
भ्रमन्ति तत्र तत्रैव संसार इव देहिनः॥ ३५॥

30a ०स्तदा] ०स्तथा R **30b** ०र्महान्तं तूर्यनिस्वनम्] ०र्म्महान्तस्तूर्य्यनिस्वनान् R **30c** विपुलान्] वीराणां R **31a** ऽप्यायम्य] ऽप्यायस्य R **31d** ०त्कदनं] ०ड्डेदनं R **32b** ०मंशः] R^{pc}, ०मंशु R^{ac} **32d** पक्वानि] R^{pc}, पक्कानि R^{ac} • यथा] बली R **33c** संग्रामात्] संभ्रामात् R **34ab** ०न्नैरूरुभि०] ०न्नै उरुभि० R **34c** निष्टनन्त्यु०] निश्वलन्त्यु० R^{pc}, नि(ष्वस)न्त्यु० R^{ac} **34d** निरयस्था] निरस्ता+नां+ R **35b** ०बन्धनाः] ०वल्कलः R

30d पुष्कलान्] A_3, पुस्कलान् A_4A_7 **31a** ऽप्यायम्य] प्यागम्य **A** **32ab** ०णामंशः] A_3, ०णांमंशः A_4, ०णामंशुः A_7 **32c** अपातयत्फलानीव] अपातय{०प० A_4}त्कुलानीव **A** **32d** पक्वानि श्वसनो यथा] पक्वा{पक्का० A_7}निव घनावली **A** **33b** अशिरस्काः] A_3A_4, असिरस्का A_7 **33c** गत्वा] कृत्वा **A** **33d** ०तन्त्युर्व्यां] ०तन्त्युर्व्या A_7, ०तंत्यु{०त्यू० A_3^{ac}}र्वां A_3, ०तंसूर्य्यं{०र्व्यां A_4^{ac}} A_4 **34ab** ०न्नैरूरुभि०] ०न्नैरुरुभि० A_3A_4, ०न्नै करभि० A_7 **34c** निष्टनन्त्युर्व्यां] निश्वसंत्यु{०त्यू० A_3^{ac}}र्व्यां A_3, निवसंत्यूर्व्यां A_4, निश्वसंतूर्व्यां A_7 **34d** निरयस्था] A_3, निरयस्ता A_4A_7 **35a** ०सर्वाङ्गाः] ०सर्वाङ्गा A_3A_7, ०सर्वांगां A_4 **35b** शरसंबद्ध०] सवसन्नद्ध० A_3A_4, सरसद्धध्व० A_7 **35d** संसार इव] संसारमिव **A**

30(b^4) S_1 **33**(a^3–a^5) S_1 **34**(b^6) S_1 **35**⟨d^6–d^8→⟩ S_1

30a देवास्तदा] S_3Bh (em.?), देवा तदां S_1 **30b** ०र्महान्तं] em. Bh (silently), ०र्म्महान्त S_1, ०र्महान्त S_3 • ०निस्वनम्] S_3Bh (em.?), ०निस्वनः S_1 **31a** अंशो ऽप्या०] R**A**Bh, अंशो न्या० S_1, अशो प्या० S_3 **31b** ०युधोपमम्] S_1R**A**Bh, ०युधोपमां S_3 **31cd** ०दैत्यानाम०] S_3^{pc}R**A**Bh, ०दैत्यानांम० $S_1S_3^{ac}$ **32ab** ०णामंशः] $R^{pc}A_3$Bh, ०णांमंशु S_1, ०णांमङ्गः S_3 **32c** अपातयत्] S_3 RA_3A_7Bh, अपालयत् S_1 **32d** श्वसनो] S_3RBh (conj.), श्वसतो S_1 • यथा] S_1Bh, बली S_3 **33a** धावन्तः] S_3R**A**, धाव(न्त) S_1, धावन्ति Bh (conj.?) **33b** अशिरस्काः] S_3RA_3A_4Bh, अशिरस्का S_1 • कृताः] S_1R**A**Bh, कृता S_3 **33c** संग्रामात्] **A**Bh, संग्रामां S_1, संग्रामे S_3 **33d** ०न्त्युर्व्यां] R, ०न्त्यूर्व्वां S_1^{pc}, ०न्तूर्व्वां S_1^{ac}, ०न्त्युर्वाङ् S_3, ०न्त्यूर्व्यां Bh (em.?) **34a** बाहुभिश्छि०] S_1R**A**Bh, बाहुभि च्छि० S_3 **34b** ०रूरुभि०] conj. Bh (silently), ०रुरुभि० $S_1^{ac}S_3$, ०रुराभि० S_1^{pc} **34c** निष्टनन्त्युर्व्यां] em., निष्वनंत्युर्व्या S_1, निष्टनन्त्युव्यां S_3, निष्टनन्त्युग्रं Bh (em., in a note Bh reads निष्टनन्त्युग्रा in S_1) **35a** ०सर्वाङ्गाः] RBh (em.?), ०सर्व्वांगा S_1, ०सर्वाङ्गा S_3 **35b** ०बन्धनाः] S_1**A**Bh, ०बन्धना S_3

न स तत्रास्ति दैत्यो वा दानवो वा महाबलः ।
यः शरान्न बिभेत्युग्रानंशस्य सुमहात्मनः ॥ ३६ ॥
बन्धुजीववनं यद्वद्वनमाभाति पुष्पितम् ।
अशोककिंशुकानां वा तथा दैत्यबलं बभौ ॥ ३७ ॥
अयमंशो ऽयमंशेति नेत्ययं चायमित्युत ।
सर्वमंशमयं दैत्या अपश्यन्त भयार्दिताः ॥ ३८ ॥
सो ऽपि नित्यायतधनुः पारिवेषीव भास्करः ।
यं यतः पश्यते दैत्यं तं तं विव्याध पत्रिभिः ॥ ३९ ॥
नाददानस्तदा ह्यंशः संदधानस्तथापि वा ।
न विकर्षन्धनुश्चैव लक्ष्यते दैत्यदानवैः ॥ ४० ॥
मण्डलीकृतमेवास्य दृश्यते कार्मुकं महत् ।
आदित्य इव मध्याह्ने दृश्यते स तदा युधि ॥ ४१ ॥

36a स] च R **36cd** यः शरान्न बिभेत्युग्रानंशस्य] शरानभितमत्युग्रान् पश्यतः R **37a** ◦वनं] ◦बलं R **37b** ◦द्वनमाभाति पुष्पितम्] ◦द्दानघातातिप्रस्थितम् R (unmetrical) **37c** ◦कानां वा] ◦कानाम्वै R **38a** ◦मंशेति] ◦मंशो ति R **38b** चायमि◦] नायमि◦ R **38c** ◦मंशमयं] ◦मंशु-मयं R **39a** ◦धनुः] ◦तनुः R **39b** पारिवेषीव] परिवेशीव R **39c** यं यतः] यद्यतः R **39d** तं तं विव्याध पत्रिभिः] विव्याध स पतत्रिभिः R **40a** नाददानस्तदा ह्यंशः] नादधानस्तदा व्यास R **40b** वा] च R **41c** आदित्य] अर्क्कौघ R

36cd] om. **A** **37ab** ◦वनं यद्वद्वनमा◦] ◦वनं यहुन्मया◦ A_7 (unmetrical), ◦बलं मत्वं{◦त्वा A_4} मायया◦ A_3A_4 **37c** ◦किंशुकानां वा] A_7, ◦किंशुकालंवो A_3A_4 **38a** ऽयमंशेति] यं A_3 (unmetrical), नयं⟨व⟩+शोपं+ A_4, यंशोभं A_7 (unmetrical) **38b** नेत्ययं चायमि◦] स्व{श्च A_4^{pc}}यं चायमिहे◦ **A** **38c** ◦मंशमयं] A_3, ◦मंसमयं A_4A_7 **38cd** दैत्या अ◦] दैत्या ह्य◦ **A** **39a** नित्यायत◦] निश्वायत◦ **A** **39b** पारिवेषीव] परिवेषी{◦शी◦ A_7}व **A** **39c** यं यतः] संयतः **A** **39d** तं तं विव्याध पत्रिभिः] तं विव्याध पतत्रिभिः **A** **40a** नाददानस्त◦] आददानं त◦ **A** • ह्यंशः] A_3A_4, ह्यंसः A_7 **40c** विकर्षन्ध◦] विकर्षध◦ A_3A_7, विकषध◦ A_4 **40d** लक्ष्यते] A_3, लक्षते A_4A_7 **41a** मण्डली◦] A_3A_4, कुण्डली◦ A_7

36⟨←a^1–a^7⟩(a^8, b^4) S_1 **39**(a^3–a^6, b^2–b^3, d^4) S_1

36c यः] S_1S_3, यं Bh (conj.) • शरान्न] em., शरा भ S_1, शरा न S_3Bh (conj.?) **36cd** बिभेत्युग्रानंशस्य] S_3, विशत्युग्रानंशस्य S_1, विशन्त्युग्रा अंशस्य Bh (conj.) **37b** ◦द्वनमा◦] S_1S_3, ◦द्रुनमा◦ Bh (conj.) • पुष्पितम्] S_1**A**Bh, पूष्पितं S_3 **37c** ◦किंशुकानां वा] A_7Bh, ◦किशुकानां वा S_1 (anusvāra of कि possibly lost), ◦किशुकानाम्ना S_3 **38b** नेत्ययं] S_3RBh (em.?), नेत्यंयं S_1 • ◦त्युत] R**A**Bh, ◦त्युतः S_1S_3 **38cd** दैत्या अ◦] R, दैत्या ह्य◦ S_1Bh, दैत्या ह◦ S_3 **39a** सो ऽपि] S_3R**A**Bh, सो प S_1 (tops lost) • ◦धनुः] S_1**A**Bh, ◦धनु S_3 **39b** पारिवेषीव] S_3, पा(रिव)शीत S_1 (upper parts of रिव lost, unmetrical), परिवेषीव Bh **39c** यं] S_1Bh, य S_3 • दैत्यं] R**A**Bh, दैत्य S_1, दैत्या S_3 **39d** विव्याध] $S_1^{pc}S_3$Bh (cf. R**A**), विद्याध S_1^{ac} **40a** नाददानस्त◦] conj. Bh (silently), नादनादस्त◦ S_1, नादनादन्त◦ S_3 • ह्यंशः] $S_1A_3A_4$Bh, ह्यङ्गः S_3 **40b** ◦स्तथापि] S_1R**A**Bh, ◦स्तवापि S_3 **40c** ◦न्धनुश्चै◦] $S_1S_3^{pc}$RBh, ◦न्धनूश्चै◦ S_3^{ac} **41b** दृश्यते] S_1S_3R**A**, दृश्यन्ते Bh (typo?) • कार्मुकं] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, कामुकं S_1^{ac}

स दिव्यचापो लघुहस्तवान्बली सदा महामण्डलभूतकार्मुकः।
ददाह शत्रून्पवनेरितो रणे विभावसुः शुष्कमिवेन्धनं महान्॥ ४२॥

इति स्कन्दपुराण एकाशीतितमो ऽध्यायः॥ ८१॥

42b ∘मण्डल∘] ∘मण्डन∘ R **42c** शत्रून्पवनेरितो] तत्तुल्यबलैरितो R **42d** शुष्क∘] शुद्ध∘ R
Col. इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे आदित्यदैत्यविग्रहो नामाध्यायः R

42a दिव्यचापो] दीप्तचापो A_7, दीप्तहस्तो A_3A_4 **42c** शत्रून्पवनेरितो रणे] शत्रुं पवने A_3 (unmetrical), शक्रं पवनेरितो रणे{बले A_4} A_4A_7 **42d** शुष्क∘] A_3, सुस्क∘ A_4, पुष्क∘ A_7 • महान्] महत् **A** **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे अंशादित्यग्रहाध्यायः **A**±

42a ∘वान्बली] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, ∘वांलंबली S_1^{ac} (unmetrical) **42b** ∘कार्मुकः] S_1R**A**Bh, ∘कार्मुक S_3 **42c** ∘वनेरितो] $S_3A_4A_7$Bh (em.?), ∘वनोरितो S_1 **42d** ∘नं महान्] R, ∘नम्महानिति S_1 (इति part of col.), ∘नाहान् S_3, ∘नं महद् Bh (typo) **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे ३० (in letter numerals)+ ⊦⊦ १३७ (in letter numerals) S_1, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे ध्यायः ८० (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे एकाशीतितमोध्यायः Bh

द्व्यशीतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
तांस्तथांशेन दैत्येन्द्रान्कल्यमानानितस्ततः ।
दृष्ट्वा वलो महामायो यन्तारमिदमब्रवीत् ॥ १ ॥
नयस्व मां यतो ऽंशो ऽयं दुरात्मा दहते बलम् ।
यावदेनं शितैर्बाणैर्नयामि यमसादनम् ॥ २ ॥
तस्यापतत एवांशस्तदा प्रहरतां वरः ।
ध्वजं चिच्छेद बाणेन हयांश्चैकैकशस्तदा ॥ ३ ॥
भल्लेन च शिरः कायाद्यन्तुराशु न्यपातयत् ।
तं चैव पञ्चभिर्बाणैर्ललाटे समविध्यत ॥ ४ ॥
तस्य दैत्यस्य ते भान्ति ललाटे पञ्च सायकाः ।
घनोदरविनिष्क्रान्ता भास्करस्येव रश्मयः ॥ ५ ॥
दैत्यो ऽपि हि तदामर्षी वियदुत्पत्य रोषितः ।
सायकैर्बहुभिर्व्यास सो ऽंशं समकिरद्बली ॥ ६ ॥

1ab दैत्येन्द्रान्कल्यमानानित°] दैत्येन्द्रः कल्पमालाम्वित° R **1c** वलो महामायो] च सो महाकायो R **2b** दुरात्मा] दुरा R (unmetrical) **3a** एवांश°] एवांशु° R **4a** भल्लेन] भङ्गेन R **4b** °राशु] °रांशो R **4c** तं चैव] तञ्चापि R **6a** हि तदामर्षी] तदामर्याद् R^{ac} (unmetrical), ततदामायाद् R^{pc} **6d** सो ऽंशं] सो ऽंशः R

1ab °थांशेन दैत्येन्द्रान्कल्य°] °थांशैल च दैत्यान् काल्य° A_7 (unmetrical), °था च शैलदैत्यान् कल्य° A_3A_4 (unmetrical) **1b** °नितस्ततः] A_3A_4, °न्नितस्तथा A_7 **2a** यतो ऽंशो ऽयं] यत्र चांशो यं A_3A_4 (unmetrical), यतृताः शायिं A_7 (unmetrical) **3ab** एवांशस्तदा] एवांशु सदा A_3, एवाशुस्तदा A_4A_7 **3d** °श्चैकैक°] A_3, °श्चैवैक° A_4A_7 **4–9**] om. **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.14b (f. 134^r), 8.15a (f. 134^v) and 8.16a (f. 135^r); S_3 f. 135^r–136^r; R f. 154^v–155^v; A_3 f. 90^v–91^r; A_4 f. 130^r–131^v; A_7 f. 127^r–128^r.

1a तांस्त°] S_1R**A**Bh, तास्त° S_3 **1ab** दैत्येन्द्रान्कल्य°] S_3, दैत्येन्द्रो काल्य° S_1, दैत्येन्द्रान् काल्य° Bh (conj.?) **1b** °स्ततः] $S_3RA_3A_4$Bh, °स्त्रतः S_1^{pc}, (°स्व)तः S_1^{ac} **1c** वलो] S_1**A**, वालो S_3, बलो Bh (Bh has बल as the demon name constantly, which is suppressed when there is no other variant) **2a** यतो ऽंशो ऽयं] RBh (em.?), यतोंशो य S_1, यताङ्शो यं S_3 **2cd** °णैर्नयामि] S_3R**A**Bh, °णै भयामि S_1 **3d** हयांश्चै°] S_3R**A**Bh, हयाश्चै° S_1 **4a** भल्लेन] S_1Bh, भलेन S_3 **4b** °राशु न्य°] $S_1S_3^{ac}$Bh, °राशून्र्य° S_3^{pc} **4c** तं चैव] $S_1^{pc}S_3$Bh, तञ्चै S_1^{ac} (unmetrical) • °भिर्बाणैर्] RBh (em.?), °भिः माणै S_1, °भि बाणै S_3 **4d** °विध्यत] S_1S_3R, °विध्द्यत Bh (typo) **5a** भान्ति] S_1RBh, शान्ति S_3 **5d** °स्येव] S_1RBh, °स्यैव S_3 **6a** हि] S_1Bh, च S_3 • °दामर्षी] conj., °दामम्वी S_1, °दामर्षो S_3, °दा धन्वी Bh (conj.) **6b** °दुत्पत्य] RBh (conj.?), °दुत्पश्य S_1, °दुत्पद्य S_3 **6c** °र्बहुभिर्] S_1RBh, °र्बहुभि S_3 **6d** °किरद्ब°] S_3RBh (em.?), °किरम्ब° S_1

सवृष्टिरिव जीमूत उत्पात इव चाशनिम् ।
करान्दिवाकरो यद्वत्तुषारं चन्द्रमा इव ॥ ७ ॥
तथा स दानवो दर्पाद्बलः प्रहरतां वरः ।
अंशं समाकिरत्तीक्ष्णैः सायकैर्मर्मभेदिभिः ॥ ८ ॥
ध्वजं चिच्छेद चैवास्य बहुधा दानवेश्वरः ।
हयान्वेगहतान्कृत्वा सारथिं चाप्यसारथिम् ।
कार्मुकं बहुभिर्बाणैर्व्यधमत्तिलशस्तदा ॥ ९ ॥
यथांशं स चकारोग्रं तथान्यानपि देवतान् ।
निरुद्यमान्महामायश्चकार विरराम च ॥ १० ॥
क्वचिज्जीमूतसंकाशः क्वचिद्भास्करसंनिभः ।
क्वचित्सोमाग्निकल्पश्च क्वचित्ताराग्रहैः समः ॥ ११ ॥

7b उत्पात इव चाशनिम्] उत्पाढ इव चाशनिः R **7c** °न्दिवाकरो] °न्दिवाकरा R **8a** तथा] तदा R **8c** अंशं] अंशु R **8d** सायकै°] शायकै° R **9f** °त्तिलशस्तदा] °त्तिल+श+स्तथा R **10a** यथांशं] यथांशु R • °कारोग्रं] °काराथ R **10b** देवतान्] दैवतान् R **10cd** °मायश्च°] °मायांश्च° R **10d** °रराम] °रराम R **11a** °संकाशः] °शङ्काशः R

10a यथांशं स चकारोग्रं] यथां{°था° A_3A_4}शमकरोद्ग्रस्तं **A** **10b** देवतान्] दैवतान् **A** **10c** निरुद्यमान्] निरुध्यमान् **A** **10d** °रराम] °रराम **A** **11c** °त्सोमाग्नि°] °त् सो{शो° A_4}मो ग्नि° **A** **11d** क्वचित्] A_3A_7, क्वचि A_4 • °ग्रहैः] A_3, °ग्रहः A_4A_7

7⟨b¹–b³⟩(b⁴–b⁶, c⁴) S_1 **8**(d¹) S_3 **9**⟨f⁵–f⁶⟩(f⁷–f⁸) S_1 **11**(c³) S_1, (b⁸) S_3

7a सवृष्टिरिव] R, सवृष्टि इव S_1, स वृष्टिमिव S_3, सुवृष्टिमिव Bh (conj.) • जीमूत] S_3R, जीमूत्त् S_1, जीमूतः Bh (em.?) **7b** उत्पात इव चाशनिम्] em., ⏑ ⏑ ⏑(त इवा)शनिं S_1, उत्पात इव चाशनि+ः+ S_3, – – – – इवाशनिम् Bh **7c** °रान्दिवा°] $S_1^{pc}S_3$RBh, °रां दि⟨क⟩+(वा°)+ S_1 **7d** इव] S_1S_3R, यथा Bh (conj.) **8b** °द्बलः] R, °द्बल S_1S_3, °द्बलः Bh **8c** अंशं समा°] S_3, अंशमवा° S_1 (unmetrical), अंशमेवा° Bh (conj.?) • °किरत्ती°] S_1^{pc}RBh (or °न्ती° in S_1^{pc}), °किरंत्ती° S_1^{ac} (or °न्ती°), °किरं ती° S_3 **8cd** °क्ष्णैः सायकै°] S_1Bh, °क्ष्णै (स)यकै° S_3^{pc}, °क्ष्णैर्ययकै° S_3^{ac} **9a** चिच्छेद चैवास्य] S_3R, चैवास्य विच्छेद S_1, चैवास्य चिच्छेद Bh (em.?) **9b** बहुधा] S_3RBh (em.?), बहुवा S_1 • °वेश्वरः] S_1RBh, °वेश्वराः S_3 **9c** हयान्] $S_1^{pc}S_3$RBh, (फ)यान् S_1^{ac} **9e** कार्मुकं] S_1RBh, कार्मुक S_3 (unmetrical) • °र्बाणैर्] S_3RBh (em.?), °र्ब्बाणै S_1 **9f** °त्तिलशस्तदा] S_3, °त्ति ⏑ – ⏑(दा) S_1 (the last but one akṣara has subscript त्), ि– – – – – Bh **10a** यथांशं] S_3Bh (em.?), यथांग S_1 • °कारोग्रं] S_1S_3, °कारोग्र° Bh **10b** तथान्यान°] S_3R**A**, तथाद्याम° S_1, °स्थान्यान° Bh (typo, unmetrical) • देवतान्] S_1S_3, दैवतान् Bh **10c** निरुद्यमान्म°] S_3RBh (em.?), निरुद्यमांन्म° S_1 **10cd** °मायश्च°] **A**Bh, °माय च° S_1S_3 **11a** °चिज्जीमूत°] R**A**, °चिज्जीवति S_1^{pc}, °चि जीवति S_1^{ac}, °चि जीमूत° S_3, °चिद् गीष्पति° Bh (conj.; in a note Bh suggests °च्छ्रीपति°) • °संकाशः] S_3**A**Bh, संकाश S_1 **11b** क्वचिद्भा°] R**A**Bh, क्वचिन्भा° S_1, क्वचि भा° S_3 **11c** क्वचित्] S_1R**A**Bh, क्वचि S_3 **11d** क्वचित्] S_1RA_3A_7Bh, क्वचि S_3 • °हैः समः] RA_3Bh, °हैस्सह S_1, °है समं S_3

क्वचित्पर्वतसंकाशः क्वचित्खगवपुर्धरः ।
क्वचिदाकाशमाविश्य अदृश्यः सो ऽसृजच्छरान् ॥ १२ ॥
शरोपचितगात्रं तच्छिन्नभिन्नविदारितम् ।
निष्पन्दं मूकवत्सर्वं देवानां बलमाबभौ ॥ १३ ॥
नष्टवादित्रनिनदं हयहेषितवर्जितम् ।
गजबृंहितविभ्रष्टं शान्तयोधोग्रनादितम् ।
निष्पन्दं तद्बलं भाति चित्रपट्टार्पितं यथा ॥ १४ ॥
ऊर्ध्वं निरीक्षते तत्र यः कश्चिद्द्विबुधो बले ।
वलस्तस्य शरैर्वक्रमकरोद्द्विविधं बली ।
चेष्टाविरहितास्त्वासन्यथा मोक्षपथि स्थिताः ॥ १५ ॥

12b °चित्खगवपुर्धरः] °चित् खे च धनुर्द्धरः R **13a** °गात्रं तच्] °गात्रन्तु R **13c** निष्पन्दं] नि-ष्पन्नं R **14a** नष्ट°] न तु R • °निनदं] °विनदं R **14d** शान्त°] शान्तं R **14e** निष्पन्दं] देवानां R **14f** °पट्टार्पितं यथा] °पट्टार्पिता इव R **15a** ऊर्ध्वं] R^{pc}, उर्ध्वं R^{ac} • तत्र] तस्य R **15b** °द्विबुधो] °द्विविधो R **15c** वलस्त°] बलिस्त° R **15d** °द्विविधं बली] °च्छरपूरितम् R **15f** °पथि] °पथे R

12] क्वचित्पर्व्वतसंकाशमाविश्य सो सृ{°त्सृ° A_3A_4}जत् शरान् **A**± **13a** तच्] तु **A** **13c** निष्प-न्दं] निष्पन्नं **A** • मूकवत्] A_3A_4, मूकवं A_7 **13d** °नां बलमा°] °नामूलमा°{°ना° A_3A_4} **A** **14a** °निनदं] A_3A_4, निलदं A_7 **14b** °वर्जितम्] °गर्जितं **A** **14d** °योधोग्र°] °योधवि° **A** **14e** निष्पन्दं तद्] निष्पन्दितं A_3A_7, निस्पंदितं A_4 **15a** ऊर्ध्वं] उर्ध्वं A_3, उर्द्धं A_4A_7 **15b** यः] A_3A_7, पः A_4 • °द्विबुधो] °द्विरदो A_7, °द्विरदो A_3, °द्विरद्दो A_4 (unmetrical) **15c** शरैर्वक्र°] शरैर्वभ्रु° A_3A_4, शनैवक्र° A_7 **15e** °स्त्वासन्] A_3A_4, °स्त्वाशन् A_7 **15f** स्थिताः] स्थितं **A**

12a °संकाशः] RBh (em.?), °संकाश S_1, °संकाशं S_3 **12b** °चित्खग°] S_3, °चिङ्खङ्ग° S_1^{pc}, °चि(ङ्शृ)ङ्ग° S_1^{ac}, °चिद् गृध्र° Bh (conj.?) **12c** °चिदाकाश°] S_3R, °चिद्ध्याकाश° S_1^{pc}, °चि(द्वा)हाश° S_1^{ac}, °चिद्व्याकाश° Bh (conj.?) **12d** अदृश्यः सो] RBh (em.?), अदृश्य सो S_1 (unmetrical), अदृश्यो सौ S_3 **13ab** °गात्रं तच्छि°] em. Bh (silently), °गात्रन्तं च्छि° S_1S_3 **13b** °न्नभिन्न°] S_1S_3R**A**, °न्नं भिन्नं Bh (conj.?) **13c** निष्पन्दं] em., निष्पन्न° S_1, निस्पन्दं S_3, विष्टब्धं Bh (conj.?) • °त्सर्वं] RA_3A_4Bh, °त्सर्व्वे S_1, °त्सर्व S_3 **14a** नष्ट°] S_1**A**Bh, नष्टं S_3 • °निनदं] $S_1A_3A_4$Bh, °निनद S_3 **14b** °वर्जितम्] S_1^{ac} ?RBh (conj.), °गर्जितं $S_1^{pc}S_3$ **14c** °विभ्रष्टं] S_3R**A**, °विभ्रष्ट S_1, °विम्रष्टं Bh (typo) **14d** शान्त°] **A**, श्रान्त° S_1Bh, शाध° S_3 • °योधोग्र°] S_1RBh, °योधाग्र° S_3 **14e** निष्पन्दं तद्] em. Bh (silently), निष्पन्दं त S_1, निस्पन्दन्तद् S_3 **14f** °पट्टार्पितं] **A**, °प्रतर्पितं S_1, °पटार्प्पितं S_3 (unmetrical), °प्रत्यर्पितं Bh (conj.?) **15a** ऊर्ध्वं] S_1R^{pc}Bh, ऊर्ध्व S_3 **15b** यः] $S_3RA_3A_7$Bh, य S_1 **15cd** °रैर्वक्रम°] RBh (em.?), °रैर्व्वक्रंम° S_1, °रै वक्रम° S_3 **15d** °द्विविधं] S_3**A**, °द्विधिवद् S_1, °द्वि – वद् Bh • After this Bh conjectures loss of two pādas. **15e** °तास्त्वासन्] $S_1RA_3A_4$Bh, °तान्व्यासन् S_3 **15f** स्थिताः] RBh (em.?), स्थिता S_1, स्थितान् S_3

तांस्तथा सीदतः सर्वान्दृष्ट्वा बलमहार्णवे ।
वायुर्जयन्तः पूषा च भगश्च सुमहाबलः ।
नदन्तस्ताञ्छरांस्तस्य वलस्य समवारयन् ॥ १६ ॥
वायुस्तस्य महावेगः शरान्मेघादिवोदितान् ।
मुच्यतो मुच्यमानांश्च मुक्तांश्चैवाहरद्बली ॥ १७ ॥
भगो ऽस्य कार्मुकं दिव्यमच्छिनत्प्रहसन्निव ।
देहत्राणं तथा पूषा जयन्तश्चेषुधी तथा ।
समार्दयञ्छरैस्तीक्ष्णैर्देवा रविसमप्रभाः ॥ १८ ॥
सो ऽर्द्यमानस्तदा देवैर्बली दानवपुंगवः ।
वृक्षैः काननजैर्व्यास युयुधे भीमविक्रमः ॥ १९ ॥
तान्द्रुमांस्ते तदा क्षिप्तान्बलेन बहुधा शुभान् ।
चक्रुः शरैर्देवतेन्द्रास्ततः स गिरिमाव्रजत् ॥ २० ॥

16b बल°] रण° R **16c** °र्जयन्तः] °र्य(म)श्च R **17a** महावेगः] महामेघ R **17b** °घादि-वो°] °घानिवो° R **17c** मुच्यतो] उद्यते R **18c** °णं तथा] °णन्तदा R **18d** °श्चेषुधी त°] °श्चेषुधीस्त° R **18e** समार्दयञ्छ°] मर्द्दयन्तः श° R **19b** °र्बली दा°] °र्ब्बलिर्दा° R **19c** का-ननजैर्] काननजै R **20a** तान्द्रुमांस्ते तदा क्षिप्तान्] तांश्च सर्व्वान् क्रमात् क्षिप्त्वा R **20b** शुभान्] शरान् R **20cd** चक्रुः शरैर्देवतेन्द्रास्त°] चिच्छेदु देवतेन्द्रास्ते त° R **20d** °माव्रजत्] °मव्रजत् R

16a–18b] om. **A** **18c** तथा पूषा] तस्य वृषो **A** **18d** °श्चेषुधी त°] °श्चेषुधीस्त° **A** **18e** समार्दयञ्छ°] समर्दयन् श° A_3A_4, समदर्शयन् श° A_7 (unmetrical) **18f** °वा रविसम°] °वाः सर्वे पि सु° **A** **19a** सो ऽर्द्यमानस्तदा] मा{म° A_4}र्दमानस्तथा **A** **19c** कानन°] A_7, कालल° A_3A_4 **19d** °विक्रमः] A_3A_4, °विक्रमाः A_7 **20a** °न्द्रुमांस्ते] °न् द्रुमान्स **A** **20b** बहुधा] वलहा **A** • शुभान्] A_3A_4, शुभाः A_7 **20cd** चक्रुः शरैर्देवतेन्द्रास्त°] चिच्छेदुर्दे{°दैं° A_7}वतेन्द्रास्ते त° **A** **20d** °माव्रजत्] A_3A_4, °मव्रजत् A_7

17(a¹–a³) S_3

16a तांस्तथा] S_1^{pc}RBh, तां तथा S_1^{ac}, तन्तथा S_3 • सीदतः] S_3RBh (em.?), सीदत S_1 (unmetrical) • सर्वान्] S_1RBh, ⟨सी⟩+स+र्वा S_3 **16c** °र्जयन्तः] em. Bh (silently), °र्ज-यन्त S_1S_3 **16d** °महाबलः] R, °महाबला S_1, °माहाबलः S_3 (unmetrical), °महाबलाः Bh (em.?) **16e** नदन्त°] S_1RBh, नदत° S_3 • °स्ताञ्छ°] S_1RBh, °स्तान्छ° S_3 **16f** वल-स्य] S_1RBh, वालस्य S_3 • °वारयन्] RBh (em.?), °वारयत् S_1S_3 **17a** वायुस्त°] S_1RBh, (वायु त°) S_3 • महावेगः] em., महाभाग S_1Bh, महावेग S_3 **17b** °घादिवो°] conj. Bh, °घांनिवो° S_1, °घातिवो° S_3 **17c** मुच्यतो] S_1S_3, मुञ्चतो Bh (conj.) • °मानांश्च] S_1RBh, °मानाश्च S_3 **18a** कार्मुकं] S_3RBh (em.?), कर्म्मुकं S_1 **18ab** °व्यमच्छिनत्] S_3RBh (conj.?), °व्यंमच्छिन्न S_1 **18b** °हसन्निव] $S_1S_3^{pc}$RBh, °हसनिव S_3^{ac} (unmetrical) **18c** पूषा] S_3RBh (em.?), पूष्षा S_1 **18d** °धी तथा] $S_1S_3^{pc}$Bh, °धीम(ता) S_3^{ac} • After this Bh conjectures loss of two pādas. **18e** समार्दयञ्छ°] S_1Bh, सम्म{°र्म्म° S_3^{ac}}र्दयच्छ° S_3 **18f** °प्रभाः] RABh, °प्रभा $S_1^{pc}S_3$, °प्रभः S_1^{ac} **19a** सो ऽर्द्यमानस्त°] RBh (em.?), योद्यमानस्त° S_1, सोद्यमानन्त° S_3 • देवैर्] S_1R**A**Bh, देवै S_3^{pc}, देवी S_3^{ac} **19b** दानव°] S_1S_3**A**, दनाव° Bh (typo) • °पुंगवः] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, °पुंगवा S_1^{ac} **19c** वृक्षैः] S_3^{pc}R**A**Bh, वृक्षै $S_1S_3^{ac}$ • काननजैर्] S_3A_7Bh (em.?), काननजै S_1 **19d** °विक्रमः] S_1RA_3A_4Bh, °विक्रमैः S_3 **20a** क्षिप्तान्] S_1**A**Bh, क्षिप्ता S_3 **20c** चक्रुः] S_1S_3, क्रचुः Bh (typo) • शरैर्] S_1Bh, शरै S_3 **20cd** °तेन्द्रास्ततः] em. Bh (silently), °तेन्द्रा ततः S_1, °तेन्द्रास्तनः S_3 **20d** °माव्रजत्] A_3A_4Bh, °माव्रजं S_1, °माव्रजन् S_3

गृहीत्वा स महच्छृङ्गं समृगव्यालकिन्नरम्।
चिक्षेप सुमहन्नादं प्रकुर्वाणोऽतिदारुणम्॥ २१॥
अथापतन्तं वेगेन पवनो बलवान्बलात्।
जहार शृङ्गं तच्चापि पपातासुरमूर्धसु॥ २२॥
दानवानां तदा कोटिमेकां वीर्यवतां युधि।
जघान वलमुक्तं तद्गिरिशृङ्गं महास्वनम्॥ २३॥
तान्हतान्दानवांस्तेन शृङ्गेण दितिनन्दनाः।
दृष्ट्वा देवांश्च तानुग्रानभज्यन्त सहस्रशः॥ २४॥
रथैरश्वैर्गजैश्चैव तथा चैव पदातयः।
उत्सृज्य वाहनानन्ये जीवितेनार्थिनस्तदा।
प्रपलीना भयाद्दैत्या दानवाश्च सहस्रशः॥ २५॥
द्रवतस्तांस्तदाभ्येत्य हिरण्याक्षः स दानवः।
विप्रचित्तिश्च दनुजः प्रह्लादश्च महाबलः॥ २६॥

21a ॰त्वा स] ॰त्वाशु R **21bc**] om. R **22b** पवनो] शरेण R **23c** ॰मुक्तं तद्] ॰निर्मुक्तं R **23d** महास्वनम्] महाबलम् R **24a** तान्हतान्दानवांस्तेन] तानाहतान्दानवांस्ते R **24c** देवांश्च] R^{ac}, देवाश्च R^{pc} **24d** ॰नभज्यन्त] ॰न्भक्षन्तो मी R **25d** ॰नार्थिनस्तदा] ॰नाखिलस्तथा R **25e** प्रपलीना भयाद्] प्रपलाना भया R

21a स महच्छृङ्गं] सु{त A_7}महच्छब्दं **A** **22c** शृङ्गं तच्चा॰] A_3A_4, शृङ्गत्वश्चा॰ A_7 **22d** ॰मूर्धसु] ॰मूर्द्धनि **A** **23c** ॰मुक्तं तद्] ॰मुक्तश्च A_7, ॰युक्तं च A_3A_4 **23d** ॰शृङ्गं महास्वनम्] ॰शृङ्ग{॰शृंगं A_4}महायुधं **A** **24a** ॰न्दानवांस्तेन] A_3A_7, ॰न् दानवस्तेन A_4 **24b** शृङ्गेण] A_3A_4, शृङ्गेन A_7 **24c** देवांश्च] A_3A_7, देवाश्च A_4 **24d** ॰नभज्यन्त सहस्रशः] ॰न् भज्यंत{॰ज्यंते A_4, ॰ह्यन A_7} सुरशत्रवः **A** **25**] om. A_4 **25a** ॰रश्वै॰] ॰रुग्रै॰ A_3A_7 **25c** ॰नानन्ये] ॰नानान्य A_7, ॰नान्व्या⟨⏑̱⟩शु A_3 **25d** जीवितेना॰] A_3, जीविते पा॰ A_7 **25e** प्रपलीना भयाद्] प्रविलीनास्तथा A_3A_7 **25f** सहस्रशः] A_3, सहश्रसः A_7 **26a** ॰तस्तांस्त॰] A_7, ॰तस्तास्त॰ A_3, ॰तः स्तां त॰ A_4 • ॰दाभ्येत्य] A_3A_4, ॰दान्येत्य+ः+ A_7 **26b** हिरण्याक्षः] A_3A_4, हिरन्याक्षः A_7 **26c** ॰श्च दनुजः] ॰स्तदनुजो **A** **26d–28c**] om. **A**

24(b^7)⟨b^8–d^1⟩(d^2, d^6) S_1 **25**(e^4–e^5, e^8) S_1

21b ॰किन्नरम्] S_1**A**Bh, ॰किनरं S_3 (unmetrical) **21c** ॰महन्नादं] S_1S_3**A**, ॰महानादं Bh (conj.) **22a** अथापतन्तं] S_1S_3R**A**, तथा पतन् स Bh (conj.) **22b** ॰वान्बलात्] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰वां बलान् S_1^{ac} **22c** शृङ्गं तच्चा॰] RA_3A_4Bh, शृंगतश्चा॰ S_1, शृङ्गन्त चा॰ S_3 **22d** ॰तासुर॰] S_3R**A**Bh, ॰त सुर॰ S_1 • ॰मूर्धसु] S_3R, ॰मुर्ध्वनि S_1, ॰मूर्धनि Bh **23cd** ॰मुक्तं तद्गिरि॰] em. Bh (silently), ॰मुक्तन्तङ्गिरि॰ S_1, ॰मुक्तन्तं गिरिगि॰{गिरि⏑̱ S_3^{ac}} S_3 (unmetrical) **24a** तान्] S_3**A**Bh, ता S_1 • ॰तान्दानवांस्तेन] $S_3A_3A_7$, ॰तां दानवस्ते{॰स्तै॰ S_1^{ac}}न S_1, ॰तान् दानवास्तेन Bh (em.?) **24b** शृङ्गेण] S_3RA_3A_4Bh, शृंगेन S_1 • ॰नन्दनाः] R**A**, ॰न(न्द)⏑̱ S_1, ॰नन्दनं S_3, ॰नन्दनान् Bh (conj.?) **25a** ॰रश्वैर्] S_3RBh (em.?), ॰रश्वै S_1 **25c** वाहनानन्ये] S_1S_3R, वाहनान्यन्ये Bh (em.) **25d** जीवितेना॰] S_1S_3RA_3, जीविताभ्य॰ Bh (conj.) **25ef** प्रपलीना भयाद्दैत्या दानवाश्च] (S_1)(S_3), प्रमुञ्चन्तो महानादान् पलायन्त Bh (conj.) **25e** भयाद्] em., (भ)या S_1, भया S_3 **26a** द्रवत॰] S_3RA_3A_7Bh, द्रवता॰ S_1 • ॰दाभ्येत्य] S_3RA_3A_4Bh, ॰दाभेत्य S_1 **26b** हिरण्याक्षः] RA_3A_4Bh, हिरण्याक्ष S_1S_3 **26c** विप्रचित्ति॰] S_3R**A**Bh, विप्रश्चित्ति॰ S_1 • ॰श्च दनुजः] RBh (em.?), ॰श्चि दनुजः S_1, ॰स्तदनुज S_3 **26d** प्रह्लाद॰] S_1RBh, ⟨ह्र⟩+प्र+ह्राद॰ S_3

यममुक्तो ऽन्धको दैत्यस्तारकः शक्रतापनः ।
ऊचिरे दानवान्सर्वान्दैत्यांश्च भयविह्वलान् ॥ २७ ॥
भो भो दानवशार्दूला दैत्याश्च सुरशत्रवः ।
किं पलायत तिष्ठध्वं मा भयं वो ऽस्तु दानवाः ।
क्व गता दानवा यूयं सुखं लप्स्यथ विज्वराः ॥ २८ ॥
एते बलमजानन्तो देवाः पूर्वं महाबलाः ।
न प्रमर्दन्ति पाताले स्थितानप्यसुरोत्तमाः ॥ २९ ॥
साम्प्रतं तु बलैर्हीनाञ्ज्ञात्वा वो ऽसुरसत्तमाः ।
निःशेषान्प्रकरिष्यन्ति पाताले ऽपि कुलाधमाः ॥ ३० ॥
मा यात विनिवर्तध्वं रक्षां कुरुत सर्वशः ।
सुयुद्धेनात्मनो दैत्या मा भयं वो ऽस्तु जीविते ॥ ३१ ॥
क्व गतं दनुजत्वं वः क्व गता दैत्यता च वः ।
क्व च वैरं सुरैः सार्धं क्व राज्यहरणं गतम् ॥ ३२ ॥

27a यममुक्तो] मयश्चैवा° R **27c** ऊचिरे] उचिरे R **28d–31c**] om. R **32a** °त्वं वः] °त्वञ्च R **32b** च वः] भटाः R

29b देवाः] A_4A_7, देवा A_3 **29c** प्रमर्दन्ति] प्रमर्दत **A** **29d** स्थितानप्य°] A_3, स्थितानाप्य° A_4A_7 • °सुरोत्तमाः] A_4A_7, °सुरोत्तमः A_3 **31c** सुयुद्धेना°] युद्धे स्मिन्ना° A_3, युद्ध्ये स्मि ना° A_4, युध्ये स्मिन्ना° A_7 **32a** दनुजत्वं] A_3A_7, दनुजं त्वं A_4 **32b** क्व गता दैत्यता च वः] क्व गता दैत्यता च नः{वचः A_4} A_3A_4, बलिनो दैत्यदानवः A_7 **32c** वैरं] वैर A_7, वैरः A_3A_4

27⟨c^3⟩(c^4) S_1 **30**⟨c^5⟩(c^6) S_1

27a यममुक्तो] S_1, मयमुक्तो S_3, मय – – Bh (conj.) **27ab** दैत्यस्ता°] RBh (em.?), दैत्य ता° S_1S_3 **27c** ऊचिरे] conj. Bh (silently), ऊचि⏑̲ S_1, रुचिरे S_3 **27cd** °र्वान्दैत्यांश्च] RBh (em.?), °र्व्वां दैत्याश्च S_1, °र्वा दैत्याश्च S_3 **27d** °विह्वलान्] S_3RBh (em.?), °विह्वलाः S_1 **28c** पलायत] S_1S_3R, पलायथ Bh (em.) • तिष्ठध्वं] RBh (em.?), तिष्ठध्व S_1S_3 **28d** दानवाः] S_3**A**Bh, दानवा S_1 **28ef** यूयं सुखं] S_3**A**Bh, यूय सुख S_1 **28f** लप्स्यथ विज्वराः] S_3**A**, लप्सयथा न वा S_1, लप्स्यथ वा न वा Bh (conj.?) **29a** एते] S_3**A**Bh, एतैर् S_1 **29b** देवाः] $S_3A_4A_7$Bh (em.?), देवा S_1 **29c** प्रमर्दन्ति] S_1Bh, प्रमोक्ष्यन्ति S_3 **29d** स्थितानप्य°] S_3A_3, स्थित्वा नाप्य° S_1, स्थितान्नाप्य° Bh (conj.) • °सुरोत्तमाः] $S_1A_4A_7$Bh, °सुरोत्तमत् S_3 **30ab**] (S_3)**A**, om. S_1Bh **30a** साम्प्रतं] **A**, साप्रतं S_3 • बलैर्हीनान्] **A**, बलै हीना S_3 **30c** निःशेषान्] S_3^{pc}**A**Bh, निशेषां S_1, निशेषान् S_3^{ac} • °करिष्यन्ति] S_3**A**, ⏑(रि)ष्यन्ति S_1, °मथिष्यन्ति Bh (conj.?) **31b** रक्षां कुरुत] **A**, ररक्षारुत S_1, रक्षान्कुरुत S_3, रिरक्षिषत Bh (conj.) **31d** वो ऽस्तु] S_3R**A**, वो त्र S_1Bh **32a** गतं] S_1R**A**Bh, गत्वं S_3 • दनुजत्वं] S_3RA_3A_7Bh, दनुजत्व S_1^{pc}, दनुजत्वे S_1^{ac} **32b** गता दैत्यता] S_3RA_3A_4Bh, गता{°तो S_1^{ac}} दैत्यत S_1 (unmetrical) **32c** सुरैः] R**A**Bh, सुरै S_1S_3

यद्वैरं यश्च वो दर्पः कुलजन्म च यद्धि वः ।
यच्च तद्गर्जितं पूर्वं तस्य कालो ऽयमागतः॥ ३३॥
यत्त्वब्रूत तदा दैत्या न बाला वयमित्युत ।
वयमेकैकशो योग्या देवानां नाशनेति च ।
तस्य कालो ऽयमद्येह प्राप्तः किं विपलायत॥ ३४॥
तत्सर्वं गर्जितं वो ऽद्य जानाम्यहमतः परम् ।
शरदम्बुदवद्दैत्या व्यर्थं मा यात भीषिताः॥ ३५॥
निवर्तध्वमधर्मज्ञा युध्यध्वं कृतनिश्चयाः ।
वीक्षध्वं मे सपुत्रस्य महत्कर्म कुलाधमाः॥ ३६॥
कश्यपस्य सुतः श्रीमान्हिरण्याक्षो ऽस्मि दानवाः ।
अन्धकश्च सुतो ऽयं मे ब्रह्मदत्तवरः शुभः॥ ३७॥
हिरण्यकशिपोर्वीर्यं यदभूदसुरोत्तमाः ।
द्विगुणं तन्ममाप्यस्ति वीक्षध्वं तदशङ्किताः॥ ३८॥

33a यश्च वो दर्पः] यच्च वो दैर्घ्यं R **33b** कुलजन्म च यद्धि वः] कुलं यन्नश्च यद्बलम् R **33c** यच्च तद्गर्जितं] तच्च तद्बर्जितं R **34a** यत्त्व°] यत्तु R **34d** नाशनेति च] नाशहेतवः R **34e** °मद्येह] °मित्येत R **34f** विपलायत] प्रपलायत⟨ः⟩ R **35a** °तं वो ऽद्य] °तच्चाद्य R **35c** °वद्दैत्या] °गङ्गेव R **36a** निवर्तध्वमधर्मज्ञा] निर्व्वर्त्तयध्वं मर्म्मज्ञा R **36c** सपुत्रस्य] समुद्रस्य R **37b** दानवाः] दानवः R **38c** °माप्यस्ति] °मायान्तु R

33a यश्च वो] यश्च{°श्व A_4} वा **A** • दर्पः] A_3, दर्प A_4A_7 **33b** कुलजन्म च यद्धि वः] कुलं जन्म महर्द्धिमत् **A** **33c** यच्च] A_3A_4, यश्च A_7 • तद्गर्जितं] वो गर्जितं **A** **34a** यत्त्वब्रूत] यत्तु ब्रूत A_3, यत्तच्छ्रुत A_4, यत्तुर्हत A_7 **34b** न बाला] बलिनो **A** **34d** नाशनेति] नाश{°स° A_7}नेपि **A** **34e** °मद्येह] A_7, °म{°मा° A_4}भ्येत्य A_3A_4 **34f** विपलायत] प्रपलायते **A** **35a** वो ऽद्य] यो द्य A_3A_4, पूर्व्वं A_7 **35c** °वद्दैत्या] °रं दैत्या A_3A_4, °वद्यैत्या A_7 **35d** व्यर्थं] A_3A_4, व्यर्थ A_7 • मा यात भीषिताः] मायाद्य{°दृ° A_3, °द° A_4}भीतवत् **A** **36ab**] निवर्त्तयध्वं गर्जितं वो द्य जानाम्यहं परं **A** (unmetrical; cf. 35ab) **36c** °ध्वं मे स°] °ध्वमस्य **A** **36d** कुलाधमाः] A_3A_4, कुलाधमः A_7 **37b** दानवाः] दानवः **A** **37c** ऽयं मे] यन्मे A_3, जन्मे A_7, जन्म A_4 **37d** ब्रह्मदत्तवरः शुभः] सुहृद्वर्गवरश्च सः **A** **38a** °कशिपोर्] A_3, °कशिपो A_4A_7

33a यद्वैरं] S_3R**A**, यद्वैतं S_1, यद् धैर्यं Bh (conj.) • यश्च] A_3A_7Bh, यच्च S_1, य च S_3 • दर्पः] S_1A_3Bh, दर्प S_3 **33b** कुलजन्म] S_1, कुले जन्मं S_3, कुलं जन्म Bh **33c** यच्च] $S_1A_3A_4$Bh, य च S_3 • तद्गर्जितं] S_3, ते गर्जितं S_1, वो गर्जितं Bh **34a** यत्त्वब्रूत तदा] conj. (cf. RA_3), यत्त ब्रुवते{°त S_1^{ac}} तदा S_1 (unmetrical), य तद्रूत तदा S_3, तदा ब्रुवत यद् Bh (conj.) **34b** °त्युत] R**A**Bh, °त्युतः S_1S_3 **34c** वयमे°] S_3R**A**Bh, यवमे° S_1 **34d** देवानां] S_1R**A**Bh, देवाना S_3 • नाशनेति] em., नाशनैति S_1, नेशनेति S_3, नाशनेपि Bh **34f** किं वि°] S_3Bh (conj.), किञ्चि S_1 • °पलायत] R^{pc}, पलायतः S_1, °पलायत् S_3^{ac} (unmetrical), °पालायत् S_3^{pc} (unmetrical), °प-लायथ Bh (em.) **35b** °म्यहमतः] S_1^{pc}R**A**Bh, म्येहमतः S_1^{ac}, °म्यहमत S_3 (unmetrical) **35c** °दम्बुद°] R**A**Bh, °दंबद° S_1, °दांबुद° S_3 • °वद्दैत्या] em. Bh (silently), °व दैत्या S_1, °व ⟨(त्यै)⟩+दै+त्या S_3 **35d** व्यर्थं] RA_3A_4Bh, व्यर्थ S_1S_3 • भीषिताः] S_3R, भीषिकः S_1, भीरिह Bh (conj.) **36c** वीक्षध्वं] RBh (em.?), वीक्षध्व S_1, विक्षध्वम् S_3 **36d** कुलाधमाः] S_1RA_3A_4Bh, कुलाधमा S_3 **37a** कश्यप°] S_1R**A**Bh, काश्यप° S_3 **38a** °पोर्वीर्यं] RA_3Bh, °पो वीर्या S_1^{pc}, °पो वीर्यो S_1^{ac}, °पो वीर्यं S_3 **38b** °दभूदसुरोत्तमाः] S_3R**A**Bh, °दभुदसुरोत्तमा S_1

अद्य देवान्मया सर्वान्हतान्पश्यत दानवाः।
संग्रामे यदि तिष्ठन्ति सर्वे देवा ममाग्रतः॥ ३९॥
अद्य त्रैलोक्यमव्यग्रं हतेष्वसुरशत्रुषु।
विज्वरा भोक्ष्यथ सुखं मयेन्द्रेणासुरोत्तमाः॥ ४०॥
मा वो ऽस्तु भयमद्येह यथा तिष्ठन्ति साधवः।
सपुत्रं मां युधि तथा वीक्षमाणास्तु तिष्ठत॥ ४१॥
सनत्कुमार उवाच।
त एवमुक्ता विप्रेन्द्र गजास्तोत्त्रार्दिता इव।
विनिवृत्ताः पुनः सर्वे लज्जयाभिसमावृताः॥ ४२॥
ते छत्त्रसंछादितवक्त्रपद्मा लज्जासमाविष्टविरागवक्त्राः।
न तस्य राज्ञो मुखतो ऽवतस्थुस्तिमेरिवान्तः सलिले ऽल्पमीनाः॥ ४३॥

इति स्कन्दपुराणे द्व्यशीतितमो ऽध्यायः॥ ८२॥

39c तिष्ठन्ति] पश्यन्ति R **40b** °ष्वसुर°] R^{pc}, °षु सुर° R^{ac} **40d** मयेन्द्रेणा°] यथेन्द्राणां R **42b** गजास्तोत्त्रा°] गजाः स्तोत्रा° R **43a** °वक्त्रपद्मा] °पद्मवक्त्रा R **43b** °वक्त्राः] °वक्त्रा R **43c** ऽवतस्थु°] ऽवतस्था° R **43d** सलिले ऽल्प°] शलिले ऽन्य° R **Col.** om.

40b °ष्वसुर°] °षु सुर° **A** • °शत्रुषु] A_4A_7, °शत्रषु A_3 **40c** विज्वरा भोक्ष्यथ] विदुरा भोक्षथ A_3A_4, विदूरा भोक्षत A_7 **40d** मयेन्द्रेणा°] यथेन्द्राणां **A** **41a** °मद्येह] °मित्याह **A** **41d** °माणास्तु] °मानास्तु A_7, °माणा व्य° A_3A_4 **42a** त एवमुक्ता] एवमुत्का{°क्ता° A_7}थ **A** **42c** °वृत्ताः] A_3A_4, °वृर्त्ताः A_7 **42d** °याभि°] $A_3A_4^{ac}$, °याभिः A_4^{pc}, °याति° A_7 **43a** छत्त्र-संछादितवक्त्र°] चन्द्रसंस्थादिव{°स्यादिव° A_3, °स्थादि° A_7(unmetrical)}चारु° **A** **43b** °विराग°] °विचार° **A** **43cd** ऽवतस्थुस्तिमे°] वतस्थुर्मीनै° A_3, °वतस्यु मीनै° A_7, र+ण+स्यु मीनै° A_4 **43d** सलिले ऽल्प°] सलि{°नि° A_7}लस्य **A** **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रचां संहितायामम्बि-काखण्डे असुरसं{असुर° A_4}स्तम्भनो नामाध्यायः **A**±

39a देवान्] S_3R**A**, मेवां S_1, चैतान् Bh (conj.?) **39b** दानवाः] S_3R**A**Bh, दानवा S_1 **40b** °शत्रुषु] $S_1S_3^{pc}$RA_4A_7Bh, °शत्रुसु S_3^{ac} **40c** विज्वरा] S_1RBh, विज्वराम् S_3 • भोक्ष्यथ] S_3R Bh (conj.), भोज्यथ S_1 **40d** मयेन्द्रेणा°] em. Bh (silently), मयेन्द्रोणा° S_1, मयेन्द्रेण S_3 **41a** मा वो ऽस्तु भयमद्येह] RBh (em.?), मा वो स्तु भयमाद्येह S_1, मा च वो स्तु भयं मे द्य S_3 **41b** यथा] S_1R**A**Bh, यदा S_3 **41c** सपुत्रं] R**A**Bh, सपुत्र S_1S_3 • तथा] S_1S_3R**A**, यथा Bh (typo?) **41d** °माणास्तु] S_1RBh, °माणस्तु S_3 • तिष्ठत] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, तिष्ठतः S_1^{ac} **42a** त एवमुक्ता] S_3RBh (conj.?), स एवमुत्का S_1 • विप्रेन्द्र] R**A**Bh, विप्रेन्द्रा S_1S_3 **42c** °वृत्ताः] RA_3A_4Bh, °वृर्त्ता S_1, °वृताः S_3 (unmetrical) **42d** लज्जयाभि°] R$A_3A_4^{ac}$, लज्जयाति° S_1Bh, लजयाभि° S_3 • °मावृताः] R**A**Bh, °मावृता S_1, °माश्रिता S_3 **43a** ते छत्त्र°] S_1RBh (च्छत्र° in S_1R), तच्छत्र° S_3 • °छादित°] S_3RBh (conj.?), °चादित° S_1 **43b** लज्जासमाविष्ट°] S_1R**A**Bh, लजसमाविष्टि° S_3 (unmetrical) • °विराग°] $S_1^{pc}S_3$RBh, °विवाग° S_1^{ac} **43c** राज्ञो] S_1R**A** Bh, राज्ञा S_3 **43cd** °स्थुस्तिमे°] S_1Bh, °स्थुः स्तिमे° S_3 **43d** °वान्तः] S_1S_3R**A**, °वार्त्ताः Bh (conj.?) • °मीनाः] R**A**Bh, °मीना इति S_1 (इति part of col.), °मीना S_3 **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे असुराक्रोशनो द्व्यायः॥ ⊙ S_1, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८१ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे असुराक्रोशनो नाम द्व्यशीतितमोध्यायः Bh

त्र्यशीतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
अथ ते दानवा व्यास निवृत्ता रणमूर्धनि ।
दुष्करं तं तदा चक्रुर्वेगं नद्य इवार्णवे ॥ १ ॥
प्रह्लादश्चानुह्लादश्च शिनिर्बाष्कल एव च ।
विरोचनो बलिर्बाणो वलो वातो ऽथ कम्पनः ॥ २ ॥
विप्रचित्तिश्च षण्डश्च ह्रदश्च सशतोदरः ।
मयो ऽसुरश्च व्यंसश्च शतावर्तो ह्रदोदरः ॥ ३ ॥
केशी च नमुचिश्चैव तथेन्द्रदमनो ऽसुरः ।
मयो मुरस्तारकाक्षो विद्युन्माली प्रभाकरः ॥ ४ ॥
तारश्च तारकश्चैव बकश्चाटिश्च विश्रुतः ।
मूकश्चैव कुभश्चैव कार्तस्वरमहारवौ ॥ ५ ॥

2a °श्चानुह्लाद°] °श्च निह्राद° R **2c** शिनिर्बाष्कल एव] शिविर्बास्कलिरेव R **2d** वातो] वालो R **3a** षण्डश्च] षण्ढश्च R **3b** सशतो°] शंसितो° R **3c** व्यंसश्च] व्यङ्गश्च R **4c** मुरस्तार-काक्षो] ऽसुरस्तारकाख्यो R **5b** °श्चाटिश्च] °श्चाढिश्च R **5c** मूकश्चैव कुभ°] मृकश्चैव कुव° R **5d** °महारवौ] °महारथौ R

1b °मूर्धनि] A_3A_4, °मुद्धर्निनि A_7 **1c** दुष्करं] A_3, दुस्करं A_4A_7 • तं] तत् A_3A_4, om. A_7 (unmetrical) • चक्रुर्] A_3A_4, चक्रु A_7 **1d** नद्य] A_7, त्वद्य A_3A_4 **2c** शिनिर्बाष्कल एव] शिविर्वा{°वा° A_4}क्षनिरेव **A** **2c** °र्बाणो] °र्व्यालो A_7, °र्व्यासो A_4, °र्व्यास A_3 **2d** कम्प-नः] A_3A_4, कर्म्मनः A_7 **3a** षण्डश्च] A_3, पंडश्च A_4, पत्तश्च A_7 **3b** सशतो°] शतदो° A_3A_4, सततो° A_7 **3c** मयो ऽसुर°] मायासुर° **A** • व्यंसश्च] व्यासश्च **A** **3d** ह्रदोदरः] ह्रदोत्तरः **A** **4a** नमुचि°] A_3A_4, नमूचि° A_7 (unmetrical) **4b–5a**] om. **A** **5b** °श्चाटिश्च] °श्चाटश्च **A** **5c** मूक°] A_7, मृक° A_3A_4 • कुभ°] ऋक° A_3A_4, कृक° A_7 **5d** कार्तस्वरमहारवौ] कर्त्तास्वरम{°मा° A_4}हास्वरौ A_3A_4, कार्त्तसुरमहासुरौ A_7

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.16a (f. 135^r), 8.15b (f. 135^v) and 8.16b (f. 136^r); S_3 f. 136^r–137^r; R f. 155^v–156^v; A_3 f. 91^r–91^v; A_4 f. 131^v–132^r; A_7 f. 128^r–129^r.
2(a^6–a^7) S_1 **4**(c^8) S_1, (c^1–c^2) S_3 **5**(a^7, b^4–b^5) S_1

1a व्यास] S_3R**A**Bh, भ्यास S_1 **1b** °मूर्धनि] $S_3RA_3A_4$Bh, °मूर्ध्ननि S_1 **1c** दुष्करं] S_1RA_3Bh, पुष्करन् S_3 **1cd** चक्रुर्वेगं] RA_3A_4Bh, चक्रु वेगं S_1, चक्रु वेग S_3 **2a** प्रह्लाद°] S_1R**A**, प्रह्राद° S_3Bh (em.?) • °श्चानुह्लाद°] S_1**A**, °श्चानुह्राद° S_3Bh (em.?) **2c** शिनि°] S_3Bh (conj.), निशि° S_1 **2c** बलिर्बाणो] S_1RBh, बलि बाणै S_3 (unmetrical) **2d** वलो वातो ऽथ कम्पनः] $S_1S_3A_3A_4$, बलोन्यो देवकण्टकः Bh (conj.?) **3c** मयो ऽसुर°] R, यमो सुर° S_1Bh, मयो मुर° S_3 • व्यंसश्च] S_1Bh, व्यसश्च S_3 **3d** °तावर्तो] S_3R**A**Bh, °तावर्त्ते S_1 • ह्रदोदरः] S_3R, ह्रतोदरः S_1^{ac}, हुतोदरः S_1^{pc}Bh **4a** नमुचि°] $S_1^{pc}S_3RA_3A_4$Bh, नमु(ति°) S_1^{ac} **4b** तथेन्द्र°] S_3 RBh (em.?), तथा इन्द्र° S_1 (unmetrical) • °दमनो] S_1RBh, °मदनो S_3 **4c** मुर°] S_1Bh, पुर° S_3 **5b** विश्रुतः] S_1R**A**Bh, विश्रुता S_3 **5c** कुभ°] $S_1^{pc}S_3$Bh, तुभ° S_1^{ac} **5d** °स्वर°] $S_3RA_3A_4$, °स्वन° S_1Bh

वातापी चेल्वलश्चैव तथैवेल्वकपिल्वकौ।
केतुश्च शतकेतुश्च राहुः स्वर्भानुरेव च॥ ६॥
शम्बरो नरकश्चैव कालशम्बर एव च।
दुन्दुभिर्महिषश्चैव शतदुन्दुभिरेव च॥ ७॥
कालनेमी विपाकश्च पाको दुर्योधनस्तथा।
हस्ती सुन्दनिसुन्दौ च शरभः काल एव च॥ ८॥
वृषपर्वा शतानन्दः शतावर्तो ऽथ धेनुकः।
प्रलम्बश्च ध्वजश्चैव गणो हालाहलस्तथा॥ ९॥
सैंहिकेयाश्च विख्याताः पौलोमाः कालकासुताः।
निवातकवचाश्चैव बालेयश्च तथा गणः॥ १०॥
बाणस्य च सुताः सर्वे कालकञ्जाश्च विश्रुताः।
वृतो वृत्तश्च सगणस्तथान्ये सुमहाबलाः॥ ११॥
तस्य सैन्यस्य विप्रेन्द्र नर्दतः संबभौ तदा।
वेगः स सिन्धुराजस्य वेलां प्रति यथा महान्॥ १२॥

6a वातापी चे॰] वातापिश्चे॰ R **6b** तथैवेल्वक॰] तथा वेल्वक॰ R **6c** केतुश्च] सुकेतुः R **6d** राहुः] राकुः R **7b** ॰शम्बर] ॰सम्बर R **8a** ॰नेमी] ॰नेमिर् R **8c** ॰निसुन्दौ] ॰लिसुन्दौ R **9a** शतानन्दः] ॰सुरानन्दः R **10b** ॰कासुताः] ॰काः सुताः R **10c** बालेय॰] कालेय॰ R **12b** संबभौ] स बभौ R

6a वातापी चेल्वल॰] वातापिरि{॰चि॰ A_7}ल्वल॰{॰न॰ A_4A_7} **A** **6b** तथैवेल्वकपिल्वकौ] A_3A_4, कार्त्तसुरमहासुरौ A_7 (cf. 5d) **7a** शम्बरो] स्वस्वरो A_3, सस्वरो A_4, ससुरो A_7 **7b** कालशम्बर] कालकासुर **A** **8a** ॰नेमी] ॰नेमिर् **A** **8b** दुर्योधन॰] दुर्योजन॰ **A** **8c** हस्ती] हंदी A_3A_4, दुन्दी A_7 **9a** शतानन्दः] A_3A_4, सतानन्दः A_7 **10a** सैंहिकेया॰] A_3A_4, सैंहिकेय॰ A_7 **10b** पौलोमाः] A_3A_4, पौलोवा A_7 • कालकासुताः] कम्पकाः स्मृताः **A** **10c** बालेयश्च] कालेयाश्च A_3A_4, कालोयाच्च A_7 • गणः] गणाः **A** **11a** च] तु **A** • सुताः] A_3A_4, सुतः A_7 **11b** ॰कञ्जाश्च विश्रुताः] A_3A_4, ॰कञ्चाश्च विश्रुः A_7 (unmetrical) **11c** वृतो वृत्त॰] वृत्तावृत्त॰{॰त्य॰ A_7} **A** **11d** ॰थान्ये सु॰] ॰थान्येषु **A** **12**] om. **A**

6b ॰वेल्वकपिल्वकौ] RA_3A_4, ॰वेल्वकल्वलौ S_1 (unmetrical), ॰वेल्वलपिल्वकौ S_3, ॰वेल्वकबल्वलौ Bh (conj.?) **7a** नरक॰] S_3R**A**, नमुचि॰ S_1Bh **7c** दुन्दुभिर्] S_1R**A**Bh, दुदुभि S_3 (tops lost, unmetrical) **8c** ॰निसुन्दौ] S_1**A**Bh, ॰निसुन्दो S_3 **9a** वृषपर्वा] S_3R**A**Bh, विशपर्व्व S_1 • शतानन्दः] A_3A_4, शतानन्द S_1, शतानंद S_3, शताक्रन्दः Bh (conj.) **9b** शतावर्तो] S_3R**A**Bh, शतावत्तो S_1 **9c** ध्वज॰] S_3R**A**, ध्वक॰ S_1, वक॰ Bh (conj.) **9d** गणो] S_1S_3R**A**, गजो Bh (conj.?) **10a** सैंहिकेयाश्च] $S_3RA_3A_4$Bh, सैदिकेये च S_1 • विख्याताः] R**A**Bh, विख्याता S_1S_3 **10b** पौलोमाः] RA_3A_4Bh, पौलोमा S_1S_3 • ॰कासुताः] em. Bh (silently), ॰कासुतः S_1, ॰कासुरा S_3 **10c** बालेय॰] S_1S_3, बालेया॰ Bh (em.?) • गणः] S_3R, गणाः S_1Bh **11a** सुताः] RA_3A_4Bh, सुता S_1S_3 **11b** कालकञ्जा॰] $S_3RA_3A_4$, कालखंजा॰ S_1Bh • विश्रुताः] $S_1RA_3A_4$Bh, विश्रुता S_3 **11c** वृतो] S_3R, वृत्तो S_1, वृत्रो Bh (conj.?) • वृत्तश्च] $S_1RA_3A_4$Bh, वित्तश्च S_3 **12b** संबभौ] S_1Bh, सम्बभो S_3 **12c** वेगः] S_3RBh (em.?), वेग S_1 (unmetrical) **12d** यथा महान्] RBh (em.?), यथा महात् S_1, महा यथान् S_3

वादित्ररवसंमिश्रैः सिंहनादैः सुपुष्कलैः ।
रथनेमिहयानां च गजानां बृंहितैः सह ।
स शब्दस्तुमुलो व्यास त्रैलोक्यमवपूरयत् ॥ १३ ॥
देवापि हि सुसंयत्ताः सर्वोद्योगेन संस्थिताः ।
प्रत्यगृह्णन्त तान्दैत्यान्क्रोधताम्रायतेक्षणाः ॥ १४ ॥
असिभिः पात्यमानैश्च शतघ्नीभिश्च सर्वशः ।
उल्काभिरिव तद्व्योम विचित्रमभवत्तदा ॥ १५ ॥
शरासिभिर्निकृत्तानि पतन्त्युर्व्यां शिरांसि तु ।
तालेभ्य इव पक्वानि फलानि मुनिसत्तम ॥ १६ ॥
मुकुटैर्हारकेयूरैः श्रोणीसूत्रैश्च सप्रभैः ।
निष्कैर्दुकूलैः कटकैरङ्गुलीयैः सकुण्डलैः ॥ १७ ॥
उरच्छदैः कङ्कटीभिः करपालैश्च दन्तिनाम् ।
व्यजनैस्तालवृन्तैश्च छत्त्रैर्मणिभिरेव च ॥ १८ ॥

13f °क्यमव°] °क्यं सम° R **14a** देवापि हि] देवाश्चापि R • °संयत्ताः] °सं+य+त्ता R **14c** °गृह्णन्त तान्] °गृह्णंस्तदा R **14d** °तेक्षणाः] °तेक्षणान् R **16b** तु] च R **17b** श्रोणीसूत्रैश्च स°] श्रोणिसूत्रैः सम° R **17c** निष्कै°] निक्षै° R **17d** °कुण्डलैः] °कुञ्जरैः R **18a** उरच्छदैः कङ्कटीभिः] उरश्छदैः किङ्किणीभिः R **18b** °पालैश्च] °पातैश्च R

13a °रव°] A_7, °वर° A_3A_4 • °संमिश्रैः] A_3A_4, °संमित्रैः A_7 **13f** °मवपूरयत्] °मिव पूरयन् **A** **14a** °संयत्ताः] A_3, °संपत्ताः A_4, °षंयत्ता A_7 **14c** °गृह्णन्त] A_7, °गृह्णं तु A_3A_4 **14d** °रायतेक्षणाः] A_7, °राक्षतेक्षणा A_3A_4 **15**] om. **A** **16a** शरासि°] A_7, शिरांसि A_3A_4 • °भिर्नि°] °भिन्न° **A** • °कृत्तानि] A_3, °कृंतानि A_4, कृत्वाभि° A_7 **16b** पतन्त्युर्व्यां] पतंत्यूर्व्यां A_3A_4, पतन्त्युर्व्वां A_7 **16d** °सत्तम] A_3A_4, °सत्तमः A_7 **17a** °र्हार°] A_3A_7, °र्हरि° A_4 **17b** श्रोणी°] श्रोणि° **A** • सप्रभैः] A_4A_7, सुप्रभैः A_3 **17c–19d**] om. **A**

13a °संमिश्रैः] RA_3A_4Bh, °संमिश्रै S_1, °सन्मिश्रै S_3 **13b** °नादैः] R**A**Bh, °नादै S_1S_3 **13c** रथ°] S_3R**A**Bh, रथे S_1 • °हयानां] S_1R**A**Bh, °हयानं S_3 **13d** बृंहितैः] S_1R**A**Bh, बृहितै S_3 **13e** °स्तुमुलो] S_1^{pc}R**A**Bh, °स्तुमुरो S_1^{ac}, °स्तुमुतुलो S_3 (unmetrical) **13f** °पूरयत्] S_1RBh, °पूरयन् S_3 **14a** देवापि हि] S_1S_3**A**, देवा ह्यपि Bh (conj.) • °संयत्ताः] A_3Bh, °संयत्ता S_1, °संयन्ता S_3 **14b** संस्थिताः] R**A**Bh, संस्थिता S_1, सस्थिता S_3 **14c** प्रत्यगृह्णन्त] A_7Bh (conj.), प्रगृह्णंताश्च S_1, प्रत्यगृह्णन्त S_3 • तान्] **A**Bh, ता S_1, तं S_3 **14d** °तेक्षणाः] S_3A_7Bh (em.), °तेक्षणात् S_1 • After this Bh conjectures loss of two pādas. **15b** शतघ्नी°] S_3RBh (em.?), सतघ्नी° S_1 **15b** सर्वशः] S_3R, सर्व्वतः S_1, सर्वतः Bh **15c** तद्व्योम] S_3RBh (em.?), तद्व्येम S_1 **15d** विचित्र°] S_1S_3R, चिचित्र° Bh (typo) **16a** शरासिभिर्नि°] S_3R, शरासिभिन्न° S_1Bh (in a note Bh suggests °भिर्नि°) **16b** पतन्त्युर्व्यां] S_1^{pc}RBh, पतं⟨तु⟩+त्यु+र्व्यां S_1, पतन्त्युर्व्यां{°द्यां S_3^{ac}} S_3 **16c** तालेभ्य] S_3R**A**Bh, तलेभ्य S_1 **16d** °सत्तम] RA_3A_4Bh, °सत्तमः S_1S_3 **17a** °र्हार°] S_1S_3RA_3A_7, °र्हा° Bh (typo, unmetrical) **17b** श्रोणीसूत्रै°] S_1Bh, शोणीसूतै° S_3 • सप्रभैः] $S_1A_4A_7$Bh, सप्रभिः S_3 **17c** निष्कैर्दुकूलैः] S_3Bh (em.?), निष्कै दुकूलै S_1 **17cd** °कैरङ्गुलीयैः] RBh (em.?), °कैलंगुलीयैः S_1, °कैरङ्गुलीयै S_3 **18a** कङ्कटीभिः] em., कङ्कटीभि S_1, कङ्कणीभि S_3, कङ्कतीभिः Bh (conj.) **18b** °पालैश्च] S_1Bh, °पातैश्च S_3 **18c** °नैस्ताल°] S_3R, °नै ताल° S_1, °नैर्बाल° Bh (conj.?; in a note Bh suggests °नैस्ताल°) **18d** छत्त्रैर्] S_1RBh, च्छत्रै S_3

पट्टैश्च काञ्चनैर्दिव्यैः कवचैश्च महाप्रभैः।
शिरोभिश्चरणैश्चैव करैर्वस्त्रैर्महाप्रभैः॥ १९॥
प्रतोदैश्च कुथाभिश्च योक्त्रैश्च कनकोज्ज्वलैः।
तत्र युद्धावनिर्भाति ताराभिर्द्यौरिवापरा॥ २०॥
तिष्ठ तिष्ठ क्क मे यासि नास्ति मोक्षस्तवाद्य वै।
स्थितो ऽहं प्रहरस्वेति न मे भीस्तिष्ठ मे ऽग्रतः॥ २१॥
किं गर्जसि वृथा व्योम्नि शरदीव बलाहकः।
कर्मणा दर्शय क्षिप्रं गर्जितं ते ऽद्य निष्फलम्।
नैवं प्रह्रियते मूढ मां वीक्षस्व दृढो भव॥ २२॥
तिष्ठ तिष्ठ क्क गन्तासि मम हत्वा प्रियं सुतम्।
स्थितो ऽस्म्येष नयिष्यामि त्वामप्यद्य यमालयम्॥ २३॥
अद्य ते ऽमरतां सर्वां देवाधम सुदुःसहाम्।
नाशयिष्यन्ति मद्बाणास्तिष्ठ तिष्ठ ममाग्रतः।
दानवाधम देवो ऽस्मि नास्मि भीतस्तवाहवे॥ २४॥

19a पट्टैश्च] बलैश्च R **19b** कवचै°] कबन्धै° R **20a** प्रतोदैश्च कुथाभिश्च] नानावर्णोज्ज्वलैर्द्दिव्यैर् R **21a** क्क मे यासि] क्षामयामि R **21b** °स्तवाद्य] °स्तवास्ति R **21d** °स्तिष्ठ मे] °स्तिष्ठतो R **22c** दर्शय] दलय R **22d** ते ऽद्य] तद° R **22e** प्रह्रियते] प्रक्षिपते R **22f** वीक्षस्व] वीक्ष्य सु° R **24a** ऽमरतां] मे हतां R **24c** मद्बाणा°] मद्बाल° R **24e** दानवाधम] किं गर्ज्जसि वृथा व्योम्नि दानवाधम दुर्म्मते। अथ युध्यस्व R (cf. 22a)

20c युद्धावनि°] A_3, युद्धावलि° A_4A_7 **20cd** °ति तारा°] A_3, °ति भारा° A_7, °तिर्भारा° A_4 • °द्यौरि°] A_3A_4, °द्यौरि° A_7 **21b** वै] A_4, वैः A_7, षै A_3 **21d** भीस्तिष्ठ मे] भीतिस्तु मे A_7, भीतिस्त्वम° A_3, भीतिस्व मे A_4 **22b** बलाहकः] A_3, बनाहकः A_7, घलाहकः A_4 **22d** गर्जितं] A_3A_4, गजितं A_7 **22e** प्रह्रियते] प्रक्रि{°कृ° A_4}यते **A** **22f** मां वीक्षस्व] मामीक्ष सु° A_3A_4, साम्वीक्ष सु° A_7 **23a** गन्तासि] A_3A_4, गन्तो सि A_7 **23b** प्रियं सुतं] प्रियान् सुतान् **A** **23cd**] om. **A** **24c** °द्बाणास्ति°] $A_3A_7^{pc}$, °द्बाणस्ति° A_4, °द्बाणा ति° A_7^{ac} **24ef** देवो ऽस्मि नास्मि भीतस्त°] देवे{°वि A_7} स्मिन्नास्ति भीतिस्त° **A**

19a पट्टैश्च] S_1Bh, पट्टेश्च S_3 • °नैर्दिव्यैः] RBh (em.?), °नैर्द्दिव्यै S_1, °नै दिव्यै S_3 **19d** करैर्वस्त्रैर्] R, कलै वक्त्रैर् S_1, करै वस्त्रै S_3, करैर्वक्त्रैर् Bh (conj.) **20c** युद्धावनिर्] S_3RA_3, युद्धदिशा S_1, युद्धनिशा Bh (conj.) **20d** °भिर्द्यौरि°] RA_3A_4Bh, °भि द्यौरि° $S_1^{pc}S_3$, °भि द्यैरि° S_1^{ac} **21b** मोक्षस्त°] R**A**Bh, मोक्ष त° S_1S_3 • वै] S_3RA_4Bh (em.?), वैः S_1 **21c** °हरस्वेति] S_3 R**A**Bh, °हरश्वेति S_1 **21d** भीस्तिष्ठ] RBh (em.?), भी तिष्ठ S_1, भीस्तिष्ट S_3 **22a** किं गर्जसि] S_1R**A**Bh, किङ्गजसि S_3 (unmetrical) **22b** बलाहकः] S_3RA_3, बलाहकाः S_1Bh **22d** गर्जितं] $S_1RA_3A_4$Bh, गजितन् S_3 **22e** नैवं] S_1R**A**Bh, नैव S_3 • मूढ] S_1R**A**Bh, मूढा S_3 **22f** मां] S_3R, मो S_1, मा Bh (conj.) **23a** गन्तासि] $S_1^{pc}S_3RA_3A_4$Bh, गन्नासि S_1^{ac} **23b** मम] S_3R**A**Bh, दम S_1 **23c** स्थितो ऽस्म्ये°] S_3^{pc}RBh (em.?), स्थितो म्ये° S_1, सुतो स्म्ये° S_3^{ac} • नयिष्यामि] S_3RBh (conj.), करिष्यामि S_1 **23d** °मप्यद्य यमालयं] R, °मप्यद्यमसादनं S_1, °मप्यद्यमालयं S_3 (unmetrical), °मद्य यमसादनम् Bh (conj.; in a note Bh suggests °मप्यद्य यमातिथिम्) **24a** ऽमरतां] S_1S_3**A**, – रतां Bh **24b** °दुःसहाम्] S_1R**A**Bh, °दुःसहाः S_3^{pc}, °दुःf ⌣(त): S_3^{ac} **24cd** °द्बाणास्ति°] $S_3A_3A_7^{pc}$Bh, °द्बाणा ति° S_1 **24f** नास्मि भीतस्तवा°] S_3R, नास्ति भीत तमा° S_1, नास्मि भीतोहमा° Bh (conj.)

एवं वदन्तो युयुधुर्यथा मत्ता महागजाः ।
परस्परवधे सक्ता योधास्तत्र सहस्रशः ।
अन्यो ऽन्यमेवमाभाष्य प्रेषयद्यमसादनम् ॥ २५ ॥
सिद्धाश्च चारणाश्चैव व्योम्नि सर्वे व्यवस्थिताः ।
साधयन्ति रमन्ते च नदन्ते च यथाम्बुदाः ॥ २६ ॥
ममायं दानवः संख्ये हतो भर्ता विनिर्मितः ।
अयं देवस्तव पतिर्मा पारक्ये मनः कृथाः ॥ २७ ॥
किमेवं लोभयुक्तासि श्रेष्ठं श्रेष्ठं परीक्षसे ।
स्वयंग्राहो न ह्रीहास्ति लेख्यं वाचय मा त्वरीः ॥ २८ ॥
असंतोषो मतः कस्ते संतुष्टा भव सुन्दरि ।
भागो यस्ते सुरैर्दत्तं तं गृहीत्वा व्रजानघे ॥ २९ ॥
एवमप्सरसश्चात्र वदन्ति च हसन्ति च ।
समरे निहतान्योधान्कुर्वन्ति कलहं तथा ॥ ३० ॥

25c सक्ता] शक्ता R **26d** नदन्ते] नदन्ति R **27b** हतो भर्ता वि॰] भर्त्तरि +मम+ R (unmetrical) **27d** ॰र्मा पारक्ये] ॰र्म्मायां वक्ष्ये R **28ab** ॰युक्तासि श्रेष्ठं] ॰युक्तो ऽसि ज्येष्ठं R **28c** स्वयं॰] अयं R **28d** मा त्वरीः] मद्वरं R **29a** असंतोषो मतः कस्ते] असंतोषमनः किन्ते R **29cd** ॰र्दत्तं तं] ॰र्द्दत्तस्तं R **30a** ॰सश्चात्र] ॰सस्तत्र R **30c** निहतान्] ऽभिहतान् R **30d** ॰न्कुर्वन्ति कलहं तथा] ॰नीक्ष्य कुर्व्वन्ति वन्दनम् R

25c सक्ता] A_7, शक्ता A_3A_4 **25e** ॰मेवमाभाष्य] ॰मेधमानस्य **A** **27a** दानवः] दानवाः A_4A_7, दानवा A_3 **27b** हतो भर्ता] हते भर्त्रा **A** **27d** ॰र्मा पारक्ये] ॰र्मायावस्ते **A** • कृथाः] A_3A_4, कृथा A_7 **28a** किमेवं] A_3, किंमेव A_4, किमेव A_7 **28ab** ॰युक्तासि श्रेष्ठं] ॰युक्तेन श्रेयः **A** **28d** लेख्यं] नेख्यं A_7, नेष्यं A_3A_4 • वाचय मा त्वरीः] चारय सत्वरं **A** **29a** असंतोषो मतः] अ-लंतो{अनन्तो॰ A_7}षमनः **A** **29cd** ॰र्दत्तं तं] ॰र्दत्तस्तं A_3A_4, ॰र्दत्तंस्तं A_7 **29d** व्रजानघे] सुरालयं **A** **30a–31b**] om. **A**

25(c^3) S_1 **28**(a^5–a^7) S_1

25a एवं] S_3R**A**Bh, एव S_1 (unmetrical) • युयुधुर्] S_3R**A**Bh, युयुध S_1 **25b** ॰गजाः] S_1R**A**Bh, ॰गजा S_3 **25c** ॰वधे] S_3R**A**, ॰वधो S_1, ॰वधा॰ Bh (conj.?) **25f** प्रेषयद्य॰] S_1S_3R**A**, प्रैषयन्य॰ Bh (conj.?) **26a** सिद्धाश्च] S_1R**A**Bh, सिद्धश्च S_3 **26b** सर्वे] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, सुर्व्वे S_1^{ac} • ॰स्थिताः] S_3R**A**Bh, ॰स्थितः S_1 **26d** नदन्ते] S_3**A**, नदन्तो S_1, नदन्ति Bh (em.) • ॰था-म्बुदाः] S_3R**A**Bh, ॰थाम्बुदः S_1 **27a** दानवः] S_3RBh (em.), दानवा S_1 • संख्ये] R**A**Bh, संखे S_1S_3 **27c** अयं] S_1R**A**Bh, अय S_3 • पतिर्] S_3R**A**Bh, पति S_1 **27d** पारक्ये] S_1Bh, परजे S_3 • कृथाः] RA_3A_4Bh, कृथा S_1S_3 **28b** श्रेष्ठं श्रेष्ठं] em. Bh (silently), श्रेष्ठं श्रेष्ठ S_1, श्रेष्टं शेष्टं S_3 **28c** ह्रीहास्ति] R**A**, दीहासि S_1, ह्रीहास्ते S_3, चेहास्ति Bh (conj.) **28d** मा त्वरीः] conj., मान्वरी S_1S_3 (or ॰न्ध॰), मा त्वर Bh (conj.; Bh reads मा त्वरी in S_1) **29a** असंतोषो] S_3, असंतुष्ट॰ S_1, असन्तुष्टं Bh (em.?) • मतः] conj., मनः S_1S_3Bh • कस्ते] S_1S_3**A**, किन्ते Bh (conj.) **29b** भव सुन्दरि] S_3R**A**Bh, तव सुंन्दरि S_1 **29c** यस्ते] S_3R**A**, यन्ते S_1, यं ते Bh **29cd** ॰रैर्दत्तं तं] S_1, ॰रै दत्तं तं S_3, ॰रैर्दत्तस्तं Bh **29d** व्रजानघे] R, प्रजान्नयेत् S_1, प्रजा नये S_3, व्रजालयम् Bh (conj.) **30a** ॰सश्चात्र] S_3Bh (em.?), ॰स चात्र S_1 **30c** निहतान्योधान्] conj., निहतं योधं S_1, हि हतान्योधां S_3, निहते योधे Bh (conj.)

मेखलावलयोन्मिश्रं तासां तत्कलभाषितम् ।
श्रुत्वा श्रुत्वा च ते योधा युयुधुर्भयवर्जिताः ।
वल्गितास्फोटिताश्चैव दिशः सर्वा व्यनादयन् ॥ ३१ ॥
तत्प्रवादितगजोपबृंहितं वल्गिताकुपितसिंहनादितम् ।
देवदानवभयप्रवर्तनं जीवितान्तकरमाबभौ रणम् ॥ ३२ ॥

इति स्कन्दपुराणे त्र्यशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८३ ॥

31b तत्कल°] तत् केन R **31e** °स्फोटिता°] °स्फोटितै° R **32a** तत्प्रवादितगजोप°] वाद्यचो-दितगजीय° R **32d** °तान्तकरमा°] °तान्तकतया° R **Col.** om. R

31e °तास्फोटिता°] A_3A_4, °ता+:+ स्फाटिता° A_7 **31f** °नादयन्] A_3A_4, °नादयत् A_7 **32a** तत्प्रवादित°] तत् प्रशादित° A_7, ततस्रसादित° A_3A_4 (unmetrical) **32b**] वन्दितान्दंशितसिंहनादं **A** (unmetrical) **32d** रणम्] रणे **A** **Col.** ॥ इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायाम-म्बिकाखण्डे **A**±

31a °योन्मिश्रं] S_3^{pc}RBh (em.?), °योर्मिश्रं S_1, °यो –ि ⏑̲ S_3^{ac} **31b** तासां तत्] $S_1S_3^{ac}$RBh, तासांन्तत् S_3^{pc} **31c** श्रुत्वा श्रुत्वा] S_1R**A**Bh, श्रुत्वा S_3^{pc} (unmetrical), श्रुता S_3^{ac} (unmetrical) **31d** °वर्जिताः] S_3R**A**Bh, °वर्जिता S_1 **31e** °स्फोटिता°] $S_1S_3A_3A_4$, °स्फोटितै° Bh (conj.) **31f** °नादयन्] RA_3A_4Bh, °नादयत् S_1S_3 **32a** °बृंहितं] S_3^{pc}R**A**, °बृंहित° S_1Bh, °बृंहिति S_3^{ac} **32d** °करमा°] **A**Bh, °कर S_1 (unmetrical), °कंरमा° S_3 (unmetrical) • रणम्] RBh, रण-मिति S_1S_3 (इति part of col.) **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे{°द्धो S_1^{ac}} आद्ध्याय॥ ⊙ S_1, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८२ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे त्र्यशीतितमो ध्यायः Bh

चतुरशीतितमो ऽध्यायः।

सनत्कुमार उवाच।
स युद्धयज्ञस्तत्राग्रो राज्यार्थमभवत्तदा।
तत्र यज्वा स्वयं देवः सहस्राक्षः प्रतापवान्।
सह देवैः सुराध्यक्षः कुशास्तस्य शरा मताः॥ १॥
आयुधानि विचित्राणि स्रुचो यैर्हूयते हविः।
हविः प्राणाः समाख्याता अग्निर्मृत्युर्महाप्रभः॥ २॥
मन्त्राश्चास्त्राणि दिव्यानि पुरोडाशाः शिरांस्यपि।
सोमस्तत्र जयो ऽभूच्च रुद्राश्चाध्वर्यवो ऽभवन्॥ ३॥
आदित्या बह्वृचश्चासन्नौद्गात्रं वसुभिः कृतम्।
ब्रह्मा समभवच्चात्र स्वयं देवो बृहस्पतिः॥ ४॥

1a स युद्धयज्ञस्तत्राग्रो] युद्धयज्ञः स तत्रोग्रा{°ग्रो R^{ac}} R **1c** यज्वा] यज्ञे R^{pc}, यज्ञः R^{ac} **2b** स्रुचो] श्रव R • हविः] R^{pc}, हरिः R^{ac} **2d** अग्निर्] अग्नि° R **3a** मन्त्राश्चा°] मन्त्राण्य° R **3c** ऽभूच्च] भूश्च R **4a** बह्वृच°] ऋत्विज° R **4b** °न्नौद्गात्रं] °न्नौद्धात्रं R^{pc} ?, °न्नौद्धातं R^{ac} ?

1a °स्तत्राग्रो] °स्तत्राग्र्यो **A** **1b** राज्यार्थ°] A_3A_4, राह्यार्थ° A_7 **1c** तत्र यज्वा] यत्र यष्टा **A** **1d** सहस्राक्षः] A_3A_4, सहश्राक्षः A_7 **1f** शरा] सरा A_7, सवा A_3A_4 **2b** स्रुचो] स्रुवो A_3A_4, श्रुवो A_7 • हविः] A_3A_7, हरिः A_4 **2c** हविः प्राणाः समाख्याता] हवि{°रि° A_4}श्चान्धकमाख्यातो **A** **2d** अग्निर्] ह्यग्निर् A_4, ह्यग्नि A_3, ह्याग्निर् A_7 • °प्रभः] A_7, °प्रभुः A_3A_4 **3a** दिव्यानि] A_3A_4, दिव्याणि A_7 **3b** पुरोडाशाः] A_3, पुरोडाशा A_4A_7 **3d** °श्चाध्वर्यवो] °श्चाथर्वणा° **A** **4a** बह्वृच°] A_4A_7, ब⊔च° A_3 **4ab** °श्चासन्नौद्गात्रं] °श्चास्यन् उद्गात्रा{उद्गात्रा A_4, उद्गातां A_7} **A** **4b** कृतम्] कृतः **A** **4c** ब्रह्मा] A_3A_7, ब्रह्म A_4 • °भवच्चा°] A_3A_4, °भवश्चा° A_7 **4d** बृहस्पतिः] A_3A_4, बृहष्पतिः A_7

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.16b (f. 136r), 8.17a (f. 136v) and 8.17b (f. 137r); S_3 f. 137r–138r; R f. 156v–157v; A_3 f. 91v–92v; A_4 f. 132r–133v; A_7 f. 129r–130r.

1a °ज्ञस्तत्राग्रो] em., °ज्ञ तत्राग्रो S_1, °ज्ञस्ततो ग्रो S_3, °ज्ञस्तत्राग्र्यो Bh **1b** राज्यार्थ°] S_1R A_3A_4Bh, राज्यर्थ° S_3^{pc}, राजर्थ° S_3^{ac} **1c** °यं देवः] R**A**Bh, °यं देवं S_1, °यन्देव S_3 **1d** सहस्राक्षः] RA_3A_4Bh, सहस्राक्ष S_1, सहसाक्ष S_3 • प्रताप°] S_3R**A**Bh, प्रताव° S_1^{pc}, पताव° S_1^{ac} **1e** देवैः सुराध्यक्षः] R**A**Bh, देवै सुराद्ध्यक्ष S_1S_3 **1f** कुशास्त°] S_3R**A**Bh, कुशा त° S_1 • शरा] $S_1S_3^{pc}$RBh, स्यरा S_3^{ac} • मताः] S_3R**A**Bh, मता S_1 **2b** स्रुचो] conj., स्रुवो S_1S_3, स्रुवा Bh (em.) • हविः] $R^{pc}A_3A_7$Bh, हवि S_1S_3 **2c** हविः प्राणाः] RBh (em.?), हवि प्राणा S_1S_3 **2d** अग्निर्मृत्युर्] S_3Bh (em.?), अग्निमृत्यु S_1 • °प्रभः] S_3RA_7, °प्रभा S_1Bh (Bh suggests °प्रभः in a note) **3a** मन्त्राश्चास्त्राणि] S_1**A**Bh, मन्त्रश्चात्राणि S_3 • दिव्यानि] S_3RA_3A_4Bh, दिव्याणि S_1 **3b** पुरोडाशाः] RA_3Bh, पुरोडाशा S_1, पुरोडाश S_3 **3c** सोमस्त°] S_3R**A**Bh, सोम त° S_1 • ऽभूच्च] **A**, भूनु S_1, भू च S_3, भून्नु Bh (em.?) **3d** ऽभवन्] R**A**Bh, त्तव S_1, भवत् S_3 **4a** बह्वृच°] $S_3A_4A_7$Bh (em.?), बह्ववच° S_1 **4ab** °श्चासन्नौद्गात्रं वसुभिः कृतम्] conj., °श्चास्यन्नोत्रं वसुभि कृत्त ह S_1, व्यासन्नौद्गत्तं बहुभिः कृतं S_3, °श्चासन् होत्रं च वसुभिः कृतम् Bh (conj.) **4c** ब्रह्मा] S_3RA_3A_7Bh, ब्रह्मां S_1 • °भवच्चात्र] RA_3A_4Bh, °भवन्मात्र S_1, °भव चात्र S_3 **4d** देवो] S_3R**A**Bh, द्देवो S_1^{pc}, दे(जे) S_1^{ac} • बृहस्पतिः] S_3^{pc}RA_3A_4Bh, बृहस्पति $S_1S_3^{ac}$

शामित्रे चाश्विनौ तौ तु यज्ञ एवं व्यवर्तत।
पशुस्तत्राभवद्दैत्यो हिरण्याक्षः सहानुगैः॥ ५॥
हिरण्याक्षो ऽभवद्यज्वा दैत्यानां शिबिराधिपः।
विप्रचित्तिरभूद्धोता प्रस्थातारश्च दानवाः॥ ६॥
उद्गाता चैव प्रह्लादः शुक्रो ब्रह्मा च सुव्रतः।
पशुरिन्द्रः सहस्राक्ष एवं सो ऽयजदव्ययः॥ ७॥
तस्मिंस्तदा महायज्ञे वर्तमाने भयावहे।
इन्द्रः समासदद्दैत्यं हिरण्याक्षं महाबलम्।
वायुरभ्याययौ तूर्णं विप्रचित्तिं महाबलः॥ ८॥
सक्तो ऽंशः शम्बरेणाशु वलेन भग एव च।
विरोचनेन पूषा च मित्रो बलिमथासजत्॥ ९॥
बाणेन वरुणः सार्धमन्धकेन यमः सह।
जयन्तेनेल्वलः सार्धं मयेन सह चन्द्रमाः॥ १०॥

5a शामित्रे] सामित्रे R • तौ तु] प्रोक्तौ R **5d** सहानुगैः] सहासुरैः R **6b** दैत्यानां शिबिराधिपः] दैत्यदानवनायकः R **6d** प्रस्थातार°] प्रस्तोतार° R **7a** उद्गाता चैव प्रह्लादः] प्रह्लादश्च तथोद्गाता R **8c** समासदद्] समाददद् R **8f** महाबलः] महाबलम् R **9a** सक्तो ऽंशः शम्बरे°] शक्रोंशः सम्बरे° R **9b** भग] तप R **9d** °थासजत्] °थासृजत् R **10c** °नेल्वलः] °नेल्ललः R

5a शामित्रे] समित्रौ **A** **5b** एवं व्यवर्तत] एव प्रवर्त्तत{°तः A_3} **A** **5c** °स्तत्रा°] A_3A_4, °स्त्रत्रा° A_7 **6a** °द्यज्वा] °द्यज्ञो A_3A_4, °द्यज्ञो A_7 **6b** दैत्यानां शिबिराधिपः] दैत्यदानवनायकः **A** **6c** °द्धोता] °द्धोत A_7, °द्धेतो A_3A_4 **6d** प्रस्थातार°] प्रस्तोतार° A_3, प्रस्थोतार° A_4, प्रोस्थतोर° A_7 **7a** उद्गाता चैव प्रह्लादः] उद्गा{तद्गा° A_7}ता वै प्रह्ला{°ह्रा° A_7^{ac}}दश्च **A** **7b** सुव्रतः] सुप्रभः **A** **7d** सो] स **A** **8b** भयावहे] महाभये **A** **8c** समासदद्] A_4A_7, समासद A_3 (unmetrical) **9a** सक्तो ऽंशः शम्बरे°] शक्रो हं संवरे° **A** **9c** विरोचनेन] विरोचने च **A** **9d** °मथासजत्] °मयुध्यत **A** **10c** °नेल्वलः] °न वलः **A** **10d** मयेन] A_3A_4, मरेण A_7

5$\langle d^4–d^8 \rangle$ S_1, (a^3) S_3 **6**$(a^1–a^8)$ S_1 **7**(a^4) S_3 **8**$(e^4–e^6)\langle e^7–f^7 \rangle(f^8)$ S_1 **9**$(a^1–a^5)$ S_1

5a शामित्रे चा°] S_3^{pc}, श्वामित्र त्वा° S_1, शामि(श्रे) चा° S_3^{ac}, शामित्रं चा° Bh (conj.?) **5b** व्यवर्तत] S_3RBh (conj.), न्यवर्त्ततः S_1 **5c** पशुस्त°] $S_3RA_3A_4$Bh, पश्य त° S_1 • °भवद्दै°] RABh, °भवन्दै° S_1, °भव दै° S_3 (unmetrical) **5d** हिरण्याक्षः] S_3^{pc}RABh, हिरण्या⏑ S_1, हिरण्याक्ष S_3^{ac} • सहानुगैः] S_3**A**, सहानुगः Bh (conj.) **6ab**] $(S_1)S_3$, एवं बभौ तदा यज्ञो दैत्यानां शिशिराधिपः (?)॥ हिरण्याक्षोभवद्यज्वा दैत्यदानवनायकः। Bh (conj.?) **6a** °द्यज्वा] S_3R, (द्यज्वो) S_1 **6b** शिबिरा°] S_3, शिशिरा° S_1 **6c** °भूद्धोता] RBh (em.?), °भू होता S_1, °भूद्धेता S_3 **6d** प्रस्थातारश्च] S_3Bh (in a note Bh suggests प्रस्तोतारश्च), प्रस्थारश्चैव S_1 • दानवाः] S_3R**A**Bh, दानवा S_1 **7a** उद्गाता] em. Bh (silently), उद्गाता S_1^{pc}, उद्गता $S_1^{ac}S_3$ • प्रह्लादः] em. Bh (silently), प्रह्लाद S_1, प्रह्रादः S_3 **7b** ब्रह्मा] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, प्रह्ला S_1^{ac} • सुव्रतः] S_1RBh, सुप्रभः S_3 **7c** °रिन्द्रः] S_3R**A**Bh, °रिन्द्र S_1 **8a** महायज्ञे] S_3R**A**Bh, महायज्ञो S_1 **8b** वर्तमाने] S_1R**A**Bh, वर्त्तमानो S_3 **8c** समासदद्] $S_1A_4A_7$Bh, समासद S_3 (unmetrical) **9a** सक्तो ऽंशः] S_3, (शक्काश) S_1 (upper parts lost), सक्तोभूत् Bh (conj.?) • शम्बरेणाशु] S_1S_3, संवरेणांशो Bh (conj.) **9d** °थासजत्] conj. Bh (silently), °थासृजत् S_1S_3 **10ab** सार्धम°] S_3R**A**Bh, सार्द्धम° S_1 **10c** °लः सार्धं] S_1R**A**Bh, °ल सार्द्धं S_3 (unmetrical) **10d** मयेन] $S_3RA_3A_4$Bh, यमेन S_1 • चन्द्रमाः] S_1^{pc}R**A**Bh, च$\langle$(म):$\rangle$+न्द्र+माः S_1, चन्द्रमा S_3

अहिर्बुध्नेन राहुश्च कापाली शतकेतुना।
अजैकपात्कालनेमिं ज्वरः कार्तस्वनेन च॥ ११॥
प्रह्लादेनार्यमा सार्धमनुह्लादेन वै धरः।
ध्रुवो ह्रदेन संसक्तो ह्यन्ये चान्यैर्महाबलाः॥ १२॥
हिरण्याक्षस्तथेन्द्रस्य दृढमायम्य कार्मुकम्।
विव्याध गजमेकेन कुम्भदेशे महाबलः॥ १३॥
देवेन्द्रं पञ्चभिर्बाणैर्जत्रुदेशे समाहनत्।
षड्भिर्ललाटे विव्याध गजं भूयश्च सप्तभिः॥ १४॥
स गजस्तैः शरैर्भिन्नः क्षरद्रुधिर आबभौ।
गैरिकाम्बुपरिस्रावी श्वेतः पर्वतराडिव॥ १५॥
तस्य क्रुद्धस्तदा शक्रो वज्रेण शतपर्वणा।
प्रहारमददद्भ्यास गण्डदेशे ननाद च॥ १६॥

11a अहिर्बुध्नेन] अहिर्ब्रध्नेन R **11b** कापाली] कपाली R **11d** °स्वनेन] °स्वरेण R **12c** संसक्तो] संशक्तो R **13b** °मायम्य] °मानस्य R **14b** °र्जत्रु] °र्जङ्घ° R^{ac}, °र्जङ्घा° R^{pc} **15b** °द्रुधिर आबभौ] °द्रुधिरमाभबौ R

11a अहिर्बुध्नेन] A_3, अहिर्ब्रुध्नेन A_4, अहिर्ब्रध्नेन A_7 • राहुश्च] A_7, वाहुश्च A_3A_4 **11b** कापाली] कापालो **A** • शत°] A_3, सत° A_4A_7 **12a** प्रह्लादे°] $A_3A_7^{pc}$, प्रह्लादो A_4, प्रह्रादे° A_7^{ac} **12ab** सार्धम°] A_4, सार्द्धम° A_3A_7 **12b** °ह्लादेन] $A_3A_7^{pc}$, °ह्लादोन A_4, °ह्रादेन A_7^{ac} • धरः] हरः **A** **12c** ह्रदेन] ह्लादेन A_3A_7, ह्लादनं A_4 • संसक्तो] संशक्तो A_3A_4, शंशक्तो A_7 **12d** ह्यन्ये चा°] A_4, ह्यने चा° A_3, ह्यन्यैश्चा° A_7 **13a** °क्षस्तथेन्द्र°] °क्षः सुरेन्द्र° **A** **13b** °मायम्य] A_3, °मायस्य A_4A_7 **14b** °र्जत्रु°] A_3, °र्यात्रु° A_4, °र्यत्र A_7 • °माहनत्] A_4A_7, °माहरत् A_3 **15a** °स्तैः शरैर्भिन्नः] A_3A_7, °स्तै शरैर्भिन्न A_4 **15cd** गैरिकाम्बुपरिस्रावी श्वेतः] गौरिकाद्युपरि व्याप्तो विन्ध्यः **A** **15d** °राडिव] A_3A_4, °राडिना A_7

11(a^3–a^6, c^7–d^1)⟨d^2–d^6⟩ S_1 **16**(a^1) S_3

11a अहिर्बुध्नेन] A_3, अहि(बुद्ध्नेन) S_1 (upper parts lost), बहिर्बुबुदेन S_3^{pc} (unmetrical), बहिबुर्बुदेन S_3^{ac} (unmetrical), अहिर्बुध्न्येन Bh (em.?) **11b** कापाली] S_1Bh, कलापी S_3 • °केतुना] S_3RABh, °केतुनाः S_1 **12a** प्रह्लादे°] $S_1RA_3A_7^{pc}$Bh, प्रह्रादे° S_3 • °नार्यमा] S_1^{pc}R**A**Bh, °नार्य्यमां S_1^{ac}, °नार्यम S_3 (unmetrical) **12ab** सार्धम°] S_3RA_4Bh (em.?), सार्द्धम° S_1 **12b** °ह्लादेन] $S_1RA_3A_7^{pc}$Bh, °ह्रादेन S_3 • धरः] S_1RBh, धरं S_3 **12c** संसक्तो] S_3Bh (em.?), संशक्तो S_1 **12d** ह्यन्ये चान्यैर्] RA_4Bh (em.?), ह्यन्यैर् S_1 (unmetrical), ह्यन्ये चान्यै S_3 • °बलाः] S_3R**A**Bh, °बला S_1 **13a** °स्तथेन्द्र°] R, °स्तथैन्द्र° S_1, °स्तदेन्द्र° S_3Bh (conj.) **13b** °मायम्य] A_3Bh, °मायुम्य S_1, °मायस्य S_3 **13c** विव्याध] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, विद्याध S_1^{ac} **14a** देवेन्द्रं] S_3R**A**Bh, देवेन्द्र S_1 • पञ्चभिर्] S_1^{pc}R**A**Bh, पर्ञ्चभिर् S_1^{ac}, पञ्चभि S_3 (unmetrical) **14ab** °णैर्जत्रु°] A_3Bh, °णै जतू° S_1, °णै जत्रु° S_3 **14b** °माहनत्] $S_3RA_4A_7$Bh (conj.), °माहतः S_1 **14c** षड्भिर्] S_3R**A**Bh, षड्भि S_1 (unmetrical) **14d** सप्तभिः] S_3R**A**Bh, सप्ततिः S_1 **15a** °स्तैः शरैर्भिन्नः] RA_3A_7Bh, °स्तै शरै भिन्नः S_1, °स्तैः शरै भिन्न S_3 **15b** क्षरद्रुधिर आ°] **A**, क्षरद्रुधिरमा° S_1, क्षरध्रुधिर आ° S_3, क्षरन् रुधिरमा° Bh (em.?) • °बभौ] S_3**A**Bh, °भभौ S_1 **15c** गैरिकाम्बु°] $S_1^{pc}S_3$RBh, गौरिकांबु° S_1^{ac} **15d** श्वेतः] S_3RBh (em.?), श्वेत° S_1 • °राडिव] $S_1RA_3A_4$Bh, °राडिवत् S_3 **16a** तस्य] S_3^{pc}R**A**Bh, स्तस्य S_1, (स)स्य S_3^{ac} **16b** वज्रेण] S_1R**A**Bh, वणे S_3 (unmetrical) **16c** प्रहारम°] S_1R**A**Bh, प्रह्रार° S_3 (unmetrical)

स वज्रघातं दैत्येन्द्रः पुष्पघातमिवोर्जितः ।
अचिन्तयानः सगजं शक्रमेवार्दयद्बली ॥ १७ ॥
गजो ऽपि तेन निर्भिन्नः शरैर्बहुभिरुज्ज्वलैः ।
हविषेवानलः क्रोधात्प्रजज्वाल जगर्ज च ॥ १८ ॥
स वेगं महदास्थाय अङ्कुशेन च चोदितः ।
हिरण्याक्षरथं तूर्णं जग्राह रथकूबरे ॥ १९ ॥
गृहीत्वा स तदोत्क्षिप्य चिक्षेप गजसत्तमः ।
मेरुशृङ्गमिवोत्क्षिप्य समेघं श्वेतकुण्डली ॥ २० ॥
गत्वा मुहूर्तं वेगेन पतद्रथवरो बभौ ।
स्वर्भानुना हतः पूर्वं सरथो भास्करो यथा ॥ २१ ॥
तं तु सम्यक्स्थितं भूमौ हिरण्याक्षरथं पुनः ।
आजगाम गजस्तूर्णं जिघृक्षन्मुनिसत्तम ॥ २२ ॥
प्रसारितकरो दन्ती स्तब्धदृक्कर्णवालधिः ।
अभ्यधावत वेगेन गरुत्मानिव पन्नगम् ॥ २३ ॥

17b °वोर्जितः] °वोच्छ्रितः R **18b** °रुज्ज्वलैः] °रुल्बनैः R **19a** वेगं महदा°] च वेगं समा° R **20d** श्वेत°] स्वत° R **21b** पतद्रथवरो] पतितं खचरो R **21c** पूर्वं] सर्व्वं R **22bc**] om. R **22d** जिघृक्षन्] जिघृक्षुर् R **23d–24a**] om. R

17a °घातं दैत्येन्द्रः] °मागतं दैत्यः{°त्य A_3A_4} **A** **17c** °चिन्तयानः] °चिन्त्यमानः{°न A_7} **A** **18a** निर्भिन्नः] A_3A_4, निर्भिन्न A_7 **18b** °रुज्ज्वलैः] °राहवे A_3A_4, °राहरेत् A_7 **18c** °वानलः] A_3A_4, °वलिनः A_7 • क्रोधात्] क्रुद्धः **A** **19b** च चोदितः] प्रचोदितः **A** **19d** °कूबरे] °कूबरान् **A** **20a** तदोत्क्षिप्य] तदा क्षिप्रं **A** **20c** °वोत्क्षिप्य] °वोत्क्षिप्रं **A** **21a** मुहूर्तं] A_3A_4, मूहूर्त्तं A_7 **21b** पतद्रथवरो] न्यपतद्रथमा° **A** **22a** तं तु] A_4A_7, तस्तु A_3 **22d** जिघृक्षन्] जिघृष्यन् **A** • °सत्तम] A_3A_4, °सत्तमः A_7 **23a** दन्ती] हस्ती **A** **23b** °वालधिः] A_3A_4, °वारधिः A_7 **23d–24a**] om. **A**

17a °घातं] S_1RBh, °घात S_3 • दैत्येन्द्रः] S_1^{pc}RBh, दैत्येन्द्रेः S_1^{ac}, दैत्येन्द्र S_3 **17b** °वोर्जितः] **A**, °वोर्जितं S_1, °वोर्जित S_3, °वोर्जितम् Bh **17c** °चिन्तयानः] $S_1^{pc}S_3$RBh, °चिन्तयान S_1^{ac} **17d** °द्बली] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, °द्बनी S_3^{ac} **18a** निर्भिन्नः] S_3^{pc}RA_3A_4Bh, निभिन्न S_1 (unmetrical), निर्भिनः S_3^{ac} (unmetrical) **18b** शरैर्बहुभिरुज्ज्वलैः] S_3, क्षुरदुधिरमाबभौ S_1 (cf. 15b), क्षरद्रुधिर आबभौ Bh (conj.) **18c** °वानलः] S_1RA_3A_4Bh, °वानल S_3 • क्रोधात्] S_1RBh, क्रोद्धात् S_3 **18d** °जज्वाल] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, °ज्वाल S_1^{ac} (unmetrical) • जगर्ज] S_3R**A**Bh, गर्ज S_1 (unmetrical) **19a** वेगं] S_3**A**Bh, वेग S_1 **19b** च] S_1RBh, om. S_3 (unmetrical) **19c** हिरण्याक्षरथं] R**A**Bh, हिरण्याक्षो शरं S_1, हिरंण्याक्षरथं S_3 **20a** तदोत्क्षिप्य] R, नदोक्षिप्त S_1, तदोक्षिप्य S_3, तमुत्क्षिप्य Bh (conj.) **20b** चिक्षेप] S_3R**A**Bh, विक्षेप S_1 **20c** °वोत्क्षिप्य] S_3RBh (em.?), °वोक्षिप्या S_1 **21a** मुहूर्तं वेगेन] RA_3A_4Bh, ताहूर्त्त वेगेन S_1 (retraced), मूहूर्त्तम्वेशेन S_3 **21b** पतद्रथ°] S_3, पतद्बथ° S_1, पतन् रथ° Bh (conj.) • बभौ] S_3R**A**Bh, मभौ S_1 **21c** स्वर्भानुना] S_1R**A**Bh, स्वभानुना S_3 **22a** तं तु] S_3RA_4A_7, तत्तु S_1, तत्र Bh **22c** गजस्तू°] S_3**A**Bh, रथं तू° S_1 **22d** जिघृक्षन्] em., जिघृतः S_1, जिघृषन् S_3, जिघृक्षुर् Bh (conj.?) • °सत्तम] RA_3A_4Bh, °सत्तमः S_1S_3 **23b** °दृक्कर्णवालधिः] S_3RA_3A_4Bh, °दृल्वर्ण्णवालधि S_1 **23d** गरुत्मानिव] S_3Bh (em.?), गरुत्मादिव S_1 • पन्नगम्] S_1Bh, पन्नगः S_3

तमापतन्तं वेगेन समीक्ष्यासुरसत्तमः ।
चचार स तदा व्योम्नि गरुत्मानिव मण्डलम्॥ २४ ॥
तं तु मण्डलमावृत्तं गजो ऽप्यनु तथैव हि ।
स्तब्धदृक्कर्णलाङ्गूलः प्रसारितकरो ऽभ्रमत्॥ २५ ॥
हाहाकृतमभूत्सर्वं साधु साध्विति चोभयोः ।
बलयोर्देवदैत्यानां मूकवच्चाभवत्पुनः॥ २६ ॥
साध्विन्द्रेति च देवानां गजेति च पुनः पुनः ।
साधु दैत्येति चान्येषां हिरण्याक्षेति चैव हि॥ २७ ॥
स गजस्कन्धगो भाति भ्रमन्सुरगणेश्वरः ।
सपक्षमिव शैलेन्द्रमहिमो ऽग्निः समास्थितः॥ २८ ॥
हिरण्याक्षश्च सरथो भ्रमन्भाति महासुरः ।
गरुत्मन्तमिवास्थाय रणे कृष्णो महाबलः॥ २९ ॥
युध्यमानस्तु दैत्येन्द्रो दृढमायम्य कार्मुकम् ।
देवराजं शरैस्तीक्ष्णैः समन्तात्पर्यवारयत्॥ ३० ॥

25a तं तु] न च R **25b** गजो ऽप्यनु] गजेन्द्रो ऽपि R **25c** ◦दृक्कर्णलाङ्गूलः] ◦लाङ्गूलदृक्कर्ण्ण+:+ R **27c** दैत्येति] दैत्येषु R **28d** ◦महिमो] ◦मभितो R **29b** ◦न्भाति] ◦न्वाति R **29c** गरुत्मन्त◦] शरद्यन्त◦ R **30b** ◦मायम्य] ◦मानम्य R

24b समीक्ष्या◦] A_3, समीक्षे A_4A_7 **24d** गरुत्मानि◦] A_3, गरुत्वानि◦ A_4A_7 **25a** तं तु म◦] तं तन्म◦ A_3A_4, तन्म◦ A_7 (unmetrical) **25b** ऽप्यनु] प्यत्र **A** **25cd**] om. **A** **26b** चोभयोः] चाभवत् **A** **26c** ◦योर्देव◦] ◦यो देव◦ A_3, ◦योर्दैव◦ A_4, ◦यो द्दैव◦ A_7 **26d** मूकवच्चा◦] सुकरच्चा◦ A_3A_4, सूकरश्चा◦ A_7 **27ab**] om. **A** **27c** साधु दैत्येति] सासुर्दैत्येति A_3A_4, सासु दैत्येषु A_7 **27d** हि] A_4A_7, ह A_3 **28a** ◦स्कन्धगो] A_3, ◦स्कन्दगो A_4A_7 **28b** भ्रमन्] भ्रमत् **A** **28d** ◦महिमो ऽग्निः] ◦मभिताग्नि◦ **A** • समास्थितः] A_3, ◦समास्थिताः A_4, ◦ममास्त्रितः A_7 **29b** ◦न्भाति] ◦न्नास्ते A_3A_4, ◦न्तासे A_7 **29c** गरुत्मन्त◦] A_3A_4, गरुत्वन्त◦ A_7 **29d** कृष्णो] दृष्टो A_3A_4, द्दृष्टो A_7 **30b** ◦मायम्य] A_3, ◦मायस्य A_4A_7 **30d** ◦वारयत्] A_3A_4, ◦वारयन् A_7

26(a^3–a^5) S_1 **29**(d^4) S_1

24a तमापतन्तं] S_3Bh (em.?), तामापतन्त S_1 **24b** समीक्ष्या◦] RA_3Bh, समीक्षा◦ S_1, समवी-क्ष्य S_3 (unmetrical) **24c** चचार] S_1S_3R**A**, बभार Bh (conj.) **24d** गरुत्मानि◦] S_3RA_3Bh, गरुत्पानि◦ S_1 • मण्डलम्] S_3R**A**, पन्नगं S_1 (cf. 23d), पन्नगम् Bh **25c** ◦लाङ्गूलः] em. Bh (silently), ◦लांगूल S_1, ◦लाङ्गूल S_3 **26a** हाहा◦] S_3R**A**Bh, हहा◦ S_1 • ◦मभूत्] S_3R**A**Bh, (◦व)भू S_1 **26b** चोभयोः] S_3^{pc}RBh (em.?), चौभयोः S_1, चोभयो S_3^{ac} **26c** बलयोर्] RA_4Bh (em.?), बलयो S_1S_3 **26d** मूकवच्चा◦] RBh (em.?), मूकवश्चा◦ S_1S_3 **27ab**] (S_3)R, om. S_1Bh **27a** साध्विन्द्रे◦] R, साध्वीन्द्रे◦ S_3 **27d** हि] S_3RA_4A_7Bh (conj.), ह S_1 **28a** ◦स्कन्धगो] RA_3Bh, ◦स्कन्धशो S_1, ◦स्कन्धको S_3 **28c** सपक्षमिव शैलेन्द्र◦] S_3R**A**, सपक्षमिव शैलेन्द्रे S_1, सपक्ष इव शैलेन्द्रे Bh (conj.) **28d** ◦महिमो ऽग्निः] conj., महिषो ग्नि S_1, ◦महिषो ग्निः S_3, महिषो-ग्रं Bh (conj.) • समास्थितः] S_1RA_3Bh, समास्थित S_3 **29a** सरथो] S_3R**A**, दैत्येन्द्रो S_1Bh **29b** भ्रमन्भाति] conj., दुमद्वात्रि S_1, भ्रमद्धति S_3, भ्रमित्वा त्रिर् Bh (conj.?) **29c** गरुत्मन्त◦] $S_3A_3A_4$, गरुद्धत◦ S_1, गजं दुत◦ Bh (conj.?) • ◦मिवास्थाय] S_3R**A**, ◦मिवासाय S_1, ◦मिवोत्सार्य Bh (conj.?) **29d** रणे कृष्णो] S_3R, रणे कृ(ष्णौ) S_1, रथे तस्थौ Bh (conj.?) **30b** ◦मायम्य] S_3A_3Bh, ◦मायप्य S_1 **30c** ◦स्तीक्ष्णैः] S_3R**A**Bh, ◦स्तीक्ष्णै S_1 **30d** ◦वारयत्] S_1RA_3A_4Bh, ◦वारयन् S_3

स तैः शरैस्तदा व्यास मर्मसन्धिषु ताडितः।
वज्रेण शतधारेण धनुरस्य व्यशातयत्।
हयानां चैव योक्त्राणि सर्वाण्येव न्यकृन्तत॥ ३१॥
रश्मींश्च सूतहस्तस्थान्प्रतोदं चैव काञ्चनम्।
चिच्छेद बहुधा शक्रः प्रहसन्निव वीर्यवान्।
छिन्नयोक्त्रास्ततो ऽस्याश्वाः स्वच्छन्दाः संप्रतस्थिरे॥ ३२॥
हिरण्याक्षो ऽप्यवप्लुत्य गदया समताडयत्।
गजं सुरपतिं चैव खड्गेन स महासुरः॥ ३३॥
स गजस्तेन घातेन त्यक्त्वा तं रथसत्तमम्।
शकृन्मूत्रे सृजन्व्यास प्राद्रवद्बलवांस्ततः।
मर्दमानो नदंश्चैव भ्रामयाणः शिरस्तथा॥ ३४॥

31c वज्रेण शत°] चक्रेण शित° R **31d** °शातयत्] °ताडयत् R • After this R adds two pādas reading ततो ऽस्य कवचं चित्रं शतधा सम्यगापतत्। **31f** °ण्येव न्यकृन्तत] °ण्येवावकृन्तयत् R **32e** °स्ततो ऽस्या°] °स्ततश्वा° R **32f** स्वच्छन्दाः] स्वच्छन्दं R • संप्रत°] R^{pc}, प्रत° R^{ac} (unmetrical) **33a** °प्लुत्य] °स्रुत्य R **33c** °पतिं चैव] °पतिञ्चै R (unmetrical) **33d** स] च R **34a** °स्तेन] °स्तल° R **34b** °सत्तमम्] °मुत्तमम् R **34c** शकृन्मूत्रे सृजन्] सकृन्त्यात्रा-सृजद् R **34d** प्राद्रवद्] प्राद्रद् R (unmetrical) **34e** मर्दमानो] अर्द्यमानो R **34f** भ्रामयाणः] भ्रामयानः R

31d °शातयत्] °सातयत् **A** • After this **A** add two pādas reading ततो स्य कचचं{°ची A_3A_4} चित्रं शतधा समशात{°स° A_4A_7}यत् **A**± **31e** हयानां] A_3A_4, हयाणाञ् A_7 **31f** °ण्येव न्यकृ-न्तत] °ण्ये{°न्ये° A_4, °न्य° A_7(unmetrical)}वाकृतं ततः **A** **32a** रश्मींश्च सूतहस्तस्थान्] कस्मिंश्च मृतहस्तं च **A** **32c** शक्रः] A_3A_4, शक्र A_7 **32e** °क्त्रास्ततो ऽस्या°] °क्त्रास्त{°क्त्रा त° A_4}तश्वा° **A** **32f** स्वच्छन्दाः संप्र°] स्वच्छ{स्वस्व° A_7}न्ना वै प्र° **A** **33a** °प्लुत्य] °स्नुत्य A_3A_7, °स्नूत्य A_4 **33d** स] A_3A_4, सु° A_7 **34b** °सत्तमम्] °मुत्तमं **A** **34c** शकृन्मूत्रे] A_4, सकृन्मू{°न्मु° A_7}त्रे A_3A_7 **34d** प्राद्रवद्बलवांस्ततः] प्रदुद्राव{प्रदुत्रा A_7(unmetrical)} रणात्ततः **A** **34ef**] om. **A**

31b °सन्धिषु] S_3^{pc}R**A**Bh, °संन्धिषु S_1, °सन्धिसु S_3^{ac} **31c** °धारेण] S_3R**A**, °बाणाय S_1, °धा तस्य Bh (conj.?) **31d** धनुरस्य] S_3R**A**, कवचस्य S_1, कवचं प्र° Bh (conj.?) • °शातयत्] S_3Bh (em.?), °शातय S_1 **31e** हयानां] S_1RA_3A_4Bh, हयाणा S_3 **31f** °ण्येव न्यकृन्तत] S_3, °ण्येत तु कृंततः S_1, °ण्येव त्वकृन्तत Bh (em.?) **32a** रश्मींश्च] RBh (em.?), रश्मीश्च S_1S_3 • °हस्तस्थान्] S_1RBh, °हस्तस्था S_3 **32b** °तोदं] R**A**Bh, °तोदां S_1, °दोदञ् S_3 **32c** बहुधा] S_3R**A**Bh, बाहुधा S_1^{pc}, बाहधा S_1^{ac} • शक्रः] S_1RA_3A_4Bh, शक्र S_3 **32e** °योक्त्रास्त°] S_1R A_3A_7Bh, °योक्त्रा त° S_3 **32f** स्वच्छन्दाः] S_3Bh (em.?), स्वच्छन्दा S_1 • संप्रत°] S_3R^{pc}Bh (conj.), समत° S_1 **33a** हिरण्याक्षो] S_3R**A**Bh, हिरण्याक्ष्यो S_1 • °प्लुत्य] S_1S_3, °स्लुत्य Bh **33b** समताडयत्] S_3R**A**, मास ताडयत् S_1, सभताडयत् Bh (typo) **33c** सुरपतिं] S_1R**A**Bh, सु-रपति S_3 (unmetrical) **33d** खड्गेन] S_3R**A**Bh, खद्गेन S_1 • स] $S_3A_3A_4$Bh, सु° S_1 **34c** शकृन्मूत्रे] S_3A_4, शकृन्मूत्र S_1, शकृन्मूत्रं Bh (em.?) • सृजन्] S_1**A**Bh, सृजद् S_3 **34d** प्राद्रवद्] S_3Bh (em.?), पाद्रवद् S_1 • °वांस्ततः] R, °वांस्तदा S_1Bh, °वान्सतः S_3 **34e** मर्दमानो] S_1S_3, मर्दयानो Bh (conj.?) • नदंश्चै°] RBh (em.?), नदश्चै° S_1S_3 **34f** भ्रामयाणः शिरस्तथा] em. (cf. R), भ्रामयासुरसस्तथा S_1, भ्रामयानः शिरांस्यपि S_3, म्रामयन् सुरसत्तमम् Bh (typo, conj.?; Bh suggests बभ्रामाशु रसैस्तदा in a note)

असिनाभिहतश्चापि देवराजो महाबलः ।
नार्तिमानभवत्संख्ये न चास्य क्षतमाबभौ॥ ३५ ॥
स दानवेन्द्रप्रहतेन दन्तिना महाबलः प्रस्नुतदानगन्धिना ।
अमृष्यमानः प्रययौ प्रमाथिना हिरण्यनेत्रेण युधि प्रबाधितः॥ ३६ ॥

इति स्कन्दपुराणे चतुरशीतितमो ऽध्यायः॥ ८४ ॥

35a ०श्चापि] ०श्चैव R **35d** ०माबभौ] ०माववौ R **36b** प्रस्नुत०] R^{pc}, प्रस्रुत० R^{ac} **36c** प्रमाथिना] प्रमाथितो R^{pc}, प्रमाथिता R^{ac} **36d** प्रबाधितः] R^{pc}, प्ररारितः R^{ac} **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ध्यायः R

35a ०नाभिहत०] ०नापहत०{०ता० A_7} **A** **35d** चास्य क्षतमा०] च क्षतमना० **A** **36a** ०वेन्द्रप्रहतेन दन्तिना] ०वेंद्रः{०वेन्द्रा A_7} प्रहितेन दन्ती **A** **36b** प्रस्नुत०] स{श A_4} स्रुत० **A** **36c** ०मृष्यमाणः] A_3A_4, ०मृष्यमानः A_7 • प्रमाथिना] महाबलो **A** **36d**] गजो मघोना च बलप्रमाथिना A_3A_4, गजो ममोघा च वनप्रमार्थिना A_7 **Col.** इति{इति श्री० A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे इन्द्रहिरण्याक्षयुद्धा{०द्धे ऽ० A_4}ध्यायः **A**±

35a ०नाभिहत०] S_3R, ०नाभ्याहत० S_1Bh • ०श्चापि] S_1**A**Bh, ०श्चैव S_3 **35c** ०मानभवत्संख्ये] S_3R**A**Bh, ०माह भवं सेंखे S_1 **35d** चास्य क्षतमा०] S_3R, चाप्यक्षमा० S_1 (unmetrical), – – – – – Bh • ०बभौ] $S_1S_3^{pc}$**A**, ०भभौ S_3^{ac}, – – Bh **36a** दन्तिना] S_3RBh (conj.?), दाविना S_1 **36b** ०बलः] R**A**Bh, ०बल S_1S_3 **36c** ०मृष्यमाणः] RA_3A_4Bh, ०मृष्यमाण S_1, ०मृष्यमाणा S_3 **36d** प्रबाधितः] S_3R^{pc}, प्रमाधित इति S_1 (इति part of col.), प्रमाथितः Bh (conj.?) **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आध्यायः १४० (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८३ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे चतुरशीतितमोध्यायः Bh

पञ्चाशीतितमोऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
विप्रचित्तिर्महामायो वायुं बहुभिराशुगैः ।
अवाकिरद्दनुसुतो वृष्ट्येव हि जलप्रदः ॥ १ ॥
संछादयंस्तदा व्योम मण्डलीकृतकार्मुकः ।
इषूंश्चिक्षेप तीक्ष्णाग्राञ्छलभान्सागरो यथा ॥ २ ॥
धारा बलाहकाद्यद्वज्ज्योत्स्ना चन्द्रमसो यथा ।
रश्मयो भास्कराच्चेव हिमं हिमगिरेरिव ॥ ३ ॥
तथा ते शरसंघाता धनुषो मण्डलीकृतात् ।
विप्रचित्तेर्विनिष्पेतुस्तीक्ष्णाग्रा मर्मभेदिनः ॥ ४ ॥
भास्करं छादयानांस्ताञ्छरानापततो बलात् ।
भगवाननिलो वेगादसुरेषु न्यपातयत् ॥ ५ ॥

---

1 सनत्कुमार उवाच] om. R **1c** ॰किरद्दनु॰] ॰किरदन्ध॰ R **2a** ॰स्तदा व्योम] ॰स्ततो व्यास R **2cd** ॰ग्राञ्छलभान्सागरो यथा] ॰ग्रान् जलदौघा इवाशनीन् R **3a** बलाहकाद्] बलाहको R **3c** भास्कराच्चेव] भास्करस्येव R **4a** तथा] अथ R **4b** ॰कृतात्] ॰कृताः R **4cd** ॰स्तीक्ष्णाग्रा मर्म॰] ॰स्तीक्ष्णा मस्मीषु R **5ab** छादयानांस्ताञ्छ॰] च्छादयन्नस्तान् श॰ R

1c ॰किरद्दनु॰] ॰किरद्दंध॰ A_3A_7, ॰किरन्दंध॰ A_4 **1d** वृष्ट्येव हि जल॰] वृष्ट्येव जल॰ A_3 (unmetrical), वृष्ट्ये+व+ च जल॰ A_4, वृष्ट्ये च जलद॰ A_7 **2a** व्योम] A_3A_4, व्यास A_7 **2cd**] इषून्{इषुन् A_4, इच्छन् A_7} क्षिपति तीक्ष्णाग्रान्{श्रीमान् A_7(unmetrical)} गजराट् इव चाशनीः{॰सनी A_7} **A** **3ab** ॰काद्यद्वज्ज्योत्स्ना] ॰कायुद्ध{॰द्धे A_4} शोभा **A** **3c** भास्कराच्चेव] भास्कराश्चैव **A** **4a** शरसंघाता] A_3, शतसंघाता A_4, शरसंवाता A_7 **4b** धनुषो] धनुषा **A** • ॰कृतात्] ॰कृताः **A** **4c–7b**] om. **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.17b (f. 137^r), 8.18a (f. 137^v) and 8.19a (f. 138^r); S_3 f. 138^r–139^r; R f. 157^v–158^v; A_3 f. 92^v–93^r; A_4 f. 133^v–134^r; A_7 f. 130^r–130^v.
5(d^8) S_3

1a ॰चित्तिर्महामायो] S_1R**A**Bh, ॰चित्ति महाबाहो S_3 **1c** ॰किरद्दनुसुतो] em. Bh (silently), ॰किरं दनुसतो S_1, ॰किरन्दनुसुतो S_3 **1d** वृष्ट्येव] $S_3RA_3A_4^{pc}$Bh, वृष्टेव S_1 **2a** ॰यंस्तदा] **A**Bh, ॰य तदा S_1, ॰यंस्तथा S_3 • व्योम] $S_1S_3A_3A_4$, व्यास Bh (conj.?) **2c** इषूंश्चि॰] S_1RBh, इषू चि॰ S_3 **2cd** तीक्ष्णाग्राञ्छ॰] S_1Bh, तीक्ष्णाग्रं श॰ S_3 **3a** धारा] S_1R**A**Bh, धारान् S_3 **3ab** ॰काद्यद्वज्ज्यो॰] conj. Bh (silently), ॰कात्सद्म ज्यो॰ S_1, ॰काद्यद्व जो॰ S_3 **3b** ॰त्स्ना चन्द्रमसो] S_3R, ॰त्स्नां दद्धमसे S_1, ॰त्स्नाश्चन्द्रमसो Bh (em.?) **3c** ॰राच्चेव] conj., ॰राच्चैव S_1, ॰रा चैव S_3, ॰राद्यद्वद् Bh (conj.) **3d** हिमगिरेरि॰] S_3^{pc}R**A**Bh, हिमगिरिरि॰ S_1, ⟨गि⟩+हि+मगिरेरि॰ S_3 **4a** तथा] S_3**A**Bh, कुथा S_1 • शरसंघाता] S_3RA_3Bh, शरणं याग्रा S_1 **4b** धनुषो] S_1RBh, धनुषा S_3 • ॰कृतात्] conj. Bh (silently), ॰कृतं S_1S_3 **4c** विप्रचित्तेर्] RBh (em.?), विप्रचित्तिर् S_1, विप्रचित्ते S_3 **4cd** ॰तुस्तीक्ष्णाग्रा मर्मभेदिनः] S_3, ॰तु वीक्षा मृन्मथभेदतः S_1, ॰तु -------- Bh **5ab** ॰रं छादयानांस्ताञ्छ॰] em. Bh (silently), ॰राच्छादयाभास्तां श॰ S_1, ॰रं च्छादयानस्तां श॰ S_3 **5b** बलात्] S_3R, बला S_1, बली Bh (conj.)

तैः शरैस्तस्य दैत्यस्य दानवा बहुशो हताः।
भिन्नाश्च निष्टनन्त्युर्व्यां निरयस्था यथा नराः॥ ६॥
तांस्तथा निहतान्दृष्ट्वा विप्रचित्तिर्महासुरः।
अवप्लुत्य रथाद्वायोर्बाहुयुद्धमयुध्यत॥ ७॥
तस्य युद्धप्रसक्तस्य वायोर्बलमवर्धत।
अमन्यन्त सुराश्चैनं निगृहीतं दनोः सुतम्॥ ८॥
अथोत्पत्य तदा वेगाद्गदया पवनं दृढम्।
अताडयद्धिरण्याक्षो गण्डदेशे महाबलः॥ ९॥
स तेन सुप्रहारेण जडः समभवत्तदा।
प्रत्यपद्यन्न किंचिच्च तत एनं स दानवः।
परित्यज्य ययौ तूर्णमन्यदेशं महाबलः॥ १०॥
अंशशम्बरयोश्चापि सुमहन्मुनिसत्तम।
युद्धं समभवद्घोरं द्रष्टॄणां तुष्टिवर्धनम्॥ ११॥

6a दैत्यस्य] देवस्य R **6c** निष्टनन्त्यु॰] निपतन्त्यु॰ R **6d** निरयस्था] निरयेषु R **7b** ॰र्महा-सुरः] ॰र्म्महाबलः R (cf. 9d) **7c–9d**] om. R **10c** प्रत्यपद्यन्न] प्रतिपद्य न R **10f** ॰मन्य॰] ॰मन्यं R **11a** अंश॰] अंशु॰ R **11d** द्रष्टॄणां तुष्टि॰] त्वष्टॄणां दुष्टि॰ R

7c अवप्रुत्य] अवप्लुत्य A_3A_4, अपप्लुत्य A_7 **7cd** ॰द्वायोर्बाहु॰] ॰द्व्र्षो बाहु॰ A_3A_4, ॰द्व्र्षो बाण॰ A_7 **8a** ॰प्रसक्तस्य] A_7, ॰प्रशक्तस्य A_4, ॰शक्तस्य A_3 (unmetrical) **8cd**] om. **A** **9a** तदा] ततो **A** **9b** पवनं] परमं A_3A_4, परसं A_7 **10a–d**] om. **A** **10ef**] om. A_7 **10f** महाबलः] A_4, महालः A_3 (unmetrical) **11a–12b**] om. A_4A_7 **11a** ॰शम्बर॰] ॰संवर॰ A_3 **11d** द्रष्टॄणां तुष्टि॰] द्रष्टॄणां मूर्त्ति॰ A_3

6(a^1) S_3 **7**⟨b^7–c^2⟩(c^3–c^5) S_1 **9**(c^5–c^7) S_1 **10**(a^8)⟨b^1–c^3⟩(c^4–c^8) S_1

6a तैः] S_3RBh (em.?), तै S_1 **6b** बहुशो] S_3R, बहुषो S_1, बहवो Bh (conj.) • हताः] S_3RBh (em.?), हता S_1 **6c** भिन्नाश्च] S_3R, च्छिन्नाश्च S_1, छिन्नाश्च Bh • निष्टनन्त्युर्व्यां] em. Bh (silently), नष्टनन्त्युर्व्यां S_1, विष्टनन्त्युर्व्यां S_3 **6d** नराः] S_3RBh (em.?), नरा S_1 **7a** तांस्त-था] S_1RBh, तन्तथा S_3 • निहतान्] S_3RBh (em.), निहतं S_1 **7b** ॰चित्तिर्महासुरः] conj. Bh (silently), ॰चित्तिमहा··· S_1, ॰चित्तिमहासुरः S_3 **7c** ॰प्रुत्य] S_3, (पत्य) S_1 (lower parts lost), ॰प्लुत्य Bh **7cd** ॰द्वायोर्बाहु॰] em. Bh (silently), ॰द्वायो बाहु॰ S_1, ॰द्वायोर्बाह॰ S_3 **7d** ॰युद्ध-मयुध्यत] S_3**A**Bh, ॰युद्ध्यमयुद्ध्य च S_1 **8ab**] om. S_3 **8a** युद्ध॰] **A**Bh, युद्धं S_1 **8b** ॰वर्धत] S_1^{pc}**A**Bh, ॰वर्द्धतः S_1^{ac} **8c** ॰श्चैनं] S_3, ॰श्चैव S_1Bh **9a** ॰थोत्पत्य] S_3**A**Bh, ॰थोत्पतत्य S_1 (unmetrical) • तदा] S_1Bh, तथा S_3 **9ab** वेगाद्ग॰] S_1**A**Bh, वेगाङ्ग॰ S_3 **9b** पवनं] S_1 S_3^{ac}Bh, पावनं S_3^{pc} **9c** अताडयद्धि॰] S_1**A**Bh, हताडायङ्हि॰ S_3 **10b** जडः समभवत्तदा] R, जडा समभवत्तदा S_3, हिरण्याक्षस्य – – – Bh (conj.?) **10c** प्रत्यपद्यन्न] S_3, ···(न्त) S_1 (the last but one akṣara has subscript य्), – – – न्यन्न Bh (conj.) • किंचिच्च] S_1RBh, किञ्चि च S_3 (unmetrical) **10d** तत एनं] S_3R, तव एव S_1, तत एव Bh (conj.) • दानवः] S_1S_3R, दानवम् Bh (conj.) **10ef** तूर्णमन्य॰] A_3A_4Bh, तूर्ण्णं मध्य॰ S_1, तूर्ण्णमन्य॰ S_3 **11a** ॰शम्बर॰] S_1S_3R, ॰संवर॰ Bh **11b** ॰सत्तम] RA_3Bh, ॰सत्तमः S_1S_3 **11c** ॰भवद्] S_3RA_3Bh, ॰भवं S_1 **11d** द्रष्टॄणां] em. Bh (silently), दंष्ट्रिनं S_1, द्रष्टीणं S_3 • ॰वर्धनम्] S_1RA_3Bh, ॰वर्द्धणं S_3

अंशो ऽस्यापततस्तूर्णं शम्बरस्य महाबलः।
दर्शयँल्लाघवं सम्यग्ध्वजं चिच्छेद काञ्चनम्॥ १२॥
धनुश्च पञ्चधा कृत्वा हयान्निन्ये यमक्षयम्।
ततो ऽस्य सारथेः कायाच्छिरो भूमावपातयत्।
भूय एनं चतुःषष्ट्या सायकानामविध्यत॥ १३॥
स मायां तामसीं घोरां समाविश्याशु दानवः।
उपलैश्चापि वज्रैश्च गदाभिः परिघैरपि॥ १४॥
कङ्कटैः करवालैश्च भिन्दिपालैरयोघनैः।
जघान सरथं देवमंशं व्यास रणाजिरे॥ १५॥
तमदृश्य समन्ताच्च पातयानं महाभयम्।
अंशो मूढो रणं त्यक्त्वा प्रययावन्यतो भयात्॥ १६॥
भगो वलं समासाद्य रथेनाम्बुदनादिना।
तिष्ठ तिष्ठेति तं दैत्यमुक्त्वा विव्याध पत्रिणा॥ १७॥

12a ऽस्यापतत°] ऽस्य ममत° R **12b** शम्बरस्य] सम्वरस्य R **13b** हयान्नि°] हयन्नि° R **13c** ततो] अतो R **13e** एनं] एवं R **14c** °श्चापि] °श्चैव R **14d** °रपि] °रिव R **15d** °मंशं] °मंशो R **16a** तमदृश्य] तमदृश्यं R **16b** महाभयम्] महाबलं R **16c** त्यक्त्वा] कृत्वा R

12b शम्बरस्य] संवरश्च A_3 **13d** °पातयत्] A_3A_4, °मातमत् A_7 **13e** एनं] एवं **A** • °षष्ट्या] A_3A_4, °षष्ठ्या A_7 **13f** °नामविध्यत] A_3A_4, °नानविध्यतः A_7 **14b** °विश्याशु] °विश्याथ **A** **14c** उपलैश्चापि वज्रैश्च] तपनै{°न° A_7}श्चापि वर्षैश्च **A** **15a** कङ्कटैः] तोमरैः **A** • करवालै°] A_3, करवाणै° A_4A_7 **15d** °मंशं] A_7, °मंसं A_3A_4 **16a** तमदृश्य] तमदृश्यं A_3A_4, तन्दृश्यं A_7 (unmetrical) • समन्ताच्च] A_3A_4, समन्ताश्च A_7 **16b** °यानं महाभयम्] °यानं महारथं A_7, °यासंशयारथं A_3A_4 **16c** मूढो रणं] मूढ{°चो A_7} रणे **16d** प्रययावन्यतो] A_3A_7, प्रजयारण्यतो A_4

12⟨b^3⟩(b^4–b^5, d^3, d^5–d^8) S_1 **13**⟨a^1–a^5⟩(a^6–a^7, b^1–b^2) S_1 **15**(c^8) S_1

12a ऽस्यापत°] S_1A_3Bh, स्यात्पत° S_3 **12b** शम्बरस्य] S_3, शम्ब ⏑̲ ⏑̲ S_1 (last akṣara has subscript य्), संवरस्य Bh (conj.?) **12c** °घवं स°] S_3RABh, °घवस्स° S_1 **12d** °ग्ध्वजं चि°] RABh, °ग्ध्वज⟨(च्छे)⟩+(श्चि°)+ S_1, °ग्ध्वज चि° S_3 **13b** हयान्निन्ये यम°] ABh, (हया) निन्ये यम° S_1^{ac}, (सदा) निन्ये यम° S_1^{pc}, हयानिनित्ये य° S_3 (unmetrical) **13c** सारथेः] S_3RABh, सारथे S_1 **13d** °पातयत्] S_1RA_3A_4Bh, °पातयन् S_3 **13e** एनं] S_3Bh (conj.?), धनं S_1 • चतुःषष्ट्या] S_1^{pc}RA_3A_4Bh, चतु(ष्पष्ठा) S_1^{ac}, चतुष्पष्ट्या S_3 **13f** °नामविध्यत] S_1^{pc}RA_3A_4Bh, °नांमविद्ध्यते S_1^{ac}, °नांमविद्ध्यत S_3 **14a** °सीं घोरां] S_1RABh, °सी घोरं S_3 **14b** °विश्याशु] S_3RBh (conj.?), °विश्यातु S_1 **14c** उपलै°] S_3RBh (conj.?), उत्पलै° S_1 • वज्रैश्च] $S_1^{pc}S_3$RBh, वजैश्च S_1^{ac} **14d** गदाभिः] S_3RABh, गदाभि S_1 **15a** कङ्कटैः] S_3RBh (em.?), कंकटै S_1 **15b** °रयोघनैः] S_3^{pc}RABh, °रयोनघैः S_1, °रयो ⏑ (णै): S_3^{ac} **15cd** °वमंशं] A_7Bh (em.?), (°वं)मंशां S_1, °वमङ्स S_3 **16a** तमदृश्य] conj., समदृश्यत् S_1, तमदृश्यं S_3, स संदृश्य Bh (conj.) • °मन्ताच्च] RA_3A_4Bh, °मन्ताश्च S_1, °मन्ता च S_3 **16b** पातयानं] S_1S_3RA_7, पात्यमानं Bh (conj.) **16d** प्रययाव°] S_3RA_3A_7Bh, प्रययाम° S_1 • भयात्] S_3RABh, भया S_1 **17a** वलं] RA, बलिं S_1, वल S_3, बलं Bh • समासाद्य] S_1RABh, समाद्य S_3 (unmetrical) **17b** °नादिना] S_3RABh, °नादिता S_1 **17c** तिष्ठ] S_1RABh, तिष्ट S_3 **17cd** दैत्यमु°] S_3RABh, दैत्यामु° S_1 **17d** पत्रिणा] S_3RABh, पत्रिणां S_1^{ac}, पत्रिणाः S_1^{pc}

स सायकं तमादाय वलो ऽसुरमहारथः।
भगं हस्ततले तूर्णं निर्बिभेद ररास च॥ १८॥
तत एनं समासाद्य मायया प्रहसन्निव।
आहत्योरसि पादेन स्वरथं पुनराव्रजत्॥ १९॥
तस्य तल्लाघवं शौर्यममूढत्वं च वीर्यताम्।
दृष्ट्वा देवासुराः सर्वे साधु साध्वित्यपूजयन्॥ २०॥
भगो ऽपि लज्जयाविश्य पदा तेनाहतस्तदा।
मुसलेन हयांस्तस्य रथं चैव ससारथिम्।
नामशेषांस्तदा कृत्वा विननाद यथाम्बुदः॥ २१॥
स्यन्दनं तु वलस्त्यक्त्वा चूर्णितं सहयं तदा।
भगस्य कार्मुकं दिव्यं भूमिस्थश्चिच्छिदे बली॥ २२॥
तत एनं पृषत्केन ललाटे समताडयत्।
हस्तयोश्च पुनर्व्यास शरैर्विव्याध सप्तभिः॥ २३॥

18a सायकं तमादाय] शायकं समादाय R **18b** °महारथः] °महासुरः R **18c** भगं हस्ततले तू-र्णं] भगमक्ष्णो⟨श्च⟩र्हस्तयोश्च R **18d** ररास च] च वासवम् R **19a** तत] तत्र R **19d** स्वरथं] सुरथं R **20a** तल्लाघवं] तन्नाघवं R **20b** वीर्यताम्] वीर्य्यतः R **21a** लज्जया°] लज्जामा° R **21b** तेनाहत°] तेन हत° R **21c** मुसलेन] मुषलेन R **21e** °स्तदा] °स्तथा R **22b** चूर्णितं] मूर्च्छितं R **22d** भूमिस्थ°] भूमिष्ठ° R **23cd** पुनर्व्यास शरैर्] शरैर्व्यास पुनर् R **23d** सप्तभिः] पत्रिभिः R

18a तमादाय] समादाय **A** **18b** °महारथः] °महासुरः **A** **18d** निर्बिभेद] निजघान **A** • ररास] A_3, रराम A_4, ररान A_7 **19a** समासाद्य] समादाय **A** **19d** स्वरथं] A_3, स्वं रथं A_4A_7 • °राव्रजत्] A_3, °राव्रजेत् A_4A_7 **20a** तल्लाघवं] A_3A_4, तण्णाघवं A_7 **20ab** शौर्यममूढत्वं च वीर्यताम्] शौ{सौ° A_4A_7}र्य्यं मूढ{°ढं A_4}त्वं च स वीर्यवान् **A** **20c** देवासुराः] A_3A_7, देवाः सुराः A_4 **21ab**] om. **A** **21c** मुसलेन] मूशलेन A_3, मुशलेन A_4, मुषलेन A_7 **21d** ससारथिम्] A_3, समारथिं A_4A_7 **21e** °शेषांस्तदा] °शेषं ततः **A** **22a** वलस्त्य°] वलं त्य° A_3A_4, वलां त्य° A_7 **22b** सहयं] सहसा A_3A_7, सहसात् A_4 **22d** भूमिस्थश्चिच्छिदे बली] भूरिश्चि{भूरिशाद्य चि° A_7(unmetrical)}च्छेद देवली **A**

18a तमादाय] S_1S_3, समादाय Bh **18b** °महारथः] S_3Bh (em.?), °महारथ S_1 **18c** भगं] S_3**A**Bh, भगो S_1 **19b** °हसन्निव] S_3^{pc}R**A**Bh, °हसन्निवः S_1, °हसनिव S_3^{ac} (unmetrical) **19d** स्वरथं] S_3A_3Bh, स्वरथ S_1 (unmetrical) • °राव्रजत्] S_3RA_3Bh, °रात्रजम् S_1 **20a** तल्लाघ-वं] $S_1A_3A_4$Bh, त⟨दा⟩+ला+घव S_3 (unmetrical) **20ab** शौर्यम°] S_1RBh, शौर्यंम° S_3 **20b** च वीर्यताम्] conj., च वीर्यवां S_1, च वीर्यवान् S_3, सवीर्यतां Bh (conj.) **20c** दृष्ट्वा] S_1R**A**Bh, देष्टा S_3^{ac}, देष्ट्या S_3^{pc} • देवासुराः] RA_3A_7Bh, देवासुरा S_1S_3 • सर्वे] S_3R**A**Bh, सर्व्वा S_1 **20d** °त्यपूजयन्] R**A**Bh, °ति पूजयं S_1, °न्यपूजयत् S_3 **21a** लज्जया°] S_1Bh, लजया° S_3 • °विश्य] S_3R, °विष्य S_1, °विष्टः Bh (conj.?) **21c** मुसलेन ह°] S_3, मुसलै हन° S_1, मुशलेन ह° Bh (em.?) **22a** वलस्त्य°] RBh (em.?), वल त्य° S_1, वलन्त्य° S_3 **22d** °स्थश्चिच्छिदे] em., °स्थ चिच्छिदुर् S_1, °स्थःश्चिच्छिदे S_3, °स्थश्चाच्छिनद् Bh (conj.) **23a** तत] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, एत S_3^{ac} • एनं पृ°] S_3R**A**Bh, एनस्पृ° S_1

गृह्णतः कार्मुकं चास्य मुष्टिदेशे वलो ऽच्छिनत्।
पुनश्चान्यत्पुनश्चान्यत्स जग्राह धनुर्भगः॥ २४॥
मुसलं कालमूलं च सर्वघात्यनलप्रभम्।
हतो ऽसीति तमुक्त्वैव चिक्षेप वलनाशनम्॥ २५॥
तमापतन्तं मुसलं वलो दानवपुंगवः।
शरैर्विष्टम्भयामास नन्दी मृत्युं यथात्मनः॥ २६॥
अथाप्रतिहतं मत्वा मुसलं सो ऽसुरः पुनः।
धनुष्कोट्या भगं मूर्ध्नि बलवान्समताडयत्॥ २७॥
रथं च सह सूतेन गृहीत्वा कूबरे पुनः।
चिक्षेप दक्षिणामाशां वायुर्गिरिमिवार्णवे॥ २८॥
पूषा विरोचनं देवः शरैर्बहुभिराशुगैः।
विव्याध समरे क्रुद्धः स च तं प्रत्यविध्यत।
सप्तभिर्निशितैस्तीक्ष्णैरिषुभिर्मर्मभेदिभिः॥ २९॥

24cd] om. R **25ab** मुसलं कालमूलं च सर्वघात्य॰] मुषलं कालदण्डाभं रौद्रं चैवा॰ R **26a** मुसलं] मुषलं R **27b** मुसलं] मुषलं R **27c** धनुष्कोट्या] धनुःकोट्या R

24cd] om. **A** **25ab** मुसलं कालमूलं च सर्वघात्य॰] मुस{॰ष॰ A_4A_7}लं कालदण्डाभं सर्वघोरा॰ **A** **25cd**] हा हा हतो सी{सि॰ A_3A_4}त्युक्ते पि चिक्षेप च ननाद च **A** **26a** मुसलं] मुषलं $A_3A_4^{ac}$, मुशलं A_4^{pc}, मूषलं A_7 **27a** अथाप्रतिहतं] अथ च प्रहितं **A** **27b** मुसलं] मुषलं A_3A_7, मुशलं A_4 **27c** धनुष्कोट्या] A_3, धनुकोट्या A_7, धनुस्फोट्या A_4 **28c** ॰माशां] A_3A_4, ॰मासां A_7 **28d** ॰मिवार्णवे] ॰मिवान्तरे A_3A_7, ॰मिवांवरे A_4 **29a** देवः] A_7, देव A_3, देवं A_4 **29c** विव्याध] A_3, विव्याध्य A_4, विव्याधः A_7 **29e** ॰तैस्तीक्ष्णै॰] A_3A_7, ॰तैः स्तीक्ष्णै॰ A_4

24(d^3–d^6) S_1

24b मुष्टि॰] S_3R**A**, पुच्छि॰ S_1, पृष्ठ॰ Bh (conj.) • वलो] R**A**Bh, वला॰ S_1S_3 **24c** ॰श्चान्यत्पुनश्चान्यत्] S_3Bh (em.?), ॰श्चान्य पुनश्चान्य S_1 **24d** धनुर्] S_3, (धर्नु) S_1, ततो Bh (conj.) **25a** मुसलं] $S_1S_3A_3$, मुशलं Bh (em.?) **25ab** ॰मूलं च सर्वघात्य॰] em., ॰मूलन्तत्सर्व्वघात्या॰ S_1, ॰मूलं च सर्वं घान्य॰ S_3, ॰मूलं तत् सर्वघात्य॰ Bh (em.?) **25c** तमुक्त्वै॰] S_3RBh (conj.?), समुक्त्वै॰ S_1 **26a** तमा॰] S_3R**A**Bh, तामा॰ S_1 • मुसलं] S_1S_3, मुशलं Bh (em.?) **26c** शरैर्] S_1R**A**Bh, शरै S_3 **26d** मृत्युं य॰] S_3R**A**Bh, मृत्युन्य॰ S_1 **27a** अथाप्रति॰] S_1S_3R, अथ प्रति॰ Bh (conj.) **27b** मुसलं] S_1S_3, मुशलं Bh (em.?) **27c** धनुष्कोट्या] S_3A_3Bh, धनुत्कोट्या S_1 **28a** सह] S_3R**A**Bh, रथ॰ S_1 • सूतेन] S_1R**A**Bh, सूत्रेण S_3 **28c** दक्षिणामाशां] S_3RA_3A_4, दक्षिणामाषां S_1, दक्षिणस्यां स Bh (conj.) **28d** वायुर्] R**A**Bh, वायु S_1S_3 (unmetrical) • ॰मिवार्णवे] S_3RBh (conj.?), ॰मिहार्ण्णवे S_1 **29a** पूषा] S_3R**A**Bh, पूष्षा S_1 • देवः] RA_7Bh (em.?), देव S_1S_3 **29b** शरैर्] S_1R**A**Bh, शरै S_3 **29d** ॰विध्यत] S_3R**A**Bh, ॰विद्ध्यतः S_1 **29e** सप्तभिर्] S_1R**A**Bh, सप्तभि S_3 (unmetrical) • ॰तैस्तीक्ष्णै॰] S_3RA_3A_7, ॰तैर्ब्बाणै॰ S_1, ॰तैबाणै॰ Bh (typo, adding (?))

क्रुद्धः पूषा तदाकृष्य बलवान्कार्मुकं महत्।
जीवितान्तकरं घोरं युगान्तादित्यवर्चसम्।
मुमोच रिपुमुद्दिश्य हतस्त्वमिति चोचिवान्॥ ३०॥
तदापतन्तं बहुधा नदन्तं दिशश्च सर्वाः समभावयन्तम्।
उल्कास्फुलिङ्गाश्च समुद्गिरन्तं ययौ रिपुं वेगवदुन्मथन्तम्॥ ३१॥
स चाप्यवप्रुत्य महासुरेन्द्रो दृष्ट्वा तमादित्यसमानभासम्।
मत्वाविषह्यं स्वरथं विहाय वियत्समाविश्य ततो ऽवतस्थे॥ ३२॥
तत्तस्य सूतं च हयोपपन्नं महारथं सध्वजशस्त्रवर्यम्।
कृत्वाशु भस्मैव यथा हुताशनो जगाम खं दिव्यमदृश्यविग्रहम्॥ ३३॥

इति स्कन्दपुराणे पञ्चाशीतितमो ऽध्यायः॥ ८५॥

30f चोचिवान्] शोचिवान् R **31a** तदा॰] तमा॰ R **31b** सर्वाः समभावयन्तम्] सर्व्वा अवभाष-यन्तम् R **31c** ॰स्फुलिङ्गाश्च] ॰स्फुलिङ्गांश्च R **32a** ॰प्रुत्य] ॰प्लुत्य R **32b** दृष्ट्वा] R^{ac} ?, दृष्टो R^{pc} • तमा॰] तदा॰ R **32c** ॰विषह्यं स्व॰] ॰विसर्गं स R **33a** तत्तस्य सूतं च] ततो ऽस्य सूतो ऽद्य R **33b** सध्वजशस्त्रवर्यम्] सो सृजदस्त्रवर्षम् R^{pc}, से(द्ध)जशस्त्रवर्षम् R^{ac} **33c** कृत्वाशु भस्मैव] कृत्वा स्म तस्यैव R **33d** जगाम] जगन्म R • ॰मदृश्यविग्रहम्] ॰म(ह){(॰सि॰) R^{ac}}मदृश्यविग्रहः R (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

30ab] om. **A** **30f** ॰स्त्वमिति] A$_4$A$_7$, ॰स्त्वमसि A$_3$ • चोचिवान्] चावदत् **A** **31ab**] om. A$_7$ **31a** तदा॰] तमा॰ A$_3$A$_4$ **31b** सर्वाः] A$_3$, सर्वा A$_4$ **31c–33d**] om. **A** **Col.** इति स्कन्दपुराणे ऽम्बिकाखण्डे **A**±

30a क्रुद्धः] S$_3$RBh (em.?), क्रुद्ध S$_1$ • तदा॰] S$_3$R, तथा॰ S$_1$Bh **30b** बलवान्कार्मुकं] S$_1$RBh, बलवा कार्न्मुकं S$_3$ • After this Bh conjectures loss of two pādas. **30e** ॰मुद्दिश्य] R**A**Bh, ॰मुद्दिष्य S$_1$, ॰मुदिश्य S$_3$ (unmetrical) **30f** हतस्त्वमिति] S$_3$RA$_4$A$_7$Bh (conj.?), ह-स्तमिति S$_1$ (unmetrical) • चोचिवान्] conj. Bh (silently), ऊचिवां S$_1$, वादिवान् S$_3$ **31a** तदा॰] conj., तमा॰ S$_1$S$_3$Bh • नदन्तं] RA$_3$A$_4$Bh, नुदन्तं S$_1$, तदन्तं S$_3$ **31b** दिशश्च] S$_1$RA$_3$A$_4$Bh, शिशश्च S$_3$ • सर्वाः सम॰] A$_3$, सर्व्वा सम॰ S$_1$, सर्वा⟨।⟩ सम॰ S$_3$, सर्वा अव॰ Bh (conj.?) • ॰भावयन्तम्] S$_1$S$_3$A$_3$A$_4$, ॰भासयन्तम् Bh (conj.?) **31c** उल्का॰] S$_1$S$_3$R, उल्काः Bh (em.?) **31d** रिपुं वेग॰] S$_3$R, ऋपूं वेशं S$_1$ (unmetrical), रिपून् वेग॰ Bh (conj.?) • ॰दुन्मथन्तम्] R, ॰दुत्पतन्तम् S$_1$Bh (Bh adds (?)), ॰दुन्मथन्त S$_3$ **32a** ॰प्रुत्य] S$_3$, ॰प्लुत्य S$_1$Bh • महा॰] S$_3$RBh (em.?), सहा॰ S$_1$ **32b** दृष्ट्वा] S$_1$R^{ac} ? Bh, दृष्ध्या S$_3$ **32c** मत्वाविषह्यं] S$_3$Bh (conj.?), मद्वाविसह्य S$_1$ **33a** सूतं च] conj. Bh, सूताश्च S$_1$S$_3$ **33b** महारथं] S$_3$RBh (em.?), महारथां S$_1$ • सध्वजशस्त्र॰] S$_3$, सर्व्वजगस्त्र॰ S$_1$, सर्वगमस्त्र॰ Bh (conj.?) • ॰वर्यम्] em. Bh (silently), ॰वय्यं S$_1$, ॰वर्य्यं S$_3$ **33c** भस्मैव] conj., भस्मेव S$_1$Bh, भस्म्येव S$_3$ • हुताशनो] S$_1$S$_3$R, हुताशो Bh (conj.) **33d** ॰विग्रहम्] conj., ॰विग्रहेति S$_1$ (इति part of col.), ॰विग्रह इति S$_3$ (इति part of col.), ॰रूपम् Bh (conj.) **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे आध्यायः १४१ (in letter numerals) युद्ध॥ ⊙ S$_1$, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८४ (in letter numerals)॥ ⊙ S$_3$, इति स्कन्दपुराणे युद्धे पञ्चाशीतितमोध्यायः Bh

षडशीतितमो ऽध्यायः।

सनत्कुमार उवाच।
ततो दग्धे रथे खस्थो दानवः स विरोचनः।
वेगेनासिं विनिष्कृष्य स पूष्णो निशिताञ्छरान्॥ १॥
चिच्छेदापततः सर्वान्कार्मुकं चैव वीर्यवान्।
तथा चैनं पुनर्मूर्ध्नि खड्गेन समताडयत्॥ २॥
स तेन सुप्रहारेण क्षरद्रुधिरमस्तकः।
रथोपस्थे पपाताशु वृत्तोत्सव इव ध्वजः॥ ३॥
पतितं तं स दैत्येन्द्रः प्रगृह्याशु महाबलः।
चिक्षेप देवराजानं नर्दमानः पयोदवत्॥ ४॥
बलिं विव्याध मित्रश्च जत्रुदेशे शरैस्त्रिभिः।
बलिरेकेन भल्लेन तस्य चिच्छेद कार्मुकम्॥ ५॥
अथैनं पुनरन्येन हृदये समताडयत्।
स मूढो मृतकल्पश्च रथोपस्थे ससाद ह॥ ६॥

1a खस्थो] खड्गो R **1d** पूष्णो] वृष्टो R **2b** °न्कार्मुकं] °न् कार्म्मुञ् R (unmetrical) **2c** तथा] अथ R **4a** पतितं तं स दैत्येन्द्रः] परितस्थं स दैत्येन्द्रं R **4b** महाबलः] महाबलम् R **4c** °राजानं] °राजो ऽरिन् R **4d** पयोदवत्] पयोनिधिः R **5a** मित्रश्च] शक्रश्च R **5b** जत्रु°] जङ्घ° R **5d** कार्मुकम्] om. R (unmetrical)

1a दग्धे] A_4, दग्धो A_3A_7 • खस्थो] श्वस्थो A_3, श्वे थ A_4, स्वस्थौ A_7 **1c** °निष्कृष्य] A_4, °निष्कृत्य A_3, °निस्कृस्य A_7 **1d** स पूष्णो] स पूर्णान् A_3, संपूर्णान् A_4A_7 • °ताञ्छरान्] °तान् सुरान् **A** **2a–4b**] om. **A** **4cd** राजानं नर्दमानः] A_3A_4, राजानां नर्दमाणः A_7 **6a** अथैनं] तथैनं **A** • पुनरन्येन] A_3A_7, पुना{°न° A_4^{ac}}रण्येन A_4 **6c** मूढो] मूर्च्छो **A** **6d** ससाद ह] समासदत् **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.19a (f. 138[r]), 8.18b (f. 138[v]), 8.20a (f. 139[r]) and 8.19b (f. 139[v]); S_3 f. 139[r]–141[r]; R f. 158[v]–160[r]; A_3 f. 93[r]–93[v]; A_4 f. 134[r]–135[v]; A_7 f. 130[v]–131[v].

1a दग्धे रथे] S_3RA_4, दग्धे रथो S_1, दग्धरथः Bh (conj.?) **1b** विरोचनः] S_3R**A**Bh, विरोचन S_1 (visarga possibly lost) **1c** °नासिं] $S_1^{pc}S_3R$**A**Bh, °नास्मिं S_1^{ac} • °निष्कृष्य] S_1RA_4Bh, °निष्कृत्य S_3 **1d** पूष्णो] S_3Bh (em.?), पूष्णौ S_1 • °ताञ्छरान्] S_1RBh, °तान्छरान् S_3 **2a** °च्छेदापततः] S_3RBh (conj.?), °च्छेतापततं S_1 • सर्वान्] RBh (em.?), सर्व्वा S_1, सर्वा S_3 **2c** चैनं पुनर्] RBh (em.?), चैनं पुनं⟨पु⟩ S_1, चैन पुन S_3 (unmetrical) **3a** सु°] S_3RBh (em.?), स° S_1 **3c** °पाताशु] S_1RBh, °पातताशु S_3 (unmetrical) **4a** पतितं तं] conj. Bh, पतितस्थं S_1, पतितंस्तं S_3 • दैत्येन्द्रः] em. Bh (silently), दैत्येन्द्र S_1, दैत्येन्द्रो S_3 **4c** °राजानं] $S_1A_3A_4$Bh, °राजाने S_3 **4d** °र्दमानः] RA_3A_4Bh, °र्द्दमान S_1S_3 **5a** बलिं] S_3R**A**Bh, बलि S_1 • मित्रश्च] **A**Bh, शक्रश्च S_1S_3 **5b** जत्रु°] S_1**A**Bh, जक्रु° S_3 • °स्त्रिभिः] S_1R**A**Bh, °स्तृभिः S_3 **5c** बलिरे°] S_3R**A**Bh, बलिने° S_1 • भल्लेन] R**A**Bh, बल्लेन S_1, भलेन S_3 (unmetrical) **6a** अथैनं] S_1RBh, अथेनं S_3 • °रन्येन] $S_3RA_3A_7$Bh, °रेनन्ये S_1 **6b** समताडयत्] S_1R**A**Bh, समडायत् S_3 (unmetrical) **6d** ससाद ह] S_1RBh, समासदत् S_3

तं सारथिर्मृत्युभयाद्विषण्णं मित्रमास्थितम् ।
अपोवाह तदा व्यास ततो दैत्या विचुक्रुशुः ॥ ७ ॥
बाणं विव्याध वरुणः क्षुद्रकाणां शतेन ह ।
स कार्मुकशतानि स्म पञ्च बाणः प्रतापवान् ।
आकृष्य युगपत्क्रुद्धः शरांश्चिक्षेप तावतः ॥ ८ ॥
तानापतत एवाथ वरुणो लघुहस्तवान् ।
एकैकं पञ्चधा कृत्वा बाणं विव्याध पञ्चभिः ॥ ९ ॥
ततो ऽस्य कार्मुकान्सर्वान्वरुणः प्रहसन्बली ।
चिच्छेद सायकैस्तीक्ष्णैस्तदद्भुतमिवाभवत् ॥ १० ॥
अथ च्छिन्नधनुर्दैत्यस्तस्य चिक्षेप वै गदाम् ।
छिन्नां दृष्ट्वा च तां भूयो गदाः पञ्चासृजद्बली ॥ ११ ॥
स एकस्यां तदासक्तस्ता गदा नाभ्यवीक्षत ।
अवीक्षिताश्च ताः सर्वाः पेतुस्तस्य तदोपरि ॥ १२ ॥

7b मित्रमा°] मृत्युमा° R **7c** तदा] ततो R **8b** क्षुद्रकाणां] क्षुद्रकानां R **8f** तावतः] भारत R **10a** ततो ऽस्य] तस्यापि R **10b** °हसन्बली] °हसद्बली R **12ab** °सक्तस्ता गदा नाभ्यवीक्षत] शक्रस्तां गदां नाभ्यवैक्षत R **12cd** सर्वाः पेतुस्तस्य तदोपरि] सर्व्वा ज्ञातुस्तस्य ततः परम् R

7ab] om. **A** **8a** बाणं विव्याध] विव्याध बाणं **A** **8b** क्षुद्रकाणां] क्षुद्रकानां A_3, क्षुद्रकाली° A_4 A_7 • ह] च **A** **8d** बाणः] बाणान् A_3A_4, बान A_7 **8ef**] om. **A** **9ab**] om. A_7 **10b** प्रहसन्बली] प्राहनद्बलात्{°लीत् A_3} **A** **11c** छिन्नां] च्छिन्नं A_7, छिद्रं A_4, क्षिप्रं A_3 • दृष्ट्वा च] दृष्ट्वाथ A_3A_4, दृष्टाथ A_7 **11d** गदाः] A_7, गजाः A_3A_4 **12a** एकस्यां] A_3A_4, एकास्यान् A_7 **12ab** °सक्तस्ता] शक्तः ता A_7, शक्तास्ता A_3A_4 **12b** °वीक्षत] A_7, °वीक्ष्यत A_3, °वीष्यत A_4^{ac}, °वीश्यत A_4^{pc} **12cd**] om. **A**

7(c³) S_1 **9**(c¹–c²) S_3 **10**(c⁵)⟨c⁶⟩(c⁷–d¹) S_1

7a तं सारथिर्] RABh (conj.?), तन्सारथिं S_1, तं सारथि S_3 **7b** मित्रमा°] S_3, समुप° S_1Bh **7c** अपोवाह] $S_1^{pc}S_3$RABh, अपोह S_1^{ac} (unmetrical) **7d** °चुक्रुशुः] S_3RABh, °चुक्रुषुः S_1 **8a** बाणं] S_1RBh (cf. **A**), बाण S_3 • विव्याध] S_3RBh (em.?) (cf. **A**), विद्याध S_1 • वरुणः] S_1RABh, वरुण S_3 **8b** क्षुद्रकाणां] em., क्षुद्रकानां S_1S_3, पृषत्कानां Bh (conj.) **8d** बाणः] RBh (em.?), बाण S_1S_3 • प्रताप°] $S_1^{pc}S_3$RABh, पताप° S_1^{ac} **8f** तावतः] S_1Bh, तान्ततः S_3 **9c** पञ्चधा] S_3RABh, पथा S_1 (unmetrical) **9d** बाणं] S_1RABh, बाण S_3 • पञ्चभिः] S_1RABh, सप्तभिः S_3 **10ab** °कान्सर्वान्वरुणः] RABh, °कां सर्व्वां वरुणं S_1, °कान्सर्वा वरुणः S_3 **10c** चिच्छेद] S_3RABh, विच्छेद S_1 (retraced) **10cd** °स्तीक्ष्णैस्त°] S_3RABh, –ी(क्षै त°) S_1 (lower parts lost) **10d** °वाभवत्] S_3RABh, °वोद्भवत् S_1 **11ab** °धनुर्दैत्यस्त°] RABh, °धनु द्दैत्य त° S_1, °धनु दैत्यस्त° S_3 **11b** गदाम्] RABh, गदान् S_1S_3 **11c** छिन्नां दृष्ट्वा च तां] S_1RBh, च्छिन्ना दृष्ध्या च तं S_3 **11d** गदाः] RA_7Bh (em.?), गदा S_1S_3 • °सृजद्ब°] S_1RABh, °सृज्वद्ब° S_3 (unmetrical) **12a** एकस्यां] $S_3RA_3A_4$Bh, एवं स्या S_1 **12b** °स्ता गदा नाभ्यवीक्ष-त] A_7, °स्वां शदानकुलीक्षते S_1, °स्ताङ्गदानस्य वीक्षत S_3, °स्ता गदा नाभ्यवैक्षत Bh (conj.) **12c** अवीक्षिता°] S_3R, अवेक्षता° S_1, अविक्षता° Bh (conj.) **12cd** ताः सर्वाः पेतु°] S_1^{pc}Bh, ताः सर्व्वां पेतु° S_1^{ac}, ता सर्वा पितु° S_3 **12d** तदोपरि] S_3, ततोपरि S_1Bh

काचिन्मुकुटमारुह्य निपपात महीतले।
काचिच्च कार्मुकं घोरं हस्तादस्य न्यपातयत्॥ १३॥
काचिद्ध्वजं दृढं दिव्यं चिक्षेप धरणीतले।
काचिद्ध्वयांस्तदाहत्य पांसुग्रासांश्चकार ह॥ १४॥
उरस्यूरूदरे कव्यामपरास्तस्य ता गदाः।
पतत्यः सुमहाघोरा आर्तिं चक्रुर्महाभयाः॥ १५॥
एवं स तेन विरथः कृतः कृच्छ्रेण धीमता।
वरुणस्तं समुत्सृज्य जगामान्यद्रणाजिरम्॥ १६॥
यमो ऽन्धकं समासाद्य तिष्ठ तिष्ठेति चोदितः।
अन्धकस्य ततो दण्डं रथं प्रति समुत्सृजत्॥ १७॥
स रथं तस्य संचूर्णं कृत्वा शतसहस्रशः।
यमहस्तं पुनर्गत्वा तथैव समतिष्ठत॥ १८॥

13a ◦मारुह्य] ◦मादाय R **14a** ◦चिद्ध्वजं दृढं] ◦चिद्दृढं रथं R **14c** काचि◦] काश्चि◦ R • ◦स्तदा◦] ◦स्तथा◦ R **14d** पांसुग्रासांश्च◦] पांशुग्राहांश्च◦ R **15ab**] उरस्युदरकण्ठ्योस्तु परास्तस्य च ता गदाः R **15c** पतत्यः] पतन्त्यः R **15cd** सुमहाघोरा आ◦] सहसा घोराना◦ R **16a** विरथः] विबुधः R **17b** चोदितः] चोक्तवान् R **17d** समुत्सृजत्] समुत्सृजन् R

13a ◦मारुह्य] ◦मामर्घ A_3A_7, ◦मामद्य A_4^{ac}, ◦मासाद्य A_4^{pc} **13d** हस्तादस्य न्य◦] हस्तादन्यस्य A_7, हस्तदेशा न्य◦ A_3A_4 **14a** ◦चिद्ध्वजं] A_4, ◦चिद्ध्वजं A_3^{pc}, ◦चिद्ध्वजं A_3^{ac}, ◦चि(ब्ध)जं A_7 **14cd**] om. **A** **15ab** उरस्यूरूदरे कव्याम◦] उदरोरसि क{को◦ A_7}व्यां च अ◦ **A** **15c** पतत्यः] पतंत्यः A_3A_4, पतन्त्य A_7 **16a** विरथः] A_3A_4, विरथ A_7 **16c** समुत्सृज्य] A_3A_4, समुत्सृह्य A_7

13$(c^3)\langle c^4–d^1\rangle(d^2–d^4)$ S_1 **16**$(a^1–a^2, b^5–b^8)\langle c^1–d^4\rangle$ S_1

13a काचिन्] S_3R**A**Bh, काञ्चिन् S_1 • ◦मारुह्य] S_1S_3, ◦मामर्द्य Bh (em.?) **13b** निपपात] S_3R**A**Bh, निपद्यति S_1 **13c** काचिच्च] R**A**Bh, काञ्चि(च्च) S_1, काचि च S_3 (unmetrical) • कार्मुकं घोरं] R**A**Bh, कार्मुक घोरा S_3 (unmetrical) **13d** हस्तादस्य] R, ⏑̲(स्तादस्य) S_1, हस्तदस्य S_3, हस्तदेशान् Bh (em.?) **14a** काचिद्ध्वजं] S_3A_4Bh (em.?), काञ्चि भत्का S_1 • ◦ढं दिव्यं] S_3**A**Bh, ◦ढन्दिव्य S_1 **14c** ◦द्ध्वयांस्त◦] R, ◦द्रस्तां त◦ S_1, ◦द्धस्ता त◦ S_3, ◦द्रथं त◦ Bh (conj.?) **14d** ◦ग्रासांश्च◦] S_1, ◦ग्राहाश्च◦ S_3, ◦ग्रासं च◦ Bh (conj.) **15a** ◦रूदरे] S_3Bh (conj.?), ◦रूपरे S_1 **15ab** कव्यामपरास्त◦] S_3Bh (conj.?), कव्याप{◦म◦ S_1^{ac}?}मरे त◦ S_1 **15b** गदाः] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, गदा S_3^{ac} **15c** पतत्यः] S_3, पतत्य S_1, पतंत्यः Bh **15d** आर्तिं] **A**Bh, आर्त्ति S_1S_3 • चक्रुर्] S_3R**A**Bh, चक्रे S_1 • ◦भयाः] R**A**Bh, ◦भया S_1, ◦भयात् S_3 **16a** विरथः] $S_3A_3A_4$Bh, विधृत S_1 **16b** कृतः] S_3R**A**Bh, कृत S_1 **16c** समुत्सृज्य] RA_3A_4Bh, समुत्सृज S_3 **16d** ◦द्रणाजिरम्] S_1R**A**Bh, ◦द्रणाजिरे S_3 **17a** ऽन्धकं] S_3R**A**Bh, न्धक S_1 **17c** अन्धकस्य] S_3R**A**, अन्धतस्य S_1, अथ तस्य Bh (conj.) **17d** रथं प्रति] S_1R**A**Bh, रथष्प्रति S_3 **18a** संचूर्णं] S_1R**A**Bh, संचूर्ण्णं S_3 **18c** पुनर्] S_3R**A**Bh, पुन S_1 (unmetrical) **18d** ◦तिष्ठत] S_3R**A**Bh, ◦तिष्ठतः S_1

अन्धको ऽपि रथं त्यक्त्वा गदापाणिर्महाबलः ।
यमं समभिदुद्राव क्रोधाद्वह्निं समुद्गिरन् ॥ १९ ॥
स तस्य धावतो वेगात्पितृराजो यमः स्वयम् ।
दण्डेनैव गदामुग्रां भस्मसायुज्यमानयत् ॥ २० ॥
स प्रहस्य तदा चैनमुवाच प्रसभं यमः ।
भवतो धाम यदभूत्तत्ते विनिहतं मया ॥ २१ ॥
साम्प्रतं त्वामपि पुनर्नयिष्यामि स्वमालयम् ।
अहं हि सर्वलोकस्य मरणे हेतुरीश्वरः ॥ २२ ॥
मया वैरं समासाद्य क्क मे जीवन्विमोक्ष्यसे ।
अद्य त्वा निहनिष्यामि सुदृष्टं क्रियतां जगत् ॥ २३ ॥
अथवा त्वं गतः पूर्वमद्यैवान्धक मत्पुरम् ।
पुनर्द्रष्टासि तत्रैव सर्वानेतान्सुरद्विषः ॥ २४ ॥

19b °र्महाबलः] °र्म्महासुरः R **20d** भस्मसायुज्यमा°] तस्मादायुस्तमा° R **21c** यदभूत्] यद्भूतं R **22a** त्वामपि] त्वमपि R **22b** स्वमा°] यमा° R **23b** क्क मे जीवन्विमोक्ष्यसे] क्क त्वं जीव गमिष्यसि R **23c** त्वा] त्वां R **23d** सुदृष्टं] सुदृष्टः R • जगत्] जनः R **24ab** गतः पूर्वम°] गतो ऽवश्यम° R

19b °पाणि°] A_3A_4, °पानि° A_7 **19c** यमं समभिदुद्राव] अभिदु{°नु° A_7}द्राव वेगेन **A** **20d** °सायुज्य°] °सायुह्य° A_7, °साद्यद्य° A_3, °सा+य+द्य° A_4 **21b** प्रसभं] प्रहसन् **A** **21cd**] om. **A** **22b** स्वमा°] ममा° **A** **23**] om. **A** **24b** °मद्यैवान्ध°] °मद्य वान्ध° **A** **24c** °र्द्रष्टासि] °र्दृष्टासि A_3, °र्दृष्ट्वासि A_4A_7

19(a^5–a^6, d^5–d^7)⟨d^8⟩ S_1

19a ऽपि] S_3R**A**Bh, om. S_1 (unmetrical) **19b** गदा°] S_1R**A**Bh, सदा° S_3 • °पाणिर्महाबलः] A_3A_4Bh, °पाणिर्म्मबलः S_1 (unmetrical), °पाणिमहासुरः S_3 **19d** क्रोधाद्] S_1R**A**Bh, क्रोधा S_3 • °ह्निं समुद्गिरन्] S_3R**A**, °ह्निं (समुद्गि)⏑̲ S_1 (upper parts lost), °ह्निमिवोत्सृजन् Bh (conj.?) **20a** वेगात्] S_3R**A**Bh, वेगाम् S_1^{pc}, वे(सा)म् S_1^{ac} **20c** गदामुग्रां] S_1R**A**Bh, तदामुग्रा S_3 **20d** °सायुज्य°] S_3Bh (conj.?), °सायज्य° S_1 **21ab** चैनमु°] S_1R**A**Bh, वैनमु° S_3 **21b** प्रसभं] S_1RBh, प्रहस S_3 (unmetrical) **21d** °त्तत्ते] S_3, °त्तत्त S_1, °त्तते Bh (typo, em.?) • °निहतं] S_1RBh, °निहत S_3 (unmetrical) **22a** साम्प्रतं त्वा°] **A**Bh, साम्प्रतत्का° S_1, साप्रतं त्वा° S_3 **22ab** पुनर्नयिष्यामि] S_1R**A**, पुन न्नयिष्यामि S_3, पुनर्न्नेष्याम्यद्य Bh (conj.) **22b** स्वमा°] S_3Bh (em.?), स्वपा° S_1 **23a** मया वैरं] S_1RBh, यया वैर S_3 • समासाद्य] S_1RBh, समासज्य S_3 **23b** क्क मे] S_3, क्रान्ते S_1, क्कान्ते Bh (conj.) • जीवन्] em., जीवं S_1S_3Bh • °मोक्ष्यसे] em. Bh, °मोक्षसे S_1, °मोक्ष्यसि S_3 **23d** सुदृष्टं] S_3, सुदृढं S_1Bh **24ab** °वा त्वं गतः पूर्वमद्यैवा°] em., °वाद्य ग⟨(ब)⟩+ते+ बन्धं पूर्व्वं चा° S_1, °वा त्वं गतः पूर्वमद्यैवा° S_3, °वाद्य गतो वन्धं पूर्वं चा° Bh (em.) **24c** पुनर्द्रष्टासि] S_3R, अनु दुष्टासि S_1, अग्रे द्रष्टासि Bh (conj.?)

सनत्कुमार उवाच।
अथैवंवादिनं युद्धे निर्भीरन्धकदानवः।
उवाच तं यमं क्रुद्धं क्रोधाद्दीप्तानलेक्षणः॥ २५॥
हिरण्याक्षसुतो दृप्त अन्धको ऽस्मि सुरान्तकः।
महायोगबलोपेतो नास्मि प्राकृतदानवः॥ २६॥
अङ्गाद्येन समुत्कृत्य भागान्मांसस्य कार्षिकान्।
संवत्सरशतान्यष्टौ पञ्च चैव हुतो ऽनलः॥ २७॥
तुष्टो ब्रह्मा ददौ यस्य सदैवामरतां शुभाम्।
सो ऽहं नाम्ना महासत्त्वो मृत्युस्तव न संशयः॥ २८॥
न त्वं मम कृतो मृत्युः सिंहस्येव वने शशः।
अहं तु भविता मृत्युस्तव नास्त्यत्र संशयः॥ २९॥
अद्य त्वाहं दुरात्मानं सर्वलोकभयंकरम्।
हत्वा श्रेयो विधास्यामि त्रैलोक्यस्येति मे मतिः॥ ३०॥
देवानां च भवान्नित्यं हन्तव्यो विप्रिये स्थितः।
तेषामपि प्रियं हृद्यं भविष्यति हते त्वयि॥ ३१॥

25a अथैवं°] तथैवं° R **25b** निर्भीर°] विभीर° R **25c** क्रुद्धं] क्रुद्धः R **25d** क्रोधाद्] कोपाद् R **26ab** दृप्त अन्धको] दृप्तो ह्यन्धको R **27a** समुत्कृत्य] समुत्कृष्य R **27d** हुतो ऽनलः] ततो यम R **28c** सो ऽहं नाम्ना] सो ऽन्धको ऽस्मि R **29a** कृतो] मतो R **30a** त्वाहं दु°] त्वां तद्दु° R **30c** श्रेयो विधास्यामि] भयं प्रदास्यामि R **31c** हृद्यं] कृत्यं R

25b निर्भीरन्धक°] गी{गा° A_3}र्भिरंधक° A_3A_4, गीभिर्व्वन्धन° A_7 **25d** क्रोधाद्दीप्ता°] क्रोधा{°ध° A_3A_4}दीप्ता° **A** **26ab** दृप्त अन्धको ऽस्मि सुरान्तकः] ज्येष्ठो{ह्येष्ठो A_7, ह्येष्टो A_4} ह्यन्धको सुरसत्तमः **A** **27a** अङ्गाद्येन] अङ्गान्येव **A** **27b** भागान्मांसस्य कार्षिकान्] भागास्मांसम्य कर्षितां A_7, भागास्माः सम्यगर्पितं A_3A_4 **27d** हुतो ऽनलः] शतानि{°लि° A_7}लः **A** **28b** सदैवा°] A_3A_7, शदैवा° A_4 **28cd** नाम्ना महासत्त्वो मृत्युस्तव] नाम महानन्दो गृह्यस्त{°स° A_7}व **A** **29a** मृत्युः] A_3A_4, मृत्यु A_7 **29b** वने] वधे **A** **29cd** मृत्युस्तव] A_3A_4, मृत्यु भव A_7 **30ab**] om. **A** **30c** विधास्यामि] A_3A_7, विधिष्यामि A_4 **30d** मतिः] A_3A_4, मति A_7 **31b** हन्तव्यो] हन्तव्ये **A** **31c** हृद्यं] कृत्यं **A**

25a अथैवं°] S_1**A**Bh, अथेनं S_3 • °वादिनं युद्धे] S_3R**A**Bh, बलिनां यद्धे S_1 **25b** निर्भीर°] em., ह्यभीता° S_1, निभीर° S_3, ह्यभीतो Bh (em.) • °दानवः] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, °दानव S_1^{ac} **25d** क्रोधाद्दीप्ता°] em. Bh (silently), क्रोधादीप्ता° S_1S_3 **27b** कार्षिकान्] S_1RBh, कार्षिकं S_3 **27d** चैव] S_3R**A**Bh, देव S_1 **28b** सदैवा°] S_1RA_3A_7Bh, सदोवा° S_3 • शुभाम्] S_1R**A**Bh, शुभा S_3 **28c** सो ऽहं] S_1**A**Bh, सो ह S_3 **28d** मृत्युस्तव] R, मृत्युत्सव स S_1 (unmetrical), मृत्यु तव S_3, मृत्यूत्सेधो Bh (conj., in a note Bh suggests मृत्युस्तव) **29a** मृत्युः] S_1RA_3A_4Bh, मृत्यु S_3 **29b** सिंहस्येव] R**A**Bh, सिंहस्यैव S_1, सिङ्हस्यैव S_3 **29cd** मृत्युस्तव] S_3RA_3A_4Bh, मृत्यु तव S_1 **29d** नास्त्यत्र] S_3R**A**Bh, नास्त्यन S_1 **30a** दुरात्मानं] S_3Bh (conj.) (cf. R), सु{स° S_1^{ac}}रात्मानं S_1 **30c** विधास्यामि] A_3A_7Bh, भिधास्यामि S_1S_3 **30d** °स्येति] S_1R**A**Bh, °स्यैति S_3 • मतिः] RA_3A_4Bh, मति S_1S_3 **31c** प्रियं] S_1S_3R**A**, प्रियो Bh (conj.?) • हृद्यं] em., हृद्य S_1S_3, ह्यद्य Bh (conj.?) **31d** हते] S_1R**A**Bh, नते S_3

न त्वयासादितं पूर्वं हरता जीवितानि ह।
किंचिद्भूतं महद्भूतं तेन त्वं निर्भयः सदा॥ ३२॥
देवास्तव भयाद्भीता अशक्तास्त्वद्वधे ततः।
अमृतादीनि लिप्सन्ति पूजयन्ति सदा च ते॥ ३३॥
अद्य त्वयि हते क्रूरे निर्द्वन्द्वास्ते ऽपि सासुराः।
अमृतेन यथा प्रीतिं करिष्यन्ति न संशयः॥ ३४॥
अद्य गर्वं च दर्पं च योगमाहात्म्यमेव च।
प्राणैः सहैव देहात्ते नाशयिष्यामि सर्वशः॥ ३५॥
सनत्कुमार उवाच।
स एवमसुरेन्द्रेण तर्जितो भास्करात्मजः।
दण्डेनासुरशार्दूलमुत्तमाङ्गे ऽभ्यताडयत्॥ ३६॥
कालश्च किंकरेणैव हृदये समताडयत्।
मृत्युश्चाशनिना क्षिप्रं शिरस्येव व्यताडयत्॥ ३७॥
कण्ठे च नियतिस्तस्य पाशं चिक्षेप दारुणम्।
कृतान्तः परिघेनैनं गण्डदेशे समाहनत्॥ ३८॥

32a °सादितं] विदितं R **33a** °स्त्वद्वधे ततः] °स्तद्वधेः R (unmetrical) **34a** क्रूरे] कूरे R **34c** अमृतेन] अमृते अमृतेन R (unmetrical) **34d** करिष्यन्ति] गमिष्यन्ति R **35a** गर्वं च दर्पं च] दर्पञ्च गर्व्वञ्च R **35c** देहात्ते] देवास्ते R **36d** ऽभ्यताडयत्] व्यताडयत् R **37ab**] om. R **37d** °स्येव] °स्येनं R **38d** समाहनत्] R^{pc}, व्यताडयत् R^{ac}

32b ह] A$_7$, हि A$_3$A$_4$ **32c–33b**] om. **A** **33c** लिप्सन्ति] A$_7$, लिप्यंति A$_3$A$_4$ **34b** निर्द्वन्द्वा°] A$_3$, निर्द्वंदा° A$_4$, निद्वन्दा° A$_7$ • सासुराः] A$_7$, सायुवाः A$_3$, सायुचाः A$_4$ **34d** करिष्यन्ति न] A$_7$, न करिष्यंति A$_3$A$_4$ **35b** योगमाहा°] योगं मा{म° A$_4$}हा° **A** **35c** देहात्ते] देहांस्ते **A** **36ab** °रेन्द्रेण तर्जितो भास्करात्मजः] A$_3$A$_4$, °रेन्द्रो गर्जितो भास्करात्मनः A$_7$ (unmetrical) **37ab**] om. **A** **37d** शिरस्येव] A$_3$, सिरस्येवं A$_4$A$_7$ **38–54**] om. **A**

32b ह] S$_3$RA$_7$, हि S$_1$Bh **32c** °द्भूतं महद्भूतं] S$_3$RBh (conj.?), °द्भूतमहं भूतं S$_1$ **33a** भयाद्] S$_3$RBh (em.?), भया S$_1$ **33b** अशक्ता°] S$_1$S$_3$R, अशक्त° Bh (typo) • ततः] S$_1$Bh, तत S$_3^{ac}$, तव S$_3^{pc}$ **33c** लिप्सन्ति] S$_1$RA$_7$Bh, लप्स्यन्ति S$_3$ **34a** त्वयि] S$_1^{pc}$S$_3$R**A**Bh, त्व⟨ह⟩+यि+ S$_1$ **34b** निर्द्वन्द्वा°] S$_1$RA$_3$Bh, निर्द्वन्दा° S$_3$ • सासुराः] S$_3$RA$_7$, सागरा S$_1$, सामरात् Bh (conj.?) **34c** यथा] S$_1$R**A**, विना S$_3$, तथा Bh (conj.) • प्रीतिं] R**A**Bh, प्रीति S$_1$S$_3$ **34d** न] S$_3$RA$_7$Bh (conj.?), स S$_1$ **35a** दर्पं च] S$_1$**A**Bh, दपञ्च S$_3$ (unmetrical) **35b** °माहात्म्यमेव] S$_3$RA$_3$A$_7$Bh, °माहात्म्य एव S$_1$ **35c** प्राणैः] R**A**Bh, प्राणै S$_1$S$_3$ • देहात्ते] S$_1$ (or °न्ते), देहा-त्तैर् S$_3$ (or °न्तैर्), देहान्ते Bh **36b** तर्जितो भास्करात्मजः] S$_3$RA$_3$A$_4$Bh, वर्जितो भास्करात्मज S$_1$ **36d** °मुत्तमाङ्गे] S$_3$R**A**Bh, °मुत्तमागे S$_1$ (anusvāra possibly lost) • ऽभ्यताडयत्] **A**Bh, स्य शातयत् S$_1^{pc}$, (भ्य)शातयत् S$_1^{ac}$, न्यताडयत् S$_3$ **37a** °श्च किंकरे°] S$_1$, °श्चङ्किकरे° S$_3$, °श्च तं करे° Bh (conj.) **37d** °स्येव व्य°] A$_3$, °स्यैवाभ्य° S$_1^{pc}$, °स्यैवाभ° S$_1^{ac}$, °स्यैव व्य° S$_3$, °स्येवाभ्य° Bh (em.?) • °ताडयत्] S$_1^{pc}$S$_3$R**A**Bh, °ताडयन् S$_1^{ac}$ **38a** कण्ठे] S$_1$RBh, कण्ठै S$_3$ **38b** चिक्षेप] S$_1$RBh, विक्षेप S$_3$ **38c** कृतान्तः] S$_3$RBh (em.?), कृतान्त S$_1$ • °नैनं] S$_3$R, °नैव S$_1$Bh **38d** गण्ड°] S$_1^{pc}$S$_3$RBh, ग(ण्ठ°) S$_1^{ac}$

स तैरमोघैर्याम्यैश्च प्रहतो ऽन्धकदानवः।
पुष्पवृष्ट्या यथा कश्चिन्नार्तिमानभवत्तदा॥ ३९॥
न पाशास्तस्य लीयन्ते दण्डो वा परिघो ऽपि वा।
अन्यानि चास्य तीव्राणि न दुःखाय भवन्त्युत॥ ४०॥
ततः सर्वैस्तदोत्क्रुष्टं दानवैः सर्वतोदिशम्।
अवाद्यन्त च तूर्याणि मुमुदे चान्धको भृशम्॥ ४१॥
स तेषां तुष्टिशब्देन मदवीर्यसमीरितः।
विनद्याम्बुदवद्व्यास यममेवाभिदुद्रुवे॥ ४२॥
स गत्वा तस्य वेगेन हन्यमानो ऽपि किंकरैः।
आजघान महावेगो मुष्टिनोरसि तं यमम्।
पुण्ड्रं च महिषं तस्य शिरस्यभ्यहनत्पदा॥ ४३॥
तावुभौ विह्वलौ तत्र भ्रमित्वा किंचिदन्तरम्।
हित्वान्धकं ततस्तूर्णं ययतुर्मुनिसत्तम॥ ४४॥
जयन्तश्चेल्वलं प्राप्य विव्याध दशभिः शरैः।
तस्येल्वलश्चकर्ताशु ध्वजं रत्नविभूषितम्।
हयानां चैव योक्त्राणि प्रतोदं चैव काञ्चनम्॥ ४५॥

40a पाशास्तस्य लीयन्ते] मांसास्तस्य नीयन्ते R **41a** सर्वैस्तदो°] सर्व्वे तथो° R^{pc}, सर्व्वे समु° R^{ac} **41b** दानवैः] दानवाः R **42a** तुष्टि°] तूर्य्य° R **42b** °वीर्य°] °वीर्य्यं R **43c** महावेगो] महावेगान् R **43e** महिषं त°] महिषस्त° R **43f** °स्यभ्यहनत्पदा] °स्यभिहतं पदं R **44b** °दन्तरम्] °दातुरौ R **44d** ययतुर्] पेततुर् R **45a** °श्चेल्वलं] °श्चेल्ललं R **45c** तस्येल्वल°] तस्येल्लल° R

40(c^4) S_1, (c^3–c^7) S_3 **43**⟨c^1–c^2⟩(c^3–c^6) S_3 **44**(d^6) S_1

39a तैर°] S_3RBh (em.?), तेर° S_1 • °र्याम्यैश्च] S_3R, °र्यामैश्च S_1Bh **39c** कश्चिन्] RBh (em.?), कश्चि S_1S_3 **39d** °भवत्तदा] S_3R, °भवं तथा S_1, °भवत्तथा Bh (em.) **40b** दण्डो] RBh (em.?), दण्डं S_1, दण्डे S_3 **40d** °न्त्युत] S_1RBh, °न्त्युतः S_3 **41a** °तः सर्वैस्त°] conj. Bh (silently), °तस्सर्व्वे त° S_1, °तः सर्वे त° S_3 **41b** दानवैः] S_3Bh (em.?), दानवै S_1 **41d** चान्धको] RBh (em.?), चान्धका S_1, वान्धको S_3 **42b** मद°] S_1RBh, महा° S_3 **42c** °द्या-म्बुद°] RBh (em.?), °द्यांबद° S_1 (bottom of ब lost), °द्यास्तुद° S_3 **43a** गत्वा तस्य] S_1RBh, गत्वास्तस्य S_3 **43e** पुण्ड्रं च] S_3R, पुण्डश्च S_1, पुनश्च Bh (conj.) • महिषं त°] S_3Bh (conj.), महिषस्त° S_1 **43f** शिरस्यभ्य°] S_1, शिरसाभ्य° S_3, शिरस्यभि° Bh (typo?) • °त्पदा] S_1Bh, °त्तदा S_3 **44c** हित्वान्धकं ततस्तू°] RBh (conj.), भित्वान्धकस्ततस्तू° S_1, हत्वान्धकस्तत्रस्तू° S_3 **44d** ययतुर्] em. Bh (silently), ययतु S_1 (unmetrical), यंयतुर् S_3 • °सत्तम] RBh (em.?), (°स)त्तमः S_1, °सत्तमः S_3 **45a** °श्चेल्वलं] S_3Bh (conj.?), °श्चैश्वलौ S_1 **45b** दशभिः] S_1RBh, दशभि S_3 (unmetrical) **45c** °श्चकर्ताशु] S_3RBh (conj.?), °स्य कर्त्तासु S_1 **45d** ध्वजं] S_1RBh, ध्वज S_3 **45e** हयानां] S_3RBh (em.?), हयाणां S_1 **45f** प्रतोदं] S_1RBh, प्रतोद S_3 (unmetrical)

विना योक्त्रैर्हयास्तस्य रथं त्यक्त्वा समुद्धताः।
नाना विजग्मुर्हेषन्तो जयन्तो विरथो ऽभवत्॥ ४६॥
स रथं संपरित्यज्य भूस्थः शक्रात्मजः प्रभुः।
इल्वलस्य हयान्सूतं ध्वजं चैव न्यपातयत्॥ ४७॥
तावुभौ विरथौ भूत्वा अन्योन्यविजयैषिणौ।
अविध्येतां तदान्यस्य कार्मुकं सायकैः शितैः॥ ४८॥
परस्परविनिर्मुक्तानुभौ संवार्य सायकान्।
अस्त्रैरस्त्राणि संवार्य नेदतुः सागराविव॥ ४९॥
अथ शक्रसुतः श्रीमाँल्लब्ध्वा तस्य तदान्तरम्।
धनुश्चिच्छेद भल्लेन ननाद च पुनः पुनः॥ ५०॥
स विकृत्तधनुर्दैत्यः खड्गं दीप्तानलप्रभम्।
भ्रामयित्वा विचिक्षेप तमप्यस्याच्छिनत्तदा॥ ५१॥
गृहीत्वाथास्य पतितां गदां हेमविभूषिताम्।
भ्रामयित्वा तु चिक्षेप सा प्रदुद्राव वेगवत्॥ ५२॥

46a योक्त्रैर्] ∘योक्त्रं R **46c** नाना विजग्मुर्] जग्मुर्द्दिशस्ते R **47a** सं∘] स्वं R **47d** ध्वजं चैव] ध्वजञ्चै R (unmetrical) **48c** अविध्येतां तदान्यस्य] अविध्यातां तदा यस्य R **48d** सायकैः शितैः] निशितैः शरैः R **49ab** ∘र्मुक्तानुभौ] ∘र्मुक्तावुभौ R **49c** संवार्य] सन्धाय R **50b** तदान्तरम्] तदन्तरम् R **50d** ननाद] नदते R **51a** विकृत्त∘] निकृत्त∘ R **51c** ∘यित्वा वि∘] ∘यित्वाशु R **52a** ∘त्वाथास्य] ∘त्वा पूर्व्व∘ R **52b** ∘विभूषिताम्] ∘परिष्कृताम् R

48(a^4–a^8) S_1 **49**(a^1–a^2) S_1 **50**(d^8) S_1 **52**(a^3–a^4) S_1

46a विना योक्त्रैर्] S_3Bh (em.?), विन योक्त्रै S_1 **46b** समुद्धताः] RBh (em.?), समुद्धता S_1S_3 **46c** नाना] S_1, हया S_3, लाना Bh (conj.) • ∘जग्मुर्हेषन्तो] em. Bh (silently), ∘जग्मु हेष{∘श∘ S_1^{ac}}न्तो S_1, ∘जग्मु हषन्तो S_3 **47a** सं∘] S_1Bh, स S_3 **47b** शक्रात्मजः] S_3RBh (em.?), शाक्रात्मजः S_1^{ac}, शक्रात्मजाः S_1^{pc} **47d** न्यपातयत्] S_3RBh (conj.), व्यपातयत् S_1 **48a** तावुभौ] S_1S_3R, अथोभौ Bh (conj.) **48ab** भूत्वा अ∘] R, (भत्वा) ह्य∘ S_1 (bottoms lost), भूस्थव∘ S_3, भूत्वा ह्य∘ Bh (em.?) **48c** ∘दान्यस्य] conj., ∘दा यस्य S_1S_3Bh **48d** कार्मुकं] S_3R, कार्मुके S_1Bh • शितैः] S_1Bh, शतैः S_3 **49ab** ∘र्मुक्तानुभौ] conj. Bh, ∘र्मुत्कावुभौ S_1, ∘र्मुक्तावुभौ S_3 **49c** अस्त्रैर∘] S_3RBh (em.?), अस्त्रेर∘ S_1 **49d** नेदतुः] RBh (conj.?), नदतुः $S_1S_3^{pc}$, नदतु S_3^{ac} (unmetrical) • सागराविव] S_1RBh, सागरा इव S_3 **50ab** ∘माँल्लब्ध्वा त∘] RBh (em.?), ∘मां लब्धा त∘ S_1, ∘मा लब्धास्त∘ S_3 **50c** धनुश्चि∘] RBh (em.?), धनु चि∘ S_1^{pc}, धनु च्छि∘ $S_1^{ac}S_3$ • भल्लेन] S_1RBh, भलेन S_3 (unmetrical) **51a** विकृत्त∘] conj. Bh (silently), विकृत्य S_1, चिकृत्त∘ S_3 • ∘धनुर्दैत्यः] RBh (em.?), धनु द्दैत्य S_1, ∘धनु दैत्यः S_3 (unmetrical) **51b** खड्गं] R, खद्गं S_1, खड्गां S_3, थड्गं Bh (typo, em.?) • ∘प्रभम्] S_1RBh, ∘प्रभा S_3 **51c** भ्रामयित्वा] $S_1^{pc}S_3$RBh, भ्रामयत्वा S_1^{ac} **51d** तमप्यस्या∘] S_3RBh (conj.), ततःस्तस्या∘ S_1 **52a** ∘त्वाथास्य] S_3, (∘त्वान्य)स्य S_1^{pc}, (∘त्वा ⌣ा)स्य S_1^{ac}, ∘त्वान्यस्य Bh **52b** ∘भूषिताम्] S_1Bh, ∘भूषितान् S_3 **52c** सा प्र∘] S_3R, साप∘ S_1Bh

स यावत्तां गदां घोरां शरैः संनतपर्वभिः।
विचिच्छेद दितेः पुत्रस्तावदस्याच्छिनद्धनुः॥ ५३॥
अथ यावन्न निस्त्रिंशं जग्राहादितिनन्दनः।
तावदेनं पदा दैत्यो वामेनोरस्यताडयत्॥ ५४॥
तमेव तस्य जग्राह पादं तु स महाबलः।
जयन्तो ऽभ्रामयच्चैनं नर्दमानो यथाम्बुदः॥ ५५॥
ततो हाहाकृतमभूदसुराणां बले महत्।
यात त्रायत दैत्येन्द्रमिल्वलं शीघ्रमित्युत॥ ५६॥
देवानां सिंहनादाश्च शङ्खशब्दाश्च पुष्कलाः।
तूर्याणि चाप्यवाद्यन्त साधु साध्विति चाभवत्॥ ५७॥
जयन्तो ऽपि यथा चक्रं विधाता बलवांस्तथा।
भ्रामयामास तं दैत्यं युगान्ताम्बुदवन्नदन्॥ ५८॥
अथ स्वयं हिरण्याक्षः सो ऽन्धको बलिरेव च।
बाणो ऽथ विप्रचित्तिश्च शम्बरो ऽथ विरोचनः॥ ५९॥

53a स यावत्] सो पीडयत् R **53c** विचिच्छेद] न चिच्छेद R **54b** ॰हादिति॰] ॰ह दिति॰ R **54cd** पदा दैत्यो वामेनो॰] यदा दैत्यं बाणेनो॰ R **56c** यात त्रायत] अपातयत R **56cd** ॰न्द्रमिल्वलं] ॰न्द्रं निःस्वनं R **57c** चाप्य॰] तान्य॰ R **58a** चक्रं] चन्द्रं R **59d** ऽथ] ऽनु R

55a ॰व तस्य] ॰वाभ्येत्य A_3, ॰वाभेत्य A_4A_7 **55c** ऽभ्रामयच्चै॰] A_3A_4, भ्रामच्चै॰ A_7 (unmetrical) **55d** नर्दमानो] A_3A_4, मर्दमाणो A_7 **56b** ॰णां बले म॰] ॰णां बलैर्म॰ A_3A_4, णांम्वनैर्म्म॰ A_7 **56d** ॰मिल्वलं] ॰मन्धकं **A** • ॰मित्युत] A_3A_7, ॰मित्युतः A_4 **57a** ॰नादाश्च] ॰नादश्च **A** **57b** पुष्कलाः] A_3A_7, पुष्कलः A_4 **57c** तूर्याणि] A_3A_4, तूर्य्यानि A_7 • ॰वाद्यन्त] ॰वादन्त **A** **58a** यथा] तथा **A** **58a^7–59c^3**] om. A_4^{ac}, A_4^{pc} is written i.m., but due to loss of its upper half in the photocopy at our disposal the reading is supplied from A_5 (f. 167^r). **59b** सो ऽन्धको] A_5A_7, सो धको A_3 **59d** शम्बरो] A_4^{pc}, संबरो $A_3A_4^{ac}A_7$

53(d^6–d^8) S_1 **54**(a^1–a^4)⟨a^5–a^6⟩ S_1

53b शरैः] S_3RBh (em.?), शरै S_1 **53c** विचिच्छेद] S_1Bh, न चिच्छेद S_3 **53cd** दितेः पुत्रस्ता॰] S_1^{pc}RBh, दिते पुत्रः ता॰ S_1^{ac}, दितेः पुत्रं ता॰ S_3 **53d** ॰च्छिनद्धनुः] RBh (conj.?), ॰च्छि(न धन)ः S_1 (upper parts lost, unmetrical), ॰च्छिन्नद्धनुः S_3 (unmetrical) **54a** यावन्न] R, (याता) ˘ S_1 (upper parts lost), याव न S_3 (unmetrical), यावत्स Bh (conj.?) • निस्त्रिंशं] RBh (conj.?), –स्त्रिंश S_1, निस्त्रिंश S_3 **54b** ॰हादिति॰] S_1Bh, ॰ह दिति॰ S_3 **54d** वामेनो॰] S_1Bh, वानेनो॰ S_3^{pc}, वाने(मा॰) S_3^{ac} **55b** तु स] S_1S_3R**A**, स च Bh (conj.) • महाबलः] S_3R**A**Bh, मभाबलः S_1 **55c** ॰यच्चैनं] S_1RA_3A_4Bh, ॰य चैन S_3 (unmetrical) **55d** नर्दमानो] S_3RA_3A_4Bh, नत्तमानो S_1 • यथाम्बुदः] S_1R**A**Bh, यथांबुदुः S_3 **56a** हाहा॰] S_3R**A**Bh, हा॰ S_1 (unmetrical) **56b** महत्] S_1RBh, वहन् S_3 **56d** ॰मित्युत] S_1RA_3A_7Bh, ॰मित्युतः S_3 **57a** ॰नादाश्च] S_3RBh (em.?), ॰नादाच्च S_1 **57b** ॰शब्दाश्च] S_3R**A**Bh, ॰शब्दश्च S_1 • पुष्कलाः] S_3RA_3A_7Bh, पुष्कला S_1 **57c** तूर्याणि] S_3RA_3A_4Bh, तूर्यानि S_1 • ॰वाद्यन्त] S_3RBh (conj.?), ॰वादन्त S_1 **58a** चक्रं] S_1**A**Bh, चक्रे S_3 **58b** ॰वांस्तथा] S_3R**A**, ॰वांस्तदा S_1Bh **58c** तं दैत्यं] S_1R**A**, तन्दैत्य S_3, दैत्येन्द्रं Bh (conj.?) **58d** युगान्ता॰] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, यथान्ता॰ S_3^{ac} **59a** हिरण्याक्षः] R**A**Bh, हिरण्याक्ष S_1S_3 **59b** सो ऽन्धको] S_3RA_5A_7Bh (em.?), सोंध्वको S_1 **59c** बाणो] S_1R**A**Bh, बाणे S_3

कालकेयाश्च ते दैत्याः पौलोमाः सिंहिकासुताः ।
निवातकवचाश्चैनं समन्तात्पर्यवारयन् ॥ ६० ॥
स तैः शरैर्गदाभिश्च परिघैर्दीर्घवेधनैः ।
अन्यैश्च बहुभिश्चित्रैरायुधैः प्रहतो भृशम् ॥ ६१ ॥
स हन्यमानस्तं देवो जयन्तः शक्रनन्दनः ।
हिरण्याक्षोपरि क्षिप्त्वा प्राद्रवद्येन देवताः ॥ ६२ ॥

इति स्कन्दपुराणे षडशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८६ ॥

60c ॰श्चैनं] ॰श्चैव R **61a** स तैः] शितैः R **62a** स हन्यमानस्तं] हन्यमानं तदा R **62c** हिरण्याक्षोपरि] हिरण्याक्षं परि॰ R **62d** ॰द्रवद्येन देवताः] ॰द्रवन् देवतैः सह R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

60c ॰कवचाश्चै॰] A_3A_4, ॰कवचाच्चै॰ A_7 **61a** स तैः] शितैः A_3A_7, सितैः A_4 **61b** ॰घैर्दीर्घ॰] A_3, ॰घै दीर्घ॰ A_7, ॰घैर्व्वद॰ A_4^{pc}, ॰घै दी॰ A_4^{ac} (unmetrical) **61cd** बहुभिश्चित्रैरा॰] A_4A_7, विविधैश्चित्रैश्चा॰ A_3 **61d** प्रहतो] प्रयतो **A** **62a** स हन्यमानस्तं] हन्यमानं तदा **A** **62c** क्षिप्त्वा] $A_3A_7^{pc}$, क्षिप्ता $A_4A_7^{ac}$ **Col.** इति{इति श्री॰ A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहितायामम्बिकाखण्डे जयन्तमुषलविग्रहो{जयंतः शक्रनंद॰ A_4 (cf. 62b)} नामाध्यायः **A**±

62(c[6]) S_1

60a ते दैत्याः] R**A**Bh, ते दैत्या S_1, दैत्यो S_3 (unmetrical) **60b** पौलोमाः] R**A**Bh, पौलोमा S_1S_3 • सिंहिका॰] S_3R**A**Bh, सिंहका॰ S_1 **60c** ॰श्चैनं] $S_1A_3A_4$Bh, ॰श्चैन S_3 **60d** समन्तात्पर्यवारयन्] S_3R**A**Bh, समन्ता पर्यवारयत् S_1 **61a** शरैर्] S_3R**A**Bh, शरै S_1 **61b** ॰घैर्दीर्घ॰] RA_3, ॰घै दीर्घ॰ S_1S_3, ॰घैर्दीघ॰ Bh (typo) **61c** बहुभि॰] $S_1^{pc}S_3$RA_4A_7Bh, बहु॰ S_1^{ac} (unmetrical) **61d** ॰रायुधैः] S_3RA_4A_7Bh (em.?), ॰राहुतै S_1 **62c** हिरण्याक्षोपरि] S_3**A**, हिरण्याक्षपर्- S_1, हिरण्याक्षपथे Bh (conj.?) • क्षिप्त्वा] S_3^{pc}R$A_3A_7^{pc}$Bh, क्षिप्ताः S_1, क्षिप्ता S_3^{ac} **62d** देवताः] **A** Bh, देवता $S_1^{ac}S_3$, देवता इति S_1^{pc} (इति part of col.) **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आध्यायः १४२ (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८६ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे षडशीतितमोध्यायः Bh

सप्ताशीतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
मयश्चन्द्रमसं देवमर्दयत्क्रोधमूर्छितः ।
शरैराशीविषाकारैर्नर्दमान इवाम्बुदः ॥ १ ॥
तस्यास्यतस्ततो बाणैश्चन्द्रमाः प्रहसन्निव ।
एकैकं सप्तधा कृत्वा मयं विव्याध पञ्चभिः ॥ २ ॥
तत एनं पृषत्केन ललाटे समविध्यत ।
जहास च पुनर्देवस्तस्य लज्जां समादधत् ॥ ३ ॥
स तस्य हसतः शीघ्रं ललाटं कङ्कपत्रिणा ।
विव्याध भृशमायस्तो यथा विघ्नो यतव्रतम् ॥ ४ ॥
ततो ऽस्य देव उद्दिश्य ध्वजं चिच्छेद नादयन् ।
चक्ररक्षांश्च निशितैरनयद्यमसादनम् ॥ ५ ॥

2b °श्चन्द्रमाः] °श्चन्द्रमा R **4b** ललाटं] ललाटे R • °पत्रिणा] °पपत्रिभिः R (unmetrical) **4c** °मायस्तो] °मायस्तैर् R **4d** विघ्नो यतव्रतम्] चन्द्रो यतव्रतः R **5a** देव उ°] दैवमु° R **5b** नादयन्] सायकं R

1a मयश्चन्द्र°] A_3A_4, मुमुचन्द्र° A_7 **1b** °मर्दयत्] A_3A_7, °मर्दयन् A_4 **2ab**] om. **A** **3a** पृषत्केन] A_4, पृषत्क्केन A_3, पृष्णकेन A_7 **3b** °विध्यत] A_3A_7, °विध्यतः A_4 **3c** च] स **A** **3d** लज्जां] A_4, लज्जा A_3A_7 • समादधत्] समादयत् **A** **4a** हसतः] महतः **A** **4b** ललाटं] ललाटे **A** **4c** °मायस्तो] A_3, °मायस्थो A_4A_7 **4d** विघ्नो] A_3A_7, वीघ्नो A_4 **5a** देव उ°] देवमु° **A** **5b** नादयन्] दानवः **A** **5c** चक्र°] पाद° **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.19b (f. 139^v), 2.16a (f. 140^r), 2.15b (f. 140^v) and 8.22a (f. 141^r); S_3 f. 141^r–142^r; R f. 160^r–161^r; A_3 f. 93^v–94^v; A_4 f. 135^v–137^r; A_7 f. 131^v–133^r.
3(d^8) S_1

1a मयश्च°] $S_1RA_3A_4Bh$, यमश्च° S_3 **1ab** °वमर्दयत्] RA_3A_7, °वमर्द्दयं S_1, °वंमार्द्द{°र्द° S_3^{ac}}यत् S_3, °वमार्दयत् Bh (em.) **1c** °विषाकारैर्°] RABh, °विशाकारै S_1S_3 **1d** °न इवा-म्बु°] S_1S_3**RA**, °नो यथाम्बु° Bh (conj.) **2ab** बाणैश्चन्द्रमाः] em., °बाणै चन्द्रमा S_1, °बाणैश्चन्द्रमा S_3, बाणान् चन्द्रमाः Bh (conj.) **2c** एकैकं] S_1R**A**Bh, एकैक S_3 **2d** विव्याध] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, विद्याध S_1^{ac} • पञ्चभिः] S_1R**A**Bh, सप्तभिः S_3 **3a** एनं] S_3R**A**Bh, धनं S_1 **3b** °विध्यत] $S_3RA_3A_7Bh$, °विद्ध्यतः S_1^{pc}, °विद्यतः S_1^{ac} **3cd** पुनर्देवस्त°] R**A**Bh, पुनर्द्देवा त° S_1, पुन देवस्त° S_3 (unmetrical) **3d** लज्जां] RA_4Bh (em.?), लजां S_1S_3 (unmetrical) • समादधत्] RBh (em.?), समाद(ध) S_1, समाध⟨ध⟩त् S_3 (S_3^{pc} unmetrical) **4a** हसतः] RBh (conj.?), सहत S_1 (unmetrical), सहतः S_3 **4b** ललाटं] S_1S_3, ललाटे Bh • कङ्कपत्रिणा] **A**Bh, कंकपत्रिणाः S_1, कङ्कात्त्रिका S_3 (unmetrical) **4c** भृशमा°] S_3R**A**Bh, भृषमा° S_1 **4d** विघ्नो] $S_1^{pc}S_3A_3A_7$, विघो S_1^{ac}, विध्नो Bh (typo) • यत°] S_3R**A**Bh, यथा° S_1 **5a** देव उद्दिश्य] conj. Bh, देवमुद्दिश्य S_1, देव उदिश्य S_3 (unmetrical) **5b** नादयन्] em. Bh (silently), नादयः S_1, नादयत् S_3 **5c** चक्र°] $S_1S_3^{pc}$RBh, चक्षु° S_3^{ac} • निशितै°] S_1S_3R**A**, निस्त्रिंशै° Bh (conj.?)

तस्य तच्चापलं वीक्ष्य मयो दानवसत्तमः।
मायां दिव्यां समास्थाय राहुः समभवत्तदा॥ ६॥
स राहुभूतो दैत्येन्द्रस्तं देवं शशलक्षणम्।
अभ्यद्रवद्यथा राहू रथेनाम्बुदनादिना॥ ७॥
स तां मायां तदा ज्ञात्वा देवो ह्यमृतसंभवः।
आपूरयद्वियत्स्थं वै तं शरैस्तिमिराशयम्॥ ८॥
सो ऽपि दैत्यो महामायस्ताञ्छरान्माययैव तु।
वारयाणो ऽभिदुद्राव शीतरश्मिं महाबलः॥ ९॥
ततो ऽस्य स्यन्दनं दिव्यं नागयन्तृ महाप्रभम्।
गृहीत्वा कूबरे दैत्यश्चिक्षेप च ररास च॥ १०॥
अहिर्बुध्नः समासाद्य राहुं चन्द्रमसो ग्रहम्।
विशिखैः पञ्चभिर्विद्ध्वा ध्वजमस्य न्यपातयत्॥ ११॥

6a ॰च्चापलं] ॰च्चापनम् R **7b** देवं] om. R^{ac} (unmetrical), ⏓ ⏓ R^{pc} **7c** ॰द्यथा] ॰त्तथा R **8c** ॰द्वियत्स्थं] ॰द्वियस्थं R **8d** ॰स्तिमिराशयम्] ॰स्तिमिरापहः{॰हम् R^{ac}} R **9d** ॰रश्मिं] ॰रश्मिर् R **10b** नागयन्तृ] नागपत्रं R **11a** अहिर्बुध्नः] अहिर्ब्रध्नः R **11b** चन्द्रमसो ग्रहम्] चन्द्रार्कमर्द्दनम् R

6a तस्य तच्चापलं वीक्ष्य] अग्ररक्षान्यु{॰मु॰ A_4}नः चिंत्यान् A_3A_4, अग्ररक्ष्यान्पनच्छिन्त्यान् A_7 **6d** राहुः] राज्ञः **A** **7a** राहु॰] राज॰ **A** **7b** शश॰] शस॰ A_3A_7, सश॰ A_4 **7c** ॰द्यथा राहू] ॰त्तदा राजा **A** **8ab** ज्ञात्वा देवो ह्यमृतसंभवः] कृत्वा व्यतिष्ठ{॰ष्ट॰ A_4}दसुरेश्वरः **A** **8c** आपूरय॰] अपूरय॰ A_3A_4, अपूर॰ A_7 (unmetrical) • ॰द्वियत्स्थं] A_3A_4, ॰द्वियस्थं A_7 **8d** ॰स्तिमिराशयम्] ॰स्तिमिरापहं **A** **9**] om. **A** **10b** नागयन्तृ महाप्रभम्] नाशयच्च महाप्रभः **A** **10cd** दैत्यश्चि॰] A_3A_4, दैत्य चि॰ A_7 **10d** ररास] A_3, रराम A_4A_7 **11a** अहिर्बुध्नः] A_3A_4, अहिर्ब्रध्नः A_7 **11b** ग्रहम्] A_3A_4, गृहं A_7 **11c–12b**] om. **A**

9(d[7])⟨d[8]⟩ S_1

6a तच्चा॰] S_1RBh, त चा॰ S_3 (unmetrical) **6c** दिव्यां] S_3R**A**Bh, विद्यां S_1 **6d** राहुः] S_3RBh (em.?), राहु S_1 (unmetrical) **7ab** दैत्येन्द्रस्तं देवं] S_3**A**, दैत्येन्द्र तं देशं S_1, दैत्येन्द्रो देवेशं Bh (conj.) **7c** राहू] S_1RBh, राहु S_3 **8a** स तां] S_3R**A**Bh, सदां S_1 **8c** आपूरय॰] S_3R, अपूर्व्वव॰ S_1, अपर्वव॰ Bh (conj.) • ॰द्वियत्स्थं] $S_3A_3A_4$Bh, ॰द्वितीयस्थं S_1 (unmetrical) **8d** शरैस्तिमिराशयम्] S_1, शरं मितिराशयन् S_3, ॰शरैस्त्रिभिरार्दयत् Bh (conj.) **9ab** ॰यस्ताञ्छ-रान्] RBh (em.?), ॰य तां च्छरान् S_1, ॰य ता च्छरां S_3 **9c** वारयाणो ऽभि॰] R, वारयानो ति॰ S_1, वारयानो भि॰ S_3, वारयन्नभि॰ Bh (conj.) **9d** ॰रश्मिं] em. Bh (silently), ॰रश्मिर् S_1, ॰रश्मि S_3 • ॰हाबलः] S_3R, ॰हा(ब)⏓ S_1, ॰हासुरः Bh (conj.?) **10a** दिव्यं] S_1R**A**Bh, दिव्य S_3 **10cd** दैत्यश्चि॰] RA_3A_4Bh, दैत्य चि॰ S_1, दैत्य वि॰ S_3 **11a** अहिर्बुध्नः] A_3A_4Bh, अहिंबुद्धनः S_1, अहिर्बुधः S_3 **11b** राहुं च॰] S_3R**A**, राहुश्च॰ S_1Bh • ग्रहम्] $S_1A_3A_4$Bh, गृहम् S_3 **11c** विशिखैः] S_3RBh, विशिखैर् S_1 • ॰भिर्विद्ध्वा] S_1R, ॰भिर्विद्धा Bh (typo?), ॰भि विध्वा S_3 (unmetrical) **11d** ध्वजमस्य न्य॰] S_3RBh (conj.?), जमस्यन्यत्र S_1

तस्याप्रुत्य रथाद्राहुर्गदया भीमरूपया।
धनुर्ध्वजं हयांश्चैव समचूर्णयदव्ययः॥ १२॥
अहिर्बुध्नस्तदा तेन ग्रहेण भृशमार्दितः।
अशनिं शतघण्टानां दीप्तां मृत्योरिव स्वसाम्।
जग्राह भृशमायस्तः पाशं मृत्युरिवान्तकः॥ १३॥
भ्रामयित्वा स तामुग्रां यमदण्डनिभां बलात्।
चिक्षेप राहुमुद्दिश्य विद्युतं मेघराडिव॥ १४॥
सा ज्वलन्ती महोल्केव मेघाशनिरिवोज्ज्वला।
पपात राहोः शिरसि यथा वज्रं शिलोच्चये॥ १५॥
अथ तेन प्रहारेण नार्तिमानभवत्स वै।
स प्रहस्य भृशं राहुर्वेगं चक्रे महाबलः।
अहिर्बुध्नं प्रति क्रुद्धो नागानामिव पक्षिराट्॥ १६॥

12a °प्रुत्य रथाद्] °प्लुत्य वधे R **12d** °दव्ययः] °दग्रतः R **13a** अहिर्बुध्न°] अहिर्ब्रध्न° R **13b** °मार्दितः] °मर्द्दितः R **13c** अशनिं शतघण्टानां] अथ शक्तिं समां{°मं R^{ac}} घण्टां R **13d** मृत्योरिव स्वसाम्] मृत्युमिव द्विषात्{°षां R^{ac}} R **13f** °वान्तकः] R^{pc}, °वान्तकम् R^{ac} **16b** °भवत्स वै] °भवच्छरैः R **16e** अहिर्बुध्नं] अहिर्ब्रध्नं R

12c °ध्र्वजं] A_3A_4, °व्रजं A_7 **13a** अहिर्बुध्नस्तदा] A_3, अहिर्बु{°ब्र° A_7}ध्नः स्तदा A_4A_7 **13b** ग्रहेण] ग्रहेन A_3A_4, गृहेन A_7 • °मार्दितः] A_3A_7, °मर्दितः A_4 **13d** मृत्योरिव स्वसाम्] मृत्यु-रिव स्नु{°वास्नु° A_4, °वाश्नु° A_7}षां **A** **13e** °मायस्तः] °मादाय **A** **13f** पाशं] A_3A_4, पासं A_7 **15a** सा] A_7, सं° A_3A_4 • महोल्केव] A_3A_4, महोद्धेव A_7 **15b** °वोज्ज्वला] °वोज्वलः **A** **15c** राहोः] A_3A_4, राहो A_7 **15d** शिलोच्चये] A_3A_4, शिनोच्चये A_7 **16b** नार्तिमानभवत्स वै] मर्दमानो{°णो A_7} भवत् श{स° A_7}रैः **A** **16c** स प्रहस्य भृशं] प्रहस्य सदृशं{शलिलं A_7} **A** **16e** अहिर्बुध्नं] A_3A_4, अहिब्रध्नं A_7

16(e^1–e^2) S_3

12a तस्याप्रुत्य] S_3, तस्यापत्यद् S_1, तस्योत्पत्य Bh (conj.?) **12c** धनुर्ध्वजं] RA_3A_4Bh, धनु-ध्वजं S_1, धनुर्ध्वज S_3 **13ab**] om. S_1Bh **13a** अहिर्बुध्न°] A_3, अहिबुर्ध्न° S_3 **13b** ग्रहेण] R, ग्रहेन S_3 **13c** अशनिं] S_1**A**Bh, अशनि S_3 (unmetrical) • शतघण्टानां] S_3**A**, रेतघण्टानां S_1, शतघंटां स Bh (conj.?) **13d** दीप्तां] S_1R**A**Bh, दीप्ता S_3 • स्वसाम्] conj. (cf. 81.13b), स्नुषाम् S_1Bh, स्नुषां S_3 **13e** भृश°] S_1R**A**Bh, वृश° S_3 • °मायस्तः] RBh (conj.), °माय-स्थः S_1, °मायस्त S_3 **13f** पाशं] $S_1RA_3A_4$Bh, पाश S_3 • मृत्युरि°] S_1S_3R**A**, मृत्योरि° Bh (conj.) **14a** तामुग्रां] S_1R**A**Bh, तामुग्रा S_3 **14b** °दण्डनिभां] R**A**Bh, °दण्डहिता S_1, °दण्डे निभां S_3 **14c** °मुद्दिश्य] S_1^{pc}R**A**Bh, °मुदिश्य $S_1^{ac}S_3$ (unmetrical) **14d** विद्युतं] S_3R**A**Bh, विद्युत्तं S_1 • °राडिव] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, °रा⟨व⟩+डि+व S_3 **15a** सा] S_1RA_7Bh, स S_3 • म-होल्केव] $S_3RA_3A_4$Bh, महोल्केन S_1 **15b** °वोज्ज्वला] RBh (em.?), °वोज्वलाः S_1, °वोद्वलात् S_3 **15c** पपात राहोः] $S_3RA_3A_4$Bh, पापात राहो S_1 **15d** शिलोच्चये] RA_3A_4Bh, शिलोच्चयेत् S_1, शिलोचये S_3 **16b** वै] S_3Bh (em.?), वैत् S_1 **16c** राहुर्] R**A**Bh, राहु S_1S_3 **16e** अहिर्बुध्नं] A_3A_4Bh, अहिबुध्युम् S_1, (अहि)बुर्ध्न S_3 (anusvāra possibly lost)

आपतन्तं च वीक्ष्यैव भगवान्देवसत्तमः ।
जगाम तस्य पन्थानं मुत्क्वान्येन यथोरगः ॥ १७ ॥
– – – – – – – – – – – – – – – – – – ।
– – – – – – – – – – – – – – – – – – ॥ १८ ॥
शतकेतुश्च तं वीरो रथेनाम्बुदनादिना ।
अभ्यद्रवद्रणे क्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ १९ ॥
आधावतो ऽस्य कापाली हृदयं कङ्कपत्रिणा ।
बिभेद कुलिशः क्षिप्तो गिरिशृङ्गमिवोच्छ्रितम् ॥ २० ॥
स भिन्नहृदयस्तेन रुद्रेण ग्रहसत्तमः ।
पपात स्वरथे मूढः शक्रध्वज इवोच्छ्रितः ॥ २१ ॥
ततो हाहाकृतं दैत्यैर्गृह्ण गृह्णेति चाप्युत ।
साधु साध्विति देवाश्च विनेदुर्जलदा इव ॥ २२ ॥
अथान्धको हिरण्याक्षो विप्रचित्तिर्विरोचनः ।
शम्बरश्चेल्वलश्चैव बाणो बलिरथापि च ॥ २३ ॥
कालकेयाः सपौलोमा निवातकवचाश्च ये ।
अन्ये च बहवो दैत्यास्तं रुद्रं पर्यवारयन् ॥ २४ ॥

17a वीक्ष्यैव] वीक्ष्यैनं R **17d** मुत्क्वान्येन] कोपाविष्टो R **18**] om. R **19a** वीरो] वीरं R **20a** आधावतो ऽस्य] अधावत च • कापाली] कालापी R^{pc}, कापापी R^{ac} **20c** कुलिशः क्षिप्तो] कुलिशेनेव R **21ab**] om. R **23c** शम्बर°] सम्बर° R

17a आपतन्तं च वीक्ष्यैव] पतन्तं चान्तरिक्षे{°रीक्षं A_7} वै **A** **17d** मुत्क्वान्येन यथोरगः] मुक्तो न्येन महोरगः **A** **18**] om. **A** **20a** आधावतो ऽस्य] अधावातास्य A_7, अधरे चास्य A_3A_4 **20c** कुलिशः] A_3, कुलिश A_4A_7 **21c–22d**] om. **A** **23c** शम्बर°] A_4A_7, संवुर° A_3 • °श्चे-ल्वल°] °श्चान्धक° **A** **24d** °स्तं] A_3A_4, °स्त्वं A_7

17a च] S_1S_3R, स Bh (conj.?) • वीक्ष्यैव] em. Bh (silently), वीक्षैव S_1, वीक्षेव S_3 **17b** भगवान्] S_1R**A**Bh, भगवा S_3 • °सत्तमः] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, °सत्तम S_1^{ac} **17d** मुत्क्वान्येन] S_1Bh, मुत्क्वान्येव S_3 **18**] Loss of more than four pādas conjectured, om. S_1S_3Bh **19a** °केतुश्च] S_3R**A**Bh, °कोतुश्च S_1 • तं वीरो] S_1**A**Bh, त पीरो S_3 (unmetrical) **19cd** °द्रवद्रणे क्रुद्धस्ति°] S_3R**A**Bh, °द्रव रणे क्रुद्ध ति° S_1 **20a** आधावतो] conj. Bh (silently), आथावतो S_1, अधावतो S_3 **20b** °पत्रिणा] S_3R**A**, °पत्रिभिः S_1Bh **20c** कुलिशः] S_1A_3Bh, कुलिश S_3 **21d** °ध्वज इ°] S_3RBh (em.?), °ध्वजरि° S_1 **22ab** दैत्यैर्गृह्ण गृह्णेति] RBh (em.?), दैत्यैर्गृह्णे गृह्णेति S_1, दैत्य गृह्ण गह्णेति S_3 **22b** चाप्युत] RBh (em.?), चाप्युतः $S_1S_3^{ac}$?, चाप्सुतः S_3^{pc} **22d** इव] S_3RBh (em.?), इवत् S_1 **23b** विप्रचित्तिर्] R**A**Bh, विप्रचिर्त्तिर् S_1, विप्रचित्ति S_3 **23c** °श्चेल्वल°] S_3RBh (em.?), °श्चैल्वल° S_1 **23d** बाणो] S_3R**A**Bh, पाणो S_1 **24a** कालकेयाः] S_1R**A**Bh, कालकेया S_3 **24cd** दैत्यास्तं] S_3RA_3A_4Bh, रुद्रा तं S_1 **24d** °वारयन्] R**A**Bh, °वारयत् S_1S_3

ते शरैश्च गदाभिश्च मुसलैः प्रासतोमरैः ।
न्यवारयन्त तं देवं तर्जयन्तः पुनः पुनः॥ २५ ॥
स हन्यमानस्तैर्देवो बहुभिर्मुनिसत्तम ।
अपासर्पत वेगेन समीपात्सुरविद्विषाम्॥ २६ ॥
अजैकपात्कालनेमिं गदिनं गदया महान् ।
समाह्वयत दैत्येन्द्रं मधुं विष्णुरिवोर्जितः॥ २७ ॥
तौ सुयुद्धौ गदाहस्तौ मण्डलानि महाबलौ ।
अन्योन्यविजये सक्तौ ग्रहाविव विचेरतुः॥ २८ ॥
कालनेमिस्तु संक्रुद्धो गदां हेमपरिष्कृताम् ।
शतघण्टाट्टहासां च मृत्योर्जिह्वामिवाद्भुताम्॥ २९ ॥
भ्रामयित्वासकृद्दैत्यो नर्दमानो यथा वृषः ।
मुमोच रुद्रमुद्दिश्य स्कन्दः शक्तिमिवाचले॥ ३० ॥

25a ते] R^{pc}, तैः R^{ac} **25b** मुसलैः] मुषलैः R **26c** अपासर्पत] अपसर्प्य(त) R **27c** °ह्व-यत] °हूय स R **28c** °विजये] °विजया° R **29c** °घण्टाट्ट°] °घण्टाम° R **30d** °वाचले] °वाचलम् R

25a ते] तैः **A** **25b** मुसलैः] मुषलैः A_3A_7, मुशलैः A_4 • प्रास°] पाश° **A** **25c** न्यवारय-न्त] अवारयंत A_3, अवारयन्तं A_4A_7 **25d** तर्जयन्तः] तर्जयन्तं **A** **26a** हन्यमान°] हस्यमान° **A** **26c** अपासर्पत वेगेन] अथान्धको हिरण्याक्ष° **A** (cf. 23a) **27ab** °नेमिं गदिनं] A_4A_7, °नेमि गंदिनं A_3 **27c** °ह्वयत] °हूय च **A** **28a** सुयुद्धौ गदाहस्तौ] च क्रुद्धौ गदायुद्धौ **A** **28c** सक्तौ] शक्तौ **A** **28d** ग्रहाविव] A_4, ग्रहान्निव A_3A_7 **29b** °परिष्कृताम्] A_3, °परिस्कृतां A_4A_7 **29c** °घण्टाट्टहासां च] °मष्टा{°ट्टा°A_7}ट्टहासानां **A** **29d** मृत्योर्जि°] A_3A_4, मृत्यौर्जि° A_7 • °वाद्भु-ताम्] °वोद्गतां **A** **30b** यथा] महा° **A** **30c** °मुद्दिश्य] °मुद्यम्य **A** **30d** स्कन्दः शक्तिमि°] सुन्द{स्कुंद° A_3}शक्तिरि° **A**

25(a[7])⟨a[8]⟩ S_1 **28**(a[4], a[8], b[3]–b[4]) S_1

25a ते] S_1R^{pc}Bh, तैः S_3 **25b** मुसलैः] S_3, मुसलै S_1, मुशलैः Bh (em.?) • प्रास°] R, पाश° S_1, प्रस° S_3 (or °श°), प्राश° Bh (conj.) • °तोमरैः] S_1R**A**Bh, °तोमरेः S_3 **25c** °वारयन्त तं] S_3RA_3Bh, °वारयं तत्तं S_1 (or तन्तं) **25d** तर्जयन्तः पुनः] RBh (em.?), तर्जयन्त पुनः S_1, तर्जयन्त इन S_3 (unmetrical) **26a** °स्तैर्] R**A**Bh, °स्तै S_1S_3 **26b** °सत्तम] R**A**Bh, °सत्तमः S_1S_3 **26c** अपासर्पत] S_1S_3, अपासर्तत Bh (typo) **26d** समीपात्] S_3R**A**Bh, समीत्पात् S_1 **27ab** °नेमिं गदिनं] S_1RA_4A_7Bh, °नेमि गदिन S_3 (unmetrical) **27b** महान्] S_3R**A**, सहां S_1, °सहम् Bh (conj.) **27c** °ह्वयत] S_1Bh, °ह्वायत S_3 • दैत्येन्द्रं] R**A**Bh, दैत्येन्द्रो S_1S_3 **27d** मधुं] S_1R**A**Bh, मधु S_3 • °वोर्जितः] S_3R**A**, °वोर्जितं S_1, °वोर्जितम् Bh **28a** सुयुद्धौ] S_1RBh, सयुद्धै S_3 **28b** महाबलौ] S_3R**A**Bh, महाबलौः S_1 **28d** विचेर°] S_3R**A**Bh, चिचेर° S_1 **29ab** संक्रुद्धो गदां] S_1R**A**Bh, स क्रुद्धो गदा S_3 **29b** °परिष्कृताम्] S_3RA_3Bh, °परिस्कृतां S_1 **29c** °हासां च] S_3RBh (em.?), °हासांश्च S_1 **29d** मृत्योर्] S_1RA_3A_4Bh, मृत्यो S_3 **30a** °सकृद्दै°] R**A**Bh, °सकृन्दै° S_1, °सकृ दै° S_3 (unmetrical) **30c** °मुद्दिश्य] S_1RBh, °मुर्दिश्य S_3 **30d** स्कन्दः] S_1RBh, स्कन्ध S_3

शक्रमुक्तमिवायान्तमशनिं पर्वतोपरि।
विद्युतं वा महाशब्दां स रुद्रो भीमविक्रमः।
वञ्चयामास वेगेन श्वेतो मृत्युमिवागतम्॥ ३१॥
तिष्ठ तिष्ठेति चाप्युक्त्वा रुद्रः प्रहरतां वरः।
भ्रामयित्वा गदां घोरां दैत्यस्योपर्यपातयत्॥ ३२॥
स तया गदया दैत्यो दीप्तया भीमरूपया।
हतो मूर्ध्नि दिशः सर्वा हारिद्राः समपश्यत॥ ३३॥
अथ दैत्यस्तदा सम्यग्भ्रामयाणो गदां पुनः।
मण्डलानि विचित्राणि दर्शयित्वा महाबलः।
अजैकपादं गदया स्कन्धदेशे व्यताडयत्॥ ३४॥
स चाप्यभिहतस्तेन यथा वज्रेण भूधरः।
विवेश भूमिं दुःखार्तस्तदद्भुतमिवाभवत्॥ ३५॥
उत्थाय च स वेगेन रुद्रः क्रुद्धो महाबलः।
अवसव्यंचरं दैत्यं सव्यतो मण्डलेचरः।
भ्रामयित्वा गदां भूयो दैत्यस्योपर्यपातयत्॥ ३६॥

31a शक्रमुक्तमिवायान्त॰] शशक्रमुक्तामिवायान्ती॰ R (unmetrical) **31c** विद्युतं वा] विद्युदाभां R **31e** वेगेन] योगेन R **31f** ॰मिवागतम्] ॰मिमागतं R^{pc}, ॰मिमागताम्भ्र R^{ac} (cf. 32c) **32ab**] om. R **33a** तया] तदा R **33d** हारिद्राः समपश्यत] हरिद्राः समपद्यत R **34b** ॰ग्भ्रामयाणो] ॰ग्भ्रामयानो R **36c** अवसव्यंचरं दैत्यं] अपसव्यं वरं दैत्यः R **36d** ॰चरः] चरन् R

31ab ॰यान्तमशनिं] A_7, ॰यातुमशनिः A_3A_4 **31cd**] om. **A** **31f** श्वेतो मृत्युमिवागतम्] ब{च॰ A_4}लवान् मृत्युमा{॰ना॰ A_3A_4}गतं **A** **32b** रुद्रः प्रहरतां वरः] रुद्रप्रहरभास्करः{॰र A_4} **A** **32d** ॰पर्यपातयत्] ॰परि चाक्षिपत् **A** **33d** हारिद्राः] A_4, हारिद्रा A_3, हरिद्रा A_7 • ॰पश्यत] ॰पद्यत A_3A_4, ॰पद्यतः A_7 **34a** अथ] अत्र **A** **34b** ॰ग्भ्रामयाणो] A_7, ॰क् भ्रामयानो A_3A_4 **34ef**] **A** has these two pādas after 37. **34f** स्कन्ध॰] A_3, स्कन्द॰ A_4A_7 **35–36**] om. **A**

31a ॰मुक्तमिवायान्त॰] $S_1S_3A_7$, ॰मुक्तामिवायान्ती॰ Bh (conj.) **31b** ॰मशनिं प॰] $S_1^{pc}RA_7$, ॰मशनिम्पम्प॰ S_1^{ac} (unmetrical), ॰मशनि प॰ S_3 (unmetrical), ॰मशानिं प॰ Bh (typo) **31c** महाशब्दां] R, महाशक्तां S_1Bh (Bh adds (?)), महाशब्द S_3 **31d** ॰विक्रमः] S_3RBh (conj.?), ॰विक्रमात् S_1 **31f** मृत्युमि॰] RBh (conj.?), मृत्युरि॰ S_1S_3 • ॰गतम्] $S_1S_3R^{pc}$**A**, ॰गताम् Bh (conj.?) **32b** रुद्रः] em. Bh (silently), रुद्र S_1S_3 **32c** गदां] S_1R**A**Bh, गदा S_3 **32d** दैत्यस्यो॰] S_1R**A**Bh, दैत्यसो॰ S_3 **33d** हारिद्राः] S_1A_4Bh, हारिद्रा S_3 **34a** दैत्यस्त॰] S_3R**A**Bh, दैत्य त॰ S_1 **34ab** सम्यग्भ्रामयाणो] A_7, सम्य भ्रामयानो S_1, सम्यग्भ्रामयानो S_3, सम्यग् भ्रामयन् स Bh (conj.) **34b** गदां] S_1R**A**Bh, गदं S_3 **34c** विचित्राणि] S_1R**A**Bh, विचित्रानि S_3 **34f** स्कन्ध॰] S_3RA_3Bh, स्कन्द॰ S_1 **35a** ॰प्यभिहत॰] S_3R, ॰प्यविहित॰ S_1, ॰प्यवहत॰ Bh (conj.?) **35cd** दुःखार्तस्त॰] S_3RBh (em.?), दुःखार्त्त त॰ S_1 **35d** ॰दद्भुत॰] $S_1^{ac}S_3$RBh, ॰दद्भुत॰ S_1^{pc} • ॰मिवाभवत्] S_1RBh, ॰मभून्महत् S_3 **36b** रुद्रः] RBh (em.?), रुद्र S_1S_3 **36c** ॰व्यंचरं दैत्यं] em., ॰व्यञ्चरन्दैत्य S_1, ॰व्यंचर दैत्यं S_3, ॰व्यं चरन् दैत्य॰ Bh **36e** गदां] S_3RBh (em.?), गदा S_1 **36f** ॰पर्यपातयत्] S_1^{pc}RBh, ॰पर्यपातय S_1^{ac}, ॰परि पातयत् S_3

स दैत्यस्तेन घातेन भ्रमित्वा त्रिर्महाबलः।
संस्तम्भ्य गदया भूयो रुद्रं कुक्षावताडयत्॥ ३७॥
स तया गदया नुन्नो यथा वाय्वीरितो नगः।
पपात भूमौ वेगेन श्वेतशृङ्गो यथा पुरा॥ ३८॥
पतितं तं ततो ऽभ्येत्य पादे जग्राह सुव्रत।
भ्रामयित्वा च चिक्षेप स चामृत्युरवस्थितः॥ ३९॥
कार्तस्वनं ज्वरश्चोग्रो रुद्रः प्रहरतां वरः।
जघान निशितैर्भल्लैर्दशभिः स्तनयोः समम्॥ ४०॥
कार्तस्वनस्तु बाणेन कार्मुकं तस्य दीप्तिमत्।
चिच्छेद बहुधा चैनं पुनर्विव्याध पत्रिभिः॥ ४१॥
छिन्ने धनुषि रुद्रो ऽपि दण्डं सर्वार्थसाधकम्।
भ्रामयित्वास्य चिक्षेप कार्तस्वनरथं प्रति॥ ४२॥

37c संस्तम्भ्य] संस्तभ्य R **37d** रुद्रं] रूद्रं R **38a** नुन्नो] दैत्यो R **38b** नगः] ऽनलः R **39a** तं ततो] तन्तथा° R **39b** सुव्रत] स द्रुतम् R **39c** च] तु R **39d** चामृत्युरव°] च मृत्युरिवा° R **40a** °स्वनं] °स्वरं R **41a** °स्वनस्तु] °स्वरस्तु R **42c** °यित्वास्य] °यित्वा स R **42d** °स्वन°] °स्वर° R

37] **A** has 37ab after 37cd, and 34ef after 37ab. **37b** भ्रमित्वा त्रिर्] भ्रा{भ्र° A_3}मयित्वा **A** **37c** संस्तम्भ्य] संस्तभ्य **A** **37d** रुद्रं] A_3A_7, रूद्रं A_4 **38a** नुन्नो] भिन्नो **A** **38b** वाय्वीरितो नगः] आशी{द्वासी° A_7}रिवोरगः **A** **38d** श्वेत°] A_7, शत° A_3, श्वुतं A_4 • °शृङ्गो] °शृङ्गं **A** **39a** तं ततो] च तदा° **A** **39b** पादे] A_7, पादैर् A_3A_4 • सुव्रत] सुव्रतं **A** **39c** च] तु **A** **39d** चामृत्युरव°] च मृत्युरिव **A** **40ab**] om. **A** **40c** °तैर्भल्लै°] A_3A_4, °तै भिल्लै° A_7 **40d** °भिः स्तनयोः समम्] °भिश्च स्तनांतरे{°नानले A_7} **A** **41a** °स्वनस्तु] °स्वरं तु **A** **41b** कार्मुकं त°] कार्मुकस्त° **A** **42ab**] om. **A** **42c** °यित्वास्य] A_7, °यित्वा च A_3A_4 **42d** °स्वन°] °स्वर° **A** • °रथं प्रति] A_3A_4, °रथे पि च A_7

38⟨d^1–d^5⟩(d^6) S_1 **39**(b^6–b^7) S_1 **40**(a^7) S_1 **42**⟨a^1–a^6⟩ S_1

37b भ्रमित्वा] S_3RBh (em.?), भ्रामित्वा S_1 • त्रिर्] S_1RBh, त्रि S_3 **37c** संस्तम्भ्य] S_1S_3, संस्तभ्य Bh **37d** कुक्षाव°] S_3RABh, रुक्माव° S_1 **38a** नुन्नो] S_1Bh, नुनो S_3 (unmetrical) **38b** वाय्वीरितो] S_3RBh (conj.?), वाघ्वीरि{°र° S_1^{pc}}तो S_1 **38d** श्वेत°] RA_7, श्वत° S_3, शत° Bh • °शृङ्गो यथा] RBh (conj.), ···(गा) S_1 (upper parts lost), °शृङ्गा यथा S_3 **39a** पतितं] S_1S_3RABh, पातितं S_3 • तं ततो] S_3, तुतो S_1 (unmetrical), तु ततो Bh (conj.?) • ऽभ्येत्य] RABh, भेत्य S_1, तेभ्य S_3 **39b** पादे ज°] S_3RA_7, प्रदेश° S_1, पदे ज° Bh (conj.?, in a note Bh suggests पादौ) • सुव्रत] em., (सो व्र)ज S_1 (tops lost), सुव्रतः S_3, सुव्रतम् Bh **39c** चिक्षेप] RABh, विक्षेप S_1S_3 **40a** कार्त°] S_1RBh, कर्त्ता° S_3 • ज्वर°] $S_1^{pc}S_3$RBh, जर° S_1^{ac} **40b** रुद्रः] RBh (em.?), रुद्र S_1S_3 **40cd** निशितैर्भल्लैर्द°] RA_3A_4Bh, निगितै भल्लै द्द° S_1, निशितै भलै द° S_3 (unmetrical) **40d** स्तनयोः] S_3RBh (em.?), स्तन+यो+ S_1 **41a** कार्त°] S_1RABh, कर्त्ता° S_3 • °स्वनस्तु] S_3, °स्वनस्य S_1, °स्वनश्च Bh (conj.) **41c** चिच्छेद] S_1RABh, चिछेद S_3 **42a** छिन्ने धनुषि रुद्रो] S_3R, ··· द्रो S_1, – – – – – रुद्रो Bh (conj.?) **42c** °यित्वास्य] $S_1S_3A_7$, °यित्वाशु Bh (conj.) **42d** कार्तस्वनरथं] S_1Bh, कर्त्तास्वनरथ S_3

तं युगान्तानलप्रख्यं शतसूर्यानलप्रभम् ।
जग्राह शरजालेन मेघो वृष्ट्या यथाचलम् ॥ ४३ ॥
हन्यमानश्च तैर्दण्डो हविषेद्ध इवानलः ।
भूयस्तरं प्रजज्वाल वेगवच्चाप्यधावत ॥ ४४ ॥
तमप्रतिहतं दण्डं ज्ञात्वा कार्तस्वनः स तु ।
रथमुत्सृज्य वेगेन आकाशस्थो ऽभवद्बली ॥ ४५ ॥
दण्डश्च रथमभ्येत्य सहयं सह यन्तृणा ।
सध्वजं सपताकं च भस्म कृत्वा ययौ पुनः ॥ ४६ ॥
यावद्दण्डो न पतति रथे नेति च तं प्रति ।
तावत्कार्तस्वनो रुद्रं शरैरभ्यद्रवद्बली ॥ ४७ ॥
छित्त्वा ध्वजं धनुश्चास्य तथा योक्त्राणि वाजिनाम् ।
विरथं तं ज्वरं कृत्वा असिना मूर्ध्न्यताडयत् ॥ ४८ ॥
असिघातपरीतात्मा स रुद्रः शत्रुसंसदम् ।
त्यक्त्वान्यतो ययौ तूर्णं पदातिर्मुनिसत्तम ॥ ४९ ॥

44ab °नश्च तैर्दण्डो हविषेद्ध] °नः स{श R^{ac}} तैर्द्दण्डैर्हविर्व्विद्ध R **44d** °वच्चाप्य°] °वच्च व्य° R **45b** °स्वनः] °स्वरः R **46b** यन्तृणा] पत्रिणा R **47b** रथे] रथो R **47c** °स्वनो] °स्वरो R **49b** शत्रु°] शक्र° R

43ab] om. **A** **43c** जग्राह] जघान **A** **44ab**] हन्यमानैश्च तैर्दण्डैर्हविषेव हुताशनः **A**± **44cd**] om. **A** **45b** °स्वनः स] °स्वरस्य **A** **45c** °मुत्सृज्य] A_3A_4, °मुत्सृह्य A_7 **46b** सहयं सह यन्तृणा] मयन्ताथ पतत्रिणः **A** **46cd**] om. **A** **47c** तावत्] A_3A_4, भावत् A_7 • °स्वनो रुद्रं] °स्वरं रुद्रः **A** **47d** °भ्यद्रवद्] °भ्यहनद् **A** **48ab**] om. **A** **48c** कृत्वा] दृष्ट्वा **A** **48d** मूर्ध्न्य°] A_3, मूर्द्धर्नि A_4, मूर्द्धनि A_7 **49b** शत्रु°] शक्र° A_3A_4, सक्र° A_7 **49d** पदाति°] ग{र्ग° A_7}दाभि° **A**

45⟨b^3–c^1⟩ S_1 **48**⟨c^3–d^1⟩ S_1

43a युगान्तानल°] RBh (conj.?), युगंताल° S_1 (unmetrical), युगान्तनल° S_3 **43c** जग्राह] S_1S_3R, जघान Bh • °जालेन] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, °जा – ⏓ S_1^{ac} **43d** वृष्ट्या] S_1R**A**Bh, वृष्टा S_3 • यथाचलम्] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, यथाचलः S_3^{ac} **44a** तैर्दण्डो] S_1^{pc}Bh, तैर्द्दण्डौ S_1^{ac}, तै दण्डै S_3 **44b** हविषेद्ध इवा°] conj. Bh (silently), हविषेण इवा° S_1, हविषन्हविषा° S_3 **44d** वेगवच्चा°] S_1^{pc} Bh, वेगेवच्चा° S_1^{ac}, वेगव चा° S_3 (unmetrical) • °धावत] RBh (em.?), °धावतः S_1S_3 **45c** °मुत्सृज्य] S_1RA_3A_4Bh, °मुसृज्य S_3^{pc}, °मृसृज्य S_3^{ac} **45d** आकाशस्थो] S_1R**A**Bh, आकाशच्छो S_3 • ऽभवद्बली] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, वबली S_1^{ac} (unmetrical) **46a** °मभ्येत्य] S_3R**A**Bh, °मभेत्य S_1 **46b** यन्तृणा] em. Bh (silently), यंतृणाः S_1, यन्त्रिणा S_3 **46d** भस्म] $S_1^{pc}S_3$RBh, भस्मं S_1^{ac} **47a** यावद्दण्डो] R**A**Bh, याव दण्डो S_1, याव दण्डा S_3 • न पतति] S_3R**A**Bh, निपतति S_1 **47b** नेति] S_1S_3R**A**, नैति Bh (em.) **47c** तावत्कार्त°] RA_3A_4Bh, ताव कार्त्त° S_1, तावत्कर्तु° S_3 **47d** शरैर°] S_3R**A**Bh, शनैर° S_1 (न retraced) **48a** छित्त्वा] S_1RBh, हत्वा S_3 • ध्वजं] S_1^{pc}RBh, द्धुजं S_1^{ac}, ध्वज S_3 **48b** योक्त्राणि] S_1RBh, प्रोक्तानि S_3 **48c** विरथं तं] S_3^{pc}R**A**Bh, विर··· S_1, विरथ त S_3^{ac} (unmetrical) **48d** °ना मूर्ध्न्य°] RA_3Bh, °नम्मू{°म्प्र° S_1^{ac}}द्धर्नि S_1, °ना मूर्ध्नन्य° S_3 (unmetrical) **49c** ययौ] S_1R**A**Bh, ययो S_3 **49d** पदातिर्] RBh (em.?), पदाति S_1S_3 • °सत्तम] S_1R**A**Bh, °सत्तमः S_3

सो ऽसिघातविपरीतचेतनो रक्तचन्दनविलेपनः प्रभुः ।
तं विहाय रिपुमुग्रविक्रमं दुद्रुवे सुरबलं यतस्ततः ॥ ५० ॥

इति स्कन्दपुराणे सप्ताशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८७ ॥

50a °विपरीत°] °परिहीन° R **50b** °लेपनः प्रभुः] °लेपनप्रभः R **50d** दुद्रुवे सुर°] जग्मुरी-श्वर° R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

50a °विपरीत°] A_3, °विपरित° A_4A_7 (unmetrical) **50b** °नविलेपनः] °नावलेपनं **A** (unmetrical) • प्रभुः] A_4A_7, प्रभुं A_3 **50c** रिपुमुग्र°] A_3A_4, विप्रमुग्रं A_7 (unmetrical) **50d** दुद्रुवे] प्रदुद्रुवे A_3A_4 (unmetrical), पुदुदूवे A_7 (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाह-स्रचां संहितायाय{इति स्कंद° A_4}मम्बिकाखण्डे कार्त्तस्वरविग्रहो ध्यायः **A**±

50a °घातवि°] S_3**A**Bh, °घात⟨घा⟩त° S_1 **50b** °लेपनः] conj., °लेपन° S_1S_3Bh • प्रभुः] $S_1S_3A_4A_7$, °प्रभः Bh (conj.) **50c** °मुग्रविक्रमं] $S_3RA_3A_4$, °मग्रविक्रम S_1, °मग्य्यविक्रमं Bh (em.?) **50d** दुद्रुवे] S_3Bh (em.?), द्द्रुवे S_1 • °बलं] S_1R**A**Bh, °ब+ल+ S_3 (unmetrical) • °स्ततः] R**A**Bh, °स्तनेति S_1 (इति part of col.), °स्तत इति S_3 (इति part of col.) **Col.** ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आध्यायः ··· S_1, ⊙ ॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८७ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे सप्ताशीतितमोध्यायः Bh

अष्टाशीतितमो ऽध्यायः।

सनत्कुमार उवाच।
अर्यमा बहुभिर्बाणैः प्रह्लादं दैत्यपुंगवम्।
आजघान नदन्घोरं ध्वजं चास्य व्यशातयत्॥ १॥
प्रह्लादो ऽप्यर्यमन्तं वै रथं त्यक्त्वैव वीर्यवान्।
प्रदुद्राव यथा राहुः समये तिमिरापहम्॥ २॥
आधावन्तं च वेगेन विहस्तं रिपुमर्यमा।
जघान बहुभिर्बाणैः प्रह्लादं दैत्यपुंगवम्॥ ३॥
शरानगणयन्नेव हिरण्यकशिपोः सुतः।
क्रोधान्मानाच्च दर्पाच्च वेगेन समधावत॥ ४॥
गृहीत्वा कूबरे तस्य रथं हेमपरिष्कृतम्।
चिक्षेप सह सूतेन ततो हर्षान्ननाद च॥ ५॥

1a^{4}**–3c**^{3}] om. R **3cd** ∘र्बाणैः प्रह्लादं दैत्यपुंगवम्] ∘र्बाणवृष्ट्या मेघो यथाचलम् R **3d** After this R adds two pādas reading तूर्णं संच्छादयामास हिरण्यकशिपोः सुतम्। **5a** कूबरे तस्य] कुबरे चास्य R

1a अर्यमा बहुभि∘] A_3A_4, अर्घ्यमा∘ A_7 (unmetrical) • ∘र्बाणैः] A_4A_7, ∘र्वर्णैः A_3 **1d** ध्वजं चा∘] A_3A_4, ध्वजंञ्चा∘ A_7 • ∘शातयत्] ∘ताडयत् **A** **2a** ऽप्यर्यमन्तं] प्यर्य्यमाणं A_7, श्वमानं A_3A_4 (unmetrical) **2d** समये] समरे **A** **3ab**] om. **A** **3cd**] ववर्ष बहुभिर्बाणैर्वृष्ट्या मेघो यथाचलं **A** **4a** ∘नगणय∘] ∘ण् गणय∘ A_7 (unmetrical), ∘न् गणदय∘ A_3A_4 **4c** क्रोधान्मानाच्च दर्पाच्च] स क्रोधाच्चावमानाच्च **A**± **5ab**] om. **A** **5c** चिक्षेप] A_3A_7, विक्षेप A_4 **5d** हर्षान्न∘] A_7, वर्षा न∘ A_3A_4

Manuscripts available for this chapter: S_1 photos 8.22a (f. 141^{r}), 8.21b (f. 141^{v}) and 8.20b (f. 142^{r}); S_3 f. 142^{r}–143^{r}; R f. 161^{r}–162^{r}; A_3 f. 94^{v}–95^{r}; A_4 f. 137^{r}–137^{v}; A_7 f. 133^{r}–134^{r}.
1⟨speaker indication 1⟩ S_1 **2**⟨a^{1}⟩(a^{2}–a^{6}, b^{2}) S_3 **3**⟨d^{1}–d^{7}⟩(d^{8}) S_1

1a अर्यमा] RA_3A_4Bh, आर्यमा S_1^{pc}, आर्यमां S_1^{ac}, अय्यमा S_3 • ∘भिर्बाणैः] A_4Bh (em.?), ∘भिर्ब्बाणै S_1, ∘भि बाणै S_3 **1b** प्रह्लादं] S_1**A**Bh, प्रह्रादन् S_3 • ∘पुंगवम्] S_1**A**Bh, ∘पुङ्गवां S_3 **1c** नदन्] S_3**A**, नसं S_1, रथं Bh (conj.?) **1d** ध्वजं चास्य व्य∘] A_3A_4Bh, ध्वञ्चस्य व्यप∘ S_1, ध्वज चास व्य∘ S_3 **2a** प्रह्लादो] S_1**A**Bh, ⏑̲(ह्रादा) S_3 (upper parts lost) • ऽप्यर्यमन्तं] em. Bh (silently), प्यर्य्यमन्त S_1, (प्यर्यम)न्त S_3 (anusvāra possibly lost) **2c** राहुः] **A**Bh, राहु S_1, रा⟨जा⟩ S_3 (unmetrical) **2d** ∘रापहम्] $S_1^{pc}S_3^{pc}$**A**Bh, ∘रापहत् S_1^{ac}, ∘रा⟨ह⟩+प+हं S_3 **3b** विहस्तं] S_1^{pc}Bh, वि(द्र)स्तं S_1^{ac}, विहस्त S_3 • ∘मर्यमा] em. Bh (silently), ∘मर्यमाम् S_1, ∘मर्ष्यमा S_3 **3c** जघान] S_3^{pc}Bh (em.?), जघाण S_1, अजघान S_3^{ac} (unmetrical) **3cd** ∘र्बाणैः प्रह्लादं दैत्यपुंगवम्] em., ∘र्ब्बाणै ··· (वं) S_1, ∘र्बाणै प्रह्रादं दैत्यपुङ्गवां S_3, ∘र्वाणैर्वृष्ट्या मेघो यथाचलम् Bh **4a** ∘नगणय∘] $S_1S_3^{pc}$RBh, ∘⟨ग⟩+न+गणय∘ S_3 **4b** ∘कशिपोः सुतः] R**A**Bh, ∘कशिपो सुतः S_1, ∘कशिपो सुतं S_3 **4c** ∘न्मानाच्च दर्पाच्च] RBh (conj.), ∘न्मानञ्च दर्प्पाश्च S_1, ∘न्मना च दर्पाश्च S_3 **5a** कूबरे] $S_1^{pc}S_3$Bh, कूररे S_1^{ac} **5b** ∘परिष्कृतम्] S_3RBh (em.?), ∘परिस्कृतं S_1 **5c** चिक्षेप] $S_3RA_3A_7$, विक्षेप S_1, चित्रेप Bh (typo) • सूतेन] S_1R**A**Bh, सूत्रेण S_3 **5d** हर्षान्न∘] $S_3^{pc}RA_7$Bh (em.?), हर्षा न∘ $S_1S_3^{ac}$

अनुह्लादो धरं प्राप्य तेन विद्धः स्तनान्तरे।
असिं निष्कृष्य वेगेन धरस्य रथमासदत्॥ ६॥
ध्वजमीषां हयांश्चैव सारथिं धनुरेव च।
छित्त्वा स्कन्धे धरं चैव पुनः स्वरथमभ्यगात्॥ ७॥
कर्मणा तेन दैत्यस्य धरो भयसमीरितः।
अनुह्लादं ततस्त्यक्त्वा ययाविन्दुरथं प्रति॥ ८॥
ध्रुवस्तु ह्रदमासाद्य कृत्वा युद्धं महाभयम्।
माययाभिजितो युद्धे प्राद्रवद्भयपीडितः॥ ९॥
एवमन्यैश्च दैत्येन्द्रैरन्ये देवा महाबलाः।
निर्जितास्तर्जिताश्चैव युद्धाय च पुनः स्थिताः॥ १०॥
ततः संकुलमेवाभूद्देवानां दानवैः सह।
परस्परजिगीषूणां युद्धं भीरुभयावहम्॥ ११॥

6a धरं] ध्रुवं R **6b** तेन विद्धः] विनिहत्य R **6c** निष्कृष्य] विष्कृष्य R **6d** धरस्य] ध्रुवस्य R **7a** °मीषां] °मीशां R **7c** धरं] ध्रुवञ् R **8b** धरो] ध्रुवो R **8d** ययाविन्दु°] यथाविन्दु° R **9a** ध्रुवस्तु ह्रद°] ध्रुवस्य रथ° R **9b** महाभयम्] महाबलः R **9c** °भिजितो] °भिहतो R

6a धरं] ध्रुवं A_3A_4, ध्रवं A_7 • प्राप्य] A_3A_4, प्रास्य A_7 **6c** असिं निष्कृष्य] तस्मिन्निष्कृष्य A_7, तस्मिन्निकृष्य A_3A_4 **6d** धरस्य] ध्रुवस्य **A** • °मासदत्] A_3A_4, °सादयत् A_7 **7a** ध्वजमी-षां] ध्वजमांसां A_7, ध्वजं तस्य A_3A_4 **7c** छित्त्वा स्कन्धे] A_3A_4, च्छिन्ना स्कन्दे A_7 • धरं] रथे **A** **7d** स्वरथमभ्यगात्] स रथमन्वयात् **A** **8b** धरो] ध्रुवो **A** **8d** ययाविन्दु°] ययौ चित्र° **A** **9a** ह्रदमासाद्य] रथमास्थाय **A** **9b** महाभयम्] महाबलं **A** **9c** माययाभि°] माययापि **A** **9d** प्राद्रवद्] A_3A_4, प्राद्रा A_7 (unmetrical) **10ab**] om. **A** **10c** °स्तर्जिता°] °स्ते जिता° A_4A_7, °स्ते जितास्ते जिता° A_3 (unmetrical) **10d** युद्धाय च पुनः स्थिताः] युद्धाय च पुनः स्थितः A_3A_4, डिण्डिमाश्च विषानिका A_7 (= 12d; after this A_7 reads and probably cancells 12e and 15ab) **11a** संकुलमेवा°] सङ्कुलम° A_7 (unmetrical), सशंकुलम° A_3A_4 **11b** °द्देवानां] A_3A_4, °द्देवाणां A_7 **11c** °जिगीषूणां] A_4, °जिगीषूनां A_7, °जिगूघूणां A_3

7⟨a^1–a^8⟩ S_1 **11**(b^1, b^3–b^7)⟨b^8–c^8⟩(d^2) S_1

6a अनुह्लादो] S_1R**A**, अनुह्रादो S_3Bh (conj.?) • प्राप्य] $S_1RA_3A_4Bh$, प्राष्य S_3 **6c** असिं निष्कृष्य] conj. Bh (silently), असिभिष्कृष्य S_1^{pc}, असिभिस्कृष्य S_1^{ac}, असि निकृष्य S_3 (unmetrical) **6d** °मासदत्] $S_1S_3^{pc}RA_3A_4Bh$, °मासत् S_3^{ac} (unmetrical) **7a** ध्वजमीषां] em. (cf. R), वेजमेषां S_3, ध्वजं तस्य Bh **7b** सारथिं धनु°] S_1R**A**Bh, सरथित्वनु° S_3 **7c** छित्त्वा स्कन्धे] $S_3RA_3A_4Bh$, च्छिन्ना स्कन्दे S_1 **8b** भयसमीरितः] S_3R**A**, भषसमीरितं S_1, भूद् भृशमर्दितः Bh (conj.) **8c–9d**] om. S_1Bh **8c** अनुह्लादं] R**A**, अनुह्रादन् S_3 **9a** ह्रद°] conj., रथ° S_3 **9d** प्राद्-वद्] RA_3A_4, प्राद्रव S_3 **10a** °मन्यैश्च] $S_1^{pc}S_3$RBh, °मन्येश्च S_1^{ac} • दैत्येन्द्रै°] S_3RBh (em.?), देत्यैन्द्रो° S_1 **10b** °रन्ये] S_1^{pc}RBh, °रन्य S_1^{ac}, °रन्यै S_3 • महाबलाः] S_1RBh, महाबलं S_3 **10c** निर्जितास्त°] RBh (em.?), निर्ज्जिता त° S_1, निर्जिता त°{भ° S_3^{ac} ?} S_3 **10d** स्थिताः] RBh (em.?), स्थिता S_1S_3 **11a** ततः] S_1R**A**Bh, तत S_3 **11ab** °भूद्देवानां दानवैः] RA_3A_4Bh, °भू(द्दे)वा(न्नान्दानवै) S_1, °भू देवाना दानवै S_3 **11d** °भयावहम्] R**A**Bh, °भयावह S_1 (anusvāra possibly lost), °यावहं S_3^{pc} (unmetrical), °य(भ)हं S_3^{ac} (unmetrical)

ततो भेर्यश्च शङ्खाश्च पटहाः सैकपुष्कराः ।
झर्झर्यः पेपुकाश्चैव डिण्डिमा गोविषाणिकाः ।
अवाद्यन्त बले व्यास उभयेषां सहस्रशः ॥ १२ ॥
ततो ऽसृगोघप्रभवा पताकाध्वजपादपा ।
गजाश्वग्राहबहुला रथप्रवरकच्छपा ॥ १३ ॥
केशशैवालबहुला धनुर्ज्याकृततन्तुका ।
निष्टनन्तोग्रमण्डूका दुकूलच्छत्रफेनिला ॥ १४ ॥
उष्णीषवरहंसा च करपादशिरोपला ।
हारकेयूरसिकता मुकुटोत्फुल्लपङ्कजा ॥ १५ ॥
मनुष्यकफपङ्का च प्राणजीवितनाशनी ।
प्रावर्तत नदी घोरा हस्त्यश्वरथवाहिनी ॥ १६ ॥

12b °हाः सैकपुष्कराः] °हाश्चैव पुष्कलाः R **12c** झर्झर्यः पेपुका°] झज्झराः प्रक्षरा° R **12d** °विषाणिकाः] °विषालिकाः R **12f** उभयेषां] उभावेषां R **13a** ऽसृगोघ°] ऽसृगौघ° R **13c** गजाश्व°] गजाश्च R **14cd**] om. R **15b** °शिरोपला] °शिरोत्पला R **15c** °सिकता] °रसिता R **16a** मनुष्यकफपङ्का च] हस्तिमस्तिष्कपङ्का या R

12ab शङ्खाश्च पटहाः सैकपुष्कराः] पटहा गोमुखाश्चैव पुष्कलाः **A** **12c** झर्झर्यः पेपुका°] मन्दपाः पुष्कला° **A** **12d** गोविषाणिकाः] °श्च विषाणिकाः{°का A_7} **A** **12e** बले] रणे **A** **13a** ततो ऽसृगोघप्रभवा] उभौ सृगौ{मृतौ° A_3A_4}घप्रवहा **A** **13b** °पादपा] °पादपाः A_3A_4, °पादकाः A_7 **13d** °कच्छपा] °कच्छपाः **A** **14a** °शैवाल°] A_3A_4, °शैर्वाल° A_7 • °बहुला] °बहुधा **A** **14b** धनुर्ज्या°] A_3A_4, धनुर्य्या° A_7 • °तन्तुका] °कन्तुकाः A_7, °कर्णकाः A_3A_4 **14c** निष्टनन्तोग्र°] निष्पिष्टनाग° **A** **14cd** °मण्डूका दुकूल°] °मदकदुकूल° A_7, °मदकृद्बहुल° A_3, °मदकृद्बहु° A_4 (unmetrical) **14d** °फेनिला] A_3A_4, °फेनिना A_7 **15ab**] A_3 repeats this. **15a** °वर°] °कल° **A**A_3^* **15b** °शिरोपला] $A_3A_3^*$, °शिरोपलाः A_4A_7 **15c** °सिकता] °शिकता **A** **15d** °पङ्कजा] °पङ्कजाः A_7, °लोचना A_3A_4 **16a** °कफपङ्का च] °रूपापङ्का{°ङ्का A_3A_4} सा **A** **16b** प्राण°] प्राणि° **A** **16c** °वर्तत] A_3A_4, °वृर्त्तत A_7 • नदी] महा° **A**

12(a⁶) S_1, (c²) S_3 **13**(a⁴, b¹–b⁵)⟨b⁶–b⁸→⟩ S_1 **14**⟨←a¹–b¹⟩(d⁸) S_1

12a भेर्यश्च] S_1R**A**Bh, भेर्य्याश्च S_3 **12b** पटहाः] S_3^{pc}, पटहा° $S_1S_3^{ac}$Bh • सैक°] S_1, सेक° S_3, °सेक्य° Bh (conj.?) • °पुष्कराः] S_3, °पुष्कला S_1, °पुष्कलाः Bh **12c** झर्झर्यः] em. Bh (silently), सज्झर्य्य S_1, झ(ल्ल)र्य्यः S_3 **12d** °विषाणिकाः] A_3A_4, °विषाणकाः S_1Bh, °विषाणिका S_3 **13ab**] S_1 has this after 13cd. **13a** ऽसृगोघ°] conj. Bh (silently), मृ(गौ)घ° S_1, सृगो° S_3 (unmetrical) • °प्रभवा] S_1S_3R, °प्रवहा Bh **13b** पताका°] S_3R**A**, (पताक°) S_1, पताक° Bh **13d** °कच्छपा] RBh (em.?), °कच्छपाः S_1S_3 **14a** °शैवाल°] RA_3A_4Bh, °शैर्वाल° S_3 **14b** धनुर्ज्या°] RA_3A_4Bh, ⏑नुज्या° S_1, धनुज्या° S_3 • °तन्तुका] S_1^{ac}RBh, °तंतुकाः S_1^{pc}, °तन्तुकाः S_3 **14c** निष्टनन्तोग्र°] S_1, निष्टन्तोग्र° S_3 (unmetrical), निष्टनच्छस्त्र° Bh (conj.) **14d** °फेनिला] A_3A_4Bh, °फेनि(ता)ः S_1, °फेलिना S_3 **15a** °वर°] S_1RBh, °रव° S_3 • °हंसा च] S_3R**A**Bh, °हंसाश्च S_1 **15b** °शिरोपला] $A_3A_3^*$Bh, °शिरोवहा S_1^{pc}, °शिरोरुहा S_1^{ac}, °शिरोपलाः S_3^{pc}, °शिलोपलाः S_3^{ac} **15d** °टोत्फुल्ल°] S_1R**A**Bh, °टोत्फुल° S_3 • °पङ्कजा] $S_1^{ac}S_3$RBh, °पंकजाः S_1^{pc} **16a** मनुष्य°] S_1S_3**A**, मेदोस्र° Bh (conj.) • °पङ्का] S_1RA_7Bh, °पका S_3 (unmetrical) **16c** °वर्तत] S_3RA_3A_4Bh, °वर्त्तन S_1

तस्यां स्नायन्ति रक्षांसि पिबन्ति च रमन्ति च।
नृत्यन्ते चापि विविधा भीरूणां भयदास्तदा॥ १७ ॥
गृध्रा गोमायवश्चैव शुनो जर्जरवायसाः।
चक्षूंषि करपादान्त्रान्भक्षयन्तो दिने दिने॥ १८ ॥
ममायं हस्तिनः पादो ममायं मेदपट्टकः।
ममायं च करः शुभ्रो हृदश्च रुधिरस्य ह॥ १९ ॥
ममायं तव नायं च गृह्ण पश्येति चैव हि।
कलहं चक्रिरे तत्र क्रूराः पिशितभोजनाः॥ २० ॥
त्यक्त्वान्ये च हतास्तत्र स्वदेहान्सुमहारथाः।
विमानैः स्त्रीजनाकीर्णैः प्रययुर्ब्रह्मणः सदम्॥ २१ ॥

17b पिबन्ति च रमन्ति] रुधिराणि पिबन्ति R **17d** °दास्तदा] °दा तदा R **18a** गृध्रा] ग्रध्रा R **18b** शुनो] (श्योन°) R **18cd** °पादान्त्रान्भक्षयन्तो] °पादन्तु भ्रामयन्तो R **19b** मेद°] मेध° R **19c** शुभ्रो] पीनो R **19d** रुधिरस्य ह] काधरस्य च R **20ab** नायं च गृह्ण पश्येति] लापश्च गृह्यमस्येति R **20d** क्रूराः] क्रुद्धाः R **21a** च हतास्त°] बहवस्त° R **21d** °र्ब्रह्मणः सदम्] °र्व्वज्रिनः पदम् R

17c नृत्यन्ते] A_3, नृत्यते A_4A_7 **17d** भीरूणां] A_3A_4, भीरुणां A_7 • °स्तदा] A_3A_4, °स्तथा A_7 **18a** गृध्रा] A_3A_4, गृध्ना A_7 • गोमायव°] सोमायव° A_7, सोमावय° A_3A_4 **18b** शुनो जर्जर°] श्वानो मार्जार° **A** **18c** चक्षूंषि] A_3, चक्षुंषि A_4, चक्षुषिं A_7 **18cd** °पादान्त्रान्भक्षयन्तो] °पादौ च अभक्षन्त **A** **19a** हस्तिनः] A_3A_7, हास्तिनः A_4 **19b** °यं मेदपट्टकः] °यान्मेद इत्युत A_7, °यं मे न इत्युत A_3A_4 **19cd**] ममायं चा{च A_3A_4}करोच्छ{च्छ्र° A_4}ब्दो हृदस्य रुधिरस्यदः **A** **20a** ममायं] A_3A_4, अमायतन् A_7 (unmetrical) **20b** पश्येति] पस्येति A_7, पश्यति A_4, पश्यंति A_3 **20d** क्रूराः] A_3A_4, कूराः A_7 • °भोजनाः] °भोजिनः **A** **21d** सदम्] पदं **A**

17⟨a^8–b^6⟩ S_1 **20**⟨b^1–b^6⟩ S_1

17a तस्यां] RABh, स्तस्यां S_1, तस्य S_3 • रक्षांसि] RABh, रक्षा ⏑̲ S_1 (anusvāra possibly lost), रक्षाश्च S_3 **17c** नृत्यन्ते] $S_1^{pc}S_3RA_3$, ⟨(त्य)⟩+नृ+त्यन्ते S_1, नृत्यन्ति Bh (conj.) **17d** भीरूणां] $S_1RA_3A_4$Bh, भीरुणां S_3 • °स्तदा] $S_1^{ac}S_3A_3A_4$, °स्तथा S_1^{pc}Bh **18a** गृध्रा] A_3A_4Bh, गृद्धा S_1, गृद्ध° S_3 • गोमायव°] RBh (em.?), गोमायुध° S_1, गोमय° S_3 (unmetrical) **18b** शुनो] S_1S_3, श्वानो Bh • जर्जर°] S_3R, सर्झर° S_1^{pc}, झर्झर° S_1^{ac}, मार्जार° Bh • °वायसाः] S_3^{pc}RABh, °वायसा S_1^{pc}, °वाय(झा) S_1^{ac}, °वासयाः S_3^{ac} **18c** चक्षूंषि] S_1RA_3Bh, चक्षूपि S_3 • °दान्त्रान्] em., °दान्ता S_1, °दात्रा S_3, °दान्त्रं Bh (conj.?) **18d** दिने दिने] S_3RA, भिरेपिरे S_1, भिरेमिरे Bh (conj.?) **19a** हस्तिनः] $S_1^{pc}RA_3A_7$Bh, ह(न्ति)नः S_1^{ac}, हस्तनः S_3 • पादो] RABh, पादौ S_1, पदौ S_3 (unmetrical) **19b** °पट्टकः] S_1RBh, °पट्टकाः S_3 **19c** ममायं च] $S_1^{pc}S_3^{pc}RA_3A_4$Bh, ममाय⟨क⟩श्च S_1, मयायं च S_3^{ac} • शुभ्रो] S_3, शुक्रो S_1Bh **19d** हृदश्च] S_3R, बाहुश्च S_1Bh • रुधिरस्य ह] S_1S_3, रुधिरस्यदः Bh **20a** °यं तव] $S_1^{pc}S_3RA_3A_4$Bh, °यंन्तव S_1^{ac} **20d** क्रूराः] A_3A_4Bh, क्रूरा S_1^{pc}, कूरा S_1^{ac}, कूर S_3 • पिशित°] S_3RABh, पिचित° S_1 • °भोजनाः] S_1RBh, °भोजिनः S_3 **21a** च हतास्त°] S_3**A**, वहतांस्त° S_1, च हतांस्त° Bh **21b** स्वदेहान्सुमहारथाः] S_3RABh, स्तदेहा समहारथः S_1 **21c** °कीर्णैः] RABh, °कीर्ण्णै S_1, °कीर्ण्णे S_3 **21d** प्रययुर्] S_3RABh, प्रययु S_1 • सदम्] S_1S_3, सदः Bh (em.?)

अपरे पापकर्माणो हन्यमाना रुषान्वितैः ।
पतन्ति नरके घोरे क्रन्दमाना मुहुर्मुहुः ॥ २२ ॥
केचिदार्तस्वरं कृत्वा याचमानास्तृडार्दिताः ।
म्रियन्ते पुरुषा युद्धे शतशो ऽथ सहस्रशः ॥ २३ ॥
दशन्तश्च तृणान्यन्ये तात पुत्रेति चापरे ।
क्रन्दमाना नरा भीताः प्राणान्कृच्छ्रेण तत्यजुः ॥ २४ ॥
संदष्टौष्ठपुटाः केचिद्देवासुरमहारथाः ।
शरसंभिन्नमर्माणः पतन्त्युर्व्यां द्रुमा इव ॥ २५ ॥
अशिवानि शिवा नेदुरट्टहासांश्च राक्षसाः ।
आर्तनादांश्च पुरुषास्तथैव गजवाजिनः ॥ २६ ॥
सिंहनादाश्च शूराणां बाहुशब्दाश्च पुष्कलाः ।
धनुषां कृष्यमाणानां शब्दो वाद्यरवस्तथा ॥ २७ ॥

22c घोरे] भग्नाः R **23b** °स्तृडार्दिताः] (°स्त्रिजर्हि)ताः R **24a** दशन्तश्च तृणान्यन्ये] क्रन्दन्ति च हसन्ते च R **24c** क्रन्दमाना] पीड्यमाना R **26a** अशिवानि] अशिवञ्च R **26b** °रट्टहासांश्च राक्षसाः] °र्ह्यट्टहासाश्च हासाश्च राक्षसः R (unmetrical) **27a** सिंह°] हंस° R **27c** °माणानां] °मानानां R **27d** शब्दो वाद्यरव°] शब्देनोग्ररवा° R

22b हन्यमाना] A_7, हन्यमान A_3A_4 **23a** कृत्वा] त्यक्त्वा **A** **23b** याचमानास्तृडार्दिताः] याचमानस्त ऊर्द्धितः A_7, जातमानस्य उर्द्धि{°र्जि° A_4}तः A_3A_4 **23c** म्रियन्ते] A_3A_4, म्रियते A_7 **23d** शतशो] A_3A_4, सतशो A_7 **24a** दशन्तश्च तृणान्यन्ये] क्रन्दन्ति च हसन्ते च **A** **24c** क्रन्दमाना] A_3A_4, क्रन्दमाणा A_7 • नरा] रणे **A** **25a** संदष्टौष्ठ°] A_3A_4, सन्दष्टौष्ठः A_7 **25d** पतन्त्युर्व्यां] A_7, पतंत्यूर्व्यां A_3A_4 **26ab** नेदुर°] A_7, लेदुर° A_3, लेंदुर° A_4 **27bc**] om. **A** **27d** शब्दो वाद्य°] शब्देनोग्र° **A** • °स्तथा] °स्तदा **A**

23⟨b^1–b^5⟩ S_1 **24**(a^7) S_1 **26**⟨a^7–b^2⟩(b^3) S_1

22b हन्यमाना] S_3RA_7Bh (em.?), हन्यमान S_1 • रुषान्वितैः] $S_1S_3^{pc}$R**A**, रुषान्वितै S_3^{ac}, रुषान्धितैः Bh (न्वि and न्धि are indistinguishable in S_1S_3) **22d** क्रन्दमाना] S_3R**A**Bh, क्रन्दमान S_1 **23a** °दार्तस्वरं] S_3R**A**Bh, °दात्तस्वरं S_1^{ac}, °दात्तस्वर S_1^{pc} (unmetrical) **23b** याचमाना°] S_3R, – – – – Bh • °स्तृडार्दिताः] em., ˘षार्द्दिताः S_1, °स्तृडार्दिता S_3, – षार्दिताः Bh **23c** म्रियन्ते] RA_3A_4Bh, मृयन्ते S_1S_3 **23d** शतशो] $S_1^{pc}S_3RA_3A_4Bh$, ⟨त⟩+श+तशो S_1 **24a** तृणान्य°] em. Bh (silently), तृणान° $S_1^{pc}S_3$, तृणा(न्न°) S_1^{ac} **24b** तात] S_3R**A**, त्रात S_1, भ्रातः Bh (conj.?) • चापरे] S_1R**A**Bh, च परे S_3 (unmetrical) **24c** क्रन्दमाना] $S_3A_3A_4Bh$, क्रन्दमान S_1 • नरा] S_1S_3R, जना Bh (conj.) • भीताः] R**A**Bh, भीता S_1S_3 **24d** प्राणान्] R**A**Bh, प्राणा S_1, प्राणं S_3 • तत्यजुः] R**A**Bh, तत्यजः S_1S_3 **25a** °दष्टौष्ठ°] $S_1^{pc}RA_3A_4Bh$, °दष्टौ° S_1^{ac} (unmetrical), °दष्टोष्ट° S_3 • °पुटाः] R**A**Bh, °पुटा S_1S_3 • केचिद्] S_1R**A**Bh, केचि S_3 **25b** °महारथाः] S_1^{pc}R**A**Bh, °महारथा $S_1^{ac}S_3$ **25c** °संभिन्न°] S_3R**A**, °सन्नत° S_1Bh • °मर्माणः] S_1R**A**Bh, °नर्माण S_3 **25d** °र्व्यां द्रुमा इव] S_3R**A**Bh, °र्व्या द्रुमारिव S_1 **26cd** °षास्तथैव] R**A**Bh, °षा तथैव S_1, °षास्तथेव S_3 **27b** बाहु°] S_3RBh (conj.?), बहु° S_1 • पुष्कलाः] $S_1^{pc}S_3$RBh, पुष्कला S_1^{ac} **27c** धनुषां] S_3RBh (em.?), धनुषा S_1 • °माणानां] S_3Bh (em.?), °मानानां S_1 **27d** शब्दो] $S_1^{pc}S_3$, शब्दा S_1^{ac}Bh • °रव°] S_3**A**, °वर° S_1, °रवा° Bh (conj.?) • °स्तथा] S_3RBh (conj.), °स्तदा S_1

अथेन्द्रश्च धनेशश्च यमः कालश्च वीर्यवान्।
वरुणो मरुतश्चैव विश्वेदेवाश्च सर्वशः॥ २८॥
मित्रश्चैव जयन्तश्च भगः पूषार्यमा तथा।
कापाली चापि यो रुद्रो वसवश्च महाबलाः।
नासत्यश्चैव दस्रश्च पृश्नयश्च सुरोत्तमाः॥ २९॥
एते चान्ये च देवानां प्रवरा बाहुशालिनः।
दानवानां बले वेगं वेगवन्तो ऽभिचक्रिरे॥ ३०॥
सागरा इव गर्जन्तो युगान्ते अनला इव।
प्रभञ्जना इवाकाले महान्त इव चाचलाः॥ ३१॥
वृषभा इव नर्दन्तो बृंहन्त इव कुञ्जराः।
ग्रसन्तश्च यथा ग्राहाश्छिन्दन्तो मकरा इव॥ ३२॥
वर्षमाणा इव घनाः सिंहा इव च नर्दनाः।
दानवानां बलं सर्वे वेगेनैव व्यनाशयन्॥ ३३॥

29c कापाली चापि] कपाली चैव R **29f** पृश्नय॰] ऋतव॰ R **30cd** बले वेगं वेगवन्तो ऽभिचक्रिरे] बलं{बले R^{ac}} वेगान्नर्द्दयन्तो ऽभिजघ्निरे R **31b** युगान्ते अ॰] ज्वलश्वा॰ R^{ac} (unmetrical), जज्वलुश्वा॰ R^{pc} **31c** ॰वाकाले] ॰वाकाशे R **32a** नर्दन्तो] गर्ज्जन्तो R **33b** सिंहा इव च नर्दनाः] सिहा इव बलान्विताः R **33d** ॰व व्यनाशयन्] ॰वाभ्यनाशयत् R

29c चापि] चैव **A** **29e** नासत्य॰] नासत्या॰ **A** • दस्रश्च] दश्रश्च A_7, दस्राश्च A_3, दस्नाश्च A_4 **29f** पृश्नयश्च] पृष्ठश्च स॰ **A** **30cd**] om. A_7 • बले वेगं वेगवन्तो ऽभि॰] बलं वेगात् बलवंतो हि A_3A_4 **31a–33b**] om. **A**

29⟨a^3–a^6⟩(a^7) S_1 **30**(d^2) S_1 **31**(c^1) S_1 **33**(b^7, d^5)⟨d^6–d^7⟩ S_1

29b ॰षार्यमा त॰] R**A**Bh, ॰षार्यमास्त॰ S_1S_3 **29c** कापाली] S_1**A**Bh, कापीली S_3 **29d** महाबलाः] S_3R**A**Bh, महाबला S_1 **29e** नासत्यश्चैव] $S_1^{pc}S_3$RBh, नास ⏓(चै)व S_1^{ac} • दस्रश्च] S_1RBh, दक्षश्च S_3 **30d** वेगवन्तो] S_1S_3, बलवन्तो Bh **31a** गर्जन्तो] $S_1^{ac}S_3$RBh, गर्जान्तो S_1^{pc} **31b** युगान्ते अ॰] conj. Bh (silently), युगन्तो अ॰ S_1, युगान्तान्ते S_3 **31c** प्रभञ्जना] S_3RBh (em.?), (प्र)भजन S_1 (tops lost, unmetrical) **31d** चाचलाः] $S_1^{pc}S_3$RBh, चा⟨(ल)⟩+च+लाः S_1 **32a** नर्दन्तो] S_3Bh (em.?), नर्न्दन्तो S_1 **32b** बृंहन्त] RBh (em.?), बृहन्त S_1, बृङ्हत S_3 (unmetrical) **32c** ग्रसन्त॰] S_1RBh, स्रसन्त॰ S_3^{pc}, स्रगन्त॰ S_3^{ac} **32cd** ॰हाश्छिन्दन्तो] RBh (em.?), ॰हा च्छिन्दतो S_1S_3 **33a** वर्षमाणा] S_1RBh, वर्षमाण S_3 • घनाः] RBh (em.?), घना S_1S_3 **33b** नर्दनाः] S_3, न(न्द)ना S_1, नर्दिनः Bh (conj., Bh reads नादिनः in S_1) **33d** ॰व व्यनाशयन्] **A**, ॰वा(व्य)– ⏑यत् S_1, ॰व व्यनाशयत् S_3, ॰वाभ्यवारयन् Bh (conj.?)

तद्देववेगप्रहतातिवेगं बलं समन्ताद्दनुदानवानाम् ।
भवत्यनाधारमतिप्रसक्तं तृणं यथा वह्निमुखावसक्तम् ॥ ३४ ॥

इति स्कन्दपुराणे ऽष्टाशीतितमो ऽध्यायः ॥ ८८ ॥

34a तद्देव°] तदेव R **34b** °द्दनु°] °द्दल° R **34c** °त्यनाधार°] °त्यनाचार° R **34d** °खावसक्तम्] °खप्रसक्तम् R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

34ab °वेगं बलं] A_3A_4, °वेलम्वनं A_7 **34b** समन्ताद्दनु°] समन्तादनु° **A** **34c** °त्यनाधारमतिप्रसक्तं] °त्यनाचारमतिसंस{°श° A_3A_7}क्त° **A** **34d** °सक्तम्] A_3A_4, °शक्तं A_7 **Col.** इति{इति श्री° A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रयां संहिताया{इति स्कंद° A_4}मम्बिकाखण्डे द्वन्द्वयुद्धं नामाध्यायः **A**±

34(a¹¹–c¹)⟨c²–c⁴⟩ S_1

34a तद्देव°] **A**Bh, तदेव S_1S_3 • °वेग°] S_3R**A**Bh, वेगेन S_1 (unmetrical) • °हताति°] S_3R**A**, °हताभि° S_1Bh **34b** बलं] $S_1RA_3A_4$Bh, बल S_3 (unmetrical) • समन्ताद्दनु°] em., (सयन्तादनु°) S_1, समन्तादनु° S_3, सयत्नं दनु° Bh (conj.) **34c** °त्यनाधार°] S_3Bh (em.?), ˘ –धार° S_1^{ac}, ˘ –वार° S_1^{pc} • °मतिप्रसक्तं] RBh (em.?), °मतिप्रसक्त S_1, °मविप्रसक्तं S_3 **34d** °सक्तम्] $S_3RA_3A_4$Bh, °सक्तमिति S_1 (इति part of col.) **Col.** ⊙॥ स्कन्द(पुराणे) युद्धे आद्ध्यायः १४४ (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८८ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धेष्टाशीतितमोध्यायः Bh

एकोननवतितमो ऽध्यायः।

सनत्कुमार उवाच।
तेषां तद्वेगनुन्नानां प्रभग्नानां नशिष्यताम्।
त्राणार्थमतिदीप्ताक्षो हिरण्याक्षो ऽग्रहीत्पदम्॥ १॥
अन्धकश्च महामायो भ्रातरश्चास्य तत्समाः।
शतं रथसहस्राणां सर्वेषामपलायिनाम्॥ २॥
प्रह्लादश्च सहभ्राता हिरण्यकशिपोः सुतः।
विप्रचित्तिः सहभ्राता सैंहिकेयैश्च तैः सह।
गृह्ण गृह्णेति नर्दन्तो देवान्प्रत्युद्ययुस्तदा॥ ३॥
तेषां तेषां च संग्रामः सुघोरः समपद्यत।
ग्रहाणामिव कालान्ते गजानामिव चाजने॥ ४॥

---

1 सनत्कुमार] सनत्कुमामार R **1a** तद्वेगनुन्नानां] तद्वद्धवेगानां R **1b** ◦भग्नानां न◦] ◦भग्नानाम◦{◦न◦ R^{pc} ?} R **1c** त्राणार्थमतिदीप्ताक्षो] त्राणमलभमानानां R **2d** ◦पलायिनाम्] ◦पनायिनाम् R **3a** ◦भ्राता] भ्रात्रा R **3c** ◦भ्राता] भ्रात्रा R **3d** सैंहिकेयैश्च] सैंहिकेयश्च R **4ab**] om. R **4d** गजानामिव चाजने] प्रजानामिव चात्यये R

1a तद्वेगनुन्नानां] तद्वश{◦स◦ A_7}गानां च A_3A_7, तद्वगानां च A_4 (unmetrical) **1b** प्रभग्नानां नशिष्यताम्] भग्नानां क्लिश्य{◦नो क्लिष्य◦ A_4, ◦नां हृष्ट◦ A_7}तां पुनः **A** **1c** ◦मतिदीप्ताक्षो] ◦मि{◦सिं◦ A_7}ह संप्राप्तो **A** **1d** ऽग्रहीत्पदम्] भ्ययात्सुतं **A** **2d** ◦पलायिनाम्] A_3A_4, ◦पनायिनां A_7 **3a** प्रह्लाद◦] A_3A_4, प्रह्राद◦ A_7 • ◦भ्राता] भ्रात्रा **A** **3b** ◦कशिपोः] A_3A_4, ◦कशिपो A_7 **3c** ◦भ्राता] A_7, भ्रात्रा A_3A_4 **3d** सैंहिकेयै◦] A_4A_7, सैहिकेयै◦ A_3 **3e** नर्दन्तो] A_3A_7, नदंतो A_4 (unmetrical) **4ab** संग्रामः सुघोरः समपद्यत] तुमुलः सुघो{तुमुलमुच्चा◦ A_3A_4}रस्त्वभवत्तदा **A** **4c** कालान्ते] कालास्ते **A** **4d** चाजने] चाजिरे **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 8.20b (f. 142^r), 8.21a (f. 142^v), 8.23b (f. 143^r) and 8.24 (f. 143^v); S_3 f. 143^r–145^r (f. 144^r largely retraced); R f. 162^r–164^r; A_3 f. 95^r–96^r; A_4 f. 137^v–139^r; A_7 f. 134^r–135^v.
1(c^4) S_1, (c^2) S_3 **2**(d^3)⟨d^4–d^5⟩ S_1 **3**(d^2–d^3) S_1, (a^5–a^6, e^2) S_3

1a ◦नुन्नानां] S_3^{pc}Bh (conj.?), ◦नुन्नादा S_1, ◦नुनानां S_3^{ac} (unmetrical) **1b** प्रभग्नानां नशिष्यताम्] em., प्रभग्नानन्नशिष्यतां S_1, प्रभग्नानां तमिष्यताम्{◦न् S_3^{ac}} S_3, भग्नानां क्लिश्यतां पुनः Bh **1c** त्राणार्थ◦] $S_1S_3^{ac}$**A**Bh, त्रा(पा)र्थ◦ S_3^{pc} **1d** ◦हीत्पदम्] S_1RBh, ◦ही प्रदं S_3 **2b** ◦श्चास्य] S_3R**A**Bh, ◦श्च S_1 (unmetrical) • तत्समाः] S_1R**A**Bh, तत्समा S_3 **3a** प्रह्लाद◦] $S_1RA_3A_4$Bh, प्रह्राद◦ S_3 **3b** ◦कशिपोः सुतः] RA_3A_4Bh, ◦कशिपोत्सुतः S_1, ◦कशिपोः सुतं S_3 (retraced) **3c** विप्रचित्तिः] R**A**Bh, विप्रचित्ति S_1S_3(retraced) **3d** सैंहिकेयैश्च] $S_1S_3^{ac}A_4A_7$Bh, सैङ्हिकेयोश्च S_3^{pc} (retraced) • तैः] S_1R**A**Bh, तै S_3 (retraced) **3e** गृह्ण गृह्णेति] S_1R**A**Bh, गृ(द्ध){(◦ह्ण) S_3^{ac}} गृह्णेति S_3 (retraced) • नर्दन्तो] RA_3A_7Bh, नन्दन्तो S_1, निर्द्दन्तो S_3 (retraced) **3f** देवान्प्रत्युद्य◦] R**A**Bh, देवा प्रद्युद्य◦ S_1, देवा प्रत्युद्य◦ S_3 **4a** संग्रामः] em. Bh (silently), संग्राम S_1, सग्राम S_3 **4b** सुघोरः] S_3Bh (em.?), सुघोर S_1 • समपद्यत] em. Bh (silently), समपद्यतः S_1, सो भवत्तदा S_3 **4c** ग्रहाणा◦] S_1R**A**, ग्रहणा◦ S_3, ग्राहाणा◦ Bh (conj.) • कालान्ते] S_3R, कान्ते च S_1, काण्डे च Bh (conj.?) **4d** चाजने] $S_1^{pc}S_3$, (जं)जने S_1^{ac}, वा वने Bh (conj.)

इन्द्रस्त्वष्टा च पूषा च हिरण्याक्षं महाबलम्।
संगत्य सायकैस्तीक्ष्णैः सर्वमर्मस्वताडयन्॥ ५॥
तेषां धनूंषि चित्राणि अस्यतां तु दिवौकसाम्।
मायाबलेन दैत्येन्द्रो व्यष्टम्भयत दीप्तिमान्॥ ६॥
तानि विष्टम्भितानि स्म तदा दैत्येन मायया।
नानमन्ति यथापूर्वं ततस्ते ह्याकुलाभवन्॥ ७॥
सो ऽपि दैत्यो महामायो नदित्वा मेघनिस्वनम्।
बबन्ध तेषां गात्राणि समन्तादस्त्रमायया॥ ८॥
तान्बद्धान्प्रसमीक्ष्यैवमकर्मण्यान्महाबलान्।
यन्तारो वाहनैः क्षिप्रं जह्रुस्तस्माद्रणाजिरात्॥ ९॥
अथ कालो यमश्चैव धनेशो मित्र एव च।
वरुणो वसवः सर्वे अश्विनौ च महाबलौ॥ १०॥
प्रगृहीतायुधाः क्रुद्धास्तिष्ठ तिष्ठेतिवादिनः।
अभ्यद्रवन्त वेगेन हिरण्याक्षं महासुरम्॥ ११॥

5c संगत्य] संहत्य R **5d** ∘ताडयन्] ∘ताडयत् R **6b** तु] त्रि∘ R **6d** दीप्तिमान्] दीप्तमान् R **7d** ह्याकुला∘] व्याकुला∘ R **8b** ∘निस्वनम्] ∘निस्वनः R **9ab** तान्बद्धान्प्रसमीक्ष्यैवमकर्मण्यान्] विष्टब्धांस्तु सकार्प्यण्यान् R (unmetrical) **9d** जह्रुस्त∘] जग्मुस्त∘ R **10d** अश्विनौ] चाश्विनौ R **11ab** क्रुद्धास्ति∘] सर्व्वे ति∘ R

5c संगत्य] संहत्य **A** • सायकैस्ती∘] A_3A_7, सायकैः स्ती∘ A_4 **5d** ∘स्वताडयन्] ∘स्वताडयत् A_7, ∘सु ताडयत् A_3A_4 **6a** धनूंषि] A_3^{pc}, धनुंषि $A_3^{ac}A_4A_7$ **6b** अस्यतां] आस्यतां **A** **6d** व्यष्टम्भ∘] व्यस्तम्भ∘ **A** • दीप्तिमान्] A_3A_4, दीप्तवान् A_7 **7c** नानमन्ति] नाशयन्ति **A** **8b** नदित्वा] A_4, नादित्वा A_3A_7 **9a** तान्बद्धान्प्र∘] तान्बहद्धान् A_7, तानुत्का न A_3A_4 **9ab** ∘समीक्ष्यैवमकर्मण्यान्] समीक्ष्यै{∘क्षै∘ A_4A_7}वं स्वकर्म्मणा **A** **9b** ∘बलान्] A_7, ∘बलात् A_3A_4 **9d** जह्रुस्त∘] जुहुस्त∘ A_3A_4, जहस्त∘ A_7 • ∘द्रणाजिरात्] ∘द्रणाजिरे **A** **11a** ∘तायुधाः] A_3A_4, ∘तायुधा A_7 **11ab** क्रुद्धास्तिष्ठ] सर्वे तिष्ठ{∘ष्ट A_4} **A** **11d** महासुरम्] महाबलं **A**

5(b⁶)⟨b⁷–b⁸⟩ S_1 **8**⟨c¹–c²⟩ S_1 **9**(a⁴)⟨a⁵⟩ S_1 **11**(b⁷–b⁸) S_1

5a इन्द्रस्त्व∘] S_3R**A**Bh, इन्द्र त्व∘ S_1 **5b** ∘क्षं महाबलम्] S_3R**A**, ∘क्षं म(ह) ⏑ ⏓ S_1 (right side of ह lost), ∘क्षमवारयन् Bh (conj.?) **5c** ∘कैस्तीक्ष्णैः] RA_3A_7Bh, ∘कै तीक्ष्णै S_1, ∘कैस्तीक्ष्णै S_3 **5d** ∘ताडयन्] em. Bh (silently), ∘ताडयत् S_1S_3 **6a** ∘षां धनूंषि] S_1RA_3^{pc}Bh, ∘षान्धनुंषि S_3 (retraced) **6d** दीप्तिमान्] $S_3A_3A_4$Bh, दीप्तिमाम् S_1 **7a** विष्टम्भितानि] S_1R**A**Bh, विष्टभितानि S_3 **7c** नानमन्ति] S_1RBh, नानयन्ति S_3 **7d** ततस्ते] S_3R**A**Bh, तत्रस्ते S_1 • ∘भवन्] R**A**Bh, ∘भवत् S_1S_3 **8a** दैत्यो] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, दात्यो S_1^{ac} **9a** तान्बद्धान्प्र∘] S_3, तां बद्धा(म्प्र∘) S_1, तान् बद्धांश्च Bh (conj.) • ∘समीक्ष्यैव∘] em. Bh (silently), ⏑मीक्षैव∘ S_1, ∘समीक्ष्येव∘ S_3 **9b** ∘मकर्मण्यान्म∘] em. Bh (silently), ∘मकर्म्मण्याम्म∘ S_1, ∘मकर्मन्य⟨ह⟩+म+∘ S_3 • ∘बलान्] RA_7Bh (em.), ∘बलाः S_1, ∘बलात् S_3 **9c** वाहनैः] S_3R**A**Bh, वाहनै S_1 • क्षिप्रं] S_1R**A**Bh, क्षिप्र S_3 **9d** जह्रुस्त∘] S_3Bh (em.), जह्रस्त∘ S_1 • ∘द्रणाजिरात्] RBh (em.?), ∘द्रणाजिरान् S_1, ∘द्रणाजिरे S_3 **10c** वरुणो] S_1R**A**Bh, वरुणे S_3 • वसवः सर्वे] R**A**Bh, वासवस्सर्व्वे S_1^{pc}, वासव सर्व्वे S_1^{ac}, वस्तवश्चैव S_3 **11a** ∘तायुधाः] RA_3A_4Bh, ∘तायुधा S_1S_3 **11ab** क्रुद्धास्तिष्ठ] S_1Bh, क्रुद्धा तिष्ट S_3 **11c** ∘द्रवन्त] S_3R**A**Bh, ∘द्रवन्ता S_1 **11d** हिरण्याक्षं] S_1R**A**Bh, हिरण्याक्षो S_3 • महासुरम्] $S_1S_3^{pc}$RBh, महासुरां S_3^{ac}

तेषामापततां संख्ये स दैत्यः क्रोधमूर्छितः।
सर्वेषां सायकैस्तीक्ष्णैर्बिभेद कवचान्युधि॥ १२॥
ते भिन्नकवचाः सर्वे क्रोधात्प्रज्वलिताननाः।
ससर्जुरस्त्रमुख्यानि तदाप्रतिहतान्युत॥ १३॥
यमो दण्डं ससर्जास्य तथा कालश्च किंकरम्।
धनेशश्चाशनिं घोरं वरुणः पाशमेव च।
भगश्च मुसलं घोरमन्ये चान्यांस्तथा शरान्॥ १४॥
तान्स दैत्यो हसन्नेव सायकैर्मर्मभेदिभिः।
व्यष्टम्भयददीनात्मा शक्रहस्तं यथा भवः॥ १५॥
साधुवादांस्ततो हृष्टा दानवानां महारथाः।
समं चक्रुश्च संपूज्य हिरण्याक्षाय सर्वतः॥ १६॥
अपरे नैतदाश्चर्यं दितिपुत्रस्य संयुगे।
कश्यपेन प्रसूतस्य राज्ञो ऽस्माकं च स्वामिनः॥ १७॥

13b ◦ताननाः] R^{ac}, ◦तानलाः R^{pc} **13c** ससर्जुरस्त्रमुख्यानि] ससृजुः शरवर्षाणि R **14e** मुसलं] मुषलं R **14f** ◦था शरान्] ◦थापरान् R **16a** ◦वादांस्त◦] ◦वादास्त◦ R **16b** दानवानां] दानवास्ते R **16c** समं] शमं R **16d** सर्वतः] सर्व्वशः R **17c** कश्यपेन] काश्यपेन R

13ab] om. **A** **13c** ससर्जुर◦] ससृजुर◦ **A** (unmetrical) **13d** ◦तान्युत] ◦तायुधाः **A** **14b** तथा कालश्च किंकरम्] कालस्य चिंतवस्तदा A_3, कालस्य विनशेद्य{य◦ A_7}था A_4A_7 **14c–15b**] om. **A** **15cd** ◦ददीनात्मा शक्र◦] ◦दमेयात्मा चक्र◦ **A** **16a** ◦वादांस्त◦] A_7, ◦वादास्त◦ A_4, ◦वादस्त◦ A_3 • हृष्टा] दृष्ट्वा **A** **16b** ◦रथाः] A_3A_4, ◦रथा A_7 **17ab**] om. **A** **17c** कश्यपेन] कश्यपेण A_7, काश्यपेन A_3A_4

14(b[7])⟨b[8]⟩ S_1 **16**⟨d[7]–d[8]⟩ S_1 **17**(c[8]) S_3

12a संख्ये] R**A**Bh, संखे S_1, व्यास S_3 **12b** दैत्यः] S_3R**A**Bh, दैत्य S_1 • ◦मूर्छितः] S_1R**A**Bh, ◦मूच्छितः S_3 **12cd** ◦कैस्तीक्ष्णैर्बि◦] R**A**Bh, ◦कै तीक्ष्णै बि◦{(मि◦) S_1^{ac}} S_1, ◦कैस्तीक्ष्णै बि◦ S_3 **12d** कवचान्] S_1R**A**Bh, कचान् S_3 (unmetrical) **13a** ◦कवचाः] S_1RBh, ◦कवचा S_3 **13b** क्रोधात्] RBh (em.?), क्रोधा S_1S_3 • ◦ताननाः] R^{ac}Bh (em.?), ◦तानना S_1S_3 **13c** ससर्जुर◦] S_3Bh (em.), ससर्जर◦ S_1 **13d** ◦न्युत] RBh (em.?), ◦न्युतः S_1S_3 **14a** दण्डं] S_3R**A**Bh, दण्ड S_1 • ससर्जास्य] R**A**Bh, ससर्ज्यास्य S_1, ससर्जस्य S_3 **14b** कालश्च] RBh (conj.), कालस्य S_1S_3 • किंकरम्] S_3R, कि(ङ्क)⏓ S_1, – – – Bh **14c** ◦श्चाशनिं] RBh (conj.?), ◦श्चाननिर् S_1, ◦श्चाशनि S_3 (unmetrical) **14d** वरुणः] RBh (em.?), वरुणं S_1, वरुण S_3 (unmetrical) **14e** मुसलं] S_1S_3, मुशलं Bh (em.?) **14f** ◦था शरान्] S_1S_3, ◦थामराः Bh (conj.) **15a** हसन्नेव] S_1RBh, हसनेव S_3 (unmetrical) **15b** ◦कैर्मर्म◦] RBh (em.?), ◦कैर्म्मत्म◦ S_1, ◦कै मर्म◦ S_3 **15d** भवः] S_1R**A**Bh, भव S_3 **16a** ◦वादांस्त◦] A_7Bh (em.?), ◦वादास्त◦ S_1S_3 **16b** दानवानां] S_1^{pc}**A**Bh, दानवाम् S_1^{ac} (unmetrical), दानवाना S_3 • ◦रथाः] RA_3A_4Bh, ◦रथा S_1S_3 **16d** ◦क्षाय सर्वतः] S_3**A**, ◦क्षाय स ⏑ ⏓ S_1, ◦क्षं महासुरम् Bh (conj.) **17a** अपरे नैतदाश्चर्यं] RBh (em.?), अपरेणैस्तदाश्चर्यन् S_1, अपरे नेतदाचार्य S_3 **17c** कश्यपेन] em. Bh, काश्यपेन S_1S_3

अपरे सिंहनादांश्च बाहुशब्दांश्च पुष्कलान्।
चक्रुर्हृष्टाश्च वाद्यानि तदा सर्वाण्यवादयन्॥ १८॥
एवं तेषां प्रहृष्टानां दानवानां महाहवे।
पाराशर्य गिरो बह्वचः श्रूयन्ते स्तुतिसंहिताः॥ १९॥
तेषां प्रहर्षं ज्ञात्वा तं देवभङ्गं च तं तदा।
सर्वप्राणिचरो वायुरसुरानभिदुद्रुवे॥ २०॥
सहस्रनल्वमात्रेण स रथेन प्रभञ्जनः।
समन्ताद्ध्वजयुक्तेन पताकाशतमालिना॥ २१॥
जवेन यन्तृणा यत्नान्निगृहीतेन शब्दवान्।
प्रपूरयन्दिशः सर्वाः सहसा प्रत्यदृश्यत॥ २२॥
स पञ्चभिः शरैस्तीक्ष्णैर्दैत्यराजानमव्यथः।
आहत्य योजने तस्माद्देशात्क्षिप्रमवासृजत्॥ २३॥

18d सर्वाण्य°] सर्व्वान्य° R **19a** प्रहृष्टानां] प्रकृष्टानां R **19cd** गिरो बह्वचः श्रूयन्ते] गिरौ रक्षः श्रूयते R **20a** तेषां प्रहर्षं ज्ञात्वा तं] हर्षितश्चैव तेषान्तु R **20b** तं तदा] तन्तथा R **20c** °प्राणिचरो] °प्राणहरो R **20d** °रसुरान°] °र्दानवान° R **21b** प्रभञ्जनः] प्रजिष्णुना R **21c** समन्ताद्ध्वजयुक्तेन] om. R (unmetrical) **22a** यन्तृणा यत्नान्] यन्त्रिणा तत्र R **22c** प्रपूरयन्] अपूरयद् R **23b** °राजानमव्यथः] °राजं व्यताडयत् R **23cd**] om. R

18–19] om. **A** **20ab**] तेषां प्रहरणं ज्ञात्वा तं देवो भगवांस्तदा **A**± **21ab**] स सहस्रानश्वयुक्तेन सुरथेन प्रजेष्ठि{°ष्टि° A_4}ना A_3A_4 (unmetrical), स सहश्रयुक्तेन सुरथेन महाप्रजाः A_7 (unmetrical) **21c** °द्ध्वज°] °द्ध्रज° **A** **22a** यन्तृणा] पत्रिणां **A** **22ab** यत्नान्नि°] A_3A_7, यत्नत् नि° A_4 **22c** प्रपूरयन्] अपूरयन् **A** **22d** °दृश्यत] A_3A_4, °दृश्यते A_7 **23a** स पञ्चभिः] पंचभिः स A_3A_4, पञ्चानां स A_7 **23ab** शरैस्तीक्ष्णैर्दैत्य°] A_3, शरैः स्तीक्ष्णैर्देव° A_4, शरैस्तीक्ष्णै दैत्य° A_7 **23b** °राजानमव्यथः] °राजमविध्यत **A** **23c** °त्य योजने] °त्यायोधने **A** **23d** °प्रमवासृजत्] °प्रं समन्ततः **A**

18(b^8) S_1, (a^5) S_3 **19**(d^4–d^7)⟨d^8→⟩ S_1 **20**⟨←a^1–a^2⟩(c^6) S_1 **21**(a^7) S_3

18a सिंह°] $S_1S_3^{pc}$RBh, सिह° S_3^{ac} **18b** °शब्दांश्च] RBh (conj.?), °शब्दां सु° S_1, °शब्दाश्च S_3 **18c** चक्रुर्हृष्टा°] RBh (em.?), चक्रु ह्यष्टो° S_1, चक्रु हृष्टा° S_3 • वाद्यानि] S_3RBh (conj.?), वाक्यानि S_1 **18d** तदा] S_3R, तथा S_1Bh • °वादयन्] S_3RBh (em.?), °वादयत् S_1 **19a** एवं तेषां] S_3R, एवंन्ते सं° S_1, एवं हि सं° Bh (conj.) **19c** पाराशर्य] S_3RBh (em.?), पाराशय्य S_1 • गिरो बह्वचः] S_3Bh (conj.?), शिरो बाह्वचः S_1^{pc}, शिरो बाह्वः S_1^{ac} **19d** °संहिताः] R, (°सक्ति)⏑̲ S_1, °सहिता S_3 (unmetrical), – – – Bh **20a** प्रहर्षं] em. Bh (silently), प्रहर्ष S_1S_3 • ज्ञात्वा तं] S_3 (cf. **A**), ज्ञात्वा त्वं S_1, ज्ञात्वेत्थं Bh (conj.?) **20b** °भङ्गं च] S_3RBh (em.?), °भगं च{(व) S_1^{ac}} S_1 (unmetrical) **20d** °नभि°] S_1R**A**Bh, °नाभि° S_3 **21a** °मात्रेण] S_1RBh, °चा(त्ते)ण S_3 (retraced) **21d** पताका°] S_3(retraced)R**A**Bh, पताक° S_1 **22a** यन्तृणा] em., यन्त्रिणा S_1S_3, यन्तृणां Bh (conj.) **22ab** यत्नान्नि°] A_3A_7Bh, यत्ना नि° S_1S_3 **22c** °शः सर्वाः] R**A**Bh, °शस्सर्व्वा S_1, °शः सर्वा S_3 (retraced) **22d** °दृश्यत] S_1^{pc}RA_3A_4Bh, °दृश्यतः $S_1^{ac}S_3$(retraced) **23a** शरैस्तीक्ष्णैर्] S_1RA_3Bh, शरै तीक्ष्णै S_3 (retraced) **23b** °राजानमव्यथः] S_1, °राजानमव्यथत्+ः+ S_3 (retraced), °राजमथाव्यथः Bh (conj.) **23cd** तस्माद्देशात्] **A**Bh, तस्माद्देशा S_1, तस्मा देशात् S_3 (retraced)

अन्धकं च ततः षष्ट्या विप्रचित्तिं च सप्तभिः ।
मयं पञ्चाशता विद्ध्वा सप्तभिः सप्तभिः पुनः ॥ २४ ॥
दैत्यांश्च दानवांश्चैव सर्वान्विव्याध तत्क्षणात् ।
पुनः पुलोमपुत्रांश्च निवातकवचानपि ॥ २५ ॥
ते तेन बहुभिर्विद्धाः शरैरसुरपुंगवाः ।
दिक्षु सर्वासु विक्षिप्ता योजनान्तरिताः स्थिताः ॥ २६ ॥
यान्यांश्च ते विमुञ्चन्ति गदामुसलपट्टसान् ।
तान्सर्वान्भगवान्वायुर्दानवोपर्यपातयत् ॥ २७ ॥
ते हता हन्यमानाश्च स्वमुक्तैरायुधैर्भृशम् ।
आर्तनादान्प्रकुर्वाणाः प्राद्रवन्त दिशो दश ॥ २८ ॥
सो ऽपि वायुर्महावेगो बभञ्ज रथसत्तमान् ।
पांसुवर्षेण च पुनश्चक्षूंष्येषामपूरयत् ॥ २९ ॥

24b सप्तभिः] पञ्चभिः R **24c** मयं] मयः R • विद्धा] विद्धः R^{pc}, विद्धो R^{ac} **26a** ते तेन] तलेन R **27a** यान्यांश्च ते वि°] पलायांश्चैव R **27b** °मुसलपट्टसान्] °मुषलपार्ष्णिकान् R **27c** तान्सर्वान्] ताञ्छरान् R **27d** °र्दानवोपर्य°] °र्दानवेभ्यो न्य° R **28b** स्वमुक्तैरा°] वायुना स्वा° R **28c** °नादान्] °नादं R **28cd** °कुर्वाणाः प्रा°] कुर्व्वाणा व्य° R **29a** सो ऽपि] सो ऽथ R **29b** °सत्तमान्] °मुत्तमम् R **29c** पांसु°] पांशु° R **29d** °ष्येषाम°] °ष्येवाव° R

24a षष्ट्या] A_3A_4, षष्ठ्या A_7 **24cd**] मयं पंचशता तारं सप्तसप्तभिरेव च **A**± **26a** ते तेन] तेन ते **A** **26d** योजनान्तरिताः स्थिताः] ये{पे A_4} तेनासुरमास्थिताः{°ता A_4} **A** **27a** यान्यांश्च] ये न्यांश्च **A** **27b** °मुसलपट्टसान्] °मुष{°ख° A_4}लपट्टिशान् **A** **27d** °र्दानवोपर्यपातयत्] °र्दानवे पर्यवारयन् **A** **28b** स्वमुक्तैरायुधैर्] सुमु{ससु° A_7}खैराहता **A** **28c** °नादान्] °नादं **A** **28d** प्राद्रवन्त] प्रद्रवन्त A_3A_7, प्रद्रंवंत A_4 **29b** °सत्तमान्] °मुत्तमं **A** **29c** पांसुवर्षेण] A_3A_4, पांशु-वर्षेन A_7 **29cd** °नश्चक्षूंष्ये°] A_3^{pc}, °नश्चक्षुंष्ये° A_3^{ac}, °नश्चक्षुश्ये° A_4, °नः चक्षुंषे° A_7

26(d⁶) S_1 **28**(d⁷)⟨d⁸⟩ S_1

24a षष्ट्या] $S_1RA_3A_4$Bh, षष्ठ्या S_3 (retraced) **24b** सप्तभिः] S_3(retraced)**A**Bh, सप्ततिः S_1 **24cd**] em. Bh (silently), मयं पञ्चाशतं विध्वा सप्तभिः सप्ततिः पुनः S_1, सप्तभिः पुनः S_3 (unmetrical, retraced) **25a** दैत्यांश्च] R**A**Bh, दैत्याश्च S_1S_3 • दानवां°] S_3R**A**Bh, दानवा° S_1 **25b** स-र्वान्] S_1R**A**Bh, सर्वथा। S_3 (unmetrical) • तत्क्षणात्] S_3R**A**Bh, तक्षणात् S_1 **25c** पुनः] S_1^{pc} S_3(retraced)R**A**Bh, पुन S_1^{ac} (unmetrical) **25d** °कवचा°] S_1R**A**Bh, °कावचा° S_3 (retraced) **26a** ते तेन] S_1Bh, ते नेन S_3 • °भिर्विद्धाः] R**A**Bh, °भिर्विद्धां S_1, °भि विध्वा S_3 (unmetrical, retraced) **26d** स्थिताः] RA_3A_7Bh, स्थिता S_1S_3 **27a** यान्यांश्च] conj. Bh (silently), या(सां)श्च S_1^{ac}, यो न्यांश्च S_1^{pc}, यान्याश्च S_3 (retraced) **27b** °मुसल°] S_1S_3(retraced), °मुशल° Bh (em.?) • °पट्टसान्] $S_1S_3^{ac}$, °पट्टिसां S_3^{pc}, °पट्टिशान् Bh **27c** °न्वायुर्] S_1R**A**Bh, °न्वायु S_3 (retraced) **27d** °वोपर्य°] $S_1S_3^{ac}$? Bh, °वोपर्यु° S_3^{pc} (retraced) **28a** हता] S_1R**A**Bh, हन्य S_3 (retraced) **28b** °मुक्तैरायुधैर्] S_3(retraced)Bh (em.?), °मुक्तौरायुधैर् S_1 **28c** °कुर्वाणाः] **A**Bh, °कुर्व्वाणा S_1, °कुर्वाणो S_3 (retraced) **28d** °द्रवन्त] $S_1RA_3A_7$Bh, °द्रवन्ति S_3 (retraced) • दश] R**A**, (द) ⏑̲ S_1, दशं S_3^{pc}(retraced), दिशं S_3^{ac}, दिशः Bh (conj.?, in a note Bh suggests दश) **29a** सो] $S_1S_3^{ac}$R**A**Bh, से S_3^{pc} • वायुर्म°] R**A**Bh, वायुम्म° S_1, वायु म° S_3 (retraced) **29b** बभञ्ज] S_3R**A**Bh, मभंज S_1 • °सत्तमान्] $S_1S_3^{ac}$Bh, °सत्तमाः S_3^{pc} (retraced) **29c** पांसु°] S_1 S_3(retraced)A_3A_4, पांशु° Bh (em.?) • °वर्षेण] $S_1S_3^{ac}RA_3A_4$Bh, °वर्षेणे S_3^{pc} (retraced) **29d** °श्चक्षूंष्येषा°] A_3^{pc}Bh, °श्चक्षूंष्यैषा° S_1, °श्चक्षुद्ध्यैषा° S_3 (retraced but द्धै) • °मपूरयत्] S_1^{pc} S_3(retraced)**A**Bh, °मरयत् S_1^{ac} (unmetrical)

तथा स्म भयसंत्रस्ता नोत्ससर्जुस्तदा शरान् ।
शस्त्राणि च तथान्यानि पुञ्जशश्चावतस्थिरे ॥ ३० ॥
तस्य तत्कर्म संवीक्ष्य हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।
उवाच दानवान्सर्वान्गर्हयन्दितिनन्दनः ॥ ३१ ॥
धिग्वो दैत्या बलं सर्वं धिङ्मायां धिक्पराक्रमम् ।
विसृज्य रणमव्यग्रा यात स्त्रीकर्मसेविनः ॥ ३२ ॥
ये यूयं रणमध्यस्था जीविते सति बालिशाः ।
एकेन वायुना भग्ना धिग्वस्तन्मन्त्रितं पुरा ॥ ३३ ॥
अथवा यन्मया प्रोक्तं यूयं बाला इति क्रमात् ।
तत्तथा नास्ति संदेहो बालैरिव हि वः कृतम् ॥ ३४ ॥
तिष्ठध्वं बालवत्सर्वे रक्षन्तो जीवितं स्वकम् ।
अहमेको विजेष्यामि वायुमेनं प्रपश्यत ॥ ३५ ॥

30a तथा] तेन R **30b** ∘स्तदा] ∘स्तथा R **30c** शस्त्राणि] अस्त्राणि R **32a** दैत्या] देत्या R **32c** ∘मव्यग्रा] ∘मत्युग्रा R **33a** ये] यद् R **33d** धिग्वस्तन्] धिगस्तु R (unmetrical) **34b** क्रमात्] भ्रमात् R **34d** बालैरिव हि वः कृतम्] वायुनेव बहिस्कृताः R **35a** बालवत्सर्वे] वातवर्षेण R **35c** अहमे∘] अयमे∘ R **35d** प्रपश्यत] प्रशस्यते R

30ab] om. **A** **30c** शस्त्राणि च] स श{स∘ A_7}स्त्राणि **A** **30d** पुंजशश्चा∘] मुंचन्वै चा∘{वा∘ A_4} A_3A_4, मुञ्चण्वैश्चा∘ A_7 **31a** तस्य तत्] तस्मात्त्वं A_3, तस्मात्वं A_4, तस्मात्तं A_7 • संवीक्ष्य] सद्वीक्ष्य A_3A_4, सन्वीक्ष्य A_7 **31d** ∘न्गार्हयन्] ∘न् हर्षयन् **A** **32ab**] om. **A** **32c** रण∘] A_7, बल∘ A_3, वन∘ A_4 • ∘मव्यग्रा] A_3, ∘मध्यग्रा A_4A_7 **33a** रण∘] A_7, बल∘ A_3, वन∘ A_4 **33d** धिग्वस्तन्] धिगस्तु A_3A_4 (unmetrical), ध्यानस्तु A_7 (unmetrical) • पुरा] A_3A_4, पुराः A_7 **34c** ∘था नास्ति] ∘थास्तु न A_3A_4, ∘थास्तु A_7 (unmetrical) **34d** बालैरिव] A_7, बलैरिव A_3A_4 • हि वः कृतम्] बहिष्कृतं A_3A_4, बहिस्कृतं A_7 **35a** तिष्ठध्वं] A_7, तिष्टध्वं A_3A_4 • बालवत्सर्वे] बालवत्सर्वं A_3A_4, बालञ्च सर्व्वं A_7

31⟨d^6–d^8⟩ S_1 **32**(c^7–d^1) S_1 **34**⟨d^7–d^8⟩ S_1 **35**⟨d^1⟩ S_1

30a तथा स्म भयसंत्रस्ता] S_1^{pc}, तथा (श्म) भयसन्त्रस्था S_1^{ac}, ते तथात्मभयत्रस्ता S_3 (retraced from त्म), ततस्ते भयसन्त्रस्ता Bh (conj.) **30b** नोत्ससर्जुस्त∘] RBh (em.?), ∘नोत्ससज्ज त∘ S_1, नेत्ससर्जुस्त∘ S_3 (retraced) **31a** तत्कर्म] S_1RBh, तक्षन्त S_3^{pc}, तत्क ⏑ S_3^{ac} • संवीक्ष्य] $S_1S_3^{ac}$ RBh, संवीक्ष S_3^{pc} (retraced) **31b** हिरण्याक्षः] S_3(retraced)R**A**Bh, हिरण्याक्ष S_1 **32a** सर्वं] S_3(retraced)RBh (conj.), सर्व्वें S_1 **32b** धिङ्मायां] R, धिक्मया S_1, धिन्मायान् S_3 (retraced), धिग्दर्पा Bh (conj.?) • ∘क्पराक्रमम्] R, ∘क्पराक्रमाः S_1Bh, ∘त्पराक्रमः S_3 (retraced) **32d** ∘सेविनः] R**A**, सेवतः S_1, ∘सेवितः S_3, सेवत Bh (em.?) **33a** ∘मध्यस्था] S_1R**A**Bh, ∘मस्था S_3 (unmetrical) **33d** धिग्वस्तन्] S_1Bh, विध्वस्तं S_3 (retraced) • पुरा] S_3(retraced)RA_3A_4Bh, पुराः S_1 **34a** यन्मया] S_3(retraced)R**A**Bh, युम्मया S_1 **34b** यूयं] S_1R**A**Bh, यूय S_3 (retraced) • इति क्रमात्] S_3(retraced)**A**, रतिक्रमाः S_1, रतिक्क्रमाः Bh (conj.) **34d** वः कृतम्] conj. Bh (in a note Bh suggests वर्तितं), व – ⏓ S_1 (right side of व lost), यः कृता S_3 (retraced) **35b** रक्षन्तो] $S_1S_3^{ac}$?R**A**Bh, रक्षध्वो S_3^{pc} **35c** अहमे∘] $S_1^{pc}S_3$**A**Bh, अ(ज्ञा)मे∘ S_1^{ac} **35d** प्रपश्यत] S_1**A**Bh, प्रशस्यत S_3 (retraced)

ततः स पर्वतो भूत्वा दितिपुत्रः प्रतापवान्।
समन्ताद्वायुवेगं तं समवारयदव्यथः॥ ३६॥
वायुं निवारितं ज्ञात्वा पर्वतेन तदा विभुम्।
अन्धको बाहुपाशेन अवप्रुत्याबबन्ध तम्॥ ३७॥
स बद्धो बाहुपाशेन जगदायुः प्रतापवान्।
संप्रगृह्यान्धकं शीघ्रमुत्पपात विहायसा॥ ३८॥
तस्योत्पतितमात्रस्य प्रगृह्यान्धकदानवम्।
राहुर्गदां महारौद्रीं क्षिप्रं मूर्ध्नन्यपातयत्॥ ३९॥
अभ्येत्य पादयोश्चैव विप्रचित्तिर्महाबलः।
जग्राह सुमहाग्राहो मत्सानिव महार्णवे॥ ४०॥

36a ततः स] स ततः R **36d** समवारयद°] स च चाकपद° R **37d–38a**] om. R **38c** संप्र°] स प्र° R **39d** मूर्ध्नन्य°] मूर्द्धन्य° R **40a** °श्चैव] °श्चैनं R **40c** जग्राह] जगाम R **40cd** °ग्राहो मत्सानिव महा°] °वीरो महाग्राह इवा° R

36a स] A_3A_4, om. A_7 (unmetrical) **36d–37b**] ज्ञात्वा पर्व्वतदा विभुं **A** **37c** बाहु°] वायु° **A** **37d** °प्रुत्या°] °स्रुत्या° **A** **38a** स बद्धो बाहु°] सबन्धो बहु° **A** **38b** जगदायुः] जगद्वायुः **A** **38cd** °घ्रमुत्पपात] A_3, °घ्रं तत् पपात A_4, °घ्रं उ(प्री)पात A_7 (प्री possibly cancelled) **38d** विहायसा] A_3A_4, विहायसाः A_7 **39b** °दानवम्] °दानवः **A** **39c** राहुर्गदां] वायोद्गदां A_3, वायो गदां A_4, रथोद्गदां A_7 • °रौद्रीं] A_4A_7, °रौन्द्रीं A_3 **39d** मूर्ध्नन्य°] मूद्धन्र्यव° A_3, मूद्धन्र्य च A_4, मूर्द्ध्नप° A_7 **40ab**] om. **A** **40c** जग्राह] जगाम A_3A_4, जघान A_7 **40cd** °ग्राहो मत्सानिव महार्णवे] °रावो महाप्रा{°प्रो° A_7}ह इवार्ण्णवे{इवांतरे A_3A_4} **A**

36$(a^6–a^7, d^7)\langle d^8\rightarrow\rangle$ S_1 **37**$\langle\leftarrow a^1\rangle(a^2–a^5)$ S_1 **39**$(c^7–c^8, d^2–d^8)$ S_1 **40**$\langle b^7\rangle(b^8–c^5)$ S_3

36a स पर्वतो] $S_1A_3A_4$Bh, सर्पतो S_3 (unmetrical) **36b** °पुत्रः] S_3R**A**Bh, °पुत्र S_1 **36c** °वेगं तं] S_3(retraced)R**A**Bh, °वेगेन S_1 **36d** °दव्यथः] S_3(retraced)R, °द(व्य)⏓ S_1, °दव्ययः Bh (conj., in a note Bh suggests °दव्यथः) **37a** वायुं निवारितं] S_3R, ⏓ ⏓(निव्वारि)त S_1 (upper parts lost, second akṣara has vowel उ), – – ि– त्वानिलं Bh (conj.?) **37b** पर्वतेन] S_1RBh, पर्वशत S_3^{pc} (retraced), पर्व ⏓ ⏓ S_3^{ac} • तदा विभुम्] S_3^{pc}(retraced)R**A**, निवारितं S_1, ˘दा विभुं S_3^{ac}, निवारितम् Bh **37d** °प्रुत्या°] S_3^{ac}?, °स्रुत्या° $S_1S_3^{pc}$(retraced)Bh • °बन्ध तम्] **A**Bh, °बन्धतः S_1, °बन्ध त S_3 (retraced) **38a** स बद्धो] S_1^{pc}Bh, संबद्धो S_1^{ac}, स बध्वो S_3 (retraced) **38b** जगदायुः] R, ज⟨(द)⟩+ग+दाय S_1, जगाम+वा+यु S_3 (unmetrical, retraced), तदा वायुः Bh (conj.) • प्रताप°] S_3(retraced)R**A**Bh, पताप° S_1^{pc}, (पु)ताप° S_1^{ac} **38c** °ह्यान्धकं] S_3(retraced)R**A**Bh, °ह्यन्धकं S_1^{pc}, °ह्यन्दकं S_1^{ac} **38cd** °घ्रमुत्पपात] S_3(retraced)RA_3Bh, °घ्रं मुपपात S_1 **38d** विहायसा] S_1S_3(retraced)RA_3A_4, विहायमा Bh (typo) **39a** °त्पतित°] $S_1^{pc}S_3$(retraced)R**A**Bh, °त्पतति° S_1^{ac} **39b** °ह्यान्धक°] $S_1^{pc}S_3$(retraced)R**A**Bh, °ह्यन्धक° S_1^{ac} • °दानवम्] $S_1S_3^{ac}$RBh, °बालवं S_3^{pc} **39c** राहुर्गदां] S_3(retraced)RBh, राहुगदा S_1 (anusvāra possibly lost) • °रौद्रीं] S_3^{pc}RA_4A_7, (°रोद्रा)° S_1 (upper parts lost), °रौद्रां S_3^{ac}Bh (em.?) **39d** मूर्ध्नन्य°] S_3, ⏓(ध्न) ˘ S_1 (upper parts lost, first akṣara has vowel ऊ and last one subscript य्), मूर्ध्नि न्य° Bh (em.?) **40b** विप्रचित्तिर्] S_1RBh, विप्रचित्ति° S_3 (retraced) **40cd** °ग्राहो मत्सानिव महा°] S_1, °रावो{(णा)⏓ S_3^{ac}} महाग्राह इवा° S_3 (tops lost of रावो), °ग्राहो मत्स्यानिव महा° Bh (em.)

स तेन सुप्रहारेण विह्वलः प्राणिगोचरः ।
अन्धकेनाभिसंयुक्तो भ्रामितो विप्रचित्तिना॥ ४१॥
स भ्राम्यमाणो विबभौ स्रस्तहारस्रगम्बरः ।
अलातमिव संदीप्तं निशायां मुनिसत्तम॥ ४२॥
भ्राम्यमाणं समालक्ष्य पुनर्देवाः सवासवाः ।
वेगं चक्रुर्महावेगा गृह्ण गृह्णेतिवादिनः॥ ४३॥
विप्रचित्तिस्तु तान्दैत्यः संरब्धानुद्यतायुधान् ।
आलक्ष्य सुबहून्संख्ये गर्जमानान्पयोदवत्॥ ४४॥
अभीक्ष्णं भीमसंह्रादं वायुं दानवयूथपः ।
चिक्षेप शक्रमुद्दिश्य गिरौ वज्रं यथैव सः॥ ४५॥
स चापि तेन विक्षिप्तो लब्धसंज्ञो महाबलः ।
विहाय वेगं देवेन्द्रमुपतस्थे कृताञ्जलिः॥ ४६॥
ततो वायुश्च देवाश्च सर्व एव सहानुगाः ।
अभ्यद्रवन्त दैत्येन्द्रान्प्रगृहीतवरायुधाः॥ ४७॥

41b प्राणि॰] प्राण॰ R **41c** ॰नाभि॰] ॰नापि R **42b** ॰हारस्रग॰] ॰हारो␣ग॰ R **42d** ॰सत्तम] ॰सत्तमः R **43a** भ्राम्यमाणं] भ्राम्यमानं R **44b** संरब्धानुद्यतायुधान्] शरांश्चाभ्युद्यतायुतान् R **44c** आलक्ष्य सुबहून्] समालक्ष्य सकृत् R **44d** गर्जमानान्] गर्ज्जमानः R **46c** विहाय] विधाय R **47cd** दैत्येन्द्रान्प्रगृहीत॰] दैत्येन्द्रं प्रगृह्य च R

41cd] om. **A** **42a** स भ्राम्यमाणो] संभ्राम्यमाणो{॰नो A_3A_4} **A** **42b** ॰हारस्रग॰] ॰द्वारसृग॰ **A** **42cd**] om. **A** **43a** भ्राम्यमाणं] A_3A_4, भ्राम्यमानां A_7 **43b** ॰र्देवाः] A_3A_7, ॰र्देवा A_4 **44b** ॰नुद्यतायुधान्] ॰न{॰ल॰ A_7}भ्यताडयत् **A** **44c** आलक्ष्य] आलम्ब्य **A** **44d** गर्जमानान्] गर्जमानः **A** **45ab**] om. **A** **45c** शक्र॰] A_3A_4, शत्रु॰ A_7 **45d** यथैव सः] यथा तथा **A** **47b** सहा॰] A_3A_4, महा॰ A_7 **47cd**] om. **A**

43(d²) S_3

41b प्राणि॰] S_1**A**Bh, प्राण॰ S_3 **41c** अन्धकेना॰] S_3R, स्कन्धे केशा॰ S_1^{pc}Bh, स्कन्दे केशा॰ S_1^{ac} **42a** भ्राम्यमाणो] RA_7Bh (em.?), भ्राम्यमानो S_1S_3 • विबभौ] R**A**Bh, विमभौ S_1, विभवौ S_3 **42c** संदीप्तं] S_1RBh, संलातं S_3 **42d** ॰सत्तम] em. Bh (silently), ॰सत्तमः S_1S_3 **43a** भ्राम्यमाणं] $S_1A_3A_4$Bh, भ्राम्यमानां S_3 **43b** पुनर्देवाः] RA_3A_7Bh, पुन द्देवा S_1, पुन देवाः S_3 • ॰वासवाः] S_3R**A**Bh, ॰वासवा S_1 **43c** ॰गं चक्रुर्] R**A**Bh, ॰गञ्चक्रूर् S_1, ॰गं चक्रु S_3 **43d** गृह्ण गृह्णे॰] S_3R**A**, गृह्ण शृह्णे॰ S_1, गृहण गृह्णे॰ Bh (typo, unmetrical) • ॰वादिनः] S_1R**A**Bh, (॰क)दिनः S_3 (unmetrical) **44a** तान्दैत्यः] R**A**Bh, तान्दैत्य S_1, तां दैत्य S_3 **44b** संरब्धा॰] **A**Bh, संरब्ध॰ S_1 (unmetrical), सरंब्धा॰ S_3 **44c** ॰बहून्संख्ये] **A**Bh, ॰बहूं संखे S_1, ॰बहू बन्धू S_3 **44d** गर्जमानान्] em., गर्ज्जमाना S_1, गजमना S_3 (unmetrical), गर्जमानः Bh **45a** ॰संह्रादं] S_3RBh (em.?), ॰संह्लादं S_1 **45c** शक्र॰] $S_1^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, श्रक्र॰ S_1^{ac} • ॰मुद्दिश्य] S_1R**A**Bh, ॰मुदिश्य S_3 (unmetrical) **45d** गिरौ] S_3R**A**Bh, गिरो S_1 **46a** विक्षिप्तो] S_1R**A**Bh, विक्षिप्ते S_3 **46c** विहाय] **A**, विधाय S_1Bh, निधाय S_3 **47b** सहा॰] S_1RA_3A_4Bh, महा॰ S_3 **47c** दैत्येन्द्रान्] S_1Bh, देवेन्द्रो S_3

तेषां तेषां च संग्रामः सुघोरः समपद्यत।
सिंहानामिव दृप्तानां विजने शरभैः सह॥ ४८॥
तत्र केचिद्विनिहताः सुप्रहारेण मूर्छिताः।
साधु साध्विति भाषन्तः प्राणानूर्ध्वं वितत्यजुः॥ ४९॥
अपरे देवदैत्येन्द्राः पदान्मुक्ता महाबलाः।
परेणाभ्याहतं शूरं संरक्षन्तः स्वपुत्रवत्॥ ५०॥
केचिद्धत्वापि सुबहून्देवदानवसत्तमाः।
अविक्षताः शितैः शस्त्रैरात्मानं गर्हयन्त्युत॥ ५१॥
अशस्त्रं केचिदभ्येत्य देवदैत्या महाबलाः।
धर्मयुद्धमभीप्सन्तस्त्यक्त्वा शस्त्राण्ययोधयन्॥ ५२॥
बहवस्तत्र दैत्येन्द्रा युयुधुर्भीमविक्रमाः।
देवाश्च नाहता ये वै नाभिघ्नन्ति कदाचन॥ ५३॥

49d ◦णानूर्ध्वं] ◦णांस्तूर्णं R **50b** पदान्मुक्ता] मदयुक्ता R **50c** परेणा◦] शरेणा◦ R **50cd** ◦रं संरक्षन्तः स्वपुत्रवत्] ◦रम{◦रं म्व◦ R^{ac}}क्षयन्त सुयुद्धवत् R **51c** अविक्षताः] आविक्षताः R **51d** गर्हय◦] गर्ज्जय◦ R **52d** शस्त्राण्ययोधयन्] पत्रान्न्यवाधयन् R **53c** नाहता] आहवे R **53d** नाभि◦] न तान् R

48b ◦पद्यत] A_3, ◦पद्यतः A_4A_7 **48c** सिंहाना◦] A_4A_7, सिंहना◦ A_3 **48cd** दृप्तानां विजने] तृप्तानां{◦णां A_7} विजये **A** **48d** शरभैः] A_4A_7, सरभैः A_3 **49c** भाषन्तः] A_4A_7, भाषतः A_3 **49d** ◦नूर्ध्वं] A_3, ◦नूर्द्धं A_4A_7 **50b** पदान्मुक्ता] मदयुक्ता **A** **50c** परेणाभ्या◦] पादपाद्या◦ **A** **50d** संरक्षन्तः] संरक्षन्त **A** • स्व◦] A_3A_4, सु◦ A_7 **51a** ◦द्धत्वापि] ◦द्धृक्कापि A_3A_4, ◦द्धुद्धापि A_7 **51c** ◦क्षताः शितैः शस्त्रै◦] ◦क्षिप्ताः शितैर्बाणै◦ **A** **51d** गर्हयन्त्युत] A_3A_7, गर्हयेत्युत A_4 **52a** अशस्त्रं केचिद◦] अस्त्रं केचित्तदा◦ **A** **52c** ◦युद्ध◦] ◦युक्त◦ **A** **52d** ◦योधयन्] A_3A_4, ◦योधयत् A_7 **53cd**] om. **A**

48(c^2) S_3

48a संग्रामः] S_1R**A**Bh, सग्रामः S_3 **48b** सुघोरः] R**A**Bh, सुघोर S_1S_3 • ◦पद्यत] S_3RA_3Bh, ◦पद्यतः S_1 **48c** सिंहाना◦] $S_1RA_4A_7$Bh, सिङ्हना⟨द⟩◦ S_3 **48d** शरभैः] $S_1RA_4A_7$Bh, शरभै S_3 **49a** ◦निहताः] R**A**Bh, ◦निहता S_1S_3 **49b** मूर्छिताः] R**A**Bh, मूर्च्चिताः S_1, मूर्च्छिता S_3 **49c** भाषन्तः] $S_1^{pc}RA_4A_7$Bh, भाशन्तः S_1^{ac}, भाषन्तं S_3 **49d** ◦णानूर्ध्वं] S_3A_3Bh, ◦णामूर्द्धं S_1 • ◦तत्यजुः] S_1R**A**Bh, ◦तत्यजः S_3 **50a** देव◦] S_1S_3R**A**, दनु◦ Bh (conj.?) **50b** पदान्मुक्ता] conj., यदामुक्ता S_1, पदामुक्ता S_3, मुदा युक्ता Bh (conj.) **50c** परेणाभ्या◦] S_1Bh, प्रहारेणा◦ S_3 **50d** संरक्षन्तः] em., सरक्षन्तः S_1, सरक्षन्त S_3, समरक्षन् Bh (conj.) • स्व◦] $S_3A_3A_4$, सु◦ S_1Bh **51c** ◦विक्षताः] S_3RBh (em.?), ◦विक्षता S_1 **51d** ◦न्त्युत] RA_3A_7Bh, ◦न्त्युतः S_1S_3 **52b** महाबलाः] S_1R**A**Bh, महाबलः S_3 **52cd** ◦न्तस्त्यक्त्वा] R**A**Bh, ◦न्तः त्यक्त्वो S_1, ◦न्त त्यक्त्व S_3 **52d** ◦योधयन्] A_3A_4Bh, ◦योधयत् S_1S_3 **53b** युयुधुर्] R**A**Bh, युयुर्धु S_1 (unmetrical), युयुधु S_3 (unmetrical) **53c** ये वै] S_1RBh, यैव S_3 **53d** कदाचन] RBh (em.?), कदाचनः S_1S_3

पदातयस्तत्र सर्वे योधयन्ति पदातिनः।
सादिनः सादिभिः सार्धं रथिनो रथिभिः सह।
गजिनो गजिभिश्चैव तथा युद्धमवर्तत॥ ५४॥
एवं तेषां स संग्रामो देवानां दानवैः सह।
अवर्तत शतान्यष्टौ वर्षाणां तु महाभयः॥ ५५॥
अथ दैत्यो महामायो गजेनाम्बुदवर्चसा।
तोमरं सुमहद्बिभ्रद्युगान्तानलवर्चसम्॥ ५६॥
कोकिलाञ्जनमेघाभो विश्रुतो यो विरोचनः।
सो ऽभ्यद्रवत्तदा देवानीतिः सस्यानिवोत्थितान्॥ ५७॥
स गजेन प्रभिन्नेन मुखाडम्बरघोषिणा।
अभिदुद्राव देवेन्द्रं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत्॥ ५८॥
तस्यापतत एवाथ भगवान्पाकशासनः।
जत्रुदेशे शरं घोरं निचखान ररास च॥ ५९॥

54a ॰स्तत्र] ॰स्ततः R **55a** एवं तेषां स] एवञ्च तेषां R **55c** अवर्तत] अवर्त्तन्त R **55d** महाभयः] भयावहम् R **57cd**] om. R **58d** चाब्रवीत्] चाब्रवी R **59c** जत्रु॰] जङ्घ॰ R

54f ॰वर्तत] A_3, ॰वर्त्ततः A_4A_7 **55a** स] च **A** **55b** ॰नां दानवैः] A_3A_4, ॰णां दानवै A_7 **55cd**] om. **A** **56cd** ॰द्बिभ्रद्यु॰] A_3, ॰बिभ्र यु॰ A_7, ॰बिभ्र षु॰ A_4 **56d** ॰गान्तानल॰] ॰गान्तादित्य॰ **A** **57d** सस्यानि॰] A_3A_4, शस्यानि॰ A_7 • ॰वोत्थितान्] ॰वोत्थिताः **A** **58a** स गजेन प्र॰] गजेन प्रति॰ **A** **58b** मुखाडम्बरघोषिणा] मुखान्मदस्रवेन च A_3A_4, न्मदश्रवेन च A_7 (unmetrical) **58d** तिष्ठ तिष्ठेति] A_3A_7, तिष्ट तिष्टेति A_4 **59c** शरं घोरं] शरान् घोरान् **A** **59d** निचखान] A_3, विचखान A_4A_7 • ररास] A_3A_4, रराम A_7

54(e[4]–e[5]) S_1

54ab] om. S_1 **54b** पदातिनः] S_3R**A**, पदातिभिः Bh (conj.) **54c** ॰भिः सार्द्धं] S_1R**A**Bh, ॰भि सार्द्ध S_3 (unmetrical) **54e** गजिनो] S_1R**A**Bh, गजिना S_3 **54f** ॰वर्तत] S_3RA_3Bh, ॰व-र्त्ततः S_1 **55a** एवं] S_3R**A**Bh, एव S_1 • स] S_3, हि S_1Bh **55b** ॰नां दानवैः] S_1RA_3A_4Bh, ॰नान्दानवै S_3 **55c** अवर्तत] em., आवर्त्तत S_1, अवत्तत S_3, आवर्तत Bh **55d** वर्षाणां तु] S_1S_3R, वर्षाणि सु॰ Bh (conj.?) • महाभयः] $S_1^{pc}S_3$Bh, ⏑ –भयः S_1^{ac} **56b** ॰नाम्बुद॰] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰नांबु(ज॰) S_1^{ac} • ॰वर्चसा] S_3R**A**Bh, वर्च्चसाः S_1 **56c** तोमरं] S_3R**A**Bh, तोमर S_1 (unmetrical) **56cd** ॰द्बिभ्रद्यु॰] S_1RA_3Bh, ॰द्बिभ्र यु॰ S_3 **56d** ॰वर्चसम्] S_1R**A**Bh, ॰वर्चसां S_3 **57a** ॰लाञ्जन॰] S_1R**A**Bh, ॰लाजन॰ S_3 • ॰मेघाभो] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, ॰मेघातो S_1^{ac} **57b** विश्रु-तो] S_3R**A**, विद्रुतो S_1Bh • विरोचनः] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, विरोचनं S_3^{ac} **57d** ॰नीतिः सस्यानि॰] A_3A_4, ॰नातिसव्यानि॰ S_1Bh, ॰नीति सस्यानि॰ S_3 • ॰वोत्थितान्] em. Bh (silently), ॰वोस्थितां S_1, ॰वोच्छ्रितां S_3 **58b** ॰घोषिणा] S_3RBh (em.?), ॰घोषिणाः S_1 **58d** तिष्ठ] S_1RA_3A_7Bh, तिष्ट S_3 **59c** जत्रुदेशे] **A**Bh, जत्रुदेश S_1, शक्रदेशे S_3 • शरं घोरं] S_3RBh (conj.?), चरन्घोर S_1 **59d** ररास] $S_1^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, र(वा)स S_1^{ac}

अनुभूय प्रहारं तं स दैत्यो भीमविक्रमः ।
तस्यास्यतस्तोमरेण बिभेद करमुद्धतम् ॥ ६० ॥
अथास्य तोमरोद्भिन्नाद्धस्ताद्धेमविभूषितम् ।
पपात तद्धनुर्दिव्यं महाशनिसमस्वनम् ॥ ६१ ॥
ततो ऽस्य भूयो दैत्येन्द्रो व्याकुलस्य तदा गजम् ।
तोमरेण बिभेदाशु कुम्भदेशे महाबलः ॥ ६२ ॥
स भिन्नस्तेन दैत्येन वने मत्त इव द्विपः ।
अनङ्कुशः सन्नमृद्गात्स्वं बलं ह्यनिवारितः ॥ ६३ ॥
ते तथा वध्यमानास्तु आदित्या दैत्यदानवैः ।
भयार्दिता दिशः सर्वा व्यपलायन्त सर्वशः ॥ ६४ ॥
ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च वाद्यानि विविधान्यपि ।
सिंहनादांश्च संचक्रुर्दैत्यदानवसंमताः ॥ ६५ ॥

60a ∘हारं तं] ∘हारन्तु R **60d** ∘मुद्धतम्] ∘मुद्यतः R **61b** ∘भूषितम्] ∘भूषितात् R **61c** पपात] यथा च R **63cd** सन्नमृद्गात्स्वं] समगत् स्व∘ R (unmetrical) **64a** ∘स्तु] ∘श्च R **64b** ∘दानवैः] ∘दानवाः R **64c** सर्वा] सर्व्वे R **64d** व्यपलायन्त] प्रपलायन्त R **65d** ∘संमताः] ∘सत्तमाः R

60d ∘मुद्धतम्] A_7^{ac}, ∘मुद्धृतं $A_3A_4A_7^{pc}$ **61ab** अथास्य तोमरोद्भिन्नाद्ध∘] यथास्य तोमरात् भिन्ना ह∘ **A** **61b** ∘भूषितम्] ∘भूषितां A_3A_7, ∘भूषिता A_4 **61c** तद्धनु∘] A_3A_4, तन्धनु∘ A_7 **61d** महा∘] यथा∘ **A** • ∘समस्वनम्] ∘समुल्वणं A_3, ∘समुज्ज्वलं A_4, ∘समण्वनं A_7 **62b** गजम्] A_3A_4, गज A_7 **63cd**] om. **A** **64c** सर्वा] सर्वे **A** **65a** भेर्यश्च] A_3, भेरीश्च A_4, भेरी च A_7 **65b** वाद्यानि] A_3A_4, वाह्यानि A_7 • ∘न्यपि] ∘नि च **A** **65c** ∘नादांश्च] A_7, ∘नादं च A_3A_4 • संचक्रुर्] A_3A_4, सञ्चक्रु A_7 **65d** ∘संमताः] A_3A_4, ∘सन्मताः A_7

63(c^8) S_1

60c ∘स्यतस्तोमरेण] S_3R**A**, ∘स्य तोमरेणाच S_1, ∘स्य तोमरेणाथ Bh (conj.?) **60d** ∘मुद्धतम्] $S_1S_3A_7^{ac}$, ∘मुन्नतम् Bh (conj.) **61ab** ∘रोद्भिन्नाद्धस्ताद्धे∘] RBh (em.?), ∘रोभिन्नाद्धस्ता हे∘ S_1, ∘रोभिन्ना हस्ताद्धे∘ S_3 **61b** ∘भूषितम्] S_3Bh (em.?, in a note Bh suggests ∘भूषितात्), ∘भूषितां S_1 **61c** तद्धनुर्] $S_1RA_3A_4$Bh, तद्धनु S_3 (unmetrical) **61d** ∘स्वनम्] S_3R, ∘प्रभं S_1, ∘प्र-भम् Bh **62b** गजम्] $S_1^{pc}S_3RA_3A_4$Bh, गजः S_1^{ac} **62d** कुम्भ∘] S_1S_3R**A**, कुभ्भ∘ Bh (typo) **63c** अनङ्कुशः] S_1^{pc}RBh, अनंकुश S_1^{ac}, अनकुशः S_3 (unmetrical) **63cd** सन्नमृद्गात्स्वं] conj., स न मृ(द्धा) स्वम् S_1^{pc} (unmetrical), शरमृ(द्गा) स्वम् S_1^{ac} (unmetrical), समं मृद्गा स्व∘ S_3, शनैर्घृ– स्वं Bh (conj.?) **63d** बलं] S_1RBh, ∘बल्यं S_3 • After this Bh conjectures loss of two pādas. **64a** वध्यमाना∘] S_1S_3R**A**, बध्यमाना∘ Bh **64b** आदित्या] S_1R**A**Bh, आदित्यो S_3 **64c** दि-शः] S_1R**A**Bh, दिश S_3 (unmetrical) • सर्वा] conj., सर्व्वे S_1, सर्वे S_3, सर्वाः Bh (conj.) **64d** व्यपलायन्त] S_3**A**, व्यपलायन्ति S_1, पलायन्ते स्म Bh (conj.) **65a** भेर्यश्च] S_3RA_3Bh, भैर्याश्च S_1 **65b** वाद्यानि] $S_1S_3^{pc}RA_3A_4$Bh, वाद्यावि∘ S_3^{ac} • After this Bh conjectures loss of two pādas. **65cd** संचक्रुर्दै∘] RA_3A_4Bh, संक्रुद्धै द्दै∘ S_1, संचक्रु दै∘ S_3 **65d** ∘संमताः] $S_3A_3A_4$Bh, ∘सम्मता S_1

तच्छिन्नभिन्नप्रविदारणातुरं गजेन दैत्यैश्च पुनर्विलोडितम् ।
बलं महद्दैवतपालितं बभौ यथार्णवो मन्दरमन्थविक्षतः ॥ ६६ ॥

इति स्कन्दपुराण एकोननवतितमो ऽध्यायः ॥ ८९ ॥

66b गजेन] गजेन्द्र° R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

66a तच्छिन्न°] A_4A_7, सच्छिन्न° A_3 • °दारणातुरं] °दारितान्तरं **A** **66b** पुनर्विलोडितम्] विलोकितं **A** (unmetrical) **66cd**] बलं महत्तत्तदैव तद्ब{तं ब° A_4, त्तद्ब° A_7}भौ यथान्तरो मन्ववो वीक्ष{विक्षि° A_7}तः **A** (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कंद° A_4}मम्बिकाखण्डे ई{इ° A_3A_7 ? }तिपराजयो नामाध्यायः **A**±

66(d^{11}) S_1

66a तच्छिन्न°] $S_1^{pc}S_3RA_4A_7$Bh, तच्छि(न्द°) S_1^{ac} • °भिन्न°] RABh, °भिन्द° S_1, °भिन° S_3 (unmetrical) • °प्रविदारणातुरं] S_1^{pc}R, °प्रदरणातुरङ् S_1^{ac} (unmetrical), °प्रविदारणातुर S_3, °प्रविदारितान्तरं Bh **66b** पुनर्] S_1RBh, पुन S_3 (unmetrical) • °लोडितम्] S_3RBh (em.), °लोलितं S_1 **66c** बलं महद्] S_1RBh, बल मह S_3 (unmetrical) **66d** °विक्षतः] RBh (em.?), °वि(क्ष)तेति S_1 (इति part of col.), °वीक्षत S_3 **Col.** ⊙॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आद्यायः १४५ (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ८९ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे एकोननवतितमोध्यायः Bh

नवतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
तदेव सैन्यं संदृश्य दैत्यदानवयूथपैः ।
वध्यमानं भृशं व्यास व्याधैरिव मृगान्वने ॥ १ ॥
तिमिरारिर्महातेजाः सोमः प्रहरतां वरः ।
सितवर्मा सुशीतार्चिः स्वयं पवनसारथिः ॥ २ ॥
तौ बद्धकवचौ सम्यक्शरासनधरावुभौ ।
बद्धगोधाङ्गुलित्रौ च तथा बद्धेषुधी च तौ ॥ ३ ॥
सखड्गौ च सघण्टौ च सपताकौ गजाविव ।
उभौ वीरौ महावीर्यौ योद्धुं दैत्यान्व्यवस्थितौ ॥ ४ ॥
सोमस्तु दशभिस्तीक्ष्णैः सायकैर्मर्मभेदिभिः ।
विव्याध हृदये दैत्यं हिरण्याक्षं महासुरम् ॥ ५ ॥

1a तदेव] तं देव° R **1d** व्याधैरिव मृगान्] व्याधेनेव मृगम् R **2c** सुशीतार्चिः] महाबाहुः R **3d** च तौ] वरौ R **4a** सखड्गौ च स°] सपक्षौ रस° R **4b** गजाविव] R^{pc}, महागजौ R^{ac} **4d** योद्धुं दैत्यान्व्यव°] सार्द्धं दैत्यैरव° R **5d** महासुरम्] महाबलम् R

1a–2d] om. A_7 **1d** व्याधैरिव] व्याधेनेव A_4, व्याधेनैव A_3 **2b** सोमः] A_3, सोम A_4 **2c** सितवर्मा सु°] शितवर्मायु° A_3A_4 • °शीतार्चिः] °शितार्च्चि A_3, °शांताच्चि A_4 **4a** सखड्गौ] A_4, सखड्गै A_3, सखद्गौ A_7 • सघण्टौ च] सुसन्नद्धौ A_3A_4, सुसन्धद्धौ A_7 **4d** योद्धुं दैत्यान्व्यव°] योद्धु-निष्ठौ{°ष्टौ A_4} वन°{रण° A_7} **A** **5b** सायकै°] A_3A_4, शायकै° A_7

Manuscripts available for this chapter: S_1 8.24 (f. 143^v), 8.23a (f. 144^r) and 8.22b (f. 144^v); S_3 f. 145^r–146^r; R f. 164^r–164^v; A_3 f. 96^r–97^r; A_4 f. 139^r–139^v; A_7 f. 135^v–136^v.
2⟨d^1⟩(d^2–d^6) S_1 **5**(a^7–b^4)⟨b^5–b^6⟩(b^7, c^1–c^8, d^4–d^6) S_1, (d^7–d^8) S_3

1a तदेव] $S_1S_3A_3A_4$, तद्देव° Bh (conj.?) • सैन्यं सं°] S_1RA_3A_4Bh, सैन्य स S_3 (unmetrical) **1b** °दानव°] $S_1^{pc}S_3$RA_3A_4Bh, °दान(य°) S_1^{ac} • °यूथपैः] RA_3A_4Bh, °यूथपाः S_1S_3 **1c** भृ-शं] S_3RA_3A_4Bh, भृषं S_1 **1d** व्याधैरि°] $S_1S_3^{pc}$, (ध्या)धैरि° S_3^{ac}, व्याघैरि° Bh (typo) • मृगान्] $S_1A_3A_4$Bh, मृगा S_3 **2a** °रिर्महातेजाः] RA_3A_4Bh, °रि महातेजो S_1, °रि महातेजा S_3 **2b** सोमः] S_3RA_3Bh, सोम S_1 **2c** सितवर्मा] S_3R, तिग्मवर्म्मा S_1, तिग्मवर्ष्मा Bh (conj.) • °शीतार्चिः] $S_1^{pc}S_3$Bh, °शीतार्च्चीं S_1^{ac} **2d** °सारथिः] S_3RA_3A_4Bh, (°सा)रथि S_1 **3ab** सम्य-क्शरा°] R**A**Bh, सम्यक्करा° S_1, सस्य S_3 (unmetrical) **4a** सखड्गौ च स°] S_3Bh (em.?), सखद्गौ स च S_1 • °घण्टौ] S_1RBh, °घण्ठो S_3 **4b** गजाविव] S_3R^{pc}**A**Bh, गजा{°दा° S_1^{ac}}विवत् S_1 **4c** °वीर्यौ] S_3R**A**Bh, °वीर्य्यौ S_1 **4d** °द्धुं दैत्यान्] em. Bh (silently), °द्धुन्दैत्या S_1, °द्धुं दैत्या S_3 **5a** दश°] S_1R**A**Bh, दशद° S_3 (unmetrical) **5ab** °स्तीक्ष्णैः सायकैर्] RA_3A_4Bh, (°स्तीक्षै साय)⏓र् S_1 (lower parts lost; fourth akṣara has vowel ऐ), °स्तीक्ष्णै सयकै S_3 **5b** °भेदिभिः] R**A**Bh, –(दि)भिः S_1, °भेदिनैः S_3 **5c** दैत्यं] S_1R**A**Bh, दैत्य S_3

स भिन्नहृदयो दैत्यः सोमेन दृढमुद्धतः ।
मोहं समाविशद्व्यास क्रौञ्चः शक्त्येव पर्वतः ॥ ६ ॥
तं तथाभिसमीक्ष्यैव रथयन्ता महासुरम् ।
अपोवाह महामायं धनेशं निधयो यथा ॥ ७ ॥
ततो हाहाकृतं दैत्यैर्देवतैः साधु साध्विति ।
गृह्ण गृह्णेति दैत्यैश्च मा गृह्णेति च देवतैः ॥ ८ ॥
ततो भेर्यश्च शङ्खाश्च पणवा गोविषाणिकाः ।
अवाद्यन्त सुराणां वै हर्षरागप्रवर्तनाः ॥ ९ ॥
अथान्धकश्च तारश्च तारको नमुचिस्तथा ।
विप्रचित्तिः शम्बरश्च महामायश्च दानवः ॥ १० ॥
धुन्धुः कार्तस्वनश्चैव राहुश्चैव महास्वनः ।
शतकेतुः शतावर्तः पुलोमा पिल्वलस्तथा ॥ ११ ॥

6b °मुद्धतः] °मुद्यतः R **6d** क्रौञ्चः] स्कन्द° R **7a** °मीक्ष्यैव] °मीक्ष्यैवं R **7d** निधयो] नि-धने R **8d** मा गृह्णेति च देवतैः] गृह्ण गृह्णेति दैवतैः R **10a** अथान्धकश्च] अथाकश्च R (unmetrical) **11a** °स्वन°] °स्वर° R **11b** महास्वनः] महास्वरः R **11d** पिल्वल°] इल्वल° R

6b °मुद्धतः] °मुद्यतः **A** **6c** मोहं] A_3, सो हं A_4A_7 **6d** क्रौञ्चः] A_3, क्रौञ्च A_4A_7 • शक्त्येव] A_3A_4, शर्क्त्येव A_7 **7a** °मीक्ष्यैव] °मीक्ष्यैवं A_3, °मीक्षैवं A_4, °मीक्षेवं A_7 **7cd**] om. **A** **8b** °र्देवतैः] A_7, °र्दैवतैः A_3A_4 **8d** च] A_3, om. A_4A_7 (unmetrical) • देवतैः] A_7, दैवतैः A_3A_4 **9b** पणवा गो°] पणवाश्च A_3A_4, पनवाणाश्च A_7 (unmetrical) • °विषाणिकाः] A_3A_4, विषालिकाः A_7 **9d** °वर्तनाः] °वर्त्तना **A** **10a** °कश्च तार°] °कः{°क° A_4A_7} सुतार° **A** **10b** नमुचि°] A_3A_4, नसुचि° A_7 **10c** शम्बर°] संवर° **A** **11a** धुन्धुः] A_3, द्वंधुः A_4, दुन्धु A_7 • °स्वन°] °स्वर° **A** **11b** राहुश्चैव महास्वनः] महाहनुर्महासुरः **A** **11d** पिल्वल°] पिल्वन° A_4A_7, इल्वण° A_3

6(a[2], a[4]) S_3 **8**(c[4], c[7])⟨c[8]–d[1]⟩(d[2]–d[3], d[6], d[8]) S_3 **9**(d[1]) S_1

6a स भिन्न°] S_1R**A**Bh, स(म्भि)न° S_3 (unmetrical) • दैत्यः] R**A**Bh, दैत्यो S_1, दैत्य S_3 **6b** °मुद्धतः] S_1Bh, °वुद्धतः S_3 **6c** मोहं] S_3RA_3Bh, मोह S_1 (unmetrical) **6d** क्रौञ्चः] A_3Bh, क्रोञ्चः S_1, कौञ्जः S_3 • शक्त्येव] S_3RA_3A_4Bh, शक्तेव S_1 **7a** °समीक्ष्यैव] em. Bh (silently), °समीक्षैव S_1, °सीक्ष्येवव S_3 (unmetrical) **7b** रथ°] S_1S_3R**A**, रथं Bh (conj.) • महासुरम्] R**A**Bh, सहासुरं S_1, महासुरः S_3 **7c** अपोवाह] S_3RBh (em.?), अपौवाह S_1 • महामायं] S_1R Bh, महामाय S_3 **8ab** °तं दैत्यैर्देवतैः] RA_7, °तन्दैत्यै देवतै S_1, °तं दैत्यै देवतै S_3^{pc}, °तं दैत्यदेवतै S_3^{ac}, °तं दैत्येर्दैवतैः Bh (typo) **8d** देवतैः] $S_1S_3A_7$, दैवतैः Bh **9a** भेर्यश्च] S_3R**A**Bh, भेर्याश्च S_1 **9b** °विषाणिकाः] RA_3A_4, °विषाणकाः S_1Bh, °विषाणिका S_3 **9c** सुराणां] S_3R**A**Bh, सुरांणा S_1 **9d** °वर्तनाः] RBh (em.?), °वर्त्तना S_1S_3 **10a** अथान्धकश्च] em. Bh (silently), अथान्तकश्च S_1, तथान्धकश्च S_3 **10b** नमुचि°] $S_1S_3^{pc}$RA_3A_4Bh, मुचि° S_3^{ac} (unmetrical) **10c** विप्रचित्तिः शम्बरश्च] RBh (em.?), विप्रचित्ति शंबरश्च S_1, शम्बरो विप्रचित्तिश्च S_3 **11a** धुन्धुः] RA_3Bh, धुद्धु S_1, धुन्धु S_3 **11b** महास्वनः] S_3, महाबल S_1, महाबलः Bh (em.?) **11c** शतकेतुः] S_3R**A**Bh, शतकेतु S_1 **11d** पुलोमा] S_3R**A**Bh, प्रलोमा S_1 • पिल्वल°] S_1^{pc}, विल्वल° S_1^{ac}Bh, पिल्वक° S_3

वातापी कालनेमिश्च शतावर्तः शतोदरः ।
महापार्श्वो ह्रदश्चैव मुषुण्डः सुण्ड एव च ॥ १२ ॥
दुर्लोमा च कबन्धश्च विराधो राध एव च ।
मरीचश्च सुबाहुश्च श्वेतकुण्डलिरेव च ॥ १३ ॥
वृषपर्वातिकायश्च शरभः सिंह एव च ।
नरान्तको देवहनस्तथा यज्ञहनश्च यः ॥ १४ ॥
दैत्यौ सुन्दनिसुन्दौ च शक्रतापन एव च ।
प्रह्लादश्चानुह्लादश्च शिनिर्बाष्कल एव च ॥ १५ ॥
विरोचनो बलिर्बाणो वातश्च सुमहाबलः ।
मयो ऽथ तारकाक्षश्च विद्युन्माली प्रभाकरः ॥ १६ ॥
दुन्दुभिर्महिषश्चैव अरिष्टो रिष्ट एव च ।
केशी च धेनुकश्चैव अजको व्यंस एव च ॥ १७ ॥
तथा गगनमूर्ध्ना च असिलोमा च दानवः ।
सूचीलोमा तुहुण्डश्च हुण्डश्च परतापनः ॥ १८ ॥

12a वातापी] वातापिः R **12c** ह्रद°] R^{pc}, ह्द° R^{ac} **12d** मुषुण्डः सुण्ड] सुबाहुर्मुण्ड R **13**] om. R **14a** °पर्वातिकायश्च] °पर्व्वा कायगश्चः R **15a** सुन्दनिसुन्दौ] शुम्भनिशुम्भौ R **15d** शिनिर्बाष्कल एव] शिबिर्बास्कलिरेव R **16c** मयो ऽथ तारकाक्षश्च] मायो थ भारकश्चैव R **17d** अजको व्यंस] अजः कोव्यांश R **18a** °मूर्ध्ना] °मूर्द्धा R **18cd**] शूचीलोमा च कुण्डश्च परतापन एव च R

12a °पी काल°] °पिः काल° A_3, °पिकाल° A_7, °कापिल° A_4 **12c** ह्रद°] A_3, ह्द° A_4 A_7 **12d** मुषुण्डः सुण्ड] मुहूर्त्तो मुण्ड A_3A_4, तुमुहुर्त्तो ⟨(मु)⟩(तु)मुतु A_7 (unmetrical) **13ab**] om. **A** **13d** °कुण्डलिरेव] °कुण्डल एव **A** **14ab**] om. **A** **14c** देवहन°] देवान्तक° **A** **14d** यज्ञहन°] सर्दहन° A_4, सहन° A_3 (unmetrical), दहन° A_7 (unmetrical) **15a** सुन्दनिसुन्दौ] कुम्भनिकुम्भौ **A** **15cd**] om. **A** **16–17**] om. A_3A_4 **16c** मयो] ममो A_7 **17a** °श्चैव] °झ्रेव A_7 **17b** अरिष्टो] अरिष्टौ A_7 **17d** अजको] अजक° A_7 **18a** °मूर्ध्ना] °मूर्द्धा A_3A_4, °मुर्द्धा A_7 **18cd**] शुचीनोमा तुकुंड{°मार्त्तदण्ड° A_7}श्च परतापन एव च **A**±

13(a^5) S_1

12b शतावर्तः] S_3R**A**Bh, शतावर्त्त S_1 **12c** ह्रद°] $S_3R^{pc}A_3$, दर° S_1Bh **12d** मुषुण्डः] S_3, मुसुण्डः S_1^{pc}Bh, मुसुण्ढः S_1^{ac} • सुण्ड] em., सुण्ढ S_1Bh, षण्ड S_3 **13a** दुर्लोमा] em. Bh (silently), दुलोमा S_1S_3 • च कबन्ध°] S_3, व(क्र)बन्ध° S_1, वक्रबन्ध° Bh **13bc**] om. S_3 **13b** विराधो राध एव च] conj., विरामो राध एव च S_1, विरोमा रोध एव च Bh (conj.) **14a** °पर्वाति°] S_3Bh (em.?), °पर्व्वति° S_1 **14b** एव] S_3RBh (em.?), रेव S_1 **14c** नरान्तको] S_1R**A**Bh, नरान्तकौ S_3 **14d** °हनश्च] S_1R**A**Bh, °हणश्च S_3 **15a** दैत्यौ] R**A**Bh, दैत्यो S_1S_3 • सुन्द°] S_3Bh (conj.?), सनन्द° S_1 (unmetrical) **15c** प्रह्लादश्चानुह्लाद°] S_1R, प्रह्रादश्चानुह्राद° S_3, प्रह्लादश्चानुह्राद° Bh (em.?) **15d** °र्बाष्कल एव] S_1Bh, °र्बाष्टलिरेव S_3 **16b** वातश्च सु°] RA_7, वाताश्च सु° S_1, वातश्च S_3 (unmetrical), वाताश्वश्च Bh (conj.?) **16d** विद्युन्माली] S_1R A_7Bh, विद्युमाली S_3 **17a** दुन्दु°] S_3RA_7Bh (conj.), धुन्धु° S_1 • °भिर्महिष°] S_1^{pc}RA_7Bh, °भिर्म्म(ति)ष° S_1^{ac}, °भि महिष° S_3 **18a** °मूर्ध्ना] S_1S_3, °मूर्धा Bh

हस्ती दुर्योधनश्चैव विपाकः पाक एव च।
वलो मुरो ऽथ नरको मूकेन्द्रदमनावपि॥ १९॥
अश्वग्रीवः शम्बरश्च तथायः कालशम्बरः।
साल्वः शतभुजश्चैव द्रुमो व्याघ्रश्च दानवः॥ २०॥
मधुश्च कैटभश्चैव महाकवच एव च।
छायाग्राहश्च विख्यातः सैंहिकेयाश्च विश्रुताः॥ २१॥
हालाहलाश्च ते सर्वे बलिपुत्राश्च विश्रुताः।
तथा मयसुताः सर्वे निवातकवचाश्च ये।
पौलोमाः कालकेयाश्च विप्रचित्तिसुतास्तथा॥ २२॥
एते चान्ये च बहवो दैत्यदानवसंमताः।
सर्वे चन्द्रमसं देवं प्रति वेगं प्रचक्रिरे॥ २३॥
महिषा इव शार्दूलं हस्तिनः शरभं यथा।
विघ्ना यतव्रतं यद्वत्कामा मोक्षाश्रितं यथा॥ २४॥

19d मूकेन्द्र°] मृकेन्द्र° R **20a** शम्बर°] सम्बर° R **20b** तथायः] तथापः R • °शम्बरः] °सम्बरः R **20c** साल्वः शत°] शाल्वः श° R (unmetrical) **20d–21a**] om. R **21c** °ग्राहश्च विख्यातः] °ग्रहाश्च विख्याताः R **22a** °हलाश्च] °हलश्च R **23d** प्रति वेगं प्रचक्रिरे] प्रतिगञ्च +प्रच+क्रिरे R **24cd**] om. R

19c मुरो] सुरो A_3A_7, स्वुरो A_4 **19d** मूकेन्द्र°] A_7, मुकेन्द्र° A_3A_4 • °दमना°] °नरका° **A** **20a** शम्बर°] A_3A_4, सम्बर° A_7 **20b** °शम्बरः] °संवरः **A** **20c** साल्वः] अन्धः **A** **20d–21a**] om. **A** **21c** छायाग्राहश्च] मायाग्रहश्च **A** **21d** विश्रुताः] A_3A_4, विश्रुतः A_7 **22a** °हलाश्च] A_3A_4, °हलाद्य A_7 **22b** विश्रुताः] A_3A_4, विश्रूताः A_7 (unmetrical) **23b** °संमताः] A_3A_4, सम्वताः A_7 **23c** चन्द्रमसं] चन्द्रमयं **A** **24**] om. **A**

19(c^1) S_1 **21**(a^2) S_1 **22**(c^2–c^4) S_1 **23**(c^2) S_1

19b विपाकः] S_3^{pc}R**A**Bh, विपाक $S_1S_3^{ac}$ (unmetrical) **19d** °न्द्रदमना°] $S_1S_3^{pc}$RBh, °न्द्र⟨म⟩द-मना° S_3 **20a** °ग्रीवः] S_3R**A**Bh, °ग्रीव S_1 • शम्बर°] $S_1S_3A_3A_4$, सम्बर° Bh (em.?) **20b** तथायः] S_3**A**, तताय S_1 (unmetrical), तथान्यः Bh (conj.) • °शम्बरः] S_1, एव च S_3, °संवरः Bh **20c** साल्वः] em., साल्व S_1S_3, शाल्वः Bh (em.?) **21b** °कवच] S_3R**A**, °मगर S_1^{pc}, °मशर S_1^{ac}, °संगर Bh (conj.) **21c** °ग्राहश्च] S_1S_3, °ग्रहश्च Bh • विख्यातः] **A**Bh, विख्याता S_1, विख्यातो S_3 **21d** सैंहिकेया°] S_1^{pc}R**A**Bh, सौंहिकेया° S_1^{ac}, सैहिंकेया° S_3 • विश्रुताः] S_1R A_3A_4Bh, विश्रुता S_3 **22a** °हलाश्च] $S_1A_3A_4$Bh, °हलश्च S_3 **22b** विश्रुताः] RA_3A_4Bh, विश्रुता S_1S_3 **22c** तथा] S_3R**A**Bh, अ(था) S_1 • मयसुताः] S_1R**A**Bh, यमसुता S_3 **22e** पौलोमाः] R**A**Bh, पौलोमा S_1S_3 **22f** °स्तथा] S_3R**A**, °श्च ये S_1Bh **23a** बहवो] S_1S_3R**A**, बहुशो Bh (conj.?) **23b** °संमताः] S_3RA_3A_4Bh, °सम्मता S_1 **23c** °सं देवं] RBh (em.?), °सन्देव S_1S_3 **23d** वेगं] S_3**A**Bh, वेग S_1 **24a** शार्दूलं] R, शार्द्दूल S_1, शादूलं S_3, – – – Bh **24b** हस्तिनः] S_3RBh (em.?), हस्तिन S_1 (unmetrical) • शरभं यथा] S_1^{pc}RBh, शलभं यथा S_1^{ac}, शरभन्तथा S_3 **24c** यतव्रतं] S_1S_3, यतप्रतं Bh (typo) **24d** °त्कामा] em. Bh (silently), °त्काम S_1, °त्कामां S_3 • मोक्षाश्रितं] S_1Bh, मोक्षाशृतं S_3

इन्द्रियार्था यथा योगमनर्था इव दुःखितम्।
नागा इव गरुत्मन्तं भ्रमरा इव पादपम्॥ २५॥
तथा ते दानवाः सर्वे प्रगृहीतवरायुधाः।
दुद्रुवुः शशिनं देवं महाजलदनिस्वनाः॥ २६॥
तेषामापततां व्यास तिमिरारिर्हसन्निव।
उद्यतान्यायुधानि स्म शरैश्चिच्छेद सर्वशः॥ २७॥
तत एनान्पुनर्देवः सर्वानेव रुषान्वितः।
हृदयेषु शरैस्तीक्ष्णैर्बिभेद च ररास च॥ २८॥
तुषारेण च शीतेन ताराधिपतिरव्ययः।
आजघानासुरान्सर्वान्क्रोधसंरक्तलोचनः॥ २९॥
ते शरैश्च विनिर्भिन्नाः शीतेन च भृशार्दिताः।
स्थितास्तत्रैव दैत्येन्द्राश्चित्रपट्टार्पिता इव॥ ३०॥
चन्द्रो ऽपि देवः समरे मण्डलीकृतकार्मुकः।
बिभेद सर्वान्दैत्येन्द्रान्नर्दमानः पयोदवत्॥ ३१॥

25ab] ईतिः पार्थांश्च योगज्ञान् समर्था इव पण्डितम् R **25d** पादपम्] कुञ्जरं R **27a** °मापततां] °माततां R (unmetrical) **28a** एनान्] एतान् R **30cd** °न्द्राश्चित्र°] °न्द्राः केचित् R **31c** सर्वान्] सर्व° R

25ab] इन्द्रियात्मा यथा योगम{रोगं स° A_7}नघा इव पण्डितं **A**± **25c** गरुत्मन्तं] महद्वृत्तं{°न्तं A_7} **A** **26b** °गृहीतवरायुधाः] A_3A_4, °ग्रहीतवरायुधा A_7 **26c** दुद्रुवुः] A_4, दुद्रवुः A_3, दुक्रवुः A_7 • शशिनं] A_7, सलिलं A_3A_4 **27b** °र्हसन्नि°] A_3A_4, °र्हषन्नि° A_7 **28a** एनान्पुनर्देवः] एतान् शनै{सनि° A_7}र्देवः **A** **28b** रुषा°] A_3, वृषा° A_4, रषा° A_7 **28d** °र्बिभेद] °श्चिच्छेद **A** **29ab**] om. **A** **29c** आजघाना°] A_3A_4, अजसाला° A_7 **30a** शरैश्च] सर्वैश्च A_3A_4, सर्व्वैश्च A_7 • °निर्भिन्नाः] A_3A_4, °निभिन्नाः A_7 (unmetrical) **30b** भृशा°] A_3A_4, इशा° A_7 **30c** स्थितास्त°] A_3A_4, स्थिता त° A_7 **30d** °पट्टार्पिता इव] °पट्टा इवार्पिताः **A** **31c** °न्दैत्येन्द्रान्] °न् दैत्यान्स{°न् सा A_7} **A**

26(c^6) S_1 **28**(b^1) S_1 **29**(c^7) S_1

25b इव दुःखितम्] S_1S_3, दुःखितं यथा Bh (conj.) **25c** नागा] S_1R**A**Bh, नगा S_3 • गरुत्मन्तं] S_3RBh (em.?), गरत्मन्तः S_1 **26a** दानवाः] S_1R**A**Bh, दानवा S_3 **26b** °गृहीत°] $S_1RA_3A_4$Bh, °गृहीता° S_3 • °रायुधाः] $S_3RA_3A_4$Bh, °रायुधा S_1 **26c** दुद्रुवुः] S_1RA_4Bh, दुद्रुवः S_3 • शशिनं देवं] RA_7, शिशि(न)न्देवं S_1, शशिनं देव S_3, शिशिरं देवं Bh (conj.?) **26d** °निस्वनाः] R**A**Bh, °निस्वना S_1S_3 **27a** °मापततां] S_3**A**Bh, °मापततं S_1 **27b** °रिर्हसन्नि°] RA_3A_4Bh, °रि हसन्नि° S_1, °रिर्हसनि° S_3 (unmetrical) **27d** शरैश्चि°] R**A**Bh, शरै श्वि° S_1, शरै S_3 (unmetrical) **28a** तत एनान्] S_3, तत एनं S_1, ततः स तान् Bh (conj.) • °नर्देवः] R Bh (em.?), °न द्देवा S_1, °नर्देव S_3 **28b** °नेव] S_3R**A**Bh, °न्नेव S_1 • रुषान्वितः] S_3RA_3Bh, रुषान्विताः S_1 **28cd** °रैस्तीक्ष्णैर्बि°] RBh (em.?), °रैः स्तीक्ष्णैः बि° S_1, °रैस्तीक्ष्णै बि° S_3 **29a** तुषारेण] RBh (em.?), तुशारेण S_1S_3 **29b** °रव्ययः] $S_1^{pc}S_3$RBh, °री(श्व)रः S_1^{ac} **29c** आजघाना°] $S_1RA_3A_4$Bh, अजघाना° S_3 **30a** ते] S_1R**A**Bh, तैः S_3 • विनिर्भिन्नाः] RA_3A_4Bh, विनिर्भिन्ना S_1, विभिना S_3 (unmetrical) **30b** भृशार्दिताः] RA_3A_4Bh, भृषार्द्दिताः S_1, भृशादिताः S_3 **30c** स्थितास्त°] RA_3A_4Bh, स्थिता त° S_1S_3 **30cd** दैत्येन्द्राश्चि°] S_3^{pc}**A**Bh, दैत्येन्द्रा चि° S_1, दैत्ये⟨न्द्रो⟩+न्द्रा+श्चि° S_3 **30d** °पट्टार्पिता] S_1RBh, °पट्टापिता S_3 **31a** देवः] R**A**Bh, देव S_1S_3 **31c** सर्वान्दैत्येन्द्रान्] em. Bh (silently), सर्व्वा दैत्येन्द्रा S_1, सर्वा दैत्येन्द्र S_3 **31d** °र्दमानः] S_3R**A**Bh, °र्द्दमान S_1

यः कश्चिद्दानवो वापि दैत्यो वा मुनिसत्तम।
सर्व एव शरांस्तस्य दधिरे शशिनस्तथा॥ ३२॥
यत्किंचिच्चालयत्यङ्गं तत्र दैत्यः कदाचन।
तत्तत्तीक्ष्णैः शरैर्देवो बिभेद च ररास च॥ ३३॥
ब्रुवतो दैत्ययोधस्य यत्र क्वचन संयुगे।
निचखान शरानष्टौ मुखे तस्यापि चन्द्रमाः॥ ३४॥
निष्पन्दास्ते स्थिताः सर्वे मूकवच्चासुरोत्तमाः।
शरनिर्भिन्नसर्वाङ्गाश्चित्रपट्टार्पिता इव॥ ३५॥
यथा स भगवान्देवश्चन्द्रमा दानवार्दनः।
तथैव भगवान्वह्निरर्दयद्दानवान्युधि॥ ३६॥
तद्रथाश्वगजयोधसंकुलं प्रक्षरद्रुधिरबिन्दुविह्वलम्।
सीदते गजकुलोपमं बलं पङ्कलग्नमिव सर्वमुल्बणम्॥ ३७॥

इति स्कन्दपुराणे नवतितमो ऽध्यायः॥ ९०॥

32d दधिरे] दध्रिरे R **33a** °च्चालयत्य°] °द्वालपत्य° R **33c** तत्तत्ती°] ततस्ती° R **34a** ब्रुवतो दैत्ययोधस्य] ध्रुवतो योधदैत्यस्य R **34b** क्वचन] केचन R **35a** निष्पन्दा°] निष्पन्ना° R **36c** तथैव] तत्रैव R **36d** °रर्दयद्] °रर्द्दयन् R **37a** °संकुलं] °संकुल° R **37b** °विह्वलम्] °विज्वलम् R **37d** °मुल्बणम्] °मुल्बनम् R **Col.** इति +स्कन्दपुराणे+ रेवाखण्डे ऽध्यायः R

32a यः] A_3A_4, यष A_7 (unmetrical) **32b** °सत्तम] A_3A_4, °सत्तमः A_7 **32d** दधिरे] दध्रिरे A_3A_4, (द)ध्ररे A_7 **33ab**] om. **A** **33c** तत्तत्ती°] ततस्ती° **A** **33d** ररास] A_3, रराम A_4A_7 **35a** निष्पन्दा°] निष्पन्ना° A_3A_7, निश्यन्ना° A_4 **35b** मूक°] A_4A_7, मृक° A_3 **35cd** °र्वाङ्गाश्चि°] A_3A_4, °र्व्वाङ्गंश्चि° A_7 **36a** स] हि **A** **36d** °रर्दयद्दानवान्युधि] °रार्दयन् युधि तच्च वै **A** **37d** °मुल्बणम्] °सस्वनः A_3A_4, °सुस्वन् A_7 (unmetrical) **Col.** इति{इति श्री° A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कंद° A_4}मम्बिकाखण्डे सोमजयो{°जवो A_3A_4} नामाध्यायः **A**±

32(c^8) S_1 **33**(a^2) S_1 **34**(b^3) S_1 **37**(a^{10}) S_1, (b^{11}) S_3

32a यः कश्चिद्] RA_3A_4Bh, यः कश्चि S_1, य कश्चि S_3 **32b** °सत्तम] RA_3A_4Bh, °सत्तमः S_1S_3 **32d** °स्तथा] S_1R**A**, °स्तदा S_3Bh (conj.) **33a** यत्किंचिच्चा°] S_1, यत्किञ्चि चा° S_3, यात्किञ्चिच्चा° Bh (typo) • °यत्यङ्गं] S_3Bh (conj.?), °यव्यंगं S_1 **33b** दैत्यः] S_3RBh (em.?), दैत्य S_1 • कदाचन] RBh (em.?), कदाचनः S_1S_3 **33c** तत्तत्तिक्ष्णैः] S_3Bh (em.?), त तत्तीक्ष्णै S_1 • शरैर्] S_1R**A**Bh, शरै S_3 **34c** शरानष्टौ] S_1R**A**Bh, शरान्यष्टौ S_3 **34d** चन्द्रमाः] S_1R**A** Bh, चन्द्रमा S_3 **35a** निष्पन्दा°] em. Bh (silently), निष्पन्दो S_1, निस्पंदा° S_3 • स्थिताः] R**A**Bh, स्थिता S_1S_3 **35b** मूकवच्चा°] $S_1RA_4A_7Bh$, मूकचचा° S_3 (unmetrical) **35c** °निर्भिन्न°] S_1R**A**Bh, °निर्भिन° S_3 (unmetrical) **35cd** °र्वाङ्गाश्चित्र°] $S_3RA_3A_4Bh$, °र्व्वांगा चित्त° S_1 **35d** °पट्टार्पिता] S_1R**A**Bh, °पट्टापिता S_3 **36ab** °वान्देवश्च°] S_3R**A**Bh, °वां देव च° S_1 **36c** °वान्वह्नि°] S_1R**A**Bh, °वा वह्नि° S_3 **36d** °रर्दयद्] em., °रर्द्दयं S_1, °रार्दयन् S_3, °रार्दयद् Bh (em.?) **37b** °विह्वलम्] $S_1S_3^{ac}$**A**Bh, °विह्व(कं) S_3^{pc} **37c** सीदते] S_1R**A**Bh, सीसीदते S_3 (unmetrical) • °कुलोपमं बलं] S_3^{pc}R**A**Bh, °⟨ल⟩कुलोपमम्ब S_1 (unmetrical), °कुलोपमं थलं S_3^{ac} **37d** पङ्क°] S_1R**A**Bh, पक° S_3 (unmetrical) • °मुल्बणम्] S_3Bh, °मुल्बणमिति S_1 (इति part of col.) **Col.** ⊙॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आद्ध्यायः १४६ (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ९० (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे नवतितमोध्यायः Bh

एकनवतितमो ऽध्यायः।

सनत्कुमार उवाच।
तस्मिन्बले तथा तेन सोमेनाप्रतिमौजसा।
हन्यमाने महामायः समाश्वस्य तदासुरः॥ १॥
हिरण्याक्षो दितेः पुत्र इदमाह रुषान्वितः।
गरुत्मतः सुतं वीरं रथयन्तारमब्रवीत्॥ २॥
खगेश्वर न ते लज्जा भवतीह रणार्णवे।
यन्मा रथेन संग्रामात्त्वं हरस्यन्यतो ऽद्य वै॥ ३॥
किं वक्ष्यन्त्यसुराः सर्वे दैत्याश्चैव महाबलाः।
राजास्माकं जितः संख्ये शत्रुभिः शत्रुतापनः॥ ४॥
जीवितैषी परित्यज्य बालानस्मान्दुरात्मवान्।
रणादद्य गतः क्वापि धिङ्मामशुभकारिणम्॥ ५॥

1a तथा] तदा R **1d** समाश्वस्य] समाश्वास्य R **3b** रणार्णवे] रणान्तरे R **3c** यन्मा] यन्मां R **4a** किं वक्ष्यन्त्य°] तं रक्षन्त्य° R **4d** शत्रुभिः] शत्रुभि R (unmetrical) **5a** जीवितैषी] जीवितैषैः R **5b** बालान°] भयाद° R

1a °न्बले] A_3A_4, °न् वने A_7 • तथा] तदा **A** **1b** °मौजसा] A_7, °मोजसा A_3A_4 **1c** हन्यमाने] हन्यमानो **A** **1cd** °मायः समाश्वस्य] °मायस्तथास्वास्य A_3A_4, °मायास्तथाथास्य A_7 **2c** गरुत्मतः] A_3A_7, गरुन्मत्तः A_4 • सुतं] शुभं **A** **3a** लज्जा] A_3A_4, नज्जा A_7 **3b** रणार्णवे] रणान्तरे **A** **3c** यन्मा] यन्मां **A** **3d** हरस्य°] वहस्य° A_3A_7, रहस्य° A_4 **4a** वक्ष्यन्त्य°] रक्षन्त्य° **A** **4b** दैत्याश्चैव महाबलाः] दैत्य{°त्यै° A_4}श्चैव महाबलः **A** **4cd**] om. **A** **5a** जीवितैषी] A_3, जीवितैसि A_4, जिवी{°वि° A_7^{ac}}तैषि A_7 • परित्यज्य] परानद्य{°घ A_4} **A** **5b** बालान°] A_3A_4, बालाल° A_7 **5d** धिङ्माम°] धीमान° A_3A_7, धीमान् A_4 (unmetrical)

Manuscripts available for this chapter: S_1 8.22b (f. 144[v]), 4.16 (f. 145[r]; change of scribe from 4a[2] at the beginning of folio; new hand distinguishes the letter b from v) and 4.15b (f. 145[V]); S_3 f. 146[r]–147[r]; R f. 164[V]–165[V]; A_3 f. 97[r]–97[V]; A_4 f. 139[V]–140[r]; A_7 f. 136[V]–137[V].
5(a^3–a^4, c^2–c^4) S_1, (a^3–a^4) S_3

1a तस्मिन्बले] $S_3RA_3A_4$Bh, तस्मिम्मले S_1 **1b** °नाप्रतिमौजसा] RA_7Bh (em.?), °नाप्रतिमोजसा S_1, °न प्रतिमोजसा S_3 **1c** हन्यमाने] $S_1^{pc}S_3$RBh, (स)न्यमाने S_1^{ac} • महामायः] RBh (em.?), महामाय S_1S_3 **1d** समाश्वस्य] $S_1^{pc}S_3$Bh, समा(स)स्य S_1^{ac} **2a** दितेः] S_3R**A**Bh, दिते S_1 **2b** रुषान्वितः] S_1R**A**Bh, रुथान्वितः S_3 **2c** गरुत्मतः] RA_3A_7Bh, मरुत्मन्त S_1, गरुत्मत S_3 **2d** °मब्रवीत्] S_1S_3R**A**, °माहवे Bh (conj.) **3a** लज्जा] $S_1RA_3A_4$Bh, लजा S_3 (unmetrical) **3b** रणार्णवे] $S_1^{pc}S_3$Bh, र⟨(र्ण्ण)⟩+णा+र्ण्णवे S_1 **3c** यन्मा] em., त्वं मा S_1, तन्मा S_3, यन्मां Bh • रथेन] S_1R**A**Bh, रथन S_3 **3cd** संग्रामात्त्वं] S_3R**A**Bh, संग्रामो त्वं S_1 **4a** किं वक्ष्यन्त्यसुराः] em. Bh (silently), किं वक्षत्यसुरा S_1, किम्वक्ष्यन्त सुरा S_3 **4c** जितः संख्ये] RBh (em.?), जितस्संखे S_1, जित+ः+ संखे S_3 **4d** °तापनः] $S_1^{pc}S_3$RBh, °तापन S_1^{ac} **5b** बालानस्मान्] A_3A_4Bh, बलानस्मा S_1 (tops lost), बालानास्मां S_3 • °रात्मवान्] S_3R**A**Bh, °रात्मनान् S_1 **5c** °दद्य गतः] S_1S_3R**A**, °दपगतः Bh (conj., Bh reads °दुपगतः in S_1) **5d** धिङ्माम°] S_3RBh, धिक्माम° S_1 • °कारिणम्] S_1R**A**Bh, °कारिणां S_3

कश्यपस्य सुतो भूत्वा भ्राता दैत्यस्य संमतः ।
हिरण्यकशिपोर्दैत्यो महायोगबलान्वितः ॥ ६ ॥
अग्रतः सर्वदैत्यानां दानवानां तथैव च ।
राजा स्वामी च वृद्धश्च निर्जितः शत्रुभिः कथम् ॥ ७ ॥
अथवा देवपक्षस्य त्वं पुत्रो वै गरुत्मतः ।
तमेव पक्षं भजसे न मा त्वं परिरक्षसे ॥ ८ ॥
नाहं तव न शक्तो ऽद्य शिरः कायात्सकुण्डलम् ।
खड्गेनानेन तीक्ष्णेन छेत्तुं खगकुलाधम ॥ ९ ॥
मित्रं त्वं मम मन्दस्य पुरा बालसखेति च ।
अतः कृत्वाभिरक्षामि गच्छ मुक्तो ऽसि दोषवान् ॥ १० ॥
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा रथयन्ता खगेश्वरः ।
उवाच श्लक्ष्णया वाचा हिरण्याक्षं महासुरम् ॥ ११ ॥
मा क्रुधो दानवश्रेष्ठ नास्मि दैत्य तवाहितः ।
त्वं हि मूढो ऽभवत्पूर्वं शरेण हृदि विक्षतः ।
ततो ऽपवाहितः क्षिप्रं रणाद्रक्षार्थमेव हि ॥ १२ ॥

7a अग्रतः] अग्रजः R **7c** राजा स्वामी च वृद्धश्च] राजास्मि वीरः शूरश्च R **8a** ◦पक्षस्य] ◦पक्षश्च R **8d** मा] मां R **9a** नाहं तव न] अहं तावच्च R **9c** ◦नानेन] ◦न तेन R **9d** ◦कुलाधम] R^{pc}, ◦कुलाधमः R^{ac} **10b** पुरा बाल◦] पुराणश्च R **10c** अतः] अथ R • ◦रक्षामि] ◦रक्ष्यामि R **12a** क्रुधो] क्रोध R **12c** ऽभवत्] भवन् R

6a कश्यपस्य] A_3A_4, कस्यपस्य A_7 **6b** संमतः] सत्तमः **A** **6c** ◦कशिपो◦] ◦कशिपु◦ **A** **7c** राजा] A_3, राज A_4A_7 • वृद्धश्च] शूरश्च A_3A_4, सूरश्च A_7 **8b** गरुत्मतः] A_3A_4, गरुत्मजः A_7 **8c** भजसे] लभसे **A** **8d** न मा त्वं] मां त्वं{त्वां A_4} न A_3A_4, मां त्वान् A_7 (unmetrical) **9a** न शक्तो] नखाक्तो **A** **9d** ◦कुलाधम] A_3, ◦कुला{◦ना◦ A_7}धमः A_4A_7 **10a** मित्रं त्वं] मित्रस्य **A** • मम मन्दस्य] म{स◦ A_4}म मन्वस्य A_3A_4, ममन्वस्य A_7 (unmetrical) **10b** बाल◦] बालः **A** **10c** ◦रक्षामि] A_7, ◦वक्षामि A_4, ◦वक्ष्यामि A_3 **11b** रथयन्ता] A_4, रथमन्ता A_7, स⊔यांसा A_3 **12a** मा क्रुधो दानवश्रेष्ठ] नात्र लज्जा दानवेश A_3A_4, मात्र लज्जा दानवश्रेष्ठ A_7 (unmetrical) **12b** तवाहितः] A_3A_4, वाहितः A_7 (unmetrical) **12c–f**] om. **A**

6(a^8–b^3, c^1–c^8, d^3–d^4)⟨d^5–d^8⟩ S_1 **7**⟨a^1–a^2⟩(a^3–a^6, a^8) S_3 **10**(b^8)⟨c^1⟩ S_3 **11**(b^1) S_1

6a कश्यपस्य] $S_1RA_3A_4Bh$, काश्यपस्य S_3 **6c** ◦कशिपोर्दै◦] RBh (conj.), (◦कशिपुद◦) S_1 (upper parts lost), ◦कशिपो दै◦ S_3 **6d** महायोग◦] S_3R**A**Bh, महा(माया◦) S_1 **7a** ◦दैत्यानां] S_3R**A**Bh, ◦दैत्याना S_1 **7c** स्वामी च] S_3**A**Bh, स्वामीव S_1 • वृद्धश्च] S_1S_3, शूरश्च Bh **8b** त्वं] S_1R**A**Bh, त्रं S_3 • गरुत्मतः] $S_3RA_3A_4Bh$, गरुद्मतः S_1^{pc}, गरु(ज)तः S_1^{ac} **8c** पक्षं] R**A**Bh, पक्ष्मम् S_1, पक्ष S_3 **8d** मा] S_1S_3, मां Bh (em.?) **9a** शक्तो ऽद्य] RBh (conj.?), क्नो द्य S_1 (unmetrical), शक्तो ह S_3 **9b** शिरः का◦] S_3R**A**Bh, शिरस्का◦ S_1 **9c** खड्गेना◦] S_3**A**Bh, खद्गेना◦ S_1 **9d** ◦कुलाधम] $S_1R^{pc}A_3Bh$, ◦कुलाधमः S_3 **10a** मित्रं] RBh (em.?), मित्र S_1S_3 **10b** बाल◦] S_1Bh, बाधः S_3 • ◦सखेति] S_3R**A**Bh, ◦सुखैति S_1 **10c** ◦रक्षामि] S_3A_7Bh (conj.?), ◦रक्षा S_1 (unmetrical) **12a** क्रुधो] S_3Bh (em.?), क्रुद्धो S_1 • ◦श्रेष्ठ] RA_7Bh (em.?), ◦श्रेष्ठो S_1, ◦श्रेष्ट S_3 **12b** नास्मि] S_1R**A**Bh, नास्मिं S_3 **12cd**] (S_3)(R), om. S_1Bh **12d** शरेण हृदि] R, शरेणा ह्यदि S_3 **12e** ततो ऽप◦] S_1S_3R, तदोप◦ Bh (conj.) **12f** हि] $S_1^{pc}S_3RBh$, च S_1^{ac}

सूताः शास्त्रविदश्चैव ब्रुवते दानवेश्वर।
दम्पती रथियन्तारौ परस्परमनुव्रतौ॥ १३॥
रथिना शस्त्रघातेभ्यो रक्ष्यो यन्ता यथा प्रिया।
तेन चैव रथी रक्ष्यो यथा भर्ता जयावहः॥ १४॥
स भवान्निपुणा भिन्नो ह्यवबद्धश्च संयुगे।
अशक्तः स्यादितीत्येवं मया क्षिप्रं प्रवाहितः॥ १५॥
आश्वस्य बलमादाय पुनर्युद्धेन दंशितः।
रिपुं जेष्यसि संग्रामेत्येवं त्वमपवाहितः॥ १६॥
ये हि काले ऽपयान्ति स्म काले चायान्ति दंशिताः।
तेषां नु सुलभो दैत्य जयो युद्धे महात्मनाम्॥ १७॥
न चाहमहितः सत्यं हितकृत्तव नित्यदा।
मा शङ्कां कुरु दैत्येन्द्र शपे सत्येन सर्वतः॥ १८॥

13a सूताः] मृताः R **13b** ब्रुवते] ध्रुवन्ते R **13c** रथि°] रथ° R **13d–16a**] om. R **16b** °युद्धेन दंशितः] °युद्धे च दर्शितः R **16c** जेष्यसि] जेष्यामि R **16d** °त्येवं त्व°] ततस्त्व° R **17ab**] ये हि कालं न जानन्ति अकाले यान्त्यदर्शिताः R **17c** नु सुलभो] (न)⏑̱ ⏑भो R **18c** मा] ना° R **18d** सर्वतः] सर्वशः R

13a सूताः] A_3, सुताः A_7, शुताः A_4 • °श्चैव] °श्चैवं **A** **13b** ब्रुवते] कुर्वते A_3A_4, कुर्व्वन्ते A_7 • °वेश्वर] A_7, °वेश्वरः A_3A_4 **13c** रथि°] रथ° **A** **14b** रक्ष्यो] रक्षो A_7, वक्षो A_3A_4 • प्रिया] प्रियां **A** **14c–15b**] om. **A** **15c** °क्तः स्यादितीत्येवं] °क्तश्वा{°भ्या° A_7}पि दैत्यै{°त्ये° A_4A_7}वं **A** **16a** आश्वस्य] अश्वस्य A_3A_4, वम्वस्य A_7 **16b** °युद्धेन] A_3A_4, °युर्द्धेन A_7 **16d** °त्येवं] ह्येवं **A** • °मपवाहितः] °मपलायि{°पि° A_4, °न्वि° A_7}तः **A** **17a** ऽपयान्ति] प्रयान्ति **A** **17c** नु सुलभो] तु सुलभो A_3A_4, नु सुभो A_7 (or न्व°, unmetrical) **18a** न चाहमहितः सत्यं] तवाहमिति मत्वा वै **A**± **18b** हितकृत्तव] A_4, हितकृतव A_3 (unmetrical), हितः कृष्ण A_7 (unmetrical) **18c** मा शङ्कां] A_7, नाशंकां A_4, नाशंका A_3 **18d** शपे] शाप° **A** • सत्येन सर्वतः] °सत्येन सर्वशः A_3A_4, °सत्ये सर्वशच A_7 (unmetrical)

14(a^4–a^7, c^6) S_1

13a सूताः] S_3A_3Bh, सूत S_1 • शास्त्र°] S_1R**A**Bh, शस्त्र° S_3 • °श्चैव] S_1RBh, °श्चैनं S_3 **13b** ब्रुवते] S_1Bh, ब्रुवतो S_3 • °वेश्वर] S_3RA_7Bh (em.?), °वेश्वरः S_1 **13c** रथि°] conj. Bh (silently), रथ° S_1S_3 • °यन्तारौ] S_3R**A**Bh, °यन्तारो S_1 **13d** °व्रतौ] S_3**A**Bh, °व्रतौ S_1 **14b** रक्ष्यो] em. Bh (silently), रक्षो S_1S_3 • यन्ता] $S_1S_3^{pc}$**A**Bh, यहा S_3^{ac} **14c** रथी] conj., र(थो) S_1, रथो S_3Bh • रक्ष्यो] S_3Bh (em.?), रक्षो S_1 **14d** जयावहः] S_3Bh (em.?), जयावह S_1 **15a** भवान्निपु°] em. Bh (silently), भवा रिपु° S_1^{pc}, भवान्निपु° S_1^{ac}, भवां नृपु° S_3 • भिन्नो] S_1Bh, भिनो S_3 (unmetrical) **15b** संयुगे] $S_1^{pc}S_3$Bh, संयु(त) S_1^{ac} **15d** °प्रं प्रवाहितः] **A**, °प्रवाहितः S_1 (unmetrical), °प्रं प्रणाशितं S_3, °प्रमपोहितः Bh (conj.) **16a** आश्वस्य] S_3Bh (em.?), अश्वस्य S_1 • °मादाय] S_1S_3**A**, °माधाय Bh (conj.) **16b** °युद्धेन] $S_1A_3A_4$Bh, °र्व्युद्धेन S_3 • दंशितः] **A**Bh, दंसितः S_1, दंशिता S_3 **16c** रिपुं] S_3R**A**, ऋपूञ् S_1, रिपूञ् Bh (em.?) • जेष्यसि] S_1**A**Bh, जेष्यति S_3 **16d** °त्येवं] S_1^{ac}, व्येवं S_1^{pc}, न्येव S_3, त्वेवं Bh (conj.) **17a** काले] S_1**A**Bh, कालो S_3 **17b** दंशिताः] **A**Bh, दंसिता S_1, दंशिता S_3 **17c** तेषां नु] A_7, तेषान्न S_1, तेषां न S_3, तेषां ना° Bh (conj.) **17d** युद्धे] S_1R**A**Bh, बुद्ध्ये S_3 • महात्मनाम्] S_3^{pc}R**A**Bh, महात्मनान् S_1, (स)हात्मनां S_3^{ac} **18a** °महितः] RBh (em.?), °महित S_1S_3 (unmetrical) **18b** नित्यदा] S_3R**A**Bh, नित्यदाः S_1 **18c** शङ्कां] $S_3RA_4A_7$Bh, शङ्का S_1 • कुरु दै°] S_1R**A**Bh, कुरुन्दै° S_3

न चैतद्गीतवाक्यं मे कृतो ऽहममरः पुरा।
तथैवामृतपश्चाहं न मृत्युर्मम विद्यते॥ १९॥
अहं गरुत्मतः पुत्रो देवान्हित्वासुरान्गतः।
तवैव दैत्य स्नेहेन मा शङ्कां त्वं कृथा मयि॥ २०॥
एतद्बलं चन्द्रमसा वह्निना चावपीडितम्।
त्राहि क्षिप्रं महाबाहो न शोकं कर्तुमर्हसि॥ २१॥
इमं रथं समास्थाय धनुषा वा बलेन वा।
जहि शत्रून्महाराज मा नश्यन्तु दितेः सुताः॥ २२॥
सनत्कुमार उवाच।
ततः स तं परिष्वज्य पक्षिराजं महासुरः।
अभिदुद्राव वेगेन रथेनाम्बुदनादिना॥ २३॥
तस्यापतत एवाथ सवह्निश्चन्द्रमास्तथा।
शरैराशीविषाकारैर्ध्वजं चिच्छेदतुर्युधि॥ २४॥

19] न चैव भीतीवाच्यैस्ते कृतवान् शपथान् पुरा। यतो हममृतं प्राप्य चामरत्वमवाप्तवान् R **20b** देवान्हित्वासुरान्गतः] देवह त्वां समाश्रितः R **20c** तवैव दैत्य] तव दैतेय R **21b** चाव°] चापि R **21c** त्राहि क्षिप्रं] क्षिप्रं त्राहि R **21d** न] मा R **22b** बलेन] रणेन R **22c** शत्रून्महाराज] शत्रुं महाबाहो R **23a** परिष्वज्य] परित्य R (unmetrical) **24d** चिच्छेदतुर्] चिच्छेद वै R

19] न चैव{न चे° A_7} तद्गीतो वाक्यैस्ते कृतं सपथं{समयं A_4, यलशपथं A_7} पुरा। यतो हममृतं प्राप्य चामरत्वमवाप्तवान् **A**± (A_7 unmetrical) **20b** °न्हित्वासुरान्गतः] °न् हत्वासुरान् सतः **A** **20c** स्नेहेन] स्नेहे च **A** **20d** मा शङ्कां] A_7, नाशंका A_3A_4 **21b** चाव°] वा च **A** **22b** वा बलेन] वा रणेन A_3A_4, वारुणेन A_7 **22c** शत्रून्] $A_3^{pc}A_4A_7^{pc}$, शत्रुन् $A_3^{ac}A_7^{ac}$ **22d** मा नश्यन्तु] अद्य सन्तु **A** • दितेः] A_3A_7, हितेः A_4 **23a** स तं] A_3^{ac}, शतं A_7, सूतं $A_3^{pc}A_4$ **24a** एवाथ] एवाशु A_4A_7, एवासु A_3 **24c** °राशीविषा°] A_3A_7, °रासिर्विषा° A_4 • °कारै°] A_3A_4, °कारेन° A_7 (unmetrical) **24d** चिच्छेदतुर्] चिच्छेद तं **A**

19⟨a^1–a^3⟩(a^4)⟨a^5⟩(a^6) S_1 **22**⟨a^1–a^4⟩(a^5–a^7, c^2) S_1 **24**(a^5, d^6–d^7) S_1

19ab] S_3, ⏓ ⏓ ⏓ ⏓ी ⏑(वा)क्यम्ये कृतो हमपरः पुरा⟨ः⟩ S_1, न चाप्यविदितं तेद्य कृतो यत् शपथः पुरा Bh (conj.) **19c** °वामृतपश्चाहं] S_1Bh, °व चामृतः पश्चान् S_3 **19d** मृत्युर्म°] em. Bh (silently), मृत्यु म्म° S_1, मृत्यु म° S_3 **20b** देवान्] S_1**A**Bh, देवा S_3 • °रान्गतः] em., °रां शतः S_1, °राङ्गत S_3, °रान् श्रितः Bh (conj.?) **20d** शङ्कां त्वं] RA_7Bh (em.?), शंका त्वं S_1S_3 • मयि] S_3R**A**Bh, मपि S_1 **21a** चन्द्रमसा] S_1R**A**Bh, चन्द्रमसो S_3 **21b** चाव°] S_3, चोप° S_1Bh • °पीडितम्] S_3R**A**Bh, °पीडिताः S_1 **21c** त्राहि] $S_1^{pc}S_3$**A**Bh (cf. R), (ब्रू)हि S_1^{ac} • महाबाहो] S_3R**A**Bh, महामोहो S_1 **22a** इमं रथं] S_3R**A**, मायामथ Bh (conj.?) **22c** शत्रून्म°] $A_3^{pc}A_4A_7^{pc}$Bh, शत्रुम्म° S_1, शत्रूम्म° S_3^{pc}, शत्रू म° S_3^{ac} **22d** नश्यन्तु] S_3R, तुषन्तु S_1 (or नु°), रुषन्तु Bh (conj.?) • दितेः सुताः] RA_3A_7Bh, दितेः सुता S_1, दिते सुताः S_3 **23b** पक्षिराजं] S_3R**A**Bh, पक्षिराज S_1 **24a** °पतत] S_3R**A**Bh, °पत(न्त) S_1 **24b** °वह्निश्चन्द्रमास्त°] R**A**Bh, °वह्नि चन्द्रमास्त° S_1, °वह्नि चन्द्रमा त° S_3 **24c** °राशीविषा°] $S_1^{pc}S_3$RA_3A_7Bh, °राविषा° S_1^{ac} (unmetrical) **24cd** °कारैर्ध्वजं] RA_3A_4Bh, °कारेः ध्वज S_1 (tops lost), °कारै ध्वज S_3

तथा ललाटे विद्धैनं तौ देवौ शशिपावकौ।
युगान्ताम्बुदवद्घ्रास नादमुच्चैः प्रचक्रतुः॥ २५॥
तयोस्तल्लाघवं दृष्ट्वा हिरण्याक्षः प्रतापवान्।
आग्नेयेनास्त्रमुख्येन शिशिरं तद्व्यनाशयत्॥ २६॥
तुषारवर्षं तं दग्ध्वा ततो ऽसौ मायया पुनः।
संमोहयित्वा वेगेन राहुर्भूत्वाभिदुद्रुवे॥ २७॥
स राहुणा तदा तेन ग्रस्यमानः खगेश्वरः।
रणं त्यक्त्वान्यतो यातस्ततो दैत्यो ननाद ह॥ २८॥
दानवापि हि ते सर्वे नष्टे तस्मिन्हिमाशये।
समाश्वस्य पुनश्चक्रुर्युद्धं सुरगणैः सह॥ २९॥

25a तथा] तदा R **25b** तौ देवौ] देवौ च R **25d** After this R adds two pādas reading तुषारश्चान्धकारश्च कृत्वाच्छाद्य च दानम्। (unmetrical) **26d** शिशिरं] तिमिरं R **27a** °वर्षं तं] °वर्षन्तद् R **27c** संमोहयित्वा] मोहयित्वाथ R **27d** °त्वाभि°] °त्वाथ R **28a** राहुणा] राहुना R **28b** °नः खगेश्वरः] °नस्तु वै द्विज R • After this R adds two pādas reading तदा शशी च संत्रस्तो द्रुतं राहुभयात् पुनः। **28d** °स्ततो] °स्तदा R **29a** दानवापि हि] दानवाश्चापि R **29b** नष्टे तस्मिन्हिमाशये] तस्मिन्नष्टे हिमांशुके R **29c** समाश्वस्य] समाश्वास्य R

25a विद्धैनं] A_4A_7, विद्धैवं A_3 **25c** °द्घ्रास] A_3A_7, °द्ध्यास A_4 **26d** शिशिरं तद्व्य°] तिमिरं तं व्य° A_3A_4, तिमिरं व्य° A_7 (unmetrical) • °नाशयत्] A_3A_7, °नाशयन् A_4 **27a** दग्ध्वा] दृष्ट्वा **A** **27d** °त्वाभि°] °त्वा वि° **A** **28a** राहुणा] A_4, राहुना A_3A_7 **28b** ग्रस्यमानः] A_3A_4, ग्रस्यमालः A_7 **28c** रणं] A_3A_7, वनं A_4 **28cd** यातस्त°] A_3A_4, जातो जातः त° A_7 (unmetrical) **29b** नष्टे] दुष्टे **A** • °न्हिमाशये] °न्हिमांसये{°वे A_7} **A** **29c** °श्चक्रुर्] A_3A_4, °श्चक्रु A_7

25(c^7) S_1

25a तथा] S_1S_3**A**, ततो Bh (conj.?) • विद्धैनं] RA_4A_7Bh, बिध्वैनं S_1, विध्वेनं S_3 **25c** °द्घ्रास] $S_1^{pc}S_3$RA_3A_7Bh, (°द्या)स S_1^{ac} **25d** °मुच्चैः] R**A**Bh, °मुच्चै S_1, °मुचैः S_3 (unmetrical) **26a** तयोस्तल्लाघवं] S_1R**A**Bh, स्तयोस्त लाघव S_3 (unmetrical) **26b** हिरण्याक्षः] S_3R**A**Bh, हिरण्याक्ष S_1 **26c** आग्नेये°] S_1R**A**Bh, अग्नेये° S_3 • °मुख्येन] S_3R**A**Bh, °मुच्येत S_1 **26d** शिशिरं तद्व्य°] conj. Bh, तिमिरन्त ध्य° S_1, तिमिरन्त व्य° S_3, • °नाशयत्] S_3RA_3A_7, °शातयत् S_1Bh **27a** °वर्षं तं दग्ध्वा] em., °वर्षणन्दग्ध्वा S_1^{pc}, °वर्षण (दृष्ट्वा) S_1^{ac}, °वर्षन्तं दृष्ट्वा S_3, °वर्षणं दग्ध्वा Bh **27b** ऽसौ] S_3R**A**Bh, सो S_1 **27d** राहुर्] S_1R**A**Bh, राहु S_3 • °त्वाभिदुद्रुवे] S_3Bh (conj.), °त्वा विदुद्रवः S_1 **28a** राहुणा] A_4Bh (em.?), राहुना S_1S_3 **28b** ग्रस्यमानः] A_3A_4Bh, ग्रस्यमान S_1, ग्रस्यमाना S_3 **28c** रणं त्यक्त्वान्यतो] S_3RA_3A_7Bh, रण त्यक्षो भ्यतो S_1 (retraced) **28cd** यातस्त°] S_1RA_3A_4Bh, यस्त° S_3 (unmetrical) **28d** दैत्यो] S_3R**A**Bh, दित्यो S_1 • ह] S_3R**A**Bh, हः S_1 **29a** दानवापि हि] S_1S_3**A**, दानवा ह्यपि Bh (conj.) **29b** नष्टे] $S_1^{pc}S_3$Bh (cf. R), वष्टे S_1^{ac} • °माशये] S_3Bh (em.?), °माशयेत् S_1 **29cd** °श्चक्रुर्यु°] S_3RA_3A_4Bh, °श्चक्रु य्यु° S_1 **29d** °गणैः सह] R**A**Bh, °गणैः सहः S_1, °गणै सह S_3

ते ऽम्बुदाशनिसमुद्रवेगसमनादिनो
 दैत्यदानवमहारथप्रवरसादिनः ।
आश्वसन्त पुनरेव युद्धजयकांक्षिणो
 दर्पिता इव महागजा वनमपाश्रिताः ॥ ३० ॥

इति स्कन्दपुराण एकनवतितमो ऽध्यायः ॥ ९१ ॥

30a °वेगसम°] om. R **30b** °महारथप्रवर°] °रथप्र° R **30c** युद्धजय°] om. R **30d** महागजा] R^{pc}, गजा R^{ac} (unmetrical) • वनमपाश्रिताः] वने R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

30a °वेगसम°] °समवेगा°{°ग° A_3} **A** (unmetrical) **30c** युद्ध°] युद्धं **A** (unmetrical) • °जय°] A_3A_7, ययुः A_4 (unmetrical) **30d** महागजा वन°] गजा बल° **A** (unmetrical) • °मपाश्रिताः] A_7, °मयान्विताः A_3A_4 **Col.** इति{इति श्री° A_3} स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कंद° A_4}मम्बिकाखण्डे चन्द्रभङ्गो नामाध्यायः **A**±

30a °समुद्रवेगसम°] conj., °सन्नादसमुद्रसम° S_1 (unmetrical), °समुद्रसमा° S_3 (unmetrical), °सन्नादाः समुद्रसम° Bh (conj.?, Bh corrects pāda a to two pādas of śloka metre) • °नादिनो] S_3R**A**, °नादितः। S_1, °नादिताः Bh (conj.?) **30b** °दानव°] S_1R**A**Bh, °दा⟨॥⟩+नवे+॥ S_3 (unmetrical) • °रथ°] S_3R**A**, °रथा S_1, °रथाः Bh (em.?) **30bc** °नः। आश्वसन्त] S_3R**A**, °नः आश्वसन्तः। S_1 (unmetrical), °न आश्वसन्तः। Bh (unmetrical) **30c** पुनरेव] S_1S_3R**A**, – – तनेव Bh (Bh possibly reads this in S_1; unmetrical) • °जय°] $S_3A_3A_7$, om. S_1Bh (unmetrical) **30d** दर्पिता] S_3R**A**, दष्ट्रिना S_1^{pc}, दष्टिना S_1^{ac}, दंष्ट्रिन Bh (conj.?, unmetrical) • महागजा] S_3R^{pc}Bh (conj.?), मदागजा S_1 • °मपाश्रिताः] A_7, °समाश्रिता इति S_1 (इति part of col.), °मपाश्रिता S_3, °समाश्रिताः Bh **Col.** ⊙॥ स्कन्दपुराणे युद्धे आ(ध्यायः १४)७ (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ९१ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे एकनवतितमोध्यायः Bh

द्विनवतितमो ऽध्यायः।

सनत्कुमार उवाच।
नक्षत्राधिपतिं दृष्ट्वा भगवान्हव्यवाहनः।
विद्रुतं दानवभयात्पदातिः समधावत॥ १॥
स शरैर्दानवरथंससूतं सह वाजिभिः।
सध्वजं सपताकं च भस्मसायुज्यमानयत्॥ २॥
ततो ऽस्य कार्मुकं दिव्यं शरेणानतपर्वणा।
विज्यं चकार संक्रुद्धस्तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत्॥ ३॥
अथान्धकश्च राहुश्च प्रह्लादो मय एव च।
अन्ये च दानवश्रेष्ठाः कृशानुं पर्यवारयन्॥ ४॥
सो ऽवप्रुत्य तदा तेषां धनूंषि च रथांस्तथा।
ध्वजानि च विचित्राणि ददाह च ररास च॥ ५॥
कवचानि विचित्राणि शिरांसि च वसूत्तमः।
ददाह विकृताकारो नादयन्सर्वतोदिशः॥ ६॥

3c विज्यं] विद्धस् R **3d** चाब्रवीत्] चाब्रववीत् R (unmetrical) **4cd** °श्रेष्ठाः कृशानुं] °श्रेष्ठा युद्धार्थं R **5a** ऽवप्रुत्य] ऽपप्लुत्य R

2a शरै°] रथै° **A** **2d** °सायुज्य°] A_3A_4, °साद्युह्य° A_7 **3b** शरेणा°] समरे **A** **3c** विज्यं] द्विधा A_3A_4, द्विधाज् A_7 • संक्रुद्ध°] A_4, स क्रुद्ध° A_3A_7 **4c** दानव°] बहवः **A** • °श्रेष्ठाः] A_3, °श्रेष्ठा A_4A_7 **4d** कृशानुं] कृच्छ्रा{°च्छा° A_4}त्तं **A** **5a** ऽवप्रुत्य] वप्लुत्य A_4, पप्लुत्य A_3A_7 **5b** धनूंषि] A_3, धनुंषि A_4, धनुंसि A_7 • रथांस्त°] A_3A_7, रथं त° A_4 **5c** ध्वजानि च] स ध्वजानि **A** **6b–8a**] om. A_3A_4 **6b** शिरांसि च वसूत्तमः] सरांसि च वसुत्तमः A_7 **6c** विकृता°] विधृता° A_7

Manuscripts available for this chapter: S_1 4.15b (f. 145^{v}), 4.14b (f. 146^{r}) and 4.15a (f. 146^{v}); S_3 f. 147^{r}–147^{v}; R f. 165^{v}–166^{r}; A_3 f. 97^{v}–98^{r}; A_4 f. 140^{r}–140^{v}; A_7 f. 137^{v}–138^{r}.
1(a^6–a^7) S_1 **3**(d^1–d^2) S_1

1a नक्षत्राधि°] S_1R**A**Bh, नक्षत्राणि S_3 **1d** °तिः समधावत] R**A**, °तिर्यमथागतः S_1, °ति समाधवतः S_3 (unmetrical), °तिर्योद्धुमुद्यतः Bh (conj.) **2a** शरैर्] S_1RBh, शरै S_3 • °रथं] R**A**Bh, °रथां S_1, °भयं S_3 **2b** वाजिभिः] S_3R**A**, °वाजिनः S_1, °वाजिनम् Bh (em.) **2d** भस्म°] S_3R**A**Bh, दस्स° S_1 • °सायुज्य°] S_1RA_3A_4Bh, °सायोज्य° S_3 • °मानयत्] S_3R**A**Bh, °पादयत् S_1 **3c** विज्यं चकार] em. Bh (silently), विज्यञ्चकारं S_1, धिज्यं चकार S_3 **3cd** संक्रुद्धस्ति°] RA_4Bh (em.?), सङ्क्रुद्ध (ति°) S_1, स क्रुद्धस्ति° S_3 **4a** अथान्धक°] S_1R**A**Bh, अथ न्धक° S_3 **4b** प्रह्लादो] S_1R**A**Bh, प्रह्रादो S_3 **4c** °श्रेष्ठाः] A_3Bh, °श्रेष्ठा S_1, °श्रेष्टो S_3 **4d** कृशानुं] conj. Bh (silently), कृशान्तं S_1, कृशानु S_3 (unmetrical) • °वारयन्] R**A**Bh, °वारयत् S_1S_3 **5a** ऽवप्रुत्य] S_3, वप्लुत्य S_1Bh **5ab** °षां धनूंषि] S_1RA_3Bh, °षान्धनूषि S_3 **5b** च] S_1S_3R**A**, च च Bh (typo, unmetrical) • रथांस्त°] RA_3A_7Bh, रथास्त° S_1S_3 **5c** विचित्राणि] S_3R**A**Bh, विचित्त्रा S_1 (unmetrical) **6b** शिरांसि] S_1RBh, शरांसि S_3 • वसूत्तमः] S_3RBh (em.?), वसूत्तम S_1 **6c** ददाह] S_3RA_7Bh (em.?), दादाह S_1

हाहेति नदतां तत्र भगवान्हव्यवाहनः ।
जिह्वा दहन्बभौ व्यास गुहायां दीपवत्स्थितः ॥ ७ ॥
केषांचित्प्रदहन्भाति दानवानां मुखानि सः ।
पङ्कजानीव फुल्लानि तिमिरारिर्महाप्रभः ॥ ८ ॥
केषांचिद्भुजगेन्द्राभान्करान्काञ्चनभूषितान् ।
ददाह भगवान्वह्निर्दावाग्निर्भुजगानिव ॥ ९ ॥
शराञ्छरासनांश्चैव तथा खड्गपरिच्छदान् ।
ददाह भगवान्वह्निर्हस्त्यश्वमपि सर्वशः ॥ १० ॥
ते हन्यमाना दैत्येन्द्रा विशस्त्रा दुःखिता भृशम् ।
भ्रमन्ति वितनुत्राश्च तत्र तत्रैव सर्वशः ॥ ११ ॥
तेषां वह्निप्रदीप्तानां दह्यतां सुरविद्विषाम् ।
हिरण्याक्षः स्वयं राजा पर्जन्यः समपद्यत ॥ १२ ॥
स मेघभूतो दैत्येन्द्रस्तमग्निं वृष्टिभिस्तदा ।
अशामयत वेगेन संवर्तक इवाम्बुदः ॥ १३ ॥

7a नदतां] नदते R **7c** जिह्वा दहन्बभौ] जिह्वां ददाह स R **9b**^{3}**–10c**^{3}] om. R (unmetrical) **10d** सर्वशः] सर्व्वतः R **11a** हन्यमाना] दह्यमाना R **11b** विशस्त्रा] वित्रस्ता R **11cd** वितनुत्राश्च त॰] वीतवित्रासास्त॰ R **12d** समपद्यत] समवर्त्तत R **13c** अशामयत] अशाम्यत स R

7a हाहेति] त्राहीति A_7 **7cd**] जिह्वां वै दहते व्यास स दैत्यो दीनवत्सलः A_7 **8a** केषांचित्प्रदहन्भाति] केशाञ्चित्प्रादहत्तानि A_7 **8c** ॰नीव] A_3A_4, ॰नीह A_7 **9ab**] om. **A** **10a** ॰ञ्छरासनांश्चै॰] ॰न् श{स॰ A_7}रासनं चै॰ **A** **10cd**] om. **A** **11a** हन्यमाना] दह्यमाना **A** **12d** पर्जन्यः] A_3A_4, पर्य्यन्यः A_7 **13b** ॰स्तदा] ॰स्तथा **A** **13c** अशामयत] अशोषयत **A**

8(c^{2}, c^{6}) S_1 **9**(c^{8}, d^{3}–d^{5}) S_1 **10**(a^{5}–b^{6})⟨b^{7}–b^{8}⟩ S_1, (c^{3}–c^{4}) S_3 **12**(c^{3}–c^{4}) S_1 **13**(d^{4}) S_1, (c^{7}–c^{8})⟨d^{1}⟩(d^{2}) S_3

7a हाहेति] S_1RBh, हादेति S_3 **7c** जिह्वा दहन्] conj. Bh, जिह्वा दन्तं S_1, जित्वा दहन् S_3 **7d** ॰वत्स्थितः] S_1RBh, ॰व स्थितः S_3 **8a** केषांचित्] RBh (em.?), कैषाञ्चित् S_1, तेषाञ्चि S_3 • ॰दहन्भाति] S_3R, ॰दहन्तानि S_1 (or ॰त्तानि), ॰दहत् तानि Bh **8b** दानवानां] S_1R**A**Bh, दानावाना S_3 • सः] S_1R**A**Bh, स S_3 **8c** ॰जानीव] S_3RA_3A_4Bh, ॰जानिव S_1 • फुल्लानि] S_1R**A**Bh, फुलानि S_3 (unmetrical) **9a** ॰द्भुजगेन्द्राभान्] S_3R, (॰द्भु)गजेन्द्राभां S_1, ॰त्तु गजेन्द्राणां Bh (conj.?) **9b** करान्] S_1RBh, करा S_3 • ॰भूषितान्] S_3Bh (em.?), ॰भूषिताम् S_1 **9c** ॰न्वह्निर्] S_1**A**Bh, ॰न्वह्नि S_3 **9d** ॰वाग्निर्भुज॰] S_3**A**Bh, ॰वा(ग्नि भज॰) S_1 (lower parts lost) **10a** शराञ्छरासनांश्चैव] S_1, शरान्छरासनां चै S_3 (unmetrical), शरान् शराशनाञ्चैव Bh (typo) **10b** खड्ग॰] S_3**A**Bh, (गद॰) S_1 (lower parts lost) • ॰परिच्छदान्] **A**Bh, (॰परि) ⏑ ⏓ S_1, ॰परिच्छदाम् S_3 **10c** ॰वान्वह्निर्] RBh (em.?), ॰वां वह्नि S_1, ॰वान्वह्नि S_3 **11a** हन्यमाना] em. Bh (silently), हन्यमान S_1, हन्यमाता S_3 **11c** ॰तनुत्राश्च] S_1**A**Bh, ॰तनुत्राणि S_3 **11d** सर्वशः] S_3R**A**, सर्वकृत् S_1, – – – Bh **12b** दह्यतां] S_1R**A**Bh, दह्यता S_3 • सुरवि॰] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, सुर⟨द्वि⟩+वि॰+ S_3 **12d** पर्जन्यः] RA_3A_4Bh, पर्ज्जन्य S_1, पर्जन्य S_3 • समपद्यत] S_3**A**Bh, समुपद्यतः S_1 **13c** अशामयत] S_3, प्रशमेयत S_1, प्रशामयत Bh (conj.)

तं प्रशान्तं तदालक्ष्य विधुरं हव्यवाहनम्।
विप्रचित्तिः शरैस्तीक्ष्णैर्ललाटे समवाकिरत्॥ १४॥
ततो ऽस्य नदतो भूयो मयो दानवसत्तमः।
मुखे शरं महाघोरं निचखान महासुरः॥ १५॥
तस्य तेन तदा व्यास मुखे भिन्नस्य दारुणः।
उत्तस्थौ वायुवद्धूमः शरीरादञ्जनोपमः॥ १६॥
तेन धूमेन खं चैव दिवं भूश्चैव सर्वशः।
पूरिता महता व्यास न प्रज्ञायत किंचन॥ १७॥
तेन शब्देन संज्ञाभिर्नामविश्रावणैरपि।
करस्पर्शैस्तदान्यो ऽन्यमनयद्यमसादनम्॥ १८॥
न देवो ज्ञायते तत्र न दैत्यो दानवो ऽपि वा।
अजानन्तस्ततस्तत्र संज्ञामेतां प्रचक्रिरे॥ १९॥
आटिर्दैत्याः प्रकुर्वन्त बक इत्येव देवताः।
बकं वदन्ति ये तत्र दैत्यास्तान्व्यहनंस्तदा।
आटिं ब्रुवाणं च सुरा इत्येवं तद्व्यवर्तत॥ २०॥

14b विधुरं] विह्वलं R **15a** नदतो] नर्द्दतो R **17b** दिवं] द्यौश्च R **17d** प्रज्ञायत] प्राज्ञायत R **19c** ॰स्ततस्तत्र] ॰स्तत्र तत्र R **20a** आटिर्] आढिन् R • ॰कुर्वन्त] ॰कुर्व्वन्ति R **20b** बक इ॰] बकमि॰ R **20c** तत्र] यत्र R **20e** आटिं ब्रुवाणं च सुरा] आढिं ब्रुवाणममरा R **20f** ॰वर्तत] ॰वर्द्धत R

14a प्रशान्तं] A_3A_4, प्रसान्तं A_7 **14b** विधुरं] विधूमं **A** **15b** मयो] A_7, माया॰ A_3A_4 **15c–16d**] om. **A** **17b** दिवं भूश्चैव] दिव्यं बाणैश्च **A** **17d** प्रज्ञायत] A_4A_7, प्राज्ञायत A_3 • किंच-न] A_3A_4, किञ्चनः A_7 **18a** तेन] तल॰ **A** **18ab** ॰भिर्नामविश्रावणैरपि] ॰भिर्नामविप्रावरणैरपि A_4 (unmetrical), ॰भिरहिताभूच्च{भूरि A_7} देवता A_3A_7 **19c** अजानन्तस्त॰] अजानन्वै त॰ A_3A_4, अजानां वैस्त॰ A_7 **19d** संज्ञामेतां] संग्रामं{॰मे A_7} तं **A** **20a** आटिर्दैत्याः] आडि दैत्याः A_3, आदिर्दैत्या A_4, आटि दैत्या A_7 **20c** बकं] वटं **A** **20d** दैत्यास्तान्व्यहनंस्त॰] दैत्यांस्तान् व्याह-नं{॰तां॰ A_3}स्त॰ **A** **20f** ॰वर्तत] A_4A_7, ॰कुर्वत A_3

20(c³) S_1

14a प्रशान्तं] $S_1S_3^{pc}RA_3A_4Bh$, प्रसा(दं) S_3^{ac} **14c** विप्रचित्तिः] S_3R**A**Bh, विप्रचित्ति S_1^{pc}, विप्र-चित्तै S_1^{ac} • ॰स्तीक्ष्णैर्] S_1R**A**Bh, ॰स्तक्ष्णै S_3 **15c** शरं महाघोरं] R, शरम्महाघोरां S_1, शरं माहाघोरं S_3, शरान् महाघोरान् Bh (em.?) **16b** भिन्नस्य] S_1RBh, भिनस्य S_3 (unmetrical) **16c** ॰द्धूमः] S_3RBh (em.?), ॰द्धूम S_1 **17b** दिवं] S_1Bh, दिव S_3 • भूश्चैव] RBh (em.?), भू चै-व S_1, भु चैव S_3 (unmetrical) **17c** महता] S_3R**A**Bh, महतो S_1 **17d** प्रज्ञायत] $S_1S_3A_4A_7$, प्राज्ञायत Bh • किंचन] RA_3A_4Bh, किञ्चनः S_1S_3 **18ab** संज्ञाभिर्ना॰] S_1RA_4Bh, संज्ञाभि ना॰ S_3 **18b** ॰श्रावणै॰] S_3RBh (em.?), ॰स्रावणै॰ S_1 **18c** ॰स्पर्शैस्त॰] R**A**Bh, ॰स्पर्शैर्त्त॰ S_1, ॰स्पशैस्त॰ S_3 **18cd** ॰दान्यो ऽन्यम॰] S_3R**A**Bh, ॰दान्यो न्येम॰ S_1 **19a** न] S_3R**A**Bh, त S_1 **19d** संज्ञामेतां] R, संस्थामेताम् S_1, संज्ञा तेषा S_3, संस्थामेतां Bh **20a** आटिर्दैत्याः] S_3, अटि द्दैत्या S_1, आटिं दैत्याः Bh (conj.?) • ॰कुर्वन्त] S_3**A**Bh, ॰कुर्वन्तः S_1 **20c** बकं] S_1RBh, बक S_3 (unmetrical) **20d** दैत्यास्तान्] S_1RBh, दैत्यास्ता S_3 **20e** आटिं] S_3**A**Bh, अटि S_1 **20f** ॰वर्तत] $S_3A_4A_7$Bh (em.?), ॰वर्ततः S_1

एतद्भूत्संज्ञया युद्धं वर्षाणां वै महाभयम्।
सहस्रमेकं दैत्यानामन्धकारे सुरैः सह॥ २१॥
तदन्धकारे सुमहाभयंकरं तदाभवद्युद्धमतीव दारुणम्।
जगद्विनाशाय जगद्धितैषिणां सुरासुराणां रुधिरौघनिस्रवम्॥ २२॥

इति स्कन्दपुराणे द्विनवतितमो ऽध्यायः॥ ९२॥

21a एतद्भूत्संज्ञया] तदभूत् संख्यया R **22a** सुमहाभ°] सुमहद्भ° R **22d** °रौघनि°] °रौद्यवि° R **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

21a एतद्भूत्सं°] तदभूत्सं°{°त् स° A_7} **A** **21ab** °द्धं वर्षाणां] A_7, °द्धमुर्खानां A_4, °द्धं मूर्खानां A_3 **21c** सहस्रमेकं] A_4, सहस्रमेक A_3, सहश्रमेकं A_7 **21d** °कारे] °कारो **A** **22a** तदन्धकारे सु°] तदहंकारेषु **A** (unmetrical) • °भयंकरं] A_4A_7, °भयंकर A_3 **22b** तदा°] A_7, तद° A_3A_4 (unmetrical) **22d** °रौघनिस्रवम्] °रौघ{°द्य° A_3}विस्रु{°श्रु° A_7}तं **A** **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्र्यां संहिताया{इति स्कंद° A_4}मम्बिकाखण्डे अग्निविग्रहो नामाध्यायः **A**±

21(a^8–b^2) S_1 **22**(b^{12}) S_1

21a एतद्भूत्संज्ञया युद्धं] conj., एतद्भूतमयुद्ध(न्तु) S_1, एतद्भूत सज्ञया घोरं S_3 (unmetrical), एवंभूतमभूद्युद्धं Bh (conj.) **21b** वै महाभयम्] S_3R**A**, वै महद्भयम् S_1, तु सहस्रकम् Bh (conj.) **21c** सहस्रमेकं] S_3RA_4, सहस्रकेकन् S_1, महद्भयं वै Bh (conj.) **21cd** °नामन्ध°] S_3R**A**Bh, °नां बन्ध° S_1 **21d** सुरैः] S_1R**A**Bh, सुरै S_3 **22a** °भयंकरं] $S_1A_4A_7$Bh, °भयंकर S_3 **22c** °द्धितैषिणां] S_1R**A**Bh, °द्धितैषिणं S_3 **22d** सुरासुराणां] R**A**Bh, सुरासुणां S_1 (unmetrical), सुराणां S_3 (unmetrical) • °निस्रवम्] Bh, °निस्रवमिति $S_1^{pc}S_3$ (इति part of col.), °नैस्रवमिति S_1^{ac} (इति part of col.) **Col.** ⊙॥ (स्कन्दपुरा) युद्धे आध्यायः १४८ (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्याय ९२ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे युद्धे द्विनवतितमोध्यायः Bh

त्रिणवतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
अथासौ तेन कालेन केतुरग्नेः समुत्थितः ।
वायुनाभिहतश्चैव अगच्छद्विलयं भृशम् ॥ १ ॥
ततः समभवद्व्योम विमलं सर्वमेव ह ।
अपश्यन्त सुराः सर्वे दैत्याश्चैव परस्परम् ॥ २ ॥
ततः शङ्खाश्च भेर्यश्च पटहाडम्बरास्तथा ।
सुघोषका डिण्डिमाश्च भम्भाः पेप्वश्च सर्वशः ।
बलद्वये ऽप्यवाद्यन्त शतशो ऽथ सहस्रशः ॥ ३ ॥
अथ शक्रश्च देवेन्द्रो यमो वैश्रवणस्तथा ।
पूषा भगश्च द्वावेतावर्यमा मित्र एव च ॥ ४ ॥
जयन्तो मरुतश्चैव रुद्रादित्याश्च सर्वशः ।
वेगेन सुमहावेगा ममृदुर्दानवं बलम् ॥ ५ ॥
तत्र चामीकराभासं प्रगृह्य बलवद्धनुः ।
यमः पुण्ड्रेण दैत्येन्द्राननयद्यमसादनम् ॥ ६ ॥

1a अथासौ] तथासौ R **1b** समुत्थितः] समुच्छ्रितः R **1c** ◦नाभिहत◦] ◦ना निहत◦ R **1d** अगच्छद्] अगद् R (unmetrical) **2b** ह] हि R **3c** सुघोषका] आघोषका R **3d** भम्भाः पेप्वश्च] डम्भा भेर्य्यश्च R **4b** वैश्रवण◦] वैश्रावन◦ R **4cd** ◦वेताव◦] ◦वेताम◦ R **4d** मित्र] इन्द्र R **5a** जयन्तो मरुत◦] जयन्त{◦न्तो R^{ac}}(द्ध)तव◦ R **5d** ममृदुर्] ममर्द्दु R **6c** यमः पुण्ड्रेण] यमो दण्डेन R

1b ◦रग्नेः] A_4, ◦रुग्रैः A_3A_7 **1d–5a**] om. **A** **5b** ◦दित्याश्च] A_4, ◦दित्यांश्च A_3A_7 **5c** वेगेन] दुर्गेण{◦न A_7} **A** **5d** ◦दानवं] ◦दान{◦नं◦ A_7}वा **A** **6b** प्रगृह्य] संगृह्य A_3A_4, संग्रह्य A_7 • ◦वद्धनुः] ◦बन्धनः **A** **6c** पुण्ड्रेण] पुत्रेण **A** **6d** ◦ननयद्] A_3A_4, ◦णलयद् A_7

Manuscripts available for this chapter: S_1 4.15a (f. 146^v), 4.14a (f. 147^r) and 4.13b (f. 147^v); S_3 f. 147^v–148^v; R f. 166^r–167^r; A_3 f. 98^r; A_4 f. 140^v–141^r; A_7 f. 138^r–138^v (**A** upto **20b**).
3(f[7]) S_1

1a कालेन] S_3R**A**Bh, काले S_1 (unmetrical) **1b** ◦रग्नेः] RA_4Bh (em.?), ◦रग्ने S_1S_3 **1c** ◦हतश्चैव] S_3R**A**Bh, ◦हत +चैव+ S_1 (unmetrical) **1d** ◦द्विलयं] RBh (em.?), ◦द्विलयद् $S_1^{pc}S_3$, ◦द्विलद् S_1^{ac} (unmetrical) **2a** ततः] S_1RBh, तत S_3 (unmetrical) **2b** विमलं] S_1RBh, विमल S_3 (unmetrical) • ह] em., हः S_1, om. S_3 (unmetrical), हि Bh (conj.) **2c** सुराः सर्वे] S_1RBh, सुरा सर्वैं S_3 **3a** शङ्खाश्च] S_1RBh, शखाश्च S_3 • भेर्यश्च] S_3RBh (em.?), भेर्याश्च S_1 **3d** भम्भाः पेप्वश्च] em., भग्ना भेर्याश्च S_1, भम्भा पेपुश्च S_3, भग्ना भेर्यश्च Bh (em.?) **4a** देवेन्द्रो] S_3RBh (conj.), दैत्येन्द्रो S_1 **4c** भगश्च] $S_1^{pc}S_3$RBh, भश्च S_1^{ac} (unmetrical) **4cd** ◦वेतावर्य-मा] S_3, ◦वेतौ अन्यवा S_1, ◦वेतौ अर्यमा Bh (conj.?) **5b** ◦दित्याश्च] S_1RA_4Bh, ◦दित्यश्च S_3 **5cd**] S_1Bh, om. S_3 **6b** ◦द्धनुः] S_3RBh (em.?), ◦द्धनु S_1^{ac}, ◦द्धतु S_1^{pc} **6c** यमः पुण्ड्रेण] S_3, यमः दण्डेन S_1, यमो दण्डेन Bh (em.?) • दैत्येन्द्रा◦] S_3R**A**Bh, दैत्येन्द्रो S_1 **6d** ◦ननयद्] S_1RA_3A_4Bh, ◦नतयद् S_3

स पञ्चभिः शरैर्विद्ध्वा हिरण्याक्षं महाबलम् ।
अन्यांश्चैकैकशः सर्वाञ्जहास च ननाद च ॥ ७ ॥
तस्य सर्वे तदायस्ता दैत्यदानवसत्तमाः ।
शरानाशीविषाकारान्व्यसृजन्विकृताननाः ॥ ८ ॥
तान्स चिच्छेद समरे त्रिधैकैकं लघुक्रियः ।
पुनश्च निशितैर्घोरैरर्दयत्प्रहसन्निव ॥ ९ ॥
ततो ऽन्धकस्य यन्तारं रथं च सह वाजिभिः ।
किंकरेण महावीर्यो यमो निन्ये स्वकं पुरम् ॥ १० ॥
ततो ऽन्धको गदापाणिर्युगान्ताम्बुदवन्नदन् ।
अभ्यधावद्यमं तूर्णं तिष्ठ तिष्ठेति चाब्रवीत् ॥ ११ ॥
तस्य वज्रेण देवेन्द्रो गदां हेमपरिष्कृताम् ।
बिभेद शतधा व्यास सापतद्भुव्यसुप्रभा ॥ १२ ॥
तं विशस्त्रं विकवचं कृत्वा ते देवसत्तमाः ।
युगपच्छस्त्रवर्षेण ताडयामासुराहवे ॥ १३ ॥
यमो दण्डेन तं मूर्ध्नि शक्रो वज्रेण चाहनत् ।
वित्तदो ऽशनिना चैव पाशेन वरुणस्तथा ॥ १४ ॥

8ab °दायस्ता दैत्य°] °दायत्ता दैत्या R **9b** त्रिधैकैकं लघुक्रियः] एकैकं लघुविक्रमः R **9c** °र्घोरै°] °र्ब्बाणै° R **9d** °रर्दयत्] °रर्द्दयन् R **12d** सापतद्भुव्यसुप्रभा] पातयद्भुवि सुप्रभाम् R **13b** ते देवसत्तमाः] वै देवसत्तमः R **13c** युगपच्छस्त्र°] अपतच्छर° R **13d** °मासुरा°] °मास चा° R **14c** वित्तदो ऽशनिना चैव] वित्तेशो ऽपि च नाराचैः R

7a °र्विद्ध्वा] A_3A_4, °र्व्विद्धा A_7 **8–9**] om. **A** **11a** °पाणिर्] A_3A_4, °पानि A_7 **12b** °परिष्कृताम्] A_3A_4, °परिस्कृतां A_7 **12d** सापतद्भुव्यसुप्रभा] पपात भुवि सुप्रभा{°भाः A_7} **A** **13c** °पच्छस्त्र°] A_3A_4, °पत् सस्त्र° A_7 **14a** मूर्ध्नि] A_3, मूर्द्धनि A_4A_7 **14d** °स्तथा] °स्तदा **A**

7(d²) S_1 **12**⟨a⁶–b¹⟩(b⁵–b⁷, c⁷, d⁷) S_1 **14**(d³) S_1

7a शरैर्विद्ध्वा] $S_1RA_3A_4Bh$, शरै विद्धा S_3^{pc}, शवै (भि)द्धा S_3^{ac} **7b** °क्षं महाबलम्] S_3R**A**Bh, °क्ष+महा+म्बलम् S_1 **7c** अन्यांश्चै°] R**A**, अन्याश्चै° S_1S_3, अश्वांश्चै° Bh (conj.?) **7d** °ञ्जहास] $S_1^{pc}S_3R$**A**Bh, °ञ्जजस S_1^{ac} (unmetrical) **8b** °सत्तमाः] S_1RBh, °सत्तमा S_3 **8cd** °रान्व्यसृजन्] RBh (em.?), °रा ध्यसृज्ञद् S_1, °रां व्यसृजद् S_3 **8d** °ताननाः] R, °ताशनात् S_1, °तानानात् S_3, °ताशनान् Bh (em.?) **9b** °क्रियः] S_3Bh (em.?), °कियः S_1 (unmetrical) **9c** निशितैर्] S_1R, निशिते S_3, विशिखैर् Bh (conj.) **9d** °रर्दयत्] em. Bh (silently), °रर्द्धयत् S_1, °रार्द्दयत् S_3 **10c** किंकरेण] S_3R**A**Bh, किंकारेण S_1 **10d** °कं पुरम्] S_3R**A**Bh, °कम्पुनः S_1 **11a** °पाणिर्] $S_3RA_3A_4Bh$, °पाणि S_1 **11b** °न्नदन्] S_3R**A**Bh, °न्नदम् S_1 **11c** °द्यमं तूर्णं] S_3R**A**Bh, °द्यमन्तुर्ण्णं S_1^{pc} ?, °द्यम⊔ S_1^{ac} ? **12b** गदां] R**A**Bh, ⏑दा S_1, गदा S_3 • °परिष्कृताम्] $S_1^{pc}S_3RA_3A_4Bh$, (परिष्कृ)तिम् S_1^{ac} **12d** सापतद्] S_3Bh (conj.?), मापतद् S_1 • °व्यसुप्रभा] S_3, °व्यव(स्थि)ताः S_1, °व्यवस्थिता Bh (em.?) **13b** °सत्तमाः] S_1**A**Bh, °सत्तमा S_3 **13c** °पच्छस्त्र°] $S_3A_3A_4Bh$, °पच्छ्रस्त्र° S_1 **14a** तं] S_1R**A**Bh, त S_3 (unmetrical) **14b** चाहनत्] S_1R**A**Bh, वाहनत् S_3 **14c** वित्तदो] **A**Bh, वित्तादा° S_1, वित्तेशो S_3

अन्ये चान्यैस्तथा देवा अमोघैरायुधोत्तमैः ।
अभ्यधावन्त संरब्धा हतस्त्वमितिवादिनः ।
न चैव तस्य दैत्यस्य दुःखं तत्राभवत्तदा ॥ १५ ॥
सो ऽपि दैत्यस्तदोत्पत्य पुण्ड्रस्यास्थाय पृष्ठतः ।
यमं मुष्टिप्रहारेण पुण्ड्राद्भूमावपातयत् ॥ १६ ॥
तथेन्द्रस्य गजं भूयो पुच्छे संगृह्य वेगवान् ।
भ्रामयित्वाक्षिपद्दूरं नष्टस्त्वमिति चाब्रवीत् ॥ १७ ॥
ततो धनेशस्य पुनः शिबिकां कामगामिनीम् ।
आक्षिप्य बहुधा दैत्यो व्यधमत्क्रोधमूर्छितः ॥ १८ ॥
ततो गजैर्गजान्निघ्नन्पदातींश्च पदातिभिः ।
रथं रथेन च रणे हयांश्च हयसादिभिः ॥ १९ ॥
पुनर्गजं महेन्द्रस्य हन्यमानो ऽपि संयुगे ।
अवप्रुत्य तदा शक्रं गजस्कन्धान्न्यपातयत् ॥ २० ॥

15c संरब्धा] तं रध्वा R **16b** पुण्ड्रस्यास्थाय] स्थित्वा पुण्ड्रस्य R **16d** पुण्ड्राद्] पुण्ड्रां R **17a** भूयो] भूयः R **17c** ॰त्वाक्षिपद्] ॰त्वा कियद् R **18c** आक्षिप्य बहुधा] आदाय तरसा R **19ab** ॰न्निघ्नन्पदातींश्च] ॰न्नि{॰न॰ R^{ac}}घ्नन् पदातांश्च R **19b** पदातिभिः] पदातयः R **19d** हय॰] सह R **20a** ॰र्गजं] ॰र्ध्वजं R **20b** हन्यमानो] दृश्यमानो R **20c** अवप्रुत्य] अवप्लुत्य R

15a चान्यैस्तथा] चान्ये त{॰स्त॰ A_7}दा **A** **15c** ॰धावन्त] ॰द्रवन्त **A** **16d** पुण्ड्राद्] चाशु **A** **17a** तथेन्द्र॰] A_3, तथैंद्र॰ A_4, तत्रैन्द्र॰ A_7 • भूयो] भूयः A_4A_7, भूय A_3 **17b** वेगवान्] वीर्य्यवान् **A** **17c** ॰त्वाक्षिपद्दूरं] ॰त्वाथ वेगेन **A** **17d** ॰स्त्वमिति] A_3A_4, ॰स्तमिति A_7 **18c** आक्षिप्य] आदाय **A** **19a** गजैर्] A_3A_4, गजै A_7 **19b** ॰न्पदातींश्च] A_3, ॰न् पदातिश्च A_4 A_7 **19c** च रणे] चरणैर्{॰णै A_7} **A** **20ab** महेन्द्रस्य हन्यमानो ऽपि] महेंद्रस्य हन्यमानं च A_3A_4, महेस्यमान च A_7 (unmetrical) **20c–94.18d**] om. **A**

15⟨a^1–a^2⟩(d^4) S_1 **17**(a^4, b^2, b^4–b^5, b^8)⟨c^1–c^2⟩ S_1, (b^4) S_3 **18**(b^4) S_1 **20**⟨c^1–c^2⟩ S_1

15b अमोघै॰] R**A**, ह्यमोघै॰ S_1S_3Bh **15c** ॰धावन्त] S_1S_3R, ॰धावन्न॰ Bh (conj.?) **15d** ॰स्त्वमिति॰] S_3R**A**Bh, ॰स्त्वा(मि)ति॰ S_1 **15e** चैव त॰] S_1R**A**Bh, चैवन्त॰ S_3 **15f** ॰त्तदा] S_3R**A**Bh, ॰त्तदाः S_1 **16a** ॰स्तदो॰] R**A**, ॰स्ततो॰ S_1S_3Bh **16b** पुण्ड्रस्या॰] S_3**A**, पुण्डस्या॰ S_1Bh • पृष्ठतः] S_1R**A**Bh, पृष्टतः S_3 **16c** यमं] S_3R**A**Bh, यम S_1 • ॰प्रहारेण] S_3R**A**Bh, ॰प्रहारे S_1 (unmetrical) **16d** पुण्ड्राद्] em., पुण्डाद् S_1Bh, पुण्ड्रम् S_3 • ॰पातयत्] S_1R**A**Bh, ॰पातयन् S_3 **17a** तथेन्द्र॰] RA_3Bh, तथैन्द्र॰ S_1, अथेन्द्र॰ S_3 • गजं] S_1R**A**Bh, गदां S_3 **17b** पुच्छे] R**A**Bh, पु(ञ्छे) S_1, पुच्छै S_3 • संगृह्य] S_1R**A**Bh, सुं(गृ)ह्य S_3^{pc}, सुंशृह्य S_3^{ac} **17c** ॰क्षिपद्दूरं] em., ॰क्षिपद्दूरे S_1Bh, ⟨अ⟩+॰क्षि+प दूरं S_3 (unmetrical) **17d** नष्टस्त्व॰] RA_3A_4Bh, नष्ट त्व॰ S_1S_3 **18d** व्यधमत्] S_3R**A**Bh, व्यधम S_1^{pc}, व्यध(व) S_1^{ac} **19a** गजैर्गजान्नि॰] $R^{pc}A_3A_4$Bh, गजैर्ग्गजा नि॰ S_1, गजै गजा नि॰ S_3 **19ab** ॰घ्नन्पदातींश्च] A_3, ॰घ्न पदातीश्च S_1, ॰घ्नन्पदातीश्च S_3, ॰घ्नत् पदातींश्च Bh (conj.) **19b** पदातिभिः] S_1**A**Bh, पदातयः S_3 **19d** ॰सादिभिः] S_3R**A**Bh, ॰सादिति S_1 **20a** ॰र्गजं] S_1**A**, ॰र्गज S_3, ॰र्गजे Bh (conj.) **20b** संयुगे] S_1R**A**Bh, सयुगे S_3 (unmetrical) **20c** अवप्रुत्य] S_3, ⏓⏓प्लुत्य S_1, समुत्प्लुत्य Bh (conj.)

तस्य तत्कर्म संवीक्ष्य दानवेन्द्रस्य संयुगे।
सर्वे देवा दिशः सर्वाः प्रनष्टा जीवितार्थिनः॥ २१॥
पूर्वेण भगवानिन्द्रः सहादित्यैः सलोकपः।
दक्षिणेन तथा रुद्रा वसवश्चाश्विनावपि॥ २२॥
प्रतीचीं यक्षरक्षांसि पिशाचाः पन्नगैः सह।
उत्तरेण तथान्ये च प्रपद्यन्त यथा मृगाः॥ २३॥
तेषु भग्नेषु दैत्येन्द्राः पृष्ठतो विकृतायुधाः।
अभ्यधावन्त गर्जन्तो भयं तेषां व्यदर्शयन्॥ २४॥
ततो मुहूर्तं ते गत्वा हिरण्याक्षेण वारिताः।
निवृत्ताः समतिष्ठन्त सर्वे ऽमर्षवशंगताः॥ २५॥
अथोवाच तदा क्रुद्धान्हिरण्याक्षो हसन्निव।
दैत्यदानवनाथांस्तानिदं वचनकोविदः॥ २६॥
किमेभिरबलैरद्य युष्माकं दैत्यदानवाः।
अवबद्धैश्च रुद्धैश्च मृतसंज्ञैर्दुरात्मभिः॥ २७॥
हतास्ते नात्र संदेहो येषां राज्यमिदं हृतम्।
नैषां जीवितमस्त्यद्य मा त्वरध्वं सुबालिशाः॥ २८॥

21d प्रनष्टा] प्रशस्त्रा R **22b** सहादित्यैः] सह देवैः R **24b** विकृता°] विधृता° R **26a** क्रु-द्धान्] दैत्यान् R **26cd** °नाथांस्तानिदं] °नाथो ऽसाविदं R **27cd** अवबद्धैश्च रुद्धैश्च मृतसंज्ञैर्] आबद्धैश्च मृतसंज्ञैरबलैश्च R (unmetrical) **28d** मा त्वरध्वं सुबालिशाः] सानुबन्धं महाबलाः R

21(b^4) S_1 **23**(a^4–a^6)⟨c^1–c^3⟩ S_1, (c^7–d^1) S_3 **24**(b^4) S_1 **26**⟨c^1–c^3⟩(c^8)⟨d^1⟩(d^2) S_1, (d^2–d^4) S_3 **27**(a^8)⟨b^5–b^7⟩ S_1

21b °वेन्द्रस्य] $S_1^{pc}S_3$RBh, °वे(न्द्र) S_1^{ac} (unmetrical) **21c** दिशः सर्वाः] RBh (em.?), दिशः सर्वा S_1, दिश सर्वा S_3 (unmetrical) **22a** °निन्द्रः] RBh (em.?), °निन्द्र S_1S_3 **22b** सहादित्यैः] S_1, सह देवै S_3, सहादित्यः Bh (conj.) **23a** प्रतीचीं य°] RBh (em.?), प्रतीची(न्य°) S_1, प्रती-चीन्य° S_3 **23b** पिशाचाः] RBh (em.?), पिशाचा S_1S_3 • पन्नगैः] S_1RBh, पनगै S_3 **23d** प्रपद्यन्त] S_1RBh, (प्र)पद्यन्तं S_3 **24a** भग्नेषु] $S_1^{pc}S_3$RBh, भग्धेषु S_1^{ac} • दैत्येन्द्राः] S_3RBh (em.?), दैत्येन्द्रा S_1^{pc}, दैत्ये(न्त्रा) S_1^{ac} **24b** पृष्ठतो] S_1RBh, षृष्टतो S_3 • °तायुधाः] S_3RBh (em.?), °तायुधा S_1 **24c** °धावन्त] S_1RBh, °धावत S_3 **24d** °दर्शयन्] S_3RBh (em.?), °दर्शयत् S_1 **25b** वारिताः] RBh (em.?), वारिता S_1S_3 **25c** निवृत्ताः] S_1RBh, निवृत्ता S_3 **26a** तदा] S_3R, ततः S_1Bh **26cd** °नाथांस्तानिदं] conj. Bh (silently), °नाथा(स्तं)⏓(दं) S_1, °नाथानामि(द)म् S_3 **27a** °मेभिर°] S_3RBh (em.?), °मेतिर° S_1 • °रद्य] S_3RBh (conj.), °र(द्ध) S_1^{pc}, °र(च्च) S_1^{ac} **27b** दैत्यदानवाः] S_3RBh (conj.?), दै ˘ – ˘ वा+ः+ S_1 **27c** अव°] S_1Bh, आव° S_3 **28b** राज्य°] S_1RBh, राज° S_3 • °दं हृतम्] R, °दन्धृतम् S_1, °दं ह्यतं S_3, °दं धृतम् Bh **28c** नैषां] S_1RBh, तेषां S_3 • °मस्त्यद्य] S_3R, °मद्यस्ति S_1, °मद्यास्ति Bh (em.?) **28d** त्वरध्वं] S_1Bh, त्वरब्धं S_3 • °बालिशाः] S_3Bh (conj.?), °मालिशा S_1

अबला अपि संरब्धा निराशा जीविते ऽपि च ।
भवन्त्यतिबलाश्चैव दुर्जयाश्च न संशयः ॥ २९ ॥
सहसोत्पतितानां च निराशानां च जीविते ।
न शक्यमग्रतः स्थातुमित्युवाच सदोशना ॥ ३० ॥
यदेतद्राज्यमित्याहुः प्राणा ह्येते महात्मनाम् ।
स तेषां हरति प्राणान्यस्तेषां राज्यमाहरेत् ॥ ३१ ॥
तेषामद्य हृतं राज्यं किं तैर्मृतसमैः सुरैः ।
आपूरयाम स्थानानि देवानां दानवेश्वराः ॥ ३२ ॥
सनत्कुमार उवाच ।
ततस्ते सहिरण्याक्षाः प्राविशन्नमरावतीम् ।
रत्नानि जगृहुर्व्यास विजयं चावघोषयन् ॥ ३३ ॥
आरक्षमात्मनस्तत्र चक्रुरात्तैश्च ते ऽसुराः ।
आश्वासयन्त पौरांश्च तथा प्रकृतयश्च ह ॥ ३४ ॥

30a ॰सोत्पतितानां च] ॰सोत्पोटि+ता+नाञ्च R **30b** निराशानां च] निराशाञ्चैव R **30d** सदोशना] स दानवः R **31a** यदेत॰] यत्र त॰ R **31b** महात्मनाम्] बहिश्वराः R **31d** ॰न्यस्तेषां राज्यमाहरेत्] ॰न् यैस्तु राज्यं कृतं यथा R **32b** किं तैर्मृ॰] कीर्णैर्मृ॰ R **32c** आपूरयाम] आरक्षयाम R **33a** ॰हिरण्याक्षाः] हिरण्याक्षः R **33d** ॰यं चाव॰] ॰यञ्चाभ्य॰ R **34a** ॰रक्षमात्मनस्त॰] ॰रक्षामात्मना त॰ R

29(b^7)⟨b^8–c^1⟩(c^2–d^3, d^7) S_1 **30**⟨a^1⟩(a^2)⟨a^3⟩(a^4–b^1)⟨b^2–b^7⟩(b^8)⟨c^1–c^2⟩(c^3–c^7, d^5–d^8) S_1 **31**(a^1–b^4, c^3–d^3) S_1 **32**(a^1–a^5)⟨a^6–b^3⟩ S_1 **33**⟨speaker indication 2⟩(3, a^3) S_1

29a अबला अपि] S_3R, अबलारपि S_1, अबलानपि Bh (conj.?) **29ab** ॰रब्धा निराशा] S_3R, ॰रब्धा निराशाञ् S_1, ॰रब्धान्निराशान् Bh (conj.?) **29b** ॰ते ऽपि च] S_3R, ॰ते ि˘ ⏓ S_1, ॰तैषिणः Bh (conj.?) **29c** भवन्त्यतिबलाश्चैव] R, ⏓(वत्यतिबलाश्चव) S_1 (upper parts lost, unmetrical), ववन्त्यतिबलाश्चैव S_3, अवद्धोति बलाच्चैव Bh (conj.?, Bh adds (?) after pāda d) **29d** संशयः] S_3RBh (conj.?), मे (श)यः S_1 **30a** सहसोत्पतितानां च] em., ⏓(ह)⏓ ⏓(त्तितानाञ्च) S_1 (fourth akṣara has subscript प्), सहसोत्पत्तितानां च S_3, सङ्गमोक्षन्निदानीञ्च Bh (conj.?) **30b** निराशानां च जीविते] S_3, (नि)⏓ ⏓ ⏓ ˘ – ˘(त) S_1 (upper parts lost), लि – – – – – सव (?) Bh (Bh possibly reads this in S_1) **30c** न शक्यमग्रतः स्था॰] S_3R, ⏓ ⏓(कमग्रतस्थ॰) S_1 (upper parts lost, unmetrical), – – – – – – – Bh **30cd** ॰तुमित्यु॰] S_1R, ॰तुंमित्यु॰ S_3, – इत्यु॰ Bh (conj.?) **30d** सदोशना] S_3, (सदोशनः) S_1, सदोशनाः Bh (em.?) **31a** ॰त्याहुः] RBh (em.?), (॰त्याहु) S_1, ॰त्याहु S_3 **32a** ॰मद्य हृतं राज्यं] S_3R, (॰माद्य हृ)· · · S_1, ॰मद्य हृ– – – Bh (conj.?) **32b** किं तैर्मृत॰] em., ⏓ ⏓ ⏓त॰ S_1, किन्तै मृत॰ S_3, – – – त॰ Bh • ॰समैः सुरैः] S_1RBh, ॰समै सरैः S_3 **32c** ॰पूरयाम] em. Bh, ॰पूरयामा S_1, ॰पूरायम S_3 **33a** ॰हिरण्याक्षाः] em. Bh (silently), हिरण्याक्ष S_1, ॰हिरण्याक्षा S_3 **33b** प्राविशन्न॰] S_1RBh, प्रावीक्षन॰ S_3 **33c** जगृहुर्] S_1RBh, जगृहु S_3 **33d** विजयं] S_3RBh (em.?), विजयाञ् S_1 **34a** ॰मात्मनस्त॰] S_3, ॰मामनुस्त॰ S_1Bh **34b** चक्रुरा॰] S_3R, चक्षुरा॰ S_1Bh (in a note Bh suggests चख्युरा॰) • ऽसुराः] S_1RBh, सुरा S_3 **34c** ॰श्वासयन्त] S_1RBh, ॰श्वासयन्तः S_3 • पौरांश्च] RBh (em.?), पौराश्च S_1S_3 **34d** प्रकृतय॰] S_1RBh, प्राकृतय॰ S_3

पौरापि हि तदार्घेण तथैवोपायनैर्वरैः ।
आशीर्भिश्चासुरश्रेष्ठं हिरण्याक्षं प्रणेमिरे ॥ ३५ ॥
तान्समाश्वास्य दैत्येन्द्रो ह्यध्यास्य च वरासनम् ।
कार्याणि कृत्वा सर्वेषामगच्छद्वरुणालयम् ॥ ३६ ॥
ते सिंहनादैर्विविधैश्च वाद्यैः प्रवल्गनास्फोटितकूजितैश्च ।
महासुरा दानवराजसिंहं जग्मुः समन्तात्परिवार्य सर्वे ॥ ३७ ॥

इति स्कन्दपुराणे त्रिणवतितमो ऽध्यायः ॥ ९३ ॥

35a पौरापि हि तदार्घेण] पौराश्चापि तमर्घ्येण R **35c** आशीर्भिश्चा॰] अभितश्चा॰ R **36b** ह्यध्यास्य च] ह्यथास्य वै R **37a** ते] तो R **37c** महासुरा] महासुरं R • ॰सिंहं] ॰सिहं R (unmetrical) **Col.** इति स्कन्दपुराणे रेवाखण्डे ऽध्यायः R

35⟨a^1–a^2⟩(d^3) S_1 **37**(b^5–b^6)⟨c^5–c^6⟩ S_1

35a पौरापि हि तदा॰] S_3, ⏑̲ ⏑̲मिति तथा॰ S_1, – – मिति तथा॰ Bh **35b** ॰वोपायनैर्] S_1RBh, ॰वोपायनै S_3 **35c** आशीर्भि॰] em. Bh (silently), आशीभि॰ S_1S_3 • ॰श्रेष्ठं] S_1RBh, ॰श्रेष्टं S_3 **35d** ॰क्षं प्रणेमिरे] S_1RBh, ॰क्ष प्रणामिरे S_3 **36a** ॰माश्वास्य] S_3RBh (em.), ॰माश्वस्य S_1 **36b** ह्यध्यास्य] conj., हृद्ध्यस्य S_1, हृद्ध्यास्य S_3, ह्यध्यस्य Bh (conj.?) • च वरा॰] S_3Bh (conj.?), चरा॰ S_1 (unmetrical) **37a** ते] S_3Bh (conj.?), तै S_1 • ॰नादैर्] S_1RBh, ॰नादै S_3 • वाद्यैः] RBh (em.?), वाद्यै S_1, नाद्यैः S_3 **37b** ॰नास्फोटित॰] S_1RBh, ॰ना।स्फोटन॰ S_3 **37c** महासुरा] conj. Bh, महासुरै S_1S_3 • ॰सिंहं] em. Bh (silently), ॰सिंह S_1, ॰सिंहां S_3 **37d** सर्वे] S_3RBh, सर्वे इति S_1 (इति part of col.) **Col.** ⊙॥ स्कन्दपु(रा)णे वरुणालयगमने आध्याय १४९ (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ९३ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे वरुणालयगमने त्रिणवतितमोध्यायः Bh

चतुर्णवतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
तमापतन्तं वेगेन गरुत्मन्तमिवाहवे ।
दृष्ट्वा वरुणपुत्रास्ते पित्रा सह विदुद्रुवुः ॥ १ ॥
दानवापि हि ते सर्वे प्राप्य तद्वरुणालयम् ।
व्यूढस्कन्धा व्यतिष्ठन्त व्यसृजंस्तत्पुरं प्रति ।
दूतं वातापिनं चैव राजाप्रेषयदूर्जितः ॥ २ ॥
स गत्वा तां पुरीं रम्यां प्रविश्य च महासुरः ।
पौरैः सुपूजितो व्यास प्राहेदं तान्सगर्वितः ॥ ३ ॥
राजा सर्वस्य लोकस्य दैत्यदानवनन्दनः ।
कश्यपस्य सुतः श्रीमान्हिरण्याक्षः प्रतापवान् ।
जित्वा सर्वान्सुरान्संख्ये आज्ञापयति वः सदा ॥ ४ ॥
यूयं शृणुत सर्वे मे आज्ञां कुरुत चैव हि ।
आनयध्वं च रत्नानि परित्यजत देवताः ॥ ५ ॥

1b गरुत्मन्तमिवाहवे] गरुत्वन्तमिवासुरम् R **2a** दानवापि हि] दानवाश्चापि R **2b** प्राप्य तद्] प्रापूर्य्य R **2c** व्यूढस्कन्धा] व्यूहस्कन्धाद् R **2d** °स्तत्पुरं प्रति] °स्ते शरान् बहून् R **2ef**] om. R **3c** सुपूजितो] संपूजितो R **3d** प्राहेदं तान्सगर्वितः] प्राह चैतान् समन्वितान् R **4e** सर्वान्सुरान्संख्ये] सर्व्वसुरान् संख्ये R^{pc}, सर्वा सुरान् युद्धे R^{ac} **4f** वः सदा] भो जनाः R **5d** °त्यजत] °त्यजथ R

Manuscripts available for this chapter: S_1 (upto **6d** and from **38c**^{3}, f. 148 lost) 4.13b (f. 147^v), and 3.28a (f. 149^r); S_3 f. 148^v–149^v; R (upto **7b**) f. 167^r–167^v; A_3 f. 98^r–98^v; A_4 f. 141^r–141^v; A_7 f. 138^v–139^r (**A** from **18e**).
1(c^7, d^7) S_1 **2**⟨a^1–a^2⟩(a^3, d^4) S_1 **3**(c^7) S_1 **4**(a^2, b^1)⟨b^2, c^1–c^2⟩(c^3, f^4) S_1

1b °वाहवे] S_1Bh, °वाहयः S_3 **1c** दृष्ट्वा] S_1RBh, दृष्टा S_3 **1d** °दुद्रुवुः] S_1RBh, °दुद्रुवः S_3 **2a** दानवापि] S_3^{pc}, ⏑⏑(वा)पि S_1, दानवा हि S_3^{ac}, दैत्याश्चापि Bh (conj.?) **2d** °सृजंस्तत्] S_1Bh, °सृजन्तं S_3 **2e** °तं वातापिनं] conj. Bh (silently), °तं वानापितञ् S_1, °तम्वापिनं S_3 (unmetrical) **2f** राजा°] S_1S_3, राज्ञा Bh (conj.?) • °प्रेषयदूर्जितः] S_3, प्रेषितदूर्ज्जितम् S_1, प्रेषितमूर्जितम् Bh (conj.?) **3a** तां] S_1RBh, ता S_3 **3b** प्रविश्य] S_1RBh, प्रविष्य S_3 **3c** पौरैः] RBh (em.?), पौरै S_1S_3 • सुपूजितो] S_1Bh, स पूजितो S_3 **3d** °दं तान्स°] em., °दन्तां सु° S_1, °दन्ता स° S_3, °दं तान् सु° Bh **4c** कश्यपस्य] RBh (conj.?), ⏑⏑(प)स्य S_1, काश्यपस्य S_3 **4cd** °मान्हिरण्याक्षः] RBh (em.?), °मां हिरण्याक्ष S_1, °मा हिरण्याक्ष S_3 **4e** °रान्संख्ये] R^{pc}Bh (em.?), °रां संखे S_1, °रात्सख्ये S_3 **4f** वः सदा] conj. Bh (silently), स्सदा S_1 (unmetrical), व सदा S_3 (unmetrical) **5b** कुरुत चैव] S_3RBh (conj.), कुरु तथैव S_1 **5d** देवताः] S_3^{pc}RBh (em.?), देवता $S_1S_3^{ac}$

देवपक्षो ऽत्र यः कश्चित्पुरे प्रतिवसत्युत।
अभयं तस्य यच्छामि यातु देवानभीतवत्॥ ६॥
सनत्कुमार उवाच।
त एवमुक्ता विप्रेन्द्र तथा चक्रुः पुरे जनाः।
अर्घं रत्नानि चादाय ददृशुर्दानवेश्वरम्॥ ७॥
तेषां यथार्हतः पूजां चकार दितिनन्दनः।
स्थानस्याधिपतिं चान्यमदात्स वरुणालये॥ ८॥
ततो ययौ पुनर्व्यास दैत्यः संयमनं पुरम्।
तत्र धर्मश्च कालश्च कृतान्तः कलहस्तथा।
नियतिर्निग्रहश्चैव नरकाश्च सकिंकराः॥ ९॥
धर्मकारास्तथा सर्वे तथा सप्तर्षयश्च ये।
मन्त्रकारास्तथा ये च व्यास शाखाकृतश्च ये॥ १०॥
शास्त्राणां च प्रणेतारो राजानश्चैव सर्वशः।
मन्त्राश्च मानवाश्चैव पितरो ऋषयस्तथा॥ ११॥
अर्घं दत्त्वाथ रत्नानि प्रयच्छन्त महात्मने।
ऊचुश्च वशगास्ते ऽद्य वयं त्वत्पुरवासिनः॥ १२॥
तानुवाच न भेतव्यं युष्माभिर्मम कर्हिचित्।
यत्तु वक्ष्यामि तत्सर्वं कुरुध्वमविशङ्किताः॥ १३॥
नारका विप्रमुच्यन्तां भज्यन्तां नरकास्तथा।
वध्यन्तां व्याधयः सर्वे यमदूताश्च सर्वशः।
नश्यतां चाप्ययं मृत्युः कृतान्तः कलहैः सह॥ १४॥

6a ॰पक्षो] ॰यज्ञो R **6b** ॰त्पुरे] ॰त् परे R **7a** त एवमुक्ता] एवमुक्त्का स R **7b** पुरे] परे R **7c–95.5b**] om. R

6(d[3]–d[4], d[8]) S_1 (one folio lost after this)

6b ॰वसत्युत] RBh (em.), ॰वसन्त्युत॰ S_1, ॰वसंन्त्युतः S_3 **6c** अभयं तस्य] RBh (conj.), अ-यन्तस्य प्र॰ S_1, अशयन्तस्य S_3 **6d** ॰नभीत॰] S_3RBh (em.), ॰न्नभीत॰ S_1 **7–18d**] om. Bh **7b** चक्रुः] R, चक्रु S_3 • जनाः] R, जना S_3 **7c** अर्घं] em., अर्घ S_3 **7d** ददृशुर्] em., ददृशु S_3 (unmetrical) • ॰वेश्वरम्] conj., ॰वेश्वराः S_3 **8cd** चान्यमदात्स] conj., चान्यसदात्स S_3 **9b** दैत्यः] em., ⟨(त्य)⟩+दै+त्य S_3 • पुरम्] conj., पुनं S_3 **9c** धर्मश्च] conj., धर्माश्च S_3 **9e** नियतिर्] em., नियति S_3 (unmetrical) **12b** ॰यच्छन्त] em., ॰यच्छत S_3 **12d** वयं] em., वय S_3 **13b** युष्माभिर्] em., युष्माभि S_3 • कर्हिचित्] em., कर्हचित् S_3 **13c** यत्तु] em., यं तु S_3 **13d** ॰शङ्किताः] em., ॰शंकिता S_3 **14b** भज्यन्तां] em., भज्यन्ता S_3 • नरकास्त॰] conj., नरकात्त॰ S_3 **14c** व्याधयः] em., व्याधय S_3 (unmetrical) **14e** मृत्युः] em., मृत्यु S_3 **14f** कृतान्तः] S_3^{pc}, कृ⟨न्ता⟩+ता+न्तः S_3 • कलहैः] em., कलहै S_3

एते ह्यशिवकर्तारो लोकानां दुष्टचेतसः ।
तस्मादेतान्वधिष्यामि नैभिः कृत्यं ममाद्य वै ॥ १५ ॥
त्रैलोक्यमखिलं सर्वं मृत्युरोगविवर्जितम् ।
यथा स्यात्सुखसंसक्तं तथा कर्तास्मि सर्वशः ॥ १६ ॥
अहं च राजा सर्वेषां दुःखितश्च कथं हि मे ।
राज्ये कश्चिद्भवेद्विप्रा एतन्मे ऽभीष्टिकी मतिः ॥ १७ ॥
सनत्कुमार उवाच ।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा धर्मकाराः सहैव तु ।
राजभिः पितृभिश्चैव शास्त्रशाखाप्रणेतृभिः ।
ऊचुस्तं मधुरं व्यास सान्त्वयुक्तमिदं तदा ॥ १८ ॥
राजा भोजो विराट्सम्राड्भूपतिः क्षत्रियो नृपः ।
य एभिः स्तूयते शब्दैः कस्तं नार्चयते बुधः ॥ १९ ॥
स त्वं राजा च भोजश्च विराट्सम्राट्तथैव च ।
भूपतिः क्षत्रियश्चैव नृपः सर्वसहस्तथा ॥ २० ॥
निर्जिताः सुमहावीर्यास्त्वया देवाः सवासवाः ।
कस्त्वया सदृशो लोके वर्ज्यैकं रुद्रमीश्वरम् ॥ २१ ॥
त्वं धाता सर्वलोकानां कर्ता स्रष्टा तथैव च ।
कस्तवाज्ञां महाराज प्रतिहन्याद्दुरात्मवान् ॥ २२ ॥

18e Before this A_3 and A_4 add two pādas reading नारदाद्याश्च ऋषयस्तं समासाद्य दैत्यकम् । • °स्तं मधुरं] °स्तमसुरं **A** **18f** °युक्त°] A_3A_4, °सूक्त° A_7 **19a** भोजो] A_4A_7, भो A_3 (unmetrical) **19d** °स्तं नार्चयते] A_7, °स्तन्नाश्चयते A_3A_4 • बुधः] बुधैः **A** **20d** सर्वसह°] सर्वसह° **A** • °स्तथा] A_3A_4, °स्तदा A_7 **21a** निर्जिताः] A_3, निर्जिता A_4A_7 **21d** वर्ज्यैकं] बाह्येकं **A** **22a** धाता] पाता A_3A_4, पाताः A_7 **22d** °हन्याद्] A_3, °हन्या A_4A_7

22(d^1) S_3

15d नैभिः कृत्यं] em., नैभि कृत्य S_3 **17a** राजा सर्वेषां] em., राज सर्वेषा S_3 **17b** दुःखितश्च] conj., दुःखिताश्च S_3 **17c** °द्भवेद्] conj., °द्बधे S_3 **17d** एतन्मे] S_3^{ac}, एतत्मे S_3^{pc} • ऽभीष्टिकी मतिः] conj., नीष्टिकी मति S_3 **18b** °काराः] em., °कारा S_3 **18e** Before this Bh adds two pādas reading नारदाद्याश्च ऋषयस्तं समासाद्य दैत्यकम् । • °स्तं मधुरं] em., °स्त मधुरं S_3, °स्तमसुरं Bh **18f** सान्त्वयुक्तमिदं तदा] A_3A_4Bh, सात्वमुक्तमिदन्ता S_3 (unmetrical) **19a** भोजो] A_4A_7Bh (conj.?), भोज S_3 • °ट्सम्राड्भू°] **A**Bh, °ट्सम्रा भू° S_3 **20a** त्वं] **A**Bh, त्व S_3 **20b** °ट्सम्राट्] **A**Bh, °ट्सप्राट् S_3 **20d** सर्वसह°] S_3, सर्वसह° Bh **21a** निर्जिताः] A_3Bh, निजिता S_3 **21b** देवाः सवासवाः] **A**Bh, देवा सवासवा+:+ S_3 **21c** सदृशो] **A**Bh, स्रदृशो S_3 **21d** वर्ज्यैकं] em., वज्यैकं S_3, बाह्यैकं Bh (em.?; in a note Bh suggests त्यक्त्वैकं) **22a** त्वं धाता] em., त्वन्धाताः S_3, त्वं पाता Bh **22b** कर्ता] S_3**A**, हर्त्ता Bh (conj.?) **22d** °हन्याद्] A_3Bh, °हन्या S_3

वयं तु सर्वे दैत्येन्द्र वरमिच्छाम दानव।
वरदस्त्वं हि भूतानामस्माकं वरदो भव॥ २३॥
सनत्कुमार उवाच।
तेषां तद्वचनं श्रुत्वा वरदो ऽस्मीति सो ऽब्रवीत्।
अथैवमुक्ता दैत्येन ऋषयस्ते तपोधनाः।
ऊचुस्ते दैत्यराजं वै तदा वचनकोविदाः॥ २४॥
ऋषय ऊचुः।
यदेतदुक्तं भवता नरकव्याधिमृत्युषु।
न तथा तद्भवेद्दैत्य एष नो दीयतां वरः॥ २५॥
दैत्य उवाच।
मम प्रतिज्ञा विप्रेन्द्राः पूर्वमेव तपोधनाः।
लोकानां सुखमेधेयं राजा लोकस्य यद्यहम्॥ २६॥
न तथा तत्करिष्यामि यद्यहं ऋषिसत्तमाः।
मिथ्याप्रतिज्ञः स्यां चाहमसत्यश्च दुरात्मवान्॥ २७॥
तस्मादन्यद्भवन्तो मां वरं याचन्तु सुप्रियम्।
कर्तास्मि तं तथा सर्वं याचेयं शिरसा हि वः॥ २८॥
सनत्कुमार उवाच।
तस्य तद्वचनं श्रुत्वा ऋषयः सर्व एव ते।
हिरण्याक्षमिदं व्यास पुनरेवाब्रुवन्विभुम्॥ २९॥

23a वयं तु] यमं च **A** **23b** ∘मिच्छाम] ∘मिच्छामि **A** • दानव] A_3A_4, दानवः A_7 **24cd**] om. **A** **24e** ∘राजं वै] ∘राजानं A_3A_4, ∘राजानां A_7 **25d** नो] A_4, न A_3 (unmetrical), णो A_7 **27c** ∘प्रतिज्ञः स्यां] ∘प्रतिज्ञांस्तां A_3, ∘प्रतिज्ञां तां A_4, ∘प्रतिज्ञास्ताञ् A_7 **27d** दुरात्म-वान्] हरात्मवान् A_3A_4, दुरान् A_7 (unmetrical) **28b** याचन्तु] याचत A_3, याचन्त A_4A_7 **29d** ∘वाब्रुवन्] ∘वाब्रवीत् A_4, ∘वाब्रवी A_3A_7

23a वयं तु] S_3, वयं च Bh (conj.) • सर्वे] **A**Bh, सर्व S_3 **23b** वरमिच्छाम] conj. Bh, वरदच्छाम S_3 • दानव] A_3A_4Bh, दानवः S_3 **23c** ∘दस्त्वं] **A**Bh, ∘दस्त्व S_3 **23cd** ∘नाम-स्माकं] **A**Bh, ∘नांमस्मकम् S_3 **24cd**] om. Bh **24c** ∘मुक्ता दैत्येन] conj., ∘मुत्का दैत्येन्द्र S_3 **24d** तपोधनाः] em., तपोधना S_3 **24e** ∘स्ते दैत्य∘] **A**Bh, ∘स्त दैत्या∘ S_3 • ∘राजं वै] S_3, ∘राजानं Bh **24f** ∘कोविदाः] **A**Bh, ∘कोविदः S_3 **25c** तद्भवेद्] **A**Bh, ⟨भ⟩+त+द्भवे S_3 **26a** विप्रेन्द्राः] **A**Bh, दैत्येन्द्र S_3 **26b** तपोधनाः] **A**Bh, तपोधना S_3 **26c** ∘मेधेयं] **A**Bh, ∘माधेय S_3 **27b** ऋषि∘] S_3**A**, मुनि∘ Bh (conj.) **27c** ∘प्रतिज्ञः स्यां] conj. Bh (silently), ∘प्रतिज्ञ स्या S_3 (or ∘ज्ञा) **27d** ∘मसत्यश्च] **A**Bh, ∘मसत्य च S_3 **28a** मां] **A**Bh, मा S_3 **28d** याचेयं] **A**, याचेय S_3, याचे हं Bh (conj.)

ऋषय ऊचुः ।
लोकधर्मप्रवृत्त्यर्थं ब्रह्मणा दैत्यपुंगव ।
कृतमेतत्पुरा सर्वं धर्मश्चाभिप्रवर्तितः ॥ ३० ॥
समीक्ष्य चैतल्लोकस्य धर्मो ऽस्माभिः प्रवर्तितः ।
नानृतं तद्भवेद्दैत्य इति नो वरदो भव ॥ ३१ ॥
प्रतिज्ञा भवतश्चैव लोकानां दुःखवर्जनम् ।
तत्त्वं स्यान्न च नश्येत ब्रह्मणः कृतिरव्यया ॥ ३२ ॥
यावत्त्वं दैत्य लोकस्य राजा स्वामी प्रभुश्च ह ।
तावन्न मृत्युर्लोकानां व्याधयो वा भवन्त्युत ॥ ३३ ॥
मा चैव नरकान्सर्वान्गच्छन्तु मनुजास्तव ।
एवं तवानृणत्वं च ब्रह्मणश्च कृतिर्भवेत् ॥ ३४ ॥
सनत्कुमार उवाच ।
तेषां स वचनं श्रुत्वा धिया निश्चित्य चैव ह ।
एवमस्त्विति तांश्चोक्त्वा यातनामोक्षमादिशत् ॥ ३५ ॥

30b ॰पुंगव] A_3A_4, ॰पुङ्गवः A_7 **30d** ॰श्चाभि॰] ॰श्चापि **A** **31ab**] om. A_7 **31b** धर्मो ऽस्माभिः] धर्मस्यापि A_3A_4 **31c** नानृतं त॰] नाभूतस्त॰ A_3A_4, नाहतः स्त॰ A_7 • ॰द्भवेद्] A_3 A_7, ॰द्भवे A_4 **32a** भवतश्चैव] प्रभवे{॰व॰ A_7}द्यायं **A** **32c** तत्त्वं स्यान्न च नश्येत] तच्च तस्मान्न तस्यै{॰श्चै॰ A_7}तत् **A** **32d** ॰रव्यया] ॰रव्ययः **A** **33b** स्वामी] A_4A_7, ह्यासीत् A_3 **33c–34b**] om. **A** **34c** एवं] A_3, एकं A_4A_7 • ॰वानृणत्वं] ॰वामृणत्वं A_3A_4, ॰वामृगन्तञ् A_7 **34d** ब्रह्मणश्च] ब्रह्मणाद्य **A** **35** सनत्कुमार उवाच] om. **A** **35a** स] A_3A_4, ष A_7 **35b** धिया निश्चित्य चैव ह] ऋषीन् निश्चित्य दैत्यराट् **A** • After this **A** adds six pādas reading ये द्रोहाः{यो द्रोहा A_3A_4} शक्रपक्षा च ममाज्ञाभङ्गकारिणः । तेषामेव भवेन्मृत्युर्नरकेषु च यातनाः । एतदाह तदा राजा ते चाप्यू{॰प्यु॰ A_4A_7}चुर्नराधिप{॰पः A_7} । ± **35c** तांश्चोक्त्वा] त्वां चोक्त्वा A_3, तं चोक्ता A_4, ताञ्चोक्ता A_7 **35d** यातना॰] A_7, याचना॰ A_3A_4

30a ॰धर्मप्रवृत्त्यर्थं] **A**Bh, ॰कर्मप्रवृत्यर्थ S_3 **30b** ॰पुंगव] A_3A_4Bh, ॰पुंगवः S_3 **30d** धर्म॰] **A**Bh, धर्न्म॰ S_3 • ॰श्चाभि॰] S_3, ॰श्चापि Bh **31a** चैतल्लो॰] A_3A_4Bh, चैत लो॰ S_3 **31b** धर्मो ऽस्माभिः] S_3^{pc}, धर्मो भि॰ S_3^{ac} (unmetrical), धर्मश्चापि Bh (conj.) **31c** नानृतं त॰] S_3, नाभूतस्त॰ Bh • ॰द्भवेद्] A_3A_7Bh, ॰द्भवे S_3 **32a** भवतश्चैव] S_3^{pc}, भवतश्चै(य) S_3^{ac}, प्रभवेत् सा यल् Bh (conj.) **32c** तत्त्वं स्यान्न च] em., तत्व स्यान्न च S_3, तच्च तस्मान्न Bh • नश्येत] S_3Bh (conj.) **32d** ॰रव्यया] em. Bh (silently), ॰रव्या S_3 (unmetrical) **33b** स्वामी] $S_3A_4A_7$, ह्यसि Bh (conj.) **33c–34b**] om. Bh **33c** मृत्युर्] em., मृत्यु S_3 **33c** ॰न्त्युत] em., ॰न्त्युतः S_3 **34c** तवा॰] S_3**A**, त्वया॰ Bh (conj.) **34d** ब्रह्मणश्च] S_3, ब्रह्मणो द्य Bh (em.) • कृतिर्] **A**, कृति S_3 (unmetrical), कृतं Bh (conj.) **35** सनत्कुमार उवाच] S_3 (सन उ), om. Bh **35a** स] $S_3^{pc}A_3A_4$Bh, च S_3^{ac} **35b** धिया निश्चित्य चैव ह] S_3, ऋषीन् निश्चित्य दैत्यराट् Bh • After this Bh adds six pādas reading ये द्रोहाः शक्रपक्षाश्च ममाज्ञाभङ्गकारिणः । तेषामेव भवेन्मृत्युर्नरकेषु च यातनाः । एतदाह तदा राजा ते चाप्यूचुर्नराधिपम् । (em.?) **35c** तांश्चो॰] A_7Bh (conj.), ताश्चो॰ S_3

स मुक्त्वा नारकान्सर्वान्ददौ स्थानस्य रक्षणम्।
पितृराजत्वमनघं विप्रचित्तिं महाबलम्॥ ३६॥
ततो ऽवघुष्य स जयं पूजयित्वा च तान्द्विजान्।
जगाम धनदावासं हिरण्याक्षो महाबलः॥ ३७॥
ते तां धनेशस्य पुरीं महाबला विनादयन्तो ऽन्धकबाहुपालिताः।
हिरण्यनेत्रं परिवार्य दानवास्तदाभिजग्मुर्जलदा इवाचलम्॥ ३८॥

इति स्कन्दपुराणे चतुर्णवतितमो ऽध्यायः॥ ९४॥

36a मुक्त्वा] A_3A_4, मूद्धा A_7 • नारकान्] नरदान् A_3, नारदान् A_4, नारवान् A_7 **36c** °राजत्वमनघं] °राजानमनघ{°सं A_7} **A** **36d** विप्रचित्तिं] A_3A_4, विप्रचित्ति° A_7 **37–38**] om. A_7 **37a** ऽवघुष्य] वधुष्य A_3, वव्रुष्य A_4 **37b** च] तु A_3A_4 **38b** °बाहुपालिता] °पालितास्तदा A_3A_4 **38c** परिवार्य] प्रविदार्य A_3A_4 **38d** °दाभिजग्मु°] °दाधिजग्मु° A_3A_4 **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रयां संहिताया{इति स्कंद° A_4}मम्बिकाखण्डे दिग्विजयो नामाध्यायः **A±**

38⟨←a^1–c^2⟩(c^3–c^{12}) S_1

36a मुक्त्वा] A_3A_4Bh, मुक्ता S_3 • नारकान्] conj. Bh, नरकां S_3 **36c** °राजत्व°] S_3^{pc}, °राज(न्त°) S_3^{ac}, °राजान° Bh • °मनघं] em., °मनर्घ S_3 (unmetrical), °मनघ Bh **36d** विप्रचित्तिं] $S_3^{pc}A_3A_4$Bh, विप्रचित्ति° S_3^{ac} **37b** च] S_3, तु Bh • तान्] A_3A_4Bh, ता S_3 **37d** महाबलः] $S_3^{pc}A_3A_4$Bh, म⟨(प्र)⟩+हा+बलः S_3 **38a** पुरीं महाबला] A_3A_4Bh, पुरीन्महाबला{°ल S_3^{ac}} S_3 **38b** °नादयन्तो ऽन्ध°] A_3A_4, °नादयत्। तो न्ध° S_3, °नादयंतोंन्ध° Bh (typo) • °बाहुपालिता] S_3, °पालितास्तदा Bh **38cd** दानवास्त°] $S_3^{pc}A_3A_4$Bh, (दानवा त°) S_1, दानवा+ः+॥ त° S_3 **38d** °दाभिजग्मुर्] S_1Bh, °दा विजग्मु S_3 (unmetrical) • °वाचलम्] $S_3A_3A_4$Bh, °वाचलमिति S_1 (इति part of col.) **Col.** ⊙॥ स्कन्दपुराणे यमलोकाभिगमने आध्याय १५० (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ९४ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षदिग्विजये यमलोकाभिगमनो नाम चतुर्णवतितमोध्यायः Bh

पञ्चनवतितमो ऽध्यायः ।

सनत्कुमार उवाच ।
अथ लङ्कां समासाद्य धनेशस्य पुरीं शुभाम् ।
अदूरे तस्थुरुद्धूताः संनद्धकवचायुधाः ॥ १ ॥
अवस्थितांस्तथा दृष्ट्वा दानवान्बलदर्पितान् ।
लङ्कानिवासिनः सर्वे निधिपालास्तथैव च ॥ २ ॥
निधयः शङ्खपद्माद्या ऋषयश्च तपोधनाः ।
अर्घं रत्नानि चादाय दानवाय न्यवेदयन् ॥ ३ ॥
ऊचुश्च तव दैत्येन्द्र वयं वश्या न संशयः ।
किंकराश्च प्रशाध्यस्मान्यथा देवो नरेश्वरः ॥ ४ ॥
हिरण्याक्ष उवाच ।
मा भीर्भवतु वो यक्षा मम यूयं न संशयः ।
अयं राजा हि वः श्रेष्ठो हिरण्यकशिपोः सुतः ।
प्रह्लादो देवसंघानां सर्वेषां विप्रबाधनः ॥ ५ ॥

5c वः] नः R   **5e** °संघानां] °संहानां R   **5f** विप्र°] रिपु° R

1a अथ लङ्कां] अथालकां **A**   **1c** °रुद्धूताः] A_7, °रुद्धूता A_3A_4 **1d** °चायुधाः] A_3A_7, °चायुधः A_4 **2a** अवस्थितांस्तथा] अधस्थितांश्च तान् **A**   **2c** लङ्कानि°] अलका° **A**   **3a** शङ्खपद्माद्या] पद्मशं{°सं° A_7}खाद्या **A**   **3c** अर्घं] अर्घ्यं **A**   **3d** °वेदयन्] A_3A_4, °वेदयत् A_7 **4a** ऊचुश्च] A_3A_4, उचुस्त A_7 **4c** किंकरा°] किन्नरा° **A**   • प्रशाध्य°] A_3, प्रसाध्य° A_4A_7 **4d** नरेश्वरः] धनेश्वरः **A**   **5a** मा भी°] माभि° **A**   • °र्भवतु वो] A_7, °र्भव उरो A_3A_4 **5c** श्रेष्ठो] A_3A_7, श्रेष्टो A_4 **5d** °कशिपोः] A_3A_4, °कशिपो A_7 **5e** °संघानां] A_3A_4, °संहानां A_7 **5f** °बाधनः] °धारणः **A**

Manuscripts available for this chapter: S_1 3.28a (f. 149^r), 3.27 (f. 149^v) and 3.28b (f. 150^r); S_3 f. 149^v–150^v; R (from **5c**) f. 167^v–168^r; A_3 f. 98^v–99^v; A_4 f. 141^v–142^r; A_7 f. 139^r–140^r.
1(a^6) S_1 **3**(a^4–a^6) S_1 **4**(d^1) S_1

1a अथ] S_3, तथा S_1Bh   **1c** °रुद्धूताः] A_7Bh (em.?), °रुद्धूता S_1S_3 **1d** °चायुधाः] A_3A_7 Bh, °चायुधा S_1S_3 **2b** दानवान्] S_3**A**Bh, धानदां S_1^{pc}, दानदां S_1^{ac} • °दर्पितान्] S_3**A**Bh, °दर्प्पिताम् S_1 **2c** °वासिनः] $S_1S_3^{pc}$**A**Bh, °वासिन S_3^{ac} (unmetrical)   **2d** °पालास्त°] S_1**A** Bh, °पालस्त° S_3 **3a** निधयः] S_1**A**Bh, निधायः S_3 **3c** अर्घं] S_3Bh (em.), अर्घ S_1 **3d** न्यवेदयन्] A_3A_4Bh, निवेदयत् S_1, न्यवेयत् S_3 (unmetrical)   **4a** °श्च तव] $S_1A_3A_4$Bh, °श्चस्त तव S_3 (unmetrical)   **4cd** °ध्यस्मान्यथा] $S_1^{pc}S_3$**A**Bh, °द्ध्यस्माद्यथा S_1^{ac} **4d** देवो नरेश्वरः] S_1S_3, °वद्दानवेश्वर Bh (conj.)   **5b** यूयं] $S_1S_3^{pc}$**A**Bh, यूय S_3^{ac} (unmetrical)   **5c** अयं] S_1R**A**Bh, अय S_3 • श्रेष्ठो] $S_1RA_3A_7$Bh, श्रेष्टो S_3 **5d** °कशिपोः] RA_3A_4Bh, °कशिपो S_1S_3 (visarga possibly lost in S_1)   **5e** प्रह्लादो] S_1R**A**Bh, प्रह्रादो S_3 • °संघानां] $S_1S_3A_3A_4$, °संघनां Bh (typo)   **5f** °बाधनः] S_1RBh, °बाधनं S_3

ततस्तं तत्र संस्थाप्य धनेशं दैत्यपुंगवः।
अन्येषां देवसंघानां स्थानान्यापूरयत्पुनः॥ ६॥
संस्थाप्य सर्वस्थानेषु स्थानिनो दानवेश्वरान्।
अन्धकं त्वमरावत्यामिन्द्रत्वेनाभ्यषेचयत्।
भूर्लोकं चाखिलं दैत्यः स्वयमेवान्वशासत॥ ७॥
भूयश्च धनुरादाय सशरं सूर्यसंनिभम्।
दैत्येन्द्रो मेदिनीं प्राह ममात्मानं विदर्शय॥ ८॥
सा भीता तस्य दैत्यस्य वेपमाना कृताञ्जलिः।
जयेत्युक्त्वाग्रतस्तस्थौ कुले लक्ष्मीरिवापरा॥ ९॥
तां मृगीमिव शार्दूलो भुजंगीमिव पक्षिराट्।
शार्दूलीं सिंह इव च सिंहीं शरभराडिव॥ १०॥
हंसीं काक इव क्षुद्रो मयूरीं मद्गुराडिव।
तथा तां स दितेः पुत्रो जग्राह रुषितानन॥ ११॥

6cd ∘संघानां स्थानान्यापूरयत्] ∘संहानां स्थानानां परमात्{∘यात् R^{ac}} R **7b** स्थानिनो] स्वरसाद् R **7c** ∘मरावत्या∘] ∘मरापत्य∘ R **7f** ∘शासत] ∘शासयत् R **8a** भूयश्च] भूयस्तद् R^{pc}, भूयस्तं R^{ac} **8d** विदर्शय] निदर्शय R **9d** कुले] स्थिता R **10b** भुजंगी∘] भुजगी∘ R **10d** सिंहीं] सिहां R **11a** हंसीं] हंसी R • क्षुद्रो] क्रुद्धो R **11b** मद्गु∘] पक्षि∘ R

7b स्थानिनो] स्वामिनो **A** **7c** त्वमरा∘] चामरा∘ A_3A_4, तामधा∘ A_7 **7f** ∘वान्वशासत] ∘वानुशासयत् A_3A_4, ∘वान्वसासयत् A_7 **8b** सशरं] A_3, शसरं A_4, ससरं A_7 **8d** ममात्मानं विदर्शय] मम त्वं वै निदर्शय{∘यत् A_3A_4} **A** **9b** कृताञ्जलिः] A_3A_7, कृताजलिः A_4 **9c** जयेत्यु∘] A_7, तवेत्यु∘ A_3A_4 **9d** कुले] कुल∘ **A** **10a** तां मृगीमिव] मृ{भृ∘ A_3}गीमिव च **A** **10cd**] शार्दूलमिव सिंहो वै शरभं त्विव{सभरन्निव A_7} वाजिषु **A** **11a** हंसीं काक इव] हंसाः काकमिवा∘ **A** **11b** ∘राडिव] A_3A_4, ∘राविव A_7

10(a^3, b^5) S_1

6b ∘पुंगवः] R**A**, ∘पुङ्गव S_1, ∘पुङ्गवत् S_3, ∘पुङ्गवम् Bh (em.?) **6c** ∘षां देव∘] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, ∘षान्दै(त्य∘) S_1^{ac} **7b** ∘वेश्वरान्] S_1R**A**Bh, ∘वेश्वरात् S_3 **7c** अन्धकं त्व∘] RBh (em.), अन्धकस्त्व∘ S_1, अन्धकत्व∘ S_3 **7d** ∘मिन्द्रत्वेनाभ्य∘] R**A**Bh, ∘मिन्द्रत्वेनाद्य S_1, ∘मिन्द्रर्वेनाभ्य∘ S_3 **7f** ∘शासत] S_3Bh (em.), ∘शासते S_1 **8b** सशरं] $S_1S_3^{pc}$RA_3Bh, सगरं S_3^{ac} • ∘संनिभम्] S_1S_3R**A**, ∘सन्निभः Bh (conj.) **8c** प्राह] S_1R**A**Bh, प्राप्य S_3 **8d** विदर्शय] S_3Bh (em.?), विदर्शन S_1 **9a** दैत्यस्य] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, –(वस्य) S_1^{ac} **9b** कृताञ्जलिः] RA_3A_7Bh, कृताञ्जली S_1, कृताञ्जलि S_3 **9c** जयेत्यु∘] S_3RA_7Bh (conj.?), जयेन्मु∘ S_1 **9d** कुले लक्ष्मी∘] conj., विष्णोर्ल्लक्ष्मी∘ S_1^{pc}, विष्णो ल्लीक्ष्मी∘ S_1^{ac}, कुणे लक्षी∘ S_3, विष्णोर्लक्ष्मी∘ Bh **10a** तां] S_3RBh (em.?), ता S_1 • शार्दूलो] S_3R**A**Bh, शार्दूल S_1 **10c** शार्दूलीं] RBh (em.?), शार्दूली S_1S_3 **10d** सिंहीं] em. Bh (silently), सिंही S_1S_3 **11a** हंसीं] em. Bh (silently), हंसी S_1, हङ्शी S_3 **11b** ∘रीं मद्गुराडिव] A_3A_4Bh, ∘री डङ्गुरादिव S_1, ∘रीमङ्गुराडि S_3 (unmetrical) **11c** दितेः] S_1R**A**Bh, हितेः S_3 **11d** ∘ताननः] S_1R**A**Bh, ∘तान S_3 (unmetrical)

उवाच चेदं संरब्धस्तां देवीं भयविह्वलाम्।
तवाहं वसुधे भर्ता ब्रह्मणा प्रकृतः शुभे।
मान्यं पतिं त्वमिच्छेथा रक्षिष्ये ऽहं ततो हि ते॥ १२॥
सनत्कुमार उवाच।
ततो रसातलं गत्वा स्वपुरस्य समीपतः।
बबन्ध नागपाशैस्तां दुष्टामिव यथाङ्गनाम्॥ १३॥
ततो ऽचलेन दैत्येन्द्रः शङ्खेन सुमहाबलः।
आक्रमद्राजा दुष्टस्य कर्तारमिव वीर्यवान्॥ १४॥
ततो ऽस्या रक्षणे नित्यमुद्युक्तान्रक्षिणो ददौ।
किंकरान्नाम दैत्येन्द्रान्सहस्राणि चतुर्दश॥ १५॥
स तथा तद्विधायैव दैत्येन्द्रस्तुष्टिमान्बभौ।
कृषीवल इव क्षेत्रं सुनिष्पन्नं समीक्ष्य ह॥ १६॥

12a चेदं] चैनां R **12e** मान्यं] नान्यं R **13b** स्वपुरस्य] असुरस्य R **13d** दुष्टामिव यथा°] दुष्टां स्वामिव चा° R **14ab** ऽचलेन दैत्येन्द्रः शङ्खेन सु°] बलेन दैत्येन्द्रश्चासंख्येन R **14cd**] राजा चाक्रम्य तां दुष्टां भर्त्ता स्वामिव योषितम् R **15ab** °त्यमुद्युक्ता°] °त्यं तानुक्ता° R **16a** तद्विधायैव] सम्विधायैवं R

12a चेदं] चैनां **A** **12b** भयविह्वलाम्] भास्कर{°रो° A_4}ज्वलां **A** **12d** प्रकृतः] श्रांकतः A_3, °नां कुतः A_4, श्रद्धितः A_7 **12e** मान्यं] नान्यं **A** **12f** रक्षिष्ये] A_3, रक्षिक्षे A_4, रक्षिस्ये A_7 **13a** ततो रसातलं गत्वा] अथ पृथ्वीतलं ज्ञात्वा A_7, अथ पृथ्वीं ततो गत्वा A_3A_4 **13b** °पुरस्य] A_3A_4, °पूरस्य A_7 **14ab** ऽचलेन दैत्येन्द्रः शङ्खेन] बलेन दैत्येन्द्रो सं{ऽसं° A_7}ख्येन **A** **14b** °महाबलः] A_3A_4, °महासुरः A_7 **14cd**] राजाक्रम्य विनष्टां तां भर्त्ता स्वामीव योषितां **A**± **15ab**] om. **A** **15c** किंकरान्नाम दैत्येन्द्रान्] किंकराणां स दैत्येन्द्रः{°त्येंद्र A_4} **A** **16b** °स्तुष्टिमान्बभौ] °स्तु{°स्त° A_7}ष्टिमानुभौ **A** **16d** समीक्ष्य] A_3A_7, समीक्ष A_4

12(a^4) S_1 **13**⟨c^7⟩ S_1 **14**(b^2–b^3, c^2–c^3) S_1

12a चेदं] S_3, (दै)वे S_1, चैव Bh (conj.) **12ab** °रब्धस्तां] RABh, °रब्धो तान् S_1, °रब्धास्तान् S_3 **12d** ब्रह्मणा] RABh, ब्राह्मणाः S_1, ब्रह्मणो S_3 • प्रकृतः] S_3RBh, प्रकृतेः S_1 **12e** मान्यं पतिं त्वमि°] em. Bh (silently), मान्यम्पतित्वंमि° S_1, मन्यं पतित्वामि° S_3 **13a** रसातलं] RBh (em.?), रसोतलं S_1, रसालं S_3 (unmetrical) **13b** °पुरस्य समीप°] $S_1A_3A_4$Bh, °पुनरस्य सीप° S_3 (unmetrical) **13c** बबन्ध] S_3R**A**, बबद्ध S_1Bh • नागपाशै°] R**A**Bh, नागपा– S_1, नागयाशै° S_3 **14b** °महाबलः] S_3RA_3A_4Bh, °महाबलाः S_1 **14c** आक्रमद्राजा] em., आ(क्रम)दाज S_1, आक्रमद्राज S_3, आर्त्तां रुरोध Bh (conj.) • दुष्टस्य] S_1S_3, दुष्टश्च Bh (conj.) **14d** कर्तारमि°] S_3, कन्दरोमि° S_1, कन्दरामि° Bh (em.?) **15a** ततो ऽस्या] $S_1^{pc}S_3$RBh, नतास्या S_1^{ac} **15ab** °त्यमुद्युक्ता°] em. Bh (silently), °त्यमद्युक्ता° S_1, °त्यंमुद्युक्ता° S_3 **15b** ददौ] S_1S_3R, दधौ Bh (conj.) **15c** किंकरान्] S_1RBh, किंकरा S_3 • दैत्येन्द्रान्] S_3RBh (conj.?), दैत्येन्द्रा S_1^{ac}, दैत्येन्द्रः S_1^{pc} **15d** चतुर्दश] R**A**Bh, चतुर्दशः $S_1S_3^{ac}$, चतुर्द्दशः S_3^{pc} **16b** °न्द्रस्तुष्टि°] S_3RA_3A_4Bh, °न्द्र⟨+ः+तु⟩ष्टि° S_1 (corrected akṣara possibly lost i.m.) **16c** कृषीवल] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, कृषीषल S_1^{ac} • क्षेत्रं] S_1R**A**Bh, क्षेत्र S_3 **16d** सु°] $S_1^{ac}S_3$R**A**Bh, भु S_1^{pc} • समीक्ष्य] S_3RA_3A_7Bh, समीक्ष S_1 • ह] S_3R**A**, च S_1Bh

कृतकृत्यो ऽहमित्येव बुद्धिं चक्रे स पार्थिवः।
संयुज्य स्वसुतं ज्येष्ठं दारैः साधुरिवात्मवान्॥ १७॥
अन्तरं न च तस्यान्यः कश्चित्प्राप्नोति सुव्रत।
सुसहायस्य विप्रस्य यथादम्भेन वर्ततः॥ १८॥
यजध्वं दानवाः सर्वे विप्रान्पूजयतेति च।
देवं च शूलिनं सम्यङ्नमस्यत पुनः पुनः।
धर्ममेव निषेवध्वमिति सो ऽज्ञापयत्तदा॥ १९॥
न तस्याधार्मिकः कश्चिद्दैत्यो वा दानवो ऽपि वा।
राज्ये ऽभवद्दुराचार इति राज्यं प्रशासति॥ २०॥
स्वयमेव स वायुश्च चन्द्रमाः सूर्य एव च।
अभवद्भास लोकेषु तपोबलसमन्वितः॥ २१॥
ओषध्यः स्वयमुद्भूतास्तस्मिन्राजनि शासति।
विना वृष्टिं संभवन्ति सर्वलोकस्य साधिकाः॥ २२॥

17a °त्येव] °त्येवं R **17c** संयुज्य] संयोज्य R • ज्येष्ठं] R^{ac}, श्रेष्ठं R^{pc} **18a** तस्यान्यः] तस्यान्धः R **18c** सुसहायस्य विप्रस्य] असहायस्य विघ्नस्य R **18d** यथादम्भेन] वर्त्तमानस्य R **19d** °ङ्नमस्यत] °क् न शाम्यत R **20a** न तस्या°] ते तस्या° R^{pc}, ते तस्य R^{ac} **20c** राज्ये] राज्ञो R **20cd** °र इति राज्यं प्र°] °रस्तस्मिन् राजनि R **22c** वृष्टिं सं°] वृष्टिञ्च R (unmetrical)

17b स] च A_3A_4, थ A_7 **17cd**] संयोज्य स्वसुतं दारे साधुरिष्टार्थवान् यथा **A**± **18a** अन्तरं न च तस्यान्यः] अन्तं चरतो स्यान्यः{स्यास्यः A_3, स्यास्य A_4} **A** **18b** सुव्रत] सुब्रतः A_3A_4, सुव्रताः A_7 **18c** सुसहाय°] असहाय° **A** **18d** °दम्भेन वर्ततः] दम्भो न वर्जितः **A** **19a** यजध्वं] जयध्वं **A** **19d** °ङ्नमस्यत] °ग् नमस्यत् A_3 (unmetrical), °ग् नमंस्यत A_4, °ग् मनस्यत A_7 **20a** तस्या°] तस्य **A** **20c** ऽभवद्] भव **A** **20cd** °र इति राज्यं प्र°] °रस्तस्मिन् राजनि{राजः न्नि° A_7} **A** **21a** स्वयमेव] A_7, अयमेव A_3A_4 **22a** ओषध्यः] A_3, औषध्यः A_4A_7 **22ab** °मुद्भूतास्त°] A_4, °मुद्भूतस्त° A_3, °मद्भूताः त° A_7 **22c** वृष्टिं संभवन्ति] कृष्टं संभवति **A** **22d** साधिकाः] वै कृषिः **A**

18⟨d^6⟩(d^7–d^8) S_3 **19**(f^8) S_1, (a^1–a^3) S_3 **22**⟨a^1⟩(a^2–a^8, d^2–d^3) S_1

17b स] S_1RBh, च S_3 **17c** ज्येष्ठं] S_1R^{ac}Bh, जेष्टं S_3 **18a** अन्तरं न] S_1RBh, नैवान्तरं S_3 • तस्यान्यः] S_3Bh (em.), तस्यान्यत् S_1 **18b** सुव्रत] RBh (em.), सुब्रतः S_1, सुव्रतः S_3 **18c** सुसहाय°] S_3, स्वसहाय° S_1Bh **18d** वर्ततः] S_1^{pc}RBh, वर्त्तत S_1^{ac}, –(त्ततः) S_3 (upper parts lost) **19a** यजध्वं] S_3RBh (conj.), जयब्धन् S_1 • दानवाः] S_1RABh, दानवा S_3 **19cd** सम्यङ्नमस्यत] S_3 (ङ्न retraced), सर्वे नमस्य च S_1, सर्वे नमस्यत Bh (em.?) **19e** धर्म°] S_1RABh, धम्म° S_3 **20a** तस्या°] $S_1^{pc}R^{pc}$Bh, तस्य S_1^{ac}, स्याद° S_3 **20ab** °श्चिद्दैत्यो वा] S_1RABh, °श्चि दैत्यो S_3 (unmetrical) **20c** ऽभवद्] RBh (em.?), भव S_1S_3 **20cd** °राचार इति] em., °रावार इति S_1, °राचारा इति S_3, °राचारस्तस्मिन् Bh **20d** राज्यं] S_1Bh, राजा S_3 **21b** चन्द्रमाः] RABh, चन्द्रमा S_1S_3 • च] S_3RABh, हि S_1 **22a** ओषध्यः] RA_3Bh, ⏑(षध्य) S_1, औषध्य S_3 **22ab** °मुद्भूतास्त°] RA_4Bh (em.?), (°मुद्भूता) त° S_1, °मुभूता त° S_3 (unmetrical) **22c** वृष्टिं संभवन्ति] em., वृष्टिस्सम्भवति S_1, वृष्टि सम्भवति S_3 (unmetrical), कृष्टिं संभवन्ति Bh (conj.) **22d** साधिकाः] S_3RBh (em.), साधिका S_1

स एव ताः समादाय खलं नयति दैत्यराट्।
स एवामर्दयच्चापि निनाय च पुनर्गृहान्॥ २३॥
स एव दण्डिको ऽभूच्च दण्डश्चैव स एव हि।
स एव योगात्सर्वत्र चौराद्रक्षति नित्यदा॥ २४॥
न तस्य व्याधितः कश्चिन्म्रियते वापि कश्चन।
परदारप्रसक्तो वा पिशुनो वापि कर्हिचित्।
हिंसका न च तस्यासन्न चाप्याधार्मिकाः क्वचित्॥ २५॥
पल्वलानि तडागानि सरित्प्रस्रवणानि च।
विना वृष्ट्या भवन्त्येते सर्वत्रैव च सुस्थितम्॥ २६॥
न सन्ति तस्य रक्षांसि न पिशाचाश्च हिंस्रिणः।
ईतयश्च न सन्त्यस्य न द्वन्द्वानि च कानिचित्॥ २७॥
न जुह्वते तदा वह्निं विप्रास्तस्मिंस्तु राजनि।
नाधीयते यजन्ते वा एकवर्णमभूत्तदा॥ २८॥

24c योगात्] योगी R **25b** कश्चन] किञ्चन R **25cd** °दारप्रसक्तो वा पिशुनो वापि] °दाराप्रसक्तौ वा श्रूयते ऽपि च R **25e** °का न च] °काश्च न R **25f** चाप्याधार्मिकाः] चास्याधार्म्मिकः R **26a** पल्वलानि] पल्ललानि R **26d** सुस्थितम्] पूर्ण्णिताः R **27b** हिंस्रिणः] हिंसिनः R **27d** न द्वन्द्वानि] दुर्ब्बलानि R **28a** जुह्वते] जु(हो)ति R^{pc}, जु(ह्व)ति R^{ac} **28b** °स्तस्मिंस्तु] °स्तस्मिन् सु° R **28c** नाधीयते] नाधीयन्ते R **28d** °वर्णम°] एवम° R

23a ताः] तां **A** **23b** खलं] A_7, स्वनन् A_3A_4 **23c** °वामर्दयच्चा°] °व मर्दयेच्चा° **A** **24a** दण्डिको ऽभूच्च] दान्तको दुष्टो **A** **24d** चौराद्रक्षति] नरे{वै A_7} त्राता च **A** **25b** कश्चन] A_3A_4, कश्चनः A_7 **25c** °प्रसक्तो] A_7, °प्रशक्तो A_3A_4 **25d** पिशुनो] A_3A_4, विशुनो A_7 **25e** तस्यासन्] A_3A_4, तस्यास्या A_7 **25f** °प्याधार्मिकाः] °प्यधार्मिकाः{°का A_4, °कः A_7} **A** **26a** पल्वलानि] पार्श्वगानि **A** **26c** वृष्ट्या] वृष्टिं **A** **27b** न पिशाचाश्च] पिशाचाश्चापि **A** • हिंस्रिणः] हिंस्रणः A_7, हिंस्विनः A_4, हिंसिनः A_3 **28c** नाधीयते] ना{न A_7}धीयन्ते **A** • यजन्ते] जपंते A_3, जयन्ते A_4A_7

23(b^5) S_3 **25**(f^5) S_1 **27**$\langle a^1–a^2\rangle(a^3–a^8)$ S_1 **28**(a^8, b^4, c^8) S_1

23a ताः] S_1RBh, ता S_3 **23b** खलं] $S_3^{pc}RA_7$, क्षरन् S_1, खल S_3^{ac} (unmetrical), क्षरं Bh • नयति] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, नय(त्व) S_3^{ac} **23c** °वामर्दयच्चा°] S_1RBh, °व मर्दय चा° S_3 (unmetrical) **23d** °गृहान्] R**A**Bh, °गृहात् S_1S_3 **24a** ऽभूच्च] S_1RBh, भू च S_3 **24b** दण्डश्चैव] S_3R**A**Bh, दण्डच्चैव S_1 **24c** योगात्] S_3**A**Bh, योगां S_1 **24d** चौराद्] RBh (conj.), चौरां S_1, चोरान् S_3 **25b** °न्म्रियते] R**A**Bh, °न्मृयते S_1S_3 • कश्चन] $S_1A_3A_4$Bh, कश्चनः S_3 **25d** पिशुनो] $S_1^{pc}S_3A_3A_4$Bh, पिशुने S_1^{ac} • कर्हिचित्] S_1R**A**Bh, कर्हचित् S_3 **25e** च] $S_1^{pc}S_3$**A**Bh, द S_1^{ac} • तस्यासन्] $S_1RA_3A_4$Bh, तस्यास S_3 **25f** °प्याधार्मिकाः] em., °प्याध(र्म्मि)का+ः+ S_1, °प्याधार्मिका S_3, °प्यधार्मिकाः Bh **26c** वृष्ट्या] S_1RBh, वृष्टिं S_3 • भवन्त्ये°] S_1R**A**Bh, भवत्ये° S_3 **27b** हिंस्रिणः] S_1Bh, शृङ्गिनः S_3 **27c** ईतय°] S_1R**A**Bh, इतय° S_3 • सन्त्यस्य] S_1R**A**Bh, सन्तस्य S_3 **28b** विप्रास्त°] S_3R**A**Bh, विप्रा त° S_1 **28c** यजन्ते वा] S_3RBh (conj.?), यजन्त्ये(वो) S_1^{pc}, ˘ –न्त्ये(वा) S_1^{ac}

भृगवो ये ऽभवन्विप्रा दानवानां मुदावहाः ।
अधीयते यजन्ते च त एव व्यास सर्वशः ॥ २९ ॥
हृष्टपुष्टमभूत्सर्वं व्याधिदुःखविवर्जितम् ।
कर्माश्रमपरित्यक्तं स्वर्गलोकसमं जगत् ॥ ३० ॥
तन्नृत्तगीतोत्सवनित्ययुक्तं सुखप्रसुप्तं रतिकार्ययुक्तम् ।
जगद्बभौ राजनि दैत्यदेवे हिरण्यनेत्रे दितिदानवेन्द्रे ॥ ३१ ॥

इति स्कन्दपुराणे पञ्चनवतितमो ऽध्यायः ॥ ९५ ॥

29c अधीयते] अधीयन्ते R **29d** सर्वशः] शर्व्वशः R **30c** °श्रम°] °श्रय° R **30d** स्वर्गलोक°] मुहर्लोक° R **31a** तन्नृत्त°] तन्नृत्य° R **Col.** om. R

29c अधीयते यजन्ते] अधीयन्ते जयन्ते **A** **29d** त एव] एवं स **A** **30ab**] om. **A** **30c** °श्रम°] °श्रय° **A** **30d** स्वर्गलोकसमं] कर्मणो{°नो° A_7}पस{°श° A_3}मं **A** **31a** तन्नृत्त°] तं नृत्य° **A** • °तोत्सव°] A_3, °तोत्सवं A_4A_7 (unmetrical) **31b** सुख°] A_7, सुखं A_3A_4 (unmetrical) • °युक्तम्] °शक्तं **A** **31c** °देवे] °नायके **A** **31d** दितिदानवेन्द्रे] दिवि दानवे{°रे° A_3}न्द्रः **A** **Col.** इति स्कन्दपुराणे एकाशीतिसाहस्रयां संहिताया{इति स्कंद° A_4}मम्बिकाखण्डे हिरण्याक्षराज्याध्यायः **A**±

29$(b^5–c^6)\langle c^7–d^8\rightarrow\rangle$ S_1 **30**$\langle\leftarrow a^1–a^2\rangle(b^1, b^3–b^4, d^1–d^2)$ S_1

29a °वन्विप्रा] $S_1S_3^{pc}$R**A**Bh, °वन्द्रेपा S_3^{ac} **29b** °दावहाः] R**A**Bh, (°दावहा) S_1, °दावहा S_3 **29c** अधीयते] S_3Bh (em.?), (आधायत) S_1 (upper parts lost) • यजन्ते च] RBh (conj.?), (थय)··· S_1, ह यजते S_3 **29d** त एव] S_3R, एवं ते Bh (conj.?) **30ab**] S_3RBh (conj.), ···+पुष्टमभूत्सर्व्वं (व्या)धि(दुःख)विवर्जितम्+ S_1 (inserted akṣaras i.m. by sec. hand) **30c** कर्मा°] S_1S_3R**A**, वर्णा° Bh (conj.) • °त्यक्तं] S_3R**A**Bh, °त्यक्तां S_1 **30d** स्वर्ग°] S_3, (सर्व°) S_1, सर्व° Bh **31a** तन्नृत्त°] S_1, सुनृत्त° S_3, तन्नृत्य° Bh **31b** °प्रसुप्तं] S_3R**A**Bh, °प्रसुप्त° S_1 (unmetrical) • रति°] $S_1^{pc}S_3$R**A**Bh, (च्च)⏑ति° S_1^{ac} (unmetrical) **31c** जगद्] S_1R**A**Bh, गज S_3 (unmetrical) **31d** °दानवेन्द्रे] R, °नन्दनेति S_1Bh, °दानवेन्द्रेति S_3 (इति part of col.) **Col.** ⊙॥ स्कन्दपुरा(णे) राज्यवर्ण्णनो नामाध्याय १५१ (in letter numerals)॥ ⊙ S_1, ⊙॥ स्कन्दपुराणे नामाध्यायः ९५ (in letter numerals)॥ ⊙ S_3, इति स्कन्दपुराणे हिरण्याक्षराज्यवर्णनो नाम पञ्चनवतितमोध्यायः Bh

Bibliography

&

Indexes

Abbreviations

AgnP	*Agnipurāṇa*
AK	*Amarakośa*, see Amarasiṃha
AVPariś	*Atharvavedapariśiṣṭa*
BḍP	*Brahmāṇḍapurāṇa*
BEFEO	*Bulletin d'École Française d'Extrême-Orient*
BhāgP	*Bhāgavatapurāṇa*
BrP	*Brahmapurāṇa*
CII	*Corpus Inscriptionum Indicarum*
GES	*A Grammar of Epic Sanskrit*, see Oberlies 2003
HV	*Harivaṃśa*, Critical Edition
IIJ	*Indo-Iranian Journal*
Kane I to V	Kane 1930–62
KKT	*Kṛtyakalpataru*, see Lakṣmīdhara
KR	*Kṛtyaratnākara*, see Caṇḍeśvara
KūP	*Kūrmapurāṇa*
LiP	*Liṅgapurāṇa*
MaS	*Manusmṛti*
MBh	*Mahābhārata*, Critical Edition
MtP	*Matsyapurāṇa*
NCC	*New Catalogus Catalogorum*
P	Pāṇini, *Aṣṭādhyāyī*
PPL	*Das Purāṇa Pañcalakṣaṇa*, see Kirfel 1927
PS	*Pāśupatasūtra*
PW	*Sanskrit-Wörterbuch*, see Böhtlingk & Roth
Rām.	*Rāmāyaṇa*, Critical Edition
RDhK	*Rājadharmakāṇḍa*, see Lakṣmīdhara
RNPr	*Rājanītiprakāśa*, see Mitramiśra
ṚV	*Ṛgveda*
ŚBr	*Śatapatha-Brāhmaṇa*
ŚiP	*Śivapurāṇa*
SkP	*Skandapurāṇa*, Venkatesvara Press
SP	*Skandapurāṇa*, our edition
SP I	*Skandapurāṇa*, our edition Vol. I
SP II A	*Skandapurāṇa*, our edition Vol. II A
SP II B	*Skandapurāṇa*, our edition Vol. II B
SP III	*Skandapurāṇa*, our edition Vol. III
$\mathrm{SP_{Bh}}$	*Skandapurāṇa*, edit. by K. Bhaṭṭarāī
$\mathrm{SP_{S}}$	*Skandapurāṇa*, S recension ($\approx$ SP)
ŚBr	*Śatapatha-Brāhmaṇa*
VāP	*Vāyupurāṇa* (Venkatesvara ed.)

VDh	*Viṣṇudharma*, see Grünendahl 1983–89
ViP	*Viṣṇupurāṇa*
VmP	*Vāmanapurāṇa*

References

Agnipurāṇa
(AgnP) ŚrīmaharṣiKṛṣṇaDvaipāyanaVyāsapraṇītam *Agnipurāṇam*, hindībhūmikā viṣayānukramaṇī saṃskṛta ṭippaṇīḥ sampāditam. sampādakaḥ: Āchārya Baladevopadhyāya. Kashi Sanskrit Series 174. Chowkhamba Sanskrit Sansthan, Varanasi 1998. 2nd edition.

Amarasiṃha
(AK) *Amarakośa* with the Unpublished South Indian Commentaries *Amarapadavivṛti* of Liṅgayasūrin and the *Amarapadapārijāta* of Mallinātha. Critically edited with Introduction by A. A. Ramanathan. Vol. 1. Madras 1971. The Adyar Library Series 101.

Arthaśāstra
The Kauṭilīya *Arthaśāstra*, edit. and transl., with a study, by R.P. Kangle. Bombay 1960-1965. 3 vols. University of Bombay studies, Sanskrit, Prakrit and Pali, No. 1-3.

Aśvaghoṣa
The *Saundarananda* of Aśvaghoṣa. Crit. edit. and transl. with notes by E.H. Johnston. Delhi 1975 (1st ed. Lahore 1928).

Atharvavedapariśiṣṭa
(AVPariś) George Melville Bolling & Julius von Negelein, The Pariśiṣṭas of the Atharvaveda. Volume I: Text and Critical Apparatus, in 2 Parts. Leipzig 1909–1910.

Bakker Hans T.
2004 Origin and Growth of the Purāṇic Text Corpus with Special Reference to the Skandapurāṇa. Edited by Hans T. Bakker. Delhi. Papers of the 12th World Sanskrit Conference Vol. 3.2.

2014 The World of the Skandapurāṇa. Northern India in the Sixth and Seventh Centuries. Leiden/Boston. Supplement to Groningen Oriental Studies.

2017 Monuments of Hope, Gloom, and Glory in the Age of the Hunnic Wars. 50 Years that Changed India (484–534). Amsterdam. 24th J. Gonda Lecture.

Banerji, S.C.
1999 A Brief History of Dharmaśāstra. New Delhi.

Beal, Samuel
1884 see Hsiuen-tsang.

Bhāgavatapurāṇa
(BhāgP) *Śrībhāgavatam* [Śrīmad *Bhāgavata Mahāpurāṇa*]. Critical Edition by H.G. Shastri *et al.* Volume I–IV. Bh.J. Institute of Learning and Research, Ahmedabad 1996–98. 4 vols.

Bisschop, Peter
2006 Early Śaivism and the Skandapurāṇa. Sects and Centres. Groningen. Groningen Oriental Studies XXI.

Bisschop, Peter & Arlo Griffiths
2007 The Practice Involving the Ucchuṣmas (Atharvavedapariśiṣṭa 36). in: Studien zur Indologie und Iranistik 24, 1–46.

Böhtlingk, O. & R. Roth
1855–75 Sanskrit-Wörterbuch, herausgegeben von der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. St. Petersburg 1855–75. 7 vols. (Reprint, Osnabrück-Wiesbaden 1966). [= PW]

Brahmāṇḍapurāṇa
(BdP) Śrī-Vyāsa-maharṣiproktaṃ *Brahmāṇḍapurāṇam*. (With Introduction in Sanskrit and English and an Alphabetical Index of Verses). Edit. by J. L. Shastri. Delhi etc. 1973. (Reprint of the Venkatesvara edition of AD 1912).

Brahmapurāṇa
(BrP) Vol. 1, Sanskrit Indices and Text of the *Brahmapurāṇa* by Peter Schreiner and Renate Söhnen. Vol. 2, *Brahmapurāṇa*. Summary of Contents, with Index of Names and Motifs by Renate Söhnen and Peter Schreiner. Wiesbaden. 2 vols. Purāṇa Research Publications, Tübingen 1 and 2.

Bṛhatsūcīpatram
Rāṣṭriyābhilekhālayasthahastalikhitaprācīnapustakānām Bṛhatsaṣṭamo bhāgaḥ. Bābukṛṣṇaśarmaṇā saṃpāditaḥ. Rāṣṭriyābhilekhālayataḥ prakāśitaḥ. Kathmandu V.S. 2025 [AD 1968]. Purātatvaprakaśanamālā 43.

Brinkhaus, Horst
1993 Early Developmental Stages of the Viṣṇuprādurbhāva Lists. in: Gerhard Oberhammer & Roque Mesquita (eds.), Proceedings of the VIIIth World Sanskrit Conference, Vienna 1990. Wiener Zeitschrift für die Kunde Südasiens und Archiv für indische Philosophie, Band 36, suppl V, Vienna. pp.101–110.

Brockington, John
1998 The Sanskrit Epics. Leiden.

Caṇḍeśvara
(KR) The *Kṛtyaratnākara*, a Treatise on Smṛti by Caṇḍeśvara Ṭhakkura edit. by Kamala-kṛṣṇa Smṛtitīrtha. Calcutta 1921–25. Bibliotheca Indica 237.

Corpus Inscriptionum Indicarum
(CII III (1981)) Inscriptions of the Early Gupta Kings. Revised by Devadatta Ramakrishna Bhandarkar. Edited by Bahadurchand Chhabra and Govind Swamirao Gai. Archaelogical Survey of India, New Delhi. Archaeological Survey of India, CII III.

Dave, K.N.
2005 Birds in Sanskrit Literature. With 107 Bird Illustrations. Revised Edition, Delhi etc.

Davis, Richard H.
1994 The Rebuilding of a Hindu Temple. in: Donald S. Lopez Jr. (ed.), Religions of India in Practice, Princeton. pp. 627–636.

De Simini, Florinda
2015 Observations on the Use of Quotations in Sanskrit Dharmanibandhas. in: Journal of Indian Philosophy 43, 601–624.

Dezső, Csaba & Somdev Vasudeva
2009 The Quartet of Causeries, by Śyāmilaka, Vararuci, Śūdraka & Īśvaradatta. New York. Clay Sanskrit Library.

Doniger O'Flaherty, Wendy
1973 Asceticism and Eroticism in the Mythology of Śiva. London.
1976 The Origins of Evil in Hindu Mythology. Berkeley.

Edgerton, Franklin
(1953) Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary. New Haven. 2 vols.

Eggeling, Julius
1899 Catalogue of the Sanskrit Manuscripts in the Library of the India Office Part VI, Saṃskṛit Literature. B. Poetical Literature, I Epic Literature, II Pauranik Literature. London.

Einoo, Shingo
1994 Analysis of the Ritual Structure in the Nīlamata. in: Ikari, Y. (ed.), A Study of the *Nīlamata*. Aspects of Hinduism in Ancient Kashmir. Kyoto. pp. 83–136.
2005 The Formation of Hindu Ritual. in: Einoo, S., & J. Takashima (eds.), From Material to Deity. Indian Rituals of Consecration. New Delhi. pp. 7–49.

Feller Jatavallabhula, Danielle
1999 Raṇayajña: The Mahābhārata War as a Sacrifice. in: Houben, J. & K. van Kooij (eds.), Violence Denied. Violence, Non-Violence and the Rationalization of Violence in South Asian Cultural History. Leiden. pp. 69–103.

Fitzgerald, James L.
2004 The Mahābhārata. 11. The Book of the Women. 12. The Book of Peace, Part One. Translated, Edited, and Annotated. Chicago/London.

Gambier-Parry, T. R.
1930 A Catalogue of Photographs of Sanskrit MSS Purchased for the Administrators of the Max Müller Memorial Fund. Oxford/London 1930.

Goodall, D. & H. Isaacson
2003 See Kālidāsa.

Goudriaan, Teun
1978 Māyā Divine and Human. A Study of Magic and its Religious Foundations in Sanskrit Texts, with Particular Attention to a Fragment on Viṣṇu's Māyā Preserved in Bali. Delhi.

Granoff, Phyllis
2004 Saving the Saviour: Śiva and the Vaiṣṇava Avatāras in the Early Skandapurāṇa. in: Bakker 2004, pp. 111–138.

Grünendahl, Reinhold
1983–89 *Viṣṇudharmāḥ*, Precepts for the Worship of Viṣṇu. Part 1: Adhyāyas 1–43. Part 2: Adhyāyas 44–81. Part 3: Adhyāyas 82–105 (with a Pāda-index of Adhyāyas 1–105). Wiesbaden. 3 vols.

Hacker, Paul
1959 Prahlāda. Werden und Wandlungen einer Idealgestalt. Wiesbaden. Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1959 [1960], Nr. 9, 13.
1960 Zur Entwicklung der Avatāralehre. in: Wiener Zeitschrift für die Kunde Süd- und Ostasiens und Archiv für Indische Philosophie 4, 47–70.

Haravijaya
see Ratnākara

Harimoto, Kengo
2006 The Original Skandapurāṇa, Lakṣmīdhara and Caṇḍeśvara. in: IIJ 49, 23–38.

Harivaṃśa
(HV) The *Harivaṃśa* Being the Khila or Supplement to the *Mahābhārata*. For the first time critically edited by P. L. Vaidya. Poona 1969–71. 2 vols.

Heesterman, J.C.
1993 The Broken World of Sacrifice. An Essay in Ancient Indian Ritual. Chicago/London.

Hsiuen-tsang
Si-Yu-Ki. Buddhist Records of the Western World. Transl. from the Chinese of Hiuen Tsiang (A.D. 629) by Samuel Beal. London 1884 (reprinted Delhi 1969).

Ikari, Yasuke (ed.)
1994 A Study of the *Nīlamata*. Aspects of Hinduism in Ancient Kashmir. Kyoto.

Jamison, Stephanie W.
1991 The Ravenous Hyenas and the Wounded Sun. Myth and Ritual in Ancient India. Ithaca/London.

Kafle, Nirajan
2015 The *Niśvāsamukha*, the Introductory Book of the *Niśvāsatattvasaṃhitā*. Critical Edition, with an Introduction and Annotated Translation. Appended by *Śivadharmasaṅgraha* 5–9. PhD thesis, Leiden University.

Kālidāsa
The *Raghupañcikā* of Vallabhadeva, Being the Earliest Commentary on the *Raghuvaṃśa* of Kālidāsa. Vol. I. Critical Edition with Introduction and Notes by Dominic Goodall & Harunaga Isaacson. Groningen 2003. Groningen Oriental Studies 17.

Kālidāsa's *Meghadūta*. Edit. from the Manuscripts with the Commentary of Vallabhadeva and Provided with a Complete Sanskrit–English Vocabulary [by] E. Hultzsch. With a Foreword by Albrecht Wezler. New Delhi 1998.

Vallabhadeva's Kommentar (Śāradā-Version) zum *Kumārasaṃbhava* des Kālidāsa hrsg. von M. S. Narayana Murti, unter der Mitarbeit von Klaus L. Janert. Wiesbaden 1980. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Supplementband 20, 1.

Kane, P. V.
1930–62 History of Dharmaśāstra (Ancient and Mediaeval Religious and Civil Law in India). Poona. 5 vols. Government Oriental Series, Class B, No. 6. [= Kane I to V]

Kirfel, Willibald
1927 Das Purāṇa Pañcalakṣaṇa. Versuch einer Textgeschichte. Leiden.

1967 Die Kosmographie der Inder nach Quellen dargestellt. Reprint, Darmstadt.

Kuiper, F.B.J.
1979 Varuṇa and Vidūṣaka. On the Origin of the Sanskrit Drama. Amsterdam etc. Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afd. Letterkunde, Nieuwe Reeks, deel 100.

Kūrmapurāṇa
(KūP) The *Kūrmapurāṇa*. Crit. Edit. by Anand Swarup Gupta. Varanasi 1971. All-India Kashiraj Trust.

Lakṣmīdhara
KṚTYAKALPATARU
(RDhK) Ekādaśo bhāgaḥ. *Rājadharmakāṇḍam*. Edit. by K. V. Rangaswami Aiyangar. Baroda 1943. Gaekwad's Oriental Series C.

Liṅgapurāṇa
(LiP) Śrī-Vyāsa-maharṣiproktaṃ Śrī-*Liṅgamahāpurāṇaṃ*, with the Sanskrit Commentary *Śivatoṣiṇī* by Gaṇeśa Nātu. [Edit. by] Gaṅgāviṣṇu (son of Kṛṣṇadāsa). Venkatesvara Press, Bombay V.S. 1981 [= AD 1924]. [Reprinted, with a *Ślokānukramaṇī* by Nāgaśaraṇa Siṃha, by Nag Publishers, Delhi 1989 (2nd ed. 1996).]

Mahābhārata
(MBh) The *Mahābhārata*. For the first time critically edited by V. S. Sukthankar and others. Poona 1927–59. 19 vols.

Mann, Richard D.
2012 The Rise of Mahāsena. The Transformation of Skanda-Kārttikeya in North India from the Kuṣāṇa to Gupta Empires. Leiden/Boston.

Manusmṛti
(MaS) Manu's Code of Law. A Critical Edition and Translation of the *Mānava-Dharmaśāstra*, edit. by Patrick Olivelle. Oxford 2005.

Matchett, Freda
2001 Kṛṣṇa: Lord or Avatāra? The Relationship between Kṛṣṇa and Viṣṇu. Richmond.

Matsyapurāṇa
(MtP) Śrīmad-Dvaipāyanamuni-praṇītaṃ *Matsyapurāṇam*, etad pustakam Ānandāśramasthapaṇḍitaiḥ saṃśodhitam. [Poona] 1981. Ananda Ashrama Sanskrit Series 54. [Reprint of the ed. of H. N. Apte AD 1907.]

Mirchandani, B.D.
1969 Hiuen Tsiang's Place Names Khie-tsi-shi-fa-lo, Long-kie-lo and Su-nu-chi-shi-fa-lo. in: Journal of Indian History 47, 237–251.

Mitra, Rājendralāla
1882 Notices of Sanskrit MSS. Vol. VI. Published under orders of the Government of Bengal for the year 1880. Calcutta.

Mitramiśra
VĪRAMITRODAYA
(RNPr) Vol. VI. *Rājanītiprakāśaḥ*. Edit. by Vishnu Prasād. Benares 1916. Chowkambā Sanskrit Series 221–224, 231.

New Catalogus Catalogorum
(NCC) An Alphabetical Register of the Sanskrit and Allied Works and Authors. Prepared by V. Raghavan [and others]. Madras 1949– .

Oberlies, Thomas
2003 A Grammar of Epic Sanskrit. Berlin/New York. Indian Philology and South Asian Studies 5. [= GES]

Olivelle, Patrick
2013 King, Governance, and Law in Ancient India. Kauṭilya's Arthaśāstra. A New Annotated Translation. Oxford/New York.

Owen, Lisa N.
2012 Carving Devotion in the Jain Caves at Ellora. Leiden/Boston. Brill's Indological Library 41.

Pāṇini
(P) Pâṇini's Grammatik. Herausgegeben, übersetzt, erläutert und mit verschiedenen Indices versehen von Otto Böhtlingk. Leipzig 1887. (Reprint, Delhi, 1998).

Pāśupatasūtra
(PS) The *Pāśupatasūtra* with the *Pañcārthabhāṣya* of Kauṇḍinya. Edit. by R. Ananthakrishna Sastri. Trivandrum 1940. Trivandrum Sanskrit Series CXLIII.

Purāṇapañcalakṣaṇa
(PPL) see Kirfel 1927.

Rāmāyaṇa
(Rām.) The Vālmīki-*Rāmāyaṇa*. Crit. edit. for the first time by a board of editors. Baroda 1960–75. 7 vols.

Rao, T.A. Gopinatha
1914–16 Elements of Hindu Iconography. Madras. 2 vols.

Ratnākara
The *Haravijaya* of Rājānaka Ratnākara. Edit. by Durgāprasāda and Kāśīnāth Pāṇdurang Parab. The Kashi Sanskrit Series 223. [Reprint, Kāvyamālā 22, Varanasi.]

Ṛgveda
(ṚV) Hymns of the *Rig-Veda* in the Samhita and Pada texts. Reprinted from the Editio Princeps by F. Max Müller. Varanasi 1965. 2 vols.

Sanderson, Alexis
2012–13 The Śaiva Literature. in: Journal of Indological Studies 24&25, 1–113.

Śatapatha-Brāhmaṇa
(ŚBr) The *Çatapatha-Brâhmaṇa* in the Mâdhyandina-Çâkhâ with Extracts from the Commentaries of Sâyaṇa, Harisvâmin and Dvivedaganga Edited by Albrecht Weber. Leipzig 1924. (Reprint, Varanasi 1964).

Sathaye, Adheesh A.
2015 Crossing the Lines of Caste. Viśvāmitra and the Construction of Brahmin Power in Hindu Mythology. Oxford/New York.

Saurapurāṇa
Saurapurāṇaṃ Vyāsakṛtam. [Ānandāśrama Press, Poona] 1980^3. Ānandāśrama Sanskrit Series 18.

Sharma, Ram Karan
1988 Elements of Poetry in the Mahābhārata. Delhi. 2nd edition.

Shastri, Haraprasad
1905 A Catalogue of Palm-leaf and Selected Paper MSS Belonging to the Durbar Library, Nepal (to which has been added a Historical Introduction by C. Bendall). Calcutta. [Reprinted with a concordance by Reinhold Grünendahl, Stuttgart 1989. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland, Supplement-band 31.]

1928 A Descriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts in the Government Collection Under the Care of the Asiatic Society of Bengal. Vol. V. Purāṇa Manuscripts. Calcutta.

Singh, Madan Mohan
1967 Life in North-Eastern India in Pre-Mauryan Times (With Special Reference to c. 600 B.C.–325 B.C.). Delhi.

Śivapurāṇa
(ŚiP) Śrī-*Śivamahāpurāṇam*, [edit. by] Khemarāja (Son of Kṛṣṇadāsa). Venkatesvara Press, Bombay V.S. 2011 [= AD 1954].

Skandapurāṇa

1910 Śrī-*Skāndamahāpurāṇam*, [edit. by] Kṣemarāja Śrīkṛṣṇadāsa. Venkatesvara Press, Bombay V.S. 1967 [AD 1910]. 7 vols. [= SkP]. [Reprinted by Nag Publishers, Delhi 1986 (2nd ed. 1995). 7 vols. Vol. 8, *Ślokānukramaṇī* by Nāgaśaraṇa Siṃha. Nag Publishers, Delhi 1990].

(SP I) The *Skandapurāṇa*, Volume I. *Adhyāyas* 1–25. Critically Edited with Prolegomena and English Synopsis by R. Adriaensen, H.T. Bakker & H. Isaacson. Groningen 1998. Supplement to Groningen Oriental Studies.

(SP II A) The *Skandapurāṇa*, Volume II A. *Adhyāyas* 26–31.14: The Vārāṇasī Cycle. Critical Edition with an Introduction, English Synopsis & Philological and Historical Commentary by Hans T. Bakker & Harunaga Isaacson. Groningen 2004. Supplement to Groningen Oriental Studies.

(SP II B) The *Skandapurāṇa*, Volume II B. *Adhyāyas* 31–52: The Vāhana and Naraka Cycles. Critical Edition with an Introduction, & Annotated Synopsis by Hans T. Bakker, Peter C. Bisschop, Yuko Yokochi, in cooperation with Nina Mirnig & Judit Törzsök. Leiden/Boston 2014. Supplement to Groningen Oriental Studies.

(SP III) The *Skandapurāṇa*, Volume III. *Adhyāyas* 34.1–61, 53–69: The Vindhyavāsinī Cycle. Critical Edition with an Introduction & Annotated English Synopsis by Yuko Yokochi. Leiden/Groningen 2013. Supplement to Groningen Oriental Studies.

(SP 167) [For edition of Adyāya 167 see Bisschop 2006.]

(SP_{Bh}) *Skandapurāṇasya Ambikākhaṇḍaḥ*, saṃpādakaḥ Kṛṣṇaprasāda Bhaṭṭarāī. Kathmandu 1988. Mahendraratnagranthamālā 2.

Slaje, Walter

2017 Conundrums in Indology. II. Zum achtbeinigen Śarabha. in: IIJ 60, 331–364.

Soifer, Deborah A.

1991 The Myths of Narasiṁha and Vāmana. Two Avatars in Cosmological Perspective. Delhi.

Sparreboom, M.

1985 Chariots in the Veda. Leiden. Memoirs of the Kern Institute 3.

Stein, M. A.

1960 Kalhaṇa's *Rājataraṅgiṇī* or Chronicle of the Kings of Kashmir. Vol. I, Sanskrit Text with Critical Notes. Reprint, New Delhi.

Sutherland Goldman, Sally J.

2012 Nikumbhilā's Grove: Rākṣasa Rites in Vālmīki's Rāmāyaṇa, in: John Brockington (ed.), Battle, Bards and Brāhmins. Papers of the 13th World Sanskrit Conference II. Delhi. pp. 359–384.

Törzsök, Judit

2004 Three Chapters of *Śaiva* Material Added to the Earliest Known Recension of the Skandapurāṇa. in: Bakker 2004, pp. 17–39.

Vāmanapurāṇa

(VmP) The *Vāmana Purāṇa*. Crit. edit. by Anand Swarup Gupta. All-India Kashiraj Trust, Varanasi VS 2024 [AD 1967].

Varāhamihira

Bṛhat Saṃhitā with English Translation, Exhaustive Notes and Literary Comments by Ramakrishna Bhat. Delhi etc. 1981–82. 2 vols.

Vāyupurāṇa

(VāP) The *Vāyumahāpurāṇam*. Edit. by Khemarāja. Delhi 1983. Nag Publishers. [Reprint of the Venkatesvara edition of AD 1895.]

Vikramāṅkābhyudaya
Vikramāṅkābhyudayam. A Historical Sanskrit Campū by Śrī Someśvaradeva of Kalyāṇa. Edit. by Murari Lal Nagar. Baroda, 1966. Gaekwad's Oriental Series 150.

Viṣṇupurāṇa
(ViP) The *Viṣṇupurāṇam*. Crit. edit. by M.M. Pathak. Pāda-Index by Peter Schreiner. Vadodara 1997–99. 2 vols.

Voegeli, François
2005 À la recherche du Śamitṛ. in: BEFEO 92, 9–38.

Vyas, Kaluram & D.B. Kshirsagar
1986 A Catalogue of Manuscripts in the Maharaja Mansingh Pustak Prakash Jodhpur, Part 2 (Sanskrit and Prakrit Manuscripts). Jodhpur. Shri Umed Oriental Series 3.

Yokochi, Yuko
forthc. The Incorporation of Vaiṣṇava Myths into the Śaiva Mythology. Studies in the Skandapurāṇa.

Index to the Introduction

Agni: 4, 8, 9, 12, 19, 34, 36
  Vahni: 7, 9
Ahirbudhna: *see* Gaṇapa
Ajaikapād: *see* Gaṇapa
Amarāvatī: 11, 13, 35, 36
Aṃśa: 35
Andhaka: 3–5, 8–11, 13, 19, 20, 34–36
Andhakaghātin: *see* Śiva
Antaka: 23
Anuhlāda: 35
Anukramaṇikā: 4, 12
Aryaman: 35
Asura: 4–6, 9, 11–13, 19, 20, 33, 35, 36
  Bāṇa: 35
  Hrada: 12, 35
  Ilvala: 35
  Kālanemi: 35
  Kārtasvana: 35
  Maya: 5, 35
  Śambara: 35
  Śataketu: 35
  Vala: 19, 35
  Vipracitti: 19, 35
  Virocana: 35
Āṭi-Baka battle: 36
avatāra: 3, 6, 7

Bali: 4, 35
Bāṇa: *see* Asura
Banbhore: 10
Bhadrotpala: 8, 34
Bhaga: 35
Brahmā: 5, 11, 33, 34
  Pitāmaha: 19
Bṛhaspati: 11

Caṇḍeśvara: 13–18
Candramas: *see* Soma

Daitya: 5, 10, 33–35
Dānava: 19, 35
Debāl: 10
Deva: *see* Śiva
Devarātri: 34
Devas: 4, 5, 12, 19, 35
Devī: 4, 5, 8, 10, 11, 33, 34
  Kaiṭabhā: 8
  Pārvatī: 4, 7, 10
  Umā: 7
  Vindhyavāsinī: 4, 7, 8
Dhaneśa: *see* Kubera
Dhara: 35
dharma: 13, 19
Dhruva: 12, 35

Gaṇa: 20
Gaṇapa: 8, 10, 34
  Ahirbudhna: 35
  Ajaikapād: 35
  Jvara: 35
  Kāpālin: 35
  Śaṅkukarṇa: 10, 34
Gaṅgā: 7, 9
Garuḍa
  Garutman: 36

Harivaṃśa: 12, 22
Himavat: 19
Hiraṇyakaśipu: 4, 5, 7, 10, 11, 33, 34
Hiraṇyākṣa: 4, 9–13, 19, 20, 23, 24, 34–36
Hrada: *see* Asura

Ilvala: *see* Asura
Indra: 5, 12, 19, 33, 35
  Śakra: 19

Jayanta: 35
Jvara: *see* Gaṇapa

Kaiṭabhā: *see* Devī
Kālanemi: *see* Asura
Kanakhala: 10, 11, 34
Kāpālin: *see* Gaṇapa
Kārohaṇa: 6
Kārtasvana: *see* Asura

Kaśyapa: 5
Kaumudī: 11, 13, 34
Kṛṣṇa: 7
Kṛttikā: 7
Kṛtyakalpataru: 14
Kubera: 19, 36
  Dhaneśa: 19
Kumāra: *see* Skanda
Kumārasaṃbhava: 7

Lakṣmīdhara: 13–18
Lakulīśa: 6
Laṅkā: 36

Mahābhārata: 8, 11, 12, 19–23
  Anuśāsanaparvan: 11
Māhātmya: 10, 33, 34
Maināka: 10, 34
Mandara: 4, 5, 7, 8, 33
Mātṛ: 7
Maya: *see* Asura
Meru: 8, 34
Mitra: 35
Mitramiśra: 13, 14
Mṛtyu: 23

Nandin: 8
Nandīśa: 34
Narasiṃha: *see* Viṣṇu
Nidhis: 19

Pārvatī: *see* Devī
Pāśupata: 5, 33
Pitāmaha: *see* Brahmā
Prahlāda: 35, 36
Pūṣan: 12, 35

Rāhu: 35, 36
Rāmāyaṇa: 21–23
Rasātala: 13, 36
Rudra: 7

Śakra: *see* Indra
Śaktinandana: *see* Vyāsa
Śambara: *see* Asura
Sanatkumāra: 4, 5, 7, 9, 16
Śaṅkha: 13
Śaṅkukarṇa: *see* Gaṇapa, 10, 34
Śaṅkukarṇeśvara: 10
Śarabha: *see* Śiva
Śaravara: 8, 9, 34
Śarva: *see* Śiva
Śataketu: *see* Asura
Sindhu: 10, 34
Sindhusāgara: 10
Śiva: 4–7, 10, 11, 14, 16, 33, 34
  Andhakaghātin: 11
  Deva: 8–11
  Śarabha: 6, 33
  Śarva: 9
Skanda: 3, 4, 7, 9, 20, 33
  Kumāra: 7
Skandapurāṇa (SP): 3–8, 10, 11, 13–17, 20–23
Soma: 5, 12, 33, 35, 36
  Candramas: 35
Śrīparvata: 5, 10, 33
Śrīśaila: 5
Śukra: 19
Suparṇī: 7
Svāhā: 7

tapas: 5, 7–11, 33, 34
Tāraka: 7–9, 20
Tvaṣṭṛ: 12

Umā: *see* Devī

Vala: *see* Asura
Vāmana: *see* Viṣṇu
Varāha: *see* Viṣṇu
Varuṇa: 35, 36
Vāsudeva: 7
Vāyu: 5, 12, 33, 35, 36
Vindhya: 8, 33
Vindhyavāsinī: *see* Devī
Vipracitti: *see* Asura
Vīramitrodaya: 13, 14
Virocana: *see* Asura
Viṣṇu: 3–7, 13, 18, 33
  Narasiṃha: 3, 5, 6, 10, 33
  Vāmana: 6, 21
  Varāha: 6, 13
Vyāsa: 4, 5, 7, 9, 16, 18, 23
  Śaktinandana: 18, 23

Yama: 12, 19, 35, 36
yoga: 33

Index to the Synopsis

Acyuta: *see* Viṣṇu
Aditi: 67, 87
Āditya: 61, 67, 70, 71, 77, 81, 93, 98, 99
Agni: 49–52, 54, 98
  Anala: 70, 71, 86
  Bhūteśvara: 51
  Havirbhuj: 53
  Havyavāhana: 50, 97
  Hutāśa: 51
  Hutāśana: 49, 50
  Hutabhuj: 49
  Jātavedas: 50
  Kṛśānu: 97
  Paśupati: 52
  Pavanasārathi: 94
  Vahni: 40, 50–52, 95, 96
Ahirbudhna: *see* Gaṇapa
Airāvata: 70
Ajaikapād: *see* Gaṇapa
Ajaka: *see* Asura
Akampana: *see* Gaṇapa
Amarāvatī: 69, 99, 101
Aṃśa: 77, 78, 82, 84
Anala: *see* Agni
Andhaka: 10, 53, 55, 58–61, 63, 64, 66–69, 72, 75, 76, 79, 82, 86, 87, 89, 92–94, 97, 98, 101
  Andha: 58, 59
Andhakārakas: 65
Aṅgiras: 48, 70
Anila: *see* Vāyu
Anuhlāda: *see* Asura
Aparigha: *see* Asura
Apsaras: 73, 81
Ariṣṭa: *see* Asura
Aryaman: 82, 90, 91, 98
Asiloman: *see* Asura
Aśmakapura: 59
Asṛpuñjika: *see* Asura
Asura: 18, 40, 43, 44, 47, 53, 60, 61, 63, 65, 66, 73, 76, 79, 80, 83–85, 87, 91, 92, 94–96, 99
  Ajaka: 94
  Anuhlāda: 43, 64, 80, 82, 90, 94
  Aparigha: 65
  Ariṣṭa: 94
  Asiloman: 77, 94
  Asṛpuñjika: 64
  Aśvagrīva: 94
  Āṭi: 64, 80
  Atikāya: 94
  Aya: 65, 94
  Baka: 64, 80
  Bali: 43, 64, 66, 72, 74, 75, 80, 82, 86, 87, 89, 94
  Bāṇa: 64, 66, 74, 75, 80, 82, 86, 88, 89, 94
  Bāṣkala: 64, 77, 80, 94
  Bāṣkali: 43
  Bhajaha: 65
  Brahmahan: 64
  Candra: 64
  Chāyāgrāha: 94
  Daṇḍa: 65
  Devahana: 94
  Devāntaka: 64
  Dhenuka: 65, 80, 94
  Dhundhu: 64, 94
  Dhvaja: 64, 80
  Dhvāṅkṣa: 64
  Druma: 94
  Dundubhi: 64, 65, 80, 94
  Durloman: 94
  Duryodhana: 80, 94
  Gaganamūrdhnan: 65, 94
  Gārgyaśiras: 65
  Graha: 89
  Hala: 64
  Hāla: 65
  Hastin: 64, 80, 94
  Hayaśiras: 64
  Hrada: 80, 82, 90, 94
  Hradodara: 65, 80

Huṇḍa: 94
Ilvaka: 80
Ilvala: 64, 77, 80, 82, 87–89
Indradamana: 64, 77, 80, 94
Kabandha: 65, 94
Kaiṭabha: 64, 94
Kāla: 80
Kālaka: 64
Kālamuñjika: 77
Kālanemi: 66, 82, 89, 94
Kālanemin: 64, 77, 80
Kālaśambara: 64, 75, 80, 94
Kampana: 80
Kārtasvana: 64, 82, 89, 90, 94
Kārtasvara: 80
Kāśyapa: 65
Keśin: 65, 80, 94
Ketu: 80
Khara: 65
Khararoman: 65
Kubha: 80
Kundala: 64
Kuśa: 65
Madhu: 64, 94
Mahākavaca: 94
Mahāmāya: 94
Mahānāda: 65
Mahāpārśva: 94
Mahāsvana: 94
Mahiṣa: 64
Marīca: 94
Maya: 64, 66, 77, 80, 82, 88, 92, 94, 97
Mīḍha: 64
Mūka: 64, 80, 94
Mura: 64, 80, 94
Muṣumaṇḍa: 64
Muṣuṇḍa: 94
Namuci: 43, 65, 77, 80, 94
Nara: 64
Narāntaka: 64, 94
Pāka: 64, 77, 80, 94
Parigha: 65
Pilvaka: 64, 80
Pilvala: 94
Prabhākara: 94
Pralamba: 65, 80
Puloman: 64, 92, 94
Rādha: 94
Riṣṭa: 94
Śakratāpana: 94
Sāluka: 65
Sālva: 65, 94
Śambara: 64, 75, 77, 80, 82, 84, 88, 89, 94
Śambhu: 65
Śarabha: 64, 80, 94
Śatabhuja: 94
Śatadundubhi: 64, 80
Śataketu: 64, 80, 82, 89, 94
Śatānanda: 64, 80
Śatāvarta: 64, 80, 94
Śatodara: 65, 80, 94
Siṃha: 94
Śini: 64, 77, 80, 94
Subāhu: 94
Sūcīloman: 65, 94
Suṇḍa: 94
Sūrya: 64
Svarbhānu: 64
Śvetakuṇḍali: 94
Tāra: 64, 66, 77, 80, 94
Tārakākṣa: 80, 94
Tuhuṇḍa: 94
Vala: 64, 78–80, 82, 84, 85, 94
Vāta: 80, 94
Vātāpin: 64, 77, 80, 94, 100
Vidyunmālin: 80, 94
Vipāka: 64, 77, 80, 94
Vipracitti: 39, 43, 64–66, 68, 72, 77, 79, 80, 82, 84, 88, 89, 92–94, 97, 101
Virādha: 94
Virocana: 64, 72, 74, 80, 82, 85, 86, 88, 89, 93, 94
Vṛṣaparvan: 64, 80, 94
Vṛta: 80
Vṛtra: 65
Vṛtta: 80
Vyāghra: 94
Vyaṃsa: 65, 80, 94
Yajñahan: 64
Yajñahana: 94
Aśvagrīva: *see* Asura
Aśvins: 70, 71, 82, 92, 99
Āṭi: *see* Asura
Atikāya: *see* Asura
Aya: *see* Asura

Baka: *see* Asura
Bali: *see* Asura
Bāṇa: *see* Asura
Bāṣkala: *see* Asura
Bāṣkali: *see* Asura

Bhadrotpala: 52
Bhaga: 79, 82, 84, 85, 91, 92, 98
Bhagavat: *see* Śiva
Bhajaha: *see* Asura
Bhānu: *see* Sūrya
Bhārgava: *see* Śukra
Bhāskara: *see* Sūrya
Bhava: *see* Śiva
Bhṛgu: 102
Bhūrloka: 101
Bhūta: 50, 71
Bhūteśvara: *see* Śiva, *see* Agni
Bhuvaneśvara: *see* Śiva
Brahmā: 38–40, 42, 48, 51, 56, 57, 60, 61, 67, 69, 75, 79, 86, 91, 101
  Kamalavāhana: 39, 42
  Pitāmaha: 42, 56, 57
  Prajāpati: 38
Brahmahan: *see* Asura
brahman: 44
Bṛhaspati: 48, 69–71, 81
  Jīva: 70, 71
Budha: 61

Caṇḍa: *see* Nandin
Candra: *see* Asura, *see* Soma
Candramas: *see* Soma
Cāraṇa: 73, 81
Chāyāgrāha: *see* Asura

Daitya: 38–40, 42–44, 55, 60–66, 69, 73–75, 77–80, 82–84, 86–90, 92–95, 97–102, *see* Asura
Ḍākinīs: 50
Dakṣa: 38, 51, 60
Dānava: 39, 43, 44, 61–64, 66–69, 71, 72, 74, 75, 77–82, 84, 86, 87, 91–102, *see* Asura
Daṇḍa: *see* Asura
Danu: 84
Danuja: 79, *see* Daitya
Daśāśvamedhika: 57
Dasra: 91
Deva: 18, 72, 77, 81, 84, 87, 89–93, 96, 97, *see* Śiva
Devadeva: *see* Śiva
Devadeveśa: *see* Śiva
Devadeveśvara: *see* Śiva
Devahana: *see* Asura
Devarāj: *see* Indra
Devarāja: *see* Indra
Devarātri: 62
Devendra: *see* Indra
Deveśa: *see* Śiva
Devī: 40, 41, 46–52, 54, 58
  Diti: 38, 55, 69, 74, 79, 92, 93, 101
  Girijā: 48, 53
  Himavatputrī: 48
  Kaiṭabhā: 53
  Pārvatī: 37, 46, 49, 52, 58
  Śarvāṇī: 41
  Umā: 40, 58
Dhāmas: 70
Dhanada: *see* Kubera
Dhaneśa: *see* Kubera
Dhara: 82, 90
Dharma: 100
dharma: 77
Dharmakāra: 100
Dhenuka: *see* Asura
Dhruva: 82, 90
Dhundhu: *see* Asura
Dhvaja: *see* Asura
Dhvāṅkṣa: *see* Asura
Diti: *see* Devī
Druma: *see* Asura
Dundubhi: *see* Asura
Durloman: *see* Asura
Duryodhana: *see* Asura

Gaganamūrdhan: *see* Asura
Gaṇa: i, 41, 56, 59
Gaṇapa: 52, 53, 55, 56
  Ahirbudhna: 82, 88, 89
  Ajaikapād: 82, 89
  Jvara: 82, 89, 90
  Kāpālin: 82, 89, 91
  Mahārava: 80
  Meghanāda: 65
  Ṣaṇḍa: 77, 80
  Śaṅkukarṇa: 55–57
  Śatamāya: 64
Gaṇapati: 41, 57
Gandharva: 62, 70, 71
Gaṇeśa: 44, 55, 56
Gaṇeśvara: 37, 55–57
Gaṅgā: 61
Gaṅgādvāra: 60
Gārgyaśiras: *see* Asura
Garuḍa
  Garutman: 68, 83, 95, 96
Girijā: *see* Devī
Graha: *see* Asura

Hairaṇvatī: 60

Hala: *see* Asura
Hāla: *see* Asura
Hālāhala: 65, 80, 94
Hara: *see* Śiva
Hari: *see* Viṣṇu
Hastin: *see* Asura
Havirbhuj: *see* Agni
Havyavāhana: *see* Agni
Hayaśiras: *see* Asura
Himāśaya: *see* Soma
Himavat
  Himagiri: 58
Himavatputrī: *see* Devī
Hiraṇyakaśipu: 10, 37–40, 42, 43, 45, 55, 66, 69, 79, 90, 101
Hiraṇyākṣa: 10, 38, 53, 55, 58–63, 66–69, 72, 75–77, 79, 82–84, 86–89, 92–101
  Hiraṇyanayana: 72
  Hiraṇyanetra: 83, 101, 102
Hrada: *see* Asura
Hradodara: *see* Asura
Hṛśīkeśa: *see* Viṣṇu
Huṇḍa: *see* Asura
Hutabhuj: *see* Agni
Hutāśa: *see* Agni
Hutāśana: *see* Agni

Ilvaka: *see* Asura
Ilvala: *see* Asura
Indra: 5, 37, 76, 77, 81–83, 91, 92, 98, 99, 101
  Devarāj: 70
  Devarāja: 71, 83, 86
  Devendra: 77, 82, 93, 98
  Pākaśāsana: 93
  Purandara: 40, 48, 71
  Sahasrākṣa: 37–39, 81
  Śakra: 38–40, 42, 44, 49, 55, 60, 65, 69–71, 76, 77, 82, 83, 87, 92, 93, 98, 99
Indradamana: *see* Asura
Indu: *see* Soma
Īśa: *see* Śiva
Īśāna: *see* Śiva
Īśvara: *see* Śiva

Jagadāyus: *see* Vāyu
Jagatpati: *see* Śiva
Janārdana: *see* Viṣṇu
Jātavedas: *see* Agni
Jayanta: 70, 71, 79, 82, 87, 88, 91, 98
Jīva: *see* Bṛhaspati
Jvara: *see* Gaṇapa

Kabandha: *see* Asura
Kaiṭabhā: *see* Devī
Kaiṭabha: *see* Asura
Kāla: 71, 74, 75, 87, 91, 92, 100, *see* Asura
Kāladaṇḍa: 70
Kalaha: 100
Kālaka: *see* Asura
Kālakañja: 65, 80
Kālakāsuta: 72, 80
Kālakeya: 65, 75, 88, 89, 94
Kālamuñjika: *see* Asura
Kālanemi: *see* Asura
Kālanemin: *see* Asura
Kālaśambara: *see* Asura
Kāma: 51
Kamalavāhana: *see* Brahmā
Kampana: *see* Asura
Kanakhala: 60
Kāpālin: *see* Gaṇapa
Kārtasvana: *see* Asura
Kārtasvara: *see* Asura
Kārttikeya: *see* Skanda
Kāśyapa: *see* Asura
Kaśyapa: 38, 42, 55, 79, 92, 95, 100
Kaumudī: 62–64
Keśava: *see* Viṣṇu
Keśin: *see* Asura
Ketu: *see* Asura
Khageśvara: *see* Soma
Khara: *see* Asura
Khararoman: *see* Asura
Kiṃkara: 74, 102
Koṭīrudra: *see* Nandin
Kṛśānu: *see* Agni
Kṛṣṇa: *see* Viṣṇu
Kṛtānta: 74–76, 87, 100
Kubera: 70
  Dhanada: 101
  Dhaneśa: 40, 74, 91, 92, 94, 99, 101
  Vaiśravaṇa: 98
  Vittada: 98
  Vitteśa: 71
Kubha: *see* Asura
Kundala: *see* Asura
Kuśa: *see* Asura

Laṅkā: 101

Lekha: 70
Lokapa: 99
Lokapāla: 74, 75
Lokeśa: *see* Śiva

Mādhava: *see* Viṣṇu
Madhu: *see* Asura
Mahābhārata: 84
Mahādeva: *see* Śiva
Mahākavaca: *see* Asura
Mahākāya: 64
Mahāmāya: *see* Asura
Mahānāda: *see* Asura
Mahāpārśva: *see* Asura
Mahārava: *see* Gaṇapa
Mahāsvana: *see* Asura
Maheśāna: *see* Śiva
Maheśvara: *see* Śiva
Mahiṣa: 80, 94, *see* Asura
  Puṇḍra: 70, 87, 98
Maināka: 58, 59
Makara: 68
Makhaghna: *see* Śiva
Mandara: 37, 46
Mantrakāra: 100
Marīca: *see* Asura
Marut: 91, 98
Maya: *see* Asura
Medinī: 101
Meghanāda: *see* Gaṇapa
Meru: 43, 53, 54, 70, 77
Mīḍha: *see* Asura
Mitra: 82, 86, 91, 92, 98
mokṣa: 40
Moon
  Śaśāṅka: 37, 38
  Śaśin: 38, 95
Mṛtyu: 48, 71, 74, 75, 87, 100
Mūka: *see* Asura
Mūra: *see* Asura
Muṣumaṇḍa: *see* Asura
Muṣuṇḍa: *see* Asura

Nāga: 62, 88
Nakṣatrādhipati: *see* Soma
Namuci: *see* Asura
Nandin: 19, 37, 47, 49, 50, 52, 53, 85
  Caṇḍa: 44
  Koṭīrudra: 50
  Nandīśa: 47, 52
  Nandīśvara: 37, 44, 46, 50, 52
Nandīśa: *see* Nandin
Nandīśvara: *see* Nandin
Nara: 44, *see* Asura
Naraka: 64, 74, 80, 94, 100
Narāntaka: *see* Asura
Narasiṃha: *see* Viṣṇu
Nārāyaṇa: *see* Viṣṇu
Nāsatya: 91
Nidhi: 94
Nidhipāla: 101
Nikumbhila: 73
Nīlalohita: *see* Śiva
Nisunda: 64, 66, 80, 94
Nivātakavaca: 65, 72, 75, 80, 88, 89, 92, 94
Niyati: 87
Nṛsiṃha: *see* Viṣṇu

Pāka: *see* Asura
Pākaśāsana: *see* Indra
Pañcāśvamedhika: 57
Pannaga: 99
Parameśvara: *see* Śiva
Parigha: *see* Asura
Pārvatī: *see* Devī
Pāśupata: 40
Paśupati: *see* Śiva, *see* Agni
Pātāla: 69, 79
Pauloma: 65, 72, 75, 80, 88, 89, 94
Pavana: *see* Vāyu
Pavanasārathi: *see* Agni
Pilvaka: *see* Asura
Pilvala: *see* Asura
Pināka: 44, 51
Pinākin: *see* Śiva
Piśāca: 65, 70, 71, 73, 99, 102
Pitāmaha: *see* Brahmā
pitṛ: 74
Prabhākara: 80, *see* Asura
Prabhañjana: *see* Vāyu
Prabhāsa: 38
pradhāna: 44
Prahlāda: 43, 64–66, 72, 74, 79, 80, 82, 90, 92, 94, 97, 101
Prajāpati: *see* Brahmā
Pralamba: *see* Asura
Pramatha: 50
Prāṇigocara: *see* Vāyu
preta: 74, 75
Pṛśnis: 91
Puloman: *see* Asura
Puṇḍra: *see* Mahiṣa
Purandara: *see* Indra

pūrvadeva: 67, 76
Pūṣan: 79, 82, 85, 86, 91, 92, 98

Rādha: *see* Asura
Rāhu: 64, 80, 82, 88, 89, 93, 94, 96, 97
  Svarbhānu: 80, 83
Rākṣasa: 65, 70, 91
  Rakṣas: 62, 91, 99, 102
Rasātala: 44, 102
Ravi: *see* Sūrya
Riṣṭa: *see* Asura
Ṛṣi: 73
Rudra: 50, 70, 71, 77, 81, 89, 90, 98, 99, *see* Śiva

Sādhya: 70
Sahasrākṣa: *see* Indra
Saiṃhikeya: 65, 75, 80, 88, 92, 94
Śākhākṛts: 100
Śakra: *see* Indra
Śakratāpana: *see* Asura
Sāluka: *see* Asura
Sālva: *see* Asura
Śambara: *see* Asura
Śambhu: *see* Śiva, *see* Asura
Śaṃkara: *see* Śiva
Saṃyamana: 100
Śanaiścara: 61
Sanatkumāra: 37, 38, 40, 46, 47, 53, 55, 69
Ṣaṇḍa: *see* Gaṇapa
Śaṅkha: 102
Śaṅkukarṇa: 55, 57, *see* Gaṇapa
Śaṅkukarṇeśvara: 55
Śarabha: *see* Śiva, *see* Asura
Śaradhāna: 54
Śaravara: 53
Śarva: *see* Śiva
Śarvāṇī: *see* Devī
Śaśalakṣaṇa: *see* Soma
Śatabhuja: *see* Asura
Śatadundubhi: *see* Asura
Śataketu: *see* Asura
Śatamāya: *see* Gaṇapa
Śatānanda: *see* Asura
Śatāvarta: *see* Asura
Śatodara: *see* Asura
Siddha: 37, 40, 41, 73, 81
siddhi: 41
Śilāda: 40
Siṃha: *see* Asura
Sindhu: 55, 57
Sindhusāgara: 55, 59
Śini: *see* Asura
Śiva: 55, 59
  Bhagavat: 57, 59
  Bhava: 51, 54, 59, 92
  Bhūtādhipati: 51
  Bhuvaneśvara: 40, 45, 51, 56
  Deva: 38, 40, 41, 44, 46, 50–53, 55, 57–61, 91
  Devadeva: 37, 40, 46–48, 50, 51, 56, 57
  Devadeveśa: 57
  Devadeveśvara: 49
  Deveśa: 37, 46, 48, 50, 52
  Hara: 37, 49, 50
  Īśa: 56
  Īśāna: 56
  Īśvara: 63
  Jagatpati: 37
  Kapardin: 49, 55
  Lokeśa: 37
  Mahādeva: 37, 51, 55, 60, 63
  Maheśa: 55
  Maheśāna: 50
  Maheśvara: 54
  Makhaghna: 62
  Nīlalohita: 55
  Parameśvara: 48, 56, 58, 63
  Pinākin: 49, 54, 55, 58
  Rudra: 44, 50, 62, 63, 70, 100
  Śambhu: 37, 40, 48–50, 56, 58
  Śaṃkara: 37, 38, 44, 49, 51–53, 55–57, 63
  Śarabha: 44, 45
  Śarva: 41, 44, 51
  Śrīkaṇṭha: 48
  Śūlapāṇi: 45
  Śūlin: 49, 56, 102
  Sureśa: 56
  Trilocana: 38, 48, 58
  Tryambaka: 51, 63
  Vāmadeva: 44
  Vibhu: 37, 52
  Virūpākṣa: 50
  Vṛṣabhadhvaja: 56
  Vṛṣadhvaja: 45, 46, 48, 49, 52
Skanda: 53, 89
  Kārttikeya: 70
Soma: 38, 94, 95
  Candra: 71, 95
  Candramas: 82, 88, 94–96, 102
  Himāśaya: 96

Indu: 90
Khageśvara: 96
Nakṣatrādhipati: 97
Śaśalakṣaṇa: 88
Tārādhipati: 95
Timirāri: 95, 97
Śrī: 41
Śrīgiri: 41
Śrīkaṇṭha: *see* Śiva
Śrīparvata: 39–41
Śrīśaila: 40
Sthūleśvara: 57
Subāhu: *see* Asura
Sūcīloman: *see* Asura
Śukra: 67, 68, 82
Bhārgava: 70–72
Uśanas: 71, 99
Śūlapāṇi: *see* Śiva
Śūlin: *see* Śiva
Sunda: 64, 66, 80, 94
Suṇḍa: *see* Asura
Sura: 73
Sureśa: *see* Śiva
Sūrya: 71, 75, 102, *see* Asura
Bhānu: 49
Bhāskara: 48, 83, 87
Ravi: 49
Svarbhāṇu: *see* Asura
Svarbhānu: *see* Rāhu
Śvasana: *see* Vāyu
Śveta: 89
Śvetakuṇḍali: *see* Asura
Śvetaparvata: 70

tapas: 38–41
Tāra: *see* Asura
Tārādhipati: *see* Soma
Tāraka: 64, 66, 77, 79, 80, 94
Tārakākṣa: *see* Asura
tattva: 45
Timirāri: *see* Soma
Trilocana: *see* Śiva
Tryambaka: *see* Śiva
Tuhuṇḍa: *see* Asura
Tvaṣṭṛ: 92

Udayācala: 70
Umā: *see* Devī
Uśanas: *see* Śukra

Vahni: *see* Agni
Vaibhrāja: 43
Vaiśravaṇa: *see* Kubera
Vaivasvata: 48
Vala: *see* Asura
Vāmadeva: *see* Śiva
Vāmana: *see* Viṣṇu
Varuṇa: 40, 70, 71, 74, 82, 86, 91, 92, 98–100
Vāsava: 72
Vasus: 70, 71, 81, 91, 92, 97, 99
Vāta: *see* Asura
Vātāpin: *see* Asura
Vāyu: 37, 38, 40, 69–71, 74, 75, 79, 82, 84, 92, 93, 98, 102
Anila: 75, 84
Jagadāyus: 93
Pavana: 79, 84
Prabhañjana: 92
Prāṇigocara: 93
Śvasana: 75
Veda: 66
Vibhu: *see* Śiva
Vidhātṛ: 87
Vidyunmālin: *see* Asura
Vindhya: 47, 52, 53
Vipāka: *see* Asura
Vipracitti: *see* Asura
Virādha: *see* Asura
Virocana: *see* Asura
Virūpākṣa: *see* Śiva
Viṣṇu: 37, 38, 42–46, 48, 49, 51, 56, 57
Acyuta: 42
Hari: 44
Hṛṣīkeśa: 42, 45
Janārdana: 42
Keśava: 45
Kṛṣṇa: 83
Mādhava: 38, 43
Narasiṃha: 37, 38, 42–44, 55, 69
Nārāyaṇa: 44
Nṛsiṃha: 43
Vāmana: 74
Viśvedeva: 91
Vittada: *see* Kubera
Vitteśa: *see* Kubera
Vṛṣabhadhvaja: *see* Śiva
Vṛṣadhvaja: *see* Śiva
Vṛṣaparvan: *see* Asura
Vṛta: *see* Asura
Vṛtra: *see* Asura
Vṛtta: *see* Asura
Vyāghra: *see* Asura
Vyaṃsa: *see* Asura
Vyāsa: 37, 38, 40, 44, 46, 47, 55, 69

Yajñahan: *see* Asura
Yakṣa: 62, 65, 70, 99, 101
Yama: 40, 48, 67, 70, 71, 73–75, 82, 84, 86–88, 91, 92, 98, 100
Yāma: 70
yoga: 5, 40, 41

Index of Text Passages

Agnipurāṇa (AgnP)
1.113.3cd–7: 41
Amarakośa (AK)
1.1.7: 67
1.3.24c: 70
Arthaśāstra
6.2.18: 66
10.6.1–2: 70
10.6.12: 71
10.6.34–37: 72
Atharvavedapariśiṣṭa (AVPariś)
36.2.5: 39
36.7: 39

Bhāgavatapurāṇa (BhāgP)
3.14.2c: 69
Brahmāṇḍapurāṇa (BdP)
1.1.3.3b: 48
1.2.25b: 37
1.22.61–62: 68
1.22.67cd: 68
3.10.25: 67
Brahmapurāṇa (BrP)
213.55cd–56ab: 40
213.55c: 43
213.79d: 43
Bṛhatsaṃhitā
9.14: 66
11.27ab: 69

Haravijaya
6.188–190: 59
6.188: 58
6.191cd–192ab: 60
50.22: 76
Harivaṃśa (HV)
30.17c: 7
31.32–67: 38
31.43a: 39
*31.43 *2466*: 40
*31.43 *466*: 43
31.43c: 39
31.44–45: 40
31.67d: 43
App. 1 No. 29C: 11
App. 1 No. 42A ll. 578–581: 6
App. 1 No. 42B ll. 733–776: 12
App. 1 No. 42B ll. 822ff.: 81
App. 1 No. 42B: 12, 21, 22

Kṛtyakalpataru
Rājadharmakāṇḍa (RDhK)
182–183: 62
Kṛtyaratnākara (KR)
380: 62
380–381: 62
p. 381: 64
Kumārasambhava
3.42d: 78
Kūrmapurāṇa (KūP)
1.15: 58
1.15.73: 58
1.15.90–91: 58

Liṅgapurāṇa (LiP)
1.45.18: 67
1.72.106–107: 67
1.90.13: 99
1.93.3cd–4: 60
2.55.28: 55
55.79b: 48
64.74b: 44

Mahābhārata (MBh)
1.6.13: 51
1.46.43b: 48
1.59.14–16: 67
1.60.22d: 54
1.66.17d: 48
1.219.36b: 94
2 App. 1 No. 21 l. 194: 39
2 App. 1 No. 21 l. 195: 39
3.80.85–87: 55
3.83.17: 40

3.100.20a: 69
3.133.24c: 94
3.134.14b: 44
3.214.30–31: 89
3.214.32–35: 89
3.247c: 70
3 App. 1 No. 22 l. 5: 51
4.43.4cd: 84
4.48.18cd: 84
5.10.29a: 39
5.139.36: 82
6.43.21f: 86
6.52.1–18: 72
6.65.7–12: 71
6.74.21d: 86
6.103.61–62: 78
6.104.47cd: 23
6.112.3b: 88
6 App. 1 No. 4 l. 211: 88
7.13.53: 11
7.15.38d: 23, 89
7.28.13c: 23
7.38.30: 76
7.45.15a: 23
7.57.50d: 11
7.61.31d: 23
7.66.40b: 23
7.102.104cd: 77
7.114.86d: 23
*7.118.1b *959*: 86
7.163.2a: 21
8.14.25c: 70
8.15.18: 11
9.16.6b: 23
9.31.47d: 87
9.34.36–77: 38
*9.34.68 *218*: 38
9.57.12–13: 99
*9.57.13, *336*: 99
11.23.18d: 54
12.101.47: 76
12.101.47: 76
12.166.1b: 94
12.201.15–16: 67
12.249.14–20: 88
12.329.45–46: 38
13.83–84: 47
13.83.40–53: 49
13.83.41c: 48
13.83.49–50: 53
13.84: 54
13.84.75c: 54
13.85.54a: 52
13.127.26–45: 11, 58
13.127.26: 58
13.127.40–42: 58
13.127.41ab: 58
13.127.46–48: 58
13.141.25: 80
14.83.20a: 21

Manusmṛti (MaS)
7.4–7: 40

Matsyapurāṇa (MtP)
131.49: 67
138.6: 67

Meghadūta
1.16b: 45
45: 54

Niśvāsamukha
4.70ab: 41

Pañcārthabhāṣya
Kauṇḍinya *ad* PS
1.9: 37

Purāṇapañcalakṣaṇa (PPL)
37.19: 70
165.68: 72
166.72–73ab: 92
167.82: 39
193–196: 38
194.18$_1$: 39
194.19ab$_1$: 40
195.21: 43, 45
196.24–25: 55
215.16: 39
227.6: 39
257.31–32ab: 70
275.23cd–24: 70
279.18–19: 70
489.74a: 97

Raghuvaṃśa
2.31d: 78

Rājataraṅginī
8.3292cd: 83

Rāmāyaṇa (Rām.)
1.35: 47
1.35.6d: 48
1.35.18c: 54
1.35.21–23: 53
3.29.27: 11
5.1.111–112: 85
5.2.18–20: 101
5.6.16a: 84

5.22.41: 73
6.31.61c: 23
6.73.15d: 23, 89
7.3.24–29: 101
7.16.1d: 54
7.35.60ab: 38
Ṛgveda (ṚV)
1.164.2a: 68

Śatapatha-Brāhmaṇa (ŚBr)
12.7.3.1–4: 39
Saundarananda
11.47: 67
Saurapurāṇa
29: 58
62: 53
Śivapurāṇa (ŚiP)
Rudrasaṃhitā
4.2.48–59: 53
5.42.16–42: 58
5.42.16: 58
5.42.18d: 58
Skandapurāṇa (SP)
1.10a: 48
1.26: 7
2: 4
2.15a: 4, 58
2.15b: 4, 101
2.15cd–16ab: 4
2.15cd: 44
2.15d: 4
2.16cd: 4, 49
2.16d: 49
2.17a: 4, 51
2.17b: 4
5.4: 38
13.33–34: 92
14.25–28: 49
16–18: 44
20.39ff.: 85
21.37ab: 51
22.9d: 50
22.25d: 70
24.60–61: 71
29.50a: 15
29.65–68: 47
29.71: 40
29.83a: 55
29.83b: 10
29.170: 99
30.39ff.: 19
32.41: 85
32.42cd: 92
32.198: 89
33.87d: 22, 75
34.12: 47
55.32d: 53
55.33c: 47
61.19d: 70
68.10: 51
69.77: 4
70–71: 3
70–71: 3
70.1: 4
70.3b: 37
70.5: 5
70.20: 44
70.23ab: 79
70.31ab: 39
70.32ab: 39, 40
70.32cd: 40
70.33cd: 40
70.37–53: 5
70.47–50: 41
70.53: 41
71.4–7: 5
71.10–11: 39
71.44–45: 4
71.46b: 18, 44
71.48–50: 6
71.68: 51
71.72: 51
71.73b: 45
72: 3, 7–9, 18
72.12a: 7
72.16: 7
72.21: 38
72.46: 51
72.51–87: 4
72.90–92: 52
72.90cd: 52
72.88–102: 4
72.96–97: 4
72.114–115: 47
72.114–116: 8
72.119–120: 52
72.119ab: 52
72.124–125: 47
72.127–140: 9
72.127: 8
72.130: 9
72.134d: 53
72.135: 9
72.139: 54

73: 3, 9, 92
73.3ad: 79
73.6–67: 55
73.9b: 57
73.41b: 22
73.41c: 22
73.47c: 57
73.57–67: 10
73.69–80: 4
73.71–79: 58
73.77c–78c: 58
73.96: 59
74: 11
74.9–10: 60
74.10: 86
74.16–24: 67
74.16–24: 69
74.22: 40
74.26e: 61
74.27: 61
75–76.13: 11
75.3–4: 19
75.3b: 61
75.8c: 61
75.9: 19
75.10b: 61
75.12cd: 14, 62
75.12: 13, 14, 17
75.15a: 61
75.18d: 18
75.19c: 61
75.22–39: 13
75.22cd: 62
75.22f: 15
75.22: 62
75.23a: 15
75.23c: 15
75.23e: 15
75.23f: 15
75.24c: 15
75.24d: 15
75.25d: 15
75.25f: 15
75.26: 14
75.28d: 15
75.28f: 15
75.29a: 15
75.29d: 15
75.30ab: 14, 15
75.30d: 15
75.31b: 15
75.31f: 15
75.32cd: 16, 17
75.32c: 14, 15
75.32d: 15
75.33: 14
75.34a: 15
75.34cd: 14–17
75.36–39: 14
75.37d: 17
75.37: 17
75.44: 63
76: 20, 21, 23
76.1–2: 13, 64
76.6: 13, 64
76.14–77.75: 11
76.28d: 77
76.36c: 80
76.46: 19
76.51: 65
77–95: 12
77.2–6: 66
77.2: 19
77.5: 19
77.15–35: 79
77.17–35: 93
77.44: 67
77.55c: 98
77.60: 95
77.64cd: 68
77.69b: 77
77.69–72: 19
77.69b: 20
77.74: 68
78.8ab: 69
78.8b: 18
78.37–39: 20
78.74a: 98
78.76: 71
79.3d: 21
79.14–93.25: 12
79.23b: 73
79.38: 73
80.5cd: 21
80.15ab: 74
80.20d: 22, 74
80.25b: 22
80.24a: 21
80.33d: 20, 75, 78
80.34–46: 74
80.34d: 22, 75
80.38: 79
80.42cd: 75
80.42: 19

80.43: 79
80.44ab: 77
80.46b: 20
80.46d: 18
80.53: 76
81.4: 67
81.13ab: 88
81.13d: 22, 74
81.14c: 22
81.15a: 21
81.15: 19
81.16–18: 77
81.20ab: 20, 77
81.21b: 20, 77
81.30: 77
81.32b: 22
81.34cd: 21, 74, 84
81.39ab: 74
81.40–41: 78
81.41a: 22
81.42: 78
82.3a: 21
82.3b: 22
82.8b: 22
82.14f: 20, 78
82.15: 19
82.38cd: 79
82.43: 80
83.32: 81
84–88: 12
84: 12, 82
84.8–12: 12
84.9d: 86
84.11b: 89
84.12b: 90
84.12: 90
84.20cd: 82
84.31–33: 85
84.36: 83
85: 82
85.4b: 22
85.6cd: 21, 74
85.13b: 23
85.17b: 20, 77
85.2b: 22
85.26: 19
86: 82
86.5a: 90
86.7b: 86
86.8b: 23
86.10d: 22, 74
86.23d: 23
86.43e: 70
86.58d: 21
87: 82
87.6: 96
87.7d: 20, 77
87.13f: 23
87.19b: 20
87.19d: 22, 75
87.22b: 20
87.32b: 22
87.35d: 22, 74
87.40b: 22
87.49: 90
88: 82
88.1ab: 90
88.3cd: 90
88.12c: 98
88.27ab: 77
88.31–33: 20
88.34: 91
89–93: 13
89.3e: 20
89.4ab: 20, 77
88.14c: 74
89.14b: 87
89.18ab: 77
89.58d: 22
89.43d: 20
89.45: 86
89.48ab: 20, 77
89.58d: 75
89.59a: 21
89.66: 93
90.2b: 22
90.7: 19
90.12d: 64
90.13d: 82
90.15b: 79
90.22a: 80
90.24–26: 20
90.35d: 20
90.29: 96
90.30d: 20, 75, 78
90.35d: 75, 78
90.36: 94
90.37: 95
91: 68
91.8: 68
91.20: 68
91.23c: 22
91.23d: 20, 77
91.24–25: 94

91.24a: 21
91.25cd: 21
91.30: 96
92.3d: 22, 75
92.7: 19
92.22: 98
93.6c: 70
93.10c: 87
93.11b: 21
93.11d: 22, 75
93.14c: 74
93.37: 99
94–95: 13
94.7–18ad: 100
94.7–18d: 24
94.38: 101
95: 4
95.3a: 94
95.3d: 79
95.8-15: 4
95.10–11: 20
95.16–18: 20
95.31: 102
Skandapurāṇa (SP_S)
167.96–100: 40
167.110–138: 6
167.177ef: 55
Skandapurāṇa (SP_{Bh})
73–157: 53
97–110: 13
97.38–39: 43
99.15a: 85
100.3ab: 69
102.1d: 59
102.27a: 94
102.32b: 59
103.7d: 21
104.44a: 59
105.6cd: 68
105.12b: 59
105.21a: 21
107: 4
107.37d: 18
108: 20, 21, 23
108.9–12: 102
109.1b: 18
111–112: 13
112: 3
112.108c: 80
114.30cd: 53
114.42d: 37
115–129: 20, 21, 23
115.6c: 20
115.22d: 22
115.24ab: 70
115.29c: 20
115.228a: 21
116–117: 4
116.4–13ab: 97
116.99d: 18
119.21d: 22
119.98b: 18
121.45b: 22
121.46c: 22
121.49–50: 78
121.50a: 22
122.5a: 21
122.4c: 22
123.1b: 18
123.4b: 18
126.4b: 18, 44
129.2: 80
129.4ab: 20
130–156: 20
130–157: 3
130.23: 61
132.35a: 80
134.5b: 72
134.13–19: 91
138.3d: 79
154.10b: 22
154.33ab: 74
155.17: 61
157: 3
157.30: 61
159.17d: 26
163–165: 3
163: 8, 9, 53
163.1–3ab: 9
163.5–7: 9
163.8–15: 9
163.15c: 53
163.68a: 48
164.14b: 53
164.65c: 48
165: 20
166.34ff.: 89
166.46c: 48
168.14: 40
171: 89, 94
171.5a: 53
173.25: 52
183.48d: 10, 55
183.64a: 48

183.66a: 48
Skandapurāṇa (SkP)
Māheśvarakhaṇḍa
1.27.44–102: 53

Vāmanapurāṇa (VmP)
9.1–5: 60
37.6–11: 58
37.8: 59
Vāyupurāṇa (VāP)
51.54–55: 68
51.60ab: 68
54.23cd: 53
Vikramāṅkābhyudaya
34 ff.: 40
Vīramitrodaya
Rājanītiprakāśa (RNPr)
419–421: 62
Viṣṇudharma (VDh)
1.21d: 7
Viṣṇupurāṇa (ViP)
1.17 ff.: 38
1.17.3–4ab: 40
5.20.85b: 7